

H A S D E U

ISTORIA CRITICA A ROMANILORU



A. S. Vasulescu

471.a.

B. P. HASDEU

# ISTORIA CRITICA A ROMANILORU

PAMENTULU TERREI-ROMANESCI



VOLUMUL I.

INTINDEREA TERRITORIALA. — NOMENCLATURA. — ACTIUNEA NATUREI.

8 - OCT. 2019

75 IUN 1973

BUCURESCI  
IMPRIMERIA STATULUI  
No. 2. STRADA GERMANA, No. 2.  
1875.

63360

STAMPED IN THE  
LIBRARY OF THE  
19-1-1973

MEMORIEI  
REPOSATULUI MEU PĂRINTE

SI  
MAGISTRU  
ÎN SCIINȚA ISTORICA  
**ALESSANDRU PETRICEÎCU-HASDEÛ,**  
ALLE SELLE DINTRE ALLE SELLE,

DEDICU

ACESTU ANTEIU VOLUMU

Copillul se mișcă fără astempărū din instinctiva pornire de a'și întări născēnda vīgore prin gimnastică.

Giunele se încrede orbesce în totū ce'ī esse înainte, căci altū-feliū n'arū căștiga recea ispită cu prețulū desamăgiriī.

Sossesce apoi o vrēstă cândū omulū, maturū la corpū, la ānimă și la mințe, se concentără în sine, devenindū ellū însuși o mică lume, basată în relațiunile selle cu lumea cea mare pe principiulū conservațiunii și desvoltării individuale.

Așa sunt și popórele.

Pruncia lorū se manifestă printr'o sgomotósă dinamică; tinerețea, prin velleități federative; bărbăția, prin naționalismū.

Secolulū XIV a fostū pentru Romāni demănēta acestei din urmă fase, a cării auroră resărise cu puținū înainte.

Pe ambii țermi ai Dunării, differite mollecule alle gințit latine dintre Balcani și Carpați desnódă, una câte una, precipitatele căsătorie cu feliū de feliū de vițe străine.

În locū de amalgame romāno-bulgare, romāno-cumane, romāno-rutene, romāno-serbe, romāno-maghiare, seū cellū puținū allături cu dēsele, apparū licarindū vr'o câte-va staturī esclusivamente romāne.

Pēnē la concepțiunea unității genetice mai este departe, dērū agține d'o-cam-dată că Romānulū voesce a fi Romānū.

Acēstă virilă epocă ȃace pēnē acumū în cellū mai adāncū întunerecū.

Cu facla criticei în mână, vomū cuteȃa noi s'o străbattemū în tóte direcțiunile, studiānd'o passū la passū într'o strīnsă legătură cu periódele anterióre, căci biografia bărbatului nu trebui să uite cea-ce fusese giunele și copillulū.

Mai multū decâtū atāta, copillăria și giunia sunt singurele chiāie pentru deslegarea numeróselorū enigme alle bărbăției, fie într'unū individū, fie într'o națiune, fie în totalitatea umană.

Ni-amü înțellesü missiunea pe o scară colossală.

Ni place anticulü Erodotü cândü reușesce a copprinde istoria lumii în narrațiunea unei scurte espedițiuni a Persului Dariü contra Scițilorü, și ni place și mai multü modernulü Buckle cândü resumă legile universale în cadrulü civilizațiunii anglese.

Luändü dreptü țintă secolulü XIV, opera noastră va fi totuși pënë la unü gradü o prismă generală a Romănității și chiarü a Europei orientale, cătră istoria cărora vomü applica complessulü sciințelorü bio-sociologice.

Totü ce ne'ngrozesce, este ca nu cumü-va munca și voința să fie covërșite prin sărăcia puterii.

Nesicuri de ziua de mâni, ne-amü cređutü datorü a da fie-cării porțiunii mai substanțiale a vastului întregü atâtă obiectivă rötundéllă, încätü să pôtä fi considerată ca o cămăruța gata de locuitü, pe cândü celle-l'alte se mai lucréza încă și — cine scie decă Meșterulü Manole nu va cădé de pe schelle!

Offerimü de astă-dată *Istoria territorială a Terrei-Romănesce*.

Ca parte, este abia unü capitolü; și totuși, prin fondü și prin formă, ellü constituă în același timpü unü corpü separatü și nedependinte, analisändü în doui volumi de câte patru-đeci de cölle de tiparü unü lungü șirü de probleme omogene.

Nu numai volumi, dëru pënë și paragrafi acestei opere s'arü puté deslipi unulu de altulü, privindu-se ca o monografiă assupra unui punctü isolatü.

Ceia-ce légă înse într'o intimă unitate împrăștiatele elemente alle acestei procedure analitice, sunt nesce sintese din ce în ce mai vaste, resumëndü successivamente fie-care episodü, fie-care studiü, fie-care secțiune.

Planulü nostru îmbrățișéza tôte ramificațiunile ambelorü Dacie, începëndü prin Muntenia, unde la Puntea-lui-Traianü fusese aruncată în brasdă prima fecundă semēnța a Latinității în Oriinte.

Ori-ce fracțiune a némului romănescü va fi approfondată sub tôte rapporturile: territorialü, etnograficü, dinasticü, nobilitarü, ostășescü, religiosü, giuridicü, economicü, litterarü și artisticü.

Differitele bibliotece din străinătate, Parisü, Petersburgü, Viena etc., ni-au procuratü într'o mare parte massa materialului utilizatü în acéstă scriere.

Suntemü mai cu sémă simțitori pentru affabilulü concursü pe care l'amü întîmpinatü dela d. bibliotecarü Föringer din Muniă, d. dr. Iancu Șafarik din Bielgradü, d. comite Mauriciü Dzieduszycki și d. archivistü Rasp din Lembergü, dd. professori Gustavü Wenzel și Franciscü Toldy din Pesta, d. predicatorü Fredericü Haupt din Brașovü etc.

Nu puțin înse ni-au servit chiar în București Biblioteca centrală, Biblioteca Arhivului Statului, Biblioteca Seminariului, Biblioteca Ateneului, precum și bibliotecile particulare ale d-lor Alexandru Odobescu, Gr. N. Manu și Gr. Bengescu II, cătră cari vom mai adăuga și pe a d-lui d-r. V. Glodariu din Brașov.

Așa dero rare-ori ne vom plânge de lipsa materialului, grădită printr'o labore de doue-șeci de ani; înse limpederea acestei avuție de fontane fiind o muncă de titan, am fi fericiți decă ne-ar agiuta din cându în cându și alții prin câte o critică luminată, completându lacunele se corregându errorile ce ni vor fi scapată din vedere.

Acei ce ar fi dispuși să facă sciinței acestu serviciu de asociațiune, să nu uite unu singuru momentu următoarele câte-va criterie cari ni-au condus pe noi în totu cursul operii de față :

1. Nu e permisu istoricului a-și întemeia aserțiunile decatu numai pe date sincronice evenimentelor;
2. Chiaru o sorginte în înțellesul de mai susu, nu e sufficiinte decă este *una*, ne-susținută printr'o seriă de mai multe alte considerațiuni;
3. O mărturiă mai nouă atunci numai capeta caracterulu de fontană, decă se pôte demonstra că a fostu forte aprópe de locu și de timpu, seú cellu puțin avusese la dispozițiune nesce adevérate sorginți în virtutea carora se pronunță;
4. Să nu se citezenici-o data *cela-ce* nu s'a citit, eru în casu de a fi împrumutată de aiuri vr'o citațiune să se pună modestulu *apud*, fără care nu se pôte sci pe a cui responsabilitate se vorbesce;
5. Affară de fontane, scaturate de ori-ce dubiu, nu essista nici o autoritate în istoriă, și cu atât mai puțin nici o nefallibilitate;
6. O sorginte trebuí studiata în testu și 'n contestu, cunnoscându-se într'unu modu filologicu limba originalului;
7. Nu este iertatú a sacrifica eterna veritate trecătorului interessu, fie acesta de ori-ce natură, căci falsificându-se o singura veriga nu vom mai puté înțellege totalitatea catenei;
8. Cine-va se nasce Transsilvanu, Moldovenu, Muntenu, Bessarabianu etc., deru istoriculu pôte fi numai Român prin simțimentu și trebuí să fie numai om prin rațiune : provincialismulu și fanatismulu ucidu sciința;
9. *Cela-ce*'i comunu naturei umane întregi, formându o nestrămutată lege universală, se applică cătră tóte casurile concrete, supplenindú chiaru lipsa fontanelor propriu dise;

10. Istoria fiindu partea cea mai supra-ordinată în classificațiunea pozitivistă a științelor, nu este nici o ramură a cunoștințelor care să nu pōtă respândi cate-o-dată o viață lumină asupra unei cestiuni istorice.

Amū dori ca aceste puține criterie fundamentale să petrunđă la noi în spiritulū a-cellora ce se asvēră cu pré-multă frivolitate în cea mai grea din tōte științele.

Acumū câte-va cuvinte asupra edițiunii de față.

Successulū operi a întrecutū așteptările autorului.

Publicându prima edițiune în fasciōre, înainte de a fi începutū volumulū II se cerea degia o a doua edițiune a volumulū I.

Parlamentulū, în ședința din 16 februarilū 1873, votă unū premiū «pentru continuarea Istoriei Critice a Romānilorū».

Suntemū datori în acéstă privința a mulțumi mai cu sēmă principelū Demetriū Ghica, d. B. Boerescu, d. C. Grădiștēnu, d. Guna Vernescu, d. G. Chițu, d. T. L. Maiorescu, d. C. Aninoșianu etc.

Domnitorulū se prenumēră la mai multe esemplare, și a bine-voitū a ni exprime dorința de a vedē o edițiune francesă sub auspiciile Măriei Selle.

Affară de acéstă, printr'unū decretū din 3 februarilū 1874, Domnitorulū a decernutū autorulū marea medallia de aurū pentru «istoria națională.»

DD. E. Caligari, Dr. Davila, N. Cretzulescu, Augustū Pișacovū din Craiova, N. Mandrea, Dr. V. Vlădescu și alții au concursulū multū la respândirea operi, érū d. librarū Socecū s'a grabitū din propria inițiativă a ni offeri chartia în condițiunile celle mai inlesnitōre.

Suntemū recunoscētōri d-lui Ionū Brătianu de a fi conceputū ideia înființării unei societăți pentru susținerea întreprinderii nōstre, deși proverbiulū despre copillū cu doue mōșe ne făcuse, conservândū simțimēntulū de grațitudine, a declina propunerea.

D. primū-ministru Lascarū Catargiu a încuviințatū a se tipări a doua edițiune la Imprimeria Statulū, érū d. Generalū Tell, atunci ministru de Culte, luā prin prenumerațiune unū numērū însemnatū de esemplare pentru a fi distribuite la essamene scolastice.

In fine, ceta-ce ne-a miscatū nu mai puținū, Consiliulū Permaninte allū Instrucțiunii Publice admise ca obligatoriă în învățamēntulū primarū cartea de istoriă romāna a d-lui M. C. Florentiū, basată pēnē la anulū 1400 pe rezultatele cercetărilor nōstre, pe cari le-amū vedutū adoptate de asemenea în manualulū collegialū de geografă a d-lui Angelū Demetrescu, în «L'annuaire général de la Roumanie» a d-lui Fredericū Damé, etc.

Totū pe atâtū de căldurōsă a fost și approbațiunea preseiei periodice de tōte culorile. (1)

În acestū concertū de bună primire s'a găssitū înse o notă discordantă, represintată de unū G. Panu dela «Convorbiri Litterare», autorū allū ingeniōselorū teorie că «granița nu e granița», că «Moldova se află d'a-stânga Moldovei», că «hotarele trebui să mērgă în linie drepte», că «Niebuhr traducea pe bizantini cu mai mulți ani și chiarū secolū înainte de a se fi născutū pe lume», etc. etc. (2) în cari tōtă absoluta nescire de carte și puținătatea de giudecată sănētōsă serbēză o intimă căsătorie cu cea mai despletită rea-credința, falsificândū pretutindenī demonstrațiunea nōstră, chiarū acollo unde pēnē la unū punctū arū fi pututū s'o înțellēgă.

Inchipuindu-și că pōte fi cine-va istoricū în lipsă de ori-ce studiū preparatoriū în sciințele biologice și sociologice; fără să cunnōscă măcarū o limbă dintre acelea ce deschidū fontānele trecutului nostru naționalū; fără să fi cititū unū singurū buchinū affarā de Șincal, Magazinū Istorice și unū calendarū de alle reposatului Assaki; fără să'și fi datū ostenēla de a resfoi, dēcă nu volumulū întregū, cellū puținū miđū-loculū și sfērșitulū unei fasciōre în momentulū cândū îi venia pofta de a vorbi despre începutulū ei; acestū domnū ēcōē allū douilea annū de cândū scrie, scrie, scrie despre «Istoriā critică a Romānilorū», ba în celle din urmă s'a apucatū a și zugrăvi nesce charte geografice imaginare ce nu se sfiesce a ni le atribui noue.

O parodiā de critică de acēstā natură arū fi la loculū seū în belletristica creolă dela San-Domingo, unde înse arū trebui să se publice în fōie volante, căci nici chiarū în patria lui Mayaca nu credemū să se găssescă o revistă seriōsă care să petrēcă a înșira în cursū de douī anni unū asemenea mixtum-compositum de fantasia, nelealitate și ignorantă.

Ceia-ce'ī mai comicū decātū tōte, este aerulū castillanū allū acestui *deus-ex-machina* de a se erige la totū passulū în apēratorulū unorū drepturi istorice, în puterea cărora Moldova arū fi posedatū hotarele selle actuale chiarū atunci cândū nu essista încă nici măcarū unū grăunte de domniā moldovenescă, seū pe cândū ea abia se desbăttea în scutece în așteptarea unui capū ca Alessandru cellū Bunū și a unui brațū ca Stefanū cellū Mare.

Este o norocire pentru noi de a fi prin origine cellū puținū totū atâtū de Moldovenū ca și differiți X și Y dela «Convorbiri Litterare», căci altū-mintrea s'arū fi găssitū pēnē acumū mulți alți de același calibrū ca să ne accuse, cu vre-unū calendarū

(1) Romānulū, 1872, 15 apr., maiū etc.; Transacțiuni Litterarie, 1872, 15 iuniū; Trompeta Carpaților, 1872, 23 apr.; Albina, 1872, 22 iun.; Journal de Bucarest, 1872, 18 apr.; Transilvania, 1872, 1 maiū; Pressa etc.

(2) Veđi studiulū d-lui Gr. G. Tocilescu, Cumū se scrie la noi istoria, în «Columna lui Traianū», 1873.



în mână, că amu sacrificatū «scumpa țerră și frumósă» pe altarulū unei vanități provinciale de Olténū séu de cine mai scie ce; pe cândū în casulū de față, grația moldovenismului nostru de nascere, noi suntemū aceia ce'i putemū mustra pe d-lorū de a subordina, în modulū cellū mai puerilū, veritatea istorică unorū meschine pretensiuni de cătunū.

Déca'i facemū onóre ȃisului domnū de a'lū menționa în acéstă prefață, este numai și numai în considerațiunea unei reviste în care s'a cititū câte-o-dată unū Alessandri și a scrisū une-orī cu resunetū d. T. L. Maiorescu.

O adevératā critică, basatā pe minte matură și pe cunnoscințe solide, arū fi descoperitū destulle neagțiuni în prima edițiune a acestui volumū; fiindū înse că tocmai defectele reale nu le-a observatū nemini, amū fostū siliți noi înși-ne a ne face propriulū nostru criticū, îndreptāndū și completāndū cu stāruința totū ce ni s'a părutū a fi necorrectū séu nesufficiinte în urma unorū noue cercetări.

Trāsurrele principale aū remasū acellea-și, resistāndū verificării la care le-amū suppusū pentru a doua óră; dérū printr'o revisiune din punctū în punctū a totalității amū reușitū a constata unele errorī secundare în fondū, unele lacune séu prissosuri în distribuțiune, unele viciósități în formā.

Sub raportulū filologicū mai cu sémă, prima edițiune remāne de acumū înainte ca unū simplu specime, față cu bogatele miđū-lóce de informațiune de cari amū pututū dispune mai în urmā.

Partea curatū polemică, care giuca unū rollū adesea disproportionatū în prima edițiune, amū cređutū de cuviința a o supprime cu totulū în cele mai multe casuri, ređucēnd'o pe aiuri la marginile strictei necesități, acolo unde ea concurge întrū cātū-va la limpedirea vre-unei probleme.

Amū sub-divisū materia într'o mulțime de scurte paragrafuri, alle cărora titluri, reproduse într'unū singurū corpū, servā dreptū tablā analitică a coppriusului, pe cândū prima edițiune era împărțită numai în trei lungi rubricē fórte incommode.

Termināmū printr'o observațiune a naturalistului Agassiz, pe care n'o vomū comenta :

«De câte ori sciința constată unū faptū nou, vulgulū strigā în primele momente «că nu este adevératū; apoi mai târđiū, că nu e conformū cu teologia; în fine, la urma «urmelorū, ca să'și împace consciința, ȃice că nu este ce-va nou.»

# STUDIULU I.

## INTINDEREA TERRITORIALA



## § I.

HOTARULU MUNTENESCU PENE LA MAREA-NEORA.

În secolul XIV, și chiar pînă la a doua jumătate a secolului XV, pămîntul Moldovei era mic și sărac în allăturare cu mărimea și avuția Munteniei.

Totul lungul Dunării, dela Pôrta-de-ferru pînă la Pontu, aparținea Bassarabilor.

Acestu faptu se probază printr'o seriă de fontâne, în care primul locu ocupă doue tractate commerciale între Moldova și Polonia, conservate ambele în Archivul Municipalu din Lemberg.

În actul din 8 octobru 1407, Alessandru cellu Bunu dice: «Lembergenii, mergendă la Brăila după pesce, voru plăti vamă la *fruntaria în Bacău seu în Berladu*»<sup>1</sup>.

Astă-felul Berladul spre sudu și Bacăul spre occidente eratu ultimele orașe ale Moldovei în direcțiunea Țerei-Românesce.

Cellu-l'altu documentu, din 3 iuliu 1460, este și mai claru.

Stefanu cellu mare dice: «Lembergenii, mergendă la *Braila seu la Kilia* după pesce, să plătescă vamă la *granița în Bacău seu în Berladu*»<sup>2</sup>.

Prin urmare, Bacăul și Berladul nu încetaseră a forma hotarul Moldovei despre Muntenia pînă pe la 1460.

În speciă despre vama dela Berladu și Bacău, ca doue orașe de margine, noi mai avem încă, pe lîngă cele doue tractate comerciale, mai multe alte crîsove moldovene:

1. Din 20 augustu 1422;
2. Din 6 februaru 1431;
3. Din 8 septembrie 1456;
4. Din 2 aprile 1460, etc.<sup>3</sup>

Bizantinul Calcocondila, ale căruia cuvînte vîdescu totu-d'a-una o solidă și amîntată cunoscînță de ceia-ce se petrecea în România în secolii XIV și XV, ni offeră aceia-și stare de lucruri.

Vorbindu despre Mircea cellu Mare pe la anni 1396—1398, ellu dice:

<sup>1</sup>) A mea *Archivă Istorică a României*, t. I, Bucurese, 1866, in-4, p. 131.— Testul slavice în *Akty Zapadnoi Rossii*, t. I, Petersburg, 1846, in-4, p. 31: „A Lvovezane szto imut poiî do Brailova na ryby, na krainee myto ili u Bakovie ili u Berladie, tam imut dati...” — Of. ZUBRZYCKI, *Kronika miasta Lwowa*, Lwów, 1844, in-8, p. 75—76, unde actul este resumat, dîrî într'unu modu forte neessactiu.

<sup>2</sup>) *Ordinatio Stephani Palatini Moldaviae de theloneis per*

*iter Valachicum a Mercatoribus Leopoliensibus extorquendis, Anno Mundi 6968, Xti 1460*, în *Archivul Municipalu din Lemberg*, fascic. 517, nr. 16.— *Archiva Istorică*, t. 2, p. 174: „A Livovezane szto imut choditi do Braila ili do Kelei po ribu, na krainych myta u Bakovie ili u Berlad imaint dati...” — Of. ZUBRZYCKI, p. 113, unde actul este numai menționat.

<sup>3</sup>) *Archiva Istorică*, t. I, part. I, p. 122, 132, 154; part. 2, p. 6 etc.

4  
 «*Țerra Muntenilor se întinde dela Transilvania pînă la Marea-Négră, d'a dreapta avîndu Dunărea pînă la șermulū marinū și d'a stînga Moldova*»<sup>4</sup>.

Insu-șî numele, pe care cronicarulū grecū illū dă Munteniei, este «*țerra dela Dunăre*», pe cîndū Moldovei îi dîce «*țerra lui Bogdanū*»<sup>5</sup>.

Calcocondila, mai multū sēu mai puținū, a fostū cunnoscutū tuturorū istoricilorū nostri. Înțellesu-l'a vre-unulū dintr'înșîi?

Cantemirū illū traduce pe dosū:

«*A Dacilorū sēu a Vlachilorū némū de vitēzū vestitū este. Țerrele lorū începēndū dela muntele Orbalū și Peucinū, cariū din Pannonia începū și dela Ardélū pînă la Marea-Négră se întinde, din dreapta pre lōngă Dunăre stă Dacia Pannonilorū, țerra muntenescă înțellege, éro din stînga este țerra, pre care o chîamă Bogdania*»<sup>6</sup>.

Mai întēiū în Calcocondila nu se află nicăiri «*muntele Orbalū și Peucinū*», ci numai ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιόνων Δακίας, cătră care commentatorulū latinū modernū a adausū la margine, din propriulū seū capū, o absurditate fără nici o legătură cu însu-șî testulū: «*A monte Orbalo ac Peucinis initium sumens*»<sup>7</sup>.

Allū douilea, din modulū de a se esprime allū lui Cantemirū e peste puțină a decide, decă «*țerrele Dacilorū*», sēu decă «*Pannonia*», sēu decă «*muntele Orbalū și Peucinū*», sēu în fine decă «*Ardélulū*», care anume din acestea «*pînă la Marea-Négră se întinde*»?

Allū treilea, pe «*Dacia Pannonilorū, adecă Transilvania sēu Ardélū, Ἀρδελίου*», după cumū o numesce însu-șî Calcocondila<sup>8</sup>, Cantemirū o confundă cu «*țerra muntenescă*».

Și totu-șî ellū lesne s'arū fi pututū dumeri assupra înțellesulū, de nu după testulū grecscū, încăi cu agūtutorulū traducerii latine litterale, care este aci destulū de lîmurită:

«*Extenditur eorum (Dacorum Myrxae ducis) regio, ab Pannonum Ardelio (hoc est) a Pannonum Dacia (quae et Transsylvania) initium sumens, usque ad Pontum. A dextra, qua vergit ad mare, Istro fluvio alluitur; a sinistra regionem Bogdaniam (Moldaviam) appellatam habet*»<sup>9</sup>.

Cantemirū a fostū mai fericitū cu cellū-l'altū passagiū geograficū din Calcocondila: τὴν Βογδανίαν καὶ αὐτὴν παρ' Ἰστρου χώραν, pe care illū traduce sôrte bine: Bogdania și Istria sēu țerra de lōngă Dunăre, adecă țerra muntenescă<sup>10</sup>.

Engel este și mai puținū pētrundētorū.

Ellū esplică «*pînă la Marea-négră*» a lui Calcocondila prin resbóiele transdanubiane alle lui Mircea cellū Mare, carele cucerise littorarulū bulgarū allū Dunării pînă la Pontū<sup>11</sup>.

Dérti cine óre nu vede, că scriitorulū bizantinū vorbesce esclusivamente despre malulū nordicū allū Istrululū: «*Muntenia se întinde pînă la Marea-négră, d'a-dreapta avîndū Dunărea pînă la șermulū marinū și d'a-stînga Moldova*»?

Decă era în cestiune Bulgaria, Calcocondila arū fi dîsū: «*d'a-dreapta avîndū munții Balcani și d'a-stînga Dunărea.*»

<sup>4</sup>) LAONICI CHALCOCONDYLAE, *Historiarum libri decem*, rec. Bekker, Bonnæ, 1843, in-8, p. 77, lib. II: «*δείκει δ' αὐτῶν ἡ χώρα, ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιόνων Δακίας ἀρχομένη, ἔστε ἐπὶ Εὐξείνου πόντου, ἔχει δὲ ἐπὶ δεξιᾷ μὲν καθήκουσα ἐπὶ θάλασσαν τὸν Ἰστρου ποταμὸν ἐπ' ἀριστερᾷ δὲ Βογδανίαν χώραν οὕτω καλουμένην.*» Veđi despre testulū lui Calcocondila o admirabilă analiză în TOCILESCU, Cumū se scrie la noi istoria, Bucureș., 1873, in-8.

<sup>5</sup>) Ib. p. 78. — Cf. mai giosū nota 16.

<sup>6</sup>) *Chroniculū Romano-Moldo-Vlachilorū*, Iași, 1835, in-8, t. I, p. 126.

<sup>7</sup>) STRITTER, *Memoriae populorum ad Danubium inco-lentium*, Petropoli, 1774—80, in-4, t. 2, part. 2, Valachica, p. 903, nota m. — Este și mai cludatū, că și acestū non-sensū

e desnaturalū în traducerea lui Cantemirū, căci Peucini este unū nume de poporū, nu de munte!

<sup>8</sup>) Lib. V, p. 253: «*ἐπὶ Παιονοδακίαν τὴν Ἀρδελίου χώραν καλουμένην.*»

<sup>9</sup>) Rec. Bekker, l. c. — STRITTER, l. c.

<sup>10</sup>) *Chroniculū*, I, 127.

<sup>11</sup>) *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1804, in-4, t. I, p. 157: «*Scheint es, dass Myrxa in den Jahren 1383-1387 mit Sisman (Fürst der Bulgarey) Krieg geführt habe. Muss der Ausgang des Kriegs glücklich für ihn gewesen seyn, denn er war oder nannte sich wenigstens im J. 1390 einen Despoten von Dobrutsche und Herrn von Silistria. So konnte denn Chalcocondylas mit gutem Grund berichten, dass sich die Walachey zu Myrxa's Zeit bis ans schwarze Meer ausgedehnt habe.*»

Singurulă Șincaș precepuse cumă se cuvine relațiunea annalistului grecu.

După ce reproduce prețioasă definițiune a teritoriului munténu, ellu o resumă:

«Bassarabia mai 'nainte s'a ținutū de Valachia»<sup>12</sup>.

Scriéndū pe la finea secolului trecutū, Șincaș înțelegea prin Bassarabiă întreaga parte de gîosū a provinciei actuale de acestū nume, adecă regiunea de lîngă Kilia, Ismailū, Cetatea-albă și Tighinea<sup>13</sup>, care se đicea Bassarabiă pênē la 1812<sup>14</sup>.

Ei bine, observațiunea luī Șincaș, deși fôrte apropiată de adevărū, totuși nu este încă pe deplinū rigurosă.

Muntenia se întindea numai pênē la gurile Dunării, nu pênē la Nistru.

Calcocondila în douē locuri numesce Kilia orașū muntenescū<sup>15</sup>, pe cândū totū dēnsulū califică de urbe moldovenescă Cetatea-albă seu Akkermanulū de astă-đi<sup>16</sup>.

Celle douē tractate commerciale din 1407 și din 1460, pe lîngă Cetatea-albă mai lassă Moldovei Tighinea seu Benderulū actualū și orașellulū Lăpușna, arrētândū astū-feliū cu destullă precisiune, cumū-că teritoriulū munténū coppindea peste Prutū numai gurile Dunării și littoralulū marinū allū Kiliei.

În speciă despre Cetatea-albă și Tighinea, ca orașe curatū moldovene din vechime, se mai potū consulta, între mai multe alte fontāne:

1. Căllētoria Russului Zosima din 1420<sup>17</sup>;

2. Căllētoria Francesului Lannoy din 1421<sup>18</sup>.

Marea-nēgră aparținea Moldovei și Munteniei totū-d'o-dată.

Moldova o avea ce-va mai gîosū de Cetatea-albă.

Muntenia o avea ce-va mai susū de Kilia.

Moldoveni și Munteni se mândriau d'o potrivă cu acestă dominațiune maritimă.

Romanū-vodă, în crisovulū seu din 1392, păstratū în originalū în Archivulū Statulū din Bucuresci, își dă titlulū : «stăpānū țerei moldovenesci dela munte pênē la Marea»<sup>19</sup>.

Marele Mircea, într'unū actū din 1387, aflătorū de asemenea în originalū în Archivulū Statulū din Bucuresci, se intituleză : «domnulū tōtei țere ungro-romāne, allū părțilorū de peste Carpați și allū țerrelorū tătaresci, ducele Amlașului și Făgărașului, stăpānulū banatului de Severinū și allū orașulū Silistria, și pe ambele țermuri alle Dunării pretutindenē pênē la Marea cea mare»<sup>20</sup>.

Mai pe scurtū, datulū istoricū decisivū este, că estrema limită a Munteniei despre oriinte se opră lîngă Kilia, dincollo de care mergea pênē la Nistru pāmēntulū moldovenescū, intervallulū Mării-negre dela Dunăre pênē la Cetatea-albă fiindū suppusū parte Moldovei și parte Muntenilorū.

Să revenimū acumū asupra titlulū princiarū, după cumū l'amū găssitū cu câte-va rōnduri mai susū în diploma din 1387.

Marele Mircea đice : «stăpānū pe ambele țermuri alle Dunării pretutindenē pênē la Marea.»

Observați bine : « ambele. »

<sup>12</sup>) Cronica, t. 1, p. 370, an. 1398.

<sup>13</sup>) Geschichte des transalpinischen DACIENS, Wien, 1781—82, in-8, t. I, p. 376, 456—64.

<sup>14</sup>) ZASZUK, Etnografia Bessarabskoj Oblasti, în Zapiski Odeskago Obscestva Istorii, t. 5, Odessa, 1863, p. 492-3.

<sup>15</sup>) Lib. IX, p. 506 : «τὸ Κελίον πόλιν οὕτω καλουμένην τοῦ Βλάσων».—Of. ib. p. 514.—În ambele passage traducerea latină sună : «Celium urbem Bladi», adecă a lui Vladū-Tepeșū, principele munténū între 1456—62.

<sup>16</sup>) Lib. III, p. 134 : «ἡ μέλαινα Πορδανία, ἣ ἐν τῇ Λευκοπολίτῃ καλουμένην τὰ βασιλεια ἔχουσα, ἀπὸ Δακῶν τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον ἐπὶ Λευκῶνων καὶ Σαρμάτας διήκει.»—În acestū importantū passagiū Daci de lîngă Dunăre sunt Munteni.

<sup>17</sup>) SACHAROV, Skazaniia Ruskago naroda, Peters., 1849, in-8. t. 2, cartea 8, p. 60.—Archiva Istorică, t. 2, p. 49.

<sup>18</sup>) Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy en 1399-1450, Mons, 1840, in-8.—Archiva Istorică, t. I, part. I, p. 130.

<sup>19</sup>) Arch. Istorică, t. I, part. I, p. 18 : «obladaia zemleiu moldav'skoiu ot planiny do moria.»

<sup>20</sup>) Archivulū Statulū, Documentele Coziei, legătura 40 : «obladayi i gospodstvuyi v'sei zemi uggrovlachiiskoi, i zapaninskym esezesse i k tatarskym stranam, i Amlaszu i Fagraszu chertzeg, i sieverinskomu banstvu gospodin, i obu pol po v'semu po Dunaviu dazse i do velikaago moria i Dr'stru gradu vladaletz.»

Prin urmare, amândouă mallurile fluviului, cellă bulgărescă ca și cellă moldovenescă, Silistria ca și Galațul, Dobrogea ca și ânghîlul bassarabiană dintre Prut și Pont, erau atunci în aceia-și măsură sub sceptrul voevodului munténu.

Acella-și titlu ne întîmpină într'o altă diplomă mirciană din 1393<sup>21</sup>.

De asemenea într'una din 1399<sup>22</sup>.

Idem din 1406<sup>23</sup>.

Avemă déro patru daturî cronologice: 1387, 1393, 1399, 1406.

La 8 septembrie 1439, unul dintre fii lui Mircea, celebrul Vladu-vodă, supranumit Dracul, accórdă neguțitorilor din Polonia și din Moldova un privilegiu doganiar, în care se întitulază: «stăpân și domn allu tóteî țerre ungro-române pênê la Marea cea mare»<sup>24</sup>.

Ellu nu țice ca tată-seu: «pe ambele țermuri», căci littoralul danubian allu Bulgariei căduse de-multu în mânele Ottomanilor<sup>25</sup>.

Acestu documentu ni arrétă tot-d'o-dată că Moldova nu disputa atunci Munteniei posesiunea Kiliei, căci coppripsul actului manifestă o relațiune amicală între curțile din Sucéva și din Tergoviste.

Așa déro probele despre dominațiunea Bassarabilor pênê la Pont sunt în ordinea cronologică:

1. Crisovul mircianu din 1387;
2. Idem din 1393;
3. Idem din 1399;
4. Idem din 1406;
5. Tractatul moldo-polon din 1407;
6. Crisovul moldovenu din 1422;
7. Idem din 1431;
8. Crisovul munténu din 1439;
9. Cellă moldovenu din 1456;
10. Idem din 1460;
11. Tractatul moldo-polon din acela-și annu;
12. Bizantinul Calcocondila, etc.

Țicemă «et caetera», căci în cursul operei de față vomă mai înșira alte probe nu măi puțin decisive, dintre cari indicămă aci număi pe una, datorită eruditului nostru amic d. Alessandru Papadopolu-Callimahu: vechilul sigillu municipalu allu urbiî Berladu pörtă pe vultură cu crucea în clocu, éru partea sudică a orașului se chiamă pênê astă-țî Munteni, deși nu essistă acolo nică măcară o movilă, necumă un munte.

D'o cam dată celle de măi susu agiungă.

Dela 1387 pênê la 1460, Alessandru cellu Bunu, Vladu Dracul, Calcocondila, Stefanu și Mircea ceî Marî, autoritățile autorităților în acéstă materiă, descriu într'o voce hotarul orientalu allu țerreî Bassarabilor.

Măi remăntu înse de resolutu doue cestiuni cronologice:

1. Fost'a partea moldovenescă a Dunării în posesiunea Muntenilor și pênê la 1387, adecă înainte de primul crisovu allu marelui Mircea?
2. Cându anume încetat'a acéstă stare de lucruri în urma annului 1460, datulu tractatului comercialu și allu unu crisovu din partea lui Stefanu cellu Mare?

<sup>21</sup>) FOTINO, *Istoria tîs palai Anias*, Viena, 1819, in-8, t. 3, p. 370.

<sup>22</sup>) VENELIN, *Vlacho-bolgarskija ili dako-slavianskija gramaty*, Petersb., 1840, in-8, p. 18.

<sup>23</sup>) *Ibid.*, 22.

<sup>24</sup>) Originalul se află în Arhivul Municipal din Lem-

berg, fascic. 519, de unde l'amă reproduș noî în *Archiva istoricâ*, t. I, p. 84: „v'sei zemli uggrovlachiiskoi dazse i do velikago mora.” — Of. ZUBRZYCKI, p. 101: „Jan Wlad, panujacy jak sie tytulowal, az po samo morze.”

<sup>25</sup>) ENGEL, *Geschichte der Bulgarey*, Halle, 1797, in-4, p. 463-66, § 85.

## § 2.

EPOCA LAȚIRII MUNTENIEI PÊNĂ LA MAREA-NĂGRA.

Între 1375—1390 domni în Moldova Petru Mușatū<sup>1</sup>.

De nicăiri nu se vede, ca ellū să fi fostū vre-o dată în luptă cu Munteniū, încâtū aceștiā să-ī fi pututū răpi cea mai frumōsă parte a țerrei.

Cu Mircea cellū Mare, mai cu deosebire, Petru Mușatū trăia în cea mai bună vecinătate.

La 1389, numai cu două ani în urma diplomei muntene cu formula *pe ambele țermuri alle Dunării pretutinderē pēnē la Mare*, amēndouī trāmittū o singură ambasadă în Polonia pentru a închiiaia acolo unū tractatū solidarū cu regele Vladislavū Jagello.

În acea soliā boșerulū moldovenescū «Magnifici Principis Domini Petri Voievodae Muldanensis marschalcus» negoțiază și concludē, nu în numele propriulū seū domnū Petru Mușatū, carele fusese legatū mai de 'nainte cu Curtea din Cracovia<sup>2</sup>, încātū nu mai avea nevoiā de o nouă alianțā, ci în numele lui Mircea cellū Mare: «nomine et pro parte Domini Miricii»<sup>3</sup>.

Cu alte cuvinte, din prietenia pentru Munteniū Moldova lua assupră'și de a-ī încumetri cu regatulū polonū, ērū Munteniū la rōndulū lorū, din prietenia pentru Moldova, primīatū cu încredere acēstā miș-locire<sup>4</sup>.

Peste unū annū marele Mircea re'nouesce alianțā, trāmittēndū de astā dată o ambasadă curatū muntenească, care înse nu merge dreptū în Polonia, ci se opresce în capitala Moldovei, unde convine cu mandatariū regelū Vladislavū Jagello, ca într'o localitate d'o potrivă simpatică și sigură pentru ambele părți contractante<sup>5</sup>.

Față cu acestea nu se pōte admite vre-o dușmāniā prospētā, seū măcarū o suvenire de ostilitate între Moldova și Muntenia, cellū puținū pe cātū timpū domaiše Petru Mușatū în cea de'nțeiū din elle.

Scopulū triplei convențiunii internaționale din 1389 era de a combatte cu forțele commune Ungaria<sup>6</sup>.

Dēcā Țerra-Romānescă arū fi smulsū mai de 'nainte o buccată de pāmētū din corpulū Moldovei, Petru Mușatū nu se putea uni cu Munteniū assupra Maghiarilorū, ci arū fi căutatū din contra a se înțellege cu Maghiariū assupra Muntenilorū, punēndū pe aceștiā între douē focuri, o armată moldovenă la Siretū și o armată ungară la Oltū, ceia-ce ī-arū fi înlesnitū redobēndirea înstrāinatulū territorū.

În studiulū II noi ne vomū încredința că pēnē și tronulū Moldovei Petru Mușatū illū datorīa lui Radu Bassarabū, tatālū marelū Mircea, ceia-ce întāresce celle șise.

Astū-felū déro se demonstră, cu faptele și cu logica în mână, cumū-că între 1375-1390 nu s'a pututū schimba raportulū geograficū constatātū, mai susū în crisōvele din 1387, 1393, 1399, 1406, 1422, 1431, 1439, 1456, 1460 etc., în celle douē tractate din 1407 și

<sup>1</sup>) Ne apropiāmū aci de computulū cronologicū allū lui SINCAL, I, 357, diferitū de allū lui ENGEL, *Gesch. d. Mold.*, II, 110, și mai cu sēmā de allū lui WOLF, *Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 214. — În Istoria critică a Moldovei vomū suppone unei noue analize acēstū punctū cronologicū.

<sup>2</sup>) DOGIEL, *Codex Diplomaticus Regni Poloniae*, t. I, Vilnae, 1758, in-f., p. 597, an. 1387. — *Archiva istoricū*, I, 1, 177. — *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22.

<sup>3</sup>) DOGIEL, I, 597, an. 1389. — *Inventarium omnium privilegiorum, quaecunque in Archivo Regni continentur*, ed.

Rydzewski, Paris, 1862, in-8, resumă actulū în următorulū modū: „Mainus et Romanus Hericki comites Miricii woiwodae Transalpini, et *Dugoyus Petri woiwodae Moldaviensis marschalcus*, oratores, *foedus nomine Miricii* cum Vladislao rege Poloniae et societatem belli contra regem Hungariae sanciant.”

<sup>4</sup>) ENGEL, II, 110, înțellege totū așa.

<sup>5</sup>) DOGIEL, I, 598, an. 1390. — *Inventarium*. — Cf. obse. vaținea lui SINCAL, I, 359.

<sup>6</sup>) Veđi mai susū nota 3.

1460, și'n cronica bizantină a lui Calcocondila sub anii 1396—1398; adecă: spațiul întregu dela Brăila pêne la Kilia, între Bacău și Berladu d'o parte și între Dunărea de cea-laltă, aparține Bassarabilorū.

Așa a fostu dela 1375 încóce.

Să sgândărimū óre datulū cucerirī muntene într'o epocă anterioră?

Perdu'ta Moldova țermulū dunărentū sub predecesorii lui Petru Mușatū?

Timpulū fundării principatului moldovenescū este cunoscutū cu o deplină certitudine.

Trei mărturie contimpurane, cronica Ungurului Ionū de Kükullo<sup>7</sup> și doue diplome dela regele maghiarū Ludovicū cellū Mare, una din 1360<sup>8</sup> și cea-laltă din 1365<sup>9</sup>, afirmă într'unū glasū, cumū-că pe la 1355, ce-va mai multū séu ce-va mai puținū, voevodulū Românlorū din Maramurășū, numitū Bogdanū, se scóllă contra corónei Sântului Stefanū, adună o cétă, trece peste munte în țerra moldovenescă și înființază acolo o nouă domniă.

Prima'i aședare avusese locū, după însă-și firea lucrurilor, anume în acea parte a Moldovei care este mai apropiată de Maramurășū, fiindū despărțite numai prin crescutulū Carpaților, adecă în Bucovina de astă-đi, unde ne întâmpină în adevărū cea mai vechiă capitală a țerrei: Sucéva.

Dela 1355 pêne la 1375, dela Bogdanū pêne la Petru Mușatū, avemū abia vr'o doue-șeci de anii.

În acéstă glumă de timpū Moldovenii, atât de curéndū descăllecăți, erau copleșiți cu următorele trei bătăi de capū:

1. A prinde rădăcină într'unū cuibulețu restrinsū, a se organiza bine-reū, a se întări printr'unū simburu de administrațiune;

2. A cresce la numărū și la forță, înaintându cu încetulū totū mai gîostū;

3. A resiste într'una, aprópe în fie-care anū, pretensiunilorū Ungariei, care nu înceta cu revendicarea prin arme a suveranității sélle asupra Moldovei<sup>10</sup>.

Cândū óre mai puteatū ei a-și lăți dominațiunea departe la Dunăre, perđend'o apoi în dată prin ciocnire cu Muntenii?

Este o imposibilitate cronologică.

Așa déră dela 1355 pêne la 1460 littoralulū danubianū dintre Braila și Kilia aparține totū Țerei-Romănesci.

Înainte de 1270 acéstă porțiune a Dunării avusese duoi stăpâni: pêne la Prutū se întindea bellicósa republică a Berladului, éru dincollo de Prutū dominiulū Cumanilorū avéndū Kilia dreptū capitală<sup>11</sup>.

Prin urmare, epoca cucerirī muntene pe mallulū moldovenescū allū Danubiulū pêne la Marea-négră trebuī căutată între 1270-1350.

Ne vomū incerca a o face mai la valle.

Aci înregistrămū numai că Țerra-Romănescă din secolulū XIV coprindea în sine, ca o parte integrantă a territoriulū seū, totū țermulū nordicū allū fluviulū rege.

7) THWROCK, *Chronica Hungarorum, inserta simul chronica Joannis Archidiaconi de Kikullew*, în SCHWANDTNER, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, t. I, Vindobonae, 1766, in-4, p. 245.—*Chronicon Budense*, ed. Podhradczky, Budae, 1838, in-8, p. 337.

8) FÉJÉR, *Codex Diplomaticus Regni Hungariae*, Budae, 1825-31, in-8, t. 9, vol. 2, p. 159.—Reprodusū întregū în LAURIANU, *Istoria Românilorū*, ed. 2, Bucur., 1862, p. 263, nota.

9) Ap. SIMONCHICH, *Noctium Marmaticarum Vigiliae*, 1803, manuscrisul nr. 274 quart. lat. în Biblioteca Muzeului din Pesta, p. 165: „*profugi in Moldavia Bogdani Voivodae Marmatiensis, una cum infidelibus filiis suis.*” — Cf. WAGNER, *Disertatio de Comania* nr. 4, MS. ap. SINGAI, I, 326.

10) IOANNES DE KIKULLEW, p. 241: „(Rex Lodovicus) fere singulis annis, vel in quolibet anno, movit exercitum contra aemulos et rebelles et saepius contra Ruchenos et Moldavos.” — *Chronicon Budense*, p. 331: „In quolibet tertio anno, saepius contra Racenses et Moldavos.” — Regele Ludovicū cellū Mare domni patru-șeci de anii dela 1342 pêne la 1382: fa-șeci déro socotélla invasiunilorū sélle în Moldova!

11) Veđi studiulū meū: *Diploma Berladenū din 1134*, § 5, în Țiarulū Traianū, 1869, nr. 52.—Despre statulū berladenū și Cumania între 1170—1270, noi vomū vorbi în mai speciă în *Istoria critică a Moldovei*.



## § 3.

EPOCA SCADERII HOTARULUI ORIENTALU ALLU MUNTENIEI.

Dela 1400 încôce Kilia devine visul de aur al Moldovei, care începe a înțelege importanța strategică și comercială a gurilor Dunării.

Puțin după 1407 Alessandro cellu Bunu pune mâna pe Kilia <sup>1</sup>.

Vladu Draculu o țea înapoi <sup>2</sup>.

Sub Petru-vodă, fiulu lui Alessandro cellu Bunu, o vedem din nou în posesiunea Moldovenilor, cari o cedază pe un momentu Ungariei <sup>3</sup>, de unde înse ea se întorce la Munteni sub famosulu Tepeșu, fiulu lui Vladu Draculu <sup>4</sup>.

Cu totă acastă perpetuă șovăire a Kiliei în prima gîmătate a secolulu XV, să se noteze bine că principii moldoveni, chiaru cându o apucau, profitându din timp în timp de vr'o resmeriță în Muntenia, totu încă o considerau mai multu ca unu ce precariu, încatu numai cronicile și documentele internaționale ni vorbesc despre faptul posesiunii moldovene, pe cându nu se găsește din acea epocă nici unu act civilu seu administrativu, donațiune, vamă, etc., privitoru la pământurile de lîngă gurile Dunării, precumu avem atâtea diplome despre Tighinea, Cetatea-albă, Berladu și Bacău <sup>5</sup>.

Așa a fostu pînă la Stefanu cellu Mare.

În 1462 acestu principe re'nouesce periodica tentativă a predecessorilor sei de a cuprinde Kilia, d'eru nu reușesce <sup>6</sup>.

Cu trei ani în urmă armele moldovene sunt mai norocoșe.

Cronicarul dice:

«În anul 1465, în luna lui genariu 23, adunându Stefanu-vodă multă oște de țerră, «pogorî'ta cu totă puterea sea spre cetatea Kiliei, și sossindū mîercuri spre gîoi la mēdi-  
«nôpte, a încungîuratū cetatea, înse gîoi nu s'a apucatu de harțu, erū vineri de diminēță  
«a începutu a batte cetatea, și așa totă ziua s'au hărăpitu pēn' n sēră, erū sâmbēta se în-  
«chinară cei din cetate, și a întratu Stefanu-vodă în cetatea Kiliei» <sup>7</sup>.

Căderea Kiliei sub dominațiunea lui Stefanu cellu Mare trase după sine suppunerea întregii regiuni limitrofe pe ambele maluri ale Prutulu.

De aci înainte gurile Dunării încetază pentru totu-d'a-una a mai fi alle Terrei-Romănesci.

Dela Moldoveni elle trecu la Turci, dela Turci la Tătari, dela Tătari la Muscali.

<sup>1</sup>) În actul secretu de alianță între Polonia și Ungaria din 1412 Kilia figurază între orașele Moldovei.—Veđi DLUGOSI *Historia Polonica*, Francof., 1711, in-f., t. I, p. 324, lib. XI.—Of. PRAY, *Annales Regum Hungarię*, Viennę, 1764, in-f., t. 2, p. 233-234.—Idem, *Dissertationes historico-critice*, Vindob., 1775, in-f., p. 146.—KATONA, *Historia critica Hungarię*, t. 12, p. 91-93 etc.—În tractatul comercialu allu lui Mircea cellu Mare cu Lembergeni, lipsitu de datu cronologicu, d'eru închiăatū anume în 1409, după cumu se cunoșce din duplicatul latinu conservatu în Arhivulu municipalu din Leopole, fasc. 518, nr. 4, arată că Muntenia posseda atunci Dunărea numai pînă la Braila. Veđi *Arhiva istorică*, I, 1, p. 3.

<sup>2</sup>) Mai susu § 1, nota 24.

<sup>3</sup>) URECHIA în *Letopisițole țerrēi Moldovei*, ed. Cogălniceanu, t. 1, Iași, 1852, in-4, p. 111: „Acestu Petru-vodă, dacā a pribegitu în țerra ungurescā la lētulu 1449, n'a făcutū zăbavă multă, ci a datū cetateā Chiliei Ungurilorū”. — *Cronica moldo-slavică din 1504*, ap. CARAMZIN, *Istoria Gosudarstva Rossiiskago*, ed. Einerling, Petersb., 1842, t. 4, nota 338, p. 157. — *Cronica moldovenească cea vechiă*, în *Arhivă istorică*, III, 6, dice în traducere polonă: „*Dal Kilia królowi Węgierskiemu aby bronil ja od Turków*”.

<sup>4</sup>) Mai susu § 1, nota 15.

<sup>5</sup>) § 1, notele 3, 17, 18.

<sup>6</sup>) URECHIA, *Letop.*, I, 118.—*Cronica cea vechiă*, III, 6, dice că Stefanu cellu Mare asediase pe Unguri, înțelegendu rău numele slavie al Muntenilor: *Ungro-vlachi*. — Totu așa *Cronica moldo-slavică* din KARAMZIN, loco citato.—CHALCONDYLAS, *rec. Becker*, lib. IX, p. 514, ni spune în modul cellu mai pozitivu, cumu-că marele Stefanu încungîurase Kilia, orașulu muntenesc allu lui Vladu Tepeșu, carele s'a și grăbitu pe datu a allerga în agutorulu acestei cetăți: „*αὐτὸς μὲν (ὁ Βλάδος) ἐπράπετο ἐπὶ τὸν Μελαίνης Πορδανίας ἡγεμόνα, πολιορκουῦντα, ὡς ἠγγέλλετο αὐτῷ, τὸ Κελλίον etc.*” — Cf. contemporēnulu MIECHOWSKI, *Chronica Polonorum*, Cracovię, 1521, in-f., p. 333.

<sup>7</sup>) URECHIA, I, 119.—*Cronica cea vechiă*, III, 7, și *Cronica moldo-slavică*, l. c., unde erōși Muntenii, adecā *Ungro-românii*, sunt numiți *Unguri*, ca și'n nota de mai susu. Urechia committe cu acastă ocaziune o enormă errōre, care nu essistă în celle-alte doue cronice, și anume allăturu cu Kilia ellu vorbesce despre luarea Cetății-albe, ceia-ce constituă unu non-sensu, căci termulu occidental allu Nistrulu nu încetase nicl o datu pînă atunci de a fi allu Moldovei.

Cu toate acestea o viață adducere a-minte a primitivei situații a spartu cinci secol și s'a conservat pînă astăzi în numele provincială *Bassarabiă*, adică țerra *Bassarabilor*, pe care partea de gîosă a Moldovei de peste Prut l'a purtat pînă la 1812, și care se părea tuturor a fi o enigmă, pe cîtă timp nimeni nu putea să ghicescă vechia dominație a Muntenilor, a lui Alessandro Bassarab, Vladislav Bassarab, Radu Bassarab, Dan Bassarab, Mircea Bassarab, Dracu-Bassarab, Tepeș-Bassarab, spuma nemului bassarabesc, pe totă lungul Danubiului pînă la Marea-negră<sup>8</sup>.

Peste un deceniu după cucerirea Kiliei, care implica în sine împingerea hotarului moldovenesc dela Berlad pînă la Dunăre, Stefan cel Mare și-a întors de astă dată virile în direcțiunea Bacăului, tinzîndu a strămuta marginea țerei dela Siret la Milcov.

Sub anul 1475 cronicarul sună:

«Și a luat Stefanu-vodă cetatea Crăciuna cu ținutul cu totu, ce se chiamă ținutul Putnei, și l'a lipit de Moldova»<sup>9</sup>.

Ecce dero trei datură rădicate mai pe sus de controversă:

1. Înainte de 1465 Muntenia stăpîna totă littoralul moldovenesc allă Dunării pînă la Berlad și Kilia;

2. Înainte de 1475 Muntenia stăpîna totă laturea occidentală a Moldovei pînă la Bacău;

3. Între 1350-1400 hotarul muntenesc pînă la Berlad, Kilia și Bacău n'a fost nică măcar pus în dubiu de cătră Moldova, alle cărit încercări de a-lă surprinde se referă totă la epoca posterioară dintre 1407-1475.

Înălțarea Moldovei și scăderea Munteniei este opera lui Stefan cel Mare.

Scuturați de mîci și de oriinte, vomă specifica fruntaria Țerei-Romănesci despre crivăț în cursul secolului XIV.

Avîndu Sibiu la apus și Brașovul la răsărit, rădemată spre sud de zăpețele Carpaților și spre nord de mallurile Oltului, se întinde așa numita țerră a Făgărașului, în privința cării cu greu se pôte dice, decă natura o lăgă mai multă cu Muntenia seă mai multă cu Ardellul, căci maifestosul seă fluviu o desparte de restul Transilvaniei, unind'o cu România, pe cîndă giganticele selle piscurî o despart de restul Romăniei, unind'o cu Transilvania.

O urbe și peste șesse-deci de sate formeză acestă lungurătă regiune, una din celle mai frumoșe prin varietatea siturilor, prin mulțimea peraelor, prin șes și plai, prin sănătate și vigore, prin suflare romănescă.

Întro diplomă din 25 noembre 1369 domnul muntenesc Vladislav Bassarab se intitulă: «voevodul Țerei-Romănesci, ban de Severin și ducele Făgărașului»<sup>1</sup>.

Peste trei ani, anume la 14 iuliu 1372, ellu dărucesc unei ramure a nemului bassarabesc cinci sate «lôngă Olt în țerra Făgărașului»<sup>2</sup>.

Mircea cel Mare, atăt în actul din 1387<sup>3</sup>, precumă aprôpe în totă uricele selle,<sup>4</sup>

<sup>8</sup>) În studiul l noi vomă reveri pe larg assupra numelui topografic Bassarabiă, sub care se înțelegea de'nteu totalitatea Țerei-Romănesci.

<sup>9</sup>) URECHIA, I, 128.

<sup>1</sup>) BATTYANYI, *Leges ecclesiasticæ Hungariæ*, Claudiopolis, 1827, in-f., t. 3, p. 217: „Wajwoda Transalpinus et Banus de Zewerino, nec non Dux de Fogaras”. — FÉJÉR, IX, nr. 118. — LAURIANU, 270.

<sup>2</sup>) FRIDVALDSZKI DE FRIVALD, *Reges Ungariæ Mariani*, Viennae, 1775, in-4, p. 80-84: „in terra Fugaras prope All”. — FÉJÉR, IX, 4, nr. 270. — KATONA, an. 1372. — BENKÖ, *Milcovia sive episcopatus Milcoviensis explanatio*, Viennae, 1781, in-8, t. 2, p. 284. — SINCAI, etc.

<sup>3</sup>) Mai sus § 1, nota 20.

<sup>4</sup>) DOGIEL, I, 598, 599. — VENELIN, 22.

appare ca «duce allū țerrei de peste munți a *Țăgărașului*», și ceia-ce 'își și mai remarcabilū, o face pêne și 'n transacțiunile diplomatice dintre Muntenia și Ungaria <sup>5</sup>.

Vladū Draculū, printr'o diplomă din 20 genariū 1432; hărăzesce boiarilorū sei Stefanū și Romanū trei sate, unū delū și o apă *în țerra. Țăgărașului* <sup>6</sup>.

Ne poprimū aci, fără a ne pogori mai gîosū în annalele secolului XV, carī ne interesază, în scrierea de față, numaī întru cātū elle potū arrunca vre-o lumină retrospectivă asupra epoei anterioare.

Intre 1369-1432 întręga țerră a Țăgărașului era a Bassarabilorū.

Cumū și de cāndū?

Eccē doue cestiuni a-nevoiă de limpețitū.

### § 5.

EPOCA CUPPRINDERII ȚĂGĂRAȘULUI DE CATRA MUNTENI.

Cea mai vechiă mențiune despre Țăgărașu ne întîmpină într'o diplomă din 1231 <sup>1</sup>.

Primulū punctū, care ne isbesce într'însa, este că laturea Țăgărașenă se numīa totū-d'ăuna, chīarū cu multū înainte de secolulū XIII, «țerra Romānilorū»: *terra Blacorum* <sup>2</sup>.

Acestū datū, espressū în modulū cellū mai clarū, se ciocnesce cu o altă indicațiune de totū obscură, care nu pōte fi descurcată fără agūtutorulū unei laboriose critice.

Actulū povestescce, în ce chipū satulū Boja, deși primitivamente nu făcea parte din gīurisdicțiunea Țăgărașului, totuși mai la urmă i s'a suppusū pria forță: «a temporibus jam, quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur».

Adecă:

«Numaī de cāndū se țice c'au venitū *Bulgarit* în acēstū țerră a Romānilorū».

Bulgarit nāvalliț în Țăgărașu și annessāndū cātră ellū unū sātulețū dela margine, carele ținuse mai 'nainte de unū altū scaunū, ecē o adevērată cimilitură!

Ș'apoī să se bage de sēmă o împregiurare.

Intre anulū diplomei și între anulū acelei cuceriri bulgare cată să fi trecutū cellū puținū vr'o cincī-șeci de anī, de oră-ce narratorulū precisēză timpulū evenimentului numaī printr'unū *se țice*, ca nesce lucruri depārtate, aflate dela bētrānī, nu vēdute și auđite.

Arū urma dēro că Bulgarit vorū fi copprinsti Țăgărașulū pe la 1160—1180.

Inse tocmai atunci ei zāceatū în sclavia Grecilorū, de unde s'au smulsū abia între 1190—1200.

Este învederatū că *Bulgari* din diplomă însemneză altū ce-va.

Să arruncāmū o cātătură asupra geografiei din evulū-mediū, și totulū se va împaca.

Bizantinulū Leone Grammaticū din secolulū XI, vorbindū despre transportarea unorū compatrioț ai sei pe mallulū nordicū allū Dunării în Țerra-Romānescă, țice: «în *Bulgaria* «de peste Istru» <sup>3</sup>.

<sup>5</sup>) PRAY, Dissert., 144.

<sup>6</sup>) BENKÖ, II, 283.

<sup>1</sup>) KÉMENY IN KURZ, *Magazin für Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 261.—TEUTSCH U. FIRNHABER, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien, 1857, in-8, t. 1, p. 50: „Capitulum ecclesie transilvane. Ad omnium presentes inspecturorum notitiam volumus harum serie pervenire. Quod accedens nostri in presentiam Gallus filius Wydh de Bord, confessus est coram nobis, retulitque taliter, quod licet terram Boje, terre Zumbuthel conterminam, et de presenti in ipsa terra Blacorum existentem habitam propriis suis justisque impensis ab homine Bujul filio Staje coemerit, juriq̄ suo subjectam redderit, considerans tamen et avimo revolvens suo qualiter eadem terra a tempore humanam memoriam transeunte per majores, avos, atavosque ipsius Trulh filii

Choru possessa, et a temporibus jam quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur, ad terram Fugros tenta fuerit, qualiter id dictus Trulh filius Choru quamplurimorum hominum elogis affirmare admisus fuit, hinc ne jurgia temporum in processu enascerentur, fraterne munereque charitatis, quam christiana eidem servat religio, affectu ductus dictam terram Boje terre Zumbuthel conterminam eidem Trulh filio Choru, accepta ejus recomensa in pecuniarum solutione et refusione, remisit coram nobis presentium testimonio literarum. Anno millesimo ducesimo tricesimo et primo»

<sup>2</sup>) Acēsta o întrevēduse degia EDER, *Observationes criticae ad historiam Transilvaniae*, Cibinii, 1803, in-8, p. 52, inse cu obi învita sea rea-voință.

<sup>3</sup>) AP. STRITTER, II, 558: „εις Βουλγαριαν ἐκτεσον τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ«.—Cf. *ib.*, 563.

Carta catalană din 1375 dă României danubiane numele coruptă de *Burgaria*, pe când în Bulgaria propriu zise îi rezervă forma cea corectă: *Bulgaria*<sup>4</sup>.

Cronicarul orientălu Raşid, carele trăia în Persia între 1250—1300 şi lucra după sursăne oficiale, cându descrie o invasiune mongolă din 1240, numesce *Bulgariā*, بلغاريا, acea regiune unde se afla «terra Karavachilorū şi a lui Bassarabū-banū»<sup>5</sup>, şi să se observe că'n acea expediţiune Tătarii nu trecuseră de locu peste Dunăre.

Acestă confuşiune nominală avea în vedere mai alesu banatul Severinului, despre care la 1237, numai şesce anni după datulu documentulu de mai susu, regele maghiarū Bela IV scriea cătră papa Gregoriū IX: «*terram Zemram circa partes Bulgariae*»<sup>6</sup>, éru într'o diplomă din 1239: «*Circa partes Bulgariae in terra quae Zeuren nominatur*»<sup>7</sup>.

Cu alte cuvinte, Olteniū pentru Transilvani eraū «Bulgari» prin vecinătate cu *Bulgaria*, în-tocmai precum pentru Româniū cis-carpatinū sunt pênă astă-đi «Ungurenī» frađiū nostri din Transilvania prin vecinătate cu *Ungaria*: «*circa partes Hungariae*».

Pênă'n timpū mai noū Ardeleniū ne botezaū pe noi câte o dată cu epitetul de Bulgari, încâtū suburbiulū muntenescu dela Braşovū, remarcabilū prin biserica lui Négoiā Bassarabū şi unde nu veđi auđi o singură vorbă bulgărescă, se poroclesce în limba maghiară «*Bolgárszék*» séu scaunulū *Bulgarilorū*<sup>8</sup>, éru românesc se đice «Şchei»<sup>9</sup>, precum cronicele nóstre cele vechi numiaū pe *Bulgari*<sup>10</sup>.

Sassulū Reichersdorfer, scriéndū în prima gümătate a secolulu XVI, se rostesc de spre suburbiele Braşovulu: «*unum incolunt Bulgari, alterum Hungari, Saxones agricolae tertium*»<sup>11</sup>.

Cine óre nu recunnosce aci sintesa cellorū trei nađionalităđi alle Ardélulu?

Cu câte-va rōnduri mai gřosū însu-şī Reichersdorfer pune în locū de *Bulgari* pe «*Valachi*»<sup>12</sup>.

Déru de ce să mai vorbimū despre Braşovū, cândū avemū o mărturiā totū atātū de pozitivă chřarū în privinđa Făgăraşulu?

Unū poetū săsescū de pe la 1550 illū descrie în următorulū modū:

„Arx iacet ad ripas piscosae dives Alutae,  
„Cui Fogaras pripei nomen tribuere coloni,  
„Undique eum fossis valido circumdata muro . . .  
„Hanc habitant circum fodientes rura Triballi  
„Innumeri, quibus arx leges et iura ministrat.“

Adecă:

„Pe mallurile pescosulu Oltū stā vestita cetate, căria vechiū locuitorū îi împuseră numele de Făgăraşū, încungřurată de pretutindenī cu şanturī şi cu puterniculū zidū, unde

<sup>4</sup>) Un atlas en langue catalane in *Notices et extraits des manuscrits*, t. 4, Paris, 1843, in-4, part. 2, p. 1—148, planche 4.—LELEVEL, *Géographie du moyen-âge*, Bruxelles, 1852, in-8, t. 3, p. 142, nota 55.—Idem, *Atlas*, Bruxelles, 1851, planche 29.

<sup>5</sup>) Ap. D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 7-8.

<sup>6</sup>) PRAY, *Annal.*, I, 218.

<sup>7</sup>) THEINER, *Monumenta historica Hungariae*, t. 1, Romae, 1859, in-f., p. 171.

<sup>8</sup>) ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*, 385, nota f.: „*Heissen die Walachen bey den neuern Siebenbürgern auch Bulgaren, weil die in neuern Zeiten dem Türkischen Joche entfliehenden Walachen aus der Bulgarey nach Siebenbürgen kamen*“. — Prima parte a frasei constatā unū faptū adevăratū; cea a doua presupune o cauză, déru nu demonstă prin nemicū pe dogmaticulū veil.

<sup>9</sup>) GIPA, *Cronologia bisericeii din Schei ce se đice Bolgarsogū*, în COGALNICĒNU, *Dac'a litterară*, ed. 2, Iaşi, 1859,

in-8, p. 45-6.—Fóia pentru minto, 1840, nr. 4.—Despre imaginara origine bulgară a Românilorū din Schei nu există nici o probă. Tótă istoria lorū civilă şi ecelesiastică este curată românăscă. Patroni al lorū aū fostū totū-d'a-una Domniū din Muntenia.

<sup>10</sup>) Cronica universală în limba română de pe la începutulū secolulu XVII, descoperită de cătră professorulū russū Grigoriev în căllătoria sea prin Turcia, ap. RAKOVSKI, *Nielkolko riezī o Asieniu p'rvomu*, Bielgrad, 1860, in-4, p. 19: „*Calicoanū, Domniulū Scheilorū, trupulū lui sveli Ioanū Rylskij l'aū dusū la cetate în Těrnovū*“.

<sup>11</sup>) *Transsylvaniae ac Moldaviae descriptio*, Coloniae 1595, in-f., p. 37.

<sup>12</sup>) P. 38: „*Suburbia autem complent quicquid est extra muros vallium, ubi ipsi Saxones Ciculique mixtim habitant; reliquam loci istius partem intra ipsas usque montium angustias Valachi fere occupant, hic templum habent et ei praesidentem sacrificulum*“.

«locuescū împregiurū, dedaŝt plugăriei, nenumeraŝit Triballī, suppuŝi legilorū ŝi dreptuluŝi dictate din acellū castellū.»

Celebrulū Sassū Eder, editândū poema luŝi Schesaeus, observă :

«Sub epitetulū de Triballī, sinonimū cu Bulgarit, sunt înŝelleŝt Romăniŝ de lōngă Făgăraŝū, precumū totū Bulgari se numescū Romăniŝ dela Braŝovū.»<sup>13</sup>

Aŝa dertū assupra numelū Bulgari în înŝellesū de «Romăniŝ danubianī» noi avemū marturī :

1. Leone, scriitorū grecū de pe la anulū 1010;
2. Raŝid, annalistū orientalū din secolulū XIII;
3. Mappa catalană din secolulū XIV;
4. Reichersdorfer, autorū transilvanū din secolulū XVI;
5. Schesaeus, compatriotū ŝi contimpurēnū allū acestuŝa din urmă;
6. Accepŝiunea actuală a vorbeŝi «Bolgárszék» la Braŝovū.

Primele trei mărturie sunt preŝioŝe prin epoca lorū dintre secolū XI—XIV; ultimele trei sunt nu mai puŝinū importante prin aceŝa că emană tocmai din nesce sorginŝi transilvane, erū Schesaeus mai cu sēmă se referă anume la Făgăraŝū.

În cursulū opereŝi de faŝă noi vomū mai întimpina nu o dată pe Romăniŝ dela Dunăre, mai cu deosebire pe Olteniŝ, sub acella-ŝi nepropriū nume de «Bulgari», bună-óră în famoŝa cronică maghiară din secolulū XIII, scrisă de notarulū anonimū allū regeluŝi Bela ŝi pe care nu ne rădemămū d'o cam dată, căci voimū a o suppone mai ânteŝi analiseŝi<sup>14</sup>.

Ne resumămū :

Braŝovulū, ca ŝi Făgăraŝulū, d'o potrivă aŝedate la marginea Muntenieŝi, primiseră în cursulū evuluŝi mediu din porŝiunea danubiană a Dacieŝi unū nouŝi continginte de elementū românescū, pe care Saŝiŝ, Unguriŝ ŝi chiarū fraŝiŝi noŝtri de peste Carpaŝi nu scieau cumū să-lū distingă decâtū numai atribuindu-ŝi porecla de Bulgari, fiindū că veniau din regiunea «circa partes Bulgariae», pe cândū Romănilorū transcarpatiniŝ li se reserva mai cu preferinŝă, precumū vedemū în documentulū din 1231, epitetulū de Blachi.

ŝi totuŝi în puŝine regiuniŝ alle Provincieŝi Traiane viŝa română e mai neamestecată cu elemente străine, mai pură ca în țerra Făgăraŝulū.

Făgăraŝeniŝ—dice d. Bariŝt—nu se încuscescū nici o dată cu ne-Romăniŝ<sup>15</sup>.

Essegesea unū singurū cuvēntū, assupra căruŝa noi ni-amū datū ostenēlla de a grămădi probe peste probe, împrăŝtia tōtă negura.

Termenulū «Bulgari» din actulū dela 1231 capētă o deplină chăritate.

Eraū Romăniŝ dela Dunăre.

Epoca approssimativă a stabiliriŝi dominaŝiuniiŝi Bassarabilorū în țerra Făgăraŝulū cade dertū între anaiŝ 1160—1180.

Inse cumū ?

Prin cucerire ?

Prin concessiune ?

Pe callea păciŝi sētū cu arme ?

Eccē o nouă cestiune.

<sup>13</sup> SCHESAEUS, *Ruinae Pannoniae*, în EDER, *Scriptores Rerum Transsylvanicarum*, t. 1, Cibinii, 1797, in-4, p. 34: „Triballi hodiernae Bulgariae populi fuerunt. Atque hoc vocabulo saepe nostri scriptores, ut idem hoc loco Schesaeus, Valachos appellavit. Nec fortasse abs re Coronense suburbium, Valachis habitatum, hodieque Bolgarszék appellatur“.

<sup>14</sup> Degia PODHRADZKY, *Chronicon Budense*, Budae, in-8, p. 67, adnotēză pe Anonimulū notarū la anulū 1003: „Haec Bulgaria fuit, ubi nunc Valachia“. Să se observe în trecētū, că acestū datū cronologieŝi coincidă essactamente cu epoca Bizantinulū Leone Grammaticulū.

<sup>15</sup> Fōia pentru minte, 1846, p. 61.

## § 6.

## MODALITATEA COPPRINDERII FAGARASULUI DE CATRA BASSARABI.

Ionu Cinnamü, biografu contimpurënu allu împëratuluî Manoilü Comnenü, cu care'lü lega o strînsă amiciă personală și pe care'lü însoțise mai în tôte întëmplările viueței <sup>1</sup>, narreză ca marturu ocularü o espedițiune bizantină contra regeluî maghiaruî Stefanü dintre anniî 1161—1173.

Vomü începe prin a traduce întregulü passagiü.

După ce attinge cauzele ostilității între Ungaria și Bizanțiü, Cinnamü urmëză înainte :

«Pe Alessiü déro, căruia'ı logodise pe fiia-sea, împëratulü l'a trâmisiü cu multă oștire spre Dunăre, prefăcëndu-se a attaca din noü pe Ungurı din locurile celle obicnuite. Luı Leone, numitü Batatze, cu o oștire totü atâtü de numërosă, ërü mai allesü cu o mare mulțime de Vlachi, cari se șicü a fi fostü o coloniă italică, i-a poruncitü să attace Ungaria într'o altă direcțiune, din locurile despre Marea-nëgră, de unde în vecı nemiñ încă nu 'ı attacase. In conformitate cu acestü planü, Alessiü agıunse la Dunăre și totü speria pe Ungurı prin apparința de a trece fluviulü, pe cândü Batatze, atacându-ı despre Marea-nëgră, a snopitü tôte în calle-ı, ucciëndü o mulțime de ómenı, robindü nu mai pușinı, și cu turme de vite, de cai și de alte dobitoce întorcëndu-se înapoi. Impëratulü înse meditändü a mai da Ungurilorü o a treia lovitură, a mai trâmisiü o nouă oștire, care să înainteze mai în susü, atacându-ı din direcțiunea Tauro-sciției și avëndü de capi pe Andronicü Lamparda și Niceforü Petralifa...» <sup>2</sup>.

Pentru ca să ni putemü forma o imagine geografică sigură despre tôte aceste mișcări strategice alle Grecilorü, primulü passü de făcutü este a constata, că întrëga forță armată a luı Manoilü Comnenü a lucratü în trei corpuri separate, fie-care din elle avëndü alți generali: peste unulü Alessiü, peste cellü allü douilea Batatze, peste cellü allü treilea Lamparda și Petralifa.

Corpulü luı Alessiü ocupa o margine; corpulü luı Lamparda și Petralifa cea-l'altă margine; la miđu-locü între ambele margini se affla corpulü luı Batatze, adecă allü *Vlachilorü*.

Este învederatü că defnirea cellorü doue puncturi estreme ni va permite a descoperi spațiulü intermediaru, în care se mișcaü Românı.

Să ne întrebămü dëru :

1. De unde lovıa pe Ungurı Alessiü?

Cinnamü respunde: din *locurile celle obicnuite*.

2. De unde lovıau pe Ungurı Lamparda și Petralifa?

Cinnamü respunde: de lîngă *Tauro-sciția*.

3. Unde să fi fostü «locurile celle obicnuite», de pe unde Greciı attacaü pe Ungurı, și ce însemneză în autorulü bizantinü cuvëntulü «Tauro-sciția»?

Înainte de acëstă espedițiune a luı Manoilü Comnenü, Cinnamü descrie vr'o cincı-spreșeci alte resbelle anteriore între Grecı și Ungurı.

Tôte fără escepciune se petrecuseră la Dunăre în actuala Temeșiană și 'n Sirmia <sup>3</sup>.

<sup>1</sup>) CINNAMI Epitome, rec. Meineke, Bonnae, 1836, in-8, I, 1, p. 5.

<sup>2</sup>) V, 4, p. 260: „Αλέξιον μὲν, ὃ τὴν θυγατέρα ἠγγύα, στρατεύμασιν ἅμα πολλοῖς ἐπὶ τὸν Ἰστρον Ἰπερπε δόξῃσιν ἐμπούησοντα Οὐννοις ὡς ἐκ τῶν συνήθων καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιειθῆσεται χωρίον, Λέοντα δὲ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἐτέρωθεν στρατεύμα ἐπαγόμενον ἄλλο τε ουχὸν καὶ Βλαχῶν πολὺν ὄ-

μιον, ὃ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἀποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικὴν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντός αἰῶνος ἐπέδραμε τούτοις, etc.“

<sup>3</sup>) P. 11, 12, 104, 114, 119, 131, 133, 213, 217, 222, 226, 239, 240, 257.

Prin urmare, «locurile celle obicnuite», de unde Grecii lovitău pe Unguri, erău pe mallulă fluviului Temeşu.

Sub numele de Tauro-sciția, de altă parte, Cinnamă înțelege porțiunea de gîosă a Galliției, așezată între Moldova și Ungaria și unde este orașul Halicîu: «κατὰ Γαλιτζης χώρας Ταυροσκοθικης»<sup>4</sup>.

Generalul Alessiū attaca pe Unguri la appusă despre Temeșiana, értu generalii Lamparda și Petralifa la resăritu despre Moldova.

Territoriul, prin care i-a atacatū generalul Batatze avëndu cu dēnsulū «o mare mulțime de Vlachii», se affla între celle-l'alte doue, adecă între Temeșiana și Moldova.

Este dērū Tērra-Romănescă.

O particularitate e fôrte interesantă.

«Marea mulțime a Vlachilor», Βλάχων πολὺν ὄμιλον a lui Cinnamă, este pe deplină identică cu espressionea din trei bulle papale de pe la 1236—1239, adecă posterioare numai cu vr'o gîumătate secolu, în carī se dice: «mulțimea poporului crescută peste măsură în țērra Severinului»<sup>5</sup>.

Arruncându acumū o cătătură assupra mapei, noi ne încredințămū dela prima vedere că invasiunea Vlachilor, descrisă de autorul bizantinū, a fostū operată anume assupra Ardélului între Făgărașu și Brașovū, căci spre oriinte de acēstă liniă crescutulū Carpaților apucă susū spre Galliția, încătū pe acolo, ἐπιστεilas ἀνωθέν ποθεν ἐς τοὺς προσοικούντας τὴν Ταυροσκοθικὴν ἐμβαλεῖν Οὐνους, fusese îndreptată cea-l'altă oștire a Grecilor sub povēța lui Lamparda și Petralifa.

Actulū maghiarū din 1231 ne înzestrăse cu anululū 1170 ca datulū approssimativū allū stabiliriī dominațiunii Bassarabilorū în țērra Făgărașului.

Bizantinulū Cinnamă, confirmându acellū datū cronologicū cu totă autoritatea contimpuranității selle, ni mai împărtășesce modalitatea evenimentului.

Certitudinea e perfectă<sup>6</sup>.

Pe la 1170 Olteniī dela Severinū, profitându de dușmănia dintre imperiulū bizantinū și regatulū maghiarū, se aliază cu cellū de nteu, năvălescū în Ardélū și copprindū ducatulū Făgărașului.

## § 7.

### FĂGĂRAȘULU ÎNTRE MUNTENI ȘI UNJURI.

Dela 1170 pēnē la 1360, precumū Kilia între 1400—1460 trecea din mână în mână, cândū la Munteni, cândū la Moldoveni, totū așa Făgărașulū se pare a fi șovăitū între Munteni și Maghiari.

În 1231 ellū era allū Ungariei, dērū nu de-multū, căci actulū din acēstū annū îndrēptă în favōrea unū Maghiarū o strămbătate commisă în intervullulū stăpăniriī muntene.

În 1291 ellū este din nou ungurescū, înse éroși de puținū timpū, precumū se vede din famōsa diplomă, mereū citată și nicī o dată esplicată, prin care regele maghiarū Andreiū

<sup>4</sup> Libr. III, c. 11, p. 115.—Of. lib. V, c. 10, p. 232.

<sup>5</sup> THEINER, op. cit., 150-51, din 1236: „*multitudo gentium terrae Courin.*“—*Ibid.*, 165, din 1238: „*terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata excrevit populi multitudo.*“—*Ibid.*, 171, din 1239: „*circa partes Bulgariae in terra, que Zeuren nominatur, que dudum fuerat desolata, populi multitudo supercreverit.*“—Esplicațiunea statistică a acestorū trei passage se va da în Studiulū III.

<sup>6</sup> Să se vedă acumū modulū cu care ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*,

391, și mai cu sēmă RÖSLER, *Rom. Stud.*, 85, deslipindū din narrațiunea lui Cinnamă numai passagiulū despre corpulū isolatū allū lui Batatze și lăssandū contestulū cu totul la o parte, se sbuciumă a dovedi, că Βλάχοι de lōngă Marea-nēgră erău de peste Dunăre! Nu mai puținū rotăcitū, dērū nu din rea voicță, este THUNMANN, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker*, Leipzig, 1774, in-8, p. 344, prelăcēndū pe Romāniū lui Cinnamū în Moldoveni. Totū așa GEBHARDI, *Gesch. d. Wal.*, 268. Adevēratulū simțū, atātū de clarū, allū cuvintelorū scriitorulū bizantinū, nu-lū precepuse pēnē acumū nimeni.

III accórdă oraşul Făgăraş şi un sat din aceia-şi ţerră Ungurului numit Ugrin, fiindu-că: «i s'au fost răpiti pe nedrept»<sup>1</sup>.

Ceia-ce caracteriză d'o potrivă ambele aceste documente, din 1231 şi din 1291, este tendinţa lor comună de a desfinţa pe ţerrumul proprietăţii consecinţele successivelor ocupaţiuni muntene.

De câte ori Bassarabi apucau Făgăraşul, boierii lor luau acolo prin donaţiuni prin ciare, precum vedurăm mai sus în diplomele din 1372 şi din 1432, pământuri, sate, munţi şi ape, confiscate cu dreptul său fără drept pe seama fiscului dela possessorii unguri, cari inse profitau şi ei de cea de'nteiu ocaziune pentru a revindeca moşiele lor, din dată ce autoritatea maghiară reuşia a înlocui pe cea română.

Pe la 1300 Făgăraşul depindea încă de Ungaria, căci voevodul transilvanu Ladislau illu fortiifică atunci<sup>2</sup>, negreşit contra vre-uneia din cele desse tentative din partea Munteniei.

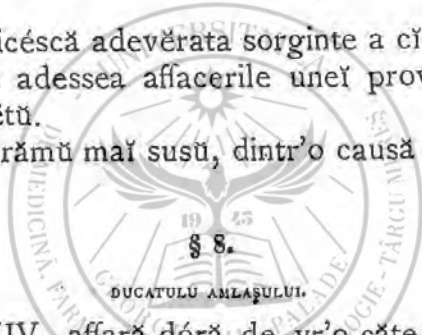
Dela 1300 pêne la 1369 nici un act maghiar, întru cât ni adducem a-minte, nu menţionează ţerra Făgăraşului, deşi există sute de pergamene pentru aproape toate localităţile Transilvaniei, ceea-ce probază că noua cetate n'a putut rezista Bassarabilor, încât chiar de pe la începutul secolului XIV regiunea întrégă redeveni munténă.

Puţinătatea cea extraordinară a documentelor ungare despre Făgăraş a fost de-mult observată cu mirare<sup>3</sup>.

Nemini inse n'a voit să ghicescă adevărata sorginte a ciudatului fenomen.

Maghiarii nu puteau regula adesea affacerile unei provincie, carea li aparţinea din când în când numai în trecet.

Tot astu-felul noi constatarăm mai sus, dintr'o cauză analogă, lipsa actelor moldovene despre Kilia.



În totu cursul secolului XIV, afară d'ora de vr'o câte-va întreruperi momentane, Bassarabi au stăpănit cu titlul ducal regiunea Făgăraşului.

Deru unde ore se va fi aflându cellu-laltu ducatu transalpinu allu Munteniei, misteriosu Amlaşu, carele figurează mai totu-d'a-una allaturu cu Făgăraşul în titulatura princiară<sup>4</sup>.

Statistica Transilvaniei ni offeră peste trei-zeci de localităţi, preserate icy-collea în felul de felul de direcţiuni, purtându toate acela-şi nume: *Amlaşu*, *Almaşu*, *Omlaşu*, *Amnaşu*, *Olmeşu*, *Omnashu*, *Halmaşu*, *Almaşellu* etc.<sup>5</sup>

În ce modu eşi-vomu din labirintul unei nomenclature atât de confuse?

Benkő, commentându diploma lui Vladu Draculu din 1432, afirmă că Amlaşul din crisovele muntene se referă la un sat de lîngă Sibiu, numit şasesse *Hamesch*, ungresce *Omlas* şi romănesce *Amlaşu* seu *Omnashu*<sup>6</sup>.

<sup>1</sup>) FÉJER, VI, 1, 118. — TEUTSCH U. FIRNHABER, 167. — LAURIANU, 250: „a se irdebitate alienatas“. — ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 147, şi EDER, 33, eru după dênşii totu cei-lalţi, (iei că Ugrin a fostu Român: „ein geborner Walach“, deru absolutamente fără probă. Unu documentu din 1281, TEUTSCH, U. FIRNHABER, 122, constată din contra, în modul cellu mai pozitivu, ungrismulu lui Ugrin. — Cf. RÖSLER, 289-90.

<sup>2</sup>) SZEGEDI, *Sinopsis vitæ Belæ*, IV, § 23, în *Decreta et vitæ regum Ungariæ*, Claudiop., 1873, in-8, p. 307. — BENKŐ,

II, 300. — WINDISCH, *Geographie des Fürstenthums Siebenbürgen*, Pressburg, 1790, in-8, p. 229. — EDER, etc.

<sup>3</sup>) RÖSLER, 273, înregistră acésta, deru fără a preecepe natura faptulu.

a) Mai sus § 1 nota 20, etc.

b) TREUENFELD, *Siebenbürgens geographisches Lexikon*, Wien, 1830, in-8, t. I, p. 20-24.

c) *Milcovia*, II, 283, 205.



Gebhardi preface acestu satü într'o provincă aşedată la marginea țerei Făgăraşului.<sup>1</sup>

Engel bănuiesce că «dominiul Omlaşului se affla în însuş interiorul districtului făgărăşenü.

Pe de altă parte, este förte certü că pênë în secolul XVII Românii din Muntenia numiați «ținutul allü Amlaşului» o porțiune învecinată din Temeşiana.<sup>2</sup>

Față cu astă din urmă considerațiune și față totu-o-dată cu o lipsă absolută de probe în favoarea pozițiunii ardelene a ducatului de Amlaş, căci Benkö, Gebhardi și Engel pe de o parte se contradicü unii cu alții în amănunte, ertü pe de alta nu ni offerü decâtü o nudă afirmațiune; mai avëndü în vedere depärtarea satului Hamlesch de hotarele Munteniei, imposibilitatea 'y de a constitui unü «ducatü», diverse necompatibilități cronologice și mai multe altele, noi inși-ne, în prima edițiune a operei de față, ne pronunțarămü contra părerii generalmente admise și ne-amü încercatü a căuta deslegarea problemei affără din Transilvania pe territoriul Temeşianei.

Acéstă soluțiune era cea mai conformă cu următorele trei criterie menite a înlesni descoperirea ducatului de Amlaş:

- 1°. Trebuie să fie nu unü satü sétü o urbe izolată, ci o țerră de o întindere óre-care;
- 2°. Trebuie să fie limitofü cu Muntenia;
- 3°. Trebuie să nu fi fostü într'o possessiune străină în acea epocă în care ni appare sub sceptrul Bassarabilorü.

«Ținutul Amlaşului» din Temeşiana, ca unü districtü întregü la hotarul Țerei-Romănesci. correspunde pe deplinü primelorü doue criterie, cu cari din contra nu se potrivește de locü Hamleschulü din Transilvania, unü simplu satü situatü de 'ncollo de Sibiiü.

Cättü despre criteriulü allü treilea, ambele pozițiuni, acea transilvană ca și acea temeşiană, presintă condițiunii egale.

Aveamü déro pentru noi doue din trei.

Și totuși rezultatulü nu ne satisfăcea.

Chiarü în prima edițiune a acestei opere, turmentați mai cu sémă de diploma regelü Mateiü Corvinü din 1467, allü cariü înțellesü directü nu se împacă cu strămutarea ducatului de Amlaş în Temeşiana, căci ea illü numesce allături cu Făgăraşulü și cu Rodna, doue localități curatü transsilvane,<sup>3</sup> noi ne grăbirămü a introduce în appendicele dela finea volumului unele modifițiuni și reserve.

Nemulțumiți înse cu atâta, amü agiunsü în celle din urmă a întreprinde o călătoria ad-hoc pentru a consulta archivele ardelene, și amü fostü fericiți de a stränge numeróse probe inedite că:

- 1°. Ducatulü de Amlaş se affla în adevertü în Transilvania, deși nu în modulü cellü acreditatü;
- 2°. «Ținutul Amlaşului» din Temeşiana, mai correctü «vallea Almaşului», făcea o parte integrantă din așa numitulü *banatü de Severinü*;
- 3°. Realitatea remâne întocmai așa după cumü amü stabilit'ö noi în prima edițiune,

1) *Geschichte der Walachey, in Allgemeine Weltgeschichte*, Leipzig, 1782, in-8, t. 35, p. 294, nota: „Das Gebiet Omlas, jetzt Hamlesch, liegt bey Hermannstadt in Siebenbürgen, und stösst an den jetzigen siebenbürgischen Distrikt Fogarasch“.

2) *Gesch. d. Wal.*, 174: „Die Herrschaft Omlas im Fogarascher Distrikt“.

3) *Istoria Țerei-Romănesci de la ann. 1689 încóce*, in *Magazinü Istoricü*, t. 5, p. 101: „Lugoşulü, Cavaranu-Sebeşü, Mehedia, Lipova cu ținutulü Amlaşului.“

4) *Epistolae MATHIAS CORVINI*, t. 3, p. 11, ap. *FRAY, Annales*, IV, 38. — *KATONA*, XV, 240.

adecă o parte învecinată a Temeșianei și o parte estra-făgărășenă a Transilvaniei aparținându Bassarabilorū, dērū se schimbă între aceste douē părți relațiunea nominală.

Să vedemū.

### § 9.

#### DUCATULU DE AMLASIU DIN PUNCTULU DE VEDERE CRONOLOGICU.

Orī-unde se va fi aflatū territoriulū amlășenū, pēnē la 1370 ellū nu purta in titulatura principilorū muntenī nicī unū nume separatū.

Lăssandū la o parte pēnē la paragrafulū următorū cestiunea geografică, să ne mărginimū aci a limpedi punctulū cronologicū.

Sub fratele lui Vladislavū Bassarabū și tatălū marelui Mircea, acellū Radu-Negru pe care letopisețele nōstre illū tērrescū din vēcū in vēcū și din locū in locū sub aureola de fundatorū allū Munteniei, deși in realitate ellū a domnitū abia in allū șeptelea deceniū din secolulū XIV, appare pentru prima bră *ducatulū de Amlasū*.

Astādī nu se mai află, intru cātū scimū noi, nicī unū crisovū dela acestū principe; dērū scriptele și actele posterioare mențiōneză mai multe diplome emanate dela dēnsulū, conservate altă dată și actualmente perdute seu retăcite.<sup>1</sup>

Ellū se întitula:

„In Cristū Dumneđeū bine-credinciosulū și de Cristū iubitorulū autocratū Io. Radu „Negrulū voevodū, din grația lui Dumneđeū domnulū tōtef țerre ungro-romāne și „ducele țerrelorū trans-carpatine *Amlasū* și Făgărașū.”<sup>2</sup>

Acēsta se petrecea pe la anulū 1375.

Sub Vladislavū Bassarabū, predecessorulū lui Radu-Negru, noi găssimū primulū vestigiū allū acestui *ducatū amlășenū*, dērū îmbroboditū sub o formă atātū de bizarră, încātū nemini n'a fostū in stare de a'lū recunnōsce.

Pentru a constata faptulū, cată să enumerāmū mai ântēiū diversele titluri alle acestui principe.

Pe pētra commemorativă din 1362 a Bisericei Sărandarū din Buccuresci, citatā intr'o inscripțiune dela Mateiū Bassarabū, Vladislavū se intituleză: „banulū Severinulū și allū Făgărașulū.”<sup>3</sup>

In actulū slaviciū dela monăstirea Tismēna<sup>4</sup> și in inscripțiunea grēcă a unei icōne dela Muntele-Atone,<sup>5</sup> ambele fără datū, inse după tōtă probabilitatea anteriore anululū 1365: „voevodū și domnū allū Ungro-romāniei.”

La 1368: „voevodū allū Țerrei-Romānesci și banū de Severinū.”<sup>6</sup>

1) Doue crisoave mirciane din 1387 in VENELIN, 9,13. — Unū crisovū dela Danū-vodă din 1424 in *Archiva istoricā*, I, I, 19. — Unū crisovū dela Alessandru-vodă din 1576 in *Columna lui Traianū*, 1871, nr. 35, p. 138 etc.

2) *Istoria Țerrei-Romānesci*, ed. Ioanidū, Bucur, 1859, in-8, t. 2, p. 2: „V Christa Boga blagoviar-nom blagocestivom i Christoliubivom samodercsavnomu Io. Radul Negru voevod, bozsiiu milostiūu gospodariu vsia zemlia ungro-vlachskiiia zaplanitskii i ot Amlaszu i Fagaraszu chertzegu.” — Aprōpe tōte cuvintele sunt scrise intr'unū modū greșitū, mai allesū in finaluri, ce-ia-ce arătă că cronicarulū nu prē-sciea să citēscă criso-vele slavōne, in carī generalmente ultimele sillabe sunt aruncate d'assupra rōndulū, cāte o dată prescurtate, seu

chiarū une-orī ommise; dērū tocmai acēsta dovedesce, pe de altă parte, aumū-că ellū n'a inventatū ceia-ce spune, încātū însăși errōrea garantēză aci autenticitatea. — Cf. fragmentulū cronicei in ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, I, 95: „Radu Negru Vojevoda, et Princeps in Almash et Fogaras.”

3) MUSCELĒNU, *Monumentele străbunilorū din Romānia*, Bucur., 1873, in-8, p. 35. — Deși cartea este fōrte necritică și deși însuși monumentulū nu mai essistă, totuși inscripțiunea in fondū e autentică, precumū vomū arēta aīuri cāndū va fi să desbatemū originile Bucurescilorū.

4) VENELIN, 5: „gospodin v'sei Vygrovlachii.”

5) *Collectiunea d-lui A. ODOBZSCU*.

6) *РѢСНЬ*, IX, 4, nr. 75: „Ladislavus Wajwoda Transalpinus et Banus de Zeurino.”

La 1369: «voevodū allū Terrei-Romānescē, banū de Severinū și duce de Fagărașū».<sup>7</sup>

În fine la 1372, cătră Terra-Romānescă, cătră banatul de Severinū și cătră ducatul de Fagărașū se mai adaogă pe neașteptate unū attributū, pe care nu-lū vomū putē înțellege fără o scrupulosă analisă.

Testulū originalū s'a cititū așa:

«Ladislaus Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux *novae plantationis terrae Fogaras.*»

Toți istoriciī nostri l'au tradusū în următorulū modū:

«Vladislavū, voevodū allū Terrei-Romānescē, banū de Severinū și *duce allū novae plantationis a ferret de Fagărașū.*»

Dérū ce însemnéză *novae plantationis*?

Eccē basea desbatterii.

Atâtū generalmente în limba latină din evulū međiū, precumū în speciă în diplomatica ungară, *plantatio* este sinonimū cu *fundatiune*, cu *edificare*, cu *coloniă*.<sup>8</sup>

Ducele maghiarū Geisa și fiulū seū regele Sântu-Stefanū, amēnduoī renumiți prin ardórea cu care ademeniaū în Pannonia numeróse cărduri de Sași, de Italiani, de Bissenī, ba pēnē și de Saracini, erau «plantatores».<sup>9</sup>

S'arū putē induce la prima vedere că Vladislavū Bassarabū, *plantator* la rōndulū seū în acellă-și înțellesi, arū fi colonisatū cu Romāni țerra Fagărașulū.

Scriitorii sași s'au și grăbitū a profita de acestū simțū așa đicēndū *tipăritū* allū diplomei, afirmāndū că pēnē la 1372 regiunea transcarpatină a Oltulū nu era romānescă.<sup>10</sup>

Actulū maghiarū din 1231 și Bizantinulū Cinnamū ni-au demonstratū mai susū că stabilirea Romānilorū dela Severinū în Fagărașū se întēplase pe la 1160—1180, adecă tocmai cu doui secolī înainte de Vladislavū Bassarabū, érū cu multū mai de 'nainte, *a tempore humanam memoriam transeunte*, întreaga regiune fusese curatū romānă, *terra Blacorum*, deși nu muntenescă.<sup>11</sup>

Prin urmare *nova plantatio* nu se potrivește în privința Fagărașulū.

Față cu acestă imposibilitate avemū dreptulū de a bănui vr'o ne'nțellegere.

Autenticitatea documentulū din 1372, după tóte prescripțiunile criticeī interne, nu póte fi pusă la cea mai mică înduoelă.

Remāne dérū a se cerceta, decă nu cumū-va testulū, anume în passagiulū «*novae plantationis terrae Fogaras*», a fostū reū desciffratū și reū editatū.

Unū singurū omū, iesitulū maghiarū Fridvaldszkj, vėđuse originalulū, pe care-lū descrie cu destulle amēnunte.<sup>12</sup>

7) *Ibid.*, IX, nr. 118.

8) DUCANGE, V, 290: «*Plantatio, edificatio, erectio*. Charta Ludovici Ducis Brandenburg: Appropriavimus altari ecclesie parochialis in villa Borchgen *de novo plantanda* duos mansos... Stat. ord. Cartus. ann. 1261: *pro nova plantula construenda*.» — Cf. MAIGNE D'ARNIS, *Lexicon ad scriptores mediae Latinitatis*, Paris, 1866, in-4, p. 1715.

9) FEJÉR, IV, 3, 103-5. — Cf. SIMON DE KEZA, *Gesta Hungarorum*, ap. ENDLICHER, 127: «Intraverunt quoque temporibus tam ducis Geichae, quam aliorum regum, Poloni, Graeci, Bessi, Armeni, et fere ex omni extera natione, que sub celo est...»

10) EDER, 44: «Aetate regis Ludovici *novam Valachorum coloniam* in regionem Fagarasiensem commigravisse, satis aperte proditum est litteris anno 1372 editis.» —

ROESLER, 302. — BALMANN, in *Siebenbürgische Quartalschrift*, t. 6, Hermannstadt, 1798, in-8, p. 333: «Sollte dieser Ausdruck (*nova plantatio*) nicht für eine Bekräftigung der *Auswanderung der Walachen* gelten können?»

11) Supra § 5, nota 1.

12) *Reges Mariani*, 80: «Diploma hoc in membrana, caractere aetati congruo, filo violacei coloris, e quo sigillum dependebat, munito, exaratum, ex authographo ingenue isthuc transfero.» — Despre viușta și operele lui Fridvaldszkj veđi HORANYI, *Memoria Hungarorum scriptis notorum*, Viennae, 1776, in-8, t. 1, p. 721 — DE LUCA, *Das gelehrte Österreich*, Wien, 1776, in-8, t. 1, part. 1, p. 132. — STORGER, *Scriptores provinciae austriacae S. I.*, Ratisbonae, 1866, in-8, p. 88.

La castă de a fi coppersă în descifrare s'eu în edițiune vre-o errore, nemini nu putea s'o corrégă prin vulgara procedură de collaționare.<sup>13</sup>

Să propunem ipotesa că în testu aru fi fostu: „dux Novae Plantationis et de Fogaras”, eru nu: „dux novae plantationis terrae Fogaras”, și să vedem decă nu vomu pute gjustifica acestă lectiune pe callea demonstrativă, recurgendu la metoda admisă în recensiunea autoriloru classicī.

1. *Plantatio terrae* este unu pleonasmu, căci ideia *plantatio* implică în sine ideia *terra*, încātu era forte de agiunsu a dice: „dux novae plantationis de Fogaras”, fără a mai veri la mișu-locu pe tautologiculu „terrae”.

2. In diploma din 1369, cu trei anni mai vechiă, Vladislavū Bassarabū se mār-ginesce cu: „dux de Fogaras” fără *terra*, încātu subita întroducere a unei formule atātu de anormale devine suspectă.

Pēnē aci amū dobāditu probabilitatea, care ni spune că dela 1369 pēnē la 1372, într'unu timpū mai multu decātu scurtu, Vladislavū Bassarabū nu avea nici o rațiune de a modifica într'unu modu cjudatu primitiva denumire a Făgărașuluī, încātu *Novae-Plantatio* cată să se refere la altu ce-va.

Paleografia din evulu mediū ne va conduce mai departe la unu înaltu gradū de certitudine.

Correcțiunea, pe care o azardāmu noi în diploma din 1372, se reduce unicamente la înlocuirea cuvēntuluī *terrae* prin particulele: *et de*.

Să începem prin a constata că în documentu nu putea fi *terrae*, ci *terre*, căci e în locu de *ae* este una din proprietățile celle mai caracteristice alle ortografiei latine din secolulu XIV<sup>14</sup>, mai cu deosebire în Ungaria.<sup>16</sup>

Inse nici *terre* nu se scriea pe atunci în cursiva actelorū, ci numai *tre*, punēndu-se o codiță d'assupra litterei *t*.<sup>15</sup>

Éccē déro față 'n față: *et de* și *tre*.

*Et*, scurtatū în monogramă, de celle mai multe ori nu differă de *t*, mai cu sēmă cându ni vomu adduce a-minte că vorbele nu se pré separau prin intercalarea unui spațiu, încātu *et de* se lega împreună, ceia-ce se putea citi prin confusiune: *tede* sēu *tde*.

Mai remāne differința de o singură litteră între *tde* și *tre*.

Inse aci eroși, ca, o ultimă instanță, paleografia din evulu mediū ni arrētă că minusculele *d* și *r* se asemenau în seriere, mai allesu fiindu înnodate cu alte littere.<sup>17</sup>

In acestū chipū însă-și firea lucruluī permittea lui Fridvaldszkj a vedē: „Dux novae plantationis terrae Fogaras” acollo unde trebuia să citescă: „Dux Novae Plantationis et de Fogaras”.

Restaurāndu littera, să restabilimū și spirituluī testuluī.

Avemū formula cea correctă: „ducele Nouei Plantațiunii și allū Făgărașuluī”.

13) După rugămintea noastră, d. Dr. Gregoriū Silasi, profesorū la Universitatea din Clugiū, după ce făcuse în lunea augustū-septembrie 1873 o laborioasă cercetare în marele archivū transilvanū dela Clus-monstra pentru a descoperi originaluluī acestui documentū, ni scrie că „numai în catalogū a datū de dinsuluī, înregistratū între donațiile protestate, sub tituluī: **Ianus Meister de Doboka**, și a și esiatatū în realitate până pe la 1825, dēru de atunci a despărțutū”.

14) CHASSANT, **Paléographie des chartes**, Paris, 1862, in-16, p. 76.

15) SCHWARTNER, **Introductio in artem diplomaticam hungaricam**, Pesthini, 1790, in-8, p. 52.

16) DE WALLY, **Éléments de Paléographie**, Paris, 1838, in-4, t. 1, p. 145.

17) DOM DE VAINES, **Dictionnaire de Diplomatique**, Paris, 1863, in-8, t. 1, planche 15, t. 2, pl. 62.— Despre asemenarea lui *d* cu *r* în paleografia tuturorū poporelorū, vedi luminosele observațiunii alle lui GIESLER, **De literaturae phoneticae origine atque indole**, Berolini, 1858, in-4, p. 21.

Două ducaturî deosebite, értî nu tottî una, după cum ū se credea pênă astăđî din cauza unui *qui-pro-quo* paleograficî fôrte innocinte.

Acollo unde Vladislavŭ Bassarabŭ aşedă „ducatulŭ Nouei Plantațiunî”, adecă înaintea Făgăraşului, Radu-Negru şi successorîi ambilorŭ frađî punŭ: „ducatulŭ Amlaşului”.

Intru câtŭ nici unŭ allŭ treilea ducatu n'a figuratŭ vre-o dată în titulatura princiară din Muntenia, identitatea între *Nova-Plantațiune* şi *Amlaşŭ* e perfectă.

Străbunîi nostri, cândŭ fundau vre-o comună rurală, îi dedeau adessŭ numele de „Satŭ-noŭ”.<sup>18</sup>

In alte Staturî aceia-şi origine avuseseră sute şi mîte de localităđî, cunnoscute sub denumirile de Neapolis, Neuburg, Neufchâtel, Nova-castra, Noviodunum, Newcastle, Novigrad, New-forest, New-land, Novi-gentum etc.

In apropierea României Serbiŭ aŭ oraşulŭ Novi-sadŭ, numittŭ nemşesce Neusatz şi latinesce *Neo-planta*, o formă nominală fôrte instructivă prin asemănarea sea cu „Nova-Plantatio”.

Unulŭ dintre vechile regaturî france din periodulŭ Merovingilorŭ se chiăma Neustria, adecă Neust-reich, pe romanesce: *Regatŭ-noŭ*.

Aceste esemple s'arŭ puté îmulđî pênă la infinitŭ.<sup>19</sup>

In titlulŭ lui Vladislavŭ Bassarabŭ termenulŭ „Nova plantatio” indică déro stabilirea pe la anulŭ 1370 a unei colonie oltene seŭ din Terra-Romănescă pe o porțiune ôre-care destullŭ de importantă din teritoriulŭ transilvanŭ, nu înse în regiunea Făgăraşului.

Acéta era „ducatulŭ Amlaşului.”

Dérŭ unde anume se affla ellŭ?

### § 10.

DUCATULŬ DE AMLAŞŬ DIN PŬNTULŬ DE VEDERE GEOGRAFICŬ.

In primulŭ pătrarŭ allŭ secolului XIV unŭ întinsŭ teritoriŭ transilvanŭ, învecinatŭ spre sudŭ cu munđî districtului actualŭ allŭ Vălcîi şi spre resăritŭ cu ţerra Făgăraşului, appartînea unei puternice familie săsescŭ ca şi suverane, care la anulŭ 1322 a concesŭ o însemnată porțiune din ellŭ coronei ungare, printr'unŭ actŭ conservatŭ astăđî în Archivulŭ Cameralŭ din Buda şi resumatŭ în următorulŭ modŭ în diplomatariulŭ săsescŭ manuscriptŭ allŭ lui Trausch:

„Donațiunea regelui Carolŭ pentru magistrulŭ Nicolău fiulŭ lui Conradŭ de Talmesch şi pentru mostenitorii lui, decă vorŭ remăné nestrămutađî în fidelitate, în puterea cării donațiunŭ Nicolău de Talmesch, în considerațiunea differitelorŭ creşcîtoşese servicie, mai allesŭ contra rebellului Ladislău şi a frađilorŭ seŭ, fiŭ al lui Ladislău fostŭ voevodŭ allŭ Transilvaniei, precumŭ şi dreptŭ resplată pentru că a restituitŭ regelui castellulŭ Salgo cu satele Zazekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafalu şi alte cincŭ sate romănescŭ, se primesce în građia regelui, atătŭ densulŭ precumŭ şi mostenitorii lui, confirmându-se în tôte celle-l'alte bunuri şi

18) **Indicele comunelorŭ**, 11, 43, 72, etc — Cf. o diplomă din 1487 ap. EDER, *Schesaeus*, 198: „Quosdam Valachos de alpius in quemdam locum Transilvaniae ad incolendum descendisse, quem *Novam Villam* dixere.”

19) SALVERTE, *Essai sur les noms d'hommes de peuples et de lieux*, Paris, 1824, in-8, I-I passim.

„drepturi alle lorü și alle fratelui seü Ionü, fie ereditare, fie de adquisițiune, es-  
ceptându-se numai castellulü și satele de mai susü.”<sup>1</sup>

Affară de castellulü Salgo, pe care noi nu scimü a'lä precisa, celle-l'alte localități enumerate în acestü documentü essistă pênă în momentulü de față: Omlas, Zekeschdorf, Feketeviz și Varalya, romănesce Amlășü, Concea, Săcellü și Orlatü,<sup>2</sup> tôte spre ap-  
dusü de Sibiiü, érü spre ost-sudü de acesta, lôngă Turnu-roșu, orășellulü Tălmacıu,  
unde reședea însăși familia Konrad.<sup>3</sup>

În aceia-și regiune cată să fi fostü și „celle cinci sate romănesci”, pe cari re-  
gele Carolü nu le specifică.

Mai pe scurtü, Bassarabiü puteau stăpăni atunci numai țerra făgărășenă, căci  
de cea-l'altă parte a Oltului se întindea dela Tălmacıu spre Amlășü și mai încollo  
unü territoriu aparținendü într'o mare parte de'nteü casei semi-suverane a Kon-  
rađilorü pênă la 1322, érü dela 1322 încöce sceptrulü maghiarü.

În a doua giümetate a secolului XIV situațiunea se schimbă.

La 1366 regele Ludovicü, fiulü și successorulü lui Carolü, trimite vice-voevo-  
dulü transilvanü următoarea ordine :

„Pênă a nute mișca spre a veni aice la noi, îți poruncimü cu tăriă să procedï,  
„de 'nainte delegațiunii Capitolului Bisericescü din Alba-Iulia, pe care va avé s'o  
„trămittă spre acestü scopü, a delimita după dreptate satele numite Echellew și  
„Thyliche alle lui Ionü și s'ü Tompă, comitelui plașurilorü nöstre din părțile Tran-  
„silvaniei, precumü și satele ce se chiamă Feketeviz și Varaliafalu alle lui Ionü  
„nülü lui Petru de Cisnădiă, rectificändü prin cercetare la fața locului hotarele  
„acestorü sate de cătră pământulü ce aparține domnului Vladislavü, voevodulü  
„nostru allü Muntenier.”<sup>4</sup>

Două din cele patru sate le-amü vedutu degia menționate în actulü din 1322 : Să-  
cellulü (Feketeviz) și Orlatulü (Varalya); érü Echellew și Thyliche sunt Ecsellö și  
Teliska de astăđi, săscesce Tetschele și Tilisch, romănesce Icilău și Tilișcă, câte-  
patru în vecinătate de Sibiu.

Vladislavü Bassarabü ni appare aci stăpănindü territorulü transilvanü estra-  
făgărășenü pênă la Icilău, Tilișcă, Săcellü și Orlatü, adecă o vastă buccată din só-  
stele possessiunii alle familiei Konrad.

Acestă stare de lucruri este inse förte prospeta, de órä-ce ea provöcă necessita-  
tea unei delimitări.

1) TRAUSSCH, *Diplomatarium Saxonium*, MS. in-4 în secțiunea trauschiană din Biblioteca Gimnasiului Evangelicü din Brașovü, t. 1, ad ann. 1322: „Caroli Regis „donatio pro Magistro Nicolao filio Corradi de Talmáts, „ejusque heredibus, si in fidelitate constanter perstiterint, „elargita, vi enjus Nicolaus de Talmáts ob varia et fidelia „servitia, signanter contra rebelles Ladislaum ejusque „fratres, filios Ladislai condam Vayvodæ Transsilvani „exhibita, nec non ob restitutionem Castri Salgo cum „villis Zazzekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafu, ac aliis „quinque villis Valachicis, Regl factam, in gratiam Regis „recipitur, tam ipse quam et haeredes ejus, ac in omni- „bus aliis bonis et juribus propriis et notati fratris sui „Ioannis tam haereditariis quam acquisitiis, excepto „dicto castro et villis, stabiliter etc.”

2) Assupra acestei nomenclature vedü MARIENBURG, *Zur Berichtigung einiger alturkundlichen Oertlichkeitsbenennungen, im Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, N. F. t. 9, Kronstadt, 1871, in-8, p. 202 sqq., unde este și o mappă.

3) Cf. SCHULLER, *Umriss zur Geschichte von Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1851, in-8, t. 2, p. 144.

4) TRAUSSCH, *loco cit.*, ad ann. 1366: „Nos Lodovicus „Dei gratia Rex Hungarie, vobis Petro vicevoivode Trans- „silvaio, firmiter precipiendo mandamus, quatenus coram „testimonio Capituli Ecclesie Albensis Transsilvane, quod „per ipsum Capitulum ad id transmittere iubemus, metas „possessionum Ioannis dicti Tompa comitis Alpium nos- „trarum de partibus Transsilvanis, Echellew et Thyliche „vocatorum, nec non possessionum Joannis filii Petri de „Dyznoio Feketeviz et Varaliafalu vocatarum a parte „terrarum sub Woyvodatu Domini Ladislai Woyvode „nostri Transalpini existentium mediante justitia ream- „bulando justificatis, priusquam iter vestrum arriperetis „post nos huc veniendum. Ipsosque tandem in dominio „dictarum possessionum et suarum metarum ac pertinen- „tiarum mediante justitia conservetis etc. Datum in Orșva „sabbato proximo ante quindenas Archangeli Michaelis „anno Domini 1366.” — Cf. FEJÉR, XI, 474-5.

În momentul de a da ordinea în cestiune, regele Ludovicu era în bune relațiuni cu «domnulu Vladislavü voevodulu nostru allü Munteniei», ceia-ce se mai confirmă prin împregiurarea că însuși actulu s'a scrisü în castellulu dela Orșova, pe care în timpü de ostilitate nici o dată Muntenii nu'lü lăssaü, cellü puținü fără luptă, în mânele Ungurilorü.

S'arü puté déro conchide că pământulu spre sudü de Sibiiü pêne la Icilău, Tilișcă, Săcellü și Orlatü va fi fostü dăruitü Bassarabilorü de cătră coróna Sântulu Stefanü.

Unü altü actü totü atâtü de autenticü probéză înse că faptulü nu s'a întemplantü tocmai așa.

La 1369, cu duoï anni în urma delimitațiunii de mai susü, autoritatea ecclesiastică din Alba-Iulia attestă că: «monastirea sântulu Nicolau din Tălmaciü fusesse arsă din temeliä de Domnulu Muntenescü Vladislavü, perindü în incendiü tóte documentele ce erau depuse acolo.»

Arsă cândü?

La 1366, după cumü vedurămü, regele Ludovicu trăia förte bine cu Muntenii.

Între 1367—1368 pacea între dênșii nu s'a turburatu cătu-și de puținü, precumü dovedesce tractatulü commercialü închiäiatü la 1368 în ziua sântei Agnete, adecä la 21 genariü, în care principele romänü se recunnosce de vassalü allü regelü maghiarü: «inclitus rex Hungariae, naturalis Dominus noster generosus.»<sup>6</sup>

Chiarü în 1369 Vladislavü Bassarabü liberézä tocmai în favórea catolicilorü o diplomă, în care dice că este domnü *din grația lui Dumnezeu și a regelü Ungariei*: «Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Wayvoda Transalpinus.»<sup>7</sup>

Cândü déro se întemplase terribilulu atacü assupra monastirii din Tălmaciü?

Numai și numai înainte de 1366.

Cumü înse atunci, în locü de a pedepsi pe năvällitorü, regele Ludovicu arü fi pututu să'i mai dăruescă de bună voia unü förte importantü petecü din corpulu Transilvaniei?

Resultă că donațiunea s'a făcutü cam în acelea-și condițiuni în cari se essercita în genere așa numita suzeranitate a Ungariei assupra Terrei-Romänesci: printr'o simplă ficțiune.

Copprindëndü cu focü și cu sabiä totü spațiulu pêne la Icilău, Tilișcă, Săcellü și Orlatü, mai-mai pêne la porțile Sibiiulu, Vladislavü Bassarabü sciü să profite de cellü äntëitü momentü oportunü pentru a se împăca cu Maghiarii, reținëndü cu dibăciä territoriulu cellü cuceritü, ca *donațiune* «din partea strălucitulü rege allü Ungariei generosulu domnü allü nostru naturalü.»

Inse asemeni «donațiunii», smulse prin forță, éroși numai prin forță puteau fi mântinute: éccë dértü de ce ellü se grăbesce a aședä pe locurile apucate mai multe colonie oltene, dändu-și apoi titlulu de «dux *Novae Plantationis*», după cumü ne-amü încredințatü în paragrafulü precedent.

Acésta este «ducatulu de Amlașü», deși la 1366 localitatea Amlașü propriü șiä nu făcea parte dintr'insulü, ba chiarü și mai în urmă remănea generalmente pe din affară, astü-feliü că la 1383 noi vedemü pe regina maghiarä Maria dăruindü lui Goblintü, episcopulu catolicü din Alba-Iulia, «unü satü regescü ce se chfämä Om-lașü în țerra Ardélulu între scaunele Sibiiulu și Miercurii.»

5) TRAUSSON, I. c., ad ann. 1369: «quod claustrum per Layk „Wayvodam Transalpinum omnino crematum extitisset, in quo claustro omnes literae et instrumenta combusta et cremata extitissent“. — Cf. FEJÉR, XI, 476.

6) FEJÉR, IX, 4, 148.

7) *Ibid.*, 210.

Sunt totuși probe documentale că și acestu satū Amlașt aparținuse câte o dată Bassarabilorū.

Actulū cellū mai explicitū datēzā din 1464.

Diplomatariulū manuscriptū allū luī Eder illū resumā așa :

„Plângēndu-se Sașii că ómenii luī Stefanū de Hederfaja nu permittū locuito-  
rilorū din scaunulū Miercurii de a strīnge pentru porci ghindā în districtulū Am-  
lașului, Stefanū a respunsū că acestū districtū i-a fostū conferitū luī de cătrā  
„maiestatea sea regele cu acelleași drepturi cu cari illū avușese mai înainte unū  
„altulū din partea magnificulū Vladū-vodā, cândū nici atuncī nu se îngāduia nici o  
„datā Miercurenilorū seū altorū vecinī de a utiliza pādurile districtulū de Amlașt  
„fără vre-o autorisațiune prealabilā dela possessorū, ceia-ce se va urma și de  
„acumū înainte.”<sup>8</sup>

Acestū documentū, afflătorū în originalū în Archivulū Săssescū din Sibiiū sub nr. 236,  
probēzā în modulū cellū mai irrecusabilū că 'ntre 1431—1445 Vladū Dracu, fiulū  
marelū Mircea, „magnificus Vlad vajvoda”, nu numai că stāpānia satulū Amlașt  
de lōngā Miercurea, dēru l'a și fostū concessū în usufructū unū omū allū seū.

Acestū omū allū luī Vladū Dracu putea să se fi bucuratū de Amlașt chīarū o  
bucată de timpū dupā mórtea domnului seū, căci unū altū actū ineditū, ce se  
conservā în Archivulū din Alba-Iulia, ni aratā pe Stefanū de Hederfaja întrāndū  
în possessiune abia în agiunulū anulū 1464.<sup>9</sup>

Pentru ca territoriulū transilvanū estra-fāgārāșenū allū Țerreī-Romānescī, pe care  
Vladislavū Bassarabū illū numā încă simplū „ducatū allū Nouēi-Plantațiunī”, să fi  
cāpētātū sub Radu-Negru, fratele și urmașulū acestui principe, denumirea de „ducatū  
allū Amlașului”, catā să admittemū că între anii 1372-1382, ca și între 1431-1445,  
satulū Amlașt a fostū allū Muntenilorū.

Nu essistā nici o fontānā istoricā care să ne contradicā, căci donațiunea acestui  
satū episcopului Goblinū de cătrā regina Maria datēzā din 1383, încātū totū ce se  
póte conchide de acollo este că mórtea luī Radu-Negru, dupā care n'a întârziatū  
a isbucni o crāncenā dissensiune între fii seī Danū și Mircea cellū Mare, procurase  
guvernulū maghiarū ocasiunea de a apuca pe unū momentū satulū Amlașt, întocmai  
dupā cumū l'a apucatū mai tārđiū și dupā mórtea luī Vladū Dracu.

Ca să fi datū numele seū întregulū ducatū transilvanū estra-fāgārāșenū allū Bas-  
sarabilorū, Amlașulū cellū de lōngā Miercurea catā să fi avutū o importanță óre-care.

În adevērū, documentele din secolulū XV illū numescū câte o dată „orașū”.

8) EDER, *Exercitationes diplomaticae*, MS. in-4 sub nr. 26, b, în Biblioteca Gimnasiului Evangelicū din Brașovū, p. 48 : „Legi autographum litterarum, quarum foris haec inscriptio : Prudentibus ac circumspicientibus viris Iudicibus et Juratis civibus Senioribus Consulibusque Septem Sedium Saxonicalium harum partium Transilvanarum amicis nostris honorandis. Litterarum ipsarum summa haec est : Questi fuerunt Saxones Stephano de Hederfaja, incolas Sedis Zeredahel a familiaribus Stephani arceri a glandinum usu pro porcis suis in districtu Omlas, respondet Stephanus, sibi pro suis servitiis hunc districtum a Regia Majestate cum iisdem iuribus collatum fuisse, cum quibus eundem decessor ipsius Stephani a Magnifico Vlad Vajvoda tenuerit, se vero ab hoc ipso priore possessore comperisse, id semper moris fuisse, ut incolae sedis Zeredahely et alii vicini nonnisi obtenta ab officialibus districtus omlasiensis venia silvia usi possent. Idem deinceps etiam fieri vult Stephanus,

„Datum in Castello nostro Schanos vocato feria secunda proxima post festum beati Francisci Conf. Anno Domini 1464 praesentes vero propter absentiam sigilli nostri Capellani sigillo fecimus consignari. Stephanus de Hederfaja.”

9) EDER, *Adversaria ad historiam Transilvaniae e tabulariis publicis Cibiniensi, Coronensi etc.*, MS. in-4 sub nr. 26, b, în Biblioteca Gimnasiului Evangelicū din Brașovū, t. 1, fasc. 5 : „Tomo secundo Fragmentorum Archivi Albensis, pag. 660 : „Mathiae mandatum ad Capitulum Albense, ut Michaellem Székely et Stephanum de Hederfaja donatarios statut in Omlás, 1464.” — *Ibid.*, fasc. 7, se vede dintr'unū altū actū din 1462 că ambii acesti possessori ai Amlașului erāu personaje de cea mai înaltā demnitate : „Székely Michael de Szent-Ivány et Stephanus Hederfai Capitanei Castri Bistriciensis et Comites Cibinienses”.



Astă-feliu într'unu actū din 1486 noi citimū:

„... ad facies oppidi regalis Omlas vocati, nec non villarum seu possessionum Szeliszye, Viedenbach et Kriptzbach in comitatu Albensi existentium, ad praefatum oppidum Omlas pertinentium...”<sup>10</sup>.

De asemenea într'o inscripțiune dela Brașovū:

„1460. Dracula Voivoda oppidum antesilvanum Omlasch diripit, in festo Bartholomaei.”<sup>11</sup>

O dată botezatū „de Amlașū”, ducatulū estra-făgărășenū allū Munteniei conserva acestū nume chīarū în acelle intervallurī cândū Bassarabiū nu posedatū în realitate satulū Amlașū, ci numai vre-unū territoriū mai întinsū sēu mai restrīnsū în gīostū de Sibiiū.

Neavēndū o stavilă firēscă, după cumū era Oltulū pentru Făgărășū, „ducatulū de Amlașū” se măria sēu se micșura după împregiurārī.

În orī-ce casū, punctulū geograficū positivū este că sub acestū nume se înțelegeatū possessiunile Bassarabilorū spre nordū de Carpați în direcțiunea Sibiiulū.

În „ducatulū de Amlașū” se afla bună-ōră, între celle-l'alte, marele satū românescū Roșinarū, carele înflorește pēnē astă-đī și unde noi vedemū pe Radu-Negru și pe fiu-seū Mircea cellū Mare, adecă între 1372—1418, dāruindū bisericeī de acollo nesce bucāți de pāmēntū.<sup>12</sup>

Totū marele Mircea accōrdă Sașilorū din tērgușorulū Heltau, românescū Cisnađiă, fōrte apropiatū de acellū Roșinarū, dēru destullū de departe de hotarulū nostru actualū, dreptulū de a pasce vitele lorū în munțiī Terrei-Romānescī<sup>13</sup>, ceia-ce nu se pōte referi decātū numai dōră la platurile de prin vecinētate.

Cândū mai mare, cândū mai micū, ducatulū de Amlașū, „noua plantațiune” a lui Vladislavū Bassarabū de pe la 1370, a fostū în cursū de unū secolū o proprietate de faptū și de dreptū a Munteniei, ai căriia principī illū puneatū în titlulū domnescū totū-d'a-una mai pe susū de „ducatulū Făgărășulū”, căci aveatū cuvēntū de a'lū considera ca o chiăiă spre însăși ānima Transilvaniei.

Chīarū în relațiunile lorū cu autoritāțile ardelenē Bassarabiū ni aparātū ca „duci ai Amlașulū.”

10) TRAUSSCH, *Diplomat. Sax. M.*, t. 3, adann. 1486.

11) *Chronicon Fuchsio Lupino-Oltardinum*, ed. Trausch, Coroniae, 1857, in-4, part. 1, p. 40.— Cf. *Brassoviae ecclesiae parietibus notata*, ap. SCHWANDTNER, *Script. R. M.*, I, 886.— Cf. KATONA, XIV, 338.

12) Însemnarea pe documentulū din 1483 allū păstorilorū românī din Roșinarū: „Patrona ecclesiae antiquae est beata Parasceva. Dos ecclesiae tres fundi sunt collati a principe Radul Negru Voda in inferiori campo ex via claustrī superius pene in atrim (usque in angustum). Medietas a silva est ecclesiae, alter fundus infra claustrum, qui collatus est a principe Mirse Voda Bassarabet.” — SCHULLER, *Zwei Bistritzer Urkunden*, in *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Neu Folge, Kronstadt, 1853, in-8, p. 49, probēză falsitatea documentulū roșinarēnū din 1488; dēru argumentațiunea sa nu attinge întru nemiōū valōrea notiței separate de mai susū, care trebū consideratā ca o simplă tradițiune despre unū evenimentū adevēratū.

13) *Diploma Michaele Voivodae*, ann. 1418, ap. KNOX, *Gesch. d. Wal.*, 164, nota: „Universis hospitibus in oppido Heltha commorantibus... literas privilegiales, quas de speciali gratia domini et patris nostri

*Mirche Voivode pia memoriae habuerunt... ipsorum pecudibus aut ovibus in montibus nostris pascere etc.*” — Cf. SEYVERT, *Siebenbürgische Briefe*, im *Ungarisches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, p. 370, unde descrie sigillulū lui Mihailū Bassarabū din 1418. — Engel bănuia autenticitatea actulū, simplū numai pentru că nu credea că marele Mircea va fi avutū vre-unū fiū numitū Michaiū. Acestū dubiū se distinge cu deseversire prin crisovele celle mai sicure, în cari acellū Mihaiū figurēză în adevēru între fiīi lui Mircea cellū Mare. Veđi, între celle-l'alte, diploma mirciană din 1399 ap. VENELIN, 19: „pri zivotie gospodstvami i pri zivotie syna gospodstvami Mihaila voevody”, de unde urmēză că Mihaiū-vodă fusese nu numai fiū, ci chīarū asociatū la domniă de cătră tată-seū încă de pe la 1399. — Cf. crisovulū lui Mircea cellū Mare din 1415 în Archivulū Statulū din Bucuresci, *Documentele Coziel*, rubrica netrebnicelorū, pachetulū nr. 171-215. — Pe callū mai mare din celle patru clopote alle monastiriī Cōtmēna, făcutū la 1413, se citease următōrea inscripțiune, pe care ni-o comunică d. ODOBESCU: „U imia sviatīi i zsvonovialnāya troitsā v dni velikago Iō Mircea voevoda i. Michaiū voevoda s'tvorisīa s'ie svono v liet 6921” etc.

Archivele Transilvaniei ni-au procurat<sup>14</sup> sub acest<sup>15</sup> raport<sup>16</sup> un<sup>17</sup> remarcabil<sup>18</sup> specime.

La 1452 Vlad<sup>19</sup> Tepeșu, cer<sup>20</sup>ndu<sup>21</sup> estradarea un<sup>22</sup>u<sup>23</sup> Rom<sup>24</sup>ân<sup>25</sup>u<sup>26</sup> din ț<sup>27</sup>erra sea a Făgărașului, fugit<sup>28</sup> pe territoriu s<sup>29</sup>ăssesc<sup>30</sup>u, scrie municipalit<sup>31</sup>ății din Brașov<sup>32</sup> :

«Wladislaus partium Transalpinarum Wayda et dominus terrarum de Omlas et Fagaras, providis et honestis viris, Judici, Juratis civibus de Brassovia fraternitatem et amicitiae dilectionem...»<sup>33</sup>

E nu mai puțin instructivă diploma din 8 februarie 1431 a lui Vlad<sup>34</sup>u<sup>35</sup> Dracu, petrec<sup>36</sup>ndu<sup>37</sup> atunci în N<sup>38</sup>uremberg la curtea lui Sigismund<sup>39</sup>u, imperat<sup>40</sup>u<sup>41</sup> german<sup>42</sup>u și rege al<sup>43</sup>u<sup>44</sup> Ungariei tot<sup>45</sup>u o dat<sup>46</sup>ă, carele<sup>47</sup> și d<sup>48</sup>ă titlul<sup>49</sup>u de : «Johannes Wlad, Dei gratia Transalpinæ Dominus et terrarum de Omlasch et de Fogaras Dux.»<sup>50</sup>

Numai pe la finea secolului XV ducatul<sup>51</sup>u de Amlaș<sup>52</sup>u încet<sup>53</sup>ăză cu deseversire de a fi pentru Bassarabi o realitate territorială, încap<sup>54</sup>ndu<sup>55</sup> pe mânele Sașilor<sup>56</sup>u, deși chiar<sup>57</sup>u cu vr<sup>58</sup>o dou<sup>59</sup>ă secol<sup>60</sup>ă după acea ell<sup>61</sup>u mai figur<sup>62</sup>ăză tradiționalmente în crisove domnesc<sup>63</sup>ă...

## § 11.

### POSESIUNILE BASSARABILORU IN TEMESIANA.

Celebrul<sup>64</sup>u istoriograf<sup>65</sup>u transilvan<sup>66</sup>u Kemény a g<sup>67</sup>ăssit<sup>68</sup>u în colecțiunea lui Huszti un<sup>69</sup>u act<sup>70</sup>u forțe important<sup>71</sup>u.

Ecc<sup>72</sup>ă-l<sup>73</sup>u :

«Noi Stefan<sup>74</sup>u Losonczy, ban<sup>75</sup>u de Severin<sup>76</sup>u și p<sup>77</sup>intre cele-l<sup>78</sup>alte demnit<sup>79</sup>ăți comitele Temeșiane<sup>80</sup>u, facem<sup>81</sup>u cunoscut<sup>82</sup>u pe viitor<sup>83</sup>u prin actul<sup>84</sup>u de față, cum<sup>85</sup>u-că av<sup>86</sup>ndu<sup>87</sup> în vedere demnele de laud<sup>88</sup>ă merite alle credincioșelor<sup>89</sup>u servicie, pe car<sup>90</sup>ă Petru fiul<sup>91</sup>u lui Deș<sup>92</sup>u, knez<sup>93</sup>u din districtul<sup>94</sup>u numit<sup>95</sup>u Almaș<sup>96</sup>u all<sup>97</sup>u castelului regesc<sup>98</sup>u Mehadia, precum<sup>99</sup>u și fraț<sup>100</sup>ăi se<sup>101</sup>u uterin<sup>102</sup>ă Cristea și Mihai<sup>103</sup>u, espun<sup>104</sup>ndu-și averea și viu<sup>105</sup>ța în mai multe pericole și de mai mult<sup>106</sup>u timp<sup>107</sup>u, le-au addus<sup>108</sup>u maiest<sup>109</sup>ății regesc<sup>110</sup>ă sub predecessori<sup>111</sup> nostri ban<sup>112</sup>ă al<sup>113</sup>u disului nostru banat<sup>114</sup>u, și chiar<sup>115</sup>u noue pe c<sup>116</sup>ând<sup>117</sup>u lucram<sup>118</sup>u pentru liberarea d<sup>119</sup>omnei regine Maria, dec<sup>120</sup>ă în resp<sup>121</sup>lata acellor<sup>122</sup>u servicie, precum<sup>123</sup>u și pen<sup>124</sup>tru a-<sup>125</sup>i mai îndemna la altele și de acum<sup>126</sup>u înainte, li-am<sup>127</sup>u conferit<sup>128</sup>u în virtutea officiului nostru un<sup>129</sup>u sat<sup>130</sup>u regesc<sup>131</sup>u numit<sup>132</sup>u Patak în districtul<sup>133</sup>u supra-scrisului castel<sup>134</sup>u Mehadia, cu t<sup>135</sup>ote foloșele și dependințele de or<sup>136</sup>ă-ce natură, lor<sup>137</sup>u și moștenitorilor lor<sup>138</sup>u, ca să-l<sup>139</sup>u aibe și să-l<sup>140</sup>u țină sub condițiunile și d<sup>141</sup>ările de mai g<sup>142</sup>os<sup>143</sup>u, adecă la

14) TRAUSCH, *Diplomatarium Saxonicum MS.* t. 2, ad ann. 1452.

15) KEMÉNY, *Ueber das Bisthum zu Bakov*, în *Kurz, Magazin*, II, 45, după originalul<sup>144</sup>u păstrat<sup>145</sup>u în Archivul<sup>146</sup>u Franciscanilor<sup>147</sup>u din Clugiu.

1) *Ueber die Knesen und Kemesiate der Walachen*, în *Kurz, Magazin*, II, 304-5: „Nos Stephanus de Losoncz Banus Severinensis, et inter ceteros honores Comes Themesiensis Memoriae commendamus per praesentes. Quod consideratis laude dignis meritis fidelium servitorum Petri illi Dees, Kenezii Districtus Castr<sup>148</sup>i Regalis Michald vocati Halmagy, ac Christophori et Michaelis fratrum suorum uterinorum, quibus iidem regiae Majestati, et per consequens praedecessoribus nostris, videlicet Banis dicti nostri Banatus, ac nobis a multis temporibus jam elapsis, signanter vero a tempore pristino, dum pro liberatione dominae Marise reginae laborabamus, ac multis casibus fortuitis, rebus et personis eorum non parcendo, submittendo exhibere curaverunt. In compensa-

tionem eorundem servitorum ipsorum, ut etiam antea, ad ipsa servitia eo magis animarentur, quandam villam regalem Patak vocatam, in Districtu praescripti castr<sup>149</sup>i Michald habitam, cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet praelibato Petro, et fratribus suis supradictis, ac eorum haeredibus, haeredumque ipsorum successoribus, duximus conferendam sicut nostro incumbit officio, sub infrascriptis conditionibus, et solutionibus utendam, et tenendam videlicet: quod in festo beati Michaelis Archangeli singulis annis de qualibet sessione singulos tres grossos, et in festo beati Georgii martiris quinquagesimam Castellanis praescripti Castr<sup>150</sup>i Michald pro tunc constitutis solvere teneantur, prout de aliis liberis villis ipsorum Kenezialibus solvere sunt consueti. In cujus rei testimonium praesentes literas nostras sub impressione sigilli nostri, quo utimur, consignatas duximus annuendas. Datum in Jeneo, secundo die festi beati Alexii Confessoris, anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo septimo.

serbătorea sântului Arcangelu Michaiu, să dea pe totu annulu, *castellanulu supra-scrisulu castellu Mehadia*, cine va fi după timpü, câte trei groși de fie-care casă, precumü și cincî-decimea la serbătorea sântului martirü Georgiu, după cumü dau și pentru celle-l'alte sate alle lorü libere kneziale. In mărturia acestora, li-amü accordatü actulü de față sub sigillulü nostru ordinärü. Datü in Ineu, a doua di după serbătorea sântului confessorü Alessü (18 iuliü), annulü Domnului 1387.<sup>2</sup>

Să se observe din capulü locului că Losonczy, deși nu numai banü de Severinü, dëru și comite allü Temeșianei în acella-și timpü, totuși dăruiesce fraților Deșeni satulü din regiunea Almașului anume în calitate de banü de Severinü și pentru nesce servicie făcute anume pe territoriulü banatului de Severinü: „videlicet Banis dicti nostri Banatus.”

Almașulü, „districtus vocatus Halmagy”, împreună cu castellulü Mehadia, „castrum Mihald”, făcea dëru o parte integrantă nu din comitatulü Temeșianü, „comitatus Themesiensis”, ci din banatulü de Severinü, „banatus Sewrinensis”.

Satulü Patak sëu Potok, menționatü în donațiunea lui Losonczy, se află pënë astă-đi între orașulü Oravița și riulü Nera, cea-ce arată că „banatus Sewrinensis” coprindea în Temeșiana și mai multü decâtü Almașulü propriü đisü.

Așa a fostü la 1387.

Peste șapte-đeci de anni, o diplomă a regelui Vladislavü din 1457 enumeră tôte; „districtele Românilorü” din Temeșiana în următorulü modü: Lugoșü, Sebeșü, Mehadia, Almașü, Crașăü, Berzava, Comiatü și Illadia.<sup>3</sup>

Severinulü dëru nu se mai menționëză, ci numai Almașulü allăturü cu Mehadia înse abia peste o giümetate secolü unü strănepotü allü marelui Mircea, catolicittü și agiunsü în Ungaria la înalta trëptă de arhiepiscopü allü Strigoniei, famosulü Nicolaü Oláh, ni spune că Mehadia era suppusă banatului de Severinü: „Severinum arx infra Traiani pontem, cum tribus aliis, Orsova, Peth, Mihald, illi subditis. Harum praefectus Banus, magistratus inter nostros magni nominis.”<sup>3</sup>

Legătura între Mehadia, mai romănesce „Mehedia”, și între banatulü de Severinü a fostü atâtü de intimă și îndelungată, încätü nu numai porțiunea vest-sudică a Munteniei conservă pënë astă-đi numele de *Mehedințü*, formatü din adiectivulü slavictü „Mehedinski”, adecă „țerra Mehediei”<sup>4</sup>, dëru usulü poporanü întinde câte o dată acestă denomiñațiune chiarü assupra Olteniei întregi, bună-öră în doina :

Frunđă verde magheranü,  
Voinicellü Mehedințenü,  
Sum născutü pe frunđi de fagü  
Ca să fiü la lume dragü,  
Și sü scăldatü de micü in Oltü  
Să mă facü vitözü de totü . . . ;

Concluziunea este că :

Banatulü Severinului și Mehadia cu „districtus vocatus Halmagy”, adecă cu tötă partea muntösă sudică a Temeșianei pënë apröpe de riulü Carașü, ni se presintă în documente și chfarü în gura poporului, începëndü dela a doua giümetate a secolului XIV, ca o singură totalitate, între elementele constitutive alle căriia nu essista o demarcațiune destullü de precisă.

2) **Diploma Ladislai Regis**, ap. MANIU, **Disertațiune despre originea Românilorä**, Timișöra, 1857, in-8, p. 541, nota: „Universorum Nobilium et Kineziorum, nec non aliorum Valachorum de Districtibus Lugos, Sebes, Mehadia, Almas, Krassofii etc.” LAURIANU, 311, nota: „Lugos, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofii etc.”

3) **OLAHUS, Hungaria et Attila**, Vindobonae, 1768, in-8, p. 76. — Genealogia lui Oláh, făcută de ellü însuși, veđi în **ENGEL, Gesch. d. Wal.**, I, 47.

4) **IONU IONESCU, Agricultura din Mehedințü**, Buzur., 1868, in-8, p. 1-39.

5) **Poesie poporale**, ed. Alexandri, p. 292.

— Această ambiguitate se esplică pênă la unu punctu și prin orografia regiunii, căci ramura occidentală a Carpaților se lassă spre Dunăre prin mai multe crengi, a căroră separațiune e puțină accentată și dintre carī una merge d'a-lungul Olteniei, pe cându o altă formeză ce-va mai spre apus așa numita «valle a Almașului.»<sup>6</sup>

Orî-cumū să fie, confusiunea administrativă și usuală este aci unu faptu istoricu despre care, pe lîngă celle-l'alte, éccē mai încă o probă:

Pe cându Losonczy, dându-și titlul de *banus Sewrinensis*, dăruia la 1387 unort Români din Almașu unu satū din acea lature, in acella-și annū noi vedemū pe Mircea cellū Mare întitulându-se de asemenea *banū de Severinū*.

Cumū ôre «banatus Sewrinensis» putea să li aparțină amëndurortū în acella-și momentū?

— Nu cumū-va titulatura marelui Mircea va fi fostū numai de paradă?

Prin unu azardū fericitū, tocmai din acellū annū 1387 nî-au remasū doue diplome mirciane relative la Oltenia, din carī una pôrtă datulū de 21 iuniū, adecă este posteriôră abia cu o lună donațiunii lui Losonczy.

Acestū crisovū arată limpede, printr'unū șirū de localități, Tisména, Vodița etc.<sup>7</sup>, cumū-că Ungurii puteau stăpâni atuncī țermulū danubianū cellū multū pênă la Orșova, ôrū teritoriulū spre resăritū de riulefulū Cerna era întregū allū Muntenilorū.

Mai pe scurtū, Losonczy se întitula *banus Sewrinensis*, înse posseda numai Mehadia și Almașulū.

Chiarū actulū sêu e scrisū nu în Oltenia, și nici în apropiare, ci la Inetū, actualmente Boroș-inetū, o localitate in părțile Aradului.

Fiindū totuși că banatulū Severinulū cuprindea în totalitatea sea Oltenia și o porțiune a Temeșianei cuffundate într'unū singurū corpū, Losonczy se credea in dreptū a se țice *banus Sewrinensis* de ôră-ce posseda în faptū Mehadia și Almașulū, după cumū și Mircea se credea nu mai puținū în dreptū a se țice totū atuncī banū de Severinū de ôră-ce posseda in faptū Oltenia.

Intre actulū lui Losonczy și celle doue crisove alle lui Mircea, câte-trelle din 1387 și câte-trelle pretindēndū acea-și titulatură, nu essistă nici o necompatibilitate, ci numai o confusiune nominală, giustificată prin nedeterminarea hotarelorū între Oltenia și Temeșiana, după cumū amū constatat'ô mai susū pe basea tradițiunii și a fontânelorū documentale.

Din dată ce o porțiune insemnată a Olteniei se chiamă *Mehedințū*, din dată ce «districtus vocatus Halmagy» atērna de Mehadia, din dată ce dela Almașu pênă la Oltū șovăia o vagă nomenclatură generală, era ce-va fôrte consecinte ca fie-care possessorū fracționariū să usurpe. numele nedefinitei totalități.

Chiarū decă Losonczy arū fi apucatū Severinulū sêu vre-unū districtū din corpulū Olteniei propriū țise, după cumū Ungurii reușatū câte o dată, totuși Mircea, intru câtū conserva restulū, n'arū fi contenitū de a-și da titlulū de «banū de Severinū»; și vice-versa, chiarū decă Mircea arū fi reluatū Mehadia, lăssândū Ungurilorū numai Almașulū în înțellesulū strictū allū cuvēntulū, sêu chiarū numai o parte din teritoriulū almașentū, totuși Losonczy, intru câtū conserva vre-o fracțiune, n'arū fi contenitū de a-și da titlulū de «banus Sewrinensis.»

6) BOLLIAOU, *Charta in relictis a României.* — și mai correctū in BÖHM, *Atlas sur Geschichte Temeser Banats*, Leipzig, 1861.

7) VERZELIN, 9-14. — După însuși originalulū, păstratū in Archivulū Statulū din Bucuresci, noi amū reproducū din nou acestū documentū in Arch. Istorică, III, 191-193.

Pray și Fejér au culesse din diplome maghiare următoarea serie „banorum Severinensium” pêne la giușmătatea secolului XIV:

1233. Lenkus;	1275. Micud, Ugrinus, Paulus;
1249. Laurentius;	1276. Micud;
1263. Laurentius;	1277. Paulus;
1264. Laurentius;	1279. Bela Dux;
1268. Ugrinus;	1291. Laurentius;
1271. Laurentius, Paulus;	1324. Paulus;
1272. Laurentius, Paulus;	1335. Dionysius;
1273. Laurentius, Paulus;	1342. Thomas;
1274. Micud, Ugrinus	1350. Nicolaus de Zech. *

Intemeiați pe cele demonstrate mai sus, noi constatăm că toți aceștia, deși se intitulau „bani de Severin”, *puteau* să nu fi stăpâniti în realitate, ca și Lozonczy la 1387, decât Mehadia șeu numai Almașul, fără să li fi aparținut măcar o fâșie de pământ în Oltenia; după cum negreșit și Bassarabi, deși se intitulau „bani ai Severinului”, *puteau* să nu fi stăpâniti în realitate decât Oltenia șeu numai o parte dintr'nsa, și nici măcar o fâșie de pământ în Temeșiana.

Acastă *possibilitate* este foarte importantă.

Pentru ca să fim siguri ca în anul hotărît Domni Terrei-Românesce posedau în fapt partea orientală a Temeșiane, trebuie că *în acella-și annu* să nu fi avut Ungurii nici un „banus Sewrinensis.”

Astă-felul dăru în 1233, 1249, 1263, 1264, 1268, 1271-1277, 1279, 1291, 1324, 1335, 1342, 1350 etc., vallea Almașului *nu putea* să aparțină Bassarabilor.

Dela giușmătatea secolului XIV încôce Pray continuă șirul unguresc al banilor de Severin:

1351. Nicolaus de Zech,	1405	1430	) Vacat,
1353. Idem,	1406	1432	
1355. Idem,	1409.	1435. Nicolaus de Radnich,	) Vacat,
1389. Ioannes,	1410.	1436. Vacat,	
1395. Myrche Vayvoda Valachiae,	1411.	1440. Joannes de Hunyad,	) Vacat,
1397. ) Vacat,	1412.	1455. Vacat,	
1399. ) Vacat,	1418.		) Vacat,
1401. Nicolaus de Peren,	1429	1456. Ladislaus de Hunyad etc.	

Mai înteu să scotem din acest registru pe Mircea cell Mare, „Myrche Vayvoda Valachiae”, pe care Pray îl bagă la 1395 gratuitamente printre nesce demnitar ungr.

Remănend cel-alți, noi vedem că între 1355—1387 Maghiarii n'au nici un „banus Sewrinensis.”

Dela 1389 pêne la 1401 de asemenea.

Idem între 1401—1435.

Aceste intervalluri de câte două-deci și trei-deci de ani sunt cu atât mai elocinți, cu cât în prima giușmătate a secolului XIV ne întâmpină din contra câte un „banus Sewrinensis” aproape în fie-care deceniu, eru în deceniul alți cinea mai cu sémă se găsește acella-și „banus Nicolaus” de patru ori.

În timp anterior secolului XIV, Ungurii n'au nici un ban de Severin alți lor, după Pray și Fejér, pêne la 1233, apoi dela 1279 pêne la 1291 și dela 1291 pêne la 1324; fără ca nementionarea să se potă atribui aci lipsei documentelor maghiare, cari sunt foarte numeroșe pentru acea epocă.

\* Dissert., 138-39. — *REVUE*, VII, 2, p. 287-89. — Într'un alt loc, mulțimită diplomelor maghiare des-

coperite mai în urmă, noi vom completa acest registru, deși lipsele sunt puțin esențiale.

Prin urmare :

Înainte de 1233, precum și între 1233—1249, 1279—1291, 1291—1324, 1355—1387 și 1401—1435, affară de intervaluri mai scurte, Muntenii puteau possede vallea Almașului.

Ne mărginim a indica *grosso modo* aceste perioade posibile ale dominațiunii reale a Bassarabilor în porțiunea resăritenă a Temeșiane, rezervându-ni a verifica auri pe fie-care se u pe unele din elle...

## § 12.

DOBROGIA. — VIDINU. — HAȚEGU.

Affară de Amlășu și o parte din Temeșiana, Bassarabi, de-multu stăpâni ai Făgărașului, au mai coppersu din cându în cându, mai allest în secolul XIV, câte-va alte teritorie trans-carpatine se u trans-danubiane.

Mircea cellu Mare reușise într'unu timpu a cuceri nu numai Dobrogiă, deru aprupe întręga Bulgariă, astu-feliu că unu crivou din 1393, carele fusese ore-cându în possessiunea boșariloru Chițoreni, îi dă maestosulu titlu: „stăpănitou allu ambeleloru laturu alle Dunări pêne la Marea-negră, domnu cetății Silistria și allu tuturoru țerrelorū și orașelorū pêne la hotarele Adrianopolit.”<sup>1</sup>

Cu vr'o doue-deci de anni și mai nainte Vladislavū Bassarabū, unchilū mare-lu Mircea, a fostu coppersu pe unu momentu partea occidentală a Bulgariē, unde se affa atunci regatulū separatū allu Vidinulu<sup>2</sup>, și se încercase a mai apuca și partea orientală, unde era așa numitulū imperiū allu Tërnovulu<sup>3</sup>.

Peste Carpați, pe de altă parte, vallea Hațegulu, renumită prin ruinele capitalei lu Decebalū și rădēmată umēru la umēru de ānghilū nord-vesticū allu Munteniei, de asemenea nu o dată cată să fi fostu suppusă Țerrei-Romānesci.

Anticele ballade serbe numescū pe Mircea cellu Mare: „crațu de Hațegu”<sup>4</sup>.

Unu cāntecū bētrānescū din Transsilvania mai conservă încă, sub o aparință cam desfigurată, tradițiunea stăpānirii muntene în această regiune.

Ellu este intitulatū: „Fēta banulu din Hațegu”.

În „Istoria critică a litteraturei romāne” noi vomū analiza cuvēntū cu cuvēntū această frumōsă remășiță din evulū mediū. păstrată prin vērtegiulū a cincī secolū în gura poporulu romānū.

Acī ne mărginimū d'o-cam-dată a constata în trecētū, că „banulū de Hațegu” în casulū de față, ca și „crațulū de Hațegu” de mai susū, este anume unu Bassarabū, pe allu căruia fiū cānteculū din Ardēlū illū numesce:

1) Apud FOTINOS, *Istoria tēs palai Anaias, Biēnē*, 1819, in-8, t. 3, p. 370, nota: „ἐξουσιαστῆς τῶν δύο μερῶν τοῦ Δουναβίου μέχρι τῆς μαύρης θαλάσσης, καὶ κύριος τοῦ κάστρου Ἀρσίτις μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἀδριανουπόλεως ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων.”

2) ASSEMANI, *Calendaria Ecclesiae Universae*, t. 5, part. I, Romae, 1755, in-4, p. 61: „Ex Pisano Waddingus in Annual. Minor. an. 1369 memorat, Bulgariam Ludovici (regis) jugum excussisse, ac Bassarath (Ladislavum Bassarabam) Regem schismaticum Bodonio urbe regia potitum fuisse...” — Bodon ungresce, Budim serbesce și bulgăresce, Diu romănescce și turcesce, este urbea Vidinū.

3) *Diploma Ladislai Voivodae*, an. 1372, in FRIDVALDSZEL, l. c.: „nobiscum et cum exercitu nostro viriliter contra scismaticos et infideles Thorcos et Imperatorem de Tirna, ipsosque invadendo” etc.

4) *Iluacneke narodne pesme o kraljevitū Marku*, Novisad, 1857, in-8, p. 65: „Kraljevitū Marko u Azackoi tavnitzy.” — Explicațiunea în BESSONOV, *Narodnyia byliny*, Moskva, 1862, in-8, p. CCCXXX. — Despre dușmānia între Mircea cellu Mare și eroulū eposulu serbū, veđi: KARADZICZ, *Zivot i obicjai naroda srpskoga*, Bece, 1867, in-8, p. 241; MAURO ORBINI, *Regno degli Slavi*, Pesaro, 1601, in-4, p. 279, etc.

„Unu' fecioru' Băssărăbescu'”,

ceŃa-ce numai o errore de ediŃiune, sėu pōte uŃtarea tradiŃiunii chŃarū din partea poporulu', a pututu' pface ın :

„Unu' fecioru' de omu' serbescu'”.<sup>5</sup>

In adevėru, poporulū romānū nu Ńice nici o datā : *omu' nemŃescu', omu' russescu', omu' turcescu', omu' serbescu'*, ci numai NėmŃu', Rusu', Turcu', Serbu'; pe cāndu' *fecioru' Bassarabescu'*, adecā *fiu' de Bassarabu'*, este totu' ce pōte fi mai conformu' spiritulu' limbei romāne, offerindu-ni o formā fōrte arhaicā, din care decurgu' la noi tōte poreclele cu finalul *escu* : *Stefānescu', Bārcānescu', Cornescu* etc. etc., derivate directamente printr'o scurtare mai modernā din : *fecioru' Stefānescu'* (fiulū lu' Stefanu'), *fecioru' Bārcānescu'* (fiulū lu' Bārcanu'), *fecioru' Cornescu'* (fiulū lu' Cornea), ıntocmai precumu' ın Italia poreclele cele mai vechi erāu *Gianfigliuzzi* (Joannes filius Azzi), *Filangeri* (filius Angeri) etc., de unde s'a suppresu' apoi *filius*, conservāndu-se dreptu' reminiscinŃa numai genitivulū patronimicū : *Galilei* (filius), *Concini* (filius), *Ferondi* (filius), *Ziani* (filius),<sup>6</sup> ceŃa-ce s'arū Ńice romānesce : *Galileescu* (fecioru'), *Concinescu* (fecioru') Ńi altele.

De nu s'arū crede suficiinte acėstā justificare filologicā a corecŃiunii *unu' fecioru' Bassarabescu'* ın locū de *unu' fecioru' de omu' serbescu'*, noi amū putē sā mai dāmu' nesce probe documentale irrecusabile despre *Bassarabu' din HaŃegu'* ın secolii XIV-XV, Ńi anume :

1. Unu' actū din 1398 menŃionēzā ıntre nobili' romāni din Ńerra HaŃegulu' pe unu' *Basaraba* din satulū Riușoru' : „honestos viros Ianustinum et fratres suos *Basarabe* et Custe, kinezios de Riusor”<sup>7</sup>;

2. Peste șesze-Ńecē de ani', unu' actū din 1453 menŃionēzā pe unu' altū membru din aceŃa-și familiā ın acela-și satū Riușoru' : „Ladislaus de Bakuth de Clopotiva, aut *Bazarab* vel Michael de Rusor”<sup>8</sup>.

Așa dėru', atātu prin filologiā precumu' Ńi pe base curatū documentale, „unu' *fecioru' Bassarabescu'*” este o rectificare mai multū decātu admissibilā ıntro balladā poporanā ıntitulatā : „Fėta *banulu' din HaŃegu'*”, deși nu urmēzā cā acellū *Basarabu'* va fi fostū unu' voevodu' alu' Ńerre' Romānesce, ci numai o ramurā domnēscā, o rudā princiarā, unu' „honestus vir *Basaraba*” dupā espressionea actulu' haŃegėnū din 1398.

Sā se observe cā Ńi famōsa diplomā a regelū maghiarū Bela din 1247, fōrte instructivā ın privinŃa topograficā Ńi asupra cāriiā noi vomū reveni aŃurī, arretā HaŃegulū, „terra Harsoc”, ca pe o parte integrantā din Oltenia, „terra de Zevrino”<sup>9</sup>.

Adducėndu-ni a-minte cele desbātute ın paragrafulū precedentē, noi ne ıntredinŃāmu' dero cā „banatulū de Severinū”, consideratū ın totala'y ıntindere, așa dupā cumū rare-orī l'au pututu' stāpāni *Bassarabi'* din cauza ne'nteruptulu' conflictū cu Ungaria, coprindea ın sine ıntreaga Oltenia, partea sud-osticā a Temeșiane' Ńi HaŃegulū.

Dobrogia Ńi Vidinulū ca ce-va de tottū accessoriū, vallea HaŃegulu' ıntro unu' modū mai durabilū, completēzā, adause la nordū cu cele doue ducāturi trans-

5) Cānteece poporane ın ALEXANDRI, *Romania literarā*, Iași, 1855, in-4, p. XIV-XV.

6) SALVERTE, *op. cit.*, I, 275-286. — FOTT, *Die Personennamen*, Leipzig, 1859, in-8, p. 563. — FOTT, *Etymologische Forschungen*, Lemgo, 1861, in-8, t. 2, part. 1, p. 170-71.

7) FEJÉR, X, 8, 447.

8) BANTEU, *Transilvania*, VI, 127.

9) FRAY, IV, 1, 417. — FRAY, *Dissert.*, VII, 134-5.

carpatine de Amlașu și de Făgărașu, profilul teritorial al Munteniei pînă pe la 1400, alle căria hotare despre apus și resărită înaintă d'a-lungul Dunării pînă la rîul Carășu de o parte, și de cea-laltă pînă la Marea-negră...

În acestu vastu spațiu vomu avé a ne essercita noi în cursul operei de față, pîndindū din cîndū în cîndū ocasiunea de a precisa și mai multu sub diverse raporturi, fie cronologice sêu topografice, tôte căte s'au determinatū aci prin nesce trăsire approssimative; cu alte cuvinte, decă ni este permistū a recurge la o imagine din tehnica picturii, vomu isprăvi cu penellulū ceia-ce amū schițatū cu cărbunele.

### § 13.

#### O MAPPĂ A MUNTENIEI DIN SECOLULU XIV.

Înainte de a închiătă, suntemū datorū a indica perderea unei vechi mape italiane.

Pe la începutul secolului XV ea fusese în mânele celebrului istoric florentinū Paolo Giovio, născutū la 1483 și mortū la 1559, unul dintre personagele cele mai marcante alle timpului sêu, confidinte allū papilorū Leone X, Adrianū VI și Clementē VII, amicū cu regele Franciscū I.

Vorbindū sub anulū 1538 despre catastrofa domnului moldovenescū Petru Rareșu, ellū descrie în următorul modū limitele Munteniei:

„Ea privesce spre sudū, terminatā cu Danubiulū și attingendū a apusū hotarele Transilvaniei lîngă orașul Severinū, unde se vedū cele 34 minunate columne din podulū lui Trafanū, căci nu sunt tôte accoperite cu undele Dunării. Despre resăritū acestā regiune are unū lacū plinū de pesci, provenitū din fluviulū Hierassū, ce locuitorii illū numescū Prutū și carele ce-va mai gîosū se vîrsă în Dunăre. Despre nordū hotarulū agîunge la rîulefulū Hojna, și apoi printr'o liniă strāmbă pe uscatū se lassă spre Dunăre în direcțiunea insulei formate prin fluviulū acollo unde ellū se divide în căte-va mari crengē, care insulă se numīa în anticitate Peuce, értu acuma se đice Barillana. Tôtā acestā regiune a Romāniei se chiamă Muntenia...»<sup>1</sup>

Dela cine luat'a Paolo Giovio interessanta și notiță geografică, care întinde Terra-Romānescă în totū lungul Dunării dela Severinū pînă la insula Peuce, unde valurile danubiane se ciocnescū cu talazurile Mării-negre?

La 1538 o asemenea descriere era degia de-multū unū anacronismū.

După 1407, precumū veduserămū mai susū, Kilia începe a se clătena între Moldova și Muntenia.

Prin urmare, fîntāna lui Paolo Giovio catā să fi fostū cam de prin secolulū XIV, pe cîndū Italianii, coprinđendū Pontulū prin commerciu, simțiseră din ce în ce mai multă trebuință de a avé nesce noțiuni mai positive despre tôte țerrelle littoralului, dāndū astū-felū nascere unei mappografie illustrate prin lucrările lui Ascoli, Marino Sanudo, frații Pizigani etc.

Tôte amēnunțele narrațiunii lui Paolo Giovio ne întărescū a crede că ellū va fi avutū de'nainte vre-o cartă genovesă, venețiană sêu florentinā de pe la 1350-1400, cu agîutorulū cării, uitāndū diversitatea timpilorū, își făcea o ideeă fôrte retrospectivă despre Muntenia din 1538.

Marinarii italianii obicînuțā a boteza italianesce diferite localități orientale, pre-

<sup>1</sup>) PAULUS JOVIUS, *Historia sui temporis*, Paris, 1553, in-f., în *Arhiva Istorică*, II. 80.



făcându Cetatea-albă în *Moncastro*, Kilia în *Licostomo*, Sucéva în *Canadia*, Teodosia în *Caffa* și așa mai încollo.

Totă astă-felă insula Peuce pörtă în testulă lui Paolo Giovio numele de *Barillana*.

Acestă termenă este evidamente o corupțiune din *Brailana*, făcându-ne a bănu essistința în evulă mediă a unu stabilimentă commercială allă Brailei pe insula Peuce, atătă de apropiată și totă-o-dată atătă de importantă prin pozițiunea sea la gurele Dunării.

Passagfulă despre celle 34 colonne dela Severină, despre laculă de lăngă Prutū și celle-l'alte amănunte din relațiunea lui Paolo Giovio sunt de asemenea în spiritulă mappeloră italiâne din véculă de miđă-loctū, în carī mai totă-d'a-una pe lăngă numile localitățiloră găssimă nesce note marginale ca acestea :

„In hoc mari est maxima copia alectiorum...”

„Locacessim, regio inhabitabilis propter calorem...”

„Sera, hic nascuntur elefantés...”

„Mecha, hic inveniuntur smaragdi...”<sup>2</sup>

De aceia-și natură trebuī să fi fostă inscripțiunile de pe mappa cunnoscută lui Paolo Giovio :

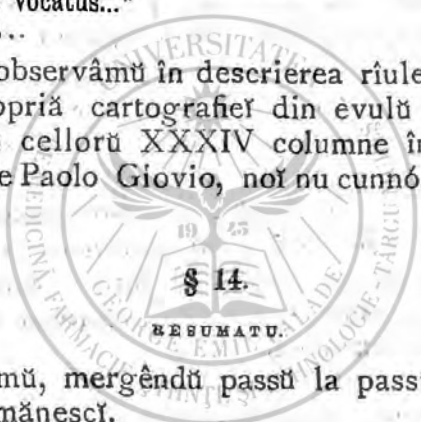
„Severinum, hic Trajani pontis pilae XXXIV visuntur...”

„Hierassus, ab accolis Pruthes vocatus...”

„Peuce insula, hodie Barillana...”

Confusiunea pe care o observămă în descrierea riulețului *Hoyna* séu a laculă de lăngă Prutū, este éroși propriă cartografiei din evulă mediă, precumă și inessacitățiile numerice de felulă celloră XXXIV colonne în locū de XX.<sup>3</sup>

Affară de cea indicată de Paolo Giovio, noi nu cunnoscemă nici o mappă a Munteniei din secolulă XIV.



Amă căpătată péné acumă, mergendū passū la passū pe callea analizei, o perfectă imagine a Terrei-Romănesci.

Eccē-o :

La suddū, mallulă stāngū allă Dunării dela Marea-négră péné la Orșova ;

La appusū, Carpații, formāndū o curbă în pāntecele cărița, ca să ni fie permisū a numi astă-felū partea'i cea mai proemininte, se copprindea vallea Almașului ;

La nordū, éroși Carpații, offerindū vēđulū o figură cam asemēnată cu spatele unu callū, d'assupra căruia Făgărașulū și Amlașulū păreău aședate ca o șea ;

La resăritū o liniă pleca totū din Carpați în direcțiunea pēdișă cătră Pontū, lăssāndū Moldovei Bacăulū, Bērladulū, regiunea Lăpușnei și a Benderulū péné la Akkermanū, érū în partea Munteniei remānendū restulū, închisū între aceste puncturi mărginașe și între lungulū Danubiulū, precumă și o buccată din țermulū marinū.

Décă vomū pune acumă celle doue ducaturī înstrāinate, Amlașulū și Făgărașulū, în loculă districteloră de susū alle Moldovei, mai adăogāndu-se vallea Hațegulū, o porțiune a Temeșianeii și possessiunile celle ocasionale în Bulgaria, apoi Muntenia singură, așa după cumū fusese în secolulă XVI, ni va appare mai mare decâtū întréga Romāniă-unită de astă-đi.

2) LELSWEL, *Géogr.*, II, passim.

3) DRUSTER, ap. ASCHBACH, *Über die Trajans steinerne Donaubrücke*, Wien, 1858, in-8, p. 17, 28.

Fără această întindere teritorială, mai însoțită negreșit de mai multe alte considerațiuni, pe cari le vom desfășura în scrierea de față, ar fi fost din partea Bassarabilor o nebuniă a înfrunța și un miracol a învinge pe nescie regi maghiari ca Ludovic cel Mare și împăratul Sigismund, cei mai puternici suverani ai Europei, s'eu pe un cuceritor de talia vestitului țar serbesc Ștefan Dușan, gróza Bulgariei și a Bizanțului.

Muntenia din secolul XIV trebuia să fie forte, forte cu orî-ce preț, căci altfel ar fi perit românismul de pretutindenți, de-mult subjugat peste Carpați și d'abia renăscut în Moldova.

Istoria creșterii teritoriale a Munteniei se poate preciza în câte-va cuvinte:

De'nteu «banatul Severinului», coperind în sine Oltenia, Hațegul și partea orientală a Temeșanei, câte-trelle constituind o lungă fâșie de pământ între Olt și Carpați, cuibă primitiv al colonizării romane în Dacia, sîmburele întregii românități din evul mediu;

Pe la 1160-1170 către Severin se lipesce ducatul transilvan al Făgărașului, ș'apoi ambele se măresc treptat prin tot mallul nordic al Danubiului pînă la Kilia;

Pe la 1370 se mai adaugă «ducatul Amlășului».

Eccé în ce mod, încetul cu încetul, Terra-Romănescă ag'unge la supremație espression de virilitate, coperind câte o bucată din Moldova, din Transilvania și din Temeșana; astu-fel că a face istoria Munteniei din acea epocă este mai mult s'eu mai puțin a desfășura annalele Daciei Traiane.

La sud, la apus și la nord fruntaria prezintă un necurmat lanț de fortificațiuni naturale, combinate din Carpați și din Dunăre, cea-ce ni esplică pînă la un punct admirabila forță de rezistență, pe care Bassarabi au știut pururea s'opună la sud, la apus și la nord tuturor încercărilor slavice și maghiare.

La resărit, din contra, nu era nici un hotar între Moldova și Muntenia, amândou espuse a se usurpa mereu reciprocamente și manținându-se astu-fel din secol în secol pomul de zizaniă și de ură.

Aci inse un cuvânt.

Bună era Dunărea, când ne apăra contra Serbilor și Bulgarilor; d'eu aceia-și Dunăre, atăt de bună, ne-a făcut să perdem pe Români din Dacia lui Aurelian.

Bun era Carpații, când ne mântuia de urgia maghiară; d'eu aceia-și Carpați, atăt de bun, au împedat și mai împedă opera unității daco-romane.

Rea era lipsa de barieră între Moldova și Muntenia, îmbrăncindu-le la o perpetuă controversă; d'eu aceia-și lipsă de barieră, atăt de rea, a venit apoi să agiute la realizarea unirii moldo-muntene.

Totul fiind relativ, afară de Dumnezeu; totul fiind bun și rău, afară de Unul carele singur reduce antagonismul la armonie; istoria se silesce a-și da socotellă de raporturile lucrurilor sub conducerea Provedinței, adecă de acțiunea legilor fizice și bio-sociologice concordate de către o supra-lege...

## STUDIULU II.

# NOMENCLATURA



§ 1.

TERRA-ROMANESCA.

Nici o parte a Daciei nu s'a  is  vre-o dată cu mai multă drept : «  err -Rom nesc  ». In lungul  trilaterul de malluri, cu Dunărea la sud , cu Temeşul  la appusul  şi cu Oltul  la res ritul ,  ncep ndul g ostul la Severinul  şi per d ndul-se susul in acea valle a Haşegului, unde vulturul  romanul  urmărise p n n  ltimul -ul adăpostul pe fug ndul  dracul  allul Daciei; aci a fostul totul-d'a-una măduva romanităţii.

Dela Podulul lui Traianul, *Pons Traiani*, p n  la Urbea lui Traianul, *Ulpia Traiana*, inle celle doue Căi Traiane, *Viae Traianae*, una l ng  Oltul  şi cea-l'alt  apr pe de Temeşul  <sup>1</sup>, totul peteculul de p m ntul mai conserv   nc  întipărită pretutindenl memoria patriarculul naţionalităţii rom ne, allul c ru a nume ag unsele pentru str bunil nostri a fi una cu însul numele Romei: « *Plebs et Ordo Traianensis* » <sup>2</sup>.

Pe la 1532 unul Italianul din Padova, Francesco dalla Valle, visit ndul in trec tul o monastire dela Târgoviste, a cercetatul din curiositate pe c lug ril de acollu assupra originilor  na ionale, c c  illul surprinsese din capulu loculu întrebarea ce i se adresa la totul passul : « scil  rom nescel ? »

I s'a respunsul :

« Imperatulul Traianul, cucerindul ac st   err  şi  mp r ind'ul veteranilor  sel, a făcut'ul « coloni  roman ,  r ul noil fiindul str nepo il al acellor  ostaşil al Romei, de aceia ne şi nul « mimul Rom n  » <sup>3</sup>.

Nic ril suvenirela l g nuluil nu s'a putul păstra mai correct  şi mai viuă.

Nu este d ro de mirare că, dintre t te  erlele rom ne, Muntenia a fostul pururela cea mai * err -Rom nesc *, pe c ndul celle-l'alte prefer ul a-şil da successivamente felul de felul de calific tiunil, mai multul s ul mai pu inul eterogene.

Insişil str inil  -ul recunoscutul in unanimitate ac st  aureolă de prima fiil a Romei in Ori nte, accord ndul-  numai  il pe  ermulul nordicul allul Dun ril numele propriul de *Vala-*

<sup>1</sup>) Vechil cartă a Munteniei in ASCHBACH, op. cit., şi in FR HNER, *La Colonne Trajanne*, Paris, 1865, in-8.

<sup>2</sup>) NEUGEBAUER, *Dacien aus den Ueberresten des klassischen Alterthums*, Kronstadt, 1851, in-8, nr. 4, p. 72.

<sup>3</sup>) Narracione della infelice morte dell' Sigr Alovis Gritti, reproduc  dup  unul manuscripul allul Bibliotecei St. Marcu din Veneia in *Magyar T rt nelmi t r*, t. 3, p. 22 : « La lingua loro e poco diversa dalla nostra Italiana, si di-

*mandono in lingua loro Romei perch  dicono esser venuti anticamentej da Roma ad habitar in quel paese, et se alcuno dimanda se sano parlar in la loro lingua valacca, dicono a questo modo: sti Romineste, che vol dire: sai tu Romano?... Ne racconto tutta l'istoria della venuta di quelli popoli ad habitar in quel paese, che fu questa: che havendo Trajano Impre debellato et acquistato quel paese, lo divise a suoi soldati, et la fece come Colonia de Romani, dove essendo questi discesi da quelli antichi, conservano il nome de Romani... »*

chiă sėu *Vlachiă*, pe care geografia europeană i-lu consacră pենē 'n șillele nóstre: *Valachie*, *Walachei*, *Valacchia*.

Ardeleniș au mersu și mai departe în constatarea priorității naționale a Munteniei, și cęndu-ı puru și simplu: *Terră*, întocmai precum Romanii cei vechi șiceau Romei puru și simplu: *Urbe*, sėu precum Indianii șicu colossaluluı loru Gangu puru și simplu: *Fluviu*.

## § 2.

### ORIGINEA TERMENULUI VLACH.

Aci e locul șă approfondăm u na din cestiunile filologice cele mai controversate.

La Slavi și la Germani, adecă la cele doue mari ginti aședate de vécuri la cóstele Latinității, termenul *Vlach* se applică într'unu modu genericu cătră tóte popórele eșite din tulpina romană, ęrú mai în speciă cătră Italiani și Români, posteritatea cea mai directă a Romei.

Degia classiculu cronicaru moldovenescu Mironu Costinú observă:

„Nemiș Italianiloru le șicu *Wälschen*, și noue Moldoveniloru și Munteniloru ęrú așa: *Walachen*; Franșoiș Italianuluı ı șicu *Vallon*, și noue Moldoveniloru și Munteniloru: *Valaques*; Leșii Italianuluı ı șicu *Wloch*, ęrú noue Moldoveniloru și Munteniloru: *Woloszyn*»<sup>1</sup>.

Eı bine, pe unu spiritulu de ostilitate contra Româniloru, pe alții nesciința, pe o sémă simetria între elementele unei sisteme artificialmente combinate, ı-au împinsu a trece cu vederea sėu a nu înțelege acéstă universală accețiune slavo-germană a termenuluı *Vlach* în privința tuturoru Latiniloru.

Nu vomu spune nemicu despre vechia poveste băbescu a «hatmanuluı Flacu»<sup>2</sup> dela care s'aru fi urđitu numele *Vlachiei*, nici despre o mulțime de alte derivațiuni, demne a figura numai dóra în catalogulu doctelorú escentricități alle minții umane<sup>3</sup>.

Nu putemu înse a lăssa la o parte cu indiferința teoria ce-va mai seriósă, în puterea cărișă termenul *Vlach* n'aru specifica o origine națională, ci numai și numai o profesiune, fiindu-că slavonesce acestu cuvęntu arú fi însemnându pe *ciobanu*<sup>4</sup>.

Ore nu s'aru puté pretinde cu aceia-șı aparința de dreptate, că Serbiș și chıaru Slaviș în genere nu sunt o ginte, fiindu-că robii se numiau lătinesce *servi* și *slavi*?

Essistă o regulă elementară în studiulu numiloru proprie: neminiș, fie individú, fie poporú, nu-șı dá și nu primesce de bună voia o poreclă puținú măgulitóre<sup>5</sup>.

Principiș-munteniș în tóte crisóvele lorú slavice și grece se întituléză cu mândriă: «domniș ai Vlachiei».

Diplomatica din secolulu XIV ni procură neșumerate probe cumu-că *Românii* se fãliau a fi *Vlachii*, purtându ambele numiș, cellu internu și cellu esternu, cu aceia-șı mulțumire de amorú propriuș naționalu<sup>6</sup>.

Ori-cãtu de democratică arú fi o naționalitate, totușı traifulu de stână nici chıaru în Odisseia luı Omeru nu constituă o distincțiune onorifică.

Ore numai la Româniș șă fie o excețiune?

Adevęrulu este că nici o limbă slavică, dęru nici una, nu numesce pe ciobaniș *vlachii*.

1) *Letop.*, I, 9.—Cf. MURGU, *Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind*, Ofen, 1830, in-8, p. 3 sqq.

2) URECHIA, *Letop.*, I, 97.

3) LAURIANU, *Tentamen criticum in originem linguę valachicę*, Viennę, 1840, in-8, p. XVIII, nota.

4) МАЙКОВ, *Istoria srbskoga naroda*, Beograd, 1858, in-8, p. 345.

5) SALVERTE, op. cit., II, 135: „Jamais peuple ne s'est donné

à lui-même un nom, eu honorable: tant d'humilité ou de sottise n'est pas dans la nature. Un nom offensant pour la nation qu' il désigne lui a été imposé par un autre peuple, et non accepté par elle; ou bien il ne nous est parvenue que traduit inexactement.»

6) Diploma din 1362, în FEJÉR, IX, 3, 502: „nostrum dilectum Olachum, comitem Ludislam...“ — Diploma din 1291, în TEUTSCH U. FIRNHABER, 167: „Universis nobilibus Saxonibus, Siculis et Olachis...“ etc.

De câte ori Românii cei neoși se întemplaă a fi totu-d'o-dată și păstorii, ceia-ce se vede și se vedea cam adessu mai cu sémă la cei de peste Dunăre, Slavii din vecinătate li și-ceau totu Vlachii ca și mai 'nainte, căci prin păstoria nu-și perde cine-va naționalitatea.

Noi desfidemū pe ori-cine a ni arrēta unde-va unū singurū testulețū câtū de micū, în care vre-unū păstorū *serbū, boemū, russū, bulgarū sēu polonū*, avēndu-și caracterulū seū naționalū bine specificatū, să fie numitū *vlach*<sup>7</sup>.

Se mai pretindea că și la Arnăuți acestū terminū arū fi sinonimū cu *čobanū*.

O cunnoscință mai de aprópe cu limba albanesă constată că s'a commistū și aci o erróre<sup>8</sup>.

Serbii catolici și mahometanii din Bosnia satiréză uné-orī cu epitetulū de Vlachii pe Serbii cei ortodossi<sup>9</sup>; dérū causa acesteī confușiunii este că numai între Romāni nu se găsescū peste Dunăre mahometanii seū catolici, toți pēnē la unulū fiindū ortodossi, astū-feliū că numele de Vlachū s'a confundatū acollo cu ideia de ortodossia.

În tóte fontánele istorice alle Slavilorū fără esceptiune, *Vlach* denótă pururea o ființă latină, chīarū acollo unde romānimea s'a desnaționalisatū cu timpulū, bună-óră în Dalmația și 'n Moravia<sup>10</sup>.

Să trecemū la o altă seriă de adversari.

Lui Dobrowsky și lui Schaffarik nemini nu li póte contesta sceptrulū de regi ai limbisticeī și archeologieī slavice.

Ambii susținū că termenulū *Vlach* arū fi însemnāndū în felūrite dialecte slavo-germane pe Celți, dela cari, în considerațiunea șederii lorū primitive în Gallia și 'n Italia de susū, numele s'arū fi lășitū apoī într'unū modū abusivū asupra naționalităților romanice posteriore de acollo.

Slavii și Germanii nu numescū pe Francesii și pe Italianii *Vlachii* din causa latinității, ci din causa celtismului.

Acēsta'i pe scurtū teoria lui Dobrowsky și a lui Schaffarik<sup>11</sup>.

Ea se distruge prin o singură întrebare.

De ce óre Slavii și Germanii numai pe Celții cei latinisați i-au numitū *Vlachii*?

De ce nici o dată n'au numitū astū-feliū pe Celții cei nelatinisați?

Prin urmare, termenulū nu se referă la fondulū celticū, ci unicamente la actulū de *latinizare*.

Schaffarik și Dobrowsky afirmă, dérū nu probéză.

<sup>7</sup>) MIRLOSICH, *Lexicon Palæoslovenicum*, Vindob., 1865, in-8, p. 68, după multă bătăiă de capū reușese a aduce numai douē essemble în astă materiă, cari și cellea se referă ambele la „čobanii Romāni“ de peste Dunăre.

<sup>8</sup>) SALVERTE, op. cit., II, 107: „Vlach ou vlachi, en albanais signifie pasteurs; tel est, suivant M. Pouqueville, le nom national des Valaques nomades; les noms qu' ils reçoivent des Turcs et des Grecs ont la même signification (POUQUEVILLE, *Voyage dans la Grèce*, t. 2, p. 151, 206-11 sq.) M. Constantin Polychroniades, *naïf du canton de Zagori en E-pire, que j'ai consulté sur ce sujet, nie que vlach ait jamais signifié pasteur en langue schip ou albanaise.*—De aceia-și natură este asserțiunea lui FRAAS, ap. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 119, cumū-că grecesele Βλάχος însemnă pe Terranii. Terranii romāni din Grecia sunt Βλάχοι, da; înse numai terranii romāni.

<sup>9</sup>) KARADZIT', *Lexicon Serbico-Germanico-Latinum*, Vindob., 1852, in-8, p. 68: „Srbī zakona Turškoga u Bosni i u Hertzegovini, a tako i oni zakona rimskoga, kako u Bosni i u Hertzegovini, tako i u tzarstvu Austriskome izvan Dalmatziie zovu i to kao za porugu Vlasima bra'u svoiu zakona grezkoga.“

<sup>10</sup>) JIRECZEK, *Entstehen christlicher Reiche vom J. 500*

bis 1000, Wien, 1865, in-8, p. 225: „Als die Slovenen im fünften Jahrhundert die östlichen Länder der thrakischen Halbinsel eroberten, wurden die Dako-Romanen des rechten Donau-ufers theils auf das linke gedrängt, theils nach Westen, Norden und Süden versprengt. Ein theil scheint nördlich von der Save, in die später als *kleine Walachei* bezeichnete Gegend Slavoniens, ein anderer gegen das adriatische Meer hingezogen zu sein, wo ein zwischen Dalmatien, Croatien und Bosnien gelegenes Gebiet ehemals *Wlachien* hieß. Beiderseits wurden die Dako-Romanen slavisiert. Insbesondere waren die *Morlachen*, welches Wort aus *Maurovlach* (*schwarzer Wlache*) entstanden ist, ursprünglich solche Dako-Romanen; slavisch nennen sie sich noch jetzt *Vlach*, also mit jenem *Gemeinnamen, der bei den Slaven seit jeder für Römer oder deren Stammverwandte üblich war Auch die nun ganz slavischen Walachen der mährischen Karpaten dürften ähnlichen Ursprungs sein.*“

<sup>11</sup>) SAFARJK, *Slowanské starozitnosti*, Praha, 1837, in-8, p. 196-201, 307-8.—DOBROWSKY, in MUELLER'S *Nestor*, Berlin, 1812, in-8, p. 183, și 'n *Jahrbücher der Litteratur*, Wien, 1827, t. 37 p. 13-14, ap. SAFARJK, 199, nota 37.—Cf. SCHAFFARIK, *Über die Abkunft der Slawen*, Ofen, 1828, in-8, p. 156-7.

Din contra, ei cadu în pccatulă de a cita unu anticu annalistu germanu, carele dcramă propria loră asserțiune.

Intr'o cronică anglo-sassonă din anulă 640 locuitorii din Gallia, de-multu latinisați, sunt numiți: *Galwalas*, adecă *Gal-Walas* sėu *Galli-Romanii*.

Cuvntul *Walas*, una din formele celle mai obicinuite alle termenului *Vlach*, semnifică aci anume pe Latinii<sup>12</sup>.

Cum dero concordă acēsta cu doctrina lui Schaffarik și Dobrowsky?

Mai este ce-va.

Românii dela Dunăre nu numai că nu sunt semi-Galli, ca Francesii sėu Italianii dela nordu, dcră nici măcaru nu se învecinază cu vre-una din poporațiunile celtice.

Atunc de ce ore Slavii și Germanii îi numesc *Vlachii*, ba încă mai cu preferință, ca și cându tocmai în Carpați aru fi fostu țaria celtismului?

Să analizămă mai departe.

Cronica rusă a călugerului Nestoru din secolulu XI coprinde în sine tôte înțellesurile termenului *Vlach*.

In doue locuri ea numesce astu-feliu pe locuitorii cei romanisați ai Galliei<sup>13</sup>.

In alte doue locuri, confundându pe Slavi cu Dacii, ea dă numele de *Vlachii* cuceritōrelorū legiunii romane alle împēratului Traianu<sup>14</sup>.

In fine, totu ca *Vlachii* apparu într'insa, în legătură cu Românii lui Traianu, Românii de astă-zi, povestindu-se allungarea lorū de cătră invasiunea maghiară<sup>15</sup>.

Așa dcră în limbagiulu nestorianu, ca și'n cronică anglo-sassonă de mai susu, celle mai vechi documente în acēstă materiă, *Vlach* se applică esplicitu la differitele forme alle elementului latinu, nici decumă la Celtii.

Francesii, în cari prototipulu celticu e cellu mai pronunțatu, rare-or și numai prin escepțiune sunt numiți *Vlachii*, pe cându Românii, în cari celtismulu e ca și nullu, și Italianii, în cari ellu este de totu parțialu și cu multu anterioru primei aparițiunii a Slavo-germaniloru pe scena istoriei, sunt *vlachisați* aprōpe totu-d'a-una.

Maghiarii, veniți în Europa în secolulu IX și pe cari nēmurile limitrōfe îi familiarisară cu nomenclatura diverselorū popōre continentale, numesc *Vlachii*, adecă *Oláh* și *Olas*, numai pe Români și pe Italiani.

Polonii și Boemii de asemenea.

Muscarii, Serbii și Bulgarii numai pe Români.

In fața acesteii statistice, ca să ni fie ertatū a ne esprime astu-feliu, se spulberă ipotesa celtică.

Mai este încă o opiniune, patronată de o sēmă de filologi de prima ordine, dcră care totuși nu resistă la cea ānteiā attingere a criticeii.

In antica litteratură indiană, orī cine nu sciea limba samscrită se chiāma *mlēcīha*, cuvntu derivatū din verbulu *mlēcīh*, a vorbi într'unu modu îngăimatū<sup>16</sup>, adecă întocmai ideia pe care o esprima Elleni prin βάρβαρος<sup>17</sup>.

Ei bine, unii și-au închipuitū că *Vlach* aru putē fi o simplă modifițiune din *Mlēcīha*, în-

<sup>12</sup>) MEIDINGER, *Die deutschen Volksstämme*, Frankfurt, 1833, in-8, p. 108: „Gal-Wealas. Gal-Walas, Gur-Walas, für Galli, *Gallische Wälchen*, und Gal-Weala-ric. für Gallia.“

<sup>13</sup>) NESTOR, *textum russo-slovenicum*, ed. Miklosich, Vindob., 1860, in-8, p. 2: „de zemli aglian'sky i do vlasz'szky... Agliane, Galiciane, *Vlachove*...“

<sup>14</sup>) *Id.*, p. 3: „*Vlachom* bo naz'd'szem na Slovienu na Dunaiskyia...“ — P. 12: „*Siediachu* bo tu priezsde Slovienu, i *Vlachove* priiasza zemliu.“

<sup>15</sup>) *Id.*, p. 12: „Ugri prognasza *Vlachy* i nasliedisza zemliu...“

<sup>16</sup>) Cellu mai bunu essemplu, împrumutatū din *Mimānsā*, veși în COLEBROOKE, *Essais sur la philosophie des Hindous*, trad. Pauthier, Paris, 1833, in-8, p. 138, 307. — Cf. LASSEN, *Indische Alterthumskunde*, Bonn, 1843, in-8, t. 1, p. 856.

<sup>17</sup>) ARISTOPHAN., *Aves*, vers. 200. — HERODOT., II, 156. — OVID., *Trist.*, V, 10, etc.

semnându din punctul de vedere allu Germaniloru pe toți acei ce nu vorbău nemțesce<sup>18</sup>.

Acastă ipotesă se ciocnesce cu următorele obiecțiuni:

1. Pentru a se puté admite probabilitatea unei tranșițiuni fonetice din *Mlécĥa* în *Vlah* se ceru nesce forme intermediare, cari înse nu essistă nici într'o limbă indo-europeă;

2. Verbulu samscritu *mlécĥ* s'a conservatu pêne astă-đi la Slavī, anume *ml'czati* în înțellesu de a tăcé, de unde la Românī *mulcomū*, cea-ce probă că nici substantivulu samscritu *mlécĥa* n'arū fi perdutū sonulū *m*;

3. Limbele germanice nu ni offeră absolutamente nici unū derivatū din verbulu *mlécĥ*, încātu chiarū de rețineatu elle substantivulu *mlécĥa*, fie și sub forma de *vlah*, totū încā n'arū fi sciutū să-lū întrebuișteze în simțulu cu care, đecimī de secolī înainte, illū întrebuișau Indianī.

4. Nu se pôte da nici unū essemplu de *ml* samscritu trecēndū în *vl* germanū, încātu nu se aflā în favórea etimologiei propuse nici măcarū o semi-probă prin analogiā.

5. Din contra, de vreme ce Teutonī prefăcurā pe boemulū *Vltava* în *Moldau*<sup>19</sup>, propensiunea limbei germane se pare a fi de a schimba pe *vl* în *ml*, éru nu vice-versa.

Maī în sfērșitū, nici unū argumentū *pentru* și maī multe obiecțiuni *contra*, este unū bilanțu destullū de elocinte.

Dérū atunci de unde óre se trage termenulū *Vlach*?

Sā stabilimū maī ánteitū, ca unū punctū preliminarū de prima importanță, că Germanī cunnoscuserā pe Romanī cei vechī și apoi pe Neo-latinī înainte de a deveni acestīa cunnosciți Slavilorū.

Ciocnirile Teutonilorū cu Italia erāt fórtē desse și fórtē crāncene, pe cândū nici nu se plāmădise încā essistința nominală a Slavilorū.

Prin urmare, termenulū *V+l+h* în înțellesu de *Romanus* sėu *Latinus* Slavī l'au luatū dela Germanī.

O datā aședatā acastă basā, care offeră totā certitudinea unei assiome istorice, încātu arū fi absurdū a pretinde contrariulū, trebuī să recurgemū acumū la limbele teutonice.

In tóte dialectele germane radicala *val*, devenitā *val+d* sėu *val+t* prin suffisū, însemnēzā a stāpāni sėu a domni<sup>20</sup>.

De acollo derivā, fără cea maī micā modificare foneticā a rădēcinei, diversele forme germane alle termenulū *Vlach*.

La Scandinavī, Italianulū sėu Francesulū se numesce *Val-r* și Italia sėu Francia *Val-land*; în limba germanā mediā: *Val-hes* și *Val-holant*, de unde adiectivulū *Val-hesc*, din care s'a formatū modernulū *Welsch*; și așa maī încollo.

Maī pe scurtū, Roma domināndū lumea, «Romanos rerum dominos»<sup>21</sup>, pe cândū aū cunnoscut'ó Teutonī, acastă trāssurā caracteristicā de stāpānire universalā s'a rēsfrāntū în numele germanicū allū tuturorū Latinilorū.

Totū așa Persī din anticitate numfaū pe Sciți *Saka*<sup>22</sup>, dela radicala *çaka*, stāpānū, domnū, fórtē, cea-ce face pe Pictet să observe: «Rien de plus naturel que d'appeler *les puissants*, *les forts*, des peuples redoutables par leur nombre, leur vaillance et leurs perpetuelles «agressions»<sup>23</sup>.

18) KUHN, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, Berlin, 1852, in-8, t. 2, p. 252, 260.—MAX MUELLER, *La science du langage*, Paris, 1867, in-8, p. 103.

19) CURTIUS, *Griechische Etymologie*, Leipzig, 1860, in-8, p. 540.

20) GAUGENGIGL, *Älteste Denkmäler der deutschen Sprache erhalten in Ulfilas*, Passau, 1849, in-8, t. 1, p. XLVII.—GABLENTZ U. LOEBE, *Glossarium der gothischen Sprache*, Leipzig, 1843, in-4, p. 184.—BUTTMANN, *Lexicologus*, Berlin,

1818, in-16, t. 1, p. 190.—Maī cu sēmā veđi: DIEFENBACH, *Wörterbuch der gothischen Sprache*, Frankfurt, 1851, in-8, t. 1, p. 175-7, unde adduce în comparațiune, între celle-l'alte, cuvēntulū persicū: *vâlā*, *magnus*, *excelsus*.—Pentru radicala samscri'ā, EICHOFF, *Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde*, Paris, 1836, in-4, p. 328.

21) VIRG., *Aeneid.*, I, 282.

22) HERODOT., VII, 64.

23) *Origines indo-européennes*, I, 87.



Primindă mai târziu dela Teutonii termenul *Vlach*, Slavii l'au aplicatū la rōndulū lortū cātră Roma și cātră fiil ei cei mai apropiatī de centrulū Europei: Italiani, Francesi, Romāni.

Derū renumele cresce prin trecere din locū în locū.

La Germani *Vlach* desemna numai regalitatea Romei; la Slavii, pe lōngă acestă noțiune de imperiū, s'a mai broditū acea de colossalitate.

*Volot*, care nu este decâtū o formă a numelū *Voloch*<sup>24</sup>, însemnă în limba paleo-slavică pe *gigante*<sup>25</sup>.

La Slavii, pe cari pozițiunea geografică îi ținea departe de sfera conflictelorū cu Romanii, *Vlach* n'a scădutū nicī o dată la o semnificațiune trivială seū îngositoră.

Germanii, din contra, umilindū și cucerindū pe la începutulū evulū mediū mai tōte țerrelle latine din Occidente, s'au vĕdutū d'o-dată stăpāni ai Romanilorū, adecă domni actuali peste fostii domni ai lumii; și acestă schimbare radicală în natura relațiunii internaționale n'au pututū a nu produce o modificare analogă în limbă: termenul *Vlach* a căpĕtatū în unele dialecte teutonice o însemnare diametralmente oppusă cellei vechi.

*Walliscus*, *Wealh*, *Wall*, desemna la Saxonii pe robū și pe străinū<sup>26</sup>. Inse totū așa de gĕosū, ba chĕarū și mai gĕosū pōte, descinse în acella-și timpū la Francii seū la Longobarđii cuvĕntulū *Romanus*<sup>27</sup>.

Chĕarū la noi în Romānia, pe dată ce boierii începuseră a crede că sunt Slavii seū Grecii din cauza culturēi slave și grece, vorba «Rumānū» agĕinse a se întrebuița pĕnĕ adinorii mai cu sĕmă în înțellessū de clăcașū, de slavū, de plebe.

În cădere, ca și 'n mărire, ambele espressiuni mergeau brațū la brațū.

*Vlachii* fiindū sinonimū cu *Romanii*, așa dĕro Muntenia, *Țĕrră-Romānescă* prin excellință, a fostū totū d'o-dată prin excellință *Vlachii* seū *Valachii*.

E remarcabilū unū actū papalū din secolulū XIV, în care ne întimpină amĕndoue aceste numi legate la unū locū.

La 1345 papa Clemente VI, îndemnāndū la catolicismū pe domaulū muntenescū Alesandru, tatălū lui Vladislavū Bassarabū și alulū lui Radu-Negru, scriea între-celle-l'alte:

«In Ungaria, Transilvania, Muntenia și Sirmia locuescū *Vlachii-Romani*».

Testulū latinū sună:

«*Olachi Romani*, commorantes in partibus Ungariae, Transilvanis, Ultralpinis et Sirmiis.»

Apoi mai gĕosū în aceia-și bullă nobilimea și plebea Munteniei sunt numite *ĕroși*: *Vlachii-Romani*.

Lătiinesce:

«Aliis tam Nobilibus quam popularibus *Olachis Romanis*»<sup>28</sup>

Arū urma dĕro că în prima gĕumĕtate a secolulū XIV pĕnĕ și Scaunulū Apostolicū va

<sup>24</sup>) În cronică ruscă a lui Nestorū, după manuscriptele celle mai vechi, în locū de *Voloch* se pune *Wolot*, precumū arrĕtă SCHLÖZER, Nestor, Göttingen, 1805, in-8, t. 2, p. 81, și TATISCZEW, Istoria Rossliiskaia, Moscva, 1768, in-4, t. I, p. 306. — În bullă papală din 1234, ap. THEINER, Monum. Hung., I, 131, totū astū-seifū se numescū Romāni: „quidam populi qui *Walathi* vocantur... cum eisdem *Walathis*...” — *Volot* se contrage slavonesce în *Vlat*, ca și *Voloch* în *Vlach*: veđi MIKLOSICH, Lex., 66.

<sup>25</sup>) CZULKOW, Ahevega russkich suievierii, Moscva, 1786, in-8, p. 69: „Woloty, sii straszilisza byli velikany iznacžili u Slavian tozse ezto u Grekov giganly.” — Cf. REIFF, Dictionnaire Russe-Français, Petersburg, 1835, t. I, p. 89: „*Welet* ou *Wolot*, géant.”

<sup>26</sup>) DU CANGE, VI, 962: „*Waliscus*, *Wealh*, sax. mancipium...” — Ibid., verbo *Walhus*: „Silvester Giraldus in descriptione Cambriae, cap. 7: *Saxones lingua sua extraneum quem-*

*libet Wallum vocant.*” — Cf. NEUMANN, Die Völker des sildlichen Russlands, Leipzig, 1847, in-8, p. 149.

<sup>27</sup>) GUIZOT, Essais sur l'histoire de France, 9-e éd., Paris, 1857, in-8, p. 173: „Le Barbare valait d'ordinaire plus que le Romain, le propriétaire plus que le simple colon, l'homme libre plus que l'esclave.” D'o parte Germanulū, proprietarulū, omulū liberū; de cea-l'altă Romanulū, clăcașulū, slavulū; doue scăre forte caracteristice. — Cf. LIUTHPRANDUS, scriitorū din secolulū X, apud DU CANGE, Glossarium mediæ Græcitas, Lugduni, 1688, in-f., p. 130, verbo *Ρωμαῖος*: „quos nos, Longobardi scilicet, Saxones, Franci, Lotharingi, Bajoarii, Suevi, Burgundiones, tanto dedignamur, ut inimicos nostros commoti, nil aliud contumeliarum, nisi Romane, dicamus, hoc solo, id est Romanorum nomine, quidquid ignobilitatis, quidquid timiditatis, quidquid avaritiae, quidquid luxuriae, quidquid mendacii, imo quidquid vitiorum est, comprehendentes.”

<sup>1</sup>) THEINER, Mon. Hung., I, 691.

fi aflată degă prin missionarij sei amëndoue denumirile genetice alle Munteniei; noi înse bănuim că 'n bulla de mai susă cată să fie mai curândă: «Olachi *Komani*», ceia-ce editorul a putut citi «Olachi *Romani*» numai din cauza identității maiusculorū *R* și *K* în paleografia latină din evul mediu.

*Țerra-Românescă* și *Vlachia* sunt doue forme nominale sub cari ni se presintă ideia Statului Muntenu: o formă indigenă, născută și conservată în propriul grai al poporului, și o formă essotică, dată noue de cătră nēmurile învecinate, dērū adoptată din parte-ne de bună-voia.

O comparațiune va face și mai limurită diferența între ambele.

*Vlachia* pentru *Români* este ca *Bohemia* pentru *Cechi* sēu *Hungaria* pentru *Maghiari*, la cari papismulū îndroduse officialitatea latinității, întocmai precum patriarhismulū furisase la noi slavitatea cea officială, ērū o asemenea bifurcare limbistică nu putea să nu aducă naturalmente cu sine desfacerea numiriī naționale ēroși în doue: originală și tradusă.

Acumū înse, cândū nu mai essistă nicăiriī cultulū ex-officio allū unū dialectū străinū în dauna vorbei pământene; acuma, cândū catolicismulū nu mai împune nimenui pe «pater-noster» și ortodossia pe «ōtze-ńasz» saū *πάτερ-ήμων*; acuma Cechulū, orī-unde dă peste *Bohemia*, o retraduce prin *Czechy*; orī-unde dă Romānulū peste *Vlachia*, cată s'o retraducă prin *Țerra-Românescă*.

Astū-feliū aū și făcut'o păriaii nostri în secolulū XVII, cândū limba romānă începu a revindeca cu 'ncetulū drepturile sēlle.

Diplomele celle slavice alle lui Mateiū Bassarabū pōrtă totū-d'a-una *Vlachia*: «zemlia uggrovlachiiiskaia»<sup>29</sup>.

În crisovele romāne alle acelluīa-și principe ne întimpină pretutindenī înlocuirea acestui cuvēntū prin *Țerra-Românescă*<sup>30</sup>.

Pe mallulū sudicū allū fluviulū, acestū epitetū se dedea în evul mediu mai cu precădere territoriulū intermediarū diatre Epirū și Tessalia<sup>31</sup>, unde pēnē acumū, închisă ca într'o scoică de muni, palpită vivace și resistentē însă-și ānima romānimiti trans-danubiane<sup>32</sup>.

Doue *Vlachie*.

Ceia-ce a fostū pentru Dacia lui Aurelianū *Vlachia* dela Pindū, pentru Dacia lui Traianū a fostū *Vlachia* dela Severinū: unū cremene, din care la momente predestinate scāpēra cu putere scēntēia romānismulū.

Acēstā analogiā între celle doue «*Țerre-Romānescē*», ambele cārmace alle mișcārilor de redeșteptare națională pe cāte o lature a Danubiulū, ne conduce pe nesimțite la cercetarea unei fase nominale fōrte importante, care se pārusē unora a fi fostū îndrodusă într'adinsū pentru a nu se confunda cumū-va *Vlachia* carpatinā cu omonima sea din Hemū.

### § 3.

#### UNGRO-VLACHIA.

Incepēndū din secolulū XIII și pēnē pe la anulū 1700, Muntenii nu încetaū a adāuga pe unū misteriosū *Ungro* cătră numele cellū radicalū allū *Vlachiei*.

<sup>29</sup>) VENELIN, 301-324.

<sup>30</sup>) Sute de documente în Archivulū Statulū din Bucuresēl.

<sup>31</sup>) *Χρόνια της Ρωμανίας*, în BUCHON, *Chronique de la conquête de Constantinople, écrite dans les premières années du XIV siècle*, Paris, 1825, in-8, p. 76:

„... αὐθέντης τῆς Βλαχίας καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος,  
„Τῆς Ἀρτας, τῶν Ἰωαννινῶν καὶ ὅλου τοῦ Δεσποτάτου...”

Despre hotarele acestei provincie veđi totū acolo p. 20, 209, 210.

<sup>32</sup>) FALLMERAYER, *Fragmente aus dem Orient*, Stuttgart, 1845, in-8, t. 2, p. 240: „Die Vlachen Thessaliens nennen siech wie ihre Sprach- und Stammgenossen in den Donau-Fürstenthümern ebenfalls *Romanen*, sprechen ein verderbtes Italienisch und haben ihren Hauptsitz auf dem Kamm und den beiden Seitenabhängen des Pindus, in den Quellschluchten des Peneios und seiner Nebenflüsse, wo die byzantinische Geschichte des fünften Jahrhunderts ihrer zum erstenmal gedenkt.“ — Cf. PHILIPIDES, *Ἱστορία τῆς Ρουμανίας, Δευτέρα*, 1816, in-8, t. 1, part. 2, p. 30 sqq.

Scaunul metropolitan al Țerei-Românești, urmându unei arhaice datine pe care nemi n'o mai precepe, persistă pêne astăzi a fi arhiepiscopatul al Țerei-Ungro-vlachiei.

Ce însemnează ora această Ungaro-România?

Mulți s'au ispitit a deslega cimilitura.

Nemi n'înse nu-i dă de căpătêiu.

Șincaș Țice :

« Valachia se numesce Ungro-vlachia ca să se osească de cea din Tessalia »<sup>1</sup>.

Reposatul Săulescu mai amplifică această afirmațiune :

« Muntenii sunt numiți Ungro-vlachii spre distingerea Vlachimilor Mogleniți din Macedonia și Tessalia »<sup>2</sup>.

Așa să fie ?

Nici o umbră de probabilitate.

Muntenia nu se teme a fi luată vre-o dată drept Vlachie dela Pindă, fiindu despărțite una de alta nu numai prin Dunăre, dăr și prin Balcani.

Decă era vorba de o asemenea temere, mai de grabă trebuia să se sperie Bassarabi de a da țerei lor un nume care o espunea mereu a fi considerată ca un singur corp cu Ungaria.

Depart de a preveni vre-o confușiune în nomenclatură, Ungro-vlachia împiasese pêne și pe cronicarii moldoveni din secolul XV<sup>3</sup> a amalgama adesea pe Munteni cu Unguri, eru biograful lui Négoia Bassarabi, scriendă pe la 1520, califică mai pretutinden Țerra-Românească : Pannonia<sup>4</sup>.

A-și impune dăr un nume, mai allestă acela de Ungro-vlachia, numai și numai din gustul de a caracteriza astă-felă diferența pozițiunii lor teritoriale în raportă cătră despărțata și inoffensiva Mogleno-vlachia, ar fi fost pentru Munteni o metafisică.

Cantemir Țice :

« Grecii li-a Țisă Ungro-vlachii și țerei Ungro-vlachia »<sup>5</sup>.

Apoi mai ȝosă :

« Gele că unii din scriitori, în diplomatele Domnilor Munteni și 'n alte cărți, nesocotindă ce cinste coprinde numele Română, scriu numele de Greci împrumutată Ungro-vlachă, adecă căci sunt mai aprăpe de hotarele unguresci, seă căci Radu-vodă Negrulă « despre țerra ungurescă a venit »<sup>6</sup>.

Cantemiră mai adaugă, în sferșit, că numele turcesc al Munteniei, Kara-Iflak, măcară-că se traduce literalmente « Negrulă-Vlachă », dăr în realitate nu este decătă o desfigurare fonetică a cuvântului Ουγγρο-βλαχία, fiindă-că :

« Altmintrelea ar fi trebuită să fie altă nēmă carele să se chiame Ak-Iflak, adecă « Vlachă-Albă, și împotriva aceluia acesta să se chiame Vlachă-Negru, care nici a fostă, « nici este »<sup>7</sup>.

Sorgintea espressionii Kara-Iflak o vomă desbatte mai la valle, ca și fantastica descălcare a lui Radu-Negru din « țerra ungurescă ».

Aci ne mărginimă cu remășița aserțiunii: Ungro-vlachia de origine grecescă.

Pentru timpul anterior anulă 1400 Cantemiră cunoscea un singur Bizantină, carele și acela întrebunțeză într'ună singur locă Țicerea Ungro-vlachia, anume împăratul Ion Cantacuzenă pe la 1375<sup>8</sup>.

Oare din această unică mențiune izolată se putea înduce grecismulă cuvântului ?

<sup>1</sup>) Cronica, II, 316.

<sup>2</sup>) Călătoria, în Bucimă, 1863, nr. 66, p. 263.

<sup>3</sup>) Mai susă Studiu 1, § 3, notele 6, 7.

<sup>4</sup>) Archiva Istorică, t. 1, part. 2, p. 144, 150.

<sup>5</sup>) Croniculă, II, 82, LXXXIX.

<sup>6</sup>) Ibid., 83.

<sup>7</sup>) Ib.

<sup>8</sup>) Testuală ap. RÖSLER, Rom. Studien, 295, nota 2.

Prin înalta'î pozițiune autorulū grecū, din actele diplomatice dintre Muntenia și Constantinopole, nu putea a nu sci titlulū pe care și'ltū dedeaū Domniū Muntenī în secolulū XIV de câte ori ei scieaū grecesce: αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας, precumū este bună-óră inscripțiunea icónei lui Vladislavū Bassarabū de pe la 1365, conservată în Lavra Sântului Atanasīu din Muntele Atoae, de unde a desmormēntat' o d. A. Odobescu.

În urma lui Cantemirū s'au mai scosū la lumină Protocólele Patriarcatului Constantinopolitanū dintre 1315—1402.

Muntenia este numită acolo pretutindēi: Οὐγγροβλαχία.

De ce înse?

Pentru că așa se intitula «marele-voevodū» Alessandru, tatălū lui Vladislavū Bassarabū, în corresponsdința'î bizantină din 1359: „Ο εὐγενέστατος μέγας βοιβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας“.

Scaunulū patriarcalū trebuia negreșitū să-î respunđă totū astū-feliu, căci de pe așurī nu putea afla cumū să-lū chiāme într'unū modū officialū: „Εὐγενέστατε, συνετώτατε, ἀνδρικότατε, μέγα βοιβόδα καὶ αὐθέντα πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἀγίῳ πνεύματι γησιώτατε, ποθεινότητα υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ' Ἀλέξανδρε“<sup>9</sup>.

Georgiū Codinū, scriēndū degīa în secolulū XV, ni presintă la rōndulū seū dicerea *Ungro-vlachia*<sup>10</sup>; dēru ellū o cunnoscuse anume din archivulū Patriarcatului Constantinopolitanū, precumū o demonstră espressiunea luatā de acolo: μητροπολιτης μέρους Οὐγγροβλαχίας<sup>11</sup>.

Affară de Cantacuzenū, de Protocóle și de Codinū, acestū cuvēntū nu se găsesce nicāirī în cei-l'alți scriitorī bizantinī.

Pe la 1400 vulgulū din Ellada numīa Țerra-Romānescă curatū numai: Βλαχία<sup>12</sup>, întocmai precumū îi dicea pe la 1300, cu unū secolū înainte, Bizantinulū Niceforū Gregora<sup>13</sup>.

Totū așa scieaū Grecīi cei stabiliți în Muntenia, din carī unī reușiatī a se urca la cele mai înalte demnități alle Statului<sup>14</sup>.

*Ungro-vlachia* era rezervată actelorū domnescī și metropolitane.

Din analiza lui Cantemirū, Șincai și Seulescu, noi amū dobânditū pēnē aci doue convicțiuni:

1. Numele *Ungro-vlachia* nu s'a impusū Munteniei ca unū simplu mișū-locū de a o deosebi de *Mogleno-vlachia*;

2. Acestū nume ni apare ca o propriā creațiune a Muntenilorū, nu ca unū împrumutū. Dēru care 'î este înțellesulū?

Ghicitu-l'a cine-va?

Pray<sup>15</sup>, Gebhardi<sup>16</sup> și Engel<sup>17</sup> vėdū în *Ungro-vlachia* o probă despre antica suzeranitate a corónei Sântului Stefanū asupra Țerei Romānescī.

Nemicū, în adevėrū, nu se pare a fi mai probabilū la prima vedere.

D. Rösler éttā cumū resumă și completėzā teoria predecessorilorū seī:

«Cumū-că voevodatulū muntēnū fusese dintru 'nteitū numai o provinciā a regatului ungarū, rădicāndu-se apoi abia la trėpta de domniā vassalā, dovėdă este însuși numele «țerei, Ungro-vlachia, usitatū în propriile diplome alle voevodilorū muntenī»<sup>18</sup>.

<sup>9</sup>) Acta Patriarchatus Constantinopolitani, ed. Miklosich et Müller, Vindob., 1860, t. I, p. 383, 386, etc.—Tóte actele relative la Romānia sunt traduse de reposatulū SCARLATU ROSETTI în diarulū Ecclesia, Bucuresē, 1866, in-4.

<sup>10</sup>) De officis ecclesiae et aulae Constantinopolitanae, ed. Greiser, Paris, 1625, in-f., p. 129.

<sup>11</sup>) Ibid., 130.—Acta Patriarchatus, 535.

<sup>12</sup>) MAZARI, Dialogi mortuorum, în Biblioteca Națională din Paris, MS. grec. nr. 2991, lettre A de l'ancien fonds, p. 473 verso: „Τὸ δαιδὸν Πῶλον ἰδὼν ἐκ Βλαχίας“ etc.

<sup>13</sup>) Ap. STRITTER, II, 205.

<sup>14</sup>) MONTFAUCON, Palaeographia Graeca, Paris, 1708, in-8, p. 80: „τοῦ ἐντιμωτάτου ἀρχοντος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σπα-

νοπούλου καὶ Ζουπάνου τοῦ ἀπὸ τῆς Βλαχίας...“ Datulū acestei inscripțiuni este de pe la 1450. — Cf. CHALCOCONDYLAS, lib. IX, p. 508.

<sup>15</sup>) Dissert., 121, 139.

<sup>16</sup>) Gesch. d. Wal., 283, nota f.

<sup>17</sup>) Gesch. d. Wal., 148.—Gesch. d. Bulg., 440, nota u.

<sup>18</sup>) Rom. Studien, 309: „Das die walachische Wojwodenschaft zuerst als Provinz der ungarischen Krone Geltung gewann, dass die Herrscher sich nur in der Anlehnung an Ungarn erhoben, zeigt die Bezeichnung Ungrovlachia als Bezeichnung des Landes, gebraucht in den eigenen Urkunden der walachischen Wojwoden.“

Pray, Gebhardi și Engel nu demonstrează nimic.  
Ei deduceau purt și simplu printr'unu jocu de cuvinte, cumu-că *Ungro-vlachia*, de oră ce coprinde în sine numele *Ungariei* și numele *Vlachiei*, trebuî să fi semnificându dominațiunea *Ungariei* în *Vlachia*.

D. Rösler face unu passu înainte.  
Ellu constată usulu acestu nume în crisocele domnesci din Muntenia.  
Inse tocmai acestă împregiurare, atât de ponderosă, este cea-ce dobora la pământu întreaga sistemă.

Și étă cumu.  
Se pôte dice într'unu modu absolutu că nu essistă nici o diplomă munténă princiară seu metropolitană, scrisă slavonesce seu chțarū grecesce, în care Terra-Românescă să nu fie numită *Ungro-vlachia*.

Collecțiunea lui Venelin ni procură vr'o cincî-șeci de documente de acestă natură dintre anii 1360.—1700<sup>19</sup>.

*Ungro-vlachia* figurază în tôte fără excepțiune<sup>20</sup>.

Pe câtu inse de universală e *Ungro-vlachia* în diplomatica slavo-grecă a Terrei-Românesci, totu pe atata de neauđită este ea în celle-l'alte acte muntene, scrise în limba latină și cari sunt destullu de numeroase, mai allesu în secolulu XIV.

Bassarabi aru fi pututu să se intituleze: *Vayvoda Ungro-vlachiae* seu *Ungro-valachiae* seu *Hungaro-blachiae*, totu așa de lesne precumu se intitulau ei toți pêne la Vladu Draculu: *Vayvoda Transalpinus* seu *Valachiae Transalpinæ*.

De ce ore n'au făcut'o?

Tôte referiațele diplomatice între Ungaria și Muntenia se redegeau lătinesce.

Avemū la mână mai multe diplome internaționale în acestă limbă, mai cu sémă dela Vladislavū Bassarabū<sup>21</sup> și dela Mircea cellu Mare<sup>22</sup>.

Décă termenulu *Ungro-vlachia* denota câtu-și de puținū rapportulu de vassalitate allū Munteniei cătră regatulū ungarū, apoi necessarmente aru fi trebuitū ca Bassarabiū mai în speciă în correspondința lorū cu regiu maghiari să se serve de acestă espressionē.

Ei bine, ei nu făceau așa.

Coróna cea suzerană a Sântulu Ștefanu—căci noi recunnoscemū că era în adevėru suzerană—aru fi cerut'o cu orī-ce prețu ca o solemnă datoriă omagială.

Nici o pretensiune de felulu acesta nu transpiră de nicăiri.

Regiu maghiari, tocmai pêne pe la 1700, se parū a fi ignoratū cu totulū însă-și essistința vorbeii *Ungro-vlachia*!

Este comicū măcarū de a presupune că Bassarabiū s'aru fi lăudatū mereu cătră Slavī și cătră Greci cu pozițiunea lorū de domniă subalternă, ca și cândū era ce-va demnū de invidiă, pe cândū numai în fața stăpânulu ei luaū d'o-dată unu aerū de egalitate, ascundēndū cu stăruință cea-ce manifesta suppunerea.

Este și mai comicū de a-și imagina pe unu suzeranū carele nu cunnosce numele omagialū allū vassalulu!

Décă *Ungro-vlachia* avea înțellesulu pe care i-lū attribuescu Pray, Gebhardi, Engel și d. Rösler, consecințele faptulu s'aru fi intervertitū vrėadū-nevrėndū în următorulu chipū:  
1-o. Bassarabiū aru fi murmuratū acestū cuvėntū, așa đicēndū cu d'a-sila, numai în relațiunile lorū directe seu indirecte cu Ungaria, adecă în diplome latine;

<sup>19</sup>) Cf. *Archiva Istorică*, passim.—Pentru celle în limba grecă, MONTEFAUCON, *Palæographia*, 441 sqq.

p. XVIII, formele: *Σχοδανία*, *Σχοδανία* și *Σχοβλαχία*, cari nu se află absolutamente nici într'o fontăna istorică.

<sup>21</sup>) Mai susu studiulu I, § 1, nota 3, § 4, nota 1 etc.

<sup>22</sup>) PRAY, *Dissert.*, 144.

<sup>20</sup>) Nu scimū, de unde va fi luatū d. LAURIANU, *Tentamen*,

2-o. Bassarabiū l'artū fi înlăturatū fără rezervă, ca o espressiune puţin măgulitoare pentru susceptibilitatea naţională, din tóte relaţiunile lorū directe sēu indirecte cu Româniū, cu Slavīi şi cu Grecīi, adecă din diplome nelatine;

3-o. Curtea regescă a Ungariei n'artū fi lipsitū nici o dată de a numi Muntenia *Ungro-vlachia* şi numai *Ungro-vlachia*.

Aceste efecte, necesitate de logică, sunt diametralmente oppuse realităţii.

Fotino, Venelin şi d. Laurianū s'au apropiatū de veritate mai multū ca orī-cine altulū.

Fotino ōice:

«Muntenia se numesce *Ungro-vlachia* din cauza locuitorilorū seī, veniī aci din Transilvania»<sup>23</sup>.

Intr'unū altū passagīu ellū traduce *Ungro-vlachia* din titlulū luī Radu-Negru prin «Țerra Romănescă din Ungaria», mai adăugându apoi în notă că prin «Ungariă» se înţellege Transsilvania<sup>24</sup>.

Venelin vorbesce ce-va mai pe largū:

«Bassarabiū s'au ōisū Domnī ai tóteī *Ungro-vlachie*, adecă ai Transsilvaniei, anume de cândū apucară possessiunī în interiorulū acesteī țerre, bună-óră așa numitele ducaturī de «Almaşū şi de Făgăraşū; fiindū înse că Ardélulū avea voevodī ai seī propriī, de aceīa «nicī titlulū în cestiune nu era în realitate decâtū o controversă»<sup>25</sup>.

D. Laurianū, în fine, commentéză *Ungro-vlachia* prin: «Ungaria de peste Temeşū, pe care o desparte fluviulū Mureşū în Temeşiană şi Crişiană»<sup>26</sup>.

Ceīa-ce 'ī comunū luī Fotino, Venelin şi d-luī Laurianū se póte resume în următorulū aforismū:

«*Ungro-vlachia* indică stăpânirea Muntenilorū peste o parte óre-care din pământulū politicū allū Ungariei».

Așa este, precumū ne vomū încerca a o demonstra cu câte-va rōndurī mai la valle.

Așa este, dérū fie-care din ceī treī autorī își întunecă fundamentala ideī prin câte o parțială retăcire.

Fotino crede că Radu-Negru arū fi addusū ōicerea *Ungro-vlachia* din Transsilvania, pe cândū în faptū fratele acestuī principe, Vladislavū Bassarabū, şi tatălū amēndurorū, Alesandru, precumū şi metropoliīi lorū, fără a mai vorbi de epoce anterióre, o purtaseră cu multū mai 'nainte în titulatura princiară şi archierescă.

Acēsta 'ī greşella luī Fotino.

Venelin n'a sciutū că ducatulū Amlaşuluī nu se afla în Ardélū, ci în Temeşiana, mai închipuindu-și pe d'assupra că întrēga Transilvaniă s'arū fi numitū *Ungro-vlachia*, ceīa-ce nu'și găsesce gīustificarea nicī într'o fontână istorică.

Acēsta 'ī greşella luī Venelin.

D. Laurianū strămută dominațiunea Bassarabilorū peste Temeşū, pēnē unde nu se întinsese nicī o dată teritoriulū Munteniei, cellū puţinū în secolīi XIII şi XIV.

Acēsta 'ī greşella d-luī Laurianū, carele înse, cată s'o mărturimū, s'a correstū mai în urmă, adoptându o altă interpretare mai adecuată cu adevērulū decâtū chīarū a luī Fotino şi Venelin<sup>27</sup>.

<sup>23</sup>) 1, 292: Τότε καὶ ἡ Βλαχία ἀνομάσθη Οὐγγροβλαχία ἀπὸ τῶν ἐκ Τρανσυλβανίας εἰς ταύτην μετοικησάντων κατοίκων.

<sup>24</sup>) II, 6: «ἡγεμὼν πάσης Ρουμάνιαις τζάρας, ἐκ τῆς Οὐγγαρίας... Οὐγγαρίαν ἐνοεῖ τὴν Τρανσυλβανίαν.»

<sup>25</sup>) Op. cit., 28: „K slovam Voevoda Basaraba prisovokupleno: i gospodin vsei zemli Ugrovlachiuskoi, to est Transilvanii, s tiech por, kak vladietzy Basaraba priobrieli vladieniia vnutri toj strany, kakovy byli tak nazyvamyia Gertzogstva Almaszskoe i Fagaraszskoe. Transilvania imiela tozse svoich Voevod, mezdsu koimi i Basarabskimi proisходili sorevno-

vaniia; posemu titlo: i gospodin vsei zemli Ugrovlachiuskoi, bylo tolko pritiiazatelno.»

<sup>26</sup>) Tentamen, XVIII: „Οὐγγροβλαχία, Pannodacia, Trans-Tibiscana Hungaria, partem Hungariæ Regni efficiens, divisa per Marisium fluvium in Temisianam et Chrysianam.»

<sup>27</sup>) Magaz. Ist., III, 263: „Mitropoliīi Transilvaniei se chirotoniaū de Mitropoliīi Țerei-Romănesci, carī se socotiaū dreptū Essarchi ai Episcopilorū din țerrelē supuse corōnei Ungariei, și de aceīa se numiaū și Mitropoliīi ai Ungro-vlachiei.»

Scuturându pe câte-și trei de cea-ce 'y de prisos și completându-î prin cea-ce li lip-  
sesce, noi am venit la următoarea concluziune:

Terra-Romănescă devine *Ungro-vlachia* anume de cându cu annessarea Făgărașului.

Cu alte cuvinte:

În termenul *Ungro-vlachia*, descompus în ambele selle elemente constitutive, Munte-  
nia corespunde cu *Vlachia*, éru porțiunea olténă a Transsilvaniei cu *Ungaria*.

În cronicile și în documentele române Transilvania mai cu sémă se numesce aprópe totu  
d'a-una: *Terra-Ungurescă*<sup>28</sup>.

«Domnū allū Ungro-vlachiei» înseamnă: *Dominus Hungariae et Valachiae*.

Era ce-va ca «roy d'Angleterre et de France» în diplomele regilorū normandī din seco-  
lulū XIV.

Pe termulū Danubiului ca și pe al Tamisei, de dincóce *domnia Ungariet*, de dincollo *re-  
galitatea Franciet*, au fostu de'nteu formula unei realitāți essagerate, apoi în cursū de secolū  
o pretensiune tradițională.

Este evidinte că grandioasa titulatură *ungro-vlachă* nu putea surrīde corónei Sântului  
Stefanū.

Tocmai de aceia, evitāndu cértă, în tóte diplomele latine, accesibile Ungurilorū, Bas-  
sarabii preferāu a da țerei nesupărăcosulū nume de Muntenia: *Transalpina*, pe cându în  
relațiunile lorū cu cele-l'alte Statū limitrofe, cu Slavii și cu Grecii, precumū și în affa-  
cerile curatū interioare, ei se fălău a fi Domnii al *Ungro-vlachiei*.

Regii maghiari, la rōndulū lorū, abia una singurā datā au pronunțatū *Ungro-vlachia*, ș'a-  
poi cu o rezervă fórte semnificativă, anume într'o diplomă slavică a împăratului Sigismundū  
din 1420, hărăzită monastirii Tisména și 'n care se adaugă immediatū: «adecă a Bassara-  
bilorū»<sup>29</sup>, pentru a aréta astū-felū că nu teritoriulū Ungariet se înțelege prin *Ungro*.

Tronulū munténū din evulū mediu recunoscea supremația tronului maghiarū, plătindu-î  
chiarū unū tributū; dérū natura acelei vassalitāți, precumū ne vomū convinge mai de  
parte, era altū-felū decumū și-o închipuescū Pray, Gebhardi, Engel și d. Rösler.

Este interesantū că și domniū Moldovei începuseră într'unū timpū a-și forma unū titlu  
analogū cu *Ungro-vlachia*.

În corespundința lui Alessandro cellū Bunu cu patriarcatulū constantinopolitanū, Mol-  
dova se chiamă *Russo-vlachia*, *Росоохлахта*.<sup>30</sup>

Din evulū mediu și pēnē la împărțirea Poloniei, cuvēntulū *Russia* se applica specialmente  
cătră actuala Galiția, *palatinatus Russiae* séu *Ruskie wojewodztwo*, din care făcea parte Pocuția,  
o mică provincia la marginea nordică a Moldovei<sup>31</sup>.

Pe la 1388, ca depositū spre asigurarea unū împrumutū, Polonia cedase Moldove-  
nilorū acea Pocuția, adecă o porțiune din corpulū *Russiet*<sup>32</sup>.

Eccē de unde se ivesce d'o datā *Russo-vlachia*.

Domniū moldoveni, posedēndū unū fragmentū din Galiția, începurā a se făli, cellū pu-  
ținū în relațiunile lorū cu Grecii, de a fi *domini Russiae et Vlachiae*, după cumū domniū mun-  
tenii, posedēndū mai de-multū și într'unū modū mai durabilū unū fragmentū din Transil-  
vania, se fălău cătră Grecii și cătră Slavii de a fi *domini Ungriae et Vlachiae*.

<sup>28</sup>) Cronica Munténă în *Magaziul Istoricū*, IV, 231: „Fi-  
indū în *Terra-ungurescă* unū voevodū, ce l'au chiamatū Ra-  
dulū Negru voevodū etc.— *Ibid.*, p. 280: „Batorū Sigmonū,  
eraulū *ungurescū*...”—Diploma din 1570 în VENELIN, 183: „U  
*Ugr'ska zemle...* ot Iakoba Kozsokaria ot *Sibina*...”—*Condica*  
*Vierosului*, ap. *recalescu*, *Fóia Societății Românismului*,  
t. 1, Bucur., 1870, p. 153.—etc.

<sup>29</sup>) VENELIN, 49: „v ugrovlachiiskoi zemli, sczo est Basa-  
rabska.”

<sup>30</sup>) *Acta Patriarch. Constantinop.*, ed. Miklosich, II,  
passim.

<sup>31</sup>) STAROWOLSKI, *Descriptio Poloniae*, în MIZLER, I, 451.

<sup>32</sup>) *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22.

Nici cei ăntei înse nu-și dedeau titlul cu *Russia* cându vorbeau cu Polonii, nici cei-l' alți nu se laudau cu *Ungria* cându avea a face cu Maghiarii.

Totá diferența consistă în aceia că *Russo-vlachia* perise în fașă, pe cându *Ungro-vlachia* s'a perpetuată mai pînă 'n zilele noastre; dérú în fondú ambele casurí sunt absolutamente de aceia-și natură.

Se va pretinde óre că Moldova se chiăma *Russo-vlachiă* din cauza vassalității selle cătră Polonia?

Dérú atunci s'arú fi çisú : *Polono-vlachiă*.

Nu mai insistămú asupra unui punctú atátú de limpede.

Să abordămú unú altú nume tipicú allú Terrei-Romănesci.

### § 3.

#### TRANSALPINA.

Nemicú nu póte fi mai naturalú, decâtú a desemna o parte de locú după impressiunea cea mai elementară a aspectului seú : déllú seú valle.

Originea unui poporú este câte o dată obscură, în orí-ce casú cere o prealabilă cercetare; principele seú dinastia, după cari s'arú puté numi unú Statú, trecú și se uită; tăr-rémulú remâne singurú neclintitú în miđú-loculú tuturorú vicissitudinilorú, isbindu-ne dela cea de 'ntéiú çiocnire și nedesmințindu-se nici o dată.

Arú fi oțiosú din parte-ne a grămădi aci denumiri locale, datorite pozițiunii muntoase seú vällene a teritoriului, deși nu e greți a offeri unú lungú registru, începéndú cu străbuna Romă, în fața căriia, dela prima 'i aparițiune pe scena istoriei, locuiau degia doue antice triburí italice : *Hernici* seú Munteni și *Aequi* seú Välleni<sup>1</sup>.

Să ne mărginimú în sfera Daciei.

Gotulú Iornande o zugrăvia în secolulú VI : *cunună de munți*<sup>2</sup>.

Din tóte provinciele Daciei, Terra-Romănescă și-a căștigatú mai în speciă numele de *Munteniă*, pe care înse l'arú fi pututú revindeca cu acela-și dreptú Moldova, Ardélulú, Crișiana, Temeșiana și chiarú România de peste Dunăre.

Originea acestei numiri este eminamente din evulú mediú.

În deșertú s'au încercatú unii a inventa pe socotéla anticității o Daciă Munténă, *Dacia Alpestris*, care în realitate nu se găsește nicăiri în inscripțiunii seú în autorí classicí<sup>3</sup>.

Cuceritorií Romaní priviau actuala Terra-Romănescă totú-d'a-una din direcțiunea Dunării, unde munții grócă unú rollú secundarú.

Numai în véculú de miđú-locú acéstă porțiune a Daciei începe a fi mai bine cunoscută despre nordú, appusú și resăritú, de unde o atacau mereú Germanii, Slavií, Ungurii și diferite hórde orientale, întimpinândú toți în calle, mai multú seú mai puținú, stăncósa barricadă a Carpaților.

A merge spre Oltú, era pentru dênșii a trece *peste munți*, „ultra Alpes”, după cumú se rostia diplomatica latină a Maghiarilorú de prin secolulú XIII<sup>4</sup>.

Pe de altă parte însiși Romanií, siliți neconținú în fața năvallei a căuta refugiú în nebiruita cetate alpină, s'au deprinsú, printr'o procedură firéscă a spiritului umanú, a identifica concepțiunea de *patriă* cu ideia de *munte*, întocmai precumú orășenulú seú săténulú simboliséză terra prin casă, prin căminú, prin vétră.

1) SERVIUS ÎN AENEID., VII, VERS. 684 sq. — FESTUS, verbo: *Hernici*.

2) ED. CLOSS, Stuttgart, 1866, in-16, V, p. 26: „Dacia est ad coronam speciem arduis alpidibus emunita.”

3) ACKNER, *Die Colonien der Römer in Dacien*, Wien,

1857, in-4, p. 8-10.—GEBHARDI, ENGEL, etc.

4) Diploma regelui Ladislavú din 1285 ap. FEJÉR, V, 3, 274: „aliquam partem de regno nostro, *ultra alpes* existentem”, vorbindú despre resbellulú Ungurilorú cu voevodii munteni Liténú și Bărbatú.—OF. KATONA, VI, 911.





În acestu modu s'a născutu de sine'si numele de *Muntenia*, convenindu d'o potrivă străinilor și pământenilor, căci fie-care illu putea înțelege din propriulu seü punctu de vedere.

Unu au cređutu că numai Moldovenii aru fi botezatu astu-felü *Țerra-Romănescă*.

Este o erróre capitală.

Vomü enumera mai äntëru tôte casurile din secolulu XIV, în carü cuvëntulu *Transalpina*, ca numele *Munteniei*, figurëază în actele Bassarabilorü celle scrise în limba latină :

1-o. Monetele dela Vladislavü Bassarabü dintre 1360—1372, intitulându-se : « Voivoda *Transalpinus* »<sup>5</sup>;

2. O diplomă dela acela-și principe din 1368<sup>6</sup>;

3. O alta din 1369<sup>7</sup>;

4. Idem din 1372<sup>8</sup>;

5. Ambassada în Polonia la 1389 din partea lui Mircea cellü Mare, « woiewodae *Transalpini* »<sup>9</sup>;

6. Totü așa din 1390<sup>10</sup>;

7. Idem din 1391<sup>11</sup>;

8. Tractatulu între acela-și principe și împëratulu Sigismundü din 1395<sup>12</sup>.

Dintre actele străine în limba latină totü dia secolulu XIV nu menționămü nici unulu, fiindü-că mai tôte sunt unanime a traduce *Muntenia* prin *Transalpina* seü câte o dată *Ultralpina*<sup>13</sup>, affară numai d'ora de doue bulle papale din 1370, una cătră Vladislavü Bassarabü și cea-l'altă cătră vëduva lui Alessandru Bassarabü, în carü amëndoue, printr'o escepțiune remarcabilă, occurge numele *Vlachia*<sup>14</sup>.

Să ne mai întrebămü öre, decă *Transalpina*, adecă *țerră-de-peste-munți*, este seü nu totü una cu *Muntenia*?

Essistă unü modü indirectü de a respunde la acëstä cestiune.

Unü casü absolutamente identicü, o copiă așa đicëndü fotografică, ni se presintă peste Carpați.

Cuvëntulu *Ardëlu*, devenitü nume românescü allü Transsilvaniei, derivă din numele ungurescü *Erdély*<sup>15</sup>, formându-se în graiulu poporulu întocmai după aceia-și procedură eufonică, prin care grecesculü *εργάτης* s'a prefăcutü în *argatü* seü lätinesculü *ericius* în *arictu*.

*Erdély* provine la rëndulu seü din radicala maghiară *erdö*, care însemnëază *codru*<sup>16</sup>.

Prin urmare, Ardëluü este *Codrenia*.

Lätinesce : *Sylvania*.

De ce déro s'a mai adausü la începutü unü *Trans*, combinându-se astu-feliü *țerră de peste codri* în locü de *țerra codrilorü*?

Pentru că latinitatea, fiindü în evulu mediü limba officială a Europei întregi, căuta într'adinsü a se pleca după convenința generalitășii popórelorü, éru nu a unui singurü.

<sup>5</sup>) În pretioșă colecțiune a d-lui DEM. A. STURDZA.

<sup>6</sup>) Mai susü Studiulu I, § 10, nota 6.

<sup>7</sup>) *Ibid.*, § 4, nota 1.

<sup>8</sup>) *Ib.*, § 10, nota 12.

<sup>9</sup>) *Ib.*, § 2, nota 3.

<sup>10</sup>) *Ib.*, nota 5.

<sup>11</sup>) DOGIEL, I, 599.

<sup>12</sup>) PRAY, *Dissert.*, 144.

<sup>13</sup>) THEINER, *Mon. Hung.*, I, 691.

<sup>14</sup>) *Magaz. Ist.*, III, 130-135. — RAYNALDUS, *Annales ecclesiastici post Baronium*, Romæ, 1646-77, in-f., t. 16, nr. 5: „Ladizlao Waydæ *Vlachia*...“ — „Alexandri Waydæ in *Vlachia* viduæ.“

<sup>15</sup>) Turcii: *Erdel-ban*, și Serbii: *Erdel*, conservă pënë astă-đi acëstä formă primitivă. Veđi LEUNCLAVIUS, *Annales*

*sultanorum Othmanidarum*, Francof., 1596, in-f., p. 191, și KARADZIT, *Lexicon*, 153. — Cf. DU CANGE, *Glossarium mediæ græcitatatis*, Lugduni, 1688, in-f., p. 114, cuvintele *εργαλειον* etc.

<sup>16</sup>) Amatorii de curiosități potü citi în *Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum*, Budæ, 1825, in-8, p. 29, sublima etimologiă a Ardëluului: „a civitate *Ardisu* vel *Argisu*, vel forte a Lat. *Ardelio*, *id est homo inquietus*.“ Și totuși autorii seieaü unguresce! — Nu mai puținü escentrică este opiniunea unui Sassü, carele cunnöce și acela limba maghiară, dëru îi convenia mai bine din originalitate a se pre-âmbia în lumea celtică. Veđi MÖCKESCH, *Die celtische Abstammung der Walachen*, Hermannstadt, 1867, in-8, p. 34: „Das Wort Ardeal ist eben so gut und celtisch als das Wort *Ardennen* oder *Artgal*, oder *Artalbinum*, *Ardee*, *Ardea*, *Ardala-Hög*, *Ardaban*, *Ardagan*, *Artaxerces*, etc.“

Germană, Slavă, Ungură, Latină, nimeni nu putea intra în Ardélă fără a da *peste codri*, care blăniă cu prisosă hotarele de giură în giură.

Pentru toți era *țerră-de-peste-codri*.

De aci *Trans-silvania*.

Pentru indigeni înse acestă *trans* seü *peste* constituia o formă absurdă, căci patria loră nu se afla *peste codri*, ci erau chiară *codrii*.

Cu tôte astea, de câte ori scieau lătesce, ei erau constrinși a întrebuița vrëndu-nevrëndu essoticulă nume de *Trans-silvania*, fiindă-că altă-feliu s'ară fi espustă a da locă confusiunii.

Devenise ună termenă tecnică.

*Ardélă* seü *Erdély*, adecă *Silvania* seü *Codreniă*, fără nici o ideeă de *trans*, remăneată pentru usulă locală.

În fondă înse, fie *Trans-silvania*, fie *Ardélă*, este totă una, offeriadu-ni noțiunea essențială de *codru*.

Numile *Munteniă* și *Trans-alpina* trecă din punctă în punctă prin aceia-și desfășurare analitică.

Bassarabiă admiseră în actele loră latine *Trans-alpina* în locă de *Alpina* numai spre a în-lătura ori-ce ecuivocitate în relațiunile loră cu străini, pe cândă la dênșii a-casă acestă termenă anormală se înlocuia totă-d'a-una prin forma'i cea corectă: *Țerră-Muntenescă*.

Este o cîdată coincidință că, precumă Vlachia dela Dunăre se numă *Trans-alpina*, totă astă-feliu Vlachia din Hemă se dicea *Za-goria*<sup>17</sup>, adecă *peste-munți*, o traducere slavică literală a cuvântului latină: *za(trans)-gora(alpes)*.

În raportă cu pozițiunea geografică a Serbiei și a Bulgariei acea țerră se afla *peste munți*, anume Balcani, întocmai precumă banatulă Severinului se afla *peste munți*, anume Carpați, în raportă cu pozițiunea geografică a Ungariei și a Poloniei.

## § 4.

TERRA-MUNTENESCĂ.

O dată demonstrându-se că nu numai Moldoveni, ci apröpe tôte celle-l'alte popöre, și mai cu sémă chiară indigeni diceau Țerre-Romănescă *Munteniă*, cată să urmărimă după puțină în cele mai vechi fontăne forma romănescă a acestui cuvântă, ceia-ce este cu atătă mai a-nevoia cu câtă noi nu posedemă pênă acumă nemică destullă de substanțială în limba noastră națională de prin secolii XIII, XIV și XV.

Italianul Bonfinio, născută la 1427 și reposată la 1502, trăită mai tötă viuęta sea în Ungaria, amică și istoriografă allă regelui Matei Corvină, repetă de trei ori într'ună singură passagiă că pământulă Bassarabiloră se chiamă *Munteniă*: «Montana»<sup>1</sup>.

Tractatulă comercială din 1407 între Moldova și Polonia, deși numesce pretutindenă Țerra-Romănescă *Bassarabiă*, precumă vomă vedé mai la valle, totuși mărfuriloră de acolo, și anume cerei, îi dă calificarea de *muntenescă*: «muntiansky»<sup>2</sup>.

<sup>17</sup>) LEAKE, *Researches in Greece*, London, 1814, in-4, p. 103, 217, 372, 407. — FALLMERAYER, 236. — THEINER, *Monumenta Slavorum Meridionalium*, Romă, 1863, in-f., t. I, p. 17, an. 1202. — GODINUS, ap. STRITTER, II, 673. — Peste Dunăre erau în ovu-ă-mediū mai multe regiuni curatū slavice, numite de asemenea *Zagoria*, precumă arătă SAFARIK, *Staroz.*, 619, nota 73. În unele casuri singurulă modă de a distinge cu siguranță pe cea romănescă, este de a confrunta câte mai multe passage seü mai mulți autori asupra unuia și acellui-ă omă seü evenimentă.

<sup>1</sup>) *Rerum Ungaricarum libri XLV*, Viennă, 1744, in-f. p. 21: „ad Tibiscum usque spatiat, quod *Montana Dacia* caput est, quam Ripensem plerique dixerunt, et nunc *Mon-*

*tanam Valachiam appellant*. Altera vero Valachia, cui Moldavia nomen est, inter Istrum et Tyram, ab Hierasso *montana Valachiae* termino ad Euxinum usque Pontum extenditur.<sup>4</sup>

<sup>2</sup>) *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 32. — *Archiva Istorica*, I, 1, 130: „A *Muntianskyi* vosk i Braszevskyi slobodno im est.“ — Despre esportatiunea cerei muntenescă ęttă ce dice peste patru secolă PEYSSONEL, *Le commerce de la Mer-Noire*, Paris, 1787, in-8, t. 2, p. 185: „La cire est le plus considérable article du commerce de sortie de Walaquie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense.“ — Ecce o marfă, asupra căriia vicissitudinile vęcuriloră n'au avută nici o în-fluință!

Ambele aceste isvóre, atâtú Bonfinio, precumú și tractatulú moldo-polonú, unulú scriendú pe la 1450 și cellú-l'altú scrisú pe la 1400, trebuiú socotite în casulú de față ca făcendú parte din secolulú XIV, căcî înregistréză unú lucru degîa generalmente cunoscutú pe atunci dela Lembergú pênê la Buda, adecă ce-va înrădăcinatú cu multú mai de 'nainte.

Peste unú secolú și mai bine, pe la 1520, numele de *Muntenia* era atâtú de respânditú în Țerra-Romănescă, încátú biografulú lui Négoiă Bassarabú illú întrebunțéză de vr'o dece orî, bună-óră :

1. « Nifonú, Patriarculú Țarigradulú, care a strălucitú în multe patime și ispite în Țarigradú și în Țerra-Muntenescă » ;

2. « De acésta încă mărturisise sfântulú Nifonú mai 'nainte, ca și de Țerra-Muntenescă » ;

3. « Disese mai 'nainte de Radulú-vodă și de Țerra-Muntenescă » ;

4. « Alțîi se răsipiră prin tótă Țerra-Muntenescă » ;

5. « Mai vėrtosú în Țerra-Muntenescă marî și minunate monăstirî a făcutú » ;

6. « Mutarea acei sfinte icóne din Țarigradú în Țerra-Muntenescă » ;

7. « Toțî egumeniî din Țerra-Muntenescă » ;

8. « Tóte monăstirile Țerrei-Muntenesci » etc. <sup>3</sup>

Nu ne pogorîmú în timpîi mai diacóce.

Ni agîunge a fi probatú că în secolulú XIV, decă nu și mai încollo, numele de *Muntenia* era totú atâtú de comunú pe malurile Oltulú, ca și acella de Țerra-Romănescă, cășcendú treptatú în desuetudine cu multú mai tărșíú, abia după 1700 <sup>4</sup>.

## § 5.

HAVAS-ÁLFÖLD.

*Muntenia*, tradusă lătinesce în stilú diplomaticú prin *Transalpina*, servi totú în secolulú XIV vecinilorú nostri Ungurî pentru a împune Țerrei-Romănesci o denomiñaune care s'a păstratú pênê astă-đî în grafulú maghiarú, anume *Havas-Alföld*, adecă « Muntenia-de-grosú », deși acestú termenú circulezá la dênșii, ca și la noi, în concurrențá cu *Oláh-ország*, adecă « Romăniá » <sup>1</sup>.

Litteratura ungară pênê pe la 1500, mai cu sémă cea istorică, a fostú eminentemente latină, încátú nî-arú fi a-nevoiă a verifica în ea essistința unei vorbe curatú maghiare ; dérú acésta nu ne împedecă de a puté dovedi prin probe indirecte fórte ponderóse vechimea cuvêntulú *Havas-Alföld*.

Și étá cumú.

1. Tóte monumentele litterare alle Ungariei din secolulú XVI, cândú se ivesce acollo o mișcare intelectuală într'unú înțellesú naționalú, numescú în unanimitate astú-feliú Țerra-Romănescă, ceia-ce arétá că însăși espressionea este cu multú mai bėtrână.

2. « Muntenia-de-grosú » (*Havas-Alföld*) póte să implice că Moldova, cea-l'altă provinția română dela Dunăre, era consideratá în acella-și timpú de cătră Ungurî ca « Muntenia-de-susú » (*Havas-Felsöföld*), după cumú o și desemnézá superioritatea'i orografică ;

<sup>3</sup>) *Archiva Istorică*, I, 2, 133-150.

<sup>4</sup>) RADU POPESCU în *Istoria Țerrei-Romănesci*, ed. Ioanidú, Bucur., 1859, in-8, t. 2, pênê la p. 344, este plinú la totú passulú de *Muntenia* și *Țerra-Muntenescă*.

<sup>1</sup>) Unú memoriú din secolulú XVII, in RUMY, *Magyar emlékezetes irások*, Pesten, 1816, in-8, t. 2, p. 18-19: „Ezen Docteur Ferentz vólt Batori Sigmondal, midón *Havasalföldébe* ment haddal, és ott amaz hires Tyrannus Mihály Vajdával, ki egyéb aránt igen vitéz Fejedelem vólt, mind két *Oláh Országokut* birto etc.“ — Bassarabiú, cândú serieaú unguresce,

admitteaú ei-ínsiú numele *Havas-Alföld*, bună órá într'unú actú dela Constantinú-vodă Șerbanú în KEMÉNY, *Notitia Archivi Capituli Albensis*, Cibinii, 1836, in-8, t. 1, p. 18: „My Constandyn Vayda, Isten Kegyelmességéből *Havas Alföldének* Úra etc.“ — Cf. cronica lui IANOS BORS în KEMÉNY ES KOVACS, *Erdélyország' története'i tara*, Kolozsvárt, 1837, in-8, t. 1, p. 179 etc. — TRAUŠCHENFELS, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1860, in-8, passim. — Cf. HELTAI, *Historiás Enék*, Kolozsvárt, 1877, in-4, pass., etc.

fiindă înse că o asemenea numire, pe care noi n'o aflămă nicăiri în vre-una din sorgin-țile secolului XVI, se pare a fi peritū chîrărū din limba cea viuă a poporului maghiarū înainte de 1500, este dērū probabilū că ea trebuia să-și fi făcutū trafulū într'o epocă anterioară: pe la 1400 seū mai încollo.

3. Cătră 1450 ideia *Muntenier-de-giosū* era degia trecută dela Ungurī la Polonī, carī aū applicat'o în simțulū propriei lorū pozițiunii geografice, adecă pe Moldova aū numit'o *Moldovă-de-susū*, érū pe Muntenia *Moldovă-de-giosū*<sup>2</sup>: *susulū* și *giosulū* fiindū aci învederatū de provenință maghiară<sup>3</sup>, cu acea numaī deosebire că Ungaria, ca mai apropiată de Muntenī, îi lua pe dēnsiī de normă pentru ambele elemente alle antitesei, pe cāndū Polonia prefera pe Moldovenī, fiindū limitrofă cu aceștiā<sup>4</sup>.

4. În secolulū XIV Țerra-Romānescă nicī că putea a nu fi avutū în limba maghiară vre-unū nume propriū, fiindū-că de pe timpulū împēraturulū Sigismundū (1387—1437) Ungurī se apucară degia a boteza în felulū lorū pēnē și localitățile celle mēnunte din Muntenia, metamorfosāndū bună-ōră Cāmpu-lungulū în *Hosszumezō*, după ortografia arhaică *Hozzywmezow*, dela *hosszū* — lungū și *mezō* — cāmpū<sup>5</sup>.

Așa dēro perpetuitatea cuvēntulū *Havas-Alföld* în litteratura națională maghiară; probabila disparițiune limbistică a correlativulū seū *Havas-Felsőföld* înainte de 1500; imprumutarea acesteī numiri de cătră Polonī de pe la 1450, și obiceiulū ungurescū de a traduce nomenclatura romānă de pe la 1380; tōte acesteā concurgū la unū locū a demonstra că fiī luī Arpadū numīatū Țerra-Romānescă în grafulū lorū „Muntenia-de-giosū” în secolulū XIV, decă nu și mai de'nainte.

Limba polonă înlocuesce generalmente numile țerrelorū prin nominativulū îmulțitū allū numilorū popōrelorū: astū-felū ea dice *Italiani* în locū de *Italia* (Wlochy), *Germani* în locū de *Germania* (Niemcy), *Boemi* în locū de *Boemia* (Czechy), *Unguri* în locū de *Ungaria* (Wegry), *Romāni* în locū de *Romānia* (Wolochy) etc.

Totū așa *Multany*, numirea polonă a Țerei-Romānesci, nu e decătū nominativulū îmulțitū allū cuvēntulū *Multan*, carele la rōndulū seū, luatū chîrărū dela Romāni, este purū și simplū allū nostru: *Muntēni*, schimbāndu-se *n* în *l* după o procedură ordinariā în fonetica tuturorū limbelorū indo-europee, precumū *alter* latinū s'a formatū din samscritulū *antaras*, *alma* italiană din latinēscā *anima*, *child* anglesescū din germanulū *kind* etc.<sup>1</sup>.

La începutulū secolului XVI numele *Multany* era de-multū vulgarisatū în Polonia<sup>2</sup>.

Originea 'ī trebuia să fi fostū pe atuncī fōrte vechiā, de ōră-ce i se perduse tradițiunea

<sup>2</sup>) Descrierea polonă contimporēnă a expedițiunii ottomane din 1462 contra lui Vladū-vodă Tepeșū, în *Zbiór pisarzy polskich*, ed. Galenzowski, secțiunea 2, t. 5, Warszawa, 1828, in-16, p. 182-193: „O nojenodzije woloskim Drakule ktorij zdzierzal *dulna zjemije moldawska*...”

<sup>3</sup>) Secuī și Ungurī din Transilvania numesōi Țerra-Romānescă în limbă vorbită numaī *Alföld*, adecă *Provincia-de-giosū*, ommittēndū *Havas* seū *Muntenia*, ceia-ce ne face a crede că Polonī vorū fi luatū dicerea anume dela Maghiarī din Ardēlū, cu carī se și învecinēzā.

<sup>4</sup>) Cf. MIECHOWSKI, *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, in-f., p. CCCXXXIII.

<sup>5</sup>) KEMÉNY, în KURZ, *Magaz. für Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 100. — FEJÉR, X, 6, 876,

878. — NAGY, PAUR, RATH és VÉGHÉLY, *Hazai Okmánytár*, Győrött, 1866, in-8, t. 3, p. 353, actū din 1428: „in Hozzywmezow dictarum partium nostrarum Transalpinarum.” — Unū actū din 1395, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 160, etc.

<sup>1</sup>) CHAVÉE, *Lexiologie indo-européenne*, Paris, 1849, in-8, p. 156.

<sup>2</sup>) KROMER, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Rasilae, 1568, in-f., p. 213: „*Multani* a nostris, a caeteris vero *Transalpinenses* vocentur.” — IDEM, *Polonia sive de situ regni Polonici*, 1576, reprodușū în MIZLER, *Historiarum Poloniae collectio magna*, Varsaviae, 1761, in-f., p. 118: „*Transalpinensis et Moldavicus*, quorum hic a nostra'ibus peculiariter Valachiae Palatinus dicitur, ille vero *Multanicus*.”

până într'atâta, încâtă celebrul enciclopedistă polonă Sarnicki nu se sfiea a o deduce: «à multitude gentium»<sup>3</sup>.

Prima cunoscință mai officială a Polonilor cu Muntenia, de care'î despărția teritoriulă Moldovei, avusese locă sub Mircea cellă Mare<sup>4</sup>.

Astă-felă *Multany* cată să se fi formată pe la finea secolului XIV. *Transalpina*, *Havas-Alfold*, *Multany*, arrătă că aprăpe Europa întregă cunoscea pe atunci Țerra-Romănescă mai allestă sub numele topică de *Muntenia*. Engel ni spune, că Serbi' o numău *Blacho-zaplaninska*, dără păstréză cea mai adâncă tăcere assupra fontănei din care va fi scosă acestă informațiune.

Ceia-ce 'î și mai originală decâtă tôte, este că, fălindu-se a fi consultată cronicile manuscripte serbe, ellă traduce *Blacho-zaplaninska* prin «Romănia Văllănă», pe cândă *planina* însemneză serbesce ce-va diametralmente oppusă: nu *valle*, ci *munte*<sup>5</sup>.

Engel confundase țicerea slavică *planina* cu locuțiunea latină: *planum*<sup>6</sup>. Apoi pentru ca errărea să pară și mai cîudată, ellă mai adaugă că Țerra-Romănescă s'a țisă *Văllănă* anume spre distingerea de cea *Muntănă* din Tessalia<sup>7</sup>.

Șinca' și Seulescu căutau la Pindă contrastulă *Ungro-vlachic*, Engel pe allă *Munteniei!* În faptă *Blacho-zaplaninska* este o traducere din litteră în litteră a espressionii: *Valachia Transalpina*.

Fîndă înse că acestă din urmă occurge pentru ănteia dată în diplome d'abia în secolulă XV<sup>8</sup>, ără mai înainte noi vedemă numai *Transalpina* fără *Valachia*<sup>9</sup>, urméză că *Blacho-zaplaninska* este ună termenă modernă, cellă multă de pe la 1500<sup>10</sup>, încătă nu ne pôte preocupă în casulă de față.

Amă agățunsă acumă la ultima și cea mai necunoscută numire *muntănă* a Țerei-Romănesci: *Vrancea*.

Astă-țî așa se chiamă tătă regiunea muntăasă a districtului Putna, formândă ună colță de ciocnire între Moldova, Muntenia și Transilvania, peste totă vr'o optă-țeci de sate și cătune.

Tradițiunea înse n'a uțtată încă timpulă, cândă acestă plassă era cu multă mai mare.

«Vrancea din vechime, — țice d. Ionă Ionescu, — se întindea din apa Milcovului până d'assupra Odobesciloră, și apoi linia Măgurei pe drumulă Vrancei prin satele Gârâștea, Țifesci, Satulă-noi, Crucea-de-susă, Movilița, Marginea Păunesciloră și a Ruginesciloră «până'n Troțușă, coppingendă mai tătă plassa Zăbrăuțului, și din plassa Gârlele dela Odobesci pe Milcovă în susă până la hotarulă țerei, și satele din Răcăciuni dela Ruginesci «în susă pe Troțușă până'n Cașină, coppingendă și Cașinulă. Poporațiunea din mai tôte «aceste sate păstréză și până astă-țî datinele, obiceiurile și portulă Vrănceniloră»<sup>1</sup>.

Prerogativele autonome alle Munteniloră Vrancei, acordate loră dreptă mângăiare de cătră Stefană cellă Mare în urma cuceririi, incomodândă lăcomia administrativă a Dom-

3) Ad calcem DLUGOSI, Lipsiæ, 1711, in-f, t. 2, p. 910: „Puto autem Multanos a multitudine gentium, quæ eo confluerant temporibus Romanorum, et varietate confusionisque linguarum sic appellari.“

4) Mai susă Studiulă I, § 2, notele 2-5.

5) KARADZIT', Lex., 505: „Planina, der Bergwald, saltus, mons silvatus.“

6) Acestă observațiune a făcută degă RÖSLER, Rom. Stud., 304: „Planina aber ist sl. Gebirge und unabhängig vom lat. adj. planus.“

7) Gesch. d. Wal., 148: „Die Serwier nannten die Wala-

chey Zemlia Blachozaplaninskaia, d. i. die ebene Walachey, im Gegensatz der gebirgigten am Hämus.“

8) BENKÖ, Milcovia, II, 283.

9) Mai susă Studiulă I, § 2, notele 3, 5, etc.

10) Se întrebunțeză în diplomatică mai cu deosebire în secolii XVI și XVII — Veđi KEMÉNY, Notitia Archivi, passim. — În secolulă XIV nici o dată. — În secolulă XV foarte rară.

1) Agricultura romănă din gîndetă Putna, Bucur., 1869, în-8, p. 19. — Cf. CODRESCU, Vrancea, în sutzu, Noțite statistice assupra Moldovei, Iași, 1852, în-8, p. 108.

nilorū posteriori, împinseră pe aceștia, pe callea unei împilări indirecte, a totū micșora treptatū territoriulū și gjurisdicțiunea turbulentei republice.

În timpulū lui Cantemirū, pe la 1700, Vrancea era degia mică<sup>2</sup>.

În secolulū XVI înse, pe la 1518, curëndū după mórtea marelui Stefanū, ea trebuia să fi fostū relativamente fôrte mare, de ôră-ce pêne și catolicii aveau acolo unū deosebitū decanatū : „*Decanatus Varanczensis*”<sup>3</sup>.

În secolulū XV întregulū crescetū allū Carpașilorū, începëndū mai gîosū de Brașovū spre resăritū în linia Focșanilorū și apoi cotindū în susū cătră Bacău și mai înainte, se chiăma *Vrancea*.

Bizantinulū Calcocondila illū numesce Πρασοβός, dîcëndū că „lungulū munte, numitū de cătră locuitorii *Prasovū*”, desparte Moldova de Muntenia<sup>4</sup>.

Mai la valle ellū arrétă că Mircea cellū Mare, mergëndū la luptă, depunea spre sicuranță neveste și copii în „muntele *Prasovū*”<sup>5</sup>, carele făcea parte, prin urmare, din territoriulū Munteniei.

Intr'unū altū locū, dă acella-și nume orașului Brașovū<sup>6</sup>.

Forma Πρασοβός este foneticесce intermediară între *Brașovū*, unguresce Brassó, și între *Vrancea*, în care ultima sillabă fiindū inesprimabilă în limba grécă, Calcocondila pronunța cuvântulū : Βρασοβός, Πρασοβός, Πρασοβός.

Sciëndū că *Vrancea* se întinde pêne la *Brașovū*, această apropiare topografică illū autorisa cu atătū și mai multū a confunda ambele numi.

Cumū-că priu *muntele Prasovū* Calcocondila înțelege în doue passage anume regiunea muntosă a Vrancei, deși lungită în comparațiune cu actualitatea, acesta rezultă cu unū pri-sosū de evidință din contestulū scriitorului bizantinū, pe care în acestū punctū l'au ghicitū fôrte bine Cantemirū<sup>7</sup> și Sincaī<sup>8</sup>.

Dela Brașovū déro și pêne mai susū de Bacău tótă ramura carpatină era *Vrancea*.

Pentru a găssi etimologia vorbeii, vomū observa mai ānteiū că sonulū *n* nu este aci adiți-onalū ca în mai multe alte dîceri române de origine slavică și chîarū latină, bună-ōră : poruncă (poruka), oglindă (ogledalo), muncă (muka), osândă (osuda), rëndū (red), dēnsu (desso), mēruntū (minutus), pecingine (petigo), pētrēngellū (petroselinum), etc., căci atunci, după legea analogiei fonetice, nu l'arū precede unū *a* deschisū : *Vrance*, ci amū avē *Vrance* sētū *Vrānce*.

Vomū mai adăuga că departe de Putna, tocmai în cuibulū anticului banatū allū Severinului, se află pêne acumū în plassa Blahniței o pădure numită de asemenea *Vrance*<sup>9</sup>.

Ori-unde dērū amū voi noi a căuța originea acestui cuvētū, ellū trebuī să derive din-

<sup>2</sup>) Beschreibung der Moldau, Leipzig, 1771, in-8, p. 280.

<sup>3</sup>) BENKÖ, Milcov., I, 228, actū din 6 martiū 1518 : „Michael Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Ecclesiae Milcoviensis Cathedralis Regni Moldaviensis, venerabilibus et egregiis Archi-Presbyteris, Decanis, nec non Plebanis, sub Comitatus et Archi-Presbyteriatibus ac Decanatus Milcoviensis, Moldvabanensi, Barzensi, Cibiniensi, Varanczensi etc.” — Cf. ibid. II, 42 : „Varanczensis Decanatus, positum suum habuit in extremis, Moldviam versus, Valachiae Transalpinæ finibus”. — Sonulū adiți-onalū *a* în *Varanczensis*, în locū de *Varanczensis*, este eufonicū, ca și *Valachus* din *Valachus*, Ungaria din *Ungria* etc.

<sup>4</sup>) L. II, p. 77 : „ὄρος ἐπὶ πολὺ δεικνον, Πρασοβός καλούμενον.”

<sup>5</sup>) Ib., p. 79 : „τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐς τὸ ὄρος τὸ Πρασοβόν κατεστήσατο περιποιούμενος.”

<sup>6</sup>) Lib. VII, p. 338 : „διὰ τοῦ Πρασοβού ἐς τὸ Ἀρδέλιον etc.”

<sup>7</sup>) Cron., I, 126 : „Pre aceste doue țerre le despartū munții ce se chiamă *Vransovii* adecă a *Vrancii*”. — În edițiunea lui Calcocondila, pe care o avea la mână Cantemirū, era scrisū nu Πρασοβός, ci Βρασοβός, decă nu cumū-va traducătorulū și-a permisū aci o licență ortografică, ceta-ce noi nu garan-tămū. — Apocrifulū publicatū sub titlulū de *Fragmentū istoricū din 1495*, Iași, 1856, in-8, p. 8 etc., are naivitatea de a copia după Cantemirū forma *Vransovia*.

<sup>8</sup>) Cron., I, 370 : „Muntele dela Focșani s'a numitū *Prasovū*.”

<sup>9</sup>) FRUNDESCU, Dicționarū topograficū și statisticū allū României, Bucur., 1872, in-8, p. 531. — IONU IONESCU, *Mehedinți*, p. 678.

tr'o radicală  $v+r+n$ , care să fie egalmente aplicabilă la noțiunea de delu și la cea de pădure.

În limba samscrită tema *var*, a accoperi, produce pe *varâha*, munte, pe *vâra*, grămadă, pe *varana*, zid și arbore<sup>10</sup>.

În dialectul tracicu allu Daciloru dîcerea *vrana*, indicată prin numele *Vrancii*, să nu fi fostu ôre correlativă samscritulu *varana*?

Pentru a verifica acestă ipotesă, ni vine în agîtoru o considerațiune fôrte ponderôsă.

Communele poporeloru primitive aședîndu-se generalmente pe locuri rădicate sêu în mișu-loculu codriloru, se întemplă adesea că *urbea și muntele sêu pădurea* pôrtă în limbele cele vechi nesce denomiñațiunî omogene.

Așa la Germani urbea este *burg*, muntele *berg*; la Slavi urbea—*gorod*, muntele și pădurea—*gora*.

Strabone și Stefanu Bizantinulu ni spunu că tracicesce urbea se dîcea *vria*<sup>11</sup>.

Èccê dêru unu termenu istoricesce sicuru, prin care se verifică essistința la Daci a dîcerii *vrana* în înțellesu de munte și de pădure, referindu-se la *vria* întocmai ca *berg* cătră *burg* sêu *gora* cătră *gorod* și restabilindu-se sub privința formeî prin numele *Vrancii* și prin samscritulu *varana*.

Noi scimû înse că dominațiunea Daciloru, concentrată peste Oltu și 'n partea occidentală a Transilvaniei, nu se întindea pêne la hotarele Moldovei.

Urméză dêro că *Vrancea* din Mehedințu pôte fi singură dacică propriu dîsă, pe cându acea din Putna se datoresce degia posterioarei respândiri a elementulu românescû din Oltenia spre resăritu.

D'o cam dată să revenimû la secolulu XIV.

Degia Calcocondila ni arêttă că munții *Vrancii* aparțineau Munteniloru în dîlilele lui Mircea.

Cronicele moldovene constată într'unu modu și mai pozitivu, că Stefanu cellu Mare pe la 1475 a deslipitu cellu ânteiu *Vrancea* din corpulu Munteniei, annessând'o cătră Moldova de 'mpreună cu întregulu gîudețu allu Putnei<sup>12</sup>.

Faptulu este peremptoriu.

Astû-feliu pêne pe la gîmătatea secolulu XV Moldovenii vedeau pe locuitorii din interiorulu Terrei-Romănesci prin perspectiva *Vrancei*, încâtu era totu ce pôte fi mai naturalu de a li fi dîsu *Vrânceni*, căci ori-cine pleca din Moldova ca să mERGă în Muntenia se ducea vrêndu-nevrêndu : la *Vrancea*.

Unica rêtăcită suvenire a acesteî poetice numiri, după patru secolî de desvEțu, agîunse pêne la noi într'una din cele mai antice și cele mai frumoșe ballade poporane alle Moldovei, numită *Mîeora*.

Ca fondu, după cumu a demonstrat'o cu multă erudițiune d. Odobescu<sup>13</sup>, ea se urcă în anticitatea cea mai fabulosă; ca formă înse, cellu puținu în privința nomenclaturei, nu pôte fi compusă decâtu numai și numai între 1350-1450, adecă degia după descăllecarea Moldovei de cătră Bogdanu-vodă și înainte de cucerirea *Vrancei* de cătră Stefanu cellu Mare.

1350 și 1450 sunt aci duoi terminii delimitativi indispensabili, carî restrîngu datulu compozițiunî formale într'unu cercu riguros, căci pêne la 1350 nu essista încă *Moldovenă*, êru după 1450 Munteni nu mai sunt stăpâni ai *Vrancii*.

Acestă balladă se începe așa :

<sup>10</sup>) PICTET, *Origines*, I, 123, 194; II, 194.

<sup>11</sup>) STRABO, VII, cap. 6, § 1: *ἡ τῆς δὲ πόλεως βραίας καλουμένης θρακιστί.*—Steph. Byz., V. *Μεσημβρία*.

<sup>12</sup>) Mai susu studiulu I, § 3, nota 9.

<sup>13</sup>) *Revista Română*, Bucur., 1860, in-4, t. 1, p. 43 sqq.—ALESSANDRI, *Poesie popolare*, Bucur., 1866, in-8, p. 1.

„Pe-ună pic'orū de plaiu,  
 „Pe-o gură de rasu,  
 „Eccē vinū în calle,  
 „Se coborū la valle,  
 „Trei turme de mīei  
 „Cu trei elobanei:  
 „Unu'! *Moldovenū*,  
 „Unu'! *Ungurēnū*  
 „Și unu'! *Vrāncēnū*;  
 „Erū cellū *Ungurēnū*  
 „Și cu cellū *Vrāncēnū*  
 „Māri se vorbirā  
 „Și se sfētuirā:  
 „Pe l'appusū de sōre  
 „Ca sū mī'lū omōre  
 „Pe cellū *Moldovenū*,  
 „Că-I māi ortomanū etc.“

Romāniț din celle trei provincie alle Daciei lui Traianū sunt gruppați aci la unū locū. *Moldovenulū* n'are nevoiā de commentariū.

*Ungurēnū*, după cumū se ȃice la noi pēnē astă-ȃi, este Romānulū din Ardēlu.

Pentru Muntēnū remāne dērū epitetulū de *Vrāncēnū*.

## § 8.

## VLACHIA-MARE.

Cāndū o singurā naționale formēzā doue sēu māi multe unitāți politice separate, sētū cāndū unū singurū Statū omogenū se sub-divide în doue sēu māi multe provincie distinse, vedemū adesea pe una din acelle unitāți sētū provincie assumēndū epitetulū de *Mare*.

Vomū da esemple dintre vecinī.

Elle ni vorū servi a înțellege rațiunea fenomenulū.

Ungaria-Mare, *Magna Hungaria* a Maghiarilorū, se aflā tocmai în Urali<sup>1</sup>, allăturī cu o altā țerrā, cunoscutā în evulū-mediū sub numele de Bulgaria-Mare, *Magna Bulgaria*<sup>2</sup>.

Ca întindere teritorialā, ambele aceste regiuni nu întreceaū pe omonimele lorū dela Dunāre.

Eī bine, elle totuși se numīaū *marē*, fiindū-cā de acollo veniserā Bulgariī în Mesia și Unguriī în Pannonia.

Totū cu acella-și dreptū se ȃicea Croația-Mare, *Magna-Chrovia*, și Serbia-Mare, *Magna-Serbia*, unū anticū teritoriū la nordū de Carpați, de unde, după mărturia scriitorilorū bizantinī din secolulū X, nāvālliserā pentru prima órā Serbo-croațiī asupra Peninsulei Balcanice<sup>3</sup>.

Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croația-Mare și Serbia-Mare ni probēzā, că *mārimca* semnifica aci nu vre-unū raportū geometricū, ci anume ideia de patriā primordialā a unei naționalități.

Dintre provinciile polone, una se chīamā pēnē astă-ȃi Poloniā-Mare, *Wielko-Polska*, și alta Poloniā-Micā, *Malo-Polska*.

În imperiulū russū gāssimū de asemenea: Russia-Mare, *Veliko-Russia*, și Russia-Micā, *Malo-Russia*.

<sup>1</sup>) RICARDUS, *De Facto Ungariæ magnæ*, dintre 1220 — 1240, în ENDLICHER, *Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, în-8, p. 248—54.

<sup>2</sup>) *Ibid.*, p. 249 și 252, unde Bulgaria Dānubianā se numosee *Bulgaria Asanī*, erū cea asiaticā: *Magna Bulgaria*. — Cf. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 157. — ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*, etc.

<sup>3</sup>) Ap. SAFARIK, *Slow. Staroz.*, 638. — Constantinū Por-

irogenetū ȃice în acellași înțellesū: *ἡ μεγάλη Χροβατία* și *ἡ ἄσπρη Χροβατία*, adecā Croația-mare și Croația-albā, fiindū, că slavonesee albulū este *bel*, erū marele *vel*, încātū Greculū, nepossedēndū sonulū *b*, le confunda pe ambele. Lecțiunea cea corectā este *Vel-Hrovia* și *Vel-Serbia*, deși însăși albēta se pōte lua figuramente la Slavi în simțū de *mārimca*, încātū Musealiī numoseū pe Imperatū: *Biclyi-tzar*, adecā țzarulū albū, cea-ce însemnezā: *marele*.



„Polonia-Mare s'a numitū astū-felŭ, fiindū-că acolo se aședase Lech, tatălū Polonilorū, fundându cetatea Gnezo, capitala țerei”<sup>4</sup>.

Pe aceia-și basă o parte a Rusiei s'a ăisū Mare, coppingendū în sine însă-și ânima Moscoviei<sup>5</sup>.

Cu Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croația-Mare, Serbia-Mare, Polonia-Mare și Rusia-Mare în mână, să ne mai întrebămū ore ce însemneză Vlachia-Mare?

După cumū Lech, tatălū Polonilorū, descăllecase în Polonia-Mare, totū așa Traianū, tatălū Românilorū, își pusese piciorulū în Muntenia: Vlachia-Mare.

După cumū Bulgaria-Mare, Ungaria-Mare, Croația-Mare și Serbia-Mare au fostū sorgințele de unde se reversară departe bulgarismulū, ungurismulū, croatismulū și serbismulū, totū așa Muntenia, Vlachia-Mare, a fostū isvorulū românismulū pentru Temeșiana, Ardélū, Moldova, ba pêne și pentru româניהa trans-danubiană.

Precumū a fostū Gnezo în Polonia-Mare sēu Novgorodulū și Moscva în Russia-Mare, totū așa a fostū Severinulū în Muntenia sēu Vlachia-Mare.

Maī pe scurtū, mărimea în numele Țerei-Românesci caracterisă prioritatea acestei porțiunii a Daciei asupra cellorū-l'alte surori de dincóce și de dincollo de Dunăre, confirmându încă o dată în astă privință ceia-ce noi amū spusū degia mai susū și vomū mai desvolta în cursulū acestei scrieri: Muntenia este sîmburele viței latine din Oriinte.

În casulū de față înse noțiunea de *paternitate* coincidă cu acea de *volumū*.

Pêne'n secolulū XV, agiungendū d'o parte la Marea-Negră, de alta înfundându-se în Transilvania, unde posseda Făgărașulū, Roșinarulū și chیارū Hațegulū, apoi stăpânindū Almașulū în Temeșiana și câte-unū petecū din Bulgaria, Țerra-Românescă era de faptū și de dreptū mai mare decâtū orī-care altă provincia de acella-și sânge.

Ungurii, Turcii și Stefanū cellū Mare de pe la 1400 încóce au micșorat' o pêne într'atâta că străinii, ameiți prin schimbarea mappografică, au începutū din cândū în cândū a accorda Moldovei numele de *Vlachiă-Mare*, producendū astū-felū în nomenclatură o confusiune, pe care n'au fostū în stare s'o descurce istoricii nostri modernī<sup>6</sup>.

Nici o fontână din secolulū XIV și chیارū XV nu numesce pe Moldova: *Vlachiă-Mare*.

Dintre tóte țerele române de pe mallulū nordicū allū Dunării, acestū nume aparțineea numai și numai Munteniei, pe cândū soraī trans-milcoviană se chīamă din contra: *Vlachiă-Mică*.

Windeck, biografulū contimpurēnū allū împēratulū Sigismundū, Munteniei îi ăice *Vlachiă-Mare*: *Grosse-Vlachie*, ertū Moldovei *Vlachiă-Mică*: *Kleine-Vlachie*<sup>7</sup>.

De asemenea Bavaresulū Schiltberger, carele cercetase ellū-însuși țerele dunărene pe la 1390<sup>8</sup>.

Belgianulū Guillebert de Lannoy, petrecătorū pe la 1420 la curtea domnului moldovenescū Alessandru cellū Bunū, traduce Moldova prin *Vallachie-la-petite*<sup>9</sup>.

<sup>4</sup>) STRYKOWSKI, în MIZLER, t. 1, p. 45: „Perro Polonia bi-partita est, maior et minor. Maior ideo dicitur, quod in ea Lechus, auctor Polonorum, imprimis consederit, ibidemque Gnezanam civitatem, regni sedem, fundaverit.”—Convēntulū Gnezo sēu Gniazdo vrea să ăieă polonesee: *cuibū*.

<sup>5</sup>) BOUILLET, Dict. de Géogr., verbo: *Russie*.

<sup>6</sup>) PRAY, Dissert., 139: „Moldavia, quam Majorem Valachiam reges nostri in publicis litteris vocabant.” O golă afirmațiune. Nu citeză nici o diplomă, și nu putea cita, căci nu essistă, cellū pușinū pentru intervalulū secolilorū XIV și XV.—LAURIANU, Tentamen, XII, nota, ăice din contra că Ungurii numiaū Muntenia *Valachia-Major*, ceia-ce 'l essactū, dēru că Polonii îi ăiceau *Valachia-Minor*, ceia-ce 'l imaginariū.

Cari Poloni? Din ce secolū? Nu spune. — GEBHARDI, Gesch. d. Wal., notă, assieură că Nemșii numiaū Muntenia *Valachiă-Mică*: „*Walachia minor sive occidentalis in teutscher Sprache*.” O pură fantasmagoriă! Unulă ăice Ungurii, altulū Polonii, cellū de allū (treilea Nemșii, și nimeni n'a consultatū în această cestiune nici o singură fontână!

<sup>7</sup>) Ap. ENGEL, Gesch. d. Wal., 166-167.

<sup>8</sup>) Ed. PELZEL, p. 82, 205 e c.—Eđițiunea *princeps* nu este paginată. — Schiltberger ăice: „*der vellek in der grossen und kleinen Walachey etc.*”; apoi vorbindū despre Suecva: „*Sedhof ist die hauptstad in der kleinen Walachey.*”

<sup>9</sup>) În Arhiva Istorică, I, 1, 129.—Of. mai susū Studiulū I, § 1, nota 18.

Polonul Mateju Miechowski, sub annulü 1465, numesce Muntenia : *Maior*<sup>10</sup>.

Cea mai vechiä mappä cunoscută a României, publicată la Strassburg de Essler și Ubelin la 1513 după nesce materialuri cu multă mai betrâne, cellü puținü de pe la 1450, pe Moldova o chiamă simplü : *Valachia*, értü pe Muntenia : *Valachia-Magna*<sup>11</sup>.

Diplomatulü Felice Petantzi, trăitorü în Ungaria pe la începutulü secolului XVI, numesce Moldova *Valachia-Minor*, Țerra-Romănescă *Valachia-Maior*, értü poporulü muntentü : *Walachi Montani*<sup>12</sup>.

Totü atuncü Nicolai Oláh dicea: «*Valachia magna, quae et Transalpina nominatur*»<sup>13</sup>.

De unde déro Cantemirü luat'a dogmatica'i asserțiune că : «*Vlachia-Mare, din socotela tuturorü geografilorü și istoricilorü, este Moldova*»<sup>14</sup>?

Ceä-ce l'a indusü într'o errore nouă a fostü erroreä cea vechiä a lui Leunclavius, carele, întrü câtü scimü noi, spusese cellü änteü pe la finea secolului XVI că Muntenia este *Vlachia-Mică* și Moldova *Vlachia-Mare*, întervertindü adevërulü istoricü allü lucrului<sup>15</sup>.

Pe cândü principiü moldoveni se întitulaü numai *voevodü*, domniü munteni, mai allestü din secolii XIV și XV, eraü *marü-voevodü*, ceä-ce arretä că *mărimea* comparativă a Țerei-Romănesci, *marele-voevodatü* allü Ungro-vlachiei, se consacra chiarü prin titulatura princiară.

Alessandru Bassarabü de pe la 1359 era «*o μέγας βεϊβόδας και αὐθέντης πάσης Ουγγροβλαχίας*»<sup>16</sup>.

Totü așa e fiulü seü Vladislavü Bassarabü în inscripțiunea icönei din Sântulü Munte.

Nepotulü de frate allü acestuia, nemuritorulü Mircea, este «*marele voevodü și domnü autocratü allü toteï țerre ungro-române*»<sup>17</sup>.

În vechiä poesiä germană despre campania dela Varna din 1444, scrisă de cătră Beheim după arretările marturului ocularü Măgest, Vladü Draculü, fiulü lui Mircea, este numitü totü-d'a-una *mare-vodä* allü *Valachiei*:

„Frakle vaz er genennet,  
„der gross vaida van Walachei,  
„siben tausent man kam hyn pey  
„da man dy stat auss prennet.“<sup>18</sup>

La domniü Moldovei titlulü de *mare-voevodü* ne întimpină peste totü numai de vr'o doue ori, apoi și atuncü ca o învederată imitațiune dela Munteni, precumü este, bună oră, în crisovulü lui Romantü-vodă din 1392<sup>19</sup>, értü străiniü nu-ï numiaü astü-felü nici o dată.

*Vlachia-Mare* se referia din tote puntele de vedere, ca întindere teritorială și precădere națională, ca usü internü și esternü, anume cătră Țerra-Romănescă<sup>20</sup>.

Frațiü nostri de peste Dunăre îi dicü pënë astä-đi *Vlachia-Mare*, căci și pentru densiü ea fusese ca unü légënu allü naționalității, de unde-ï transportase de'nteü împëratulü Aurelianü și pe unde apoi, precumü o vomü demonstra mai departe, li-a resăritü sórele renascerii prin celle trei odrasle alle Bassarabilorü : Asënu, Petru și Ioniță.

<sup>10</sup>) *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, in-f., p. CCCXXXIII: „Radul autem germanus Wladi, Mahumet Thurcarum imperatori adherens, tributarium se illi prestitit, et praefatam maiorem Moldaviam ab illo regendam sub tributo accepit.“ — Despre obiceiulü polonü de a dice *Moldavia* în locü de *Valachia*, anume în secolulü XV, veđi mai susü § 5, nota 2.

<sup>11</sup>) Ap. LELEWEL, *Géogr. du moyen-äge*, Atlas, nr. 102. — Titlulü originalului este: *Tabula moderna Sarmatie sive Hungarie, Russie, Prussie et Valachie*. — Face parte din *PROLEMAEI geographiae opus*, Argentinae, 1513, in-f.

<sup>12</sup>) În *De bello contra Turcas libri varii*, ed. Conringi, Helmesadi, 1664, in-4, p. 403, 6.

<sup>13</sup>) OLÁH *Hungaria et Attila*, Vindob., 1763, in-8, p. 84.

<sup>14</sup>) *Cron.*, II, 245. — Of. ibid. 79, 80, 84, 247. — Cantemirü nu citeză niciiri în astä materiä absolutamente nici o sorginte istorică.

<sup>15</sup>) *Annales*, 146: „Cingunt ambre Valachiae Transsilvaniam, quarum una maioris nomen habet, altera minoris. Maior ad Lucinum mare se porrigit, et nostris Moldavia...“ — Cantemirü cunoscea förte bine cartea lui Leunclavius și o citeză mereü.

<sup>16</sup>) Mai susü § 3, nota 9.

<sup>17</sup>) VENELIN, 18, 22 etc.

<sup>18</sup>) KARAJAN, *Zehn Gedichte Beheims, in Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte*, Wien, 1849, in-4, p. 35-46: „Von dem kung Pladislav wy der mit den Türken strait“, vers. 327 etc.

<sup>19</sup>) *Archiva Istorică*, I, 1, 18.

<sup>20</sup>) Pënë pe la finea secolului XVI Italiannü GUAZZO, *Dialoghi piacevoli*, Venezia, 1586, in-4, p. 14, numesce pe vodă Petru Cercellü: „Principe della *Valachia maggiore*.“

## § 9.

CAUSA ANALOGIEILORŪ NOMINALE ÎNTRU MUNTENIA ȘI ROMANIA TRANS-DANUBIANĂ.

Românii din Balcani aveau și ei o *Vlachiă-Mare* proprie a lor.

Așa se numea acea Românie din Pindus<sup>1</sup>, despre care noi constatarăm de gîta mai sus în atâtea puncturi de coincidență cu Terra-Romănescă: *Vlachiă* una și alta, *Muntenia* de asemenea, *Mare-Vlachiă* érosi ambele d'o potrivă.

Hemulă era în adevăr *mare* pentru Români de peste Dunăre, în acela-și înțeles în care era *mare* Muntenia pentru întrăga Romănie.

De acollo, ca dintr'ună cubă comună, se răsipă copiii lui Aureliană pînă la Adriatică și Bosfor.

*Vlachiă-Mică*, adecă cea mai próspectă prin datulă naserii, ună felu de Moldovă trans-danubiană, se chiămău coloniile romăne din Acarnania și Etolia.

În fața acestorū noue coincidențe, noi vomă repeți ceia-ce amă mai spusă o dată: nu este azardă.

Popórele, ca și indiviții, perdă cu anevoiă deprinderile și suvenirile trecutului.

„O dulce illusiune—dice ună autoră francesă, căruia litteratura istorică îi datoresce o monografiă în doué tomuri asupra numiloră proprie—o dulce illusiune împinge pe călătorii a regăsi la totă passulă patria de care se depărtéză, impunéndă regiuniloră, unde nu fusese nică o dată, familiarele numi alle localitățiloră, unde 'și petrecuse copilăria, unde lassă frați, soție, copii. În acestă modă fundatorii coloniiloră, fideli impulsului fierescă, duréză neperitóre monumente de gloriă pentru patria loră primitivă în nesce țerre, din cară cu timpulă va peri, póte, ori-ce altă urmă de trecerea loră. Pe cósta occidentală a Italiei promontoriulă Circeei, *Monte-Circello*, mai amintescă singură, după trei mii de anii, o coloniă venită de pe mallurile Fasului. În Cantonulă Grigioniloră din Elveția ne mai întimpină, cu nesce mică schimbări fonetice, numile *Lavinium*, *Falisc-i*, *Ardea* și o apă *Albula*, încătă se crede cine-va transportată în mișă-loculă anticului Lațiu. Preutulă, éșindă din țerre depărtate pentru a propaga în lume cultulă seú, voescă de asemenea a re'nviua în calle'i sânta urbe de unde plecase. Astă-felulă în Epiru, ca și 'n Tessalia, vomă avé cîte o *Dodonă*, celebră prin oracolii lui Gtoue. Totă așa emigranții, siliți a părăsi căminulă loră prin sómete, prin resbellă, prin persecutiuni, voră căuta a se amăgi pe sine'si. Teuceră, fugarulă din Salamina, va fonda pe insula Cipru o altă *Salamină*. În timpii modernii asemenea esemple sunt pré-numeróse pentru ca să le mai enumerămă. În acestă transportă allă unui nume vechiă cătră o localitate nouă, pe lóngă mobilulă orgolliului națională mai gîocă ună rollă impressiunea unei asemeneai între locurile celle vechite pentru prima óră și între celle de-multă părăssite”<sup>2</sup>.

Strămutați din Italia în Dacia lui Traiană, Români căutară aci o oglindă a patriei, găsindă cu fericire o copiă a Alpiloră în plațulă Transilvaniei și imaginea Appenineloră în dunga cea muntósă despre Temeșiana.

Strămutați dela Dunăre în Dacia lui Aureliană, ei se siliră din nouă a-și allege nesce situri mai multă seú mai puțină înrudite prin aspectă cu póllele Carpaților.

Eccă de ce: *Muntenia* și *Muntenia*.

1) CONIATE, PACHIMERE ȘI FRANTZE, citați testualmente în RÖSLER, *Rom.*, *Stud.*, 105, unde sunt resumați așa: „Und eben Thessalien ist es welches im 13 Jahrhundert die Walachen zu seinen zahlreichen Einwohnern rechnete. Da führte es den Namen Gross-Walachien, μεγάλη Βλαχία, so dass der alte Name Thessalien ausser gebrauch kam. Den notwendigen Gegensatz zu dieser Gross-Walachei bildete die kleine, μικρά

Βλαχία, in Aetolien und Acarnanien, wohin noch heute, nach Bolintinenu, wandernde Walachen ziehen.“ — Cf. *De la conquête de Constantinople*, par VILLEHARDOUIN et HENRI DE VALENCIENNES, ed. Paris, Par., 1838, in-8, p.185: „et si vous ottroi avoec *Blaquie la grant*, dont je vous ferai seignor, sé Dieu plaist et je vis.“

2) SALVERTE, II, 247.

Partea cea mai compactă, cea mai energetică, cea mai putinte a emigrațiunii, și-a apropiat firesce teritoriul cellu mai adecuat cu idealul aspirațiunilor selle, devenit astu-feltu, dincollo ca și dincóce de Dunăre, porțiunea cea mai națională a pământului naționalu.

Eccé de ce Muntenia și Muntenia ni apară totu-d'o-dată ca *Vlachiă* și *Vlachiă*, adecă doue regiuni mai eminamente latine.

Vigórea fizică și psihică este simptomul cellu mai certu allu răpedii înmulțirii a unei naționalități.

Românii dela Severin, ca și acei dela Pind, începură a împroșca în tóte direcțiunile prisosulu poporațiunii, fundându în drepta și 'n stânga stabilimente filiale, în tradițiunea căroru ei conservați prestigiulu de ascendență.

Eccé de ce Muntenia și Muntenia, România și România, sunt *Vlachiă-Mare* și *Vlachiă-Mare*.

Azardulu cellu aparinte este totu-d'a-una în fondu o lege istorică.

Dintre numile celle pêne acumu analisate, *România* sêu *Vlachia* se póte califica geneticu, *Ungro-vlachia* administrativu, *Muntenia* sêu *Transalpina* topicu, *Vlachia-Mare* ierarchicu.

Acésta din urmă esprimă gradulu de importanță morală și materială a țereii în comparațiune cu celle-l'alte provincie alle Daciei lui Traian și chiaru din ambele Dacie.

Totu ce ni mai remâne de observatu în trecétu, este că despre *Vlachiă-Mică*, după cumu se chiamă astă-đi celle cincii districte de peste Oltu, nu se află nici unu vestigiu în litteratura istorică din secolii XIV și XV, cându elle se numiau puru și simplu : banatu allu Severinulu.

Totuși nici acésta numire, deși mai modernă, nu este indiferente.

Ea probéză că pêne în ăillele nóstre totalitatea Munteniei, adecă tóte celle optu-spre-đeci gudețe, păstréză óre-cumu implicitamente caracterulu primitivu de *Vlachiă-Mare*, căci altu-feltu o parte din elle nu s'arú fi pututu boteza *Vlachiă-Mică*.

#### § 10.

BASSARABIA DELA OLTU ÎN FONTANELE POLONE ȘI MOLDOVENE.

Engel, Gebhardi, Sulzer, Wolf, Șincai, Palauzov, Vaillant, Ubcini, Rösler, mai pe scurtu nu essistă aprópe nimeni în litteratura istorică a României, care să nu fi cititú sêu cellu puținú să nu fi avutu aparința de a cunnósce pe Dlugosz.

Născutu la 1415, acéstú illustru cronicaru allu Poloniei face parte din secolulu XV prin activitate personală, dérú aparține mai multu secolulu XIV prin fontánele grandiosei selle opere.

Dlugosz numesce Țerra-Romănescă în trei feluri.

Ellu îi đice *Muntenia*: „Montania”<sup>1)</sup>, confirmându tóte observațiunile nóstre de mai susu, atátu assupra usulu acestu nume în secolulu XIV, precumu și assupra legăturai selle cu forma polonă *Multany*.

Ellu cunnósce nu mai puținú epitetul de *Vlachiă-Mare*, întrebuintându-lu întocmai ca și contimpuranulu seú Miechowski<sup>2)</sup>.

Dérú celle mai de multe ori Țerra-Romănescă apare în annalele lui Dlugosz sub numele de *Bessarabia*, poporul *Bessarabi*, principele *Bessarabus*.

<sup>1)</sup> Lib. XIII, t. 2, p. 516: „Anno 1474 Turcorum Cæsar omnes arcas et munitiones in Bessarabia et Montania, tradente sibi ultronee Bessarabie Voivodu Radulone occupans etc.”—Cf. mai susu § 6, notele 2, 3.

<sup>2)</sup> *Ibid.*, lib. XIII, t. 2, p. 345: „Germanus eiusdem Vladi, Ra-

dul nomine, ad Turcorum cæsarem Machumetem se conferens, feudum et tributarium se illi præstitit, et præfatam maiorem Moldaviam ab illo regendam sub tributo suscepit.”—ȘINCAI, II, 45, traduce fórte bine: „Moldova cea mai mare, adecă *Vlachia*.”—Cf. mai susu § 5, nota 2, § 8, nota 10.

Ca esemplulū cellū mai palpabilū, vomū reproduce aci unū passagiu din cronicarulū polonū față 'n față cu passagiuū correspondinte din letopisețulu Moldovei:

## Dlugosz :

„Anno 1474 ad Casimirum regem Poloniae venerunt Stephani Voievodae Valachiae nuncii notabiles, sabbato post Epiphaniae octavas, Stephanus Turkula et alii, per quos denunciabat Voivodam Bessarabiae Radulonem, hostem suum, Turcorum etiam subsidiis auctum, se profligasse, uxoremque suam et duas filias et omnem thesaurum in castro Dabroviceza, in quo Radul confugerat, et inde clam effugerat, abstulisse, et maiorem partem suorum dominiorum possedis- se. In quorum omnium testificationem viginti octo banderia, hosti detracta, Casimiro regi die Solis sexa decima mensis Januarii praesentavit. Sed denunciationem tantae denunciationis et laeticiae superveniens post triduum nuncius alter foedavit, referens Casimiro regi Radulonem Bessarabiae Voievodam auxiliantibus sibi Turcis, et Bessarabiam recuperasse, et praefectos castrorum, quos Stephanus instituerat, castris conquisitis trucidasse, et agrum Valachicum in magna parte igne populasse etc.”<sup>3</sup>.

## Urechia :

„Și intrându Stefanu-vodă în *Terra-Muntenescă*, se găti să dea resboiu Radulu-vodă. Decî vëndu Radulu-vodă că nu-î va pute sta împotri-vă, a datu dosu cu oștea sea și s'a dusu la sca-unulu seū la Dimbovița. . . Ero Stefanu-vodă s'a pornitu după densusu cu totă oștea, și într'acéstă-și lună în 23 a încongjuratū cetatea Dimbovița, și într'acea nopte a fugitu Radulu-vodă din cetate, lăssându-și pre Dōmna sea Maria și pre fiică-sea Voichița, și totū ce a avutu, și s'a dusu la Turci. Erū Stefanu-vodă în 24 acesteī lune a dobānditu cetatea Dimbovița, și a intratū într'insa, și a luatū pre Dōmna Radulu-vodă, și pre fiică-sea Voichița o a luatū șie Dōmnă, și totă averea luī, și visteriele luī, și hañele luī celle scumpe, și tōte stēgurile luī. . . Erū pre Bassarabū Latotū l'a lăssatū Domnū în *Terra-Muntenescă*. . . Radulu-vodă, decă a luatū agjutorū dela Turci, a intratū în *Terra-Romānescă* cu 15,000 de Turci etc.”<sup>4</sup>.

Orî-unde Urechia pune «*Terra-Muntenescă*» și «*Terra-Romānescă*», Dlugosz întrebunțeză: *Bessarabia*.

Totū așa face Mateju Miechowski, compatriotulū și discipolulū mareluī annalistū polonū. Vorbindū, spre esemplu, despre catastrofa luī Tepeșu, cădutu de 'nteju în sclavia maghiară și apoi assassinatū de cătră unū trădătorū românū, ellū dice:

«Rex Mathias Hungariae *Wladislaum Draculam, Voievodam Bessarabiae*, annis prope duodecim in captivitate tentum, restituit et in *Bessarabiam remisit*, qui fraude servi sui, currendo in equis velocibus, decapitatus occubuit»<sup>5</sup>.

La începutulū secoluluī XV Munteniī amenințandū mereū cu agjutorulū Turcilorū de a nāvāli în Transilvania<sup>6</sup>, regimele ungurescū ceru spriginulū regeluī Vladislavū Iagello, carele s'a și grăbitū a-ī trāmitte în doue rōndurī oștirī polone assupra *Terrei-Romānescī*, scriendū totū-d'o-datā împēratulū Sigismundū într'o epistolă din 1431:

«*Vestra fraternitas non ignorat demum versus Bessarabiam similiter iterata vice cum magnis misimus aliam gentem impensis etc.*»<sup>7</sup>.

Pēnē 'n secolulū XVI, deși cu multū mai rarū, Poloniī numīau din cāndū în cāndū Muntenia *Bassarabiā*.

Astū-feliū diplomatulū Petru Tomițki consilia în 1510 regeluī Sigismundū Iagello de a trāmitte unū ambassadorū la Pōrta Ottomană nu pe drumulū cellū mai scurtū, ci prin Ungaria, Transsilvania și *Terra-Romānescă*: «per Hungariam în Turciam proficisciretur non descendendo Budam, sed recto tramites per Transsilvaniam et *Bessarabiam etc.*»<sup>8</sup>.

<sup>3</sup>) Lib. XIII, t. 2, p. 508.

<sup>4</sup>) *Letop.*, I.

<sup>5</sup>) *Chronicon*, CCCXLII.—Totū așa în Dlugosz, lib. XIII, t. 2, p. 508.

<sup>6</sup>) ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 168.

<sup>7</sup>) RACZYNSKI, *Codex Diplomaticus Lithuaniae*, Wroclaw, 1845, in-4, p. 351.

<sup>8</sup>) *Acta Tomiciana*, ed. Dzialynski, Posnaniae, 1852, in-4, t. I, p. 67.

Veðurămü fontănele polone, pe Dlugosz, pe Miechowski, pe regele Vladislavü Iagello, pe Tomiçki, dândü Țerrei-Romănesci în modulü cellü mai necontroversatü numele de *Bassarabiä*.

Celebrulü Kromer îi resumă și 'i completéză pe toți.

Chiămatü la 1551 a regula archivulü regescü allü Poloniei, ellü a gässittü acolo mai multe acte relative la unü voevodatü allü *Bessarabiët*, tôte förte vechi, anume dintre anniü 1389—1411.

Citindu-le, 'i-a fostü lesne a înțellege că elle se referă d'a-dreptulü la Țerra-Romănescă.

Așa dëru ellü le-a trecutü în inventariü sub rubrica: „*Muntenia sëü Bessarabia*”<sup>9</sup>.

Prima cunnoscință între Poloni și Munteni avusese locü pe la 1389 prin intermediulü Moldovenilorü.

*Bassarabia*, ca una din calificările Țerrei-Romănesci, cată déro să fi venitü la Poloni anume din Moldova.

In adevëru, noi gässimü acestü nume repețitü de trei ori în prețiosulü tractatü commercialü moldo-polonü din 1407.

Eccë passagülü :

«Neguțitorii din Lembergü sunt liberi a esporta postavü în Ungaria și'n *Bessarabia*; éru «cine 'lă va duce în *Bessarabia*, să plătëscă la vama principală în Sucëva câte trei denari de fie-care libru, și apoi la fruntariä în Bacău câte doui denari de fie-care libru; éru «pentru lucruri de importü din *Bessarabiä*, fie piperü, fie lănă, fie alta, se va plăti în Bacău «etc.»<sup>10</sup>.

Peste unü annü, la 1408, Mircea cellü Mare trămitte ambassadorii la Lembergü pentru a întra la rëndulü seü, după essemplulü domnului moldovenescü Alessandru cellü Bunü, în relațiuni commerciale directe cu regatulü polonü.

Originalulü tractatului, închiăiatü cu acea ocasiune, se păstrează pënë astă-dzi în așa numitulü *Archivum antiquum* din capitala Galliei.

Principele muntëni se întitulëză acolo :

«Eü Ionü Mircea, mare voevodü și domnü allü tôtei țerre ungrovlachice și allü țerrelorü de peste munți»<sup>11</sup>.

In locü de *Ungro-vlachia* din acestü titlu, actulü polonü contimpurëntü, prin care se constată presința solilorü munteni în Lembergü, pune: *Bessarabiä*.

Eccë însu-și testulü :

«1408, Sabbatho ante oculi dati sunt Steinhäuser centum grossi pro octuale medonis «honorato nuntiis de *Bessarabia*»<sup>12</sup>.

Tractatulü commercialü moldo-polonü din 1460 re'nnoesce apröpe din cuvëntü în cuvëntü după acella din 1407 importantulü passagiu pe care l'amü reprodușü mai susü, cu acea numai deosebire că 'n locü de *Bessarabiä* ne întimpină *Bassarabia*, adecă întocmai după cumü s'a numittü totü-d'a-una antica dinastiä princiară din Muntenia<sup>13</sup>.

<sup>9</sup>) CROMER *Inventarium publicarum literarum Regni Poloniae MDLI*, autografü în Archivulü principalü allü Afăverilorü Esterne din Moseva, in-f., p. 222: „*Transalpina sive Bessarabia*,” ap. OBOLENSKI I DANILOWICZ, *Metrika velikago kniazestva litovskago (1545-72)*, Moskva, 1843, in-4, p. 435, 453.

<sup>10</sup>) *Archiva istoricä*, I, 1, 131. — *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 31: „A do Ugori do *Basarab* svodobno im vyvoziti sukna, a kto povezet sukno do *Basarab*, dati imet na golovnoe myto u Soezavie ot grivnu po tri groszi, a na krai u Bakovie ot grivnu dva groszi; a szto privezet iz *Basarab*, ili peretz, ili bavolnu, ili bud szto etc.”

<sup>11</sup>) Archivulü municipalü din Lembergü, fascic. 517, nr. 8. — Reprodușü în *Archiva istoricä*, I, 1, 3: „Az jö Mireza velikyi voivoda i gospodin v'sei zemi ungrovlachiiskoi i zaplaninskym stranam.”

<sup>12</sup>) *Archiv. munic. din Lembergü*, MS. lib. 1178, p. 232. — Cf. ZUBRZYCKI, *Kronika miasta Lwowa*, 75.

<sup>13</sup>) *Archiva istoricä*, II, 173: „A do Ugor i do *Basarab* i do Keliu i do Turkov volno im vyvesti sukna, a kto povezet sukno do *Basarab* dati imet na golovnom mytie u Soezavie ot grivnu tri groszi etc., a sezo privezut ot *Basarab* ili ot Turkoeh, ili bavolnu, ili bud sezo, u Bakovie i Romanov l'rg i u tych kraishnyeh l'rgov ot voza po dva zlaty turskyeh.”

## § 11.

## BASSARABIA ÎN FONTANELE SERBE ȘI MAGHIARE.

La 1349 celebrulă țară serbescă Stefanu Dușanu încheiă un tractat comercial cu Ragusa, în care citim între celelalte:

«Orî-cine pôte trece în libertate și fără nici o pedecă prin țerra noastră, ducendă marfă pentru alte țerre, affară numai de arme, carî să nu se espôrte nici în Bulgaria, nici în Țerra-Bassarabescă, nici în Ungaria, nici în Bosnia, nici în Grecia»<sup>1</sup>.

Eccă déro Muntenia purtândă numele de *Bassarabiă* în totă slórea vécului XIV!

Cronica serbescă a monastirii Tronoșă, cunoscută după un manuscript din secolul XVI, înse compilată după nesce sorginți cu multă mai vechi, dîce între anii 1320—1330:

«Impăratul bulgaru Mihailu adună o formidabilă armată, pe lîngă care mai căpătândă ajutoré dela Români *Bessarabeni*, năvăli în Serbia»<sup>2</sup>.

Vorbindă despre acela-și personagiu, Bizantinul Cantacuzenu, scriitoru contimpurénu, numesce Ungro-vlachii pe aliații Bulgarilor, Români ceî Bessarabeni ai cronicarului serbu<sup>3</sup>.

Acéstă așa dîcendă ecuațiune între *Ungro-vlachii* și *Bassarabiă* ne conduce d'a-dreptulu la o diplomă a împăratului Sigismundu, carele confirmă la 1420, în calitatea de rege alu Ungariei, imunitățile și privilegiile monastirii Tisména:

«Tutorul locuitorilor Țerrei *ungrovlachice*, adecă ai *Bassarabiéi*»<sup>4</sup>

În acela-și modă annalistii maghiari, Thurocz<sup>5</sup> și anonimul *Chronicon Poseniense*<sup>6</sup>, povestindă catastrofa regelui Carolu-Robertu pe la 1330 în codrii Severinului, numesce Țerra-Romănescă «a Bassarabului», séu simplu numai «Bassarabu».

Dela Poloni, Moldoveni, Serbi și Unguri, cărora Muntenia li era d'o potrivă cunoscută sub termenul dinasticu de *Bassarabiă*, să trecem la sorginți occidentale.

## § 12.

## BASSARABIA ÎN FONTANELE ITALIANE.

Pe la 1570 s'a vădută în Spira, la curtea împăratului germanu Massimilianu II, ună pretendinte romănu espatriată, despre care Leunclavius dîce:

«Ellu se numă Nicolau și era fiu alu principelui *Bassarabiéi*, demonstrândă acéstă origine prin documente, prin mărturie și mai cu sémă prin *bulle plumbate alle Venetiéi*»<sup>7</sup>.

Bulle plumbate alle Venetiéi—din ce epocă?

Leunclavius și după dînsul Cantemiru<sup>8</sup> credeau că *Bessarabia* însemna aci provincia romăna de peste Prutu.

Din fericire pentru lumina istorică, individul în cestiune nu e de totu obscuru.

<sup>1</sup>) KARANO-TVRKOVIT', *Srbskii spomenitzky*, Bieograd, 1840, în-8, p. 52: „kto lubi iti u inu zemliu s tr'gom, s kuplom da grede priez zemliu tzarstvami svobodno bez vsake zabave, t'kmo oruzsija da ne nosit ni u Bugare, ni u Basarabinu zemliu, ni na Ugre, ni u Bosnu, ni u Gr'ke.“ — Datulă este 6858 dela Creațiune, îndietionu 2, septembrie 20, adecă 1349, éru nu 1350, precumă pune în parentesî datorulă din necunoscerea regulorolăronologiece.

<sup>2</sup>) *Rodoslovie serbskoe*, în *Glasnik druzstva srbske slovesnosti*, t. 5, Bieograd, 1853, în-8, p. 64: „Mihail zse silnieisze volinstvo sobrav i vzia pomosezi u Basarabovych Volchov.“ — În edițiunea tipărită stă: Besarabov i Volchov. După limbă, eronicea se pare a fi fostu scrisă, cellă puțină parțialmente, în secolulă XV.

<sup>3</sup>) *Historiarum L. IV*, rec. Schopen, Bonnæ, 1828, în-8, I,

175: „ὅ δὲ τὴν τε ἰδιαν στρατιὰν συναγαγὼν καὶ ἐξ Οὐγκροβλάχων κατὰ συμμαχίαν οὐκ ὀλίγην etc.“

<sup>4</sup>) VENELIN, 49: „Vsiem koi v *ugrovlachiiskoi zemli* sczo est *Basarabska*.“ — Originalulă acestui documentu se află în Arhivulă Statulă din Bucuresei.

<sup>5</sup>) ED. SCHWANDTNER, 208: „Transiit se in terram *Bazarad Wayroda Vlachorum*.“

<sup>6</sup>) AP. PODHRADČEKY, în *Chronicon Budense*, 250: „Anno Domini MCCXXX, feria sexta ante festum beati Martini, in terra *Bazarad Carolus rex fraudulenter est devictus*.“

<sup>7</sup>) ANNALES, 182: „Novi aliquando in aula Maximiliani II Augusti, Spira comitia celebrantis, Nicolaum, patre *Bassarabie principis* natum, uti quidem credebatur: *documentis quibusdam ac testimoniis, praesertim Venetorum plumbeis bullis, hanc eius originem adprobantibus*.“

<sup>8</sup>) CRON., II, 373.

Pe la 1569, cu unu annu înainte de a face solemnă aparițiune la curtea imperială a Habsburgilor, ellu petrecea la Segovia în Spania, de unde 'lū vedemū scriendū unū felū de crisovū, în care 'și dā numele de: «Nicolau, fiulū lui Barbu Bassaraba, domnū allū Munteniei»<sup>3</sup>.

Astū-felū se esplică pe deplinū titlulū setū: «princeps Bessarabiae».

Cu multū înse înainte de bulle venețiane alle acestuī aventuraru, Țerra-Romănescă se numīa degia Bassarabiā în bulle papale.

Să nu uitāmū că ceta-ce ne preocupă specialmente în opera de față, este secolulū XIV.

Eī bine, într'o scrisore cătră regele maghiaru Ludovicū din 1372, adecă de pe la finea domniriī lui Vladislavū Bassarabū, papa Gregoriū XI illū îndemnă la edificarea templurilorū catolice în țerrelē învecinate cu Ungaria, dicēndu-ī:

«In Bosnia, Serbia, *Bassarabia* și 'n celle-l'alte părți limitrofe locuescū multī schismatici și eretici.»<sup>4</sup>.

### § 13.

#### RECAPITULAREA DESPRE BASSARABIA.

Fontănele de mai susū, în carī vedemū Țerra-Romănescă figurandū sub numele de *Bassarabiā*, potū fi classificate în următorulū modū:

- SECOLULU XIV:
1. Tzarulū serbescū Stefanū Dušanū (1300—1356);
  2. Papa Gregoriū XI (1300—1378);
  3. Impēratulū germano-maghiaru Sigismundū (1366—1437);
  4. Regele polonū Vladislavū Jagello (1350—1434);
  5. Domnulū moldovenescū Alessandru cellū Buntū (1380—1432);
  6. Actele dintre 1389—1411, inventariate de cătră Kromer în archivulū regescū din Cracovia;
  7. Notița din 1408 în archivulū municipalū din Lembergū;
  8. Cronica lātino-ungarā dela Posonū

#### SECOLULU XV:

9. Annalistulū polonū Dlugosz (1415—1480);
10. Confratele acestuīa Miechowski (1450—1523);
11. Domnulū moldovenescū Stefanū cellū Mare (1430—1504);
12. Annalistulū maghiaru Thurocz (1450—1490);
13. Cronica anonimā serbā dela Tronoșa (XV—XVI);
14. Bulle plumbate venețiane alle pretendintelūi muntenescū Nicolau Bassarabū (XV—XVI);
15. Diplomatulū polonū Tomiçki (1470—1535).

Aceste differite sorginți din secolii XIV și XV, d'o potrivă autentice, stabilescū pēnē la cellū mai înaltū gradū de evidință atātū faptulū cuvēntulū *Bassarabiā* ca o denumire pe

<sup>3</sup>) SEIVERT, *Von dem walachischen Wappen*, în *Ungri-sches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, part. 3, p. 366, dā acestū actū numai în traducere. Nicolau, *princeps Bessarabiae* allū lui Leunclavius, își numesce patria: „unser Puer-stenthum Transalpina.“—Articolulū lui Seivert este publicatū de asemenea în *Anzeigen allergnädigst privilegirte*,

Wien, 1771-76, in-8, t. 6, p. 160-8.

<sup>4</sup>) RAYNALDUS, an. 1372, num. 32, ap. ASSEMANI, *Kalendaria*, V, 1, 61: „Quod in eisdem, Bosnia scilicet, Rascia ac *Bassarath*, et aliis partibus eis vicinis multi schismatici et hæretici commorantur, et quod ibidem convertendorum messis est multa, operarii vero pauci.“



atunci foarte răspândită a Munteniei, precum și nu mai puțin originea acestui nume dela dinastia princiară : *Țerra-Bassarabului*.

Pentru Muntenia *Bassarabia* corespunde cu *Bogdania* pentru Moldova, ținându-se totuși semă de două puncturi de diferență :

1. Moldovenii ei-înșiși nici o dată nu-și numău țerra *Bogdania*, pe când Muntenii din contra, precum vom vedea mai la valle, nu respingeau numele de *Bassarabia* ;
2. *Bogdania* se referă la persoana unui singur principe, întemeietor al domniei moldovene, pe când *Bassarabia* reflectă în sine o dinastie întreagă, tare și mare în cursul de mai multe vécuri.

Acestu mod de a individualisa o țerră seu o națiune prin numele gentilițiu al principelui seu alu dinastiei, nu este isolat.

Salverte, studiând fenomenul în istoria universală, éttă cum resună cercetările selle : „Unu capu puternicu și celebru póte da poporului propriul seu nume. Așa la începutul secolului XIV o ramură tătară adoptă numele suveranului seu Usbek, alu șesselea descendinte alu lui Genghis-han. O altă ramură purta degia mai de 'nainte numele lui Noga, sub conducerea căruia ea reușise a deveni nedependinte. Hordele turce, cari năpădiseră imperiul bizantin pe la finea secolului XIII, ni se presintă de asemenea sub numele diferiților căpitani : Salam-bașu, Amir-amanu, Atmanu etc. Goșit, Vandalu, Alanu, Gepidiu, formau una și aceeași naționalitate, alle căriia fracțiuni, după mărturia lui Procopiu, se distingeau una de alta prin numele principelui respectiv. Dintre popórele galice, năvállite în Asia, cincă își atribuiră numele capilor ce le ducea la gloriă. Totu așa în anticitate Mirmidonii se numău Tessali după numele lui Tessalu”<sup>1</sup>.

Ilustrul Iacobu Grimm reduce denumirile tuturor națiunilor la trei rubrice generale :

1. Séu după vr'o calitate mai caracteristică a poporului ;
2. Orî după aspectul teritoriului ;
3. Séu, în fine, după numele fundatorului statului naționalu<sup>2</sup>.

În astă din urmă speciă întră numele Țerei-Romănesci : *Bassarabia*.

Ellu este pentru noi totu ce póte fi mai importantu, demonstrând profunda vechime a dinastiei Bassarabilor pe țerru Olțului și distrugându totu-d'o-dată aserțiunea d-lui Rösler că d'abia pe la 1330 aru fi appărutu pentru prima óră unu obscuru Bassarabu pe scena istoriei<sup>3</sup>.

Pentru ca o țerră să adopte numele unei dinastii, trebui să fi trecut mai înteu unu intervallu destullu de lungu de consolidarea dinastiei ; pentru ca acestu nou nume dinasticu, lățindu-se cu incetulu affară din hotare, să devină familiaru în străinătate, se necesitază éroși unu altu intervallu destullu de lungu ; mai pe scurtu, pentru ca *Bassarabia* să fi străbătutu pe la 1372 pêne la curtea papală seu pe la 1349 pêne la Ragusa, logica istorică cea mai elementară ne face a precepe că însă-și dinastia Bassarabilor a fostu la Muntenii fără comparațiune mai vechiă.

<sup>1</sup>) Op. cit., II, 121-3.

<sup>2</sup>) *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, n-R, t. 2, p. 774 : „Betrachtet man nun den Grund der Namen, so ergeben sich drei Arten, indem sie sich entweder auf einen Stammherrn, oder auf eine vorstechende Eigenschaft des Volks selbst, oder endlich auf die Gegend beziehen, in der es wohnt.“

<sup>3</sup>) *Rom. Stud.*, 296 : „Die ununterbrochene Folge der Dynastie Bassaraba ist ein Glaubenssatz der romanischen Historiker. Aber für einen modernen Leser des westlichen Europa gehört es doch zu den starken Zumutungen, Vertrauen

in die Behauptung zu verlangen, dass diese Familie seit Aurelian berühmt gewesen sei. Ich finde den Namen Bazarad als den eines Wojwoden der Walachei zum ersten Mal in der berühmten Stelle Thwroczi's zum J. 1330 genannt. Eine Urkunde von 1345 nennt uns den Edlen Alexander Bassarad. Eine andere vom J. 1359 stellt den Alexander Bazarad Vajvoda Transalpinus noch sicherer. Der Mangel fernerer Aufzeichnungen hindert uns diese Benennung zu verfolgen, erst 1475 erscheint ein Bozarabus Valachiae Vajvoda von neuem.“ — D. Rösler citéză pe THEINER, și totuși nu vrea să seie că pêne șiacollo, *Mon. Hung.*, I, 513, se găsese „Bazaras Vajvoda Transalpinus“ degia în anulul 1327.

## § 14.

BASSARADENII ÎNTR'O CRONICĂ POLONĂ DIN 1259.

Ce va dice d. Rösler, cându noi vomă arrëta nu la 1349 séu 1372, ci de pe la 1259, cu unū secolū înainte de urcarea pe tronū a lui Vladislavū Bassarabū și cu doue vécuri înainte de Tepeșu, termenulū *Bassarabiū* nu numai applicatū cătră teritoriulū și cătră poporulū Terrei-Romănesci, dérū cunoscutū degia pënë 'n fundulū Poloniei?

Maī repețimū o datā ciffra : 1259.

Ni vomū permite maī 'nainte de tôte o răpede digressiune despre prețioasa fontână, de unde vomū trage acéstă neașteptată indicațiune.

Silesianulū Sommersberg a divulgatū în 1730 o cronică polono-latină, pe care a botezat'o : *Anonymi Archidiaconi Gneznensis brevior chronica Cracoviae*.

O datā attrăgându-se asupra acestuī monumentū atențiunea archeologilorū, s'aū începutū cercetări prin felū de felū de biblioteci, dându dreptū resultatū descoperirea maī multorū differite manuscrite, care de care maī complete séu maī perfecte, unulū la Breslau, altulū în Vaticanū, allū treilea la Königsberg, allū patrulea în posesiunea renumituluī bibliomanū Czački, și așa maī departe<sup>1</sup>.

Studiându-le, Germanulū Semler a surprinsū cellū de 'ntețu pe Sommersberg de a fi publicatū la unū locū sub acella-și titlu vr'o șapte cronice cu totulū deosebite, pe carī unū archidiaconū de Gnesno le-a fostū legatū pe tôte într'o ordine cronologică, luându astū-felū aerulū de a fi autorū allū totalități<sup>2</sup>.

Celebrulū Lelewel, găsindū vr'o doue noue manuscrite, s'a cređutū în stare a da o classificațiune și maī precisă, despărțindū întręga publicațiune sommersbergiană anume în următoarele optū buccăți separate :

1. *Brevis Chronica Cracoviae*, pënë la 1248;
2. *Annales Polonorum vetustiores*, dela 1248 pënë la 1282;
3. *Annalista Cracoviensis*, dela 1282 pënë la 1312;
4. *Annalista Gnjaviensis*, dela 1312 pënë la 1340;
5. *Annalista Monachus*, dela 1340 pënë la 1366;
6. *Ephemerides*, dela 1366 pënë la 1376;
7. *Annalista Gneznensis*, dela 1376 pënë la 1385<sup>3</sup>.

Așa dérū între anii 1248—1282 unū anonimū scrisese *Annales Polonorum vetustiores*.

Dintre ceī optū cronicari de maī susū, ellū singurū ne interessă în casulū de față.

Autenticitatea lui n'a fostū pënë acumū suppusă cellei maī micī bănuelle.

Acestū contimpurenū allū evenimentelorū éccē ce dice sub anulū 1259 :

•MCCLIX. Thartari, subiugatis *Bessarebenis*, Lithvanis, Ruthenis et aliis gentibus, Sandomirzs Castrum capiunt<sup>4</sup>.

Adecă :

•1259. Tătariī, după ce sub-giugară pe *Bessarebeni*, pe Litvani, pe Ruteni și alte nemuri, aū luatū cetatea Sandomirū<sup>5</sup>.

<sup>1</sup>) WISZNIEWSKI, *Historia litteratury polskiój*, t. 2, Krakow, 1840, in-8, p. 152-153.

<sup>2</sup>) *Animadversiones ad antiquiores scriptores Poloniae*, p. 52, § 13, ap. OSSOLINSKI, Vincent Kadlubek, übers. v. Linde, Warschau, 1822, in-8, p. 284-286.

<sup>3</sup>) LELEWEL'S *handschriftliche Mittheilungen*, ap. OSSOLINSKI, 622. — Lelewel avea intențiunea de a publica pe toți acesti cronicari într'o nouă edițiune cu variante, acea a lui Sommersberg fiindū forte defectoasă.

<sup>4</sup>) SOMMERSBERG, *Silesicarum rerum scriptores*, Lipsiae,

1730, in-f., t. 2, p. 82. — Memoria luării Sandomirului de cătră Tătari în 1259 s'a conservatū pënë în secolulū XVII. CEL-LARIUS, *Poloniae descriptio*, 1659, în MIZLER, I, 544, dice : „Anno 1259, a Russis adiuti, Tartari Sandomiria potiti sunt — in cuius rei memoriam adhuc hodierno tempore quotannis ultimo Maii festus dies hujus caedis, quasi Martyrum Christi, celebratur magno hominum concursu, quibus, ex Papae Alexandri IV concessione, magna indulgentiae donantur.“ Papa Alessandru IV a domnitū între 1254-1261. Prin urmare, însăși cronologia confirmă veracitatea narrațiunii.

Dintre toți istoricii Românilor, numai Gebhardi observase în trecutul într-o notiță acestu pasajiu din așa numitul Archidiaconu de Gnesno.

Illu observase, d'érü nu-lü putea înțelege, căci nu cunoscea antica nomenclatură a Munteniei.

Peste Prutu, în Bessarabia de astă-đi, pe la 1259 nu locuiau Români, ci hórde orientale de Comani.

Cine déro să fi fostü pentru Gebhardi acei *Bessarabeni*?

Nesciëndü încotro s'apuce, ellü se decise vrëndü-nevrëndü a crede că *Bassarabeni* cronicarului polonü vorü si fostü vre-o seminția de Comani<sup>5</sup>.

Eccé unde póte conduce pêne și pe unü istoricü de tallia lui Gebhardi, cu multü mai pe susü de Engel și chiarü de Șincai în privința criticismului, lipsa de o analiză monografică!

*Bassarabeni*, cunoscuți de pe la 1259 departe în Polonia, ni probéză că dinastia Bassarabilorü era pe atunci în Țerra-Romănescă înrădăcinată, întărită, agiunsă în totă flórea.

Dérü acésta se póte óre demonstra documentalmente?

Să vedemü.

### § 15.

BASSARABÜ-BANÜ INTR'O CRONICA PERSIANA SUB ANNULÜ 1240.

Fazel-ullah-Rașid, scriëndü în Persia la 1300 după raporturile oficiale alle autorităților mongole, astü-sellü că narrațiunea' i offeră totă ponderositatea unei mărturie oculare<sup>1</sup>, éccé ce spune într'unü pasajiu, assupra căruia mi-a fostü atrasü atențiunea reposatulu meu părinte și neuitatulu magistru în sciința istorică :

„In primă-véra annulu 1240 — dice ellü — principii mongoli trecură munții Galitiei • *دراق مان* pentru a intra în țerra Bulgarilorü, • și Ungurilorü. Ordă, carele mergea spre • drépta, după ce a trecutü țerra *Aluta* • *الوت* îi esse înainte *Bazarabam* • *بازاربانام* cu o armată, d'érü e bătütü. Cadan și Buri aü mersü assupra Sașilorü și i-aü învinsü în treï • bătălie. Bugek din țerra Sașilorü trecu peste munți, intrândü la *Karaulaght*, și a bătütü • popórele *ulaghice*...”<sup>2</sup>.

Acestü importantissimü testü are nevoia de următoarele limuriri topografice prealabile :

1. De vreme ce Ordă mergea spre drépta în privința regiunii Sașilorü, urméză necessarmente că sub « țerra Aluta », pe unde trecuse ellü înainte de a se lovi cu *Bassarabü-banulu*, Rașid înțelege anume Făgărașulu, carele se află în adevërtü spre drépta de Brașovü și a căruia provincia se chiamă pêne astă-đi de cătră Ardeleni « țerra Oltulu »<sup>3</sup>, în stilulu officialü latinü « terra Alutensis », nemșesce « Altland »<sup>4</sup>.

<sup>5</sup> *Gesch. d. Mold.*, 512: „1259 würden einige Komaner, die im heutigen Bessarabien wohnten, schon in polnischen Geschichtbüchern Bessarabeni genannt.“ — Este curiosă ușurința, cu care celebrul MALTE-BRUN, *Géographie*, Paris, ed. Malte-Brun fils, sine anno, in-8, t. 6, p. 347, utilizează erórea lui Gebhardi: „La Bessarabie doit son nom à un chef des Comans, appelé Bessarab.“

<sup>1</sup> D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 1, p. XXXV: „Il existait dans les archives du khan mongol de la Perse des fragments historiques d'une authenticité reconnue, écrits en langue et en caractères mongols, mais peu de personnes avaient la faculté de les lire. Pour mettre ces matériaux à la portée du public, le sultan Mahmoud Gazan khan voulut qu'il fussent rédigés en corps d'histoire, et confia ce travail, en 702 (1303), au plus humble de ses serviteurs Fazel-oullah, fils d'Abou-l-Khair, surnommé Raschid le Médecin, de Hémédan, qui reçut l'ordre de consulter, pour compléter ces matériaux, les savants chinois, indiens, ouigours,

kipcheacs, et autres, qui se trouvaient à sa cour.“ — KLA-PROTH, *Asia Polyglotta*, Paris, 1831, in-4, p. 4, numesce cronica lui Rașid: „ein höchst schätzbares Werk, welches als die einzige Quelle angesehen werden kann, aus welcher alle späteren Mohammedanischen Schriftsteller dass geschöpft haben. was sie über die ältere Geschichte der Mongolischen und Türkischen Völker beibringen.“

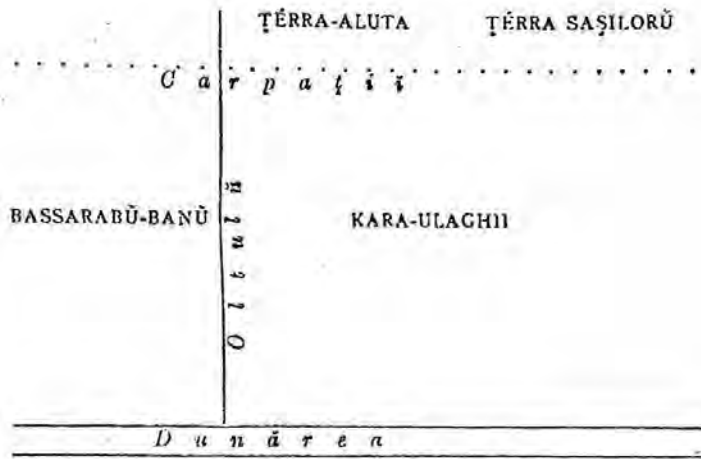
<sup>2</sup> D'OHSSON, II, 627-8. — Acéstă citațiune este unü nou respunsü la asserțiunea d-lui RÖSLER, *Rom. Stud.*, 296, cumü-că prima mențiune istorică despre Bassarabi arü fi din annulu 1330.

<sup>3</sup> CODRU DRAGUSIANU, op. cit., I: „Inaintea mea era Țerra Oltulu, ea o grădină măreță, întinsă, fermurită de Carpații Făgărașulu, de culmea Perșianilorü și de malulü ardelenü formändü rîpa dréptă a Oltulu etc.“

<sup>4</sup> Charta Transilvaniei în REICHERSDORFER, *Transsylvania ac Moldaviae descriptio*, Coloniae, 1595, in-f.

2. De vreme ce contra *Kara-ulaghiilor*, adecă a «Negrilorŭ-vlachŭ», Bugek mergea prin regiunea Saşilorŭ fără a se abatte pe la Făgăraşulŭ, urméză necessarmente că sub «popóarele kara-ulaghice» Raşid înţellege anume pe locuitorii din Muntenia orientală, adecă în direcţiunea Buzeluiŭ şi a Brăilei.

Correlaţiunea termenilorŭ întrebuiţate de cătră Raşid se resumă în următórea schiţă :



Noŭ dobândimŭ astŭ-feliŭ o încredinţare de cea mai perfectă certitudine că :

1. Nu numai la 1240 domnia în Oltenia unŭ banŭ din némulŭ Bassarabilorŭ, dérŭ încă ŭ aparţinea atunci şi Făgăraşulŭ, căci altŭ-minte ellŭ nu avea trebuinţă de a eşi întrŭ întâmpinarea Mongolilorŭ pe dată ce aceştia năvăliseră în «terra Aluta» ;

2. Punêndŭ pe Raşid faţă 'n faţă cu testimoniulŭ lui Cinnamŭ şi cu actulŭ maghiarŭ din 1231, ambele analizate în Studiulŭ I, noi constatămŭ că Bassarabiŭ, după ce cuceriseră Făgăraşulŭ de cătră Ungurii între 1160—1180, îllŭ perdură apoi pe la 1230 şi l'aŭ cuprinsŭ din nou înainte de 1240 ;

3. Confruntândŭ pe Raşid cu annalistulŭ polonŭ din 1259, reproduşŭ în paragrafulŭ precedente, noi vedemŭ că între 1240—1260 Mongolii făcuseră doue invasiuni successive la *Bassarabenŭ* sêu în statulŭ lui *Bassarabŭ-banŭ*.

### § 16.

#### TRECEREA NUMELUI BASSARABIA CATRA ROMANIA DE PESTE PRUTŪ.

În *Istoria ierarhică a Munteniei*, care forméză tomulŭ III din opera de faţă, noi vomŭ desfăşura pe largŭ primordiala origine şi secolarele vicissitudini ale illustrei familie a Bassarabilorŭ, sêu mai bine dicêndŭ a acestei caste, a cării essistenţă a fostŭ totŭ-d'a-una în cea mai strînsă legătură cu mărirea şi puterea naţionalităţii române.

D'o cam dată vomŭ trece la epoca şi modalitatea transmissiunii numelui *Bassarabiă* cătră acea porţiune de peste Prutŭ a teritoriului românŭ, unde ellŭ s'a păstratŭ pênê astă-dzi, pe cândŭ în Muntenia, adecă în propriulŭ ŭisa Bassarabiă, de vr'o trei sêu patru sute de anni nu i se mai găsesce nici unŭ vestigiŭ.

Acéstă cestiune s'a desbătutŭ degă în cea mai mare parte în Studiulŭ I cu ocasiunea întinderii Terrei-Romănesci în secolulŭ XIV.

Amŭ vêdutŭ acolo pe Mircea cellŭ Mare şi pe fiulŭ sêu Vladŭ Draculŭ domnindŭ pe ambiŭ termŭ ai Dunării pênê la Pontŭ.

Amŭ vêdutŭ acolo pe Alessandru cellŭ Bunŭ trăgêndŭ pentru hotarele Moldovei de-

spre Muntenia o modestă liniă, care se începea la Bacău, mergea prin Berladu și se oprea la Cetatea-albă.

Amu vădută acolo, în fine, pe Stefanu cellu Mare răpindă cellu ânteu Țerei-Romănesci între 1465—1475 totă laturea dunărenă dintre Braila și Kilia.

Făcendū parte din voevodatul Bassarabilorū înainte de gîmătatea secolului XV, acestă buccată de pămēntū a conservatū multū timpū o prōspetă amintire a primitivului seu muntenismū.

Astū-felū Alessandru Lăpușnēnulū își da pomposulū titlu de «Palatinus terrarum Moldaviae et Valachiae», înțelegendū prin Moldaviă districtele de susū și prin Valachiă pe celle de gîosū alle țerei<sup>1</sup>.

Astū-felū Polonulū Martinū Broniowski, scriendū pe la 1579, numesce porțiunea danubiană a Moldovei pēnē la Marea-nēgră : «Valachia de gîosū, care ôre-cândū se țicea Bessarabiă»<sup>2</sup>.

Astū-felū cronicarulū Mironū Costinū, carele în calitate de mare-logofetū veçuse miie de vechi crisove domnesci, băgandū de sēmă cu mirare că nu i se presintă nici o urmă de ăssistința parcălabiei în Kilia înainte de Stefanū cellu Mare, măcarū-că găssia o mulțime de diplome despre Cetatea-albă, agîunse pe la 1684 la următorea conclusiune :

«Gîurgîulū și Braila sunt eterne suvenirī alle acellorū domni muntenesci Bassarabi, cari stăpāniseră o parte a Bulgariei și acellū țermū allū Mării unde s'a lățitū numele Bassarabiei, deși câmpia Cetății-albe pēnē la Eussinū a fostū totū-d'a-una moldovenescă, precumū dovedescū maī multe urice alle parcălabiei de acollo»<sup>3</sup>.

Mironū Costinū sciea că Bassarabiū nu-și întinseseră nici o dată stăpānirea pēnē la Nistru; sciea că gurele Dunării aparținuseră Munteniei; sciea că numele Bassarabiă, datū provinciei de peste Prutū, se datoresce Bassarabilorū dela Gîurgiu și Brăila; numai unū omū de geniū putea întrevēdē atātū de clarū, sunt acumū doue sute de ani, fără să fi avutū la dispozițiune grāmada cunnoscințelorū istorice actuale, într'o cestiune atātū de complicată!

Dela 1812 încōce întregulū teritoriū românū de peste Prutū, dela Cetatea-albă pēnē la Hotinū, a fostū botezatū cu nepropriulū nume de Bessarabiă, pe care pēnē atuncī illū purta abia partea de gîosū a provinciei.

Dela finea secolului XV și pēnē la inceputulū secolului de față, orī-unde găssimū cuvēntulū «Bassarabiă», putemū fi sicuri că ellū se referă exclusivamente la regiunea gurelorū Dunării : «Bassarabia, sēu precumū noi acumū cu nume tătărescū îi țicemū Bugiaculū», după ăssesiunea lui Cantemirū<sup>4</sup>.

În susū acestă buccată de pămēntū se întindea cellū multū pēnē la tērgușorulū Lăpușna<sup>5</sup>.

Răpindū gîmătatea trans-prutiană a Moldovei, guvernulū rusescū a găssitū cu calle a

1) DOGIEL, I, 618.

2) Tartariæ descriptio, Coloniae Agrippinae, 1595, in-f., p. 2: «Moldavia seu Valachiae inferioris pars, quae olim Bessarabia dicta fuit.»— De assemenea pe mappa, care însoțesce opera lui Broniowski, citimū : Bessarabiae seu Valachiae inferioris pars.

3) Opisanie Moldawskiej i Multanskiej ziemi, în DUNIN-BORKOWSKI, Pisma, Lwów, 1865, in-8, t. I, p. 249 :

„Dziurziów, także Braila z Moltan, gospodarów  
„Sa pamiatki wleczyste onych Bassarabio,  
„Ź nich Bessarabia stronom tym wzniciła  
„Imię, mappom, pisarzom daremnie wslawila;  
„Oprócz ze Bassarabi czeso Mlezyi trzymali,  
„Na krótki czas kol morski, ze ja tak nazwali;  
„Ale co ma do tego Białogrodzkie pole?  
„Moldawia prawdziwa wszystkie te podole

„Po sam Euzin, przywleję nie jeden to powie  
„Burkulabatw Białogrodzkich...“

4) Cron., II, 371. — Cf. SINCAI, I, 388: «Bassarabia, care apoi s'a numitū și pēnē astă-đi se numesce Bugiacū.»—Cronicarulū seriea în agîunulū lui 1812.

5) PEYSSONEL, op. cit., I, 304: «La Bessarabie, aujourd'hui le Budjak.» — D'HERBELOT, Bibliothèque Orientale, Paris, 1697, in-f., p. 203: «Bessarabie, partie de la Moldavie vers la mer noire.» — SULZER, Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien, 1781-2, t. I, p. 376: «Bessarabien, und zwar: a, das türkische enthält die Landschaften Ismail, Kilia und Akirman oder Tschetatie alba, Weissenburg; b, das tatarische aber das ganze innere Land unter dem Namen Budschak.» — Cf. *ibid.*, p. 456-64.—Mappa în KANTEMIR, Beschr.; d. Moldau, etc.

lăți peste totu numele de *Bassarabiă*, care aparținea în faptu numai părțecellei sudice din acestă vastă întregime.

Totu așa Austria, usurpându la 1777 nordul Moldovei, credu de cuvîntă a'lu porocli Bucovină, deși în realitate acestă denomiñațiune se applica mai 'nainte numai cătră codrul de fag dela Cozminu, polonesce *Bukowina*, dela *buk-fagü*.

Priatr'o procedură de generalizare analögă, Moldovenii din timpul lui Stefanu cellu Mare, după ce apucaseră dela Munteni totu littoralul danubianu pênă la Kilia, au im-pinsu apoi *Bassarabia* pênă la Cetatea-albă, măcaru-că Nistrulü nu fuisse altminte nici o dată allü Bassarabilorü.

## § 17.

## ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIA DELA BESSI.

După gloriösa dinastiă, din care eșiseră Alessandrii, Vladislavii și Mircii, degia între anii 1200—1300 totă Muntenia, dela Pôrta-de-ferrü pênă la Marea-negră, era cunoscută în intru și 'n affară ca *Bassarabiă*, eru poporul muntentu ca *Bassarabenü*.

Acestă stare de lucruri a duratu pênă pe la 1500, cându numele de *Bassarabiă* începe a fi acordatu mai în speciă numai termului marinü de peste Prutu, intratu în mânele Moldovenilorü, derü conservându încă pe atunci suvenirea domiñațiunii muntene.

Nescirea acesteï particularități de nomenclatură pe d'o parte a datu nascere unei mulțimi de divagațiunii istorice dintre cele mai cüdute, eru pe de altă parte a împedecatü pentru multu timpü de a puté înțelege o grămadă de cestiuni de prima importanță.

Apröpe toți căutaü o fantastică legătură între *Bassarabiă* și anticulü poporü tracicü *Bessi*.

Unii çiceau că este *Besso-Thracia*<sup>1</sup>.

Alții, că 'n limba gotică *Bess-arb* arü fi însemnându moștenirea Bessilorü<sup>2</sup>.

Alții eroși că *Bassarabia* semnifică pe *Bessii așezați longă movila Răbie*<sup>3</sup>.

Bessii în susü, Bessii în giosü, Bessii în drepta, Bessii în stânga<sup>4</sup>.

Ceia-ce 'i și mai curiosü, este că tocmai națiunea, căriia precipitarea filologică îi atribuia cu atăta bună-voință paternitatea *Bassarabiei*, nu se vede de nicăiri a fi locuitü vre-o dată pe mallulü nordicü allü Istrulü.

Bessii, deveniți famoși în vechime prin cea mai selbatecă ferocitate, trăiau în munții Balcani, de unde 'și întindeau din cândü în cândü excursiunile de hojiă pênă la Dunăre, derü nu mai încöce.

Sub Augustü năvălirile lorü supërau multü pe Ovidiu, essilatü în Dobrogea de astă-çi, espusă atunci la preda Sarmatilorü despre gurele Dunării, a Gețilorü din regiunile nöstre și a Bessilorü despre sudü :

„Si quis adhuc istie meminit Nasonis ademi,  
„Et superest sine me nomen in Urbe meum,  
„Suppositum stellis nunquam tangentibus aequor,

1) SZEGEDI, op. cit., 260: „Extremam Cumanie seu Moldavia partem quidam recentiores, praesertim Geographi, Bessarabiam, quasi Besso-Thraciam (Ungaris: Bucsak-Orszag), nescio qua ratione inducti, nominare maluerunt.“—Cf. TIMON, *Imago novae Hungariae, Cassovia*, 1734, in-16, p. 148.

2) VELTMAN, *Vospominania o Bessarabil*, în *diarulü Sovremennik*, Petersburg, t. 7, 1837, in-8, nr. 3, p. 234: „Nazvanie svoe Bessarabia poluczila vieroiatno ot Gotov v značzenii Bess-arf ili arb, Erde—zemlia, Erbe—nasledie, t. e. zemlia Bessov.“

3) VAILLANT, *La Romanie, ou histoire des peuples de la langue d'Or*, Paris, 1844, in-8, t. I, 76: „La Bessarabie sem-

ble tirer son nom des anciens Bessi ou Bessi, qui, maîtres un instant de la rive droite du Prut, s'y seraient fortifiés au mont Răbie; Bessarabie signifierait alors Bessi de Răbie.“

4) Este mai cu sêmă comieü ceia-ce face pctulü *bessarabianü* reposatulü Stamatii, carele gäsindü în Cantemirü versulü lui Ovidiu: „Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque“ și nesciendü latinesce, ne assieură că numele *Bessarabiei* derivă dela poporulü *Bessosqui*!! Veți *Zapiski Odeskago Obsczestva Istorii*, II, 805: „Bastarny ili Bassy, narod thrakiiskago plemeni, so vremen imperatora Augusta Kesaria zsilü po obieim storonom Dniestra i pri beregach Czernago moria v niznei czasti Bessarabil, a ne v Misii, i nazvany Ovidiem Bessoskoy.“

„Me sciat in media vivere barbarie :  
 „Sauromatae cingunt fera gens, Bessique Getaeque,  
 „Quam non ingenio nomina digna meo!“<sup>5</sup>.

Peste patru secolî ei locuiau totu în Dacia lui Aurelianu, unde a reusitu pe la 400 a-Y creştina celebrul episcopu Niceta, fundandu acolo cate-va templuri, dintre cari intr'unul oficiu Grecii în limba grecă, în altul Românii în limba română, în cellu allu treilea Bessii în limba bessică<sup>6</sup>.

Intr'unu cuventu, numai în Bessarabia ei n'au fostu în vecii veciloru.

Prin urmare, chiaru Bassarabiî să nu fi domnită la Kilia, și totu încă Bessii n'aveau ce căuta în Bugiacu.

Șincai dice într'unu locu :

„*Pote fi* că Bessii din Tracia, unde locuiau mai nainte, au trecut în partea Daciei vechi, ce se chiamă acuma Bugiacu, și că dela densii s'a numitu acesta Bessarabiă. Bissenii, cari se punu împreună cu Românii în diplomatul lui Andrea II, craulungariei, se vedu a fi fostu remășite de a Bessiloru“<sup>7</sup>.

*Pote fi* că Bessii au trecut, dertu Bissenii se vedu a fi Bessii,—o admirabilă contradicțiune între terminii: unu lucru evident consecința unei simple posibilități!

*Pote fi*, — de ce?

*Se vede*, — de unde?

Bissenii, pe cari actulul din 1224, citat de Șincai, îi menționează în adevăru așezați anume în Transilvania la unu locu cu Românii: „silva Blacorum et Bissenorum“<sup>8</sup>, era unu tribu orientalu allu Pecenegiloru, pe care totu acolo și totu allaturu cu Românii, adevăru într'o pozițiune identică din punctu în punctu, illu aședă la 1158 cronicarul germanu Ottone de Frisingen: „Pecenatorum et Falonum campania“<sup>9</sup>.

Ore acestia, veniți în evulu mediu din fundulu Asiei abia pe la anulul 900, să fi fostu posteritatea acelloru Bessii, pe cari toti classicii ni-i arăta stabiliți din cea mai depărtată anticitate pe crescutul Hemulu?

Dacă Șincai aru fi cunoscutu intima correlațiune între *Bassarabi* și *Bassarabiă*, ellu nu committea o asemenea enormitate!

Dertu să lăssăm la o parte pe Bessii.

Vomă analiza o altă încurcatură nu mai puțin originală, în care totu *Bassarabia* a aruncatu pe istoricii nostri.

## § 18.

VLADU VOEVODULU BASSARABIEI DIN 1396.

Scoțendu la lumină actele dintre Polonia și țerrelor române, Dogiel a publicatu o diplomă, care se părea tuturor a fi o cimilitură.

<sup>5</sup> *Tristium* l. III, el. 10. — Cf. STRABO, I, VII, c. V, § 12. — Despre toate poporele, câte au fostu stabilite vre-o dată lângă Dunărea de glosu, veđi KATANCSICH, *De Istro ejusque adcolis*, Budă, 1798, in-4.

<sup>6</sup> *Vita S. Theodosii*, în PAGIUS, t. 2, p. 9, ap. SCHAFFARIK, *Abkunft d. Slaven*, 71: „In primo templo laudes Dei græca lingua personabant, in altero Bessi sermone suo præconia canebant, in tercio Armenii numini supplicabant.“ — In acestu prețiosu passagiu, pe care nimeni încă nu l'a înțelesu pene acumu, Armenii nu sunt Armenii, cari n'au locuitu nici o dată în Tracia, ci anume Macedo-Români, cari pene astă-đi pronunță *Armanu* în locu de *Românu*, după cumu veđi în HAHN, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, in-8, p. 33: „Die Pinduswäclien nennen sich nicht, gleich ihren im Lande zerstreuten Brüdern, Rum, sondern *Armeng*.“ — Cf. *ibid.*, 231, unde însuși Hahn se miră de assemnarea acestei forme cu numele Armenilor.—Passagiulu de mai susu din *Vita S. The-*

*odosii* este prima mențiune pozitivă despre Macedo-români.

<sup>7</sup> Cron., I, 70.

<sup>8</sup> ENDLICHER, *Monum.*, 422.

<sup>9</sup> MURATORI, *Scriptores Rerum Italicarum*, t. 6, p. 665 sq., ap. SCHLÖZER, *Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Göttingen, 1795, in-8, p. 231. — Diferitele numi, sub cari ne întimpină Pecenegii în scriitorii evului mediu, sunt: *Πατζινάται*, *Πατζινάται*, Pincenatés, Petinci, Petinegi, Pincinati, Pincenarii, Pecenaci, Pedenei, Pezinegi, Pinzinaei, Pezenaci, Pecinei, Pezenati, Pesnaer, Pizenati. Veđi SUHM, *Om Patzlnakerne*, în *Scrifter som ndi det Kiöbenhavnske Selskab etc.*, Kiöbenhavn, 1770, in-4, t. 10, p. 260-310. — Diplomele maghiare îi numeseli: Bissenii, ceta-ce se pronunță „Bitzeni“, precumu și Bessi — „Betzi.“ Veđi PRAY, *Diss.*, 168-70; și DANKOVSKY, *Anonymus, Keza et Thurutz recensiti*, Pesonii, 1826, in-8, p. 18.—Scriitorii orientali îi țieu: Badginak. Veđi d'HERBELOT, ad vocem.

O dămă aci întregă după traducerea lui Șincai, o traducere naivă, dără foarte fidelă :

„In numele Domnului amină. Vladu, Voevodul Bassarabiei și Comitele Severinului, ș. c. l. „Insciunțămă pre toți, cari vorți auți aceste și li se cuvine, că luându în minte mulțumi- „tore cu ânima neuităre darurile celle multe și mergerea noastră înainte, cari ni le-au „arătătă noue și domnieloră năstre pré-serinații principii și domni năstri, domni Vlad- „slavă, crafulă Poloniei, archi-principele Litvaniei și moștenulă Russiei ș. c., și mușerea lui „Edviga, crăieșa Poloniei și moștenă crăimiloră Ungariei, féta care trăesce a lui Ludovică „repositulă crafulă Ungariei, și mai allesă cumă ni-au dărută noue aceia-și domni, cra- „fulă și crăeșa, mai de-ună-și voevodatulă Bassarabiei, și domniele cari le avemă în crăimea „Ungariei, și prin cărțile selle ni le-au dată și întărită d'a-pururea ; gțudecămă a fi cu vred- „niciă și cu dreptate, ca cu atăta mai întinsă statorniciă să fimă ascultătoră de dênșii, cu „cătă mai multă ne aflămă mângăiați prin înălțarea noastră cea de dênșii făcută la vêrsulă „domniei ; și pentru că amă găsită, că crăimea Ungariei de-multă a venită la numita dómna „Edviga, crăieșa Poloniei, ca la o singură moștenă a crăimii Unguresci ce trăesce acuma, „și dreptă aceia și la numitulă domnulă Vladislavă, crafulă Poloniei, soțulă ei cellă de că- „sătoriă, cu cădință de moștenire, precumă amă înțellesă că se copprinde în cărțile cari „s'au făcută despre acésta prin însu-și crafulă Ludovică și prin locuitorii crăimiloră cei „Unguresci și cei Polonesci ; așa și noi cu domniele năstre ne legămă a remănă suppuși „numișiloră domniloră Vladislavă, crafulă Poloniei, și crăiesei Edvigei, și crăimii loră a „Poloniei și Ungariei. Pentru aceia din adevărată sciință, cu bună credință, fără de înșel- „lăcțune, prin rōndulă acestora de aci înainte ne facemă, suppunemă și mărturimă, că „vomă fi pururea credincioși domniloră Vladislavă crafulă și Edvigei crăiesei, prunciloră „și moșteniloră loră, crailoră și crăieseloră Poloniei și Ungariei, și crăimiloră acestora, cu „tote domniele și suppușii năstri ; făgăduindă și acésta cu aceia-și bună credință, că „domniloră crafulă Vladislavă și crăiesei Edvigei, prunciloră și moșteniloră loră celloră „mai susă diși, noi, domniele și suppușii năstri cei diși, pururea li vomă fi ascultătoră, și „vomă sta lōngă dênșii cu sfatulă, agtutorulă și buna voință împotriva tuturoră inamici- „loră loră, și de vomă auți ce-va de reu, noi cu totă puterea noastră vomă pune împede- „care. Protivniciloră loră nu li vomă priade parte ; în contra crăimiloră și țerreloră loră „nu ne vomă rădica, nici le vomă cupprinde ; și tote pricinele și împotvirile, ce s'au fă- „cută séu se voră face assupra loră prin ori-cari inamici, cu cuvântulă séu cu fapta, le „vomă împedeca ; și vâlva și cinstea loră o vomă înălța cu totă puterea noastră. Prin mă- „turirea cărțiloră acestora, cari le-amă întărită cu pecetea noastră. Dată în orașulă Ar- „geșă, în serbătoreă pré-sânței nedespărțitei Treimi, din anulă Domnului 1396.”<sup>1</sup>

In acestă actă *Bessarabia* se repetă de doue ori :

1. „Vlad *Waywoda Bessarabiae* nec non Comes de Severino” ;
2. „*Voiewodatum Bessarabiae* et *Dominia*, quae in Regno Ungariae obtinemus”.

Cine-î Vladă ?

Ce-î Bassarabia ?

Să auțimă pe Engel.

Ellă dice :

„După ună actă din 1396 ședea în Argeșă ună Vladă, dându-și numele de *Vajvoda Bes- „sarabiae* și *Comes Severini*. Sub espressionea de *Vajvoda Bessarabiae* eă înțellegă banatulă „Crațovei, căci munții Crațovei se chămă și 'n Thurocz *alpes Bazarath*, éru sub espressionea „*Comes Severini* pe commandantulă cetății ungare mărginene Severină”<sup>2</sup>.

<sup>1</sup>) DOGIEL, I, 623.

<sup>2</sup>) *Gesch. d. Wal.*, I, 161 : „Unter dem Ausdruck : *Vajvo- „da Bessarabiae*, verstehe ich hier den Ban von Crajova, denn

„die Crajovaer Gebirge heissen auch bey Thurotz : *alpes Ba- „zarath*, und unter jenem *Comes Severini*, den commandanten „der ungr. Gränzfestung Szörény und ihres Gebiets.“



De'nteŭ, *alpes Bazarath* nu se găssescă în cronică luŭ Thurocz, ci într'o diplomă a împăratuluŭ Sigismundă din 1408, unde nici acolo nu sunt *alpes Bazarath*, ci *alpes Pazara*<sup>3</sup>, adecă muntele *Passerea* din Mehedințu<sup>4</sup>.

Allă douilea, banatulă Craŭoveŭ pe la 1396 se űicea tocmai allă Severinuluŭ, încătă este cŭdată distincțiuinea pe care o stabilescă Engel între *Bessarabia* și *Severinum*, hărăzindă primuluŭ din acești douŭ terminăi numai Craŭoveŭ.

Șincaŭ, voindă să îndrepte pe predecessoruluŭ seŭ, a cădută în nesce errorŭ și mai grave.

Ellă űice :

«Bassarabia, allă căriŭa voevodată l'a dobândită Vladă dela Vladislavă și Edviga, n'a fostă munții luŭ Bassarabă ceŭ din banatulă Craŭoveŭ, precumă se înșellă pré-vestitulă Engel, pentru că banatulă Craŭoveŭ era sub Mircea-vodă, nici illă putea dăruŭ Edviga cu bărbatulă ei Vladislavă, ci a fostă Bugiaculă de acuma, cumă arătă crisovulă. Nici te mira că Vladă se scrie pre sine comitele Severinuluŭ și dă crisovulă din Argeșă, pentru-că deși n'a fostă fiulă luŭ Mircea-vodă, dără a trebuită să fie dintr'ună nēmă cu dēnsulă și a putută să-și țină titlulă Severinuluŭ și să locuescă în Argeșă, mai 'nainte de a merge în Bassarabia»<sup>5</sup>.

Ca și Engel, Șincaŭ crede în essistența «munțiloră Bassarabi».

Ca și Engel, ellă nu observă că Severinulă și Craŭova formaŭ ună singură și acela-și banată allă Oltuluŭ.

Mai pe d'assupra, ellă afirmă că Bassarabia a fostă Bugiaculă cumă arată crisovulă, pe cândă crisovulă, orŭ-cumă s'ară citi și ori-cumă s'ară traduce, n'o arată absolutamente nicăiri!

A trecută vr'o șepte-deci de anŭ, și vine d. Rösler.

Să fie ôre mai norocită decătă Engel și Șincaŭ?

Ellă űice :

«In 1396 appare pentru prima ôră peste Prută așa numitulă voevodată allă Bassarabiŭ, fundată de cătră cine-va din familia Bassarabiloră»<sup>6</sup>.

Totă ceŭa-ce spunea Șincaŭ, numai dôră mai pe scurtă!

Gebhardi, mai vechă dintre toŭi, dără și mai critică totă-d'o-dată, înțellesese singură actulă din 1396.

Eccă propriiele selle cuvinte :

«Pe cândă Mircea s'a aliată cu Sigismundă, plecândă împreună la Nicopole contra Turciloră, ună ôre-care Vladă a usurpată tronulă muntenescă, prestândă omagiă de vassalitate regineiŭ polone Edviga, ca și cândă ea ară fi fostă regină a Ungarieŭ. Vladă își dă titlulă de *Voivoda Bessarabiae nec non Comes de Severino*, sub-scrie diploma in oppido *Argisch* și accepe dela suzerantă *Voievodatum Bessarabiae et Dominia in regno Ungariae*. Aceste *Dominia* sunt Făgărașulă și Amlașulă, și fiindă-că posesiunea Argeșuluŭ și a Severinuluŭ probéză că Muntenia appartinea luŭ Vladă, apoi nu pôte fi nici o îndouelă că numele *Bessarabia* nu se referă la depărtata provinciă de peste Prută, ci anume la aceŭa-ce în diplomele luŭ Mircea se chiamă *Transalpina*».

Pênă aci Gebhardi este admirabilă.

Ellă mai adaugă înse din nenorocire :

<sup>3</sup>) PRAY, *Annual.*, II, 191 nota.—Totă *Alpes Pazara* de mai întimă înă într'o diplomă a regelui Albertă din 1438 în PRAY, *Diss.*, 144.—*Alpes Bazarath* nicăiri!

<sup>4</sup>) FRUNDESCU, *Dicț. top.*, verbo *Passera*.—Of. LAURIANU, *Ist.*, 279.

<sup>5</sup>) Cron., I, 369.

<sup>6</sup>) *Rom. Stud.*, 297: „Die 1396 zuerst genannte Wojvodenschaft Bessarabien östlich des Prut empfing wol von ihren den Namen, als Mitglieder ihres Hauses ein Fürstenthum „dasselbst errichtet hatten.“

«Probabilmente în originală va fi fostă *Bassrath* s'eu *Pazara*, éru traducătorulă a băgată «*Bessarabia*, pe care o cunoscea mai bine»<sup>7</sup>.

1. Originalulă e scrisă lătesce, éru nu s'a tradusă dintr'o altă limbă, după cumă crede Gebhardi;

2. *Bassrath* este totă *Bassarabiă*, numai sub o formă treptată desfigurată de cătră croniciari maghiari și imitatori loră din occidente: *Bassarad*, *Bassarat*, *Bassrath*, *Bassarab*<sup>8</sup>;

3. Despre *Pazara*, adecă muntele Passere de peste Oltă, fără nici ună legământă cu numele Bassarabiloră și allă Bassarabiei, noi amă respunsă mai susă.

Pray, scriéndă la 1787, patronă o ipotesă analogă cu a lui Gebhardi și espusă la acela-și obiecțiună<sup>9</sup>.

Cu trei secolă înainte de Șincai, de Engel, de Gebhardi, de Pray și de d. Rösler, actulă în cestiune fusese în mânele lui Kromer, carele éttă cumă illă resumă:

«In anulă 1396, pe cândă Sigismundă, regele Ungariei, se lupta fără succesă la Nicopole și ună illă credeaă perită acolo, *Vladă, domnulă Munteniei și bană allă Severinului*, a întrată sub suzeranitatea regelui polonă Vladislavă și a reginei Edviga, considerându-și «de moștenitori ai Ungariei»<sup>10</sup>.

Cătră relațiunea lui Kromer să mai adăogămă că acestă Vladă n'a fostă o rudă a marelui Mircea, precumă afirmă Șincai, ci chțară fiulă seă, devenită mai în urmă celebru sub numele de Vladă Draculă.

Epizodulă din 1396 este o lungă și interesantă dramă de familiă.

Mircea plecândă cu óstea maghiară a imperatului Sigismundă la bătălia dela Nicopole contra terribilului padișahă ottomană Baezidă Fulgerulă, unde a gřucată prin viteziă unulă din rollurile cele mai frumóse<sup>11</sup>, tronulă princiară a încăpută ună momentă în mânele lui Vladă, unulă dintre numeroșii bastardi domnesci<sup>12</sup>, hotărită cu or-țe preță a resturna pe tată-seă

Tocmai atunci Polonia se afla în dușmăniă cu Ungaria, căci în ambele țerre domniă prin dreptă de căsătoria căte ună ginere: Sigismundă allă Ungariei ținea pe Maria, fiă repositului rege Ludovică, éru pe sora acesteia Edviga o ținea Vladislavă allă Poloniei, încătă murindă cea de'nteă, coróna trecea legalmente la cea-l'altă, adecă Vladislavă preținea prin Edviga a fi ellă rege legitimă allă Ungariei, contestândă după mórtea Mariei validitatea lui Sigismundă<sup>13</sup>.

Fiindă-că Mircea ținea cu Ungurii, Vladă se unesce naturalmente cu Polonii.

Astă-felă se închiăiă tractatulă din Argeșă în ziua santei Trinități, adecă la 18 octobree 1396<sup>14</sup>, pe cândă bătălia dela Nicopole, în care aă fostă bătută Ungurii și Mircea, dându-se lui Vladă speranța de a'și pută mănține domniă, se întemplase la 28 septembree<sup>15</sup>, cu fórte puține zile înainte.

<sup>7</sup>) *Gesch. d. Wal.*, 299: „Vermuthlich stehet im Original Bassrath oder Pazara, und der Uebersetzer schob dafür das ihm bekanntere Bessarabien unter.“

<sup>8</sup>) Veđi mai susă passim.

<sup>9</sup>) *Commentarii historici de Valachia cum regno Hungariae nexu*, ed. Fejér, Budae, 1837, in-8, p. 122: „Originale valachico sermone exaratum fuit, sed traductor polonus egregie hallucinatus est, dum pro Bazarabo, quod cognomen pluribus Valachiae Vajvodis commune erat, substituit Bessarabiam, cum inter utramque provinciam tota Moldavia interposita alteri principi paruit“

<sup>10</sup>) *De rebus Polonorum*, lib. XV, p. 251: „Hoc ipso anno, nempe 1396, Sigismundus, rex Ungarorum, — infeliciter pugnavit apud Nicopolim — cumque periisse putaretur, *Wladus Transalpinus palatinus* et comes Severinensis sive Zverinensis cum ditione sua in fidem et clientelam Wladislai re-

gis Hedvisque reginae Polonorum, uti haeredis Ungariae ultro concessit.“

<sup>11</sup>) SCHULTBERGER. — MADAME DE LUSSAN, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 160. — etc.

<sup>12</sup>) DUCAS, ap. STRITTER, II, 911.

<sup>13</sup>) THURCOZ, 275: „Regina Maria, gravi praeventa aegritudine, regnum pariter et vitam liquit. Nec illius obitus Regi Sigismundo parum curae peperit. Nam rex Polonorum Ladislaus defunctae Reginae sororem uterinam, Advigam denominatam, matrimonialis foederis grato in contubernio habebat. Ipsam igitur conjugem suam, sceptro mortuae sororis potiri ratus, contra Regem Sigismundum exercitum copiosum movit.“

<sup>14</sup>) Socotindu-se ca *Festum Trinitatis* ultima duminică după Rusalie. Veđi *L'art de vérifier les dates*, Paris, 1818, in-8, t. 2, glossaire des dates, p. 17.

<sup>15</sup>) KATONA, XI, 405.

Cronologia concurge aci într'unu modu vigurosu la limpedirea adevărului. Eroulă dela Nicopole se întorce în capulu armatei muntene, apucă pe usurpatorulu fiu și, dreptu pedepsă, illu trămite la Buda, ca să-lu pădască acolo, sub chipu de educațiune la curtea regescă, tocmai aceia contra căroră conspirase.

Vladu se încercă a fugi din Ungaria în complicea Poloniă : e urmăritu, resistă cu o bărbăția omerică care uimesce chiaru pe inamicii sei, dăru este prinsu și addusu înapoi<sup>16</sup>.

Peste cătu-va timpū ellu reușese totuși a scăpa din Buda și allergă la Constantinople, intrându în serviciulu bizantin<sup>17</sup>.

Sôrtea ulterioară a acestui principe, urcarea-i pe tronū în urma lui Mircea, glorioasă-i domniă de patru-spre-șeci ani și mórtea-i prin trădare, nu ne interessă în casulu de față<sup>18</sup>.

Eccē cine a fostu «waywoda Bessarabiae», pe care Șincai și d. Rösler illu gonescū în Bugiacu, értu Engel illu închide în Craiova...

## § 19.

## ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIĂ DELA BASTARNĂ.

Teoria lui Cantemiru despre cuvântulu *Bassarabiă* este împrăștiată pe ici pe collea în celle trei principale opere alle illustrulu autoru : *Descrierea Moldovei*, *Istoria Imperiulu Otomanu* și *Croniculu Romano-moldo-vlachiloru*.

In cea de'nteiu ellu dice :

«Numele Bassarabiei derivă, pôte, dela poporul Bessi. După Ptolemeu, d'assupra Daciei locuiau Peucini și Bastarni. Mateiu Praetor vorbesce, între ce-l'alți, despre identitatea Bastarnilor cu Bessi»<sup>1</sup>.

Cantemiru se întemeiază pe Ptolemeu și pe Mateiu Praetor.

Ptolemeu, trăindū în Egiptu pe la 160—180 după Cristu, adecă pușiau în urma cuceririi Daciei, aședă în adevăru pe așa șișii Bastarni la nordu de Carpați : «καὶ ὑπὲρ τῆν Δακίαν Πευκίνοι τὰ καὶ Βαστάρνοι.»<sup>2</sup>

Aceia-și pozițiune, într'o epocă ce-va mai vechiă, li accórdă Pliniu, mai spunându-ni că erau anume din seminția germană.<sup>3</sup>

Cam totu pe atunci îi menționază Titu-Liviu, făcându-i Celți<sup>4</sup>.

Appianu nu specifică vița lorū, fie ea germană sētu celtică, dăru îi pune pe acella-și teritoriu cu Daci<sup>5</sup>.

<sup>16</sup>) Diploma din 1430 în ΚΑΤΟΝΑ, XII, 539: „Laykone filio olim spectabilis et magnifici Merche, voivodæ partium nostrarum Transalpinarum, in curia nostra educato, *sinistro suo consilio*, de ipsa curia nostra et de hoc regno nostro Hungariæ furtim et clandestine effugiente, et versus alienas partes se reducere volente, tamquam fugitive cum tota sua comitiva usque ad alpes parlium nostrarum Scepusiensium, quæ vicinæ ac prope metas Regni Poloniæ situatæ sunt, perveniente, iidem Martinus et Georgius (Turzo de Bethlem-salva)—prædictum Laykonem insequentes—cum vaivodis ac cunctis suis eo tunc sequacibus, licet *viriliter resistentibus et se per maxima bellorum praeludia defendentibus*, captos maiestati nostri adduxerunt et assignarunt.“

<sup>17</sup>) STRITTER, loco cit.—Cf. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 161.—ȘINCAI, I, 386.—LAURIANU, 289.

<sup>18</sup>) Vomū adduce totuși cuvintele lui DLUGOSZ, II, 34, despre catastrofa lui Vladu Draculu în 1447, fiindu-că'lu numesee eroși, ca și diploma din 1396, voevodu allu *Bessarabiei*: „Ioannes de Huniad, Gubernator Regni Hungariæ, collecto non medioeri exercitu, simulans se contra Turcas iturum, in *Bessarabiam*, cum Stanculone, praefecturus illum *Bessara-*

„bis in Voievodam, Vlad Voievoda expulso, descendit. Subintrans autem clandestine terram *Bessarabiae*, et Vlad Voievodam, nullam hostilitatem huiusmodi suspicatum, incautum et securum reperiens, una cum filio interfecit etc.“—ȘINCAI, II, 14, esclamă cu multă naivitate: „Câte șiee aci Dlugosz, câte sunt adevărate, numai cătu ammetecă *Bassarabia* cu *Valachia*“ !!

<sup>1</sup>) *Beschr. d. Mold.*, 70, nota: „Ptolemaeus schreibt: Oberhalb Dacien wohnen die Peucini und Bastarnæ. Dass die Bastarnæ einerley mit den Bessis seyn, meynt unter andern Matthaeus Praetor.“

<sup>2</sup>) *Geogr.*, III, 5: *Σαρματίας ἐν Εὐρώπῃ Θόαις*

<sup>3</sup>) *Hist. Nat.*, IV, 14. „Germanorum genera quinque... quinta pars Peucini Bastarnæ, contermini Dacis.“—Cf. TACITUS, *German.*, 46: „Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis, ut Germani agunt.“

<sup>4</sup>) *Annal.*, XL, 57: „Facile Bastarnis Scordiscos iter daturus, nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorreret.“

<sup>5</sup>) *De reb. Illyr.*, XXII: „ὁ Καῖσαρ, ὡς ταμίειοι χρησόμενοι ἐς τὸν Δακῶν καὶ Βασταρῶν πόλεμον, οἱ πέραν εἰσι τοῦ Ἰστροῦ“ etc.

Critica istorică modernă, nedecisă între germanismul și celtismul Bastarnilor, preferă a concilia controversa, numindu-î « Celți germanizați »<sup>6</sup>.

Numai cu Bessi nu i-a amestecat nici o dată nemi!

În Ovidiu, în Strabone, în Iornande, în Dione Cassiu, în toți clasicii fără osebire, Bastarnii și Bessi, unii dincóce, cei-l'alți dincollo de Dunăre, sunt doue popóre d'o potrivă antice, dérú absolutamente diferite prin locașu și prin tulpină.

Onórea de a-î amalgama aparține lui Praetor, unú archeologu prussianu de pe la finea secolului XVII, carele nici d'ensulú nu afirmă, ci d'abia alluncă în trecétu vorba că : « după opiniunea unora Bessi și Bastarnii arú puté fi una și acela-și națiune »<sup>7</sup>.

Eccé la ce se reduce bastarno-bessismulú lui Cantemirú.

Bunú e Ptolemeu, dérú péccatú numai că Bastarnii n'au a face cu Bessi, éru Bessi au a face și mai puținú cu Bassarabia.

Nici ch'iarú Cantemirú nu înșiră aceste trei lucruri atâtú de disparate decâtú ca pe unú dubiosú « se póte ».

### § 20.

IPOTESA DESPRE VENIREA BASSARABILORÚ DE PESTE PRUTÚ.

În « Cronicú » Cantemirú lassă la o parte pe Bessi și pe Bastarnii, mărghinindu-se a căuta o esplicațiune pentru surprinđetőrea legătură între Bassarabia dela Prutú și numele familiei domnesci din Oltenia.

Ellú đice :

« Bassarabia, ai căriia locuitori pe vremea năpădei lui Batie prin cetăți neincăpéndú, s'au trasú spre Severinú și peste Oltú, unde și la stăpăniă bănescă unii dintr'înșii au ag'unsú, dela carí și astă-đi familia Bássarábescilorú în Terra-Románescă se trage, luândú adecă stăpănitorulú seú banulú lorú de atuncea numele de pe numele norodului. . . »<sup>1</sup>

Așa dérú invasiunea lui Batú-hanú allungase o sémă de Románi dela gurile Dunării mai spre appusú peste Oltú, unde s'a ivitú astú-felú dinastia princiară a Bassarabilorú.

Acéstă combinațiune a lui Cantemirú se risipesce prin doue cuvinte.

Pêné la capétulú secolului XV nici o dată Bugiaculú nu se đicea *Bassarabiă*, pe cândú totă Muntenia, precumú amú demonstrat'ó mai susú, purtase documentalmente acestú nume cu duoí secolii mai de'nainte.

Cantemirú uită totú-d'o-dată că pe la 1240, cândú năválliseră Tătarii cătră Dunăre, în regiunea de peste Prutú nu locuiau Románi, ci Cumanii.

Ch'iarú Románi să fi fostú, și totú încă logica și istoria ni spunú că'n fața unei irrupțiuni inamice popórele nu-și caută scăparea pe șessú, ci în munți, cea-ce au și făcutú atunci Cumanii de frica Tătarilorú, fugindú în Transilvania<sup>2</sup>, pe cândú arú fi fostú absurdú din parte-le a allerga după refugiú la Severinú pe lungul șermú descoperitú allú Danubiulú.

Décă era pré-departe dela Kilia pêné la Carpași, totuși nemicú nu putea fi mai lesne decâtú a trece Dunărea, adăpostindu-se în Balcani, precumú o și obicnuiau în secolulú XIII Cumanii cei mărghinași, de câte ori îi ammenința mai de aprópe vr'ó urgiă tătărăscă<sup>3</sup>.

<sup>6</sup>) NIEBUHR, *Kleine historische Schriften*, Bonn, 1828, in-8, t. 1, p. 386.—DIEFENBACH, *Celtica I, Sprachliche Documente*; Stuttgart, 1839, in-8, p. 220—22.—SAFARJK, *Slow-Staroz.*, 319—22.—etc.

<sup>7</sup>) PRAETOR, *Orbis Gothicus*, Olivae, t. 2, 1689, in-f., p. 219: « Sunt qui Bastarnas putant esse illos ipsos populos, qui olim Bessi, hodie Bessarabi dicuntur ».—Altmintrea lectura cărții lui Praetor nu este fără óre-care interesú pentru unú istoricú allú Románilorú.

<sup>1</sup>) Cron., II, 372, 375.

<sup>2</sup>) ROGERIUS, *Carmen miserabile*, ap. ENDLICHER, 257: « Igitur anno 1242 — sic evenit, ut Kuthen Comanorum rex ad dictum regem (Belam) solennes nuncios destinaverit asserens — quod si vellet ipsum suscipere ac in libertate tenere, se et suos paratus esset ei subdere ac — in Hungariam intrare etc. »

<sup>3</sup>) NICEPHOR. GREGOR., ap. STRITTER, III, 985, *Comaniça*.

Seu peste Carpați, ori peste Dunăre, una din doue, acesta era calcea cea stereotipă a Cumanilor<sup>4</sup>.

Nici într'unu casu nu fugia nemiin, găsăindu pe baraganuri, dela Prutu spre Oltu.

Nu mai amintim că tocmai invasiunea tatară dela 1240, precum ne-amu încredințatu mai susu dintr'o fontăna contimpurană, găsise degia pe unu *Bassarabū-bană* în Oltenia.

Nu putem pretinde dela Cantemiru de a fi cunoscutu cronica persiană înedită a lui Rașid, pe care noi înși-ne eramu cătu p'aci să n'o cunoșcemu; înse și fără această prețioasă sorginte, totuși ipotesa lui e nu numai nereală, d'érū și neprobabilă.

Ellu simția forțe că bine termenul topicu *Bassarabiă* nu pôte a nu fi în cea mai strînsă înrudire cu numele gentilițiu allu *Bassarabilorū*; din nenorocire, puținătatea isvórelorū selle l'a împinsu la o erróre de procedură, adducendū pe Bassarabi din Bassarabiă, în locu de a deduce Bassarabia dela Bassarabi.

În «Istoria Ottomană» Cantemiru mai adaugă unu noi elementu de complicațiune.

Ellu nu se mulțumesc a imagina pentru dinastia bassarabescă unu légenu pe mallurile Ialpuhului, ci o mai postesc să se pre-âmbles de acollo în Serbia, și abia-abia după această ingenioasă căllătoriă pe apă și pe uscatu îi permite a sossi la Severinū.

În privința bastarno-bessismulu Bassarabiei Cantemiru cita cellu puținu pe Mateyu Praetor.

Assupra escursiunii Bassarabilorū dela Nistru în Serbia și din Serbia la Oltu, ellu nu adduce nici o mărturiă fie cătu de fictivă; și totuși acesta este tocmai porțiunea cea mai instructivă a teoriei selle.

O vomu essamina de aprópe.



Ettă cuvintele lui Cantemiru :

«Bassarabū este numele unui nēmu forțe vechiu și nobilū în Muntenia, carele în linia bărbătescă de-multu s'a stinsu. Barbu, cellu înainte Bassarabū cunoscutu, de 'nainte invasiunii turce fugise din Bassarabia în Serbia și de acollo în Terra-Romănescă la Negru-vodă, carele l'a primitu pré-bine, rădicându-lu la demnitatea de banu, cea mai înaltă în țerră. Fiulū seu Lajotă dobândi tronulū muntēnu după mórtea lui Negru-vodă, devenindū primulū Domnū din familia Bassarabilorū. Ellu lăssă unu fiu, numitū Négoiă Bassarabū, agiunsu de asemenea la domniă, nu se scie decă îndată după tată-seu ori după vre-unu altu principe. Lui îi urmă fiulū seu Șerbanū Bassarabū etc.»<sup>1</sup>

Se spariă cine-va, auđindū nesce fabule de acestu calibru în gura unui bărbatu ce posedă atâtea titluri la aureola de patriarcu allu criticeș și mai allestū allu erudițiunii istorice în România!

Acēsta ni adduce a-minte unu portretū dela monastirea Snégovū, d'assupra căruia pos-

<sup>4</sup>) In FESSLER, *Geschichte von Ungarn*, ed. Klein, Leipzig, 1867, in-8, t. 1, p. 360, sunt resumate forțe bine în astă privință testurile contimpurane bizantine și maghiare: „Auch die Kumanen wurden von Batu 1238 gänzlich besiegt. Um der mongolischen Herrschaft zu entgehen, floh ein Theil derselben über die Donau und suchte Rettung in Bulgarien und Macedonien; ein anderer zog mit dem König Kuthen zu ihren Brüdern in die Gebirge der Moldau“.

<sup>1</sup>) *Geschichte des osmanischen Reichs*, Hamburg, 1745, in-4, p. 608: „Bassaraba, welches der Name eines sehr alten und edlen Geschlechts in der Walachey, aber in der männli-

chen Linie längst erloschen ist. Denn Barbul, der erste, der unter diesem Namen bekannt ist, flohe zu der Zeit, als die Türken in Bassarabien einfielen, aus diesem Lande in Servien, und von da in die Walachey zu dem Fürsten Heglul, der ihn sehr liebevoll aufnahm, und ihn stufenweise zu dem Amte des Bans, als der höchsten Stelle in diesem Lande, erhob. Sein Sohn, Lajota, gelangte nach Hegluls Tode zu dem Fürstenthume, und war der erste, der seinen väterlichen Namen mit der fürstlichen Würde zierete. Er hinterliess einen Sohn, mit Namen Niagoe, der gleichfalls in der Walachey zur Regierung kam etc.“ — *Heglul* este o invederată erróre de copistū seu de tiparū în locu de *Negru*.

nașultu egumentu a scrisu gallimatia : „*Jonu-Mihailu-Țepeșu-Bassarabu allu patruea vodă*”<sup>2</sup>.

Căți ore la noi nu știu totu așa de bine istoria națională!

Cantemirū cunoscea annalele Munteniei mai cu sémă prin intermediul familiei cantacuzinescū : „*avut'amū noi, încă la Țarigradu fiindu, croniculū muntenescū cu singurā mâna lui Șerbanū logofetulū pre prōstā limba grecescā scrisū.*”<sup>3</sup>.

Să nu se uite că acestu Șerbanū Cantacuzinū, de nteu logofetū și apoi vodă, a fostu socrulu lui Cantemirū, și că nēmulū cantacuzinescū se distingea totu-d'una prin ardōrea'ī de a strînge cronice și alte monumente litterarie alle trecutulu naționalu.<sup>4</sup>

De acollo trebuī să fi luatū Cantemirū povestea despre originea Bassarabilorū, fără să'și mai dea băttaia de capū de a o suppone unū controlū analiticū.

Deși *Croniculū lui Șerbanū Cantacuzinū* se pare că a peritū, totuși illū supplesce pēnē la unū punctū *Genealogia Cantacuzinilorū*, publicatā după unū vechiū manuscripțū de cătrā d. Bolliacū și 'n care găssimū între altele următorulū passagiu :

„*Dicū unī, cumū-că nēmulū Bassarabilorū se trage din banulū Barbu Bassarabū, carele „din Bassarabia a trecutū la Serbia și de acollo a venitū în Valachia la Radu Negrulū „vodă, carele a fostū cellū anteū descălecătorū domniei Țerrei-Romānesci la anulū 1200, „și cumū-că acestū Domnū a făcutū pe nimitulū Barbu banū Craiovei și stăpānitorū peste „cinci gîrudețe. Acestū banū Barbu a ziditū monastirea Bistrița*”<sup>5</sup>.

Eccē dero sorgintea lui Cantemirū, cătrā care ellū a mai adaosū unū altū manuscripțū. pōte totū de provenință cantacuzinescā, cunoscutū încă în secolulū trecutū unū secretarū allū lui Constantinū Mavrocordatū și unde figura unulū lōngā altulū pretinsa posteritate a banulū Barbu Bassarabū în următoarea ordine :

„1400. Laiota Bazaraba.—1512. Negof Bazaraba.—1610. Serbanna Bazaraba”<sup>6</sup>.

Cantemirū a făcutū pe Laiotā fiu allū lui Barbu, pe Négoiā fiu allū lui Laiotā, pe Șerbanū fiu allū lui Négoiā, și astū-selū totulū a mersū de minune!

Să cernemū înse elementele cronologice și biografice alle unei teorie atātū de ciudate. Barbu Bassarabū vine în Muntenia la 1200.

Fiū-seū este Laiotā Bassarabū.

Nepotu-seū este Șerbanū Bassarabū, urmașulū lui Mihaīu cellū Vitezū la 1600.

În patru secolī patru generațiunī!

Bassarabiī lui Cantemirū trăiaū fie-care câte o sută de anni și mai bine.

Și nicī că au fostū ei mai mulți decâtū patru peste totū : Barbu, Laiotā, Négoiā și Șerbanū.

Acesta din urmă — țice Cantemirū — avuse numai doue fete : Ancuța, măritată după Petrașcu, sifulū vitezulū Mihaīu ; Ilinca, măritată după boșerulū Constantinū Cantacuzinū ; ș'apoi unū bastardū, făcutū cu o preutēsă<sup>7</sup>.

Asta'ī totū!

Ce 'ī pēsă lui Cantemirū de Alessandru Bassarabū, de Vladislavū Bassarabū, de Radu Bassarabū, de Mircea Bassarabū, de lunga seriā a Bassarabilorū de prin secolī XIII, XIV și XV!

Dela cronologiā să trecemū la unele detalie biografice.

<sup>2</sup>) *Revista Română*, II, 361.

<sup>3</sup>) *Cron.*, II, 361.

<sup>4</sup>) Cf. nota noastră, comunicatā d-lui Sionū și publicatā în *TUNUSLI, Istoria Țerrei-Romānesci*, Bucur., 1863, in-8, p. II; o notā, pe care regretămū că d. Sionū se jare a n'ō fi

intellesū.—Cf. *Archiva Istorică*, I, 2, 112.

<sup>5</sup>) În *Buciumulū*, 1863, nr. 27, p. 108.

<sup>6</sup>) *Series Principum utriusque Valachiae*, ap. *PRAY, Diss.*, 140.

<sup>7</sup>) *Op. cit.*, 608-9.

Banul<sup>u</sup> Barbu Bassarab<sup>u</sup>, căru<sup>i</sup> i se accórdă paternitatea némului bassarabesc<sup>u</sup>, appăre tot<sup>u</sup>-d'o-dată ca fundator<sup>u</sup> all<sup>u</sup> monastiri<sup>i</sup> Bistrița.

Prin urmare, acest<sup>u</sup> sânt<sup>u</sup> locaș<sup>u</sup> cată să fie și ell<sup>u</sup> de pe la 1200.

Din norocire, epoca și modalitatea fundatiunii lui ni sunt astă-đi fórte bine cunnoscute.

D. A. Odobescu le-a studiat<sup>u</sup> cu totă scrupulositatea un<sup>u</sup> adevărat<sup>u</sup> archeolog<sup>u</sup>.

D-sea constată prin inscripțiun<sup>i</sup> autentice, cum<sup>u</sup>-că primul<sup>u</sup> ctitor<sup>u</sup> bistrițan<sup>u</sup> a fost<sup>u</sup> în realitate banul<sup>u</sup> Barbu Bassarab<sup>u</sup>, înse nu pe la 1200, ci pe la 1500.

Cu mult<sup>u</sup> înaint<sup>e</sup> de d. Odobescu, celebrul<sup>u</sup> călăt<sup>or</sup> rus<sup>u</sup> Kowalewski visitase Bistrița, strîng<sup>end</sup>u acollo tot<sup>u</sup> felul<sup>u</sup> de date despre începuturile monastiri<sup>i</sup>.

Vom<sup>u</sup> da aci într<sup>eg</sup>ă în traducere interessanta<sup>y</sup> relațiune :

«Monăstirea Bistrița este fundată de cătră banul<sup>u</sup> Barbu pe la 1490. Pên<sup>e</sup> atunci era  
«numai o capellă în numele sântului Procopi<sup>u</sup>. Despre cauza fundării, tradițiunea locală,  
«conformă în astă privință cu vechia icónă a sântului Procopi<sup>u</sup>, aflătore în biserică, po-  
«vestesce următorele. Banul<sup>u</sup> Barbu fusese prins<sup>u</sup> în tinerețe de cătră Turc<sup>i</sup> și arruncat<sup>u</sup>  
«în temniță. Peste puțin<sup>u</sup> i se anunță sentința de mórte, care era să se essecute a doua đi.  
«Se face nópte, o nópte terribilă și solemnă, o nópte pe care osânditul<sup>u</sup> a petrecut' o totă  
«în rugăciun<sup>i</sup> cătră patronul<sup>u</sup> se<sup>u</sup> sântul<sup>u</sup> Procopi<sup>u</sup>, implorându-l<sup>u</sup> pentru scăpare, căc<sup>i</sup> avea  
«d'abia 18 ann<sup>i</sup> și' y plăcea viu<sup>e</sup>ța. Demăn<sup>e</sup>ța callăi<sup>u</sup> se cobóră în temniță și nu găsesc<sup>u</sup> pe  
«nemin<sup>u</sup>: închisórea era deșértă. In aceya-și đi, întrând<sup>u</sup> în capella dela Bistrița, preutul<sup>u</sup>  
«vede îngenuchiat<sup>u</sup> de 'naint<sup>e</sup> icónei sântului Procopi<sup>u</sup> pe g<sup>u</sup>nele Barbu, ferreat<sup>u</sup> în o-  
«bed<sup>u</sup> la găt<sup>u</sup> și la pic<sup>u</sup>re. Tênerul<sup>u</sup> nu sciea ell<sup>u</sup> singur<sup>u</sup>, cum<sup>u</sup> și cine l'a addus<sup>u</sup> din tem-  
«niță în biserică. In semnul<sup>u</sup> acest<sup>u</sup> miracol<sup>u</sup> ell<sup>u</sup> clădi o monăstire pe locul<sup>u</sup> capellei. Mai  
«târđi<sup>u</sup>, după ce Turc<sup>i</sup> luaseră Constantinopolea, banul<sup>u</sup> Barbu, fiind<sup>u</sup> dus<sup>u</sup> după cererea  
«sultanul<sup>u</sup> la Stambul<sup>u</sup> din partea Munteniei, a rescump<sup>er</sup>at<sup>u</sup> mós<sup>te</sup>le sântului Gregori<sup>u</sup>  
«Decapolitul<sup>u</sup> și le-a depus<sup>u</sup> în monăstirea sea Bistrița, unde elle se conservă pên<sup>e</sup> astă-đi  
«într'un<sup>u</sup> scump<sup>u</sup> sicri<sup>u</sup>, accoperite de prinósele credincóșilor<sup>u</sup>. E remarcabilă marea pândă,  
«de 'ntefu păstrată în biserică și apoi transportată în chilia stareșului. Ea este restaurată, în-  
«se întocmai după desemnul<sup>u</sup> primitiv<sup>u</sup>. Acest<sup>u</sup> tabell<sup>u</sup> represintă abdicarea betrânului Barbu,  
«carele se lassă de băniă și de viu<sup>e</sup>ța lumescă tot<sup>u</sup>-d'o-dată. E investm<sup>en</sup>tat<sup>u</sup> călug<sup>er</sup>esce,  
«fiind<sup>u</sup> gata a pleca la monăstire. Ill<sup>u</sup> însoțes<sup>u</sup> boier<sup>u</sup> Olten<sup>u</sup>, toș<sup>u</sup> triș<sup>u</sup>, un<sup>u</sup> ch<sup>u</sup>ar<sup>u</sup> lacri-  
«mând<sup>u</sup>. După Barbu, carele n'a avut<sup>u</sup> copi<sup>u</sup>, pășesce de 'naint<sup>e</sup> cellor<sup>u</sup>-l'al<sup>u</sup> boier<sup>u</sup> nepotul<sup>u</sup>  
«se<sup>u</sup>, îmbrăcat<sup>u</sup> într'o lungă hafnă superióră fără mân<sup>e</sup>ce, roșiă și blănită, de sub care se  
«vede o altă mai strimtă. E nalt<sup>u</sup> și frumos<sup>u</sup>, cu mic<sup>u</sup> mustețe și fără barbă. Boier<sup>u</sup> sunt  
«toș<sup>u</sup> bārboș<sup>u</sup>. Monăstirea Bistrița are aparința unei cetăți».<sup>8</sup>

Romantica legendă, cullésă de cătră Kowalewski de la călug<sup>er</sup>i<sup>u</sup> bistrițan<sup>u</sup> și care offeră poetul<sup>u</sup> stoffa unei admirabile ballade, este importantă din acest<sup>u</sup> punct<sup>u</sup> de vedere, că ea ni esplică pe Turc<sup>i</sup> din relațiunea lui Cantemir<sup>u</sup>.

După tradițiune, banul<sup>u</sup> Barbu Bassarab<sup>u</sup> scapă dintr'o temniță turcescă.

După Cantemir<sup>u</sup>, ell<sup>u</sup> fuge de peste Prut<sup>u</sup> de 'naint<sup>e</sup> unei invasiun<sup>i</sup> ottomane.

Fondul<sup>u</sup> este acela-și.

Cum<sup>u</sup> înse de nu și-a amintit<sup>u</sup> tocmai Cantemir<sup>u</sup>, și tocmai într'o «Istoriă a Turciei», cum<sup>u</sup>-că Osmanlăi<sup>u</sup> abya după 1450 a<sup>u</sup> început<sup>u</sup> a cutreera Bugiacul<sup>u</sup>?

Turc<sup>i</sup> năvăllesc<sup>u</sup> pentru prima óră peste Prut<sup>u</sup> pe la g<sup>u</sup>m<sup>en</sup>tatea secolului XV, și totuși cu dou<sup>e</sup>-sute cinc<sup>i</sup>-dec<sup>i</sup> de ann<sup>i</sup> înaint<sup>e</sup> banul<sup>u</sup> Barbu Bassarab<sup>u</sup>, printr'o spa<sup>u</sup>imă mai mult<sup>u</sup> decât<sup>u</sup> profetică, se carră de acollo de frica Turcilor<sup>u</sup>!

Monăstirea Bistrița este fundată din temelliă pe la 1490, și totuși banul<sup>u</sup> Barbu Bassarab<sup>u</sup> o clădesce, o isprăvesce și o zugrăvesce ca prin farmec<sup>u</sup> încă de pe la 1200!

<sup>8</sup>) *Stranstvovania po suszie i moriam: Karpaty, Petersburg, 1845, in-16, p. 195-198.*

Banul<sup>9</sup> Barbu Bassarab<sup>10</sup>, scăpat<sup>11</sup> în tinerețe din robia turcă și fondator<sup>12</sup> la bătrânețe allu monăstirii Bistrița, ni este cunoscut<sup>13</sup> documentalmente între anii 1490-1510<sup>14</sup>, și totuși cu sutim<sup>15</sup> de an<sup>16</sup> înainte ellu e favorit<sup>17</sup> allu unu<sup>18</sup> Negru-vodă!

De pe la 1250 Muntenia se numesce Bassarabiă, și totuși cellu<sup>19</sup> ânteiu<sup>20</sup> Bassarab<sup>21</sup> peste Oltu este banul<sup>22</sup> Barbu, carele trăsces<sup>23</sup> cu doue vécuri<sup>24</sup> mai în urmă!...

În litteratura noastră poporană acésta se chiamă *basmă cu minciunile*: o hergheliă de ca<sup>25</sup> retăcind<sup>26</sup> într'unu<sup>27</sup> pepene<sup>28</sup> sétu<sup>29</sup> o albină îngăugată<sup>30</sup> la plugu<sup>31</sup>.

Înainte de a ne despărți de simpaticul<sup>32</sup> personagiu<sup>33</sup> allu banulu<sup>34</sup> Barbu Bassarab<sup>35</sup>, vom<sup>36</sup> mai adăoga<sup>37</sup> în trecétu<sup>38</sup> o observațiune.

Ellu se pare a fi fostu<sup>39</sup> cellu<sup>40</sup> ânteiu<sup>41</sup> banu<sup>42</sup> allu Crafovei, ceia-ce<sup>43</sup> Ț-a și procurat<sup>44</sup> caracteristicul<sup>45</sup> epitetu<sup>46</sup> de *Grațovesculi*.

În prima găumătate a secolulu<sup>47</sup> XV reședința banatulu<sup>48</sup> olténu<sup>49</sup> nu se afla încă la Craiova, ci la Severint<sup>50</sup>, precum<sup>51</sup> o demonstră crisóvele successive dela Vladislav<sup>52</sup> Bassarab<sup>53</sup>, dela Mircea cellu<sup>54</sup> Mare și dela Vladu<sup>55</sup> Draculu<sup>56</sup>...

## § 22

## CONSECINȚELE ASSONANȚEI ÎNTRE BASSARABIA ȘI SERBIA.

Cronicul<sup>57</sup> Cantacuzinescu<sup>58</sup> și Cantemiru<sup>59</sup> conduct<sup>60</sup> d'o potrivă pe Bassarabi<sup>61</sup> de'nteiu<sup>62</sup> din Bugiac<sup>63</sup> în Serbia și apoi din Serbia la Oltu.

Serbia sétu<sup>64</sup> Sorabia, după cum<sup>65</sup> se scrie adesea în evulu<sup>66</sup> mediu<sup>67</sup>, formeză materialmente mai mult<sup>68</sup> decât<sup>69</sup> doue treimi<sup>70</sup> din cuvântul<sup>71</sup> Bas-sarabiă.

Assonanța este atât<sup>72</sup> de simțită, încât<sup>73</sup> noi vedurăm<sup>74</sup> deg<sup>75</sup> în Studiul<sup>76</sup> I pên<sup>77</sup> și poporul<sup>78</sup> de g<sup>79</sup>os<sup>80</sup>, căruia nu i se pôte imputa<sup>81</sup> nici o pretensiune pedantică, confundând<sup>82</sup> ambi<sup>83</sup> termen<sup>84</sup> în antica balladă despre «Féta banulu<sup>85</sup> de Hațeg<sup>86</sup>», unde variantul<sup>87</sup> modern<sup>88</sup> pune:

„Unu<sup>89</sup> fecioru<sup>90</sup> de omi<sup>91</sup> serbesc<sup>92</sup>“

în loc<sup>93</sup> de primitivul<sup>94</sup>:

„Unu<sup>95</sup> fecioru<sup>96</sup> băssărăbesc<sup>97</sup>“.

Printr'o asemănare curat<sup>98</sup> fonetică, fără nici o umbră de argumentațiune, Bassarabi<sup>99</sup> erat<sup>100</sup> espuș<sup>101</sup> a fi *serbisat*<sup>102</sup> din când<sup>103</sup> în când<sup>104</sup> de cătră nesciunță, și mai cu sémă de cătră semi-sciunță.

Pretinsul<sup>105</sup> act<sup>106</sup> allu magistratulu<sup>107</sup> sas<sup>108</sup>-șebeșianu<sup>109</sup> dela 1396, o grossolană mistificațiune din secolul<sup>110</sup> trecut<sup>111</sup>, Țice:

«După ce au primit<sup>112</sup> Bulgarii credința creștină, apoi au început<sup>113</sup> Românii de atunci a se împrieteni cu némul<sup>114</sup> serbesc<sup>115</sup>, pên<sup>116</sup> când<sup>117</sup> mai pe urmă dobândit<sup>118</sup> au și Domn<sup>119</sup> din némul<sup>120</sup> serbesc<sup>121</sup> pe marele prinț<sup>122</sup> Negru-vodă Bassaraba...»<sup>123</sup>.

Unu<sup>124</sup> fragment<sup>125</sup> de cronică munténă din secolul<sup>126</sup> XVII, descoperit<sup>127</sup> de cătră d. Crețescu în biblioteca monastirii Cozia și allu căru<sup>128</sup> autor<sup>129</sup> ni se pare a fi celebrul<sup>130</sup> aventuraru<sup>131</sup> moldovenesc<sup>132</sup> Nicola<sup>133</sup> Milescu-Spataru<sup>134</sup>, este în acéstă privință nu mai puțin<sup>135</sup> explicit<sup>136</sup>, vorbind<sup>137</sup> în genere despre boțerimea română:

«Unii sunt din Serbi, alții din Greci, alții din Albanași, alții din Francezi, alții dintr'alte limbe, că și Domn<sup>138</sup> încă mai mulți din străini au stătut<sup>139</sup>, cum<sup>140</sup> și Băssărăbescii se trag<sup>141</sup> din némul<sup>142</sup> serbesc<sup>143</sup>»<sup>144</sup>.

<sup>9</sup>) VENELIN, 134 sq.—Of. EPISCOPU MELCHISEDECU, *Oratoriū, București*, 1869, in-16, Synaxarū, p. 71.—ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 189.—etc.

<sup>1</sup>) ENGEL, *Gesch. v. Serv.*, 180.—SAFARIK, *Slow. Star.*, 148, enumeră următóarele forme ale numelui Serbi: Serbi, Sorbi, Surbi, Sorabi, Soravi, Sarbi, Zerivani, Zirbi, Serébi, Srbi, Srpi, etc.

<sup>2</sup>) *Magaz. Ist.*, II, 275.—FOTINO, II, 28-36.—BARITZ, *Fóia*

pentru minte și animă, Brașov, 1846, in-4, p. 57, unde redactorul<sup>145</sup> pune în notă: „Redacția împărțasese acestu<sup>146</sup> document<sup>147</sup> fără a puté raspunde cât<sup>148</sup> mai puțin<sup>149</sup> de autenticitatea<sup>150</sup> lui.“

<sup>3</sup>) *Istoria Moldo-României*, ed. Ionid<sup>151</sup>, Buc., 1858, in-8, t. 1, p. 347.—La asserțiunea d-lui COGALNICÉNU, *Cronicele României*, Bucureș., 1872, in-8, t. 1, p. XIX, eum<sup>152</sup>-că Milescu nu pôte fi autor<sup>153</sup> allu acestu<sup>154</sup> fragment<sup>155</sup>, veđi respunsul<sup>156</sup> nostru în *Columna lui Traian*, 1872, nr. 31.



În unele manuscrise d'alle lui Calcocondila, domnului muntenească Danu, nepotul de frate al lui marele Mircea, este numit *Saraba*, Σαράβα, în loc de Bassaraba, Μπασαράβα<sup>4</sup>.

În fine, lista anonimă a domnilor Țerei-Românești, care se compuseseră în secolul XVIII pentru Ungurii Peterfy după diferite cronicile locale de către Constantin Scarlatti, ni spune că nemelele lui Mircea cellu Mare „se șice a fi fostu nepotul al regelui serbescu Lazarul”<sup>5</sup>.

Genealogia mirciană se poate reconstitui astăzi după documente contimpurane, erau nu după nesce fabule sacramentale, precum se făcea până a-diniory.

Însuși Mircea declară în crisoavele selle că tată-seu Radu fusese frate cu Vladislav Bassarab<sup>6</sup>.

Prin urmare, Mircea era nepotul (nepos ex fratre) al lui Vladislav Bassarab.

Regele maghiar Ludovic și papa Urban V ni spun, pe de altă parte, cum că Vladislav, unchul lui Mircea, era fiu al lui Alessandru Bassarab<sup>7</sup>.

Prin urmare, Mircea era nepotul (nepos ex filio) al lui Alessandru Bassarab.

Maș pe scurt, era nepotul al lui Vladislav și nepotul al lui Alessandru, toți Bassarabi unu ca și altul, și numai Bassarabi.

Prin ce minune deo putea fi ellu nepotul al lui Lazarul, principe nu maș vechiu, ci chyarul contimpurenul cu densul, urcatul pe tronul Serbiei abia pe la 1371?

Fatalele sillabe din coda numelui Bassarabilor, ecce cea-ce incurca totă treba!

Cantemirul, Cronicul Cantacuzinescu, falsarul actului din 1396, ballada din Hașegiu, fragmentistul din secolul XVII, scriba lui Calcocondila, fontana lui Scarlatti, toți se împedacă, fie-care pe rându, de scabrosul sunet *s+r+b*!

### § 23.

#### ETIMOLOGIA POPORANĂ

Illustrul Vico analizase astronomia, fiziologia, metafisica, cronologia poporane, în comparație cu astronomia, fiziologia, metafisica, cronologia culte.

Totă astă-felul s'ară puté pune în paralela etimologia rudimentară și etimologia științifică.

Similitudinea vorbelor surprinde și împinge la deducțiuni pe înțellegințele cele maș rude, ca și pe cele maș erudite.

Totă diferența consistă în procedură și în ponderositatea rezultatului.

Unu sântu din evul mediu se numea Renat, cea-ce însemneză renăscut: acestu simplu joc de cuvinte era de agiunsu pentru ca poporul să plăsmuască o legendă întrégă despre imaginarul faptu al *renascerii sântului Renat*<sup>1</sup>.

Cam analogă este superstițiunea cea etimologică a țerranului român de a se pădi de focu în ziua sântului Foca<sup>2</sup>, deși Φωκιά allu Grecilor are a face maș currându cu elementul oppus al lui ape, și deși fericitul de acestu nume, martirizat în timpul lui Dioclețian, n'a fostu nici ferraru, nici cărbunar, ci unu bietu grădinaru de longă Sinopa, adecă eroș ce-va maș dedatu cu ploș și cu puțur decatu cu slacere.

În Elveția se află unu munte numit *Pilat*: sătenii din vecinătate sunt încredințați până la fanaticism că acolo, addus de peste nou țerre și nou mări, șice famosul *Pilat*, din mollecunea cărua fusese restignit în Palestina Mântuitorul<sup>3</sup>.

<sup>4</sup>) Ap. STRITTER, II, 918, nota e.—În edițiunea din Bonna acestu variantu nu este indicat.

<sup>5</sup>) PRAY, Diss., 140: „Pater nescitur, sed dicuntur esse nepotes Lazari regis Serviae”.

<sup>6</sup>) VENELIN, 9-14, unu actul din 1387, cu care confruntéză actul din 1424 în a mea Arhivă Istorică, I, 1, 19, ambele aflătoare în originalu în Arhivul Statului din Bucureș.

<sup>7</sup>) Actul din 1365 în SINCAI, I, 330;—FÉJÉR, IX, 3, 470;—WENZEL, Okmányi kalászat, t. I, Pesten, 1856, in-8, p. 18.—

Bulla din 1370 în Magaz. istor., III, 130-35;—RAYNALDUS, XVI, nr. 5, etc.

<sup>1</sup>) SAINTE-MARTHE, Gallia Christiana, Paris, 1715-85, in-f., t. 2, p. 113.

<sup>2</sup>) CANTEMIRU, Kniga Systima ili sostolanje much medanskila religii, Petersburg, 1722, in-f., p. 142-3.

<sup>3</sup>) FLEURIEU DE LA TOURETTE, Voyage au mont Pilat, Avignon, 1770, in-8, p. 76-9.

Totă astă-felă cronicarij din evulă mediū inventă pe Turci în Finlandia fiindă-că se găsece acolo ună orașū numitū Turku, seū pe Troadenj în Francia de oră-ce fiulū luy Pri-amū se numă Paris<sup>a</sup>!

Absolutamente de aceia-și natură este și serbismulă Bassarabilorū.

Derū causa errorij fiindū o dată constatată, să nu ne oprimū la o gîmătate de calle. Lista domnescă a luy Scarlatti, în care marele Mircea se confundă cu familiā regescă din Serbia, ni mai spune încă ce-va, unde originea greșellei nu pôte a nu fi aceia-și.

Vorbindū despre domnulă moldovenescū Petru Mușatū, contimpurēnū și amicū allū luy Mircea, ea țice că tată-seū era: «Costea Mușatū, carele nu se scie unde va fi domnitū, derū se crede a fi fostū din nēmulū despotianū allū regilorū Serbiei»<sup>b</sup>.

Mircea cellū Mare din dinastiā serbescă; Petru Mușatū totū din dinastiā serbescă; dinastia serbescă confundată cu Bassarabi; carej conclusiunea?

Ėccē unū punctū, demnū pe deplinū a fi essaminatū cu o extremă seriozitate, căcī ellū ni va permite a demonstra că Vladislavū și Alessandru cellū Bunū, Mircea și marele Stefanū, Négoiā și Petru Rareșū, superbij zidarj aļ naționalitățij române de dincōce și de dincollo de Milcovū, au fostū toțj din aceia-și nescată în genitū tulpinā a Bassarabilorū!

## § 24

## MUNTENISMULŪ DINASTIEI MUȘATU DIN MOLDOVA.

Muntenia fusese în secolij XIII și XIV în dese și intime relațiunij cu puterniculū pe atuncj imperiū serbū.

Douj Bassarabi, unulū pe la 1270, altulū pe la 1355, au fostū socrī seū cuscri aļ cellorū mai celebri cuceritorj dintre căj au eșitū vre-o dată nu numai din dinastia luy Nemanja, ci chiarū din întregulū nēmulū iliricū.

Stefanū Milutinū, fundatorulū mărimij serbe, ținuse în primaj căsătoriā pe fēta luy Litēnū Bassarabū<sup>1</sup>.

Stefanū Dușanū, grōza oriintelū pe la gîmătatea secolulū XIV, însurase pe uniculū seū fiū cu fēta luy Alessandru Bassarabū<sup>2</sup>.

Mircea cellū Mare, tată-seū Radu-Negru, unchū-seū Vladislavū și frate-seū Danū figurēză pēnē astă-țj, ca o maiestōsă pleiadă de eroi, în balladele poporane alle Serbiei<sup>3</sup>.

Ne reținemū într'adinsū de a ĩmulți aceste esemple prin ce-va din Fotino, căcī este de o falsitate ĩngrozitōre totū ce afirmă ellū pe icj pe collea de a fi luatū ex tēs serbikēs χρονολογίας<sup>4</sup>.

Tērra-Romānescă și Serbia fiindū ĩvecinate și adesea în strĩnsă alianțā, lista domnescă a luy Scarlatti avea în spriginū măcarū o umbră de probabilitate cândū serbisa pe Bassarabi.

Cumū ĩnse puteau fi Serbij domnij moldovenij, cândū ĩntre Moldova și Serbia se ĩntrepune unū ĩntinsū spațij territorialū, și nicj.că essistă cea mai slabă urmă de vr'o legătură ĩnternațională ĩntre ambele în totū cursulū secolulū XIV?

a) O seriā de citațiunij în BUCKLE, *Histoire de la civilisation en Angleterre*, trad. Baillet, Paris, 1865, in-8, t. 1, p. 338 sqq.

b) PRAY, I. c.: „Koste Musatin, non scitur ubi principaverit; dicitur, quod ejus genus sit ex familia despotiana regum Serviae“.

1) NICEPHORUS GREGORAS, scriitorū bizantinū contimpurēnū, VI, 9, țice numai: „a domnului Vlachiēi“, carele ĩnse nu pôte fi decătū domnulū muntenescū de pe atuncj „Lithen vojvoda“, uccisū ĩnr'o bătăliā de cătră Ungurij pe la anulū 1272, cumū arētă o diplomă din 1285 în FĖJER, V, 5, 274, și ĩn-KATONA, VI, 911.

2) Vechia cronică serbă ĩn Glasnik, V, 69: „zaruczil dsczer voevodi zaplanskago Basarabi za sina junago Urosza.“ — Cf. RAYNALDS, 1370, nr. 5.

3) KARADZIT<sup>1</sup>, *Srpske narodne pjesme*, t. 3, Beč, 1846, in-8, p. 54:

„Na Vidinu gradu bijelome,  
„Ond'e bjesze staritz Vladisave;  
„A na ravnoj zeml'i Karavlaazkoj,  
„Ond'e bjesze Karavlah Radule;  
„Na Bukroszu gradu bijelome,  
„Ond'e bjesze bego Radul-bego,  
„S'vojom bratom Mirkom vojvodom“.

Despre Danū-vodă essistă o admirabilă balladă bulgară, publicată ĩn *Periodiczesko spisanie na B'lgarskoto kulzovno druzestvo*, Braila, 1870, t. 1, p. 106.

4) FOTINO, II, 23.—Tōte cronicile serbeselj sunt astă-țj cunoscutē, mai cu seamă mulțumitā reposatului ȘAFARIK, *Gesch. d. serb. Schriftthums*, Prag, 1856, in-8, p. 227, 47, și absolutamente nicj una din elle nu se potrivece cătu-șl de puținj cu ĩmaginara *ij serbikij χρονολογία* a luy Fotino.

Nu cumă-va voră si fostă Serbă totă ca și Bassarabă?

Să vedem.

Lista lui Scarlatti serbisază anume pe Petru *Mușatū*, pe frate-seu Romanū *Mușatū* și pe tatălū lorū Costea *Mușatū*.

Cuvântulū *mușatū*, dispărutū acumū din limba română cis-danubiană, dăru conservatū la frații nostri de peste Dunăre<sup>5</sup>, însemneză *frumosū*, fiindū o simplă scurtare din adiectivulū *infrumușatū* seū *frumușatū*.

Macedo-românulū cântă pêne astă-đi:

Aide cu mene, fetă *mușatū*!

séu:

Veđi în susū cerulū? Nu e *mușatū*?<sup>6</sup>

La Muntenī numele propriū *Mușatū* ne întâmpină în acte pêne pe la finea secolului XVII<sup>7</sup>, ca și o formă femeiescă *Mușă*<sup>8</sup>, corespunđetore cu *Bella* a Italianilorū.

Celebrulū papa *Formosus*, sub care se întâmplase definitivă schismă religiósă între Occidente și Oriinte, se traduce romănesce *Mușatū*.

Serbă n'au avutū nicī o dată și nu puteau ave acestū nume curatū romănescū, și ceia-cei și mai remarcabilū, este că pêne și'n limba lorū ideia de *frumusețe* e respinsă radicalmente din formațiunea nominală bărbătescă, ci se aplică numai la femeie și la vite: *Liepava*, *Liepotiza*, *Lieposzeta*<sup>9</sup>.

Mai pe scurtū, nicī prin depărtarea locurilor, nicī prin lipsă de comunicațiune, nicī prin nomenclatură, domnii moldovenesci Petru *Mușatū* și Romanū *Mușatū*, de'mpreună cu tatălū lorū Costea *Mușatū*, n'au pututū fi Serbi.

Carei dero rațiunea serbisării lorū în lista lui Scarlatti?

Din celle desfășurate în paragrafulū precedentē urmēză că *Mușatescī* trebuiau să fi fostū Serbi în calitate de Bassarabi, adecă simplu numai prin effectulū foneticū allū sunetului *s+r+b*.

Deja Cantemirū emisese ideia că ambele dinastie domnesci din celle douē provincie dunărene alle Daciei se parū a fi descinsū dintr'o singură viță<sup>10</sup>.

Acastă asserțiune a repețit'o apoi Samuilū Miculū<sup>11</sup>.

Amendouī înse au retăcitū în fantastica încercare de a înfrăți pe nu scimū care Negru cu nu scimū care Dragoșū.

Fundatoriū Moldovei n'au fostū din aceia-și familiă cu fundatoriū Terrei-Romănesci; dăru tocmai aci stă cestiunea că nu din sângele fundatorilorū Moldovei se trageau Petru *Mușatū*, frate-seu Romanū *Mușatū* și tatălū lorū Costea *Mușatū*.

## § 25.

### BOGDANESCI SI MUSIATESCII.

Maramurășenulū Bogdanū, căruī i se cade cu totū dreptulū paternitatea vovodatului moldovenescū, avusese fiū pe Teodorū, đisū altū-selū Lațcu.

<sup>5</sup>) Ne surprinde că d. CIHAC, în escellentele seū *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Mayence, 1870, in-8, p. 98, a scăpatū din vedere acestū cuvântū. Este înse și mai surprindtore etimologia, pe care l-o dă WOLF, *Beschreibung der Moldau*, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 9: „*Musch*, ein *Galanterie-Pflasterchen*, und wer diese auf dem Gesichte häufig trägt, wird *Muschat* genannt“. Vrea să șică—dela *mouche* a perrucheriei franceze, unū termenū modernū de cochettăriă, introdusū la Români în timpulū Fanarioților!!!

<sup>6</sup>) MASSIMO, *Grammatica macedono-română*, Bucuresei, 1862, in-8, p. 149.

<sup>7</sup>) *Archiva Istorică*, I, 1, 139, actū din 1620.—Of. VENELIN, 291, 299, etc.

<sup>8</sup>) *Arch. Ist.*, I, 1, 24, actū din 1640.

<sup>9</sup>) KARADZIC, *Lexic.*, 337.

<sup>10</sup>) Cron., II, 385: „Radu-vodă Negrulū, seū frate, seū vărū lui Dragoșū-vodă“.

<sup>11</sup>) *Origines Daco-Romanae*, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 92: „Doctissimus Princeps Cantemir agnovisse videtur, ubi ait, tam Radum Negrum, quam Bogdanum Vayvodam, genitorem Dragosii primi Moldaviae Principis, ejusdem familiae esse“.

Nemuritorul metropolită Dositeu încă în secolul XVII veduse în anticul diptic al scaunului metropolitan, tesaur de-mulț perdat, căci nu mai exista pe la 1790<sup>1</sup>, următoarea linie genealogică:

1. Bogdanu-vodă și Dômnă Maria;
  2. Fiul lor Teodoru Lațcu și Dômnă Anna.
- Ellu o resumă în versuri:

„Cu dômna-sea Maria lăssându bună rodă:  
„Pre Fedorū Bogdanovicū, Lațcu se numește,  
„Cu dômna-sea cu Anna de se pomenesce“<sup>2</sup>.

Espressiunea «se pomenesce» înseamnă că erau înscrși în *pomenicū*.

O remarcămă acêta pentru a da tâtă autoritatea de sorginte istorică cuvintelor metropolitului Dositeu.

În Studiul I, basându-ne pe fontâne contimpurane, noi am cercuscrișu epoca fundatiunii Moldovei approssimativ între anii 1350—1360.

Lațcu a domnită după documente autentice pe la 1370<sup>3</sup>.

Bogdanu-vodă și acestu fiu allu seū, éccé déro doui principī positivī, cart împlu fôrte naturalmente scurtulă intervallă de cellă mulț dou decennie între 1350—1370.

Cronica cea vechiă a Moldovei, scrisă în monăstirea Putna sub Stefanu cellu Mare, adecă d'abia unu secolu în urma evenimentelor, confirmă acêstă seriă, dîcendū că după Bogdanu a domnită fiu-seū Lațcu, éru luī Lațcu i-a succésu «Petru fiulū luī Mușatū»<sup>4</sup>.

Să se noteze aci cu atențiune că Petru nu este în cronica cea vechiă a Moldovei fiu allu luī Lațcu, nicī siū allu luī Bogdanu, ci *fitu allū lut Mușatū*.

Unu nou nēmū s'a furișatū prin încuscire în dinăstia maramurășenă.

Romanu Mușatū, fiu allu luī Costea Mușatū și frate allu luī Petru Mușatū,<sup>5</sup> se însoră cu domnița Anastasia, siya luī Lațcu-vodă și nepôta primuluī Bogdanu.

Acestu faptu de o extremă însemnetate illū scie lista luī Scarlatti, în care citimū: «Romanus habuit uxorem Anastasiam filiam Principis Laczko, et peperit sex filios, ex quibus Alexander Senex est ultimus filius ejus»<sup>6</sup>.

Illū sciea nu mai puținū metropolitul Dositeu totu din prețiosul diptic metropolitan

„Petru-vodă pre urmă puresee, cu viță  
„Carele 'i dîcū Mușatinū; în bună priință  
„Stătu'ta dup'acesta luminată rodă  
„Stăpănu țerrei Moldovei domnulū Romanu-vodă;  
„Acosta, ce se scrie 'ntr'a țerrei urice  
„Mare samoderzavețū, și 'n bună ferice,  
„O'a stăpănitū-și țerra din plaiu pênă 'n mare,  
„Lăssatu-și-a în scaunū puternicū mai tare  
„Ce-a născutu-și din dômna din Anastasia  
„Pre Alexandru cellū Bunū...“<sup>7</sup>

<sup>1</sup>) Dovédă lista princiară a metropolitului IACOBU STAMATE în *Geografia*, Iași, 1795, in-4, reproducă în WOLF, II, X—XIV.

<sup>2</sup>) Cronica rimată, în CIPARIU, *Crestomatia seū analecte*, Blasiu, 1858, in-8, p. 234.—E de mirare cumu de n'a băgatū de sēmă eruditulū editorū importantissimulū faptū, că versurile dositeiane nu sunt aci decâtū o parafrază a vechuluī dipticu metropolitanu allu Moldovei.

<sup>3</sup>) Bulle papale în *Magazinū istoricū*, III, 136-141. — THEINER, *Monum. Poloniae*, I, 664.—RAYNALDUS etc.

<sup>4</sup>) În *Arhiva Istorică*, III, 5, unde înse cronicarulū, ca parte fabulosă a istoriei, pune înainte de acești principī mitulū despre Dragoșū și unu fiu allu acestuia, în privința căruia mărturosece cu naivitate că nu scie nicī măcarū cumu i-a fostū numele. Metropolitul Dositeu de asemenea menți-

oneză pe Dragoșū și pe Sassū, déro fără neveste, cela-ce probeză că n'a luatū numile lorū din diptice, unde se înscrie totu-d'a-una întręga familiă.

<sup>5</sup>) Petru Mușatū ellū însuși numesce pe Romanu frate allu seū în *correspondința* cu regele polonū Vladislavū din 1388, în *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22, tradusă în *Arch. Ist.*, I, 1, 177.

<sup>6</sup>) PRAY, I. c.

<sup>7</sup>) L. c.—SINCAL, *Cron.*, I, 362; ENGEL, *Gesch. d. Mold.*, 112; WOLF, *Beschr. d. Mold.*, 13; și alții, închipindu-și pe Mușateseī a fi fostū din nēmulu luī Bogdanu, își battū capulū în deșertū a ghici pe Lațcu-vodă, tatălū dômnei Anastasia. Sineai illū crede Vladislavū Bassarabū din Muntenia, Engel preferă pe Ungurulū Stefanū Latzkofy din Ardellū, Wolf nu scie ce să mai dîcē!

Aci o observațiune.

Metropolitul Dositeu arretă foarte limuritu că Petru și Romanu n'au fostu din sângele lui Bogdanu și Lațcu, ci din „vița carele' d'icū *Mușatinu*”.

Totu așa amū v'edutu mai susu în cronică cea vechiă a Moldovei.

Lista lui Scarlati face pe acesti Mușatesci din n'emu princiari, *ex familia regum*, ceia-ce se g'ustifică nu numai prin căsătoria lui Romanu Mușatu cu s'isa lui vodă Lațcu, d'ertu încă și mai multu prin însurătorea lui Petru Mușatu cu f'eta putintelui rege polonu Vladislavu Jagello,<sup>8</sup> carele—să se noteze bine—cu nici unu prețu nu s'artu si aliatiu cu unu omu de vr'o origine puțin ilustră.

Prin urmare, ei nu erau din dinastia moldovenescă a Maramurășenului Bogdanu, în care s'au introdusu unicamente prin încuscrire, d'ertu totuși erau dintr'o dinastiă romănescă orecare.

Opriți-v'eu unu momentu și cugetați.

Nesindu din familia domnescă dela Suceva, Mușatesci trebuia să si fostu vr'endū-nevr'endū din familia domnescă dela Severin.

Adecă : Bassarabi.

Acastă dilemmă este dictată de logica lucrurilor.

O mai întărescu înse mai multe alte considerațiuni.

§ 26.

NUMELE PROPRIU MUȘATU.

Unu nume propriu este câte o dată o biografie.

Să presupunemū, bună-ora, cumū-că istoria Moldovei n'artu si lăssatu în catalogul principilor țerei unu singuru cuv'entu despre vodă Radu, poroclitu cellu Mare, fără să arrete totu-d'o-dată originea' ; ei bine, considerându raritatea numelui *Radu* la Moldoveni și frecuența' la Munteni, nemicu mai multu decâtu atata, unu istoricu arū si pututu ghici, fără vr'o altă indicațiune, muntenismulū acestui principe.

Cam astu-felū este și cū *Mușatu*.

În Moldova acestu nume a fostu totu-d'a-una foarte insolitu<sup>9</sup>, pe cându în Muntenia, din cōtra, ellu se întrebunțeză la săteni p'ene n' diua de astă-d'zi; și cată să si fostu fără comparațiune mai respanditu cu căți-va secoly înainte.

Acēsta se pōte demonstra.

Unu nume propriu cându se generalizează peste măsură într'o țerră, încātu la totu pasulū înt'elnesci omonimi, ag'unge în cele din urmă a deveni ridicolu prin trivialitate, și de atunc' încōce, ferindu-se p'arinții a'lu mai impune copiilorū, începe a fi din ce în ce mai rarū.

Unu esemplu.

*Guillaume* este actualmente în Franția unulu din numile celle mai puțin favorite, fiindu consideratu ca pre-mitocănescu : „trop roturier”.

Acastă disgratiă provine dintr'unu prisosu de grațiă de care ellu se buccurase tocmai la aristocrațiă francesă în cursulū evului mediu.

În secolulū XII unu duce de Normandia, învitându o mulțime de nobily la o mare festivitatie, îi împărți din glumă în bande separate, compuse fie-care din toți căți purtati acella-și nume de botezū.

<sup>8</sup>) Acestu rege numesce ellu însuși pe Petru Mușatu; „amiciu și ginere allu nostru” în actulū din 1388, *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22: „Petr vojvoda moldavskii ziat i priatel nasz.” — Cf. *Arhiva Isterică*, I, 1, 177.

lui Stefanu cellu Mare. Veđi actulū din 1481 în a mea *Arhivă Isterică*, I, 1, 75. Putea înse a fi fostu Muntenu.

<sup>2</sup>) Unu ambăssadorū allu lui Stefanu cellu Mare la Mōseva se numla *Mușatu*. Veđi KARAMZIN, t. 6, nota 629, ediț. *Einering*, p. 99. I se aplică înse și lui observațiunea din nota noastră p'ecedinte. — Cf. *Arch. Ist.*, I, 1, 156.

<sup>1</sup>) Totuși pe unu *Radu* Ganguru illu g'assimū între boierii

Divisiunea *Guillemilor* era cea mai numerosă: o sută de ce cavalleri, affară de simpli scutari<sup>3</sup>.

Nu este d'eru de mirare că desgustul și satira au succesu model.

La Români din Muntenia mai multe numi proprie bărbătesci au avutu o sorte analogă figuraseră altă dată mai cu preferință pe tronul și'n divanți.

Mai înainte este *Vladu*.

Etimologicesce, acestu cuvântu însemneză *domn*.

În secolii XIV și XV cei mai illustri principii ai Munteniei au fostu Vladu Bassarabu, Vladu Draculu, Vladu Tepeșu.

Între boșeri și'n burgesia erau Vlađi peste Vlađi.

Trebuia firesce să vină o reacțiune.

Trivialisându-se prin abusu, gloriosulu ore-cându Vladu s'a făcutu cu încetulu sinonimul allu *nerodulu*.

În secolulu XVII Vlađii începă a se rări, căci pe semne se născuse degia proverbiulu: „după ce e prostu, illu chîmă și Vladu”<sup>4</sup>.

Totu așa au pățit'o *Udrea* și *Nanu*, doue dintre cele mai usate numi din primii secolii ai istoriei muntene, despre cari astă-đi poporul ăce :

„Care cumu venă,  
„Totu Udrea 'lă chîmă”<sup>5</sup>

séu: „caută Nanu épa, și ellu căllare pe ea.”<sup>6</sup>

Éccé în ce modu căderea unu nume propriu în derisiune este o probă istorică despre esagerata popularitate într'o epocă anterioră.

Acéstă ursită isbise și pe *Mușati*.

D. Gr. G. Tocilescu ni spune că pintre terranii munteni *nea-Mușati*, ca și *nea-Vladu*, ca și *nea-Udrea*, ca și *nea-Nanu*, însemneză astă-đi pe unu prostolanu.

Aci își are locul exclamațiunea betránulu Orađiu :

Non semper idem floribus est honor!

Poporul și copilulu cu atătu mai iute se satură de unu lucru și'lă aruncă stricatu sub picioare, cu cătu mai multu li plăcuse.

În Moldova *nea-Mușati* n'are nici unu înțellesu.

Muntenismulu acestu nume se mai pôte verifca pe o altă calle.

Nomenclatura chorografică a României e forte ponderosă în casulu de față, fiindu-că aproape tôte localitățile sunt botezate la noi după vre-unu nume propriu bărbătescu.

Astă-felău celle derivate dela *Vladu*: Vlădae, Vlădeni, Vlădășesci, Vlădesci, Vlădila, Vladislava, Vladnicu, Vladu, Vlăduleni, Vlăduța, sunt cele mai multe în Muntenia, d'eru nu lipsescu vr'o câte-va nici în Moldova<sup>7</sup>, ceia-ce dovedesce că Vladu avusese trecere pe ambiu țermi ai Milcovulu.<sup>8</sup>

<sup>3</sup>) LEGRAND D'AUSSY, *Fabliaux du XII et XIII siècle*, Paris, 1829, in-8, t. 2, p. 315: „Ce nom de Guillaume, qui aujourd'hui est si roturier, était alors très commun chez les gens de qualité, et surtout dans certaines provinces. On raconte que Henri, duc de Normandie et fils de Henri II, roi d'Angleterre, ayant donné dans son duché un grand festin auquel il invita beaucoup de noblesse, les convives, par plaisanterie, s'avisèrent de se partager par bandes, selon leurs noms. La bande des Guillaume se trouva de 110 chevaliers, sans compter les simples gentilshommes.”

<sup>4</sup>) ANTONU PANNU, *Proverburii*, Bucuresci, 1853, in-8, t. 2, p. 139.—Cf. observațiunea d-lui ODOBESCU, *Revista Română*, II, 364, unde mai aduce unu a'tu proverbii: „vorbi și neea Vladu, că'i și ellu din sat.”

<sup>5</sup>) PANNU, III, 25.

<sup>6</sup>) *Ibid.*, I, 85.

<sup>7</sup>) FRUNDESCU, *Dict. topogr.*, 527-28.

<sup>8</sup>) Actulu din 1410 în *Arhiva Istorică*, I, 2, 12, ni offeră două Vlađi numai în consiliulu domnescu din Moldova: *Vlađ Sîriatskyi* și *Vlađ Dvornik*.

Localitățile cu radicala *Udrea*: Udresci, Udrisce, Udricani, sunt toate în Muntenia și absolutamente nici una în Moldova <sup>9</sup>.

Dela *Nanū* s'au formatu peste totu vr'o cincî-spre-șeci numiri topografice: Nănași, Năndra, Nănesca; Nănesci, Nani, Nanoveni, Nanovi, Nanu, dintre cari unu-spre-șeci în Muntenia și numai patru în Moldova. <sup>10</sup>

Să vedem acum pe *Musatū*.

În Țerra-Romănescă sunt:

*Mușatesci*, satū în Gorgiū;

*Mușatesci*, satū în Argeșū;

*Mușatesci*, sêlisce totu acolo;

Parte-din-*Mușatesci*, munte în Muscellū;

*Mușatescū*, altū munte totu acolo;

*Mușaterca*, moșă nelocuită în Braila;

*Mușatoiu*, munte în Gorgiū. <sup>11</sup>

În Moldova avem numai și numai o singură localitate de această formațiune: satul *Mușata* în Fălciū, despre care înse nu se uște că întreaga regiune a Prutului de gîostu pêne la Marea-negră, precum am demonstrat-o în Studiul-I, făcea parte în secolul XIV din teritoriul Țerei-Romănesci.

În Transilvania se găsesce eroși abia muntele *Mușatū*, carele și acesta se află nu departe de hotarele muntene despre Hațegū <sup>12</sup>, și totu acolo, eru nu în restul Ardélului, noi dăm de urmele numelui propriu bărbătesc *Mușatū* în documente din secolul XIV. <sup>13</sup>

Prin urmare, limba geografică vine la rîndul seū a se pronunța pentru muntenismul *Mușatescilor*.

Aci înse nu se mărginesce în cestiunea noastră misiunea filologiei.

Frașii Petru *Mușatū* și Romanu *Mușatū*, ca și tatălū lorū Costea *Mușatū*, ni appartu în celle mai vechi fontăne istorice sub o formă nominală foarte curiosă.

Amu vedutu degi că anticul dipticu alū metropoliei moldovene, o sorginte contimpurenă de prima ordine, pune: «vișă ce'i dîcu *Mușatinū*».

Lista lui Scarlatti, a cării conformitate cu dipticul ū dă multă greutate, se exprimă de asemenea: «Koste *Mușatinū*».

În cronică putnă, începută a se scri pe la gîumătatea secolului XV, vedem nu mai puțin: «sîtulū lui *Mușatinū*» <sup>14</sup>.

În fine o altă cronică moldovenescă, pe care o consultase Ragusanulū Luccari pe la 1600, încatū în ori-ce casū ea este anterioră lui Urechî, dîce: «*Musatin*» <sup>15</sup>.

Ce'i ore acestū *Mușatinū* în locū de *Mușatū*?

Munteni, și mai cu sēmă acei de peste Oltū, adaugă unū *inū* cătră numile proprie personale, mai allesu celle finite prin *r* seū *t*.

Acastă particularitate n'a observat-o încă nemi.

Lui *Tudorū* Vladimirescu Olteni ū dîcu *Tudorinū*.

Urbea lui *Severū* este pentru dîșii *Severinū*.

Din *Florū* ei facū *Florinū*.

<sup>9</sup>) FRUND, 497-98.

<sup>10</sup>) *Ib.*, 308-9.

<sup>11</sup>) *Ib.*, 306-7.

<sup>12</sup>) TREUENFELD, *Siebenb. geogr. Lex.*, III, 127.

<sup>13</sup>) Veși despre „Ladislau filius *Musath*“, Românū din „Districtus Castri Deva“, trei acte din 1362-63, în BARITZ, *Transilvania*, t. 4, Brașovū, 1871, in-4, p. 238-40. — Cf.

FEJÉR, IX, 3, 380, 505.—KEMÉNY, *Über die Knosen*, în *KURZ, Magazin*, II, 300-302. — PUȘCARU, *Despre împărțirea politică a Ardélului*, Sibîu, 1864, in-8, p. 15.—etc.

<sup>14</sup>) *Archiva istorică*, III, 5: „Piotr syn *Muszatynow*“.

<sup>15</sup>) *Ristretti di Ragusa*, Veneția, 1605, in-4, p. 104: „Morto Bogdan, venne Lazko, *Musatin*, Roman, Stefano...“

Unu munte în Gorgiți și altul în Muscellă se numescă Carpatină, naturalmente în locu de *Carpată*<sup>16</sup>.

Doce sate în Oltu se chiamă Dobrotină<sup>17</sup>, după numele bărbătescu *Dobrotă* sētū *Dobrotū*, dela care derivă mai multe localități Dobrotesci.

În dreptul Mehedințului avem insula Florentină și alta Florentina<sup>18</sup>, provenite din *Florentie*.

Unu sat și o insulă în Ilfov se numescă *Tatina*<sup>19</sup> dela *Tatu*.

O sêliscă în Dolgiu, nescă ruine în Vlașca și douce sate în Romanașu se dicu *Marotină*, după vechiul nume *Marotă*.<sup>20</sup>

Unu sat în Gorgiți și unu altu în Argeșu se dicu *Sămbotină*<sup>21</sup>, dela numele personalu *Sămbetă* (*Sabbatius*).

În Dolgiu avem: «*Vallea Robotină*»<sup>22</sup>

Forma *Mușatină* în locu de *Mușat* ni apare dero și ea ca o particularitate filologică în favorea bassarabismului dinastiei Mușatescilor din Moldova.

Nu dicem că d'a-stânga Milcovului nu se află vr'o douce-trei localități ca *Hotină*, *Bohotină*, *Zeletină*, cari indică o formațiune nominală analogă; elle totuși sunt nu numai foarte rare, d'erū încă cea mai istorică din elle, anume *Hotinul*, se datoresce unei imigrațiuni oltenene, precum vom demonstra cu o altă ocasiune pe basea unu documentu din secolul XIV.

Încă o probă, și vom închiide apoi epizodul, căruia nu i-am putut da nescă proporțiuni mai restrînse, cestiunea fiind nouă, din cele mai interesante și mai grele totu-d'o-dată.

## § 27.

DOMNIA LUI IURGA KORJATOVICIU ÎN MOLDOVA.

Urcarea pe tronul a lui Petru Mușat nu urmase îndată după vodă Lațcu.

A fost unu intervallu cându reușise a coprinde domnia moldovenă unu duce străin, dela care s'a conservat următorul unicu crisov:

«Cu mila lui Dumnezeu, noi principe litvanu Iurga Koriatovicu voevodu, domnul țerei Moldovei, și cu toți boiarii domniei mele, facem cunoscutu prin această carte a noastră orî-căruu omu bunu, ce o va vedé sētū o va auzi citindu-se, cumu-că această adevărată slugă a noastră, credinciosul panu Iacșa Litavoru, locușinătoru dela Cetatea-albă, ni-a servit cu dreptate și credință, încātu noi, vedându a sea dreptă și credinciosă slusbă cătră noi, și mai allesu vitezia sea în lupta cu Tătarii la satul Vlădicu pe Nistru, amu mi-luitu pe această slugă a noastră susu-scrișă cu unulu din satele noastre, numitū Zubroușu; pentru cari tôte este credința domniei mele și a boiarilor moldoveni, erū spre mai mare tăriă a acesteii cărți a noastre amu poruncitū credinciosului Ivantu... Scris'a Iățcu, în Berladu, anulū 1374, iuniū în 3».<sup>1</sup>

<sup>16)</sup> FRUNDESCU, 98. — Munții *Carpați*, sētū mai bine muntele *Carpată*, ὁ Καρπάτης ὄρος, ne întimpină degla în PROLEMEU, III, 3: «ὑπὲρ τῆν Ἀσπίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους», de unde se pare a se fi inspiratū MARCIANU ERACLEOTULU, geografu grecu din secolul IV, în *Périples*, éd. Miller, Paris, 1839, in-8, p. 98.

<sup>17)</sup> FRUND., 164. — Cf. VENELIN, 344.

<sup>18)</sup> *Ib.*, 192.

<sup>19)</sup> *Ib.*, 476.

<sup>20)</sup> *Ib.*, 285. — Ducii Românilor din Bihar în epoca invasiunii ungare obiceiūză acestu nume *Marotă* sētū *Marotă*, ENDLICHER, *Mon. Arp.*, 13, pe care numai pedantismul superficialu ilu pôte prefăce în *Mariu* și 'n *Mariotă*, pe cându ellu nu este decât *Mare*, de unde *Marotă*, ea și opusulū *Micută* din *Mică*, întoama ca lătinesco: *minus-minutus* sētū *canus-canutus*. Dela *Marotă*, fără oltenesculū *inū*, avem satulū *Morotesc* în Brăila, FRUND., 301.

<sup>21)</sup> *Ib.*, 417.

<sup>22)</sup> *Ibid.*, 401.

1) S'a produsu pentru prima oră în a mea *Foiță de istoriă și literatură*, Iași, 1860, în-16, nr. 2, p. 41, după originalul din biblioteca comitelui Swidzinski din Kiev. Ecce textul slavie: «Milostiiu bozsieiu. my. kniaz litov'skyi iurg koriatovicz voevoda. gospodar zemli moldavskoi. i s ouși boiarove gospodstva mi. sviedomo czinim is sim listom naszim. vsiakomu dobromu nan v'zriuseziu ili ego oulszysziuseziu czezi. ôzse tot istii sluga nasz viernoī pan iakszia litavor. namiesnik bielograd'skyi. sluzsil nan pravo i vierno. tiem bo my vidievsze pravou i viernoiu sluzsbu ego do nas. a naipaczsz chr'blui pod'vizi is tatory ou sela zovomos v'ldici na d'niestr. zsalovali esmy togo is'nogo slugu nasze viszpisanogo is edno ôt naszieh sel. na imia zubrov'tzi. ou... na toe v'se viera gva mi i boiar moldav'skyeh. a na bolszoiu tvrđost semu listu naszemu. velieli esmy viernomu ivan... pisal iatzko. u br'lad v' lieto 6882, iun 3.»



Cronicele litvane cele vechi cunoscute foarte bine această introducere a lui Iuga Koriatovicu în şirul domnesc din Moldova.

Cea mai veche din ele dice :

«L'au pofitö Moldoveni sä li fie vodă şi l'au dusü acollo».<sup>2</sup>

Gebhardi<sup>3</sup> şi după densusul Wolf<sup>4</sup> au spus cei äntei şi singurii dintre istoricii nostri că obscurul Iuga-vodă din cronica moldovenă pöte fi anume acellü Iurga Koriatovicu.

Acastă aserţiune înse e adevărată numai pe gümătate.

În Moldova au fostü în secolulü XIV doui principii d'o potrivă efemerii cu numele de Iurga seü Iuga: unulü pe la 1374, dela care vine actulü de mai susü, şi altulü precedendü la domniä pe Alessandru cellü Buntü pe la 1399, dela care noi posedämü de asemenea o diplomă foarte autentică.<sup>5</sup>

Ceä-ce a făcutü cronica moldovenescă, este de a-ï si confundatü pe amëndouï într'unü singurü personagiü, deşi 'ï despăräta în realitate unü spaşiu intermediarü de vr'o trei-äeci de anni.

Testulü lui Urechia sunä în agünulü annulü 1400 :

«Iuga-vodä întrecut'a pre domniï cei trecuñ de mai 'nainte de densusü; că a trämisü la «patriarchia de Ochrida, şi a luatü blagosloveniä, şi a pusü mitropolitü pre Teocistü; şi a «descällecatü oraşe prin ţerrä totü lä locuri bune, şi allesü sate, şi le-a făcutü ocöle pe 'n-«pregürü; şi a începutü a däreuire ocine prin ţerrä la voñnici ce făceäu vitezie la oşti; şi «a domnitü doui anni, şi l'a luatü Mircea-vodä domnulü muntenescü la sine.»<sup>6</sup>

Ceä-ce aparäine în această relaşione lui Iuga II, pöte fi, affarä de datulü cronologicü, numai dörä vr'o correspondinşä cu patriarculü bulgarü din Ochrida, cäci tocmai între anni 1395-1400 Moldova era cam certatä cu patriarcatulü grecü dela Constantinopole.<sup>7</sup>

Restulü privesce din punctü în punctü pe Iuga Koriatovicu.

În adevëru :

1. «Däreuirea ocinelorü prin ţerrä la voñnici ce făceäu vitezie la oşti—şi sä se observe că sub Iuga II n'a fostü nici unü resbellü—se verificä prin însuşi crisovalü din 1374, unde boia-rulü Iacobü Litavorü capëtä satulü Zubräuñ în urma unei bättalie cu Tätariï löngä Nistru;

2. «Descällecarea oraşelorü prin ţerrä totü la locuri bune, şi allesü sate, şi facerea ocölelorü pe 'npregürü», este o caracteristicä distinctivä a întregii familie Koriatovicu, încätti lorü li se attribue reñnoirea apröpe a tuturorü urbilorü din Podolia: Bakota, Smotricz, Kamienieç, Braçlaw, Winniça, etc.<sup>8</sup>, értü unulü dintr'înşii, principele Teodorü, fratele mai micü allü lui Iurga, emigrändü în Ungaria, a strämutatü această ereditarä passiune de edificare pënë 'n fundulü Maramuräşului.<sup>9</sup>

<sup>2</sup>) *Latopisico Litwy*, ed. Danilowicz, Wilno, 1827, in-8, p. 50: «Kniazia Iunia Wolochowe wziali ego sobie vovevdcin, i tamo ego okormili.»— Cf. mai glosü nota 13.

<sup>3</sup>) *Gesch. d. Mold.*, 566: «In dem Verzeichnisse bey dem Herrn Pray, Diss. p. 140, sind Stephanus III, 1391-1398, Jurgas I, 1399-1401, und Alexander I, 1401-1433, als Brüder und Romani I Söhne, Petrus III, 1398, als Stephan III, und Stephanus IV als Petri III Söhne angegeben; allein des P. Kantemirs Angabe, dass Stephan IV und Peter III des Stephans Söhne gewesen sind, Jurga aber nicht zu dem Geschlechte gehöre, ist den Urkunden nach richtiger. In des Alb. Wujek Kozalowiez Hist. Lithuanæ (Dantisci, 1850), t. 1, p. 290, findet sich ein gewisser Jurgas, Jurjew oder Georg Koriatowiz, ein lithauischer Prinz, den die Moldauer aus Podolien geholt und über sich zum Fürsten gesetzt, einige Bürger zu Sutschava aber gleich durch Gift getödtet haben sollen...»

<sup>4</sup>) *Beschr. d. Mold.*, II, 18.

<sup>5</sup>) In COGALNICËNU, *Arhiva Romänescä*, ed. 2, Iaşi, 1860, in-8, t. 1, p. 14.—Originalulü slavieü se aflä la familia Ca-

ruzo din Botoşani. Deşi noi cunnöscemü numai traducerea şi deşi crisovalü este farä datü, ba încă şi cu numi proprie desfigurade, bunä örä *Bärlin* în locü de *Bärlieü* etc., totuşi criteriile interne illü punü mai pe susü de bänuelä.

<sup>6</sup>) *Letop.*, I, 102.

<sup>7</sup>) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, 241-245; 528 etc. Totü de acollo înse appare că între anni 1395-1400 au fostü metropolitii în Moldova de'nteii Ieremia şi apoi Iosifi. Dela acestü din urmă s'a publicatü unü documentü din 1407 în *Arch. Ist.*, I, 1, 140. Metropolitulü Teocistü aparäine epöcei cu multü mai încöce a lui Stefanü cellü Mare. Veñi eroşi *Arch. Ist.*, I, 1, 115. Eccë în ce modü Urechia confundä la unü locü nu numai pe amëndouï Iuga, dëru pënë şi pe marele Stefanü, carele în adevëru la 1456 a rugatü pe patriarculü ochridenü Doroteiu a da Moldovei unü metropolitü. Veñi doue acte în *Magaz. Ist.*, I, 277-8.

<sup>8</sup>) KARAMZIN, V, nota 12, ed. Einerling, p. 7.

<sup>9</sup>) BASILOVITS, *Notitia fundationis Theodori Koriatovits, olim ducis de Muncacs, Cassoviae, 1790*, in-4, passim.

Maî remâne d'érû unû singurû punctû de limuritû : «a domnitû douî annî şi l'a luatû Mircea-vodă domnulû muntenescû la sine.»

Maî ântefu, ce pôte fi ôre : «l'a luatû la sine?»

Unû Domnû nu se ŷea de bună voiă.

Este evidente că Urechîa trebuia să fi înţellesû reû s'eu desfiguratû din negrigure cuvintele unei fontâne maî vechî, pe care o va fi avutû la dispoziţiune.

*Uziati s'eu uziati* înseamnă *a lua*; *vezati s'eu uzati* înseamnă *a lega*; *uznik s'eu uzien*, polonesce *wiezen*, înseamnă *captivû*; tôte aceste espressiuni omofone confundându-se una cu alta, cronicarul a tradusû şisa slavică a sorginîi selle prin *a luatû* în locû de *a prinsû în resbotu*. E şi maî uşorû a înlătura o nedomerire cronologică.

La 1374 nu domnia în Muntenia Mircea cellû Mare, ci tată-seû Radu-Negru, frate şi urmaşû allû lui Vladislavû Bassarabû.

Cu tôte astea se scie că :

1. Fiiî domnescî în România purtau titlulû de *voevođi*<sup>10</sup>;
2. Cândû suveranulû era împedecatû de a eşi ellû-însuşî la luptă, trămittea generalmente în locu-î pe cine-va din familiă<sup>11</sup>.

Astû-fellu se înţellege în ce modû marele Mircea, commandându ôstea părintelû seû Radu-Negru, fără a fi încă ellû-însuşî «domnû muntenescû» după cumû illû califică Urechîa, învinge şi chîartû omorâ pe usurpatorulû principe allû Moldovei, Litvanulû Iuga Koriatovicu.

În martiû 1375 acesta din urmă nu maî trăia, precumû dovedesce unû actû de atuncî din partea fratelû seû Alessandru Koriatovicu, carele î succesese pe tronû în miculû principatû rutenû trans-nistriantû allû Podoliei la marginea orientală a Moldovei.<sup>12</sup>

Prin urmare, resbellulû lui Iuga Koriatovicu cu marele Mircea şi peirea ducelû litvanû s'au întemplatû documentalmente între iuniû 1374, datulû crisovulû seû, şi între martiû 1375, datulû diplomei fratelû seû Alessandru Koriatovicu.

Actulû din 1374 se dă în Berladû; totû în apropiare, negreşitû cu puşine şille maî în urmă, cade în luptă cu Munteniî Iuga Koriatovicu, de ôră-ce totû acollo se vedea încă mormântulû seû peste douî secolî.

Polonulû Martinû Strykowski şice:

«Iuga Koriatovicu a fostû înmormântatû într'o monastire de p'etră ca o gîum'etate de şî maî gîosû de Berladû, unde amû fostû cû-însunû la 1575.»<sup>13</sup>

<sup>10</sup> Veđî bună ôră în VENELIN, 19, actulû mireianû din 1399: «*Syra gospodstvami Michaila voevoda.*» — Ibid., 61, unû crisovû moldovenescû din 1420 dela Alessandru cellû Bunû: «*Syna gospodstvami Iliasia voevody.*» — Cf. observaţiunea lui ŞINCAI, I, 330, despre *Nicolae-vodă* din 1366. — etc.

<sup>11</sup> La 1330, în resbellulû dintre Bulgari şi Serbi, Alessandru Bassarabû trămitte în agîutorû cellořû ântei pe *socru-seû*. Veđî actulû serbescû din 1348 în MAIKOV, *Ist. serb. naroda*, 43. — În resbellulû acelluia-şî Alessandru Bassarabû contra Ungurilorû, *fii seî* gîucaû rolulû principâlû: «*Bazarab Olacum et filios ejus*», şice actulû maghiarû din 1335 în FEJÉR, VII, 4, 58.

<sup>12</sup> După originalulû din biblioteca comitelûi Przdziecki publicatû în *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 21. — Despre Alessandru Koriatovicu maî veđî o bullă papală din 1378 în THEINER, *Monum. Poloniae*, I, 784. — În BALTHAZAR BEHEM, *Codex pictoratus urbis Cracovio*, 1505, in-f., MS. allû Bibliotecei Universităţii din Cracovia, p. 26 şi 142, se află dela acelaşî Alessandru Koriatovicu o diplomă în limba germană din 1375, şi o allă latină din 1385 dela fratele seû Constantinû Koriatovicu, despre carî veđî articolulû lui Dr. HEYZMANN, în *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, Wien, 1865, in-8, t. 33, p. 194, 209. — Koriatovicii erau din

aceia-şî familiă ducală allû Litvaniei, din care eşise şi dinastia polonă a Jagellonilorû.

<sup>13</sup> *Kronika Polska, Litowska, etc.*, Königsberg, 1582, in-f., p. 418: «*Swiadcza potym Latopiscze Litewskie y Ruskie, iz Juria Koriatowicza Woloszy na gospodarstwo albo wojewodztwo Woloskie i Moldawskie dla iego dzielności ryccerskich wzieli, y w Soczawie na stolice wedlug swego zwycza'u podniesli, wszakze iako u nich iest wrodzona niestatecznose czestego odmieniania panow, Juria Koriatowicza otruli w Soczawie, pochowan u Wasziulach monasterze murowanem za Berladem, gdzim sam byl 1575, pol dnia iazdy.*» — Otrăvirea lui Iuga Koriatovicu în Suc'eva este partea legendară a cronicelorû litvane, care se află în contradicţiune cu loculû înmormântării selle şi cu actulû nostru din 1374. Ellû fusese dusû la Suc'eva, nu otrăvitû. Cea maî vechiă cronică litvană, despre care veđî maî susû nota 2, întrebuinteză şicerea *okormiti*, care înseamnă: nu numai a otrăvi, ci încă: a ducî unde-va. Veđî dicţionarulû Academiei Russe: *Slovar Tzerkovno-slaviauskago iazyka*, t. 3, Petersb., 1847, in-8, p. 60. Strykowski şi urmaşii seî n'au înţellesû espressiunea şi au tradus'o prin *otrăvire*. Câte fabule nu s'au furişatû astû-fellu în istoriă din cauza ambiguităţii vorbelorû!

Éccé unū testū pe câtū se pôte de clarū din partea unū marturū ocularū!

În Studiul I noi ne-amū încredințatū că Berladulū forma în secolulū XVI unū punctū de hotarū între Moldova și Muntenia.

Bătălia avusese déro locū chfartū la fruntariă.

Ei bine, marele Mircea destronéză și uccide pe Iuga Koriatovicū.

De ce înse?

Pentru a așeđa în domnia moldovenă némulū Mușatescilorū, despre muntenismulū căruia noi amū offeritū mai susū atâtea differite probe.

Resbellulū între Terra-Românescă și nenorocitulū Iuga Koriatovicū avea în vedere purū și simplu stabilirea dinastiei Bassarabilorū în Moldova, unde ramura Mușatescilorū a fostū admisă de cătră poporū cu atătū mai lesne, cu câtū unulū dintr'înșii se căsătorise mai de 'nainte cu o fiă a lui Lațcu-vodă din dinastia maramurășenă a Bogdanescilorū.

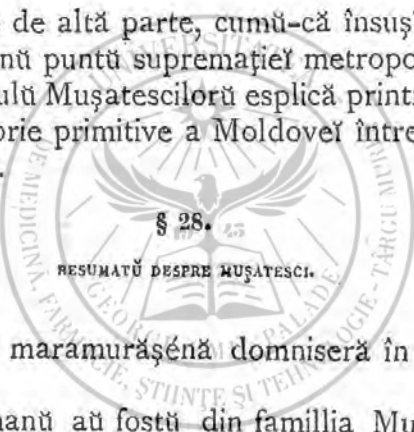
Printr'o consecință de origine și de gratitudine, Petru Mușatū în totū cursulū lungelū selle domnie dintre anni 1374—1399 îndura pënë la unū punctū suzeranitatea Terre-Românesci asupra Moldovei.

În 1389 ambassadorulū seū la curtea polonă nu se sfiesce a numi pe marele Mircea: «domnū allū seū», cea-ce arū fi fostū ne'nțellesū fără unū gradū de vassalitate seū cellū puținū de subordinațiune.<sup>14</sup>

Essistă urme documentale, pe de altă parte, cumū-că însușī scaunulū metropolitanū allū Moldovei era suppusū pënë la unū punctū supremației metropolitanulū munténū.<sup>15</sup>

Intr'unū cuvântū, bassarabismulū Mușatescilorū esplică printr'o singură trăsură de lumină tôte misterele semi-secolareī istorie primitive a Moldovei între 1350—1400.

Unū momentū de recapitulare.



Amū probatū că:

1. Din dinastia fundamentală maramurășenă domniseră în Moldova numai tată și fiū: Bogdanū și Lațcu;
  2. Urmașii lorū Petru și Romanū au fostū din familia Mușatescilorū, cu totulū străinā cellei d'ânteu;
  3. Numele Mușatū, și mai allesū forma Mușatinū, sub care ellū ni se presintă în fontânele celle mai vechi, indică o origine muntenescă;
  4. Deși Mușatescii nu erau cătu-și de puținū din prima dinastiă moldovenă, totuși descindeau și ei dintr'unū némū românū princiarū, încătū nu puteau fi decâtū numai dōră din dinastia olténă a Bassarabilorū;
  5. Acella carei adduce șii aședă în puterea sabiei pe tronulū vevodalū din Sucéva, este anume lucéférulū Bassarabilorū: Mircea cellū Mare;
  6. În câtū timpū au trăitū primii Mușatesci, Petru și Romanū, legăturile de sânge și de recunoscință îi mântineau fără șovăire într'unū felū de vassalitate cătră Terra-Românescă.
- Aceste șesse puncturi concurgū a constitui o certitudine istorică despre derivațiunea secundeī dinastie moldovene a Mușatescilorū din ilustra tulpinā munténă a Bassarabilorū<sup>1</sup>.

<sup>14</sup>) DOGIEL, I, 587: „Nos Magnus et Romanus Hericzski Comites Illustris Principis Domini Miricii Woiewodæ Transalpini etc., nec non Dugoyus Magnifici Principis Petri Woiewodæ Muldanensis Marschaleus, Ambasiatores. Recognoscimus tenore præsentium — nomine et pro parte præfati Domini Miricii Domini nostri.” — Să se observe că în acest

actū Mircea este *Illustris*, érū Petru Mușatū numai *Magnificus*.

<sup>15</sup>) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, 494.

<sup>1</sup>) Cu puținū mai la valle se va mai adăoga o puternică probă eraldică, asupra cării n'amū pututū antecipa în desvoltările de mai susū: marea nobilitară a Mușatescilorū și a Bassarabilorū este aceea-și.

Éccé de ce unii credeau pe Petru Muşatū şi pe frate-seu Romanū Muşatū a fi fostū Serbī, totū așa precumū Cantemirū, Genealogia Cantacuzinésă, Nicolaū Milesco, copistulū lui a lui Scarlatti şi alţii serbisatū care mai de care pe Bassarabī, fără vre-unū altū cuvântū decâtū numai şi numai asemnarea fonetică între *Sorabū* şi *Bas-sarabū*.

Astă-đi, cândū unirea principalelor douē fize alle Daciei Traiane a devenitū unū faptū împlinitū, este o mângăiare de a putē constata că una din misteriosele căi, prin carī Provedința se apucase de secolī a prepara treptatū-treptatū neisprăvita încă unitate română, a fostū înălțarea unei singure familie pe îngemnatele tronuri din Moldova şi Muntenia.

## § 29.

SULZER ŞI HELIADE DESPRE ARABISMULŪ BASSARABILORŪ.

Nomenclatura Terrei-Romănesci în secolulū XIV nī-a procuratū degia mai multe preciose conclusiuni.

S'o urmărimū înse pēnēn fine.

Celebrulū Sulzer đice într'unū locū că Pecenegii, numiți altū-felū Bissenī, vorū fi avutū nesce sclavi Arabi, de unde apoi însă-și țerra, în care locuiau împreună stăpânii şi robii, se va fi đisū *Biss-Arabiā* seu *Bess-Arabiā*<sup>1</sup>.

Nemuritorulū nostru Heliade a găsittū şi ellū unū miđū-locū nu mai puşinū escentricū de a *arabisa* pe Bassarabī, ba încă în versuri:

- « Toşi Bassarabi d'a-rondulū, în susū din fiū în tatā
- « Pēnē la căpitanulū legiunilorū romane,
- « Cariī se stabilirā în Terra Macedonā
- « D'Aurelianū-Aūgustulū; şi loculū, ce s'adapā
- « De Istru şi Morava, d'atuncea illū numirā
- « Bassarabița Romei, ca să se scie'n secolū
- « Cā Bassarabū fu capulū acestei colonie;
- « Acestū Bassarabū fost'a unulū din Prinții Romei
- « Şi căpitanū celebru, ce pentru mari succese,
- « Victoriī lăudate ce'n arme reptatase
- « În *Bassa-Arabiā*, astū nume ī se dede!<sup>2</sup> »

De unde luat'a Sulzer pe sclavi Arabi ai Bissenilorū?

De unde dedus'a Heliade triumfurile unū óre-care căpitanū romanū în Arabia de gřostū?

O simplā allucinațiune!

Şi totuşi, decā gřumětatea cea *arabicā* din numele *Bass-arabici* a pututū impressiona atātū de tare pe unū Sulzer şi pe unū Heliade, cu câtū mai multū această simfoniā trebuia să isbēscā nesce spirite mai puşinū culte?

Mai āntēu de tóte, catā s'o fi observatū însişi Bassarabi.

## § 30.

NATURA REBUSULUI ERALDICU.

În evulū mediū elementele semnificative alle unū nume propriū gřucaū unū rollū fórtē importantū.

Elle dederā nascere în eraldicā așa numitelorū *rebusuri*.

1) *Gesch. d. transalp. Daciens*, I, 443: „Bessarabien, mit diesem Namen von den *arabischen* Slaven, welche die Pesischenegen, da sie in Mittelalter dieses Land bewohnten, von den Komaren an sich erkauffen, vorher aber von seinen ersten Bewohnern, den Bissenern oder Bessen, -glattweg Bessen genannt.“ — Unū adeptū allū lui Sulzer, MEIER, *Opisa-*

*nie Oezakovskiiia Zemli*, Petersb., 1794, in-8, p. 42, merge cu estravanța şi mai departe, assicurāndū că Sciții, încă înainte de Cristū, arū fi addusū pe sclavi Arabi la Dunāre!

2) *Currierulū de ambe-sexē*, 1847, p. 62, ap. ARICESCU, *Ist. Cāmpuluugulū*, I, 41.

În momentul de față cea mai aristocratică țară, unde sunt încă departe de a se stinge urmele tradițiilor feudale, este Anglia.

Să ascultăm dero pe cellă mai modernă blasonistă britanică.

«*Rebus*—d. Boutell—este o compoziție eraldică făcându allusiune la numele purtătorului stemmei, sau la profesiunea acestuia, ori la calitățile sale personale, care sunt descrise figurat: non verbis, sed *rebus*. Bună oră: trei somi, anglesesce *salmon*, sunt marca familiei *Salmon*; o lance plecată, *shake-spear*, specifică pe *Shakspeare*, etc. În evul-mediu rebusurile erau forma cea favorită a limbajului eraldic, din care n-au mai rămas mulți eleganți și curioși specimene. Așa pe monumentul abbatelui *Ramrydge* la St.-Albans sunt sculptați o mulțime de berbeci; *ram*, purtându-le-care pe gâtă câte un collar cu inscripțiunea: *rydge*. Un frasin, *ash*, fiind dintr'un butoi, *tun*, ne întâmpină la St.-John's în Cambridge pe monumentul unui *Ashton*. Asemeni allusiunii, asemeni rebusuri sunt, mai multă sau mai puțin, chiar esențiale în orice eraldică, căci altă-felă ea n'ar putea îndeplini scopul său de a fi o limbă simbolică»<sup>1</sup>.

Originea așa zicându instinctivă a acestei *limbe simbolice* se poate constata până astăzi la selbategi din America.

Pe vechile monumente messicane regele Itzcoatl e reprezentat printr'un șerpe cu nesce cuțite pe spate, fiind că cuvântul *itz-coatl* în limba Aztekilor însemna «cuțit-șerpe»<sup>2</sup>.

Un Irochesu, pe care-l chiamă zmeu sau urs, zugrăvesc în trăsuri grossolane chipul animalului omonim, și acest *rebus* îi servește drept subscriere<sup>3</sup>.

Cea-ce face cannibalul în lumea nouă, o făcea întocmai așa în lumea veche nobilimea din evul mediu.

Vom aduce câte-va din numeroasele esemple, pe care ni le procură d. Boutell:

Familia *Irmain*, marcă *trei-mâni*;

Familia *De Ferrers*, marcă *potcove* (fers);

Familia *De Hertley*, marcă *animă* (hart);

Familia *Fitz-Urse*, marcă *ursu*;

Familia *De Merley*, marcă *merlă*;

Familia *Corbett*, marcă *trei-corb*;

Familia *De Lucies*, marcă *trei-brați* (lucy);

Familia *Bannerman*, marcă *stegă* (banner);

Familia *Bell*, marcă *clopot* (bell);

Familia *Trumpington*, marcă *trămbiță* (trumpet); etc.

Până și dinastia regală a *Plantagenetilor* își luase drept însemne un vegetal foarte modest, din care se făc numai mături: *planta-genista*<sup>4</sup>.

Să ne întrebăm acum: care putea fi oare anticul *rebus* al *Bass-arabilor*?

<sup>1</sup>) **Heraldry historical and popular**, London, 1864, in-8; p. 123 sqq.: «*Rebus*, a charge, or any heraldic composition which has an allusion to the name of the bearer, or to his profession, or his personal characteristics, and thus may be said to speak to the beholder: non verbis, sed *rebus*. For example, three salmons for the name *Salmon*; a spear on a bend for *Shakspeare*, etc. In the Middle Ages the *Rebus* was a favourite form of heraldic expression, and many quaint and curious examples remain of such devices: for instance, the monument of Abbot *Ramrydge*, at *St. Alban's*, abounds in figures of *Rams*, each of which has, on a collar about its neck, the letters: *rydge*. An *Ash-tree* growing out of a *Cask* or *Tun*, for the name *Ashton*, at *St. John's*, *Cambridge*, is another example of a numerous series... It is of the very essence of

all Heraldry, that in some respect or degree it should be allusive, should have in it something of the *Rebus*; otherwise it would not fulfil its aim and purpose of being a symbolical language».

<sup>2</sup>) TYLOR, **The early history of mankind**, London, 1870, in-8, p. 95. — LENORMAND, **Sur la propagation de l'alphabet phénicien**, Paris, 1872, in-8, t. I, p. 25.

<sup>3</sup>) WELD, **Voyage au Canada**, cap. 35, și LAFFITEAU, **Moeurs des sauvages américains**, t. 2, p. 40-41, ap. SALVERTE, op. cit., I, 238. — Cf. detalii foarte interesante în LUBBOCK, **Origines de la civilisation**, trad. Barbier, Paris, 1873, in-8, p. 45-53 și 129.

<sup>4</sup>) BOUTELL, 74. — Cf. *ib.*, 40, 42, 45, 47, 51, 54, 66 etc.

## § 31.

REBUSULU ERALDICU ALLU BASSARABILORU.

Ollandesul Levinu Hulsius a publicatü în timpulü lui Mihaïu cellü Vitezü stemmele tuturorü țerrelorü dintre Carpați și Balcanü.

Muntenia figuréză acolo în următorulü modü :

*Valachia.*



Amü veđutü mai susü că dinastia moldovenescă a Mușatescilorü a fostü din tulpina Bassarabilorü.

Ei bine, marca Moldovei în Levinu Hulsius se compune éroși din *capete negre*, înse nu trei, ci numai doue, puse în vërfurü a doue crengé încrucisate.

Crengéle séü ramurele în grafulü simbolicü allü eraldiceï denótă *derivațiune...*

În simțulü sciintificü allü espressiuniï, Arabii nu sunt *negri*.

Cu tóte astea în evulü mediü și pënë astă-đi usulü vulgarü a confundatü și confundă numele lorü aprópe pretutindenü cu ideia de negrétă.

*Maurü, Morü, Arabü, Arapü, Negru*, sunt sinonime în generalitatea limbelorü europeé<sup>2</sup>.

La Români mai în speciä litteratura poporană ni represintă sub numele de *Arabü* tipulü cellü mai perfectü allü *Negritinulü*, după cumü s'arü puté găssi în realitate numai dóră în centrulü Africeï :

- « Unü Arapü bogatü,
- « Negru și buzatü,
- « Cu solđi mari pe capü
- « Ca solđi de crapü,
- « Și cu buze late,
- « Late și înflate,
- « Și cu ochi holbați,
- « Și cu dinți smaltați<sup>3</sup>.

De aceia în tótă Europa unü *capü negru* servia în epoca feodală ca rebusulü eraldicü cellü

<sup>1</sup>) *Chronologia, das ist ein kurze beschreibung was sich in den Ländern, so in dieser hiezugehörigen Landtafel begriffen, biss auff dieses 1597 Jahr gedenokwürdigis verlauffen; sine loco; typis Christ. Lochneri, 1597, in-4, feste totü 76 pagine nenumerate. — Acella-și HULSIUS a scrisü latinesce *Descriptio Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae*, Francof., 1594, in-4, pe care noi înse n'o cunnóscemü și pe care ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 69, o citezá de ascemü s' menea fără s'o fi cunoscutü. — Despre Hulsius în genere veđi: BRUNET, *Manuel du libraire*, t. 3, part. I, Paris, 1862, in-8,*

p. 370, și ASHER, *Bibliographical essay on Levinus Hulsius*, London, 1839, in-4.

<sup>2</sup>) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, IV, 329, 547, verbis *Mauri, Maurillus, Moreta* etc. — Cf. KARADZIT, *Lex.*, 6, v. *Arapin, Arapincze*, etc. — Degia în anticitate STRABO, XVI, 4, 27, combatte pe acela cați pe Arabi îi făceau negri: *ἑρμευούς, τῶν γὰρ Αἰθιοπίων μᾶλλον ἰδιον*.

<sup>3</sup>) ALEX., *Poesie pop.*, ed. 2, 116. — Cf. ISPIRESCU, *Basme*, Bucur., 1872, in-16, p. 128 sq.

mai potrivit pentru acele familii s<sup>u</sup> localităţii, în numile cărora se putea observa ce-va arabesc<sup>u</sup> s<sup>u</sup> moresc<sup>u</sup>.

Aşa de esemplu :

Provincia spaniolă Alg-arbia p<sup>o</sup>rtă în stemmă un<sup>u</sup> cap<sup>u</sup> negru.<sup>4</sup>

Oraşul<sup>u</sup> belgian<sup>u</sup> Mor-in întrebuintează aceia-şi emblemă.<sup>5</sup>

Casa englesă Murp-son, întocmai ca icona din cartea lui Levin<sup>u</sup> Hulsius, are în marca<sup>u</sup> nobilitară *trei capete negre*.<sup>6</sup>

Am<sup>u</sup> dobândit<sup>u</sup> ast<sup>u</sup>-felit<sup>u</sup> un<sup>u</sup> punct<sup>u</sup>, în privinţa căruia nu p<sup>o</sup>te persiste cea mai mică îndouélă.

Cuv<sup>u</sup>ntul<sup>u</sup> Bass-arab<sup>u</sup> are mai multe drepturi la un<sup>u</sup> cap<sup>u</sup> negru, decât<sup>u</sup> ch<sup>u</sup>iar<sup>u</sup> Alg-arbia, Mor-in s<sup>u</sup> Murp-son.

Rebusul<sup>u</sup> eraldic<sup>u</sup> este aci evident.

Eleganta stemmă, pe care Levin<sup>u</sup> Hulsius o attribue Munteniei şi Moldovei<sup>7</sup>, nu aparţine nici de cum<sup>u</sup> acestor<sup>u</sup> ţerre, ci exclusivamente n<sup>u</sup>mului Bassarabilor<sup>u</sup>, din care Muşatesc<sup>u</sup> format<sup>u</sup> o simplă ramură, transplantată din Severin<sup>u</sup> la Sucéva.

Geograful<sup>u</sup> ollandesc<sup>u</sup> nu sciea înse nimic<sup>u</sup> nu numai despre Muşatesc<sup>u</sup>, d<sup>u</sup>er<sup>u</sup>u nici măcar<sup>u</sup> despre Bassarabi.

Pentru ell<sup>u</sup>, ca şi pentru universalitatea scriitorilor<sup>u</sup> de pe la finea secolului XVI, sub numele de *Bessarabiă* se înţellegea într'un<sup>u</sup> mod<sup>u</sup> riguros<sup>u</sup> colţuşorul<sup>u</sup> trans-prutian<sup>u</sup> all<sup>u</sup> Moldovei de g<sup>o</sup>st<sup>u</sup>.

Aşa d<sup>u</sup>er<sup>u</sup>, nesci<sup>u</sup>nd<sup>u</sup>u nimic<sup>u</sup> despre Bassarabi, despre Muşatesc<sup>u</sup> şi despre antica origine muntenescă a Bassarabiei, Levin<sup>u</sup> Hulsius n'a putut<sup>u</sup> inventa din crier<sup>u</sup> se<sup>u</sup> pentru ambele ţerre române dela Dunăre rebusul<sup>u</sup> eraldic<sup>u</sup> all<sup>u</sup> cap<sup>u</sup>etelor<sup>u</sup> negre, ci trebuia, fără să prec<sup>u</sup>pă ell<sup>u</sup>-însuşi însemn<sup>u</sup>etatea lucrului, să le fi descoperit<sup>u</sup> în nesce fontâne istorice cu mult<sup>u</sup> mai vechi.

In adev<sup>u</sup>er<sup>u</sup>, noi ill<sup>u</sup> surprindem<sup>u</sup>u esist<sup>u</sup>nd<sup>u</sup>u documentalmente degia pe la g<sup>u</sup>m<sup>u</sup>etatea secolului XIV.

Când<sup>u</sup> Vladislav<sup>u</sup> Bassarab<sup>u</sup> recunosc<sup>u</sup>u pe la 1368 suzeranitatea cor<sup>o</sup>nei Sântului Stefan<sup>u</sup>, regele Ludovic<sup>u</sup> s'a grăbit<sup>u</sup> de bucuria a batte o monetă cu effigia puternicului şi temutul<sup>u</sup> se<sup>u</sup> vassal<sup>u</sup>.

Acea effigiă este un<sup>u</sup> cap<sup>u</sup> negru, ba încă încins<sup>u</sup> cu o legătură, adecă din punct<sup>u</sup> în punct<sup>u</sup> aşa precum<sup>u</sup> vedem<sup>u</sup> în Levin<sup>u</sup> Hulsius.

Esemplare din acea interesantă monetă a regelui Ludovic<sup>u</sup> esistă p<sup>u</sup>n<sup>u</sup>e astă-d<sup>u</sup>i; noi înşine posedăm<sup>u</sup>u unul<sup>u</sup>, pe care ni l'a offerit<sup>u</sup> d. Dem. A. Sturdza; totuşi numismaţil<sup>u</sup> maghiar<sup>u</sup>, necunosc<sup>u</sup>nd<sup>u</sup>u anticităţile române, prin car<sup>u</sup> singure ea se esplică, o consideră ca enigmă<sup>10</sup>.

4) NIESIECKI, *Herbarz Polski*, ed. Bobrowicz, Lipsk, 1841, in-8, t. 6, p. 458, 494.

5) *Ibid.*

6) *Ib.* — Cf. PAPROCKI, *Herby Rycerstwa polskiego*, ed. Turowski, Kraków, 1858, in-4, p. 725, verbo: *Mora*.

7) După Hulsius o reproduce de asemenea o cărticică anonimă foarte rară, din care un<sup>u</sup> esemplar<sup>u</sup> se află în Biblioteca Arhivului Statului din Bucuresci: *Dio Donau, der Fürst aller Europäischen Flüsse*, Nürnberg, 1688, in-16, tabell<sup>u</sup> B. 9.

8) *Op. cit.*, cap. XXXIII: „Moldaw erstreckt sich gegen Morgen an Bassarabiam so indem Ponto Euxino ligt.“ — *Ib.*, cap. XXXII: „Kilia in Bassarabia...“

9) Actul<sup>u</sup> din 1369 în FEJÉR, IX, 4, 210. — BATTYANYI, *op. cit.*, III, 217: „Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Waywoda Transalpinus...“ — Cf. a mea *Istoria toleranţei religiose în România*, ed. 2, Buc., 1868, in-8, p. 36. — O altă di-

plomă tot<sup>u</sup> dela Vladislav<sup>u</sup> Bassarab<sup>u</sup> din 1372 în FRIEDVALDSZKI, *op. cit.*, 80-84: „semper fidelis et subjectus serenissimo Principi Ludovico Illustri Regi Hungariae, Domino nostro naturali.“ — O a treia diplomă tot<sup>u</sup> dela Vladislav<sup>u</sup> Bassarab<sup>u</sup> din 1368 în FEJÉR, IX, 4, 148: „Ladislaus, Dei et regie Majestatis gracia Waywoda Transalpinus.“ — Aşa d<sup>u</sup>er<sup>u</sup>o datul<sup>u</sup> cronologic<sup>u</sup> all<sup>u</sup> monetei maghiare cu capul<sup>u</sup> negru se stabilesce pe bacea documentelor<sup>u</sup> contimporane între anii 1368-1372.

10) SCHÖNVISNER, *Notitia Hungariae rei numariae*, Budae, 1801, in-4, p. 206, tabell<sup>u</sup> III, nr. 97. Autorul<sup>u</sup> dice: „Sigillum ergo parvi hujus capit<sup>u</sup>is in Ludovici I monetis occurrens, adhuc aenigma est. Quod resolvere volentes, nonnulli suspicantur caput illud esse Caroli Principis Dyrrhaeheni, quem Rex Ludovicus anno 1348 fraternam Andreae Regis Neapolitani necem vindicaturus, cum esset Neapoli, in custodiam adreptum securi percussit. Alii heraldicum hoc esse Mauri caput, eoq<sup>u</sup>e subjectionem Valachiae notari autumant.“

D. Cesară Bolliacă publică între celelalte, ca primitivă marcă a Munteniei, nu *trei capete negre*, ci *două Arabi întregi*, goi, fără legătură, întorși cu spatele unul cătră altul, cișându-se în nivellul capetelor, ertu brațele drepte sunt lăssate în g'osă și piclórele aă aerulă de a danșă<sup>11</sup>.

Meritosulă archeologă nu indică sorginea din care va fi împrumutată acestă complicată variațiune a rebusulă eraldică allă Bassarabiloră; noi înse credemă că a luat'o anume din Paulă Ritter, ună genealogă serbă din secolulă trecută, carele nică acela nu citéză fontănele selle în casulă de față<sup>12</sup>.

Afură, în colecțiună eraldice mai vechă, noi-ună n'amă putut'o găssi.

Totă în Ritter și 'n d. Bolliacă, sub numele de *stemma a imperiulă româno-bulgară allă Assaniloră*, se vedă cele două capete negre aședate în vârfulă crengeloră, pe cară Levină Hulsius le accórdă Moldovei.

Assaniă, ca și Mușatesciă, derivaă din tulpina Bassarabiloră.

În tomulă III vomă reveni mai pe largă asupra acesteă importante particularităă.

Acumă ne resumămă.

Ceă-ceă comună tuturoră varianteloră rebusulă eraldică allă Bassarabiloră, constituindă sîmburele loră, partea cea fundamentală, este *negreă de Arabă*.

Ceă-ce nu e mai pușină caracteristică, este că străiniă, confundândă familia princiară cu însă-și țerra, puneau acelle *arabităă*, proprie nămulă bas-arabescă, în loculă Vulturulă muntăni și allă Zimbrulă moldovenă.

Vomă vedă îndată, cumă din aceă-și causă ună dintre veciniă nostri număă în evulă mediă *Arabi* pe toă Romăniă, și mai allesă pe Munteniă; dăru mai înainte să ne oprimă o clipă asupra unei coincidenă destullă de originale.

§ 82.

FLAVII ȘI BASSARABII.

În limba ebraică Romăniă ceă vechă se număă *Edom*, în limba arabă *Alasfar*; Edom și Alasfar, ambă termină însemnândă: *galbenă, roșcată, alămiă*.

De unde ôre venă filoră lui Romulă acestă poreclă de *bronză*, totă așa de ciudată ca și *negreă Romăniloră*?

Scriitorulă arabă Firuzabadi pretinde că Romăniă s'ară fi născută din însoșirea femeieloră italiene cu bărbaă din Etiopia, încătă acestă amestecă de pelle albă cu pellea năgră l-ară fi înzestrătă pe dănsă cu o pelle roșetică.

Celebrulă orientalistă Silvestre de Sacy a găssită o chiăă mai seriôsă.

Pe tronulă imperială se afla familia *Flavia*, de 'nteă Vespasiană și apoi sînu-seă Tită, cândă Evreiă și Arabiă făcuseră cea ânteă cunnoscînă mai apropiată cu Roma.

Éccă de ce toă Romăniă fără distincțiune eră pentru Evreiă și pentru Arabiă *Flaviă*, adecă ômenă a *Flaviiloră*, după obiceiulă orientă de a caracteriza popôrele prin numile suveraniloră.

Informându-se apoi despre înțellesulă cuvântulă, li s'a respunsă că *flavus* vrea să dică lătinesce: *galbenă, roșcată, alămiă*.

Atăta li trebuă pentru ca oră-ce Romăniă să devină în ochiă Evreiloră și Arabiloră: *Edom, Alasfar, galbenă, roșcată, alămiă!*<sup>1</sup>

<sup>11</sup>) BOLLIACU, *Daco-romano*, nr. XXII.

<sup>12</sup>) *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio*, s. l. et anno, in-4, 81 pagine.— Essistă și o edițiune serbă: *Stematografa, lazse gg. Arșeni posviasezoua Christ. Zsefaroviczem*, Vienna, 1741, in-4. — Cf. IVANFI, A

magyar birodalom vagy Magyarorszag s részeinek cimerei, Pest, 1869, in-4, pl. F. nr. 2, 4, unde marcele sunt coloriate.

<sup>1</sup>) SILVESTRE DE SACY, *Fables de Bidpai en hébreu*, în *Notices et extraits*, t. 9, Paris, 1813, in-4, p. 437-438, nota.



Lăsându la o parte nuanța de culóre, Româniî au păfit'o din cauza Bass-arabilorü în-tocmai ceia-ce pășiseră altă dată Romaniî din cauza *Flaviilorü*.

Procedura este identică.

Décă împerațîi Vespasianü și Titü nu erau din casa *Flavia*, Romaniî n'arü fi fostü *galbenü* pentru Evreî și Arabî; décă dinastia princiară din Muntenia și chîarü din Moldova nu se numia Bass-arabi, Româniî din acéstă regiune n'arü fi fostü *negri* pentru Bulgarî, pentru Serbi, pentru Germanî, pentru Turci, pentru Mongoli, după cumü ne vomü încredința îndată.

### § 33.

#### ARABISAREA ROMANILORU IN POESIA POPORANA SUD-SLAVICA.

Sunt acumü căpi-va anni, d. A. Odobescu ni attrăsese atențiunea assupra unü interessantü volumü de legende russe, commentate de cătră archeologulü moscovitü d. Bessonov.

Amü găssitü acollo multe opiniü paradossale, multă ușurință în argumentațiune, multü dogmatismü, dérü n'amü pututü în acella-și timpü a nu constata în autorü o profundă cunoscință comparativă a poesiei poporane la toți Slaviî din Oriente: Russi, Serbi și Bulgarî.

Printr'o simplă intuițiune d. Bessonov a descoperitü, între celle-l'alte, neașteptata conclu-siune la care amü agünstü noî după o laboriösă grămădire de probe în privința epitetulü *arabicü* allü Munteniei.

D-sea nu scie nemicü despre Bass-arabi, nici despre natura *rebusulü* în eraldica evulü mediü, nici despre *capete-negre*, nici despre moneta regelü Ludovicü; mai pe scurtü, î este cu totulü străinü tērrēmulü sciințificü allü cestiunü.

Ei bine, deși lipsitü de aceste nedispensabile căläuze, d. Bessonov nu se sfiesce a risca următórea afirmațiune:

«Totü ce se numesce din vechime, înse într'o epocă degia istorică, Kăra-Vlachü în înțel-lesulü cellü mai largü, allü cuvēntulü, pórtă în poesia poporană a Bulgarilorü numele de *Arabü*, érü poesia poporană a Serbilorü este și mai explicită.»<sup>1</sup>

D. Bessonov citéză mai multe legende serbe și bulgare, prin cari își întăresce asser-țiunea.

Bună óră.

Intr'o balladă famosulü crășorü Marcu, eroulü favoritü allü eposulü bulgaro-serbü și inamicü învērșunatü allü marelü Mircea<sup>2</sup>, este descrisü «răpindü *dela Arabi tóte orașele pēnē la Pontü*», pe cândü într'o altă balladă acella-și crășorü Marcu «*închide Terra-Romănescă, înșirândü șēpte-đeci de orașe d'a-lungulü Pontulü*».

Intr'o balladă despre cei șēpte frați Iacșici se povestesc, cumü pe sora lorü o fură din actualulü Bielgradü nesce *negri volnici*, ducēnd'o «*dreptü pe Dunăre în giosü la țerra Arabescă*».

Aceste doue esemple despre *arabisarea* Munteniei în poesia poporană bulgaro-serbă sunt suficiinți d'o-cam-dată.

D. Bessonov mai observă ce-va nu mai puținü remarcabilü.

Litteratura poporană serbă numesce *negri* și pe Bulgarî: «*tzrn Bugarin.*»

D-sea nu scie înse cumü să esplice acestü datü, nefindu-î cunnoscütă originea Assanilorü totü din tulpina muntenescă a Bass-arabilorü.

Eraldica nî-a arrētātü mai susü că rebusulü *capetelorü negre* figura d'o potrivă în marca nobilitară a Mușatescilorü din Moldova, a Assanilorü din Bulgaria și a Bassarabilorü propriü dși delä Severinü, celle trei illustre ramure dintr'unü singurü trunchü.

1) RYBNIKOV, *Narodnyia byliny*, Moskva, 1862, in-8, p. CCCXXX sqq.: «Vse, chto v drevniuiu poru, v epochu uzse vproczem iasnoi istorii, nazyvalos v obszirnom smyslie Czerno-Voloszkim, v tvorczestvie Bolgarskom nosit imia Arapska-

go, a sami Czernye Volochi imia Arapov.—Vzgljanem teper na Serbov, kotorye esche boliee uiasniat nam dielo.»

2) Ibid.—Cf. MAURO ORBINI, 279.

Bulgarij cei *negri* din poesia poporană serbă se mai adaugă aci ca unū noū argumentū despre *bass-arabismulū* Assanilorū.

Resultatulū cercetărilorū d-lui Bessonov este în casulū de față de o însemnătate cu atâtū mai mare, cu câtū însăși d-sea nu putea să prevadă importanța curatū istorică a cestiuñi.

Nici măcarū fontănele serbe, affară de litteratura poporană în simțulū cellū mai îngustū allū espressiuñi, nu i-au fostū familiare.

Ce artū fi dīsū ore d. Bessonov, aflāndū că elementele legendare alle afirmațiuni sēlle se potū corrobora prin celle mai solide elemente diplomatice?

Tzarulū serbescū Stefanū Dušanū, într'unū actū de pe la 1350, numesce sōrte limpede pe domnulū muntenescū Alessandru Bassarabū: «rege allū vecinilorū nostri *Negri-Tătari*».

Eccē însuși testulū slaviciū allū acestuī decisivū passagiū: «Alexendra tzara sumeg zsvusczych *Czrnyich Tatar*».<sup>3</sup>

Amesteculū politicū allū Romānilorū de atuncī cu bellicōsele triburī de Cumanī, cărorā li appartinea întrēga porțiune superiōră și orientālă a Moldovei actuale, ne prefăcea ore-cumū în *Tătari* pe noī însi-ne; numele dinastiei *Bass-arabilorū*, pe de altă parte, arunca assupră-ne așa dīcēndū unū coloritū de negri; și astū-feliū într'o bună demāneță unulū din cei mai illustri priacipi ai Munteniei s'a vedutū *tatarisatū* și *arabisatū* totū-d'odată de cătră limitrofulū monarcū allū Serbiei, cu care s'a încuscritū apoi peste căfi-va annī, dāndu-i pe fiiā-sea de noră<sup>4</sup>.

Dēcă d. Bessonov arū fi cunnoscūtū crisovulū lui Stefanū Dušanū, i se lumina cu multū mai bine vederea pēnē și assupra poesiei poporane serbo-bulgare, pe care d-sea, lipsitū de acestū datū, a pututū s'o înțellēgā numāi pe giumătate.

Astū-feliū, de esemplu, în ballada sud-slavică Stoianū și Grozdana «trei-sute *Arabi-Tătari* răpescū turma unū Bulgarū *de lōngă Dunăre*:

„Na son me mene naid'oa  
„Do trista duszi *Arabe*,  
„*Arabe*, sestro, *Tatari*...  
„Krai taia biela *Dunava*“<sup>5</sup>

Eccē dertū *Arabi-Tătari* înlocuindū în poesia poporană pe *Negru-Tatarū* din limba oficială!

Diploma lui Stefanū Dušanū e sōrte instructivă din mai multe puncturī de vedere.

Pe-cāndū Romāni se metamorfosau în Tătarī *negri*, Tătarīi cei orientali, deși în realitate erau mai brunī decătū noi, trebuiaū vrēndū-nevrēndū să devină *albi*, căci altū-feliū s'arū fi confundatū la unū locū noțiunea ambelorū popōre.

În adevērū, *Comani albi* și *Comani nigri* ne întimpinā în acestū înțellesū degia în cronica maghiarā a lui Simonū Kézai, scriitorū cu unū secolū anteriorū lui Stefanū Dušanū<sup>6</sup>.

Acumū se nasce o întrebare.

Dela Serbi și dela Bulgari *arabisarea* Terrei-Romānesce ore să nu fi trecutū în aceia-și epocă mai departe spre Occidinte?

Ni va respunde renumita epepeă germană din secolulū XIII: *Cântulū Nibelungilorū*.

<sup>3</sup>) Ap. MAIKOV, op. cit., 43.

<sup>4</sup>) *Glasnik*, V, 69.—RAYNALDUS, 1370, nr. 5.—etc.

<sup>5</sup>) MILADINOVICZ, *Bilgarski narodni pjesni*, Zagreb, 1861, in-8, p. 323.—*Ibid.*, 101: o Romāneă trans-danubiană, *Radi Vlachinia*, devine nevastă a domnului Negrilorū-Tătari, *Czerni Tatari*, adevē a vre-unuī principe romānū carpatinū.

<sup>6</sup>) Ap. ENDLICHER, 90: „*Comanorum alborum terras transierunt, de inde Sodaliam, Rutheniam, et nigrorum Comanorum terras ingressi usque Tize flumen*...“—Cf. HORVAT, *Commentatio de iulii Jazygum et Comanorum*, Pestini, 1801, in-8, p. 41, nota.—*Chronicon Budense*, 14: „*Cumanos Albos, deinde Susdalos, Ruthenos, terramque Nigrorum Comanorum intravere, abinde egressi usque ad Thysciam pervenerunt etc.*“

## § 34.

## ARABISAREA ROMANILORU IN NIBELUNGENLIED.

S'arū puté face o bibliotecă întrégă din mulțimea de commentare marī și micī, cărora li dede nascere așa ȕisulū *Nibelungenlied* în cursū abia de o gūmētate de secolū <sup>1</sup>.

După multă bătaiă de capū, critica modernă a reușitū a stabili într'unū modū decisivū, ca unulū din puncturile cele mai fundamentale, provenința austriacă a ultimei redacțiunii sub care s'a conservatū pēnē la noi acēstă admirabilă epopeă, deși materialurile ei datēză din diverse epoce și din diverse regiuni, fiindū împrăștiate pe ici pe collea pe tōtă întinderea pământului teutonū pēnē 'n ghiățurile Islandei <sup>2</sup>.

Scrisū în vecinătatea Dunării de gīosū, lesne se esplică în Cântulū Nibelungilorū nu numai incidintele episcopului Peregrinū dela Passau, nu numai sublima figură a marcheseului Rudigerū de Bechlarēn, nu numai atâtea alte amēnunte curatū sud-germane, dērtū mai cu sēmă precisele selle cunnoscințe despre tōte popōrele de pe țermiū Pontului, Greci, Ruși, Poloni, Pecenegi, Romāni :

„Von *Riuzen* und von *Kriechen* reit dā manic man,  
„Den *Poelān* und den *Vlāchen* sach man swinde gān..  
„Von dem lande ze *Kiewen* reit dā manic dōgen,  
„Und die wilden *Pesnaere*...“ <sup>3</sup>

Venimū acumū d'a-dreptulū la cestiune.

După *Nibelungenlied*, a cărui origine austriacă ne interessēză fōrte multū, cele mai prețioase țesșeture de metassă sossescū din *Arabia*.

Regina Krimhilda, cândū prepară haīne sērbătorești pentru plecarea fratelui seū, «împodobesce cu giuvaere *metāssurite arabe, albe ca zāpada*» :

„Die 'Arābischen sīden wīz alsō der snē“ <sup>4</sup>

Intr'unū altū passagīu vedemū o cingēțōre «reținēndū *elegantele îndovuiture alle stoffelorū de Arabia*» :

„Uf edel rōke ferrans von pfelle ūz 'Arābi“ <sup>5</sup>.

Apoi ne mai întimpină patru-ȕeci și trei fete dela Rintū, «îmbrăcate în *strălucite materie țesșute în Arabia*» :

„Die truogen liehte pfelle, geworht in Arābin“ <sup>6</sup>.

Avemū de 'naintea nōstră unū monumentū francesū fōrte minuțiosū, aprōpe de acefa-și vrēstă cu *Nibelungenlied* și'n care sunt enumerate tōte țerrelle de unde veniāū feliturite mărfuri la nundine din Bruges în Belgia, unulū din cele mai active centruri comerciale în evulū mediū, mai allesū în privința Germaniei.

1) Vomū indica aci numai pe acelea, carī ni sunt cunnoscute noue: GÖTTING, *Über das Geschichtliche im Nibelungenliede*, Rudolstadt, 1814, in-8; MONE, *Eiuleitung in das Nibelungenlied*, Heidelberg, 1818, in-4; HAAS, *Die Nibelungen in ihren Beziehungen zur Geschichte des Mittelalters*, Erlangen, 1860, in-8; KRUEGER, *Der Ursprung des Nibelungenliedes*, Landsberg, 1841, in-8; ROSENKRANZ, *Das Heldenbuch und die Nibelungen*, Halle, 1829, in-8; HOLZMANN, *Untersuchungen über das Nibelungenlied*, Stuttgart, 1854, in-4; NOSLER (Gebrüder), *Der Nibelunge-Noth*, Leipzig, 1864, in-8; REVILLE, *L'Épopée des Nibelungen, in Revue des deux mondes*, 1866, p. 887-918; LAVELEYE, *Les origines du Nibelunge-Not, in Les Nibelungen, traduction nouvelle*, Paris, 1861, in-8, p. IX-LXXIX; etc.—Unū

vechīu fragmentū din *Nibelungenlied*, descoperitū în Transilvania, s'a publicatū în VON DER HAGEN, *Germania, Neues Jahrbuch d. berl. Gesell. f. deut. Spr.*, Berlin, 1836, in-8, t. 1, p. 337-38.

2) Veđi în astă privință, între ceī-l'altī. observațiunile lui THIERRY, *Histoire d'Attila*, Paris, 1864, in-8, t. 2, p. 332-41, și alle lui BEAUVOIS, *Histoire légendaire des Francs et des Burgondes*, Paris, 1867, in-8, p. 270-291.

3) *Der Nibelunge Noth und die Klage*, ed. Lachmann, Berlin, 1851, in-8, p. 173-4.

4) *Ibid.*, 48. — In unele manuscrite: *Arabischen, ib.*, Anmerkungen, 50.

5) *Ib.*, 74. — In variante: *uz Arabin, ib.*, Anm., 77.

6) *Ib.*, 108. — Variantū: *Araby, ib.*, Anm., 107.

Acastă instructivă listă nu ni indică absolutamente nici o importatiune din propriu Țisa Arabiă.

Fabricatele cele grele și scumpe de metasă, de natura cellorū descrise în Nibelungenlied, se aduceau atunci dintr'o țerră pe care lista dela Bruges o numește Țătariă.

Eccē testulū :

„Thartarie, draps d'or et de soie de moult de menieres, et pelles, et vairs, et gris.”<sup>7</sup>

După Cântulū Nibelungilorū, affară de metăssăriă, Arabiă mai avea la dispozițiunea comerțului germanū unū altū productū și mai căutatū : aurū.

Pe hañele soșilorū regelū Gunterū „petrele străluciau în aurū de Arabia :

„Uz Arabischem golde vil gesteines schein.“<sup>8</sup>

După lista dela Bruges aurulū se aducea la Germani din Polonia, din Ungaria și din Boemia.<sup>9</sup>

Astū-felū, în privința aurulū în speciă, Arabiă din Nibelungenlied se confundă foarte pozitivū cu vre-una din țerrele carpatine sēu danubiane.

Acēsta se confirmă prin alte fontāne istorice posterioare totū de provenință austriacă.

Enricū de Muglein, cronicarū sud-germanū din secolulū XIV, Țice că primulū duce maghiarū Arpadū a trāmisū în darū principelū Pannoniei, pe care voia să'lū înșelle ca să'ī copprință țerră, o șea poleită cu aurū de Arabiă : „verguld mit golde von arabia”, și unū frēu totū de aurū de Arabiă : „dezselden goldes von arabia”<sup>10</sup>.

Cronicarulū anonimū dela Buda din secolulū XV, vorbindū despre acelașī evenimentū, întrebuinteză espressionea : „sella deaurata auro arabie”<sup>11</sup>.

Negreșitū că acellū aurū Arabescū allū lui Arpad provenia mai curēndū din învecinata regiune Bass-arabescă decâtū din imaginarele mine dela Marea-roșă.

Acēsta ne conduce a urmări Arabiă totū pe aci și'n respectulū metăssăriei, încercāndu-ne a limpeđi semnificațiunea termenulū Thartarie în lista dela Bruges, unde așa se numește acea parte de locū căriia Cântulū Nibelungilorū ī Țice Araby.

În actulū țzarulū Stefanū Dușanū de pe la 1350 noi vedurāmū degia Muntenia figurāndū sub numele de Țătariă, ērtū în balladele poporane bulgaro-serbe sub epitetulū de Arabo-tătariă.

Intr'o bullă papală din 1374, relativă la propaganda catolică între Romāni din Transilvania, ei sunt numiți vecinī cu Țătaria, înțelegēndu-se sub acestū termenū Romānia danubiană : „certa pars multitudinis nationis Walachorum, qui circa metas Regni Hungariae versus Tartaros commorantur.”<sup>12</sup>

Acella-și înțellesū cată să fi avēndū și Thartarie în lista dela Bruges.

Probele sunt numeroșe și categorice.

După lista dela Bruges, acea Țătariă înzestra lussulū germanū nu numai cu mētăssuri, dērū încă și cu mărgăritarū : „soie de moult de menieres et pelles.”<sup>13</sup>

Ei bine, callea cea mai scurtă, pe care mergea mărgăritarulū în Austria și restulū Germaniei, era Dunărea.

La gurele acestui fluvii illū aducea navigațiunea mercantilă a Mării-negre, respāndindu-lū apoi în susū pe ambele țermuri.

7) MS. din Biblioteca Națională din Paris, ap. LEGRAND D'AUSSY, op. cit., IV, 8-10.

8) Ed. cit., 49.

9) Op. cit., 8 : „Hongrie, eire, or et argent en plate; Bahaigne, eire, argent et estain; Polane, or et argent en plate etc.”

10) MUGLEIN, Chronik der Hunnen, în KOVACHICH, Sam-

mlung kleiner noch ungedruckter Stücke, Ofen, 1805, in-8, t. 1, p. 20.

11) Chronicon Budense, ed. Podhradezky, Budă, 1838, in-8, p. 38.

12) FEJÉR, IX, 4, 589.

13) DU CANGE, VII, 257: „pelle, perle.”

La 1387 Genovesii reușiră chiară a obține, ca depositul lor de mărgăritar în Dobrogea să fie scutit de oricare vamă : « non tamen intelligantur in ipsis rebus navigia, aurum, argentum, perlae veraces » <sup>14</sup>

Prin urmare, sub raportul mărgăritarului *Țătaria* listei dela Bruges coincide cu România.

Pe lângă metăsurii și mărgăritar, această regiune mai procura Germaniei, după pasajul reprodus mai sus testualmente : « vairs et gris », adică diferite varietăți de blănuri. <sup>15</sup>

Totă această marfă și totu după lista dela Bruges se aducea numai din Polonia, din Bulgaria, din Rusia și din Suedia. <sup>16</sup>

Să luăm acum o mappă și să însemnăm prin câte-va puncturi linia țerrelor de unde venia aurul, adică Boemia, Ungaria și Polonia, ertu printr'o trăsătură linia de unde veniau blănurile, adică Suedia, Rusia, Polonia și Bulgaria, căutându astu-feliu *ânghtul de clocnire între aur și blănuri* :



Amă dobândit o demonstrație geometrică.

Este matematicesce evidente, că acea *Arabiă* din care după Cântul Nibelungilor venia aurul, ca și din Boemia, Ungaria și Polonia; acea *Țătaria* din care după lista dela Bruges veniau blănurile, ca și din Bulgaria, Polonia, Rusia și Suedia; acea *Arabiă*, adică *Bassarabiă*, și acea *Țătaria*, adică *Gumaniă*, nu putea fi decât *România*, așezată la mijdu-locu într'unu colțu între Ungaria, Polonia și Bulgaria, încatu participa firesce de genul productivității și transacțiilor tuturor acestor regiuni.

Este unul din acelle casuri, foarte rare în istorie, cându concurge la descoperirea adevărului procedura științelor exacte !

În Studiul III noi vom vorbi pe largu despre immemoriala anticitate a esportării aurului oltent din Muntenia, de unde ellu se răspândia mai cu preferință în laturea Austriei actuale; d'o cam dată ne vom opri asupra punctului metăsăriei, prevenind o obiecție destulă de serioasă.

### § 35.

#### TRANSIFULU COMMERCIALU PRIN ROMANIA.

Ne va întreba oricare cu o legitimă îndouelă : România din véculu de mijdu-locu fost'a ea o țerră sericolă, după cumu ni apare *Arabia* în Cântul Nibelungilor ?

<sup>14</sup>) SILVESTRE DE SACY, *Archives de la république de Gènes in Notices et extraits*, t. II, Paris, 1827, in-4, p. 69.

<sup>15</sup>) DU CANGE, VII, 194 : „Gris, sorte de fourrure“; *ib.*, 823 : „Vaire, vair, sorte de pelletterie“.

<sup>16</sup>) *Op. cit.*, 8-10 : „Suedelen, vairs et gris, oint, sui, etc. — Polane, or et argent en plate, eire, vairs et gris, etc. — Rossie, eire, vair et gris. — Bougerie, vairs et gris, hermine, etc.“.

Nu, n'a fostă, precumă nu producea nici mărgăritarū, și cu tôte astea Germania se ap-provisiona atunci cu perle și cu cele mai allese stoffe de metassă anume din Muntenia, căci le căpeta dela gurele Dunării, de unde elle se urcau pe crescutul fluviului departe la Ratisbona în fundul Bavariei.

Pênă astă-đi unū splendidū tabellū în pinacoteca dela Muncū, schițatū după datele istoriei commerciale a Bavariei, ni offeră cu viuele culorī alle artei moderne spectacolulū descărcării mărfurilor orientale pe șermulū Danubiului.

Servindū dreptū mișū-locitōre între Appusū și Resăritū, Muntenia primīa la rōndulū seū metassurī, perle și alte scumpeturī de'nteu dela Grece, de unde avemū chīarū cuvintele *μέταξα*<sup>1</sup>, *ούρμα*<sup>2</sup> etc.; apoi dela differițit dictatorī italianī ai comerciului ponticū: Amalfitanī, Pisanī, Venețianī, Genovesī, Florentinī, și'n parte dela industrioșī Slavī din Ragusa și dela aventurariī Catalanī din Barcelona.

Cronicarulū russū Nestorū, vorbindū în secolulū XII despre Dunărea de gīosū, đice că superbele stoffe aurite de metassă venīau acolo din Grecia, mai adăugēndū cu admirațiune: «aci se întrunescū tôte bunurile pământului!»<sup>3</sup>

În secolī XII și XIV Italianī au înlocuitū pe Grece<sup>4</sup>, stabilindū într'adinsū unū însemnatū factoriū la Kilia<sup>5</sup>, de unde își întindeau apoi o dominațiune fluvială aprōpe exclusivă pênă la Gīurgū și chīarū pênă la Calafatū.<sup>6</sup>

Este dērū învederatū că acea avută *Arabia*, din care se commissionatū în evulū mediū pentru Germania, și mai cu deosebire pentru Austria, minunatele produsurī alle Oriintelui, se afla între Carpatū și Istru, în *Bass-arabia*, ertū nu peste noue țerre și noue mări lōngă Golfulū Persicū.

Acumū o limurare.

CONFUSIUNEA ÎNTRU ARABIA DANUBIANĂ ȘI ARABIA ASIATICĂ.

D. Bessonov surprinsese cu multă petrunđere românismulū *Arabiei* în poezia poporană bulgaro-serbă, dērū a commisū errōrea, comună novicilorū în critica istorică, de a da aserțiunii sēlle unū caracterū pré-absolutū.

Atātū rapsodicele ballade serbe și bulgare din véculū de mișū-locū, precumū și măreța poemă epică a Germaniei, basāndu-se d'o potrivă pe amăgitorulū sunetū allū numelū *Bass-arabū*, confundă într'o singură concepțiune pe Românī și pe Arabī; înseī confundă, nu'ī identifică, să se observe bine acēstă distincțiune, și tocmai de acea fie-care din cele douē elemente, elementulū românū și elementulū arabū, fiindū numai confuse, nu identice,

1) Italianī đicū de asemenea *matassa*, Spaniolī *madeira*, Portugesī *madeira*, Ungurī *matass*, etc., totū din cauza primitivel importatiuni a metassei la dēnșī de cătră Grece, seū mai bine din Grecia.

2) În limba albanesă acestū cuvēntū, *sirme*, a trecutū chīarū în infellesulū de metassă. — Cf. articolulū nostru *Ellenī și barbarī*, în điarulū *Traianū*, 1870, nr. 5, p. 19.

3) *Chronica Nestoris*, ed. Miklosich, Vindobonae, 1860, in-8, p. 15: „tu vsia blagata schodiatsia, ot Grek zlaty pavoloky“ etc. Noi credemū mai preferabilă lecțiunea *zlaty pavoloky* în locū de „zlato, pavoloky“, precumū se citeese în generalitatea edițiunilorū lui Nestorū, căel stoffele orientale cele mai scumpe din evulū mediū erau aurite. Acēstă corecțiune nu schimbă întru nimicū essentialulū simșū allū cuvintelorū eronicarului russū în respectulū metassurilorū. — Cf. tractatulū principelulū berladēnū Ivaneu cu Mesembria din 1134, împreună cu comentarele nōstre, în điarulū *Traianū*, 1869, nr. 55, p. 220.

4) DE LA PRIMAUDAIE, *Études sur le commerce au moyen âge*, Paris, 1848, in-8, p. 213: „Varna était l'entrepôt du riche commerce de la Valachie. Toutes les marchandises de cette province, destinées pour Constantinople, y étaient conduites. Un grand nombre de marchands grecs et latins la visitaient continuellement; mais les principales affaires étaient faites par les Vénitiens et les Génois. Ces deux peuples avaient des traités de commerce avec les princes du Dobroutze, et les autres négociants ne pouvaient trafiquer en Bulgarie que sous leur patronage. On portait à Varna du sel, de la quincaillerie, du poivre, des épiceries de toute sorte, qui se vendaient avec un grand bénéfice; des toiles des draps d'Europe, des tissus de soie, des camelots etc.“

5) *Archivio storico italiano*, serie III, t. 3, part. 1, Firenze, 1866, in-8, articolulū lui BELGRANO, *Lo cambiali appo i Genovesi*, p. 109.

6) Studiulū nostru *San-Giorgio și Calafato*, în điarulū *Columna lui Traianū*, 1870, nr. 57, p. 3.

conservă pînă la unu gradü propria individualitate, lăssănd'o să transpire din cändü în cändü mai multü sėu mai puținü.

Numindü pe Români *Arabi*, Bulgaro-serbiü scieaü fôrte bine, mai allesü după invasiunea ottomană în Europa, despre essistența unorü alți Arabi în oriinte, precumü o scieaü și mai bine Germanii, mai cu sémă în urma Cruciatelorü.

„ Confundându-se ambele noțiunî din causă omonimității, muza slavică de peste Dunăre strămută adesea assupra Românilorü tôte trăsurrele unu Beduinü sėu chiarü alle unu Negritėnü, őrü cäte o dată, printr'unü procedimentü diametralmente oppusü, cărpesce cătră Beduinü și Negriteni cäte ce-va romănescü.

Cändü o balladă bulgaro-serbă descrie o «*tėrră arăbescă*» dela Dunăre, ca în esemplele citate mai susü din d. Bessonov, e mai multü decätü sicurü că vorbesce despre «*țerra bass-arabescă*» ; este înse nu mai puținü certü că are în vedere nu pe Romăni, ci pe Orientali, cändü povestesc răpirea unei fete de popă de cătră doui-spre-dece *Arabi*, «*carü o ducü la Ali-pașa din Ianina*» :

„ . . . tie *tzirni Arabi*  
 „ Mene ke mlada popleniat,  
 „ Ke me odnesiat v Ianino,  
 „ V Ianino pri Ali-paşa,  
 „ Basz-robinczitza da bidam,  
 „ Szerbet i cafe da sluzsam...<sup>1</sup> »

Este dərü o gravă retăcire de a generalisa fără nici o mărginire, precumü o face d. Bessonov.

Totü așa în Nibelungenlied aurulü și metăssurile *arabe* indică adducerea lorü pe Dunăre din regiunea română a Bass-arabięi ; înse nu ni pôte fi permisü de a atribui poetulu germanü o intențiune geografică precisă și exclusivă.

Pe lōngă Arabia romănescă dela gurile Danubiulu, ne mai întimpină în Cântulü Nibelungilorü cäte o allusiune la Arabia cea resăritėnă.

Bună-őră :

„ Von Ninivė der siden si den borten truoc...<sup>2</sup> »

Sėu :

„ Von Marroch dem lande und ouch von Libiān  
 „ Die aller besten siden die ie mēr gevan  
 „ Deheines küneges künne, der heten si genuoc...<sup>3</sup> »

Ninive nu mai essista de secolü în epoca luı Nibelungenlied ; la Marocco, și cu atätü mai puținü în Libia, nu se făcea în realitate metassă ; înse cãntărețuluı ıy era de agıunsü a fi auđitü vr'o obscură poveste despre relativulü arabismü allü acestorü localități, pentru ca ellü pe dată să le înauțescă cu nativitatea splendidelorü stoffe, pe carü Austria le cunoscea prin intermediulü țerreı Bass-arabilorü.

Intr'unü locü poesia epică germană merge pînă a inventa o regiune de totü imaginără, unü *Zazamanc* sėu *Zazamant*, de unde adduce mėtassă verde :

„ Unde von Zazamanc der grüenen (siden) sō der klė...<sup>4</sup> »

Ninive, Marocco, Libia, *Zazamanc*, probėză că poetulü Nibelungilorü nu avea nici o ideeă despre adevėratele fabrice arabe de metassă, fôrte înflorite pe atuncü în Siria și în Spania

<sup>1</sup>) MILADINOVTZI, *Bilgarski narodni pjesni*, Zagreb, 1861, in-8, p. 407.

<sup>2</sup>) *Ibid.*, 48.

<sup>3</sup>) *Ib.*, 48. — Variante: *Zazamanch, Zazamant*, *ib.*, Anm., 50, unde Lachmann adaogă: „*Seiden von Zazamanc kommen sonst nirgend vor.*“

<sup>4</sup>) *Ed. cit.*, 110.

de gîosü<sup>5</sup>, d'erü alle cărora superbe producte erau de totü necunnoscute pe territoriul austriacü.

În secolii XII, XIII, XIV, stăpânî absolutî ai Pontului fiindü Grecii și Italianii, cari posedau ei-înșii speciile cele mai superioare de metassă, fabricate mai cu sēmă în Constantinopole sēu la Palermo și susținute prin protecționismul cellü mai rîgurosü<sup>6</sup>, țessăturile propriü țisse arabe nu puteau străbatte la gurile Dunării și 'n lungulü acestui fluvii.

Chîarü în Occidiate, ba tocmai într'o țerră pe atunci semi-arabă, în patria lui Rodrigü Cid-Campeador, stoffele italiene se bucurau de cea mai întinsă reputațiune:

«Mantos è pelles è buenos cendales d'Adria»<sup>7</sup>.

Așa d'ero prețioasele materie, pe cari le admiră epepea austriacă, eșiatü din manufacture grece și mai allesü italiene; înse loculü lorü de oprire între punctulü de plecare și punctulü de destinațiune aflându-se în Muntenia, adecă în Bass-arabia sēu mai bine în acea regiune în care, după espressiunea călugărului Nestorü dintre anii 1150—1200, «se întrunescü tôte bunurile pămētului», elle agîungeau la Nemți sub numele de metassurî arabe.

Totü astü-selü în Francia mărfurile indiane și chineze purtau epitetulü de alessandrine, nu pentru că se confecționau în Alessandria, ci din cauza depositului lorü în acēstă metropolă comercială a Egiptului<sup>8</sup>.

Acelea-și mărfuri, cândü petrundeau în Europa prin callea Russei, deveniau în Apusü: *cendal de Russie*<sup>9</sup>; cândü se depuneaü în Ungaria: *point de Hongrie*<sup>10</sup>; cândü treceau Mediterraneana: *cendal de Candie*<sup>11</sup>.

În regulă generală s'arü putē dice că poporele hotēză nu numai lucrurile, d'erü pēne și ființele străine, decă elle vinü de departe, nu după adevērata lorü patriă, ci după unü punctü intermediarü mai cunoscutü.

Essemplulü cellü mai isibitorü sunt Țiganii, pe cari nemiș nu i-a consideratü ca Indiani, ci unii i-au făcutü Egipteni, *Égyptot, Gitanos, Taraanî, Gypsies*, erü altora, vędēndu-i că immigrēză în Francia din direcțiunea Boemiē, li-a plăcutü, fără nici o umbră de rațiune etnografică, să-i numescă: *Bohémien*.

Acuma, după ce amü discernutü casurile de escepțiune, analiza fiindü terminată, să ne oprimü unü momentü asupra semnificațiunii sintetice a numelui *Arabia* în privința Munteniē.

### § 37.

#### ARABIA CA NUNELE EPICÜ ALLÜ ROMANIEL.

Una din frumusețele cele mai caracteristice alle genului poeticü consistă în a imagina raporturî între diversității.

Assemnarea nominală între Bass-arabia și *Arabia* a fostü motivulü unei creațiunii de acēstă natură.

În diplome, în cronice, în proza vėcului de mițü-locü, noi nu găssimü nicăiri și nici o dată *arabisarea* Țerei-Romănesci.

<sup>5</sup>) Veđi în astă privință: BEZON, *Dictionnaire des tissus anciens et modernes*, Lyon, 1854, in-8, t. 2, p. 210, 219, etc. — LINAS, *Anciens vêtements sacerdotaux*, Paris, 1860, in-8, p. 123 sqq. — CONDE, *Historia de la dominación de los Arabes en España*, Madrid, 1820, in-8, t. 1, p. 442 etc. — Lista din Bruges, *op. cit.*, 9, scie numai despre Grenada, menționând'o înse sörte în trecütü: „Grenate, ciro, soie, raisins et amandres.“

<sup>6</sup>) CIBRARIO, *Economia politica del medio evo*, Torino, 1861, in-8, t. 2, p. 231-232. — BEZON, *op. cit.*, II, 214, 265; III, 271.

<sup>7</sup>) *Poema del Cid.*, ap. BEZON, II, 174.

<sup>8</sup>) BEZON, II, 205: „En voyant ces étoffes désignées par le nom de la ville d'Alexandrie, on pourrait en induire qu'elles y étaient fabriquées; cependant il est probable qu'on tomberait ici dans l'erreur. *Alexandrie n'était que l'entrepôt des marchandises de l'Orient et de l'Occident, le marché principal où venaient s'approvisionner les grands négociants du moyen-âge.*“

<sup>9</sup>) *Ibid.*, II, 173.

<sup>10</sup>) *Ib.*, I, 67.

<sup>11</sup>) *Ib.*, II, 173.



Ea ne întâmpină unicamente în operele fantasiei, și d'o cam dată anume :

- 1-o. Ballade bulgaro-serbe;
- 2-o. Cântul Nibelungilor;
- 3-o. Rebusul capetelor negre, carele în fapt, ca și eraldica întregă, nu este decât o poezie zugrăvită.

Acastă revistă a fontânelor ni permite a privi «Arabia» ca numele epică al Muntenei în evul-mediu.

În adevăr, în dată ce aceia-și ideia se încerca a eși din sfera imaginațiunii pentru a intra în limbajul vulgar, o vedem mănținându-se numai pe giumătate.

Așa în crisevul serbesc al țarului Ștefan Dușan de pe la 1350, s'eu în cronica maghiară a lui Simon Kézai din secolul XIII, Muntenii rămân *negri*, înse ei nu mai sunt Arabi, ci Tătari s'eu Cumanii, adevă dispăre cea-ce constituia prin escellință poezia numelui: *Bass-arabia*.

O tranzițiune și mai prozaică, și mai puțin imitativă, și mai apropiată de realitate, ni se prezintă în *Kara-Iflak*, după cum ne numesc Ottomanii, s'eu în *Kara-Ulag*, după cum ni cheamă Mongolii.

Aci nu mai sunt nu numai Arabii, fără cari *Bass-arabia* încetază de a mai așta prin consonanță avântul închipuirii, d'eu nu mai sunt nici măcar Negri-Tătari s'eu Negri-Cumanii, ci curată și simplu: *Negri-Român*.

Este aceia-și apă, lipsită înse, după o îndelungată curgere, de accessorele pittoresce ale isvorului.

§ 89.

NUMELE KARAIPLAK, KARA-BOGDAN, I MAURO-VLACHIA.

În secolul XIV, stabilindu-se pentru prima oară în Europa, Turcii s'au ciocnit între Dunăre și Balcani cu puternicul și bellicosul voevodat al Bassarabilor.

Deși de pe la 1370 istoria cea mai pozitivă, un crisev domnesc și o bullă papală, ni arată pe vulturul munténu învingându într'o luptă peptă la peptă pe semi-luna otomană.

Murad I, gróza Grecilor, Slavilor și Maghiarilor, fusese bătut atât de cumplit de cătră Vladislav Bassarab, încât merse vestea pêne la Roma.<sup>1</sup>

Cea întâiă cestiune, care trebuia să misce pe Turci în fața acestor îndrăciți Munteni, a fost firesce: cine sunt și cum se cheamă?

O asemenea întrebare nu se putea adresa din parte-le decât numai d'ora vecinilor nostri Serbi și Bulgari, cari ne cunosceau mai d'apropo și cu cari însii Ottomanii, prin consecința pozițiunii geografice respective, aveau o cunoștință anterioară.

Respunsul Bulgaro-serbilor, imperiosamente dictat prin propriul lor put de vedere, a fost:

Acești ómeni sunt *Vlachii*, adevă dintr'o vișă cu cele-lalte némuri romane; éru cătu despre nume, îi cheamă *Ţzrni-Ţrapi*, *Gzrni-Ţatari*, *Ţrapi-Ţatari*, «Negri-Arabi», «Negri-Tătari», «Arabi-Tătari».

Serbi și Bulgarii, în calitatea lor de Serbi și Bulgari, nu puteau răspunde altm'nte, căci ar fi desmînțit modul de a ne numi chiar d'eu în criseve, în diplome, în ballade, în toate monumentele litteraturei sud-slavice din evul-mediu.

O dată recomandată ca *Vlachii*, ca *Negri-Ţrapi*, ca *Negri-Ţatari*, ca *Arabi-Ţatari*, re-

<sup>1</sup>) Diploma Ladislav Voivode, an. 1372 în FRIDVAJDSZKI, 83, și FEJÉR, IX, 4, 477: „cum exereitu nostro virilliter contra savissimos et infideles Thorcos — ipsosque invadendo etc.“ In BARITZ, Transilvania, V, 67, print'r'o errore a editorului, a-

costul act este publicat în doue extracte, ca și când ar fi doue documente diferite.—Bulla Urbani în Magaz. Ist., III, 131: „impios Turquos catholicæ fidei hostes pro Dni et præfatæ sedis reverentia persequeris, et tuos reputas inimicos.“

mănea acumu Ottomaniloru, usându în voia bună de aceste noțiuni, să ni săurască pe ba-sea loru vre-unu nume turcescu.

Încă din Asia ei cunosceatu pré-bine pe adevărații Arabi și pe adevărații Tătari, încatu era peste puțină să ne confunde cu dênșii, precumu a fostu permisu a ne confunda Ser-biloru și Bulgariloru, alle căroru informațiunii despre depărtatulu Oriinte erau în genere vage și mai totu-d'a-una fabuloșe.

Pentru Turci, noi nu puteamû fi nici Arabi, nici Tătari.

Eccé dêrtu escludându-se dela sine doue din celle patru epitete.

Nemicu înse nu împedeca pe Ottomanii a admite restulu: *Vlachii* și *Negri*.

Munteni sunt *Vlachii*; Munteni sunt *Negri*; prin urmare, Munteni sunt *Negri-Vlachii*: „*Kara-Iflak*”.

*Kara* însemnă turcesce *negru*; *Iflak* este unu orientalismu în locu de *Vlachii*, precumu *Ibrailu* din *Braila*, *Izmailu* din *Smilă*, *Iskenderie* din *Scutari*, *Istifan* din *Ștefanu*, etc.

În acestu chipu se traduce logicu și facticu misterioșă origine a vechilulu nume turcu allu Munteniei, pe care Leunclavius illu commenta prin *negreța* grăulu romănescu<sup>2</sup>, êru nemuritorulu Cantemiru, dorindu cu ori-ce prețu a-și facilita o forțată soluțiune, nu s'a sfițtu a committe pênă și o falsitate<sup>3</sup>!

Pe la finea secolulu XIV Turci observă essistența unu allu douilea statu românû danubianû, fundatu atuncu de curêndu de cătră Maramurășenulu Bogdanu.

Aceia-și limbă, acellea-și datine, acella-și aspectu, Ottomanii nu scieatu cumu să deosebescă Moldova de Munteniă, decatu prin numele personalu allu fundatorulu.

Astû-felû allaturu cu „*Negri-Românii*”, *Kara-Iflak*, se ivescu în limba turcă „*Negrii-Bogdanii*”, *Kara-Bogdan*.

Și nu numai în limba turcă!

Între anni 1390-1400 patriarcatulû constantinopolitanu, întrându în primele sêlle relațiunii cu Moldova, de totu prospeta încă pe scena politică, o numesce *Μαυροβλαχία*<sup>4</sup>, adecă *Negră-Vlachia*, sêu chiaru *Zrabo-Vlachia*, decă vomu considera ecuivocitatea dicerii *μαυρος*, *maurus*.

Mai pe scurtu, tôte câte veduserămu mai susu *arabisate* în poesia poporană bulgaro-serbă, fără a mai vorbi aci de Cântulu Nibelungiloru, se transformă successivamente prin traducțiunii turce și grece de pe slavonesce, mai allesu pe la începutulu secolulu XV, în *Kara-Iflak*, *Kara-Bogdan*, *Μαυροβλαχία*.

<sup>2</sup>) *Annales Sultanorum*, Francof., 1596, in-f., Pandectæ, p. 46: „a frumento nigro, ejus est ager ille seracissimus.”

<sup>3</sup>) În *Chroniculû*, II, 83, ellu recunoscce că Turci nu numesce Moldova *Ak-Iflak*, adecă Alba-Vlachia; în *Beschreibung* înse, p. 36, uită prima'i afirmațiune și ne asigură cu totulu din contra, că Moldovenii se chiamă turcesce: „*Ak-Iflak, dass ist weisse Walachen, im Gegensatz von Kara Iflak, den schwarzen Walachen, welche die Einwohner der Walachey sind.*” În originalulu latinu allu lui Cantemiru, *Descriptio Moldaviae*, ed. Papiu, Bucur., 1872, in-8, p. 2: „Turca enim, cum propter finitimas in Europa occupatas provincias sæpius in Moldaviam castra moverent, *Moldavis primo Ak Ulach nomen indiderunt.*” O pură invențiune în favorea unei antitese! *Ak-Iflak* nu essistă și n'a essistatû nici o dată în nomenclatura turcă a României. În *Geschichte d. osm. Reichs.*, p. 67, Cantemiru merge și mai departe, susținêndu enormitatea cronologică, cumu-că Turci numisă Moldova *Ak-Iflak* înainte de a o fi numitû *Kara-Bogdan*! Despre essistența acestu din urmă degia pe la giurmătatea secolulu XV, veđi mai giosu în

nota următoare testulu lui CHALCOONDYLAS. Trebue dêro să căutămû pe *Ak-Iflak* tocmă în secolulu XIV, sêu și mai susu. Eccé o minune, pe care Cantemiru n'o preveduse!

<sup>4</sup>) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, nr. 404, 435, 444, 454, 461, 465, 468, 472, 487, 495, 514, 516, 660. — Cf. CODINUS, *De officio magna ecclesie*, ed. Gretser, Paris, 1625, in-f., p. 130: „καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχία.” — Cf. CHALCOONDYLAS, ed. cit., lib. IX, p. 514: „ἐπὶ τὸν Μελαινῆς Ποδάβιας ἡγεμόνα”, unde appare o traducere litterală din *Kara-Bogdan* turcescu, pe cându *Μαυροβλαχία*, o formă mai vechiă, se vede a fi fostu luată de cătră Grecii nu dela Ottomanii, ci d'a dreptulu dela Serbi și Bulgari. — GEBHARDI, *Dalmatien in Allgemeine Weltgeschichte*, t. 35, Leipzig, 1781, in-8, p. 469, dice: „*Maurovlachia ward durch den Prachova-strom von Ungrovlachia getrennt, und war also das östlichste Stück der heitigen Walachey etc.*” O comediă întrégă, basată pe neînțelegerea cuvintelorû lui Chalcoondylas despre *munții Vrancei*, *Πρασοβός*, pe cari Gebhardi îi preface în *apa Prachova*: „*Prachova-strom!*”

## § 39.

## MORLACHII DIN DALMAȚIA.

Cuvântul *Μαυροβλαχία* ni aduce a-minte de a rectifica în trecăt o secolară errōre.

Românii din Dalmația, de-multă slavisați, dără mai conservândă încă ȳre-cară urme etnografice de străbuna loră tulpină, se numescă pênă astă-đi ei-înșii *Vlachii*, ertă vecinii li đicū *Morlachii*.

Pedantismulă etimologică n'a lăssatū în pace pe acestă *Mor*—.

În timpulă nostru devină din ce în ce mai rară filologiă de felulă acellora ce tragă *Ardeulă* din *ardere* sėu *viforulă* din *vis-fors*<sup>1</sup>; înse în epoca obscurantismulă sciintifică assemenă derivațiună limbistică formă pentru semi-erudițiune o petrecere de tȳte đillele.

Pe cāndă cronicarulă francesă Turpin din secolulă XI susțineă cu gravitate că numele celticū *Fergus* nu este decătă lătinesculă *ferrum acutum*<sup>2</sup>, cronicarulă dalmatinū din Dioclea nu avea de ce se teme în secolulă XII, afirmāndă la rȳndulă sėu, cumă-că slaviculă *Morlach* vine din grecesculă *Μαυροβλαχός*, Negru-Vlachă<sup>3</sup>.

Parcă auđi pe Figaro: «A pėdant, pėdant et demi; vous parlez latin, je parle grec!»<sup>4</sup>.

Dintre scriitorii bizantină anterioră Presbiterulă Diocleatū, acellă carele vorbesce mai multă despre Dalmația este imperatulă Constantină Porfirogenetă.

Pe Latiniă de acollo ellă îi chăamă pretutindenă *Romanii*, Ρωμαίοι<sup>5</sup>.

Vorba *Mor-lachii* nu este și nu pȳte fi grecă, ci-ı curată slavică.

N'are cine-va decătă a lua în mână cellă ānteu dictionară geografică, ș'o să se convingă că țerra Morlachiloră se întinde d'a-lungulă Adriaticei, rāđemată de țermulă *mării*<sup>6</sup>.

Este ceia-ce se đicea grecesce *Παραθαλασσία*, lătinesce *Civitates maritimae*, slavonesce *Pomorje*<sup>7</sup>.

Marea se chăamă în tȳte dialectele slavice: *more*<sup>8</sup>.

*Mor-vlachii* însemnă: *Vlachii Maritimii*.

Ei bine, paradossulă Presbiterulă din Dioclea a găssitū totuși partisană chără între fruntașii criticeii istorice, precumă a fostă Gebhardi<sup>9</sup>, sėu între corifeii filologieii slavice, după cumă este Jireczek<sup>10</sup>.

Atătă de a-nevoiă se smulgă din mințile umane errorile pré-învechite!

Făcendă acestă digressiune despre Morlachii, noi avurămă în vedere a preveni din partea

<sup>1</sup>) SELAGIANU, *Manuală de geografă*, Viena, 1871, in-8, p. 13, 67.—În prefață autorulă numescă istoria: „elementulă nostru propriū”, și promitte: „una istoriă nașională!” Să ne ferescă Dumneđeu!

<sup>2</sup>) *De vita Caroli Magni et Rolandi*, ap. SALVERTE, I, 377.

<sup>3</sup>) ANONYMUS PRESBYTER DIOCLEAS, în SCHWANDTNER, III, 478.

<sup>4</sup>) Citatū într'o ocaziune analogă de FALLMERAYER, *Fragm.*, II, 462.

<sup>5</sup>) *De administr. imperio*, passim.

<sup>6</sup>) BOULLET, verbo *Morlaquie*: „Petit pays d'Europe, sur l'Adriatique, entre la Dalmatie et la Croatie etc.”

<sup>7</sup>) SAFARIK, *Slow. Star.*, 667.

<sup>8</sup>) Degia FORTIS, *Viaggio in Dalmatia*, Venetia, 1774, in-8, t. 1, p. 67, observă că *mor* în numele Mor-lachiloră nu este decătă slaviculă *more*, dără se arruncă apoi, p. 70, 71, într'o ipotesă escentrică assupra semnificațiunii cuvântulă *Vlachii*.—Este mai correctă LEVASSEUR, *La Dalmatie ancienne et moderne*, Par., 1861, in-8, p. 8: „Le nom Morlaque vient des mots slaves *more* ou *mor*, qui signifient la mer, et *Vlach*, qui

signifie Italien; c'est comme si l'on disait: *les Italiens maritimes*.”

<sup>9</sup>) *Gesch. der Reiche Dalmation*, p. 468: „Ursprung der Morlachen. Auf dem Gebirge breitete sich ein fremder illyrischer Volksstamm aus, vermischte sich mit den bisherigen kroatischen Eigenthümern, und machte sich gewissermassen unabhängig. Dieser, welcher wahrscheinlich aus der schwarzen oder kleinen (!) *Walachey*, *Maurovlachia*, gekommen war, und daher von den Venetianern und Teutschen das Volk der Morlachen genannt ward etc.” apoi mai departe, p. 469: „Ist es sehr wahrscheinlich, dass sie aus jener schwarzen *Walachey* hierher gekommen sind, entweder im zehnten Jahrhundert, da die Kumaner ihr Vaterland eroberten, oder auch 1065, da viele moldauische Kumaner in Thracien fielen etc.”—Ciudată procedură, nu de a serie, ci de a inventa istoria, mulțumită unoră repeșite *wahrscheinlich*, *entweder*, *oder* și altele!

<sup>10</sup>) *Entstehen christlicher Reiche*, Wien, 1865, in-8, p. 225: „Morlachen, welches Wort aus *Maurovlach*, schwarzer *Wlache*, entstanden ist.”

orî-cuî și a curma din capulū locului vr'o velleitate de a pune într'o închipuită legătură nominală pe *Românii-Maritimi* din Dalmația cu *Negrii-Români* dela Oltu<sup>11</sup>. Istoricultū este datorū nu numai a căuta adevărulū, ci încă după puțință a împedeca născerea retăcirii.

Să fie dērū bine constatātū, că *Mor-vlachii* dela Adriatică și-au dobânditū acestū nume absolutamente pe o altă calle decâtū *Μαυροβλαχία*, *Kara-İflak*, *Kara-Bogdan*, *Negra-Țătarii*, *Negra-Gomaniă*, *Negra-Arabiă*, *Arabia* sēu *Bass-arabia* dela Dunăre. Mai este ce-va.

## § 40.

## CUVĒNTULU BLACK IN LIMBELE NORD-GERMANĒ.

S'arū putē găssi. erudiți, căroră să li surrîdă o apropiare între *negrēța* Munteniei și unū cuvĒntū teutonicū.

In limbele scandinave, de unde a trecutū apoī la Anglesi, vorba *blak*, *blac*, *blackr*, *blakket*, *blacki*, *bla*, vrea să dīcā *negru*<sup>1</sup>.

Pe Arabi, în înțellesū de negri, Scandinavi ū chiamă *Blaki* sēu *Blak-man*<sup>2</sup>.

Arū li dēro commodū a'și imagina că Germanii, numindū România Dunărenă *Araby*, se întemeiāu nu numai pe rebusulū dinastiei *Bass-arabilorū*, dērū totū-d'o-datā și pe rebusulū națiunii române, cu atâtū mai multū că cronicile și diplomele din evulū mediū celle mai de multe orī preferă forma *Blacki* în locū de *Vlachii*<sup>3</sup>.

Acestū artisticū edificii se distruge printr'o considerațiune fōrte massivă.

CuvĒntulū *blak* în înțellesū de negru e scandinavū, este chfarū anglesū, dērū n'a fostū nicī o datā cunoscutū Germanilorū propriū dīși, mai cu deosebire cellorū sudici, la carī ideia de *negrēța* s'a tradusū totū-d'a-una prin *schwarz*<sup>4</sup>.

Éccē dēro că *blak* allū Scandinavilorū remāne cu totulū pe din affarā în materia nomenclaturei române.

Adeptī ai positivismulū istoricū, noi respingemū orī-ce datū, carele nu se întemeiā pe o mărturiā precisă a fontānelorū, nu decurge din logica unui șirū de fapte, nu se offeră spiritulū cu o plastică claritate.

Revenimū la numele ottomanū allū Romānilorū.

<sup>11</sup>) Degia în secolulū XV o face TUBERO, *De rebus quæ temporibus ejus in Pannonia gestæ sunt*, Francof., 1603, in-4, unde dīce, vorbindū despre originea muntenescă a lui Huniade: „quum paterno genere Geta esset, quam gentem, ab eorum asperiore cultu (?), commodiore ad componenda verba græca voce Morovlachos, nostrates nuncupant.“ Autorulū era din Dalmația. Cel de acollo n'au numitū nicī o datā pe Romāniī Danubiani *Morovlachii*. Se confundă dērū aci ideia Munteniei cu ideia Morlachiei.

<sup>1</sup>) IHRE, *Glossarium Svo-Gothicum*, Upsalæ, 1769, in-f., t. 1, p. 197, voce *Black*.

<sup>2</sup>) GEFROY, *Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède*, Paris, 1856, in-8, p. 33: „*Blaamen*, pour les *Sarrasins*.“

<sup>3</sup>) ANONYMUS BELÆ, în ENDLICHER. 11: „*Blachii ac pastores Romanorum*...“—*Ibid.*, 24-25: „*Gelou quidam Blacus*... *Gelou ducem Blacorum*...“—*Ibid.*, 40: „*Bulgarorum atque Blacorum*...“—SIMON DE KEZA, *ib.*, 98: „*Blackis*, qui ipsorum fuere pastores...“—*Ibid.*, 100: „cum *Blackis* in montibus confuere pastores...“—ANDREAS FINI, *ib.*, 422: „*silvam Blacorum et Bissenorum* etc.“—VILLEHARDONIN, *De la conquête de Constantinople*, Paris, 1838, in-8, p. 64, 116, 127: „*Johannis li rois de Blaquite et de Bor-*

*gherie* etc.“—*Ibid.*, 117, 137, 142: „*Johannis le Blak*...“—*ib.*, 157: „*Li Comain et li Blac* etc.“—*Albericus Monachus, Chronicon*, ed. Leibnitz, Lipsiæ, 1698, in-4, t. 2, p. 439: „*Johannicus Bulgariae et Blackariae Dominus*“; și altele nenumărate.

<sup>4</sup>) E interesantă următoarea observațiune a lui TYLOR, *The early history of the mankind*, London, 1870, in-8, p. 59: „It makes no practical difference to the world at large, that our word to „rise“ belongs to the same root as Old German *rîsan*, to fall, French *arriser*, to let fall, whichever of the two meanings may have come first, nor that *black*, *blanc*, *bleich*, to *bleach*, to *blacken*, Anglo-Saxon *blac*, *blac*=black, *blac*=pale, white, come so nearly together in sound. It has been plausibly conjectured that the reversal of the meaning of to „rise“ may have happened through a preposition being prefixed to change the sense, and dropping off again, leaving the word with its altered meaning, while if *black* is related to German *blacken*, to burn, and has the sense of „charred, burnt to a coal“, and *blanc* has that of shining, a common origin may possibly be forthcoming for both sets among the family of words which includes *blaze*, *fulgeo*, *flagro*, *φλέγω*, *φλόξ*, Sanskrit *bhrâg*, and so forth. But explanations of this kind have no bearing on the practical use of such words by mankind at large, who take what is given them and ask no question.“

## § 41.

## NUMELE KARA-VLACH LA SLAVI.

Amă veștutū mai susū, în ce modū *Kara-Iflak* și *Kara-Bogdan* au provenitū printr'o procedurā necesară din diverse epitețe de *negrătă*, pe carī treptatū ni le-a atrasū din partea Serbilorū și Bulgarilorū, în secolī XII, XIII, XIV, *bass-arabismulū* dinastiei princiare dela Oltū.

Cu alte cuvinte, acestū *Kara* nu este decâtū o edițiune turcā a unū slavismū.

Ei bine, în filologieā se întēplă câte-o-datā unū lucru curiosū: împrumutulū se întorce creditorulū, modificatū înse printr'o dobândā din partea debitorulū.

Unū essemplu.

Anglesī apucā de vēcurī vorba francesā *bougette* care însemnezā sǎculețū, o prefacū la dēnsī în *budget*, și apoi abia pe la 1790 o înapoescū Franciei, mulțumite a o primi din *litterā* în *litterā* sub formaī cea anglesā.

Cam totū așa Bulgaro-serbī au reluatū cu timpulū dela Ottomanī, fără consciințā de origine, mai multe din câte li luaserā mai de nainte Ottomanī.

De pe la începutulū secolulū XV, căduț sub dominațiunea etaganulū turcū, Slavī de peste Dunăre și-au încărcatū limba care mai de care cu sute și miī de cuvinte și chīfarū frase întregī din vocabularulū stǎpānilorū.

Unū Russū, unū Polonū, unū Boemū, sunt în imposibilitate de a se înțellege cu unū Serbū sētū Bulgarū mai allestū din cauza desselorū orientisme.

În dicționarulū illiricū allū lui Karadzit', bună-ōrā, dintre 900 pagine nu este mai nicī una, pe care sǎ nu ne isbēscā cincī-șesse vorbe turce.

Intre celle-l'alte avemū pe *Kara-Iflak*, revenitū la *Kara-vlach* sētū *Kara-vlā*, și pe *Kara-bogdan*.

Serbulū cāntā:

„Dmitar uze zemlū Karavlaszku  
„Karavlaszku i Karabogdansku...“<sup>1</sup>

Bulgarulū de asemenea:

„Da szetame zemia po kraina;  
„Da szetame zemia Karablaszka etc.“<sup>2</sup>

Sub unū vestmētū atātū de turcitū, nicī Serbulū, nicī Bulgarulū nu mai recunoscū astā-đī derivațiunea slavică a prozaiculū *Kara*, prin care cāntărețī lorū au înlocuitū adessū în balladele poporane celle antice pe *Čzrni-Črapi*, *Čzrni-Čatare*, *zemia arapinska* etc., poetice resturī dintr'o epocā primordialā.

Pentru noi înse e fōrte importantū a nu perde din vedere în *litteraturā* bulgaro-serbā acēstā esențialā distincțiune cronologicā: *Arabia* pēnē la 1400 și *Kara-vlachia* sētū *Kara-bogdania* dela 1400 încōce.

## § 42.

## NUMELE MONGOLICU KARA-ULAG.

Cu douī secolī înainte de Turcī, pe la anulū 1240, locuitorī Munteniei au fostū degia cunoscuțī Mongolilorū sub numele de *Kara-ulag*, după cumū ni-o spune celebrulū cronicarū orientālū Rașid, care trăia ellū însușī între 1250—1300 și a descrisū o invasiune a hanulū Ordā din Transilvania în Tērra-Romānescā.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>) KARATZIT', *Lex.*, 264.

<sup>2</sup>) MILADINOVIZI, 203.

<sup>1</sup>) D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 628.

În Ardélü nu eraü Slavü ca să communice eř Mongolilorü că Românü se chÿamă *Vlachü* și se chÿamă și *Negri*, după cumü aü communicat'o mai târđiü Turcilorü Serbiü și Bulgariü. Informațiunea cată să fi venitü dintr'unü altü isvorü: dela Sași séu dela Maghiariü. Săsesce înse România și Românü se numescü *Bloch*, *Blesche*, *Bleschland*, *Blöchslandt*, *Bleschisland*, etc.<sup>2</sup>, adecă nesce forme fôrte depărtate de *Ulag*, de ôră-ce după legile fonetice sonulü *b* nu trece directamente în *u*.

Să căutămü prin urmare la Unguri, unde găssimü în adevêrü *Oláh*, o formațiune de totü apropiată de cea mongolică, séu chÿarü identică pe basea euațiunii între *o=ü* și *g=h*. Notămü déro că acéstă interesantă manifestațiune a *negrețel* Bass-arabilorü e cu totulü nedependinte prin sorgintea' de turculü *Kara-İflak*.

Fiindü înse că la Unguri noi nu scimü să fi essistatü vre-o dată forma concretă *Fekete-Oláh*, adecă *Negru-Vlachü*, de unde să fi provenitü printr'o simplă traducere mongoliculü *Kara-Ulag*, cată să admitemü că și aci va fi occursü unü fenomenü analogü cu acella de peste Dunăre, și anume Maghiariü comunicându Tătarilorü doue calificațiuni separate alle Romanilorü, numele geneticü de *Vlachü* și epitetulü dinasticü de *Negri* în înțellesü de Bass-arabi, cei-l'alți le-aü legatü apoř la unü locü, întocmai ca și Turciü.

Să trecemü acumü la punctulü cellü mai scabrosü în istoria Țerrei-Romănescü.

## § 43.

DOUÏ NEGRI-VOEVODÏ.

Dintre toți istoriciü nostri d. Laurianü a fostü uniculü, căruia i s'a părutü a fi dubiôsă pênë la unü punctü așa numita descăllecare a așa numitulü Negru-vodă.

Sub anulü 1291 d-sea șice:

«Pre timpurile acestea spunü cronicile Țerrei-Romănescü, că trecu *Radu-Negru*, ducele «*Țăgărașului* și allü *Amlășului*, peste munți în Dacia australă, și-și aședă scaunulü la «*Câmpu-lungü* etc. *La Țăgărașü pre la anulü 1291 domnia Magistrulü Ugrinü*, precumü se «vede dintr'o diplomă fôrte însemnată dela regele Andreü III, în care se face cea de'ntefu «memorare despre o adunare generală a țerrei, compusă din nobilü, Românü, Săcuü și Sași. «Din cauza însemnătății noi o putemü aici din vorbă în vorbă.»<sup>1</sup>

Apoř d. Laurianü reproduce întregulü documentü, combătëndü tacitamente cronica prin diplomă, narrațiunea suspectă prin fontână sigură, pe Negru prin Ugrinü.

Cantemirü, Șincai, Engel, Gebhardi, toți cei-l'alți mai mênunți fără escepțiune, pênë și d. Rösler, admittü în unanimitate pe unü fantasticü fundatorü allü Statulü Munténü, venitü din Țăgărașü și botezatü Negru-vodă, divergindü numai assupra punctulü cronologicü, căci unü illü punctü la 1290, alțiü la 1240, alțiü éroșü la 1220, și așa mai încollo.

În tomulü III, desfășurându pe largü istoria tuturorü Domnilorü Țerrei-Romănescü, noi vomü căntări cu o minușiositate chimică tôte aceste opiniuni, carü în faptü, decă nř-arü fi ȳertatü a ne esprime într'unü stilü parlamentarü, nu sunt decätü amendamente și sub-amendamente la una singură ipotesă.

Aci, lăssändü la o parte litteratura modernă a cestiunii, ne vomü mărgini în cerculü strictü allü obiectulü în sine, întru câtü va fi necesarü pentru a dobândi o convicțiune întrensecă assupra essistenței și neessistenței lui Negru-vodă.

ȳicemü *essistenței* și *neessistenței*, căci analiza descopere în Muntenia doui *Negri*: unulü concretü și cellü-l'altü abstractü.

<sup>2</sup>TRAUSCHENFELD, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1860, in-8, p. 55, 59, 120, 249, 251 etc.—SEYVERT, *Proben der siebenbürgisch-sächsischen*

*Sprache*, în *Ungrisches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8 t. 1, p. 264.

<sup>1</sup> Ist., 249-50.

Personagiulă reală, istorică, documentală, este *Radu-Negru Bassarabă*, domnindă între anii 1372—1382, frate ală lui Alessandru Bassarabă, frate ală lui Vladislavă Bassarabă, tată ală lui Mircea Bassarabă.

Personagiulă ideală, mitică, tradițională, este pură și simplă *Negru-vodă*.  
Să începemă cu acestă din urmă.

## § 44.

## PERSONIFICAREA ORIGINILORŪ NAȚIONALE ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ.

Nu se află mai nică o națiune pe scărța pământului, care să nu-și fi inventată câte ună patriarcă omonimă, seă care să nu fi personificată totă astă-felă primitiva origine a celloră-lalte popore.

Antică Ebreă croiseră o genealogă pentru lumea întregă, derivândă pe Assiriană dintr'ună *Assură*, pe Meă dintr'ună *Madiamă*, pe Kimri dintr'ună *Gomeră*, pe Tracă dintr'ună *Tirasă*, și așa mai departe<sup>1</sup>.

Grecă, împărțită în cele patru triburi, Doriană, Eoliană, Ioniană și Acheiană, întrunite sub calificăciunea comună de Ellenă, n'au întâmpinată cea mai mică dificultate de a fabrică pe ună *Ellenă*, silindu-lă apoi vrândă-nevrândă să nască și nepoși : *Doră*, *Eolă*, *Ionă* și *Acheă*, fără a mai vorbi de ună *Lacedemonă* pentru Lacedemonia, ună *Etolă* pentru Etolia, ună *Macedonă* pentru Macedonia, și ală o sută<sup>2</sup>.

Nemțulă, *All-mann*, degia în vremea lui Tacită relata minună despre strămoșulă seă *Mann*, eră fie-care sub-divisiune națională teutonică își găsă câte ună sub-părinte propriă : Svevă pe *Suap*, Vandală pe *Vandal*, Sașă pe *Saxneat*, Vestfală pe *Westerfalen*, Herminonă pe *Hermin* etc.<sup>3</sup>

La Slavă acea-și operațiune : Boemă ne asigură că primulă loră duce se numă *Bohemus*<sup>4</sup>; Croaă povestă imperatului Constantină Porfirogenetă despre vechulă loră căpitană *Χρῆσθατος*<sup>5</sup>; Leșă celebră pe fabulosulă rege *Lechus*<sup>6</sup>; Rușă nu s'au putută stăpăni de a nu scote și ei la lumină pe principele *Russ*<sup>7</sup>.

Intrebaă cronicelă maghiare, șo să vă respundă : „gens illa a *Magog* rege vocata est *Moger*”<sup>8</sup>.

Orientală aă mersă cu fantasia pene a imagina ună moșă *Andalus* pentru Andalusia<sup>9</sup>.

Pe acela-și tonă voră glăsui cronicelă scandinave despre numelă Danesiloră : „Rex *Dan* — communi omnium decreto regnum suum Daniam et incolas *Danos* a se, qui *Dan* dicebatur, appellavit”<sup>10</sup>.

Ne-ară copprinde obosela, deca ne-amă încerca să înșirămă aici numa a deca parte din tôte esemplele analoge cunoscute!

Mulțimea, seă mai bine universalitatea loră ni permite a le formula într'ună felă de lege

1) NIC. COSTINU, *Letop.*, I, 49-56, plină de reminiscențe biblice, reproduce cu deplina bună credință acestă „îmulțire a multe norode din trei feciori ai lui Noe.”—JOSEPHUS FLAVIUS, *Antiquitates Judaicæ*, lib. I, cap. VI, ed. Dindorf.

2) STRABO și PAUSANIAS, passim.

3) SAFARJK, *Slow. star.*, 767.—GRIMM, *Gesch. d. deut. Spr.*, II, 776: „Dass solche Stammhelden ungeschichtlich und mythisch waren, verschlägt nichts; es lag nur am Glauben der Völker, von ihnen die Reihe der historischen Könige abzuleiten. Nach einem *Έλλην*, Sohn des Deukalion und Enkel des Prometheus, die nie gelebt hatten, nach einem *Γραικος* oder *Αιωνειμων*, Sohn des Zeus, nannten sich Hellenen, Griechen und Spartanen. Warum nicht die Gauts nach Gauts, einem Sohne des Vödsus?—Sichtbar sind viele Stammhelden erst durch die Sage aus Ländernamen entsprungen. Von Noregr, das doch nach der Himmelsgegend hiess, leitete sie einen Norr etc.“

4) COSMAS, *Chron. Bohem.*, în PELZEL et DOBROWSKY, *Scriptores rerum bohemicarum*, Pragæ, 1793, in-8, p. 6-7.

5) De administr. imp., cap. XXX.

6) DLUGOSZ etc.—Veđi nota ce urmază.

7) KARAMZIN, t. 1, nota 70.—Vechă cronică ap. SZAJNOCHA, *Lechicki poczatek Polski*, Lwów, 1858, in-8, p. 88: „Slavorum principes plures erant, qui propter angustam et strictam habitationis penuriam et sortem inter se elegerunt, quis eorum ex patria hoc est ex antiqua Croatia recedere deberet. Sorsque ipsa venit super Bohemum seu Czech, Lech Polonium, et Rus Ruthenum.“

8) ANONYMUS BELÆ, în ENDLICHER, 3.

9) D'HERBELOT, *Bibl. Orientale*, verbo: *Andalous*.

10) *Chronicon Erici* în LANGEBEK, *Scriptores rerum danicarum*, Kopenhagæ, 1792, in-4, t. 1, p. 147.

istorică constantă, ăstă-felū încâtū departe de a ne mira în fața unū *Romulū* la *Romani* sēū prin divinațiune, decă se întēpla cumū-va să le fi neglesū cronicile și legendele.

Popórele aū unele fabule alle lorū *necessare*.

Acea-și prin viță, prin tipū, prin vorbă, prin datine, prin terrioriū, prin tendințe, orī-ce naționalitate, simțindu-se a fi o singură familiă, își închipuesce a le fi moștenitū pe tóte acestea, de'mpreună cu numele comunū, dela unū singurū tată, perdutū în întunereculū timpilorū, dérū aī căruīa fī și nepoți, unī mai norocoși aū întemeiatū dinastia princiară, cel-l'alți mai de rōndū aū formatū poporū.

Așa credeaū Ebreiī, Greciī, Germaniī, Slaviī, Scandinaviī, Romaniī, tóte némurile din tóte părțile lumii, basāndu-și ficțiunile respective pe acella-și mobilū psihicū, înfiptū în natura umană generală.

## § 45.

## PERSONIFICAREA ORIGINILORŪ NAȚIONALE LA ROMANI.

Una din celle mai vechi cronice române, scrisă slavonesce pe la finea domniei lui Stefanū cellū Mare, ȳice că Romāniī veniseră din Italia într'o epocă immemorială sub conducerea a duoi frați: *Romanū-vodă* și *Vlachitā-vodă*<sup>1</sup>.

Cine óre să fi fostū acellū vodă-Romanū?

Inainte de Romanū Mușatū, urcatū pe tronulū Moldovei pe la 1390, istoria cea pozitivă nu ni arrētă la Romāniī nicī unū principe cu acestū nume.

Cine óre să fi fostū acellū vodă-Vlachitā?

Nu numai o născocire în fondū, dérū pēnē și'n formă, căci nicī o dată unū asemenea nume n'a figuratū în annalele sēū în diplomele române.

Vodă-Romanū este *Romanus*.

Vodă-Vlachitā este *Vlachus*.

Vodă-Romanū și vodă-Vlachitā sunt pentru Romāniī cea-ce aū fostū *Bohemū* pentru Boemiī, *Lechū* pentru Leși, *Ghrovaťū* pentru Croațiī, *Magogū* pentru Maghțariī, *Saxneatū* pentru Sașiī, *Suapū* pentru Sueviī, *Wandalū* pentru Vandaliī, *Danū* pentru Danesiī, *Ellenū* pentru Elleniī, *Romulū* pentru Romaniī, etc.

Inse precumū tóți Romāniī își dedeaū numele genericū de *Romanū* și precumū tuturorū Romānilorū străiniī li ȳiceaū *Vlachī*, totū așa Muntenia mai în speciă, țerra *Bass-arabilorū*, era cunnoscūtă de gȳurū în gȳurū, Serbilorū, Bulgarilorū, Ungurilorū, Austriacilorū, Turcilorū, Mongolilorū, Grecilorū, sub epitetulū de *Negrū*.

Óre acestū *negrismū* nu trebuīa la rōndulū seū idealizatū, precumū fuseseră idealisate *romanismulū* și *vlachismulū*?

*Romanū-vodă* personifică numele romāniī allū coloniei danubiane a lui Traianū; *Vlachitā-vodă* personifică numele seū *vlachicū*; *Negrū-vodă*, cellū mai celebrū dintre tóți, personifică numele *bass-arabicū* allū Munteniei, din causa căruīa resarū celle trei capete-*negre* în rebusulū dinasticū dela Oltū, din causa căruīa balladele sud-slavice și Cântulū Nibelungilorū ne factū *Arabi*, din causa căruīa țzarulū Stefanū Dușanū ne chīamă *Negri-Tătari*, din causa căruīa Maghțariī ne botēzā *Negri-Comani*, din causa căruī Ottomanii ne numescū *Negri-Vlachī* sēū *Negri-Bogdanī* etc.

Vodă-Romanū, vodă-Vlachitā și voda-Negrū sunt trei idealuri concordante.

Intrōgā testualmente în *Lietopis Russkala Voskresenskago spiska*, Petersburg, 1793, in-4. — Unū extractū pe largū în *KARAMZIN*, t. 4, nota 388. — Despre originea acestei cronice veđi studiulū nostru *Domnița Elena*, în țiarulū *Traianū*, 1869, nr. 75, p. 302.

<sup>1</sup>) *Skazanie vkrattze o moldavskich gosudarech*, pe care ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 32, a cunnoscūt'o dupā SCHLÖZER, *Allgemeine Weltgeschichte*, t. 50, Halle, 1785, in-4, inse a cunnoscūt'o fără s'o fi întellesū seū utilizatū. — S'a publicatū



Décă cele două înainte se s'au perdit din memoriă, pe cându cellu allu treilea se mai conservă încă, acesta se espică prin comparativa tenacitate a elementului poeticu față cu elementul prozaic.

*Romanu, Vlachu*, noțiuni istorice sētu filologice, nu vorbesc nemicu imaginațiunii, și poporul a trebuit, sētu cellu puțin a putut să le dea uitării.

*Negru*, noțiune pictorască, a reușit din contra a se imprime tocmai prin culore în închipuirea poporului.

Ca ființă plastică, ellu n'a existat nici o dată.

Ca mitu înse, unu mitu forte *necessarū*, precum amu mai spus'o, căci derivă în esență dintr'o lege istorică universală, ellu represintă începuturile Statului Muntenu sub impulsul dinastiei *Bass-arabilorū*.

Totu ce' pre-vechū, totu ce' ruină din moși-strămoși, totu ce nu se scie de cătră cine să se fi făcutu, dēru se bănuiesc că dōră nu fără inițiativa sētu participarea vre-unui *Bass-arabū*, aparține lui vodă-*Negru*.

Fie-care *Bass-arabū*, din dată ce trecea în tradițiune, ștergēdu-i-se trāsurrele cele distinse alle individualității, devenia *Negru*.

După ballada poporană pēnē și monastirea dela Curtea-de-Argeșu, grandioasa creațiune a lui Négoia Bassarabū, despre originea căriia nu se pōte rădica cea mai slabă umbră de îndouelă, se attribue lui *Negru-vodă*:

«Pe Argeșu în glosu,  
«Pe unu malū frumosu,  
«*Negru-vodă trece*  
«Cu tovarășl dece...»

Éccē déro unu vodă-*Negru* pe la 1520!

După Cronica Cantacuzinescă<sup>2</sup>, din care se inspirase Cantemirū<sup>4</sup>, Barbu Craiovesculū, ctitorulū bistrețenū, este banū allu Oltului sub *Negru-vodă*; după inscripțiunī și diplome irresistibile<sup>5</sup> acestu faptu s'a petrecutū în ultimulū deceniulū allu secolului XV.

Éccē déro unu vodă-*Negru* pe la 1490!

Cea mai vechiă cronică muntēnă, pe care o avusesse în mână Ragusanulū Luccari pe la 1600, numesce *Negro-Voevoda* pe tatălū lui Vladislavū Bassarabū<sup>6</sup>, adecă nu altū cine-va decătū Alessandru Bassarabū, după cumu se scie din documente sincronice<sup>7</sup>.

Éccē dēru unu vodă-*Negru* pe la 1340!

La finea secolului XII, precumū demonstrarāmū în Studiulū I prin diploma maghiară din 1231 și prin scriitorulū bizantinū contimpurēnū Cinnamū, fără a mai vorbi despre cronicarulū mongolū Rașid, Olteniū dela Severinū nāvalescū în Ardēlū și cucerescū țerra Făgărașului.

În fruntea lorū se afla naturalmente unu *Bass-arabū*.

Ei bine, familia română făgărășenă Monea păstrēză pēnē astă-đi o suvenire lapidară, cumū-că anume pe la finea secolului XII li dāruise acollo nesce moșie—vodă *Negru*:

«Vixit Gri. I Venetus anno D. 1185. Genealogia Authentica Monestica. Gregorius Venetus *Thesaurarius Wajvodae Nigri*, a quo donatus IV. vallibus cum Sylvis et Campis: Gen. «Gregorium secundum 1216», etc.<sup>8</sup>

<sup>2</sup>) ALEX., *Poesie populare*, 186.—D. Alexandri, într'o noțiță la p. 192, crede cumū-că în adevēru unu *Negru-vodă* arū fi ziditū monastirea dela Curtea de Argeșu, ba înecă invocū autoritatea *cronicelorū*, sārū să le citeze!—Veđi REISSNERGER, *L'église de Curtea d'Argis*, Vienne, 1867, in-8, p. 26.

<sup>3</sup>) BOLLIAU, *Buciumulū*, 1863, p. 108.

<sup>4</sup>) *Gesch. d. osm. Reichs*, 608.

<sup>5</sup>) VENELIN, 134, diplomă din 1499. — ODOBESCU, în *Bulle-*

*tinulū Instrucțiunii Publice*, Bucureșci, 1866, in-4, t. I, p. 137-141.

<sup>6</sup>) *Ristretto delli Annali di Rausa*, Venetia, 1605, p. 49: «Negro Voevoda di natione Ungaro e padre di Vlaico, nel 1310.»

<sup>7</sup>) ȘINCAI, I, 329.—WENZEL, *Okmányi kalászat*, I, 18, etc.

<sup>8</sup>) KLEIN, *Origines Daco-romane*, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 92.

Éccé dérú unú vodă-Negru pe la 1185!

După diferite cronice muntene, fie-care vorbindu altu-feltu, mai tóte orașele din Terra-romănescă, Tergoviscea, Buccurescî, Câmpu-lungulú, Pitescî, Gîrgúlu, Buzelú, Flocî,

sunt zidite de vodă-Negru.<sup>9)</sup>  
Vr'o douî sétu trei Bassarabî, decă nu și mai mulți, sunt îndessați aci într'o singură personalitate!

În secolulú XV, în secolulú XIV, în secolulú XIII, în secolulú XII și mai susú, ne isbimú la totú passulú de câte unú vodă-Negru.

«Copiî, —dice Vico, —transpórtă ideá și numele primelorú persóne și primelorú lucrurí, pe carí le veduse, assupra tuturorú persónelorú și tuturorú lucrurilorú în carí se póte observa vr'o assemenare, vr'unú rapportú cu cele ánteae. Egiptianî atribufaú luí Ermete Trismegistú tóte invențiunile practice. Atenianî puneá pe socotéla luí Solone tóte insti-tuțiunile democratice, éru pe a luí Dracone totú ce era aristocraticú. Romanî derivaú dela Romulú tóte legile ierarchice, dela Numa totú ce se referá la cultulú țeitáțilorú, dela Tullú Hostiliú tóte ordonnanțele militare, etc.»<sup>10)</sup>

Intocmai așa la Munteni orí-ce fundațiune, fie monastire, fie castellú, fie urbe, fie stâncă, se clocnía cu legenda luí Negru-vodă.

§ 46.

ORIGINEA FABULEI DESPRE VENIREA LUI NEGRU DIN FAGARAȘU.

Este de observatú o împregiurare topografică fórte semnificativă, prin care putemú reuși a precisa pêné la unú punctú însuși momentulú nascerii mitulú luí vodă-Negru.

Amú enumeratú cu câte-va rîndurí mai susú tóte urbile, a cărorá paternitate se accórdă în diverse cronice române pretinsulú fundatorú allú Statulú Munténú: Buccurescî, Tergovisce, Câmpu-lungú, Buzeu, Gîrgú, Pitescî, Flocî, cátră carí s'arú mai puté adăuga așa țiele c e t á ț y alle luí Negru-vodă de prin Muscellú séu din Argeșú<sup>1)</sup>.

Nicî una din aceste localități nu se află în anticulú banatú allú Severinulú, unde se găsescú pretutindenî numai suvenirile Bassarabilorú, éru despre Negru, sétu mai bine despre Negri, nicáirî nicî o vorbă.

Oltulú desparte în acéstă privință întréga Munteniă în doué zone fórte determinate: «Bassarabú» spre appusú, «Negru» pe mallulú resáriténú allú fluviulú.

În Muscellú séu în Făgárașu poporulú nu scie nemicú despre Bassarabî, în Vélcea séu în Mehedințiú—nemicú despre Negri.

Mulțumitá lungulú șirú allú desvoltárilorú nóstre precedinți, acéstú fenomenú lesne se esplică.

Incuibați de secolí în Oltenia, Bassarabî numai din tréptă în tréptă și passú la passú reușiseră a-și întinde dominațiunea spre nordú și spre oriinte.

Pe la 1160—1180 noi îi vedemú începéndu-și carriera prin suppunerea ducatulú fágă-rășénú.

Este unú faptú, pe care'lú demonstră diploma maghiară din 1231. Bizantinulú contim-purénú Cinnamú și pétra genealogică a familieí Monea, trei fontáne separate, de totú ne-dependinți una de alta, dérú a cărorá concordanță e cu atátú mai decisivă.

<sup>9)</sup> GEBHARDI, *Gesch. d. Wal.*, 281: „Nach der Chronik die Filstich gebraucht hat, ist von ihm (Negru-voda) erbauet Tergovisto oder Tergowische, Bukurescht, Kimpelungu, Pitest und S. Georg; nach dem Luccari aber Buseo und Floe.“  
—Éccé passagiulú testualú din LUCCARI, 49: „fabried la città

in Campolongo, e tirò alenne cortine di matoni in Bucuriste, Targoviste, Floe, e Busa.“

<sup>10)</sup> *La solenza nuova*, lib. II, cap. 3, § 3.

<sup>1)</sup> FRUNDESCU, *Dict. top.*, 313.

Aşa dero vevodatul Bassarabilorü offera documentalmente pe la anulü 1180 următoarea figură geografică:

Studiați cu atențiune această grossolană mappă.

Intrunindü sub unü singurü scepru banatulü Severinului și ducatulü Făgărașului, cari se lovescö colți în colți unulu cu altulü, Bassarabiî strîngeau între doue focuri mai în speciă acea regiune a Munteniei, unde se întindü astă-zi districtele Muscellü și Argeșü.

Possedemü dero trei punturi:

1. Pênă la 1180 Bassarabiî stăpânau numai Oltenia;
2. La 1180 ei dobândescü Făgărașul;
3. După 1180 apucă regiunea Muscellului, fără care nu-î chipü a mântine o legătură teritorială între Făgărașü și Severinü, dându astü-feliü statului următoarea configurațiune:

Nu se cere decâtü o noțiune elementară de strategiă pentru a ne convinge că invasiunea Bassarabilorü asupra Câmpu - lungului și Curții - de - Argeșü trebuia negreșiti să se fi operatü așa dîcëndü vulturesce de pe munte în gîosü, adecă din direcțiunea Făgărașului, eru nu din valle în susü, adecă din partea Olteniei.<sup>2</sup>

Datulü cronologicü allü evenimentului se nemeresce cellü multü după vr'o doue-

Eccé.de unde'î famösa descällecare din Făgărașü!

Olteniî dela Severinü nu aveaü nevoiä de a traduce numele Bass-arabilorü, căci era o proprietate a lorü d'a-casă din secolü secolilorü.

De acea în Oltenia sunt destui Bass-arabiî, și nu este nici unü vodă-Negru.

Nu mai acella traduce, pentru cine lucrulü e atätü de nou încätü nu'lü póte înțelege.

Sub anulü 1240, povestindü o invasiune a Mongolilorü prin Ardélü în România dună-rénä, cronicarulü lorü Rașid stabilește degia o deosebire clară între țerra lui Bassarabiü-banü și țerra Negrilorü-Vlachî.

Cea de'nteiü este pentru densusü Oltenia; cea din urmă îmbrățișezä porțiunea cis-olténä a Țerei Romănesci.<sup>3</sup>



Era peste puțină ca să n'o coppindă, căci numai astü-feliü își mai rotundiau teritoriulü, assicurându-și printr'unü necesarü părete de pământü possessiunea ducatulü făgărășenü.

Din datä ce amü constatä irrupțiunea Bassarabilorü în Făgărașü pe la 1180, tóte consecințele decurgü și se desvoltă dela sine.



trei decennie în urma cuceirii ducatulü făgărășenü, considerându-se timpulü materialmente necesarü pentru a prinde cine-va rădăcină pe unü terrēmü de currëndü annessatü.

In acestü modü între anniü 1200-1210 unü Bass-arabiü, unü cavallerü cu celle trei capete negre, unü terribilü vodă-Negru, năvăllesce anume din țerra Făgărașului în Muscellü și apoi gradatü assupra cellorü-l'alte gîudește mai în șessü.

<sup>2</sup>) Degia la vechiü Romanü VEGETIUS, I, III, c. 13, dicea: „In subjectos enim vehementius tela descendunt, et majore impe-

tu obnitentes pars alior pellit. Qui adverso nititur clivo, duplex subit et cum loco et cum hoste certamen.“

<sup>3</sup>) D'OHSSON, Hist. d. Mongols, II, 628.

Era unū singurū principe, căci Rașid nu menționează două sētu mai mulți, d'eu acestū singurū principe se chiăma Bass-arabū la Olteni și se traducea prin *Negru-vodă* la Muscelleni. *Negru* în locți de Bass-arabū, formulă de-multū cunoscută Serbilorū, Bulgarilorū, Germanlespedea familiei Monea, pogorîndu-se de acollo la Câmpu-lungū, la Argeșū, și călătorindū mișcare înainte devenindū naturalmente din ce în ce mai palidă și perđendū-se cu dese-cunnosce nicī o urmă.<sup>4</sup>

În Studiulū I, definindū epocel successivei formațiunii a teritoriulū muntentū, noi amū concludū că d'abia pe la anulū 1270 Bassarabiū agînseră pêne la gurele Dunării și tala-zurile Pontulū.

Mai la valle, făcendū monografia Berladulū, noi vomū mai reveni asupra acestui punctū. Ni se presintă aci ocasiunea de a confirma acea conclusiune, resumend'o și completând'o:

Pe la 1160-1180 Bassarabiū, pêne atunci numai banī al Severinulū, coppindū Făgărașulū;  
Pe la 1200—1210 mai Yeatū tērrēmulū închistū la miđū-locū între hotarele țerrei făgără-șerie și alle Severinulū: regiunea Câmpu-lungulū și a Curții-de-Argeșū;

De la 1210 pêne pe la 1270—1280 se essecută cu nctelū lățirea Bassarabilorū în direcțiunea Kiliei.

Acestū intervallū de șapte-deci de ani de amplificare politică corespunde cu gradata disparițiune teritorială a lui *Negru-vodă* în mesura depărtării selle dela Făgărașū, dela Muscellū și dela Argeșū, primitivele trei lēgēnuri alle mītulū.

## § 47.

## ORIGINEA PABULEI DESPRE ÎNCHINAREA BASSARABILORŪ LUI NEGRU.

Amū desfășuratū mai susū, în ce modū *Negru-vodă* s'a născutū la Muntenī din numele Bass-arabilorū prin acella-și procedimentū, prin care *Romulū* provenise la străbuniū nostri din numele *Romē*.

Acēstă analogiă nu este unică.

Pe țermiū Tibrulū, ca și pe al Dunării, primii cronicariū naționali, adunândū fără controlū tradițiunile poporane despre începuturile Statulū, se isbiseră d'o potrivă de câte doue forme diferite alle unui singurū nume.

La Romanī: *Romus* și *Remus*<sup>1</sup>.

La Muntenī: Bass-arabū și vodă-*Negru*.

Cronicariū latinī nu și-au datū ostenella să vedă, că *Romus* și *Remus* sunt absolutamente totū una, de oră-ce vechia limbă romană, confundândū mereū o și e, dicea: *amplocti* și *am-plecti*, *animadvorti* și *animadverti*, *compes* și *compos*, *voster* și *vester*, etc.<sup>2</sup>

Cronicariū muntentī n'au voitū nu mai puținū să observe că vodă-*Negru*, ca și celle trei ca-

<sup>4</sup>) D. A. Odobescu, atât de competente în materiă de topografiă archeologică, ne asigură că *Negru-vodă* nu se aude nicī chiarū în Buzeu.

<sup>1</sup>) Despre forma *Romus*, s'eu mai grecesce *Rhomus*, în locū de *Romulus*, veđi *FESTUS*, v. Roma, unde se enumeră totū d'odată o mulțime de tradițiuni contradicțore despre mitica personalitate a fundatorulū Romei.

<sup>2</sup>) *PRISCIANUS*, l. I: „Antiqui quoque *amplocti pro amplecti dicebant, et animadvorti pro animadverti.*” — *QUINTILIANUS*, *Inst. Orat.*, l. I, cap. 7: „Quid dicam vortices et vorsus, *ceteraque ad eundem modum*, quae primo Scipio Africanus in e

literam secundam vertisse dicitur?” — Ambii citați de MAIORU, *Orthographia romana*, cap. II, § 5, și 13, în *Lexicon Valachicum*, Budae, 1825, in-8. — Transițiunea din o în e și vice-versa lăssă în limba latină diftongulū *ae: femina* (ântelū *fomina* s'eu *homina*, din *fomin, homin, homo*, sanser. bhūman) etc. Forma transițoriă din *Romus-Remus* cată a fi fostū *Ramus*. — *CORSSEN*, *Über Aussprache, Vocalismus und Betonung der lateinischen Sprache*, Leipzig, 1868, in-8, t. 1, p. 144, separândū pe *homo* de *femina*, uită că forma primitivă din *homo* a fostū tocmai *fomin* și *femin*, precumū veđi *BOPP*, *Grammaire comparée des langues Indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 31.

pete *negre* din marca nobilitară a dinastiei iltene, nu este decât o idealizare din numele Bass-*arabilor*, trecut de gya cu mult mai de'nainte dela dinastia assupra țerei: Bass-*arabiă*, *Arabiă*, *Négra-Tătariă*, *Négra-Comaniă* etc.

Inchipuindu-și o arbitrară bifurcațiune între *Romul* și *Rem*, între Bass-*arab* și vodă-*Negru*, cronicari latin și cronicari munteni s'au găssit siliți în aceia-și mesură a inventa cu ory-ce preț căte un benevole episod, prin care să tragă de pėru Roma și Muntenia din căte o fundațiune dualistă.

Cronicari latin, ginte mai dură dintr'o epocă mai violentă, dicți că Romul a uccis pe Rem, și uccidēndu-l—éccé unitatea!

Cronicari munteni, ginte mai mólle dintr'o epocă mai conciliatóre, spun că Bassarab s'a închinat lui Negru, și închinându-i-se—éccé éroși unitatea!

Ucciderea lui Rem, închinarea lui Bassarab, doue metode în vederea acelluia-și rezultat, era pentru cronicari latin și pentru cronicari munteni, într'o sferă analógă, nesce stratageme nedispensabile spre a' scăpa din încurcătura în care Ț aruncase nepreceperea identității între *Romus* și *Remus*, între Bass-*arab* și vodă-*Negru*.

Dicem: pentru cronicari, nu pentru popor.

Tradițiunea italică pronunța *Romus* într'o parte a urbi și *Remus* într'o altă parte, balanțându acella-și lucru dela *o* la *e* după diferențe dialectice între diverse elemente constitutive alle populațiunii: într'unu feliu la muntele Palatin și ce-va deosebitu la delul Aventin.

Tot așa la Munteni Bass-*arab* în Oltenia, vodă-*Negru* în Muscellu séu în Făgărașu, acella-și fondu botezat în doue moduri prin trecere din loc în loc, nu ne întimpină nic odată allătur unu cu altu în tradițiunea propriu disă.

Topografia archeologică a Munteniei probéză pēnă astă-đi, precum am spus'o, că ory-unde poporul vorbesce despre *Negri*, tace despre Bass-*arabi*.

Prin urmare nu tradițiunea română, nu poporul muntēn pōte fi accusat de insipida închinare a lui Bass-*arab* de'naintea lui vodă-*Negru*, căci ar fi trebuit să rostescă ambele numi totu-d'o-dată, ceia-ce ellu nu face.

#### § 48.

##### TRADIȚIUNEA ȘI CRONICA.

A trunchia o singură individualitate și apoi a clocni fărmiturele, a college relațiunea poporană și a n'o lăssa nedesfigurată, a fostu tréba cronicar.

Tradițiunea din Muscellu, decă o considerăm în trăsurile selle esențiale, desbrăcând'o de ory-ce alliagi străin, nu minte.

Ea dice: sunt acum mai multe sute de ani, coborise Negru-vodă din Făgărașu la Câmpu-lungu, și de acollo la Curtea-de-Argeșu.

Așa este.

Istoria cea pozitivă cercetéză, cumpenesce și confirmă vocea poporului.

Un Bassarab, ban de Severin, coppinge pe la 1180 ducatul Făgărașulu; acella-și Bassarab séu successor lui, căci nu aci este locul de a intra în amēnunte, năvălesce pe la 1210 din Făgărașu assupra Muscellulu; totulu se împacă, totulu se limpedesce; din Severin la Făgărașu, din Făgărașu la Câmpu-lungu, din Câmpu-lungu la Argeșu, din Argeșu în giosu spre Pontu, acēstă procedură successive rotundiri a Statulu Muntēn, după cum n-o desvellesce un șir de mărturie contimpurane.

Ce face déro tradițiunea?

Lăssă la o parte Severinulu, fiindu-că poporul, ca și copilulu, nu scrutéză nic o dată casele prime séu mediate; lăssă la o parte Severinulu, și se mulțumesce a înregistra faptul mai recinte allu descăllecării imediate din Făgărașu.

Nemicu mai adevăratu !  
Ce mai face tradițiunea ?

Negleze datulu cronologicu precisu, fie 1200, fie 1210, căci memoria colectivităților nu se pogoră la cifre exacte ; negleze datulu cronologicu precisu, și se mărginesce a semna la epoca pe unu tonu approssimativu, astu-feliu înse că pene și cronicariu, deși differindū assu-  
pra annulu, totuși au înțelesu cam secolulu XIII.

Éroși nemicu mai adevăratu !

In fine, capulu-*Negru* fiindu antica emblemă a dinastiei oltene, fără a mai vorbi de celelalte derivate alle numelui *Bass-arabescū*, *Arabiă*, *Négră-Tătariă*, *Négră-Comaniă* etc. și fără a mai reveni assupra numeroselor esemple de personificări naționale: Ellenū—Ellada Danū—Dania, Lechū—Lechia, etc., *Bass-arabū* s'a tradusu prin vodă-*Negru*.

Pentru a treia oră, nemicu mai adevăratu !

In blocu, tradițiunea muscellenă are dreptate.

Ce factu înse cronicariu ?

Deosebescū pe vodă-*Negru* de *Bass-arabū*, și o dată acestu deosebire fiindu introdusă, etă că imaginarulu fundatoru allu Munteniei, transformându-se într'o absolută ficțiune, pere fără nēmu, fără familiă, fără posteritate, întocmai precumu perise imaginarulu fundatoru allu Romei.

După Romulu appare pe tronū o dinastiă sabină ; după vodă-*Negru* urmēză *Bassarabiū*.

Ce a devenitu seminția cellu înainte ?

Unde s'au ascunsu eređii cellu-l'altu ?

Pace !

Să se noteze bine că noi suntem departe de a bănui vr'unu gradu de înrudire latină între mitulu muntēnu allu lui *Negru* și acellu italicu allu lui *Romulu* ; nu ni place a essagera ; ambele s'au născutu fie-care pe o calle propriă ; elle se assēmēnă într'unu chipu surprindētoru, dēru acēsta nu derivă din romanismu, ci din identitatea naturei umane generale : unu principiū universalu se manifestă totu unu feliu la *Tibru* și la *Oltu*, la *Latinu* și la *Slavu*, la *Grecu* și la *Germanu*, la *Ebreu* și la *Iaponesu*, la unu mai multu sēu mai claru, la alții mai pușinu sēu mai vagu, la unu putēndu a fi urmăritu pene 'n ultimele Ț consecințe, la alții—  
abia întrevēdutu.

Inse pentru că fenomenulu presintă unu caracteru antropologicu atātu de întinsu, tocmai de aceia, după cumu *Romulu* nă-a servitu pene la unu punctu a descifra pe vodă-*Negru*, cu acellași temeiu vodă-*Negru* aru si pututu agūta unu *Niebuhr* la înțelegerea lui *Romulu*.

Precumu *Statulu Muntēnu* s'înșinase înainte de pretinsulu descălecătoru din *Făgărașu*, de asemenea și *Roma* se înșinase înainte de pretinsulu sifu allu deulu *Marte*<sup>1</sup>.

Precumu *Negru-vodă* este unu mitu, înse unu mitu suscitatu prin realitatea invasiunii unu *Bassarabū* de peste *Carpați* în *Muscellu* ; de asemenea și *Romulu* este unu mitu, înse unu mitu suscitatu éroși prin vr'o personalitate reală, prin vr'unu faptu concretu, personalitate și faptu poetisate cu schimbarea numelui și escluderea tuturorū indicațiuniloru prozaice.

Unu vodă-*Negru*, unu *Romulu*, nu se ștergu cu buretele, nu se distrugu, ci se purifică.

Este totu atātu de ușorū a nega fără rațiune, precumu și de a crede orbesce, dēru în sciință nu se permite nici o virgulă fără demonstrațiune, și cele mai de multe ori analiza găsescce o mare doșă de adevēru într'o fabulă, sēu în casulu cellu mai reu descoperă încau motivulu cellu adevăratu allu nascerii unei errori.

<sup>1</sup>) Degia unu vechiu poelū romanū *MARINUS*, citatū în *SERVIGIUS*, ad. *Virg.*, V, 50, Ecl. I, șiicea :

„*Roma ante Romulum fuit,*

„*Et ab ea nomen Romulus adquisivit.*“

Prin urmare, legendele din *Titu-Liviū* sēu din *Dionisiū Alicarnasseū* nu erau dogme nici chiarū la cei bețrāni.

«Istoria fabuloasă—dicea celebrul ellenistă Larcher,— nu este decât o istorie veridică, «déră împetrișată cu fabule. Eă sum departe de a crede că Ercule, Cadmă etc. ară fi «nesce numă de totă fictive, simplu numă pentru că istoria acestoră eroi s'au încărcată cu «multe trăsurre fabuloșe. Ore nu s'ară puté contesta totă astă-felă biografia mai multoră «omeni mară din timpă modernă, sub cuvântă că au desfigurat' o romancieră?»<sup>2</sup>

## § 49.

## RESUMATŪ DESPRE NIPULŪ LUI NEGRU-VODĂ.

Legenda lui vodă-Negru este într'o intimă connessiune cu întréga nomenclatură bass-arabică: Arabiă la Slavă și la Germană, Négră-Comaniă la Unguri, Négră-Tătariă la Serbi, Négră-Romăniă la Turci, la Mongoli și la Greci, încâtă prin legea istorică a personificării naționale urmă necessarmente, ca acéstă țerră a Negriloră să-și fi dată de multă ea însăși și să-și fi dată popórele de împregiură idealulă unui patriarcă Negru.

Ună nodă și mai de aprópe o légă cu rebusulă eraldică allă celloră trei capete negre, în virtutea căruă oră-ce Bassarabă, nu numă într'o parte a Munteniei, nu numă în Romăniă, ci chără în străinătate, putea fi luată dreptă ună vodă-Negru, de unde a și provenită în creațiunile poporane ulterioare, precumă arrétarămă mai susă, identificarea tipicului vodă-Negru cu Alessandru Bassarabă, cu Négoiă Bassarabă, cu felăurii Bassarabi de prin secolă XIII, XIV, XV, precumă și negreța lui Vladislavă Bassarabă pe moneta commemorativă a regelui maghără Ludovică.

Amendoue aceste împregiurări, atătă de varie și cu multă mai vechi decâtă legenda în cestiune, au essercitată o acțiune convergină asupra spiritului Făgărășeniloră și Muscelleniloră la prima aparițiune a unui Bassarabă din Severină spre Făgărășă și apoi din Făgărășă în Muscellă.

Originea legendei, întră cătă ea este făgărășenă și muscellenă totă-l'o-dată, se póte cercuscri între anulă 1160—1210, offerindu-ni-se ca ună poemă istorică, ca o epepeă despre începutulă mișcării expansive a nămului Bassarabiloră, vultură crescuți pe stânca Severinului, déră setoși de a-și întinde viguroșele aripe de ambele cóste alle Carpațiloră și de ambele latură alle Oltului, pe la finea secolului XII și debutulă secolului XIII.

N'a trebuită decâtă o dată să se încuibeze imaginea lui Negru-vodă la Făgărășeni și la Muscelleni ca ună tipă de fundatoră, căci fundatoră a și fostă la dēnșii; nu trebuia decâtă atăta, pentru ca din acellă-și momentă, cu calle sēu fără calle, tradițiunea poporană de acolo să pună totă pe socotela lui, printr'o firăscă tendință de assimilare, oră-ce inițiativă, oră-ce construcțiune, oră-ce restă allă țilleloră betrane, întocmai precumă prunculă, decăi arrēți ună arbore dăcându-și că se chără plopă, totă plopă o să număscă și bradulă, și fagulă, și stegiarulă.

In fine, reducēndă conclusiunile de mai susă la o prismă, critica istorică distinge în legenda lui vodă-Negru, sēu mai bine în diversele redacțiuni alle mitului, trei nuanțe atătă de gradate, atătă de apropiate, încătă se contopescă una cu alta:

1. Personificarea naționaliței romăne;
2. Personificarea dinastiei oltene;
3. Personificarea începuturiloră Statului Muntēnă...

<sup>2</sup>) Discours à l'Acad. des Inscrip. et Belles-Lettres, 1785;

AD. BEHR, Recherches sur les temps héroïques de la Grèce, Paris, 1856, in-8, p. 2.

## § 50.

CINE A FOSTŪ NEGRU-VODA CELLŪ ADEVERATŪ?

Pe lîngă Negru-vodă cellŭ fictivŭ, poeticulŭ Romulŭ allŭ Terrei-Romănescŭ, a mai fostŭ unŭ altŭ Negru-vodă, personagŭu fôrte realŭ: tatălŭ lui Mircea cellŭ Mare.

Ammestecându-ŭ la unŭ locŭ, aînnalele nîstre aŭ produsŭ o monstruîsă enigmă, semi-adeverŭ, semi-mincîună, din cauza căriŭ a fostŭ peste putinŭa a străbatte pênă astă-đi mistericulŭ primei formațiunŭ a Statuluiŭ Bassarabescŭ.

În secolulŭ XV, din care datéză materialurile cellei mai vechi cronice muntene, cunoscute Ragusanuluiŭ Luccari, mitulŭ lui vodă-Negru se accăța de Alessandru Bassarabŭ, adecă își căuta unŭ refugiu de aplicațiune printre anii 1310—1360.

Acestŭ principe avusese trei fiŭ: Vladislavŭ Bassarabŭ, domnŭ între 1360—1370; Radu Bassarabŭ, domnŭ între 1370—1380<sup>1</sup>, și Nicolău Bassarabŭ, reposatŭ fără domniă pe la 1366<sup>2</sup>.

Allŭ douilea dintre acești frați se număa nu numai Radu, ci încă și *Negru*.

Fragmentulŭ documentalŭ, remasŭ dela dînsulŭ în lipsa unui crîsovŭ întregŭ, sună așa în traducere din slavonesce:

«Io. Radu Negru voevodŭ, din grația lui Dumneđeu domnulŭ tîtei țerre ungro-române și ducele țerrelorŭ trans-carpatine Amlașŭ și Făgărașŭ». <sup>3</sup>

În Studiulŭ I noi ne încredințarămŭ degia că ducatulŭ Amlașuluiŭ numai sub Vladislavŭ Bassarabŭ fusese annessatŭ pe la 1370 către Muntenia.

Așa déro, deși fragmentulŭ crîsovuluiŭ lui Radu-Negru nu ni offeră nici unŭ datŭ cronologicŭ, totuși este evidentă că s'a scrisŭ după 1370, căci altŭ-feliŭ n'arŭ puté figura acolo «ducele Amlașuluiŭ».

Acéstă considerațiune e fôrte decisivă.

Mai este de făcutŭ o observațiune.

Cuvîntulŭ «Negru» nu e tradusŭ în slavonesce, ci se conservă intactŭ: «Io Radul-Negrul voevoda, bozsiu milostiiu etc».

Acumŭ o întrebare.

*Negru* fost'a unŭ simplu supra-nume allŭ acestuiŭ principe?

Mai mulți dintre contimpuranii sei aŭ purtatŭ asemeni *sobricheturŭ*.

Celebrulŭ eroi anglesŭ dintre 1330—1376, grîza Franciei pe câmpia dela Poitiers, se đicea «Principele *Negru*», fiindŭ-că purta o armură de culóre închisă. <sup>5</sup>

Pe Osmanŭ, fundatorulŭ monarchiei ottomane între 1290—1326, Turcii îlŭ chiămau *Negru* în înțellesŭ de frumusețe și vigóre bărbătescă. <sup>6</sup>

Cellŭ aînteii Hohenzollern de pe la 1350 se număa «Comitele *Negru*». <sup>7</sup>

<sup>1</sup>) Punemŭ aci numai cifre rotunde, fiindŭ-că deplina precizare a cronologiei princiare va cere o analiză specială. Despre fraternitatea lui Vladislavŭ și Radu veŭ vedé mai gîosŭ crîsovele originale alle marelui Mircea, în cariŭ numesce pe cellŭ aîteiu „unchŭ” și pe cellŭ allŭ douilea „tată”. Despre filiațiunea lui Vladislavŭ, prin urmare și a lui Radu, din Alessandru Bassarabŭ, veŭŭ celle doué bulle papale din 1370, în *Magaz. Ist.*, III, 132, 133, unde se đicea limpede că *Ladislavus Wayda Vlachia* era fiu din prima căsătoriă a reposatului *Alexandri Wayda in Vlachia*. Astŭ-feliŭ întręa genealogiă se restabilește pe baza a o mulțime de documente contimpurane, esterne și interne.

<sup>2</sup>) Inscripțiunea lapidară ap. SINCAL, I, 329.

<sup>3</sup>) *Istoria Terrei-Romănescŭ*, ed. Ioanidŭ, II, 2.

<sup>5</sup>) SAINT-PROSPER, *Hist. d'Angleterre*, Paris, 1838, in-8,

p. 200, și portretulŭ pe tabella 18.

<sup>6</sup>) HAMMER, *Histoire de l'empire Ottoman*, trad. Hellert, Paris, 1835, in-8, t. 1, p. 107: „Ses cheveux, sa barbe et ses sourcils noirs lui avaient fait donner dès sa jeunesse le surnom de Kara, c'est-à-dire le noir. Cette épithète appliquée à une personne est l'éloge le plus significatif qu'on puisse faire de sa beauté. Il aŭ exprime, dans un vers qui est devenu célèbre, son admiration pour le teint noir de son favori. Plusieurs princes turcomans sont connus dans l'histoire sous ce surnom; de ce nombre sont: Karasi etc.” — Amŭ reprodușŭ passagiulŭ întregŭ pentru acei, cariŭ își închipuescŭ că *Negru-vlachŭ* arŭ avé în gura Turcilorŭ ce-va îngiositorŭ pentru Români, precumŭ credŭ ENGEL, *Gesch. d. Moldau*, 106, și alții.

<sup>7</sup>) SCHAEFER, *Histoire de Hohenzollern au moyen-âge*, Paris, 1859, in-4, p. 250.



În alte cazuri *Negru* este unu nume de familie.

Maî marele giude allu Făgăraşului la 1413 se chiâma: „Comes Janusch *Niger*”<sup>8</sup>, despre care înse noi nu scimû d'o-cam-datâ decâ a fostu Românû, Sassû sêu Ungurû, adecâ *Negru*, *Schwarz* ori *Tekete*, dêrû în ori-ce limbâ ideia este aceia-şî.

Intr'unu actû transilvanû din 1383, între subscrierile maî multorû Românî de pe la marginile Munteniei, citimû douî poroclişî Negri, dintre carî unulû Radu: „ex parte Castri praesentibus Walachis infrascriptis, primo Fladimir, Schuba Petril, Schereban, Magnus Neg, Schereb, Rodbanch, Thomas Oldamor, Straw, *Niger* Banch; ex parte Civitatis, Kende Knez, Lud, Dives Neg, *Niger Radul* etc.”<sup>9</sup>.

Cu tôte astea unû scrutinû maî de aprôpe ni arrêtâ că Radu-vodâ n'a fostu *Negru* nici prin supra-nume, căci atunci aşa l'arû fi numitû alşî, dêrû nu ellû-însuşî în propriile selle crisôve, nici prin nume de familie, de ôrâ-ce era Bassarabû.

Affarâ de acêsta, decâ *Negru* arû fi fostu epitetû, cuvêntulû lesne se traducea prin *Czern* în documentulû cellû slavicu<sup>10</sup>, êrû nu se lâssa neattinsû, precumû se cruşâ numai d'ôrâ numile personale.

Se căutâmû aîurî o altâ soluţiune.

În véculû de mişî-locû era unû usû fôrte respânditû în tôtâ Europa de a-şî schimba, sêu cellû puşînu a-şî modifica numele de'mpreună cu schimbarea sêu modificarea condiţiunii sociale; o interesantâ datinâ, alle carî urme se gâsescû din anticitatea cea maî depârtatâ maî la tôte popôrele lumî: cu multû înainte de Cristû, Persianulû Arsica devine pe trontî Artasserse, êrû Ebreulû Matania se face Sedekia.<sup>11</sup>

La Românî acestû allu douilea botezû, aşa çicêndû prin corônâ, a essistatû în tôtâ vîgorea pên'n secolulû XVI.

Cronica Moldovei çice sub anulû 1552: „aû rădicatû Domnû pe Petrea stolniculû şî 'î schimbarâ numele de 'î çicea *Alessandru-vodâ*, pre carele l'ai poroclitû *Lăpuşnênulû*”.<sup>12</sup>

Acestû passagiu este cu atâtû maî remarcabilû, cu câtû ellû semnalêzâ diferença între numele primitivû, numele princiarû şî supra-numele individulû.

Nume primitivû: *Petre*;

Nume princiarû: *Alessandru*;

Supra-nume: *Lăpuşnênulû*.

Supra-numele nu appare absolutamente nicâirî în actele oficiale, fiindû consideratû ca ce-va maî pe gîosû de demnitatea domnescâ, pe cândû celle-l'alte doue numî ne întimpinâ une-orî çifarû în documente importante, precumû în tractatulû *Lăpuşnênulû* cu Polonia citimû: „ego *Petrus Alexander*, palatinus terrarum Moldaviae”.<sup>13</sup>

Totû aşa resturnătorulû lui *Despotû-vodâ* dela 1564, boerulû Tomşa, numai la domniâ a căpêtatû numele de Stefanû, devenindû astû-feliû „*Stefanû Tomşa*”, ca şî cumû s'arti çice lătinesce: *Stephanus Thomas*.<sup>14</sup>

În secolulû XIV—ca să revenimû la epoca ce ne preocupâ maî în speciâ—noi vedemû tocmaî pe contimpurênulû, alliatulû şî ruda lui Radu-Negru, domnulû moldovenescû Petru

<sup>8</sup>) Archiv des Vereins für siebenbürgische Landes-kunde, t. 2, Hermannstadt, 1845, in-8, p. 92.

<sup>9</sup>) FEJÉR, I, 142.

<sup>10</sup>) Du a cumû în crisovalû moldovenescû din 1442, *Archi-va Istoricâ*, I, 1, 123, boerulû Crâş'ea *Negrulû* este: „*Krysti Czornogo*”; sêu în crisovalû muntênu din 1392, VENEI, 19, boierulû Gostênu *Negrulû* este: „*Gostian Cz'ni*.”

<sup>11</sup>) SALVERTE, op. cit., I, 337-341, paragrafulû intitulatû: „*Le changement de nom, marque d'élévation et d'accroissement d'honneurs*.”—Auterulû înse nu este destulû de avutû în es-semble. Astû-feliû ellû uîşâ cu deseversire schimbarea numi-

lorû la Paul, despre care veşî la totû passulû în ALBERIC S. CHRONICON, ed. Leibnitz, Lipsiæ, 1698, in-8, bunâ ôrâ t. 2, p. 1: „*Benedictus hujus nominis Quintus, qui et Octavianus*. —*Leo huius nominis Octavus, qui et Prothus*”, etc. — Cf. DU GANGE, *Gloss. med. lat.*, ed. Carpent., IV, 637, v. *nominis* mu'ari.

<sup>12</sup>) *Letopis.*, I, 176.

<sup>13</sup>) DOGIEL, I, 618.

<sup>14</sup>) GRAHANI, *De Iouanne Heraclide Despota*, Varsaviæ, 1759, in-16, p. 44: „*Thmsam, quem Stephanum grato genti nomine appellaverunt etc.*”

Mușată, întemeietorulul dinastiei Bassarabilorū pe tronul dela Sucéva, punēndū pe monetele sēlle: *Simon Petrus*.<sup>15</sup>

Ce' dreptū, eruditulū nostru numismatū d. Dem. A. Sturdza bănuiesce că abbreviațiunea SIMON pe banii acestui principe arū putē fi: si(gnum) MON(etae).

Ipotesa e ingeniosă, dērū arū avē nevoiă de a fi demonstrată.

Pēnē atuncī casulū remāne eciuvocū.

Ce'a-ce' positivū înse, este că pe unele monete alle lui Mircea cellū Mare totū din prețioasă colecțiune a d-lui Sturdza se citesce sōrte clarū: «Mircea-Rostislavū».

Éccē déro doue numi, din carū unulū, acella de Rostislavū, cu deseversire necunoscutū din d'plome sēu din relațiunī contimpurane, a pututū să aparțină marelui Mircea numai dōră înainte de urcarea' pe tronū, continuāndu-se apoi pe monete abia în primii annī ai domniei.

In acella-și simțū cată să se esplice și dupplulū nume: *Radu-Negru*.

Radu-vodă fusese «Negru» întocmai după cumū fiulū sēu Mircea a fostū «Rostislavū».

*Negru* a ocupatū totū-d'a-una unulū din locurile celle mai favorite în calendarul onomasticū naționalū nu numai allū Muntenilorū, ci și allū Romānilorū în genere.

Deg'ya pe la începutulū secolului XI, între annii 1000-1030, noi așlamū în Maramurășū pe unū nobilū Negrilă, străbunulū familiei Tomaiaga, essistente acollo pēnē 'n d'iva de astă-d'ī<sup>17</sup>.

La 1359 regele maghiarū Ludovicū face o donațiune territorială în Temeșiana mai multorū Romāni, din carū unulū se chiamă Negre<sup>18</sup>.

Totū așa se chiāma unulū dintre boierii moldovenesci ai lui Alessandru cellū Bunū<sup>19</sup>.

La 1458 mare-vornicū allū Munteniei era Stanū fiulū lui Negre<sup>20</sup>, éru mare-spătarū în 1476 Manea Negrulū<sup>21</sup>.

Fără a mai spori de prisosū numărulū essemplelorū, vomū constata numai mulțimea localităților Negresci și Negrilesci, provenite din numele personalū bărbătescū Negru, Negre, Negrilă, și împărăsiate în tōte provinciile Daciei, ca și localitățile Cernesci și Cernătesci, derivate din forma slavică a acellu'a-și nume: Cernatū și Cerne<sup>22</sup>.

Precumū Radu slavonesce sēu Bucurū românescū correspunde cu numele crestinū Ilaritū, totū așa Negru românescū sēu Cernatū slavonesce nu este éroși decâtū numele crestinū Mauriciū.

*Radu-Negru* se traduce purū și simplu prin *Hilarius-Mauricius*.

Inainte de a fi ag'unsū la domniă, se num'ya Negru; corōna l'a mai înzestratū cu Radu; astū-feliū a eșitū Radu-Negru.

Cumū-că numele' princiarū a fostū Radu, éru nu Negru, dovédă este că fiil și nepoșii

<sup>15</sup> OUVAROFF, *Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la Mer Noire*; Paris, 1860, in-f., p. 155, 157, tabella nr. 1, 2, 3.—Acéstă carte, pe care ni-o comunică d. A. Odobescu, cōprinde sēu indică o mulțime de monumente sōrte prețioase pentru istoria romānă, dērū coplesite tōte de nescie errorī piramidale de câte ori autorul voescă a commenta. Așa între celle-l'alte moneta domnului moldovenescū Istratū Dabigia d'ntre 1662-1666, despre care veđi *Letopiseșe*, II, 5, *Magaz. Ist.*, III, 9, și PASEK, *Reszty rekopismu*, wyd. Lachowicza, Wilno, 1843, in-8, p. 216, d. Uvarovū, p. 158, o attribue lui Stefanū cellū Mare, din care face doui Stefanī.

<sup>17</sup> SIMONCHICH, *Noctium Marmaticarum vigiliae*, MS. 274 quart. lat. în Biblioteca Museului din Pesta, p. 19: „Hujus Ureund filii *Nagrile* et Radomer dicuntur esse progenitores familie Tomay-aga, Nobilis Valachi in Borsa. In ejus probam authenticam adducimus protocolarem Comitatus Marmaros extractum, qui sic est: Familie Thomay-aga succes-

sores producent anno 1763 coram legitimatorio Comitatus foro Nobilitatis recognitionem Kerderes de Malomvize Comitatus Comitatus ejusdem de anno 1445, in qua Petrus, Mandra, Han, Koszta, Sandrinus, Nicolaus Pap et Nicola de Viso specificatur, quod ipsorum primis parentibus *Nagrille* et Radomer vocatis *collatio adhuc a S. Stephano facta sit*, pro fidelibus servitiis, in Kenezatu de Viso.—Acéstă prețiosissimă indi-ațiune despre kinezaturile romāne din secolulū XI a remasū pēnē aci cu totulū necunoscută istoricilorū nostri.

<sup>18</sup> FEJÉR, IX 3, 1: „Ludovicus hex Hungarie Karpath Stanislai, *Negre* Wlanyk, Nicolai et Ladislai, filiorum Ladislai, filii Zovna, Olachorum etc.”

<sup>19</sup> Actū din 1420 în VENE IN, 62.—Cf. ALEXANDRI, *Dumbrava roșii*, Iași, 187, in-8, p. 44.

<sup>20</sup> VENE LIN, 92.

<sup>21</sup> *Ibid.*, 118.

<sup>22</sup> FRUNDESCU, *Dict. top.*, 106, 312-13.—TREUENFELD, *Lex. geogr. Siebenb.*, III, 173, etc.

seî, carî îllü menționeză numai ca pe Domnū, îllü numescū în crisóvele lorū totū-d'a-una «Radu-voevodū», precumū ne vomū încredința mai la valle.

După cumū aū fostū rare casurile, cândū Lăpușnenuļ sēu primulū Mușatū sēu marele Mircea întrebuiñatū întręga formulă Petru-Alessandru, Simonū-Petru sēu Mircea-Rostislavū în locū de numile lorū curatū princiare Alessandru, Petru și Mircea, totū astū-felū catā sã fi fostū puține ocasiunile, în carî tatălū acestuļa din urmă sã fi înșiratu ambele selle numi Radu-Negru, ci în generalitatea actelorū ellū se mulțumļa cu numele' esclusivamente domnescū de Radu.

Tocmai din cauza acestei excepționalitățī, cu atātū mai mare a fostū surprinderea annaliștilorū romāni posteriori, cândū li s'a întēplatū a gãssi pe neașteptate vr'o diplomă cu «Radu-Negru voevodū», precumū ne mirāmū și noi aflāndū vr'o doue-trei monete cu inscripțiunea «Mircea-Rostislavū» sēu «Simonū-Petru» și o singurā diplomă cu «Petru-Alessandru».

În secolulū XV, între 1450-1500, memoria annilorū 1370-1380 fiindū încă próspectă, cronicariī munteni de atunci, despre carī Ragusanulū Luccari ni dă unū specime, nu puteau confunda o epocă atātū de apropiatā cu vagulū mitū anticū despre vodă-Negru cellū din Făgărașū, și de acela ei îllū împingeau ce-va mai departe pēnē în çillele lui Alessandru Bassarabū.

În secolulū XVI, între 1550-1600, timpulū ștergēndū din ce în ce mai multū suvenirea periodului imediatū ante-mircianū, rollulū de fundatorū fabulosū allū Statului Muntēnū a pututū trece cu nctulū dela Alessandru Bassarabū cãtră fiu-seu Radu, și a trecutū cu atātū mai naturalmente, cu cātū acestū din urmă, pe lōngă celle-l'alte, se mai numļa și *Negru*.

În secolulū XVII nemini nu se mai îndoua cātu-șī de puñinū despre minunata descãllecarea a lui Radu-vodă Negru din Făgărașū.

În secolulū XVIII, mai allesū în urma croniceī lui Grecēnū, nici o sufflare omenescă nu mai cuteđa sã rădice o umbră cātū de suppire de bănuelă contra unei venerabile superstițiunī istorice, devenite de doue sute de anni ca o speciă de cultū religiosū, fiindū-că unū asemenea liberū-cugetatorū s'arū fi espusū a gusta pușcãria sēu cellū puñinū o casă de nebunī, precumū totū pe atunci çharū în luminata Franciă beçurile dela Bastillia pedepșau pe nemuritorulū Freret pentru că îndrãsnise a demonstra germanismulū Francilorū<sup>23</sup>.

În secolulū XIX înse, sciința istoricā spulberă fără milă și fără fricã orī-ce nu este istoriã.

Sã analizāmū déro pe scurtū tóte spusele croniceī muntene despre pretinsulū descãllecatorulū Radu-Negru.

Mai āntefu o vorbă asupra difficultățilorū cifrice, de carī se lovesce în genere istoriculū în studiulū vechilorū documente și epigrafurī scrise cu cirillica.

## § 51.

## ESSEMPLE DE ERRORI PALEOGRAFICE.

Intr'unū crisovū dela imperatulū romāno-bulgarū Calimanū, doui slaviștī fôrte ponderoșī, Russulū Barski în secolulū trecutū<sup>1</sup> și Bulgarulū Aprilov în çillele nóstre<sup>2</sup>, aū cititū d'o potrivă anulū dela Adamū 6700, adecă 1192 din era creștină.

Noi-înșine eramū cātū p'aci sã ne allunecāmū sub prestigiulū lorū într'o errore atātū de gróssă<sup>3</sup>; dēru suppunēndū actulū unei cercetãri critice, nu ni-a fostū greū a observa cã:

<sup>23</sup>) BOUILLET, v. Freret: „Ayant dans un Discours sur l'origine des Français, qui fut prononcé à l'Académie en séance publique, émis sur cette question toute historique une opinion qui dé lut au pouvoir, il fut mis pour quelque temps à la Bastille. Il rénonça dès lors à ses recherches sur l'histoire nationale, et ne s'occupait plus que de l'antiquité.“

<sup>1</sup>) Euteszestvito k sviatym miestam, Petersburg, 1778, in-f.

<sup>2</sup>) Bolgarskiia gramoty, Odessa, 1845, in-8, p. 35.

<sup>3</sup>) Arhiva istoricã, I, 1, 96.

1. Intre 1185—1195 domniatǎ peste Dunăre fundatorii imperiului româno-bulgarǎ, frații Assenǎ și Petru <sup>4</sup>, încâtǎ pentru unii Calimanǎ nu era locǎ;

2. Actulǎ în cestiune specificǎ nu numai anulǎ, luna și ziua, dǎrǎ încǎ ce-va mai multǎ, anume indictionulǎ I, cea-cei de prima importanță în casulǎ de față pentru descoperirea inessactei lecture, cǎci la 1192 era indictionulǎ X, nu I. <sup>5</sup>

Totuși criteriile interne nu ni permittǎ a bănui autenticitatea diplomei, în care nemictǎ nu indicǎ falsǎ sǎu mistificațiune.

Impingându dǎrǎ analiza mai departe, noi amǎ constatatǎ cǎ :

1. Indictionulǎ I cădea la anulǎ 1243 <sup>6</sup>;

2. Intre 1241-1245 a domnitǎ în adevǎrǎ la Româno-bulgarǎ unii principe pe care cronicele bizantine și occidentale contimpurane illǎ numescǎ în unanimitate Calliman, Calaman, Coloman, Calman etc. <sup>7</sup>.

Éccǎ dǎro în ce modǎ Barski și Aprilov au descifratǎ 6700 în locǎ de 6751, commitându o modestǎ greșellǎ de unii semi-secolǎ!

Sǎ trecemǎ la o inscripțiune.

Essemplulǎ cellǎ mai curiosǎ este patrafirulǎ, pe care celebrulǎ campionǎ allǎ vitezulǎ Mihailǎ, stolniculǎ Stroiǎ Buzescu, illǎ închinase în anulǎ 1600 la monăstirea Stănescǎ din districtulǎ Vălcea.

Acǎ ne întimpinǎ éroși doui slaviști, ba încǎ cei mai renumiți din epoca nǎstrǎ, corifeii sciinței slavice moderne, dd. Kukulievich <sup>8</sup> și Miklosich <sup>9</sup>, carǎ au cititǎ în bunǎ credință pe inscripțiunea stoffei anulǎ 1114.

Unii eroicǎ saltǎ de cincǎ secolǎ! <sup>10</sup>

Dǎcǎ unii Barski, unii Aprilov, unii Kukulievich, unii Miklosich puteau retăci într'unii modǎ atătǎ de monstruosǎ assuprǎ cronologiei diplomatice și epigrafice în limba lorǎ natalǎ, apoi cu cătǎ mai ertatǎ era a orbeca pe dibuite unorǎ biefi grammaticei români de pe la finea secolului XVII!

Ei bine, întrega fantasmagoriǎ a lui vodǎ Radu-Negru, ca fundatorǎ allǎ Statulǎ Muntǎnǎ, se basǎzǎ unicamente pe nesce autorități de acǎstǎ ultimǎ naturǎ.

Sunt acumǎ vr'o trei decennie, unii bărbatǎ luminatǎ și competente, crescutǎ pintre celle bisericescǎ alle țerei, d. Alessandru Gianoglu-Lesviodax, compuse unii catalogǎ allǎ metropolișilorǎ munteni, care se începe astǎ-feliǎ :

«6870. 1362. Antimǎ I. In crisovulǎ lui Mircea din arǎtatulǎ létǎ, genariǎ 7, indictionǎ «15, se dice cǎ a pusǎ domnia marturǎ pe Antimǎ mitropolitulǎ și pe mitropolitulǎ Atanasii allǎ Severinulǎ și allǎ slăvitei cetăți egumenǎ. Veđi condica monăstirii Coziei». <sup>11</sup>.

Prin urmare, anulǎ 1362 și—«veđi condica».

Amǎ veđut'o, dupǎ cumǎ o póte vedé orǎ-cine.

Ea se aflǎ între follianții Archivulǎ Statulǎ din Bucuresci sub titlulǎ de: «Condicǎ a sfinței și dumnezeescei monastirii Coziei, scrisu-s'a dela înnouirea lumii 1778, decembre 4».

La fóia 16 recto se gǎsesce acolo în realitate crisovulǎ pe care 'lǎ citǎzǎ d. Lesviodax,

<sup>4</sup>) STRITTER, II, 672-680.

<sup>5</sup>) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 282.

<sup>6</sup>) *Ibid.*, I, 283.

<sup>7</sup>) ACROPOLITA, ap. STRITTER, II, 732-8: „Bulgarorum Asani filius Callimannus etc.”—ALBERICUS, II, 578, an. 1241: „Alsanus Rex mortuus est, qui reliquit de prima uxore, quae fuerat soror Bela Regis Hungariae et soror sanctae Elizabeth, filium unum nomine Colmannum.”

<sup>8</sup>) Izviestie o putavanju in Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb, t. 4, 1857, in-8, p. 344.

<sup>9</sup>) *Monumenta Serbica*, Viena, 1858, in-8, p. 1.

<sup>10</sup>) Noi debătturǎmǎ pe largǎ acǎstǎ cestiune în studiulǎ *Inscripțiunea dela Stănescǎ*, publicatǎ în diarulǎ Traianǎ, 1869, nr. 78, 82, 86 și 90.—In urmǎ însuși Miklosich a re:unoscutǎ în astǎ privință lui RÖSLER, *Rom. Stud.*, 92, cumǎcǎ „ein paläographischer Irrtum leicht gewesen“!

<sup>11</sup>) *Istoria bisericescǎ pre scurtǎ*, Bucuresci, 1845, in-8, p. 390.

cu indictionul 15 și din luna lui genariu, înse 8 éru nu 7, și din anul 6870 sét 1362, ci 6902, adică 1394.<sup>12</sup>

O diferență abia de 34 anni!<sup>13</sup>

Decă le făcea allu-d'acestea d. Lesviodax pe la 1840, apoi cu câtu mai bôcâne le croiă vrëndu-nevrëndu predecessorii d-selle cei de pe la 1640!

## § 52.

RADU-NEGRU ȘI RADU GRECENU.

Să ascultăm pe betrânul Radu Grecenu.

Ellu dice :

«6723 (1215). Radul voevodă Negru, care pisania monăstirii Câmpu-lungului arată cumu-că o zidise măriea sea în domnia bisericii de miru, și surpându-se Mateiu-vodă o a prefăcutu, arătându și în crisovul mării selle, ce este acolo la monăstire dela létu 7155 «(1647) aprile 1, cumu-că a fostu zidire înainte la létu 6723 (1215), care este de 75 anni «mai înainte zidirea monăstirii decâtu velétulu ce scrie letopisețele țerei de descăllecarea țerei.

«6730 (1222). Radul voevodă Negru, întru care arată într'unu pomelneću de lemnu, «care este făcutu éru de Radul voevodă Negru, la sfânta monăstire Câmpu-lungu, pe cându era biserica de miru, și se află acolo, care illu avemu și acesta de mărturie.

«6800 (1292). Mircea voevodă cellu de înteu, sin-Radului voevodă, dintr'unu crisovu allu monăstirii Tismenei; și cumu-că și Radul voevodă Negru a fostu Băsarabă, dintru «care l'amă adevăratu dintr'unu crisovu allu monăstirii Câmpu-lungului de moșia Bădesc; «și a ziditu monăstirea Cotmēna în domnia la létu 6809 (1301), după cumu pisania monăstirii arată și adevéreză»<sup>1</sup>.

Apoi mai departe Grecenu urmeză cu desfășurarea minunatelor selle fontâne :

«Pisania din 6809 (1301) a monăstirii Nucetului, ce acumu se chiamă Cozia, întru care «se citește că este zidită de Mircea I la 6809 (1310) în domnia; crisovul din 6810 (1302) «totu allu lui Mircea I, voevodă allu Amlășului și laturilor Tătărăsc și domnu allu băniei «Severinului și de amēdoue părțile de Dunăre pēne la Marea-Négră și cetății Dērstorului «stăpănitōrū, în care crisovu acestu domnu dă monăstirii Nucetulu să țină balta dela Săpatulu pēne la gura Ialomiței, poruncindu gūdețului din Dērstorū ca la vamă să nu se «ammestece; pisania din 6811 (1303) totu a lui Mircea I voevodă, ce se găssi de ellu pe «clopotulū monăstirii Cozia și din care se dovedia că acea monăstire a fostu făcută de Mircea I în domnia sea»<sup>2</sup>.

Reproducēndu tōte acestea, strănepotulū cronicarului, d. Stefanu Grecenu, esclamă cu admirațiune :

«*Negrșitu* că de 'naintea unorū assement probe puternice» etc.<sup>3</sup>

Dec!

Să cântărimu.

Sorgințele lui Radu Grecenu se împartu în patru serie :

<sup>12</sup>) S'au scrisu acestu chrisovu la létu 6902, indictionu 15, luna lui gen. 8 dn., și Iată și mărturiile acestei scrisori mitropolitulu kir Antimū și mitropolitulu Severinului Atanasie și egumenulu Vladislavū etc. — Nemulțumitū de a prefăce 6902 în 6870, d. Lesviodax a mai metamorfosatū mai pe d'asupra pe „egumenulu Vladislavū“ în: „allu slăvitei cetății egumenū“!!

<sup>13</sup>) A greșitū înse nu numai d. Lesviodax, ci și condicarulū pe care'lu avusese în vedere, căci la 1394 era indictionul 2, éru

indictionul 15 cu trei anni mai înainte la 1392. In originalulū slaviecu fiindu 6900 (1392), după care urmă: „v indiktion“, adică: „în indictionu“, traducătorulū românū a luatū v dreptū cifra cirilicā ceivalinte cu 2, și astū-feliu a eșitū 6902 în locū de 6900.

1) Revista Română, I, 577-78.

2) Ibid., II, 251.

3) Ib.

1. Dela Tisména;
  2. Dela Cozia;
  3. Dela Cotména;
  4. Dela Câmpu-lungü.
- Le vomți descósse una câte una.

## § 53.

## ORIGINEA MONASTIRII TISMÉNA.

Dela Tisména Grecénu citéză unü singurü crisovü, çistü din 6800, adecă 1292, și emanatü dela Mircea-vodă fiülü lui Radu.

Acestü actü nu numai că se păstrează în originalü, ba çhartü în doue esemplare, în Archivulü Statulü din Buccuresci pintre legăturile Tismenei, dérü încă a mai fostü și publicatü de-multü de cătră repositulü Venelin.

Pe unulü din celle doue esemplare datulü cronologicü lipsesce cu deseversire; pe cellü-laltü înse este specificatü cu deplină claritate: «scrisü în Argeșü din ordinea domnului voevodü Io. Mircea în anulü 6895 (1387), luna lui iuniü în 27 çille»<sup>1</sup>.

In testü se çice între celle-lalte:

«Monastirea Tisména, pe care sântü-repositulü *părinte allü domniei melle Io. Radu-voevodü din temelliä a rădicat'o*, éru sântü-repositulü frate allü domniei melle Io. Danü-voevodü cu «multe lucruri a întărit'o»<sup>2</sup>.

Apoi mai departe:

«Și Ț mai întăresce domnia-mea tóte câte a fostü datü *unchitulü domniei melle Vladislavü-voevodü* monastirii sântului Antonü dela Vodîța»<sup>3</sup>.

Așa déro pêne la tatälü marelü Mircea, adecă pêne la Radu-Negru cellü adevëratü, n'a essistatü nici măcarü temelia monastirii Tisména, ci numai Vodîța, fundatä cu çăff-va anni mai 'nainte în apropiare de acollo mai în çiosü spre Dunăre.

Tóte acestea ni le spune de asemenea fratele și predecessorulü lui Mircea cellü Mare, Danü Bassarabü «fiülü lui Radu-voevodü», într'unü crisovü din 3 octobre 1385, conservatü în Archivulü Statulü în condica monastirii Tisména și asupra çaruia ne făcu attentü d. Ionü Brezoianu.

Acestü documentü fiindü pêne astă-çî uniculü conservatü dela Danü I, illü reproducemü aci întregü, după cumü se găsesce tradustü:

«Pentru că eü carele întru Christosü Dumneçeu bine-credinciosulü Ionü Danü voevodü, «din mila lui Dumneçeu domnü a tótă Țerra Românescă, întru începutü dela Dumneçeu «dăruindu-ni-se domnia, amü aflatü în päméntulü domniei melle, la loculü ce se numesce Tisména, o «monastire cu tóte lucrurile nesevërșitü, pre carea repositulü întru fericire blagocestivulü Radu voevodü, «părintele domniei melle, din temelliä a înălțat'o, și scurtându-i-se viuçfa nu s'a sevërșitü; pre acésta bine «amü voitü domnia mea, precumü și domnia lui, și de acésta îndemnatu-m'amü a innoui dérü «pomenirea părintelü domniei melle, și dreptü suffletulü meü, cu hramulü pré-sfintei stă- «pânei nóstre născëtorei de Dumneçeu și pururea fecçforei Marie, a zidi și a întări cu tóte «adăogirile și veniturile, nu numai acestea, ci și câte a închinatü părintele meü monastirii, «tóte a le întemeia și a întări pentru mărirea Dumneçeuului meü și întru lauda și cinstea

1) VENELIN, 13: «Sia v'sia zapisaszese u Argiszu poveliem gospodina voevodia Iö. Mirza, v lieto 6895 miesietza iunia 27 dni.» — Actulü s'a publicatü mai correctü dupä originalü în a mea Arch. Ist., III, 191-193.

2) VENELIN, 9: «Tismena monastyr, egozse svietopoczivszii roditel gospodstvami Iö. Radul voevoda ot osnovania v'zdvi-

zse i svietopoczivszii brat gospodstvami Iö. Dan voevoda mnöziemi vesezmi pokriopi.» — Cf. crisovulü dela vodă Danü fiülü lui Danü, adecă nepotü de frate allü marelü Mircea, din 1424, în Archiva Istorică, I, 1, 19.

3) VENELIN, 11: «elika svietopoczivszii stritz gospodstvami Vladislav voevoda prilozsi svietomu Antoniu na Voditzi.»

«pre-slăvitei stăpânei melle și pre-curatei născătoare de Dumneșeu, ca pre acesta să o afli  
 «întru viața domniei melle întărire și aglutătoare și întru înfricoșata și a gîudecăței viaței  
 «veșnice mijlocitoare; și mai înainte amă adăugat a aceste susținerii monastirii grăulă din  
 «sud (gîudeșul) Jaleșu patru sute de kile în totu anulă, și cine va fi căblaru, de acesta  
 «să nu întrebe domnia, ci să trămițu aceia așa la monastire; amă adăgată și la rîulă Jale-  
 «șului în Dubăcescu lemnele de nucă tôte, și din curtea domniei melle în totu anulă 10  
 «foi de brânză și 10 cascavalle și 10 așternuturi și 10 dece postavuri de . . . . . și 10 dece pos-  
 «tavuri de miere și cêră, pe potriua pe cătu va adduce anulă; cătră acesta întărescu domnia  
 «mea căte a închinată reposatulă întru fericire *părintele domniei melle Radu voevodă*, satulă Co-  
 «manii și vadulă cu Toporna și balta Bistreșulă dela Toplița pêne 'n gârla răpede, mai susă  
 «de Covăciță, cu satulă Chrisomuni, și Tismena de amendou laturile, căte au fostă ligă-  
 «șescă și rușescă; cătră acesta întărescu și căte monastirii sântului Antonie a închinată și a  
 «scrisă reposatulă întru fericire *unchitulă domniei melle Vladislav voevodă*: satulă Jidoștița cu  
 «rîulă, și pe Dunăre virulă din mișă-locă totă, și venitulă dela optă vărșă, și Dunărea din  
 «padina Oreavei pêne la podulă de susă, și Vodița mare de amendou laturile cu nucă și cu  
 «liveșile și cu silăștile Bahnei și mōra în Bistrița, și sălașe de Țigană patru-deci; acestea  
 «tôte amă adăgată și amă întărită domnia mea cu tōtă porunca și întărirea, să fie neclin-  
 «tite și nemișcate; așiderea și satele să fie slobode de tôte slusbele și dasdielă și veniturile  
 «domniei melle; cătră acesta poruncescu domnia mea ca să fie călugării însiși stăpănitōri  
 «întru amendou monastirile, și după mōrtea înainteuluiă povățuitōrii allū lorū altū năstavniciū  
 «nemină să nu pună, nici eū însuși voevodă, dēru și nemină din ceī după mine, nici să se  
 «strice orânduēlă luī Nicodimū și porunca mea, și cine va îndrăzni dintr'acestea a strica ce-  
 «va și a adăuga rēu, să fie proclētū de Domnulă Dumneșeu a-totū-ținētorulū și de pre-  
 «sânta născătoare de Dumneșeu și de toți sântii, și să fie părtașū cu ceī carī s'au lăpedatū  
 «de Domnulă și l'au vîndutū spre mōrte; aceste tôte s'au scrisă în Argeșū cu porunca  
 «Domnului Danū-voevodă. Octombrie 3, anulă 6894 (1385), indictionulă 9.»

Unele micș errorē de traducere din slavonesce lesne se potū corregge în acestū actū prin  
 crisovulū omologū allū marelui Mircea din 1387, citatū mai susă și din care noi posedemū  
 chărătū originalulă.

Astū-feliū, bună-ōră, în locū de «Comanii și vadulă cu Toporna» trebuī să se citescă:  
 «Vadulă Comaniloră cu Toporna».

Deși testulă slaviciū nu mai essistă, totuși deplina autenticitate a documentului se verifică  
 nu numai prin conformitateaī cu cellū mircianū, dēru și prin calcululă indictionului, carele  
 se începea în adevēru allū 9-lea dela 1 septembrie 1385 încōce, adecă cu o lună înainte  
 de 3 octombrie.

Unū altū monumentū dela Danū I din același anulă, anteriorū înse luī septembrie, este  
 unū clopotū allū monastirii Cotmēna, de pe inscripțiunea căruia d. A. Odobescu ni-a com-  
 municatū unū admirabilū fac-simile în mărime naturală, unde se citește scrisă pe unū singurū  
 rōndū circularū:

**ВЪДНИБЛАГОВЪРНАГОГНАЦАНАДАНЯВОЕВОДАСЪТВОРИСИКЛАМВАНЪЖИИАНЪДРАГО-  
 МИРЪГНЪИГЪМВНАДРАГОМИ А ВЪЛЪТЪСОУГЪВНДИКТИОНИ**

Adecă:

«In țillele bine-credinciosului domnū Ioanū Danū voevodă a făcutū acestū clopotū gîupă-  
 «nulă Dragomirū fiulū egumenului Dragomirū. In anulă 6893 (1385) indictionulă 8».

Astū-feliū în 1385 și chărătū pe la finea acestui anulă, dintre ceī douī fiī ai luī Radu-  
 Negru domnia încă Danū, ērū nu fratele seū marele Mircea, după cumū s'a cređutū pêne

Să ne resumămū.

De 'nteŭ domnesce Vladislavü Bassarabü și întemează mica monăstire dela Vodița; apoi frate-seü Radu-Negru clădesce pe unü planü maŭ grandiosü Tisména, unind'o totü-d'o-dată cu Vodița; de aci fitulü maŭ mare allü luŭ Radu, Danü-vodă, face ambelorü locașurî întru-nite maŭ multe donașionî; în sfērșittü Mircea...

Dela Danü și dela Mircea, din 1385 și din 1387, s'aü conservatü pêne astă-dŭ înseșŭ actele de donașione.

Ce se petrece déro cu maŭestosulü turnü babilonicü allü luŭ Grecénu?

Undeŭ anulü 1292?

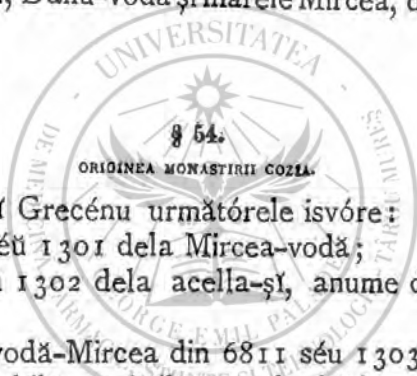
Și cu atätü maŭ vęrtosü, lăssändü la o parte maŭ multe altele, undeŭ Negru-vodă cellü de pe la 1215?

Cronicarulü substituă nesce cifre imagine în locü de anulü 1387, sperändü că o să se trecă gluma în veciŭ vecilorü, și apoi ține-te!

Monastirea Tisména cu tóte alle selle fiintéză cellü multü de pe la 1372, adecă de pe la începutulü domniriŭ adevęratulü Radu-Negru; monastirea Vodița, ce-va maŭ vechiă, datéză eroșŭ cellü multü de pe la 1362, adecă de pe la începutulü domniriŭ luŭ Vladislavü Bassarabü; ambele se datorescü maŭ cu sémă, precumü ne vomü assicura maŭ la valle, stăruințelorü fericitulü Nicodemü, devenitü în urmă ellü însușŭ o figură mitologică, dęrŭ carele egumenise acollo în faptü, într'unü modü documentalü, sub patru principŭ successivŭ: Vladislavü Bassarabü, Radu-Negru, Danü-vodă și marele Mircea, de pe la 1362 pêne pe la 1406.

Éccē totulü!

Să vedemü acumü și Cozia.



Acéstă monastire procură luŭ Grecénu următórele isvóre:

1. O inscripțiune din 6809 séü 1301 dela Mircea-vodă;
2. Unü crisovü din 6810 séü 1302 dela acella-și, anume despre «balta dela Săpatulü pêne la gura Ialomitęŭ»;
3. O inscripțiune totü dela vodă-Mircea din 6811 séü 1303.

1301, 1302, 1303, ce admirabilă potrivélă cronologică!

În Archivulü Statulü din Bucuresci se află ce-va maŭ multü decâtü atăta: însușŭ actulü de prima fundașione a Cozieŭ.

D. Gr. G. Tocilescu l'a datü la lumină întregü, după cumü illü traduce vechŭa condică a acesteŭ monastiriŭ.

Éccē'lü:

«Eü cellü întru Christosü Dumneđeü bunü-credinciosulü și de Christosü iubitorulü Ionü «Mircea, marele voevodü și domnü a tótă țerra Ungro-vlachieŭ, câtü din puțină m'amü ne-voitü a urma ca să proslăvescü pre Dumneđeü, cellü ce m'a proslăvitü și pre scaunulü «părințilorü meŭ cu slavă m'a înălțatü; pentru aceŭa *bine amü voitü domnia mea a rădica din «temelliă* monastirea întru numele sfinței și de viuéță începătóreiŭ și nedespărțiteŭ Troițe, ne-«zidita dumneđeire, întru care imperațiiŭ imperătescü și întru carea trăimü și ne mișcămü, «la loculü ce se chŭamă Nucetü lóngă Oltü, ce se numesce Cozia etc.»

Apoi datulü:

«La anulü 6896 (1388), indictionü 11, luna luŭ maŭ 20». <sup>1</sup>.

Astü-felü Cozia, ca monastire, se rădică din temelliă de cătră marele Mircea cellü multü cu vr'o douŭ-trei anny înainte de 1388.

<sup>1</sup>) Fôla Societății Românilsmulü, t. 2, 1871, p. 28-29.



Ce mai faci dero miraculoşele inscripţiuni şi crisoşve coziane alle lui Grecenu din 1301, 1302 şi 1303?

Mircea cellu Mare a fostu în genere unu principe puşinu bisericosu; dertu numai catu despre Cozia, paternitatea acestei monastiri nu i se pote contesta.

Tradiţiunea poporană de acollo povesteste penē astă-dzi, cumtu nemuritorulu eroti, învinsu o dată de cătră Unguri, addormise obositu sub unu arbore, şi éttă appărēndu-y în vistu icóna santei Trinităţi şi poruncindu-y a da inamiciloru terrei o nouă năvallă: se scólă, batte pe Magharu, şi acollo unde era bine-cuvēntatulu arbure înnalţă din recunnoscinţă altarulu monastiri.<sup>2</sup>

Legenda e poesiă, documentele sunt proză, Grecenu nu este nici una nici alta!

Ce y şi mai frumosu, crisovuiu cellu despre «balta dela Săpatulu penē la gura Ialomitei», pe care cronicarulū nostru illu pune sub annulu 1302, ori-cine lu pote vedē în originalu în Archivulu Statulu din Bucuresci, decăşy va da ostenella de a cere pachettulu 40 din alle Coziei.

Ey bine, în locu de létulu 6810 sétu 1302 se citeşte acollo fórte claru annulu 6895 sétu 1387<sup>3</sup>.

O nevinovată înghişitură de 75 vere şi ŕerne!

Decă Grecenu era atātu de dibaciū a desciffra crisoşvele, apoş ce să mai vorbimtu despre lectura cea cu multu mai încurcată a «pisanielorū» de pe clopote!...

Inainte de a se funda monastirea Cozia de cătră marele Mircea între 1385—1387, esista cam totu pe acollo la satulu Căllimănescu o biserică, pe care o clădise între 1372—1380 tatălu acestu principe: vodă Radu-Negru.

Biserica şi monastirea, Căllimănescu şi Cozia, s'au identificatū mai la urmă, annessându-li-se totu-d'o-dată unu altu locaşu de o origine analogă: Cotmēna.

Éccē unu preşiosu crisovu dela Mircea cellu Mare din 20 maiu 1388:

«Căşy aū duhulu lui D-şeu de pōrtă, acestŕa sunt şiiy lui D-şeu, precumū şice dumne-şeesculu Apostolu, cărora ceş ŕubitoru de dreptate urmându şi cu nevoinţă bună nevoindu-se, viuēşa cea dorită aū căştigatū; celle pământesci pe pământu lăssându-le, cătră celle ceresci s'au mutatū; fericitulū glăşu de bucuriă auşindū, pre care şi pururea illu vorū auşu: venişy, blagoslovişy pārintelū meu, de moscenişy împērăşia ce este gătītă vouē dela întemēşarea lumiy; cărora şi eū, cellu întru Christosu D-şeu bine credinciosulu şi de Christosu ŕubitorulu Ionu Mircea, marele voevodu şi domnū a tōtă Ungro-vlachia, catu m'ă fostu prin puşinţă m'amū nevoitū a urma: a proslăvi pre D-şeu cellu ce m'ă proslăvitū şi pre scaunulu pārinşilorū meu cu slavă m'ă înalţatū; pentru acēsta bine amū vrutū domnia-mea de amū rădicatū din temelliă monastire întru numele sfinteş de viuēşă începētōrei şi nedespārşiteş Troişte, nezidita dumneşuire, întru carea împērăşiy împērăşescū şi domniş domnescū şi întru carea trăimū şi ne mişcāmū şi suntemū, în locū ce se chŕamă Căllimănescu la Oltū, care mai nainte era satulu boşarulu domnieş melle lui Nanu Udobă, pre carele cu dragoste şi cu multă osērđiă cu voşa domnieş melle l'ă închinatū monastiriş ce s'ă şistū mai susū; şi amū mai adausū domnia-mea căte sunt trebuincioşe călugērilorū ce vorū locui într'aceştū locaşu, de hrană şi de îmbrăcāminte: satulu lōngă Oltū, care a fostu mai nainte allū lui Cazanū, ce se numesce Orlescū, şi altū satū la Cricovū, care a fostu mai nainte allū lui Stanu Halgaşu; amū mai datū şi mōră la hotarulū Pitescilorū; încă şi la mōrtea gūpānuluş Stancū Turculū a mai datū satulu ce se numesce Cruşia, ca să fie

<sup>2</sup>) KOVALEVSKI, *Stranstvovatel po suszie i morlam, Karpaty*, Petersb., 1845, in-16, p. 151.

<sup>3</sup>) «V'sie blata pcesiaşve ot Sypatul dori do ustie Ialomnizy po Dunavu, glōba li sia szet uzinit po tiechzi blata,

duşzegubinali, byd ot pastyrej, byd i ot koigo ezeloviaka prievelika bolierina ili mala, vse da est monastirsko, eszezezs i ot pezel vare koliko se ehiat nachoditi po tiech blata etc. u liat 6895.»

«allü monastirii; a mai închinatü și altü boiarü allü domniei melle Stancülü Balcovü la Ar-  
 «geșü moșiä, care a cumperat'o dela Stefanü Taco, și cu vișe, și aceia cu voia domniei-  
 «melle; și altü locü éru acolo, care l'a datü Duda din porunca lui Danü voevodü; încă și altü  
 «locü totü acolo s'a împreunatü cu loculü lui Duda din hotarulü Stancülü Vranü, care  
 «l'a datü frate-seü Vladulü, și vișe totü pe acea parte în 4 locuri, una în hotarulü Căline-  
 «scilorü, și 2 locuri la hotarulü lui Voșco, și altulü la hotarulü lui Stănislavü Oréova; și la  
 «Rîmnicü mórä, care a dat'o Danü voevodü; și vișe éru acolo a închinatü g'upânulü Buda,  
 «dupä voia pärintelui domniei melle Radu voevodü; și metochü în loculü Hinatescilorü, care l'a  
 «închinatü Tatulü la bisericä; aceste töte ce sunt mai susü și se sã fie slobode de töte däs-  
 «diele și lucrările domniei melle; și încă amü mai adausü domnia-mea și merticü dela cur-  
 «tea domniei melle pe totü anulü: grätü gäleșü 220, și vinü șe ce bușü, și șe ce burdușü de  
 «brânză, și 20 de cașcavalle, și 10 vedre de mtere, și 10 sloi de cérä, și 12 bucäșü de abä,  
 «și 300 sälașe de Ţiganü; cãträ acesteä bine amü voitü domnia-mea sã fie monastirea Cotmëna  
 «sub stäpänire cu töte celle ce sunt alle ei monastirii ce s'a șisü mai susü, și de acolo sã se stäpä-  
 «nëscä; éru pentru vșueșuirea acestui locașü într'aceșü felü sã fiä: dupä aședämëntulü  
 «popei lui Gavrilü, ori-cäte ellü va aședa și va intemeșä, și neminea sã nu fie slobodü a  
 «scädé seü a adauga măcartü câtü de pușinü; încă și dupä mörtea popei lui Gavrilü sã nu  
 «albü neminea voiä ca sã punä egumentü, nici eü Mircea voevodü, nici altü domnü, carele  
 «bine va voi D-șeu a fi dupä mine, nici altü cine-va, numai frașü pe care lü vorü allege  
 «dintre dënșü dupä aședämëntulü popei lui Gavrilü... (Urmëzä blästemulü) Acestü cinstitü  
 «chrisovü s'a scrisü dupä porunca marelui voevodü Mircea și domnü a totä Ungro-vlachia,  
 «la létü 6896, indictionü 11, luna lui maiü 20».\*

Așa déro:

1. Radu-Negru, tatälü marelui Mircea, fundëzä o bisericä nu departe de Cozia la Cäl-  
 limänescü;
2. Acea bisericä primesce apoi mai multe donașionü successive dela Danü Bassarabü, fra-  
 tele și predecessorulü lui Mircea cellü Mare;
3. Degia dupä Radu-Negru și dupä Danü Bassarabü se nasce «din temelä» propriü șiä  
 monastire Cozia.

Éccë în treș cuvinte nu numai singurulü actü de botezä autenticü, déru pënë și ca unü  
 felü de *status ante partum* allü acestui sântü locașü.

#### § 55.

##### ORIGINEA MONASTIRII COTMËNA.

Isprävindü cu Cozia, sã venimü la Cotmëna.

Documentulü de mai susü nã-o arrëtä essiständü în 1388.

Dupä inscripșionea de pe clopotulü dela Danü Bassarabü, reproducä în paragrafulü 53,  
 ea avea pe la 1385 egumentü pe boiarulü Dragomirü.

De cândü înse?

Acü cestiunea.

În cronologia lui Grecënu, pe care noi amü addus'o testualmente, ni se spune că: «Mir-  
 cea voevodü cellü de'nteü a ziditü monastirea Cotmëna în domniä la létü 6809», adecä  
 dela Cristü în anulü 1301.

De unde öre luat'a acësta cronicarulü?

Ellü respunde cu gravitate:

«Pisania monastirii aratä și adeverezä.»

\*) Föia Societätii Romänismulü, II, 30, dä acestü do-  
 cumentü dupä Condica cea nouä a Coziei, t. 2, p. 2, unde înse

ellü este trecentü numai într'unü extractü, și încă förte vișiosü.  
 Noi illü reproducemü dupä Condica cea vechiä, foia 17.

Éroși o *pisania*!

Celle desfășurate cu câte-va rînduri înainte despre monumentele mirciane alle Coziei și de din 1301, 1302, 1303, și despre crisovul mircianu allu Tismenei pretinsu din 1292, caru tôte în realitate nu sunt decât de pe la 1387—1388, au probatu pêne la ultima evidință că «Mircea vevodă cellu de'nteu» allu luî Grecenu nu este altu cine-va decât puru și simplu nemuritorul Mircea cellu Mare.

Urmézá déro că și în *pisania* dela Cotmēna, care astă-đi nu se mai găsese, trebuia să fi fostu indicatu, ca și'n celle dela Cozia și Tismēna, nu fantasticul annu 1301, ci unu altul posterioru cellu pușinu cu vr'o optu decennie.

În adevêr, noi avem la mână în astă privință o diplomă, care ni permite a dobândi, ca și pêne aci, o demonstrațiune dintre celle mai decisive.

Primul crisov în Condica cea vechiă a Cotmenei, conservată în Archivul Statului din Bucuresci la unu locu cu vechile condice alle Tismenei, Coziei, Vieroșului și mai multor alte monastiri, este din 12 iuniu 6926, indictionu 11, adecă annulu 1418.

Michaiu Bassarabū, urmașul pe tronū și fiu allu marelui Mircea, asociatū la domniă de cătră tată-seu încă de pe la 1392<sup>1</sup>, începe acellu crisovu cu următoarele cuvinte:

«Et cellu întru Christosū Dumneđeu bine credinciosulū și blagocestivulū și de Christosū «iubitulū și însu-mi stăpănitulū Iō. Michailū, vevodū și domnū a tōtă Țerra Romănescă «a Ungro-vlachiei, dat'amū domnia-mea acéstă poruncă a domniei melle *amëndurorū monastirilorū, carile sunt zidite de moșulū domniei melle și de părintele domniei melle: dela Cozia a sântei «începătorē de viuēță Troițe, și a sântei Bunet-vestiri carea este dela Cotmēna etc.*»<sup>2</sup>.

Cu patru anni mai înainte, pe cându trăia încă Mircea, s'a făcutu cellu mai mare din celle patru clopote essistinți pêne astă-đi alle Cotmenei, pe care d. A. Odobescu a cititū următoarea inscripțiune:

ВЪ ИМА СТЫЖ И ЖИВОИЧАЛНЫХ ТРОИЦЪ ВЪ ДНИ ВЪЛИКАГО ІОУ МИРЧА ВОЗВОДЖ  
 + МИХАИЛ ВОЗВОДЖ СЪТВОРИСА СІЕ ЗВОНО ВЛЕТЪ ЗУКА ОНЪ С МЦА МАИЯ. И ПРИ ИГОУ-  
 МЕНЪ СОФРОНИ. ИЗВОЛЕНІЕМЪ СІЦА И ПОСПЪНШЕНІЕМЪ СНА. И СЪВРЪШЕНІЕМЪ СТАГО  
 ДХА. ХАНОШЪ МАИСТОРЪ.

Adecă:

«În numele sântei și de viuēță începătorē Treimi, în zilele marelui Io. Mircea vevodū și Mihaïu vevodū, s'a făcutu acestu clopotu în annulu 6921 indictionu 6 luna luî maiu, «sub egumenulū Sofroniū, cu voia Tatălui și agiutorulū Fiului și îndeplinirea Sântului «Spiritu. Meșterū Hanoșū».

Clopotulū ni spune cine a fostu Mihaiū Bassarabū, êrū Mihaiū Bassarabū ni povestesc originea monastiri Cotmēna.

Fiu altu luî Mircea cellu Mare și nepotū allu adevêratulū Radu-Negru, ellū attestă forte limpede, ca unulū ce o sciea negreșitū mai bine decâtu orī-cine altulū, cumū-că ambele monastiri Cozia și Cotmēna se formaseră absolutamente în acella-și modū.

Reducēndū acumū inscripțiunea cea cotmeniană a luî Grecenu la marginile verității fac-

1) Diploma din 1418 în ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 164.—Diploma din 1399 în VENELIN, 19.—Diploma din 1415 în Archivul Statului din Bucuresci, Documentele Coziei, rubrica netrebnicilor nr. 171-216 etc.—Diploma importantă din 1392, tradusă lătinese după unu originalu slavieșu ineditū, în BARTZ, *Transilvania*, t. 5, p. 151, etc.—Acestu principe, despre care cronicile muntene pădescu cea mai adâncă tăcere și deseri însă-și essistința cărua se cam îndoa Engel, este menționatū într'o mulțime de crisoșe, emanate dela ellū însuși și dela Mircea cellu Mare.

2) În Condica Cotmenei, p. 4, imediatū după acestu actū mai armézá unu altulū dela Michaiū Bassarabū, carele înse fiindū fără datū cronologicū, copistulū a pusū dela sine în codă, fără legătură cu corpulū documentulū, totū 22 iuniu 6926 indictionu 11, mulțumindu-se a transeri cifrele ce le scrisese degia cu o pagină mai susū, deși după testū astū diplomă nu este sincronică cu cea-laltă, ci anterioră, scrisă anume înainte de morțea luî Mircea cellu Mare, pe cândū Michaiū Bassarabū era încă numai asociatū la domniă.

tice, adecă la Mircea cellu Mare, éru nu la anulul 1301, și confruntând'o apoi cu crisovulu din 1418, noi lesne ne convingemú că:

1. Radu-Negru, între 1372—1382, clădise unde-va lóngă Cotména o biserică întocmai precumú totú densuslu făcuse o altă la Cállimănesci lóngă Cozia;
2. Pentru Cotména, ca și pentru Cozia, marele Mircea a fostú, între 1386—1388, fundatorul cellu «din temelliă» allu monastirii în locú de o simplă biserică.<sup>3</sup>

## § 56.

## ORIGINEA MONASTIRII DELA CAMPULUNGŪ.

Să mai urmărimú pe Grecénu în ultimulú seú refugiu la Câmpu-lungú.

Aci missiunea analizei critice devine gingașă.

Toți Câmpu-lungenii pêne-la unulú sunt în stare din ambițiune locală a se face punte și luntre pentru a scăpa din sicura peire sacra umbră a semi-deului lorú Negru-vodă cellu de pe la 1215, mulțumită căruia li este datú a se fali, în ocasiuní solemne, cumú-că urbea lorú va fi fostú óre-cândú, fără scirea lui Dumneđeu, capitala Munteniei.

Apoi chiarú dintre archeologii nostri cei mai cu vedă s'au nemeritú unii, carí au mersú cu întrepiditatea pêne a cântări cu unú aerú seriosú: «în zestrea monastirii Câmpu-lungulu cupa de argintú a lui Negru-vodă», numind'o cu energiă: «o cupă cavallerescă de cincé litre»<sup>1</sup>.

Ei bine, cu pericolulú de a supéra pe frații Muscellenii, noi vomú cuteđa a risipi mașetósa lorú aureolă.

Câmpu-lungulu înavușesce pe Grecénu cu urmátóarele trei argumente:

1. O inscripțiune despre descăllecarea lui Radu-Negru în 1215;
2. Unú dipticú seú așa numitulú «pomelnicú» cu datulú 1222;
3. Unú crisovú relativú la satulú Bădesci...

Le vomú analiza unulú câte unulú.

Mai ánteú, o «pisaniă» cu anulul 1215.<sup>1)</sup>

Ea amețise la noi totă lumea fără excepțiune: nu numai pe d. Bolliacú, dérú pêne și pe unú istoricú de tallia reposatului Ionú Maiorescu, carele nu se temea să esclame: «mă ținu tare de inscripția monastirii din Câmpu-lungú!»<sup>2</sup>.

O singurá bagatellă a scăpatú ca prin munune din vederea tuturor: nemiñi nu s'a întrebatú cătu-și de puținu despre epoca precisă a famóseii «pisanie».

Datéză ea óre chiarú din anulul 1215?

Aș!

Déca nu de atunci, să fie încaí din secolulú XIII?

Nici átăta!

Măcarú din 1300; măcarú din 1400, măcarú din 1500....

Nú, nu și nu!

Miraculósa inscripțiune s'a săpatú din ordinea lui Mateú Bassarabú pe la 1640.

Între 1640 și 1215 aritmetica cea mai rudimentară numeră pe degete unú intervallú de 425 anni.

Socotindu-se câte trei generațiuni la fie-care secolú, acestú spațiu de timpú ecivaléză cu nascerea și mórtea consecutivă a 13 némurí.

<sup>3</sup>) Așa dérú EPISCOPULU MELCHISEDECU, Oratoriú, București, 1869, Sinaxariú, p. 64, este fórte corectú cândú dice: «Monastirea Cotméns, gúdețulu Argeșu, zidită de Mircea-vodă, carele a domnitú 1383-1419».

1845, p. 344, unde se mai potú găsi la p. 355: o „baiă a lui Negru-vodă“, apoi o „mésă a lui Negru-vodă“, și mai multe alte curiosități. — Cf. ARICESCU, Ist. Câmpu-lungulu, I, passim.

<sup>2</sup>) Fóia pentru minte, 1842, nr. 42, ap. ARICESCU, Ist. Câmpu-lungulu, I, 58. — Cf. BOLLIACU, loco cit., p. 342.

<sup>1</sup>) BOLLIACU, Itinerariú, în dijarulú Currierú Românescú,

Annulă 1640 depunându o mărturie despre anulul 1215, eccc o cîudată fontănă istorică.

Insu-și Grecenu ni spune:

«Radulă voevodă Negrulă, care pisania monastirii Cămpu-lungului arată cumă-că o zidise măriia sea în domniă biserică de miru, și surpându-se, *Mateu-vodă o a prefăcutu, arătându și in crisovulū măriei selle, ce este acolo la monăstire dela létu 7155 (1647), aprile 1, cumă-că a fostu zidire ūnteu la létu 6723 (1215) etc.*».

Inscripțiunea cea în litigiū, séu mai bine dîcendū doue gemene, ambele dela Mateu Bassarabū, s'au conservatū pēnē astă-dî.

«Pisania d'assupra uşelorū sfintei monastirii», după cumū ni-o comunică într'o copią exactă d. C. D. Aricescu, sună așa:

«In dillele dulcelu creştinū și de Dumneđeū iubitū creştinū Mateu Bassarabū voevodū «i gospozda ego Elena (și dómna luī Elena), cu vrerea luī Dumneđeū pusti a fi domnū creştinū în Țerra Romănescă și întru moșia luī, *carca este dintru Unguriă descăllecată*, adecă început'amū a scrie de acéstă sfântă dumneđeescă biserică, ce este hramulū vladyczitzie naszei bogoroditzie i prisno dievy Maria (templulū stăpânei nōstre născetőrei de Dumneđeū și pururea-sectōrei Maria), *carca s'a începutū și s'a ziditū și s'a sēvēșitū de bētrānulū și prēmīlostivulū creştinū Radulū Negru voevodū, carele a fostū din începutū descăllecatorū Țerrei Romănescē și din începutū a fostū ziditū acéstă sfântă dumneđeescă biserică, cândū a fostū cursulū annilorū dela Adamū 6723 (1215), și totū a stătutū cu bună pace pēnē în dillele creştinulū Alessandru voevodū Iliășū întru a doua domniă, cândū a fostū cursulū annilorū dela Adamū 7136 (1628), atuncea întru aceia-și vreme s'a surpatū din voia luī Dumneđeū în đioa de sfântulū Ilie proroculū la mēdi-nōpte, și nici o firoselă nu s'a făcutū; întru aceia-și vreme déca a dăruitū Domnulū Dumneđeū pre acestū domnū bunū și milostivū creştinū Mateu Bassarabū voevodū i gospozda ego Elena (și dómna luī Elena) cu domnia în Țerra-Romănescă și întru moșia luī, și fiindū și măriia-sea dintru acea rudă bună și dintru acellū nēmū adevēratū, socotit'a ca unū domnū bunū și milostivū ca să rădice și să facă acéstă sfântă și dumneđeescă biserică, să nu pēră pomana acellorū reposași domni bētrāni, și acestū domnū bunū și milostivū creştinū Mateu Bassarabū voevodū i gospozda ego Elena (și dómna luī Elena) încă să le fie de pomana la sfântulū gertfenicū întru veciă nesēvēșitā și de mare agūtōrū înaintea feței luī Dumneđeū adevēratū; și ispravnicū a fostū după lucrulū acesteī sfinte și dumneđeescē biserici Socolū clucerū de Cornașeni, și a nevoitū și acestū boerū înțeleptū cu multă strădaniă și cu tōtă ânima pentru slusba domniei și întru pomana domnu-seū, apoi și pentru sufletulū luī ca să'i fie de agūtōrū la înfricoșata g'lu-decată; și s'a începutū de ziditū acéstă dumneđeescă biserică *din fața temeliei* în luna luī iunie 22 de dille, cândū a fostū létulū dela Adamū 7143 (1635), și s'a sēvēșitū în luna luī augustū în 20 de dille, létulū 7144 (1636)».*

Éccc din punctū în punctū celebra *pisaniă!*

Ea ni offeră o teoriă întrégă: nu numai împune luī Radu-Negru anulul 1215, dērū încă, pentru a fi consecinte cu idefa fissă a colonisării din Făgărașū, mai traduce în titlulū princiarū «Ungro-vlachia» prin «din Unguriă descăllecată»<sup>3)</sup>.

Totū în monastirea cămpu-lungénă, d'assupra ușei cellei marī din întru, se mai află următōrea inscripțiune analógă éroși dela Mateu Bassarabū:

«U imia ôttza i syna i sviatago ducha (în numele Tatălū și Fiulū și Sântulū Spiritū) «amin, în dillele dulcelu creştinū și de Dumneđeū iubitū creştinū Mateu Bassarabū voe-

<sup>3)</sup> Acestū modū de a traduce pe *Ungro-vlachia*, mostenitū dela grammaticei luī Mateu Bassarabū, ne întimpină adessea în condicele române din secolulū trecutū. Veđi bună oră unū erisovū din Condlea Vierșului, reproduș de GR. G. TOCILESCU

în *Fôla Societății Romănistulū*, I, 153: «Petrașeu voevodū și domnū a tōtă Țerra Romănescă *dintru Unguriă descăllecată*...» — Mateu Bassarabū, Petrașeu cellū Bunū, descăllecaș din *Unguriă!*

«vodü și dómna luĭ Elena, cu vrerea luĭ DumneĊeĭ pusü a fi domnü creștinü în moșia luĭ, «adecă scris'amü de acéstă biserică ce este hramulü uspeniei presviatei vladyczitzie naszei «bogoroditzie i prisno dievie Mariia (addormiriĭ pré-sântei stăpânei nóstre născétorei de «DumneĊeĭ și pururea fecétorei Maria), care o a zidiriĭ răposatulü Negru-voevodü cândü a fostü «velétulü dela Adamü 6723 (1215), și a stătuĭ cu bună pace pêne în ñillele luĭ Alexandru «voevodü Iliășü, fost'a létulü 7136 (1628), atuncea s'a surpatü, érü déca a dăruitü Dum- «neĊeĭ pe creștinulü Bassarabü voevodü i gospozda ego Elena (și dómna luĭ Elena) cu «domnia întru moșia luĭ, socotiĭ'a ca unü domnü milostivü ca să rădice acéstă biserică sfântă, «ca să nu péră pomana moșilorü, pentru că a fostü și măria-sea dintru acea rudă bună și «adeverată, și ca să fie și domniei luĭ de pomană la sfântulü și de mare agĭutorü înaintea «feței luĭ DumneĊeĭ întru veciă aminü; după aceia și acesta ce se ñice Dolgopolü (Câmpu- «lungü) să fie ȳertatü de vamă de pâne, să nu dea vamă domnescă; așisderea și orășeniĭ «să nu dea vamă de ce vorü vinde, după cumü ȳertașü aü fostü de răposatulü Radulü Negrulü «voevodü, și cumü scrie în cârțile celle bėtrâne, așisderea să fie ȳertașü și de domnia mea; érü cine «nu va întări, să fie proclėtü și anatema; și s'a începutü acéstă sfântă biserică din fața teme- «liēĭ în luna luĭ iunie 23 de ñille, dela Adamü trecuĭ annü 7143 (1635), și ispravnicü a «fostü după lucrulü acesteĭ sĭntei biserice gĭupăntü Socolü cluciarulü de Cornățeni, și a «voitü și acestü boșerü cu tótă ânima și cu tótă strădania, pentru slusba domnu-seü și pen- «tru suffletulü luĭ, ca să'ĭ fie de agĭutorü; și s'a sėvėșitü în luna luĭ augustü în 20 de ñille, «cândü a fostü létulü 7144 (1636)».

Maĭ pe scurtü, clucerulü Socolü Cornățenu, însărcinatü din partea luĭ Mateĭu Bassarabü cu edificarea «din fața temelliei» a monastiriĭ câmpu-lungene, căci din primitiva zidire se pare a nu maĭ fi remasü pétră pe pétră, s'a creĊutü datorü, «pentru slusba domnu-seü și pentru suffletulü luĭ», a scri în drepta și 'n stânga anulü 1215.

Éccė, maĭ repeșimü încă o dată, renumita *pisană* în doue edițiuniĭ din acella-șĭ annü 1636.

Ca ce felü de basă sciințifică pôte să pună unü istoricü pe nesce asemeniĭ monumente?

Trecemü la «pomelnicü».

Dipticele, allü cărorü usü este totü așa de vechü ca și însă-șĭ essistența religiuniĭ creștine, potü constitui, în casü de a fi autentice și sincronice, o fontână istorică dintre cele maĭ preșioșe<sup>4</sup>.

Décă noi amü avė în realitate unü «pomelnicü de lemnü făcutü chĭarü de Radulü voevodü Negru», după cumü pretinde Grecėnu, și décă amü găssitü scrisü cu o mână contimpurėnă anulü 1222, arü trebui cu voiă séü fără voiă să ni plecămü fruntea cu resemnațiune.

Din nenorocire înse unü documentü de acéstă natură nu se vede nicăiri.

Prin intermediulü d-luĭ C. D. Aricescu, éccė ce ni scrie într'o epistolă din 14 maĭu 1872 înțellegintele institutorü câmpu-lungėnü d. G. Bădescu:

«Pomelniculü de lemnü vechü fiindü ștersü, l'amü găssitü transcrișü pe o chărtiă pusă în «ramü; pe dēnsulü nu se afflä alte persone cari aü o importanță istorică, decâtü Radu-Negru, Ma- «teĭu Bassarabü și Elena Dómna».

Dipticulü s'a făcutü la 1215, și totușĭ nu s'a înscrișü într'insulü nici unü Domnü pêne la 1640!

Unü Vladislavü Bassarabü, unü Mircea, unü Négoiă, unü Mihaĭu, n'au căpėtatü măcarü dēnsiĭ onórea de a figura într'unü colșușorü allăturĭ cu «Dómna Elena».

Este evidinte că unü assemenea «pomelnicü de lemnü» nu s'a pututü nasce, ca și «pisa-

<sup>4</sup>) HIRSCH, Über Diptychen, Negrologien etc. im Mittelalter, Gratz, 1866, in-4. — MARTIGNY, Dictionnaire des

antiquités chrétiennes, Paris, 1866, in-8, verbo: diptyques etc.

nia» de mai sus, decât ă eroş sub domnia lui Mateiu Bassarab, totu prin zelosa «stră-daniă» a vre-unui cluceru Socolu Cornăţenu.

Să se noteze bine că anulul 1222 nu se citeşte nic decum în acestu dipticu, fiindu o propriă născociře a lui Grecenu, silitu a potri o cifră care să nu fie tocmai 1215 din «pi-saniă», dăru cam aci pe aprópe.

Éccé şi «pomelnicul»!

Óre ce mai remâne?

Grecenu mai menţioneză: «unú chrisovú allú monastirií Cămpu-lungulu pe moşia Bă-descei».

De cându şi dela cine?

Acésta se lîmuresce dintr'unú altú passagiu, pe care de asemenea ni'lu împărtăşesce strănepotulu cronicarulu:

«Chrisovulú din 1352 (6860) allú lui Nicolae voevodu Bassarabú cellú de 'nteiu, sin «Alexandru voevodu Bassarabú, feciorulú Negrulu voevodu Bassarabú, prin care dá moşia «Bădescii să fie a monastirií Cămpu-lungu»<sup>5</sup>.

Nicolau Bassarab, frate cu Vladislavú Bassarabú şi cu adevăratulú Radu-Negru, adevă cu tatălú marelu Mircea, a fostu în realitate unulú dintre fiilú Alessandru Bassarabú, precumú o demonstră lepedea Ÿ mormentară din 1366<sup>6</sup>.

Grecenu înse nu se mulţumesc a constata acéstă veridică filiaţiune, ci merge şi mai de-parte, găsindú o altă imaginară pentru însu-şí beţranulú Alessandru Bassarabú: «feciorú Negrulu voevodu».

Aci cronicarulú s'a prinsú în cursă de bună voiă.

Décă Negru-vodă era tatălú lui Alessandru Bassarabú, atuncí cată să fi domnitú cellú multú pe la 1300.

Unde' dero locú pentru unú «Mircea voevodu cellú de 'nteiu» la 1301?

Unde' Negru-vodă cellú de pe la 1215?

Dela 1215 pêne la 1300, nu cumú-va acestú noú Matusaelú să fi şedutú pe tronú aprópe unú secolú?

Éccé în ce nămolú împinge pe Grecenu nenorocita' teoromaniă!

Cine anume a fostú tatălú lui Alessandru Bassarabú, acésta se constată într'unú modú nerecusabilú.

Regele maghiarú Carolú-Robertú, povestindú terribila băttaia pe care o păşise dela Ol-tení, ni-o spune fórte categoricú într'o diplomă din 1332: «in terra transalpina per Baza-rab, filium Thocomery»<sup>7</sup>.

Nemicú nu póte fi mai netedú!

Cumú-că *Bazarab* dela 1330 n'a fostú altulú decâtú Alessandru, acésta se scie cu o pre-cisiune matematică din cronică ungară contimpurénă a lui Iónnú de Kikullew<sup>8</sup>, dintr'unú actú eroş contimpurénú dela împăratulú serbescú Stefanú Duşanú<sup>9</sup>, etc.

Aşa dăru Alessandru Bassarabú a fostú fitu allú lui Tugomirú Bassarabú, despre care în analele nóstre şi'n toşí istoricéi moderné ai României în deşertú veşí căuta o singură sillabă.

În calitate de *Bassarabú*, precumú amú mai demonstrat'o, eí toşí atú fostú *Negri*, întoc-mai ca şi celle treí capete din rebusulú lorú eraldicú; dăru nicí unuía dintr'inşii în speciă nu se póte atribui fundaţiunea Statuluí Munténú, a căruí essistinţă în banatulú Severinuluí nu s'a întreruptú nicí o dată dela însă-şí colonisarea romană a Daciei.

<sup>5</sup>) *Revista Română*, II, 252.

<sup>6</sup>) Apud. SINCAL, I, 329.

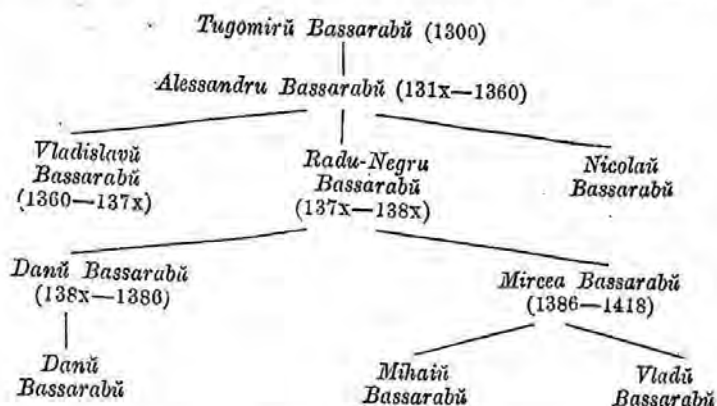
<sup>7</sup>) FEJÉR, VIII, 3, 625.

<sup>8</sup>) ED. SCHWANDTNER, I, 217: „*Alexander Waiwoda Trans-*

*alpinus... qui tempore quodam Caroli Regis... rebellaverat et per multa tempora in rebellionem permanserat.*“

<sup>9</sup>) Ap. MAIKOV, *Istoria srbko ga naroda*, Beograd, 1858 in-t, p. 43.

Profitându de amănuntele de mai sus, noi putem restabili aci următoarea genealogie documentală a Bassarabilor, începându dela tatălui lui Alessandru Bassarabü pêne la marele Mircea și însemnându în parentesî cu cifre provisóre durata domniilor :



Dintre toți acestiia n'a domnitü numai Nicolaiü Bassarabü.

După ce amü allestü neghina din grâu, aruncându acumü la o parte cea-ce aparține d'a-dreptulü lui Grecenu, lui Cornățenu sêu unorü călugeri și logofei din timpulü lui Mateiu Bassarabü, noi lesne vomü puté restitui pura veritate istorică în privința monastirii dela Câmpu-lungü:

1. Fundatorü allü ei a fostü Radu-Negru; tóte datele concurgü în unanimitate la recunoscerea acestui faptü; înse nu vre-unü Radu-Negru fictivü de pe la 1215, ci tatälü mare-lui Mircea, principe realü dintre 1372—1380, a căruia memoriä s'a conservatü de asemenea, ca generosü donatorü de ori-ce templu, în originile cellorü-l'alte trei antice locasuri alle Munteniei: Tisména, Cozia și Cotména;

2. Pêne a nu avé o monastire în înțellesulü propriü allü cuvântulü, adecă înainte de 1372, Câmpu-lungulü catä sä fi avutü în locu-l' o simplä bisericä, de óra-ce Nicolaiü Bassarabü, unulü dintre frații lui Radu-Negru și unchiu allü lui Mircea cellü Mare, îi dăruiesce moșia Bădescii între 1350—1366.

## § 57.

## RESUMATÜ DESPRE RADU GRECENU.

Înșirându într'o ordine cronologică vechimea monastirilor muntene, după cumü o documentezä actele celle mai autentice, noi avemü :

1. Vodița sub Vladislavü, 1360-72;
2. Câmpu-lungü } sub Radu, 1372-80;
3. Tisména } sub Mircea, 1386-87.
4. Cotména }
5. Cozia }

Sä nu se trecä cu vederea că mai tóte sunt peste Oltü sêu aprópe de Oltü, și totü pe acollo în aceia-și epocä vomü vedé mai departe o monastire la Prislopü, unü schitü la Motru, unü altulü la Giü, Strugalea sêu Strehafa etc.

Classiculü Polibiü dicea că errorile unui scriitorü trebuü considerate totü-d'a-una dintr'unü duplu punctü de vedere: scusabile decä decurgü din nescire, și neferitate la casü de pre-cugetare. <sup>1</sup>.

<sup>1</sup>) Lib. XII.



Cum ū ore sǎ g'udecǎmŭ pe Grecenu?

Pentru accreditarea fantasticului Negru-vodǎ de pe la 1215, ellŭ grǎmǎdesce cu profusiune vr'o ūece probe, ŝi tŕote sunt false.

Errorile luŭ Grecenu intrunescŭ condiŭiunile unei sisteme premeditate, a cǎriŭa prima inspiraŭiune ŭi va fi venitŭ dela vr'unŭ crisovŭ seŭ vr'o pisanŭ *à-la-Cornǎŭŭenu*, ŭnflorite apŕo de cǎtrǎ dĕnsulŭ cu felŭ de felŭ de variaŭiunŭ.

Aŝa, de essemplu, ŭnsuŝ *«clucerulŭ Socolŭ»* s'arŭ fi speriatŭ de a atribui unŭ Negru-vodǎ de pe la 1215 fundaŭiunea Cozieŭ, despre care pĕnĕ ŝi cǎllĕtoriŭ arabŭ din timpulŭ luŭ Mateŭ Bassarabŭ scieau fŕorte bine cǎ fusese clǎditǎ de cǎtrǎ marele Mircea. \*

Amŭ isprǎvitŭ cu Grecenu.

Vomŭ analiza aŭrŭ documentele municipale alle Cǎmpu-lungulŭ, carŭ ni vorŭ procura ocasiunea de a constata ŭn privinŭa luŭ Radu-Negru o altǎ speciǎ de imposibilitǎŭi istorice, unele mai posnaŝe decǎtŭ chŭarŭ cele emanate dela Grecenu.

Bunǎ-ŕora crisovulŭ *«despre satulŭ Mǎŭulŭ-de-grosŭ ot sud-Muscellŭ»*, confecŭionatŭ totŭ ŭn epoca luŭ Mateŭ Bassarabŭ, menŭionezǎ ŭntre celle-l'alte:

*«Cartea reposatului Negru-vodǎ, care a fostŭ ǎnteuŭ descǎllecǎtorŭ ŭerrei, ŝi a fiŭu-seŭ Vladŭ voevodŭ, ŝi cartea luŭ Vladislavŭ-voevodŭ, ŝi cartea strǎmoŝu-seŭ Bassarabŭ voevodŭ, ŝi a ginere-seŭ Alexandru voevodŭ, ŝi a nepotu-seŭ Radulŭ voevodŭ, ŝi cartea luŭ Gavrilŭ voevodŭ, ŝi cartea betrǎnuluiŭ Mircea voevodŭ, ŝi cartea luŭ Alexandru voevodŭ; ŝi a nepotu-seŭ Alexandru voevodŭ, ŝi a fiŭu-seŭ Alexandru voevodŭ Iliasŭ etc. etc. etc.»* <sup>b</sup>.

Unŭ premiŭ pentru cine-va descifra acĕstǎ orrŕore, cu strǎmoŝi peste nepoŝi, cu gineriŭ peste fiŭ, cu Alexandri peste Alexandri!

ŝi totuŝi, precumŭ o vom demonstra mai la valle ŭn monografia Cǎmpu-lungulŭ, cam de aceŝa-ŝi naturǎ, cellŭ puŭinŭ ŭn cestiunea luŭ Negru-vodǎ, este ŭntregulŭ archivŭ municipalŭ din capitala Muscellulŭ.

Aci, pentru a completa epizodulŭ, nu ni mai remǎne de purificatŭ decǎtŭ personagŭlulŭ atǎtŭ de simpaticŭ allŭ primulŭ egumentŭ din Tismĕna.

### § 58

#### LEGENDA ADELEŔA DESPRE SǎNTULŬ NICODEMŬ

D. Bolliacŭ, alle cǎruŭa desse excursiunŭ archeologice ŭn totǎ ŭerra ŭ-au permisŭ a vedĕ ŝi a auŭi multe, ūice ŭntr'una din operele selle:

*«Affarǎ de sǎntulŭ Nicodemŭ, contimpurĕnŭ cu Radu-Negrulŭ, pe care tradiŭiunile illŭ vorŭ Romǎnŭ ŝi pǎrinte allŭ Bisericei Romǎne, nu mai cunnŕocemŭ nici unŭ sǎntŭ Romǎnŭ»* <sup>1</sup>.

D. Bolliacŭ fiindŭ din numĕrulŭ acellora ce militaserǎ altǎ datǎ cu multŭ entuziasmŭ pentru unŭ Negru-vodǎ de pe la 1215, ĕccĕ dĕro fericitulŭ Nicodemŭ dela Tismĕna strǎmutatŭ cǎtrǎ ŭnceputulŭ secoluluiŭ XIII, deŝi ŭnsǎ-ŝi monastirea s'a fundatŭ abia peste o sutǎ ŝĕsseŭdecŭ de annŭ mai ŭn urmǎ! <sup>2</sup>

Eruditulŭ episcopŭ Melchisedecŭ dela Izmailŭ, ce-va mai sobru ŭn calculŭ cronologicŭ, ni spune la rŕondulŭ seŭ: *«Monastirea Tismĕna, fundatǎ de sǎntulŭ cuviosulŭ pǎrinte nostru*

a) PAUL OF ALEPPO, *The travels of Macarius*, London, 1836, in-4, t. 2, p. 340: *«Mirtaja Voivoda, who built it together with its church.»*—Autorulŭ se informase chŭarŭ dela cǎlugĕriŭ din Cozia, pe carŭ ŭi visitase ŭndatǎ dupǎ mŕrtea luŭ Mateŭ Bassarabŭ.

b) TEULESCU, *Documente istorice*, Bucuresci, 1860, in-8, p. 84-90.

1) *Monastirile ŭnchinatĕ*, Bucuresci, 1862, in-8, p. 10.

2) *A mea Istoria toleranŭei religioŝe*, Bucur., 1868, in-8,

p. 17: *«Se mai pretinde, cumŭ-cǎ arŭ fi fostŭ Romǎnŭ unŭ sǎntŭ Nicodemŭ, pe care d Bolliacŭ illŭ face contimporanŭ cu Radu-Negrulŭ; arŭ trebui ŭnse a decide mai ǎnteuŭ de tŕote cellŭ puŭinŭ epoca acestulŭ problematicŭ principe, pe care cronologia nŕostrǎ illŭ strǎmutǎ mereŭ din secolŭ ŭn secolŭ, cea ce aruncǎ; negreŝitŭ, o obscuritate ŝi mai mare assupra imaginariilorŭ sŭnŭi romǎniŭ din timpulŭ seŭ. Unŭ Nicodemŭ a fostŭ, ŭn adevĕrŭ, egumentŭ allŭ monastirilorŭ unite Tismĕna ŝi Vodŭa din Romǎnia cea micǎ sub Vladislavŭ-vodǎ ŝi sub nepotulŭ seŭ Mircea cellŭ Mare.»*

Nicodemu la 1313<sup>3)</sup>, mai adăugându apoī într'unu altu passagiu, cumu-că totu acollo se păstréază « unu degetu » din perdutele mósce alle primuluī starețu<sup>4)</sup>.  
Să venimū la adevêrulū istoricū.

O cronicuță rimată din secolulū trecutū, scrisă peste Carpați de cătră unu călugêrū dela Prislopū din țerra Hațeguluī, atribuindū totu fericitulū Nicodemū fundatiunea acesteī mo-

« O Prislopū !  
« Numite locū,  
« Cumū fuseși făr'de norocū !  
« — Ba eū bine amū fostū norocitū,  
« Căci sfântulū Nicodimū aici s'a sălășluitū,  
« Și anteiū sfântulū Nicodimū mie  
« Mī-a pusū temellie,  
« Care stă de vécurī multe  
« Acumū de ómenī trecute :  
« Mai 'nainte cu mulți annī  
« De domnia lui Matiașū crațu ;  
« Că acestul pre-cuviosū părinte și sfântū  
« Dela Dumneșleū Domnulū i s'a vestitū  
« Loculū pișătorelorū<sup>4)</sup> s'alū găsescă  
« Și acollo monastire să zidescă ;  
« Și în Țerra-Romănescă preste munte  
« A trecutū și a cercatū locurī multe,  
« De și-a tocitū tolagulū de ferrū  
« Privindū pe pământū și pe cerū.  
« Loculū cellū allesū mai anteiū  
« Este în Surtucū susū pe Giū :  
« Acollo pesceră a găsitū  
« Și într'inșa totū s'a sălășluitū,  
« Care pesceră și pên'acumū se găsesce  
« Ș'a sfântulū Nicodimū se numesce.  
« Apoī s'a dusū în țerră și mai în întru  
« Pênē la apa ce se dice Motru :  
« Acollo puținū a conăcitū  
« Și după vremī monastire s'a ziditū.  
« De acollo s'a dusū spre Vodița,  
« Unde'ī acumū schitulū Topolnița ;  
« După acēsta pișătorele a găsitū,  
« Unde și sfânta lavră Tisména s'a ziditū,  
« Unde și mósțele sfântulū se găsescū  
« Și minunile tóte i se vestescū.  
« Decī dela sfântulū Nicodimū s'a făcutū  
« Tuturorū de obsce începutū  
« În Țerra-Romănescă la munte zidirī,  
« Biserici, schiturī și monastirī.  
« A doua lavră Cozia Mircea o a ziditū,  
« Și sfântulū Nicodimū o a sfințitū. . . »<sup>5)</sup>

Orī de unde să fi luatū necunoscutulū versificatorū ardelénū isvórele selle, narrațiunea de mai susū, affară de errórea de a confunda Vodița cu Topolnița<sup>6)</sup>, este de o remarcabilă essactitate.

<sup>3)</sup> Oratoriū, Synassarū, p. 47, 71.

<sup>4)</sup> Cataracte, salturī de apă de pe stânce, precumū sunt acellea dela Tisména.

<sup>5)</sup> Diarulū Buciumulū, 1868, nr. 3, p. 12.

<sup>6)</sup> Posițiunea ambelorū acestorū locașurī este indicatā fórte

bine degia în *Indice topografico allū lui CONSTANTINU CANTACUZINU*, reprodușū în *DEL CHIARO, Istoria della Valachia*, Venezia, 1718, in-4; de ass-menea pe mappa Olteniei în *SCHENDO VANDERBECH, Valachia cis-alutanae descriptio*, 1720, în *KÖLOSERI, Auraria Romano-dacica*, ed. Seyvert, Posonii, 1783, in-8.

D. Bolliacü și episcopul Melchisedecü, în ce se atinge de apostolica figură a fericitului Nicodemü, nu aveai decât să urmeze din litteră în litteră modestei cronicuțe din Prislopü, cea-ce arü fi fostü cu atâtü mai lesne cellü de'nteu, cu câtü tocmai d-sea este acella ce a scos'o la lumină.

Ea pune pe sēma neobositului lucrătorü allü lui Cristü următoarele creațiuni successive:

1. Prislopulü din Hașegü;
2. O pesceră lōngă Giü;
3. Unü schitü la Motru;
4. Monastirea Vodița;
5. Tismēna...

Despre ultimele douē noi avemü numeroșe probe documentale.

Edificändü Vodița între 1360—1370, Vladislavü Bassarabü își începe actulü de fundatiune, conservatü în originalü în Archivulü Statulü din Bucuresci, cu următoarele cuvinte:

„Fiindü că eu, cellü în Cristü Dumneđeu bine-credinciosulü voevodü Vladislavü, din grația lui Dumneđeu domnü a totă Ungro-vlachia, amü bine-voitü din inspirațiune divină a rădica o monastire la Vodița în numele marelui și de Dumneđeu purtătorului Antoniu, ascultändü pe onestulü între monachü Nicodemü, încätü dela domnia-mea să fie pornire și donațiune, erü munca lui kir Nicodemü și a călugărilor sei etc.”<sup>7</sup>

Apoi închiăia:

„După mörtea lui kir-Nicodemü, nici Domnulü, nici metropolitulü, nici alți să nu fie liberü a pune egumenü în acellü locașü, ci după cumü va țice și va regula însu-și kir-Nicodemü, așa să fie etc.”<sup>8</sup>

Acēsta s'a întēplatü, precumü amü mai spus'o, nu la 1215 sētü la 1313, ci între 1360—1370.

La 1406 fericitulü Nicodemü trăia încă, fiindü în capulü Tismenei, de-multü unificate cu Vodița.

Éccē ce țice unü crisovü de atunci:

„Eu Io. Mircea, marele voevodü și autocratulü domnü allü tōteï țerre ungro-române și de peste munți, încă și allü țerrelorü tătăresci, allü Amlașului și allü Făgărașului duce, și allü banatului de Severinü domnü, și pe ambele laturü pe totă Dunărea pēnē la Marea cea mare și peste orașulü Silistria autocratü, dă domnia-mea acēstă poruncă domnescă rugătorului domniei melle lui popü Nicodemü, ca neminē să nu cufețe a pescui în apa Tismenei etc.”<sup>9</sup>

Inchiăierea sună:

„A fostü acēsta în anulü 6915 (1406), cândü mă duceamü domnia-mea la Severinü întrü întēlnirea regelui, și amü agünsü la monastire în 23 alle lui noembre cu toți egumenü monastiresci și cu toți boerü etc.”<sup>10</sup>

O ultimă urmă despre „popü Nicodemü” ne întimpină într'unü actü din 1410<sup>11</sup>.

Pușinü după aceia ellü cată să fi muritü.

Entre 1360—1410, în cursü de cinc-șeci de anü, în tōte actele Tismenei și Voditei.

<sup>7</sup>) VENELIN, 5: „Ponezse az izse v Christa Boga blagoviernyi voevoda Vladislav, milostii bozsiel gospodin v'sei Vigrovlachii, blagoizvolich po bozsiemu nastavleniu v'stavili monastyr na Voditzi v imia velikogo i bogonosnago Andonia, poslušzav ezestnago v inotziech Nikodima, paczezse ot gospodstvami exed i prilozsenie, a s kyr Nikodimoviem trudom i togo bratii.”

<sup>8</sup>) *Ibid.*, 6: „Po smr'ti kyr Nikodimovie da niest niky gospodar volen da postavli na miestie tom starieiszini, ni archierei, ni in kto, ni kako reezet kyr Nikodimi kako oustavit takozi da dr'zsiť.”

<sup>9</sup>) *Ib.*, 22: „Davat gospodstvomi sie držimo gospodstvami molebniku gospodstvami popu Nikodimu, iako nikto da se ne smieet pokusiti da lovit ribi po rietzie Tismienski.”

<sup>10</sup>) *Ib.*, 23: „I se byst v lieto 6915... gradisezu mi gospodstvami k Sieverinu da se s'tanu s kralēm, ta doidoch v monastir miesietza noemvriia v 23 s v'siemi egumeni monastirskii i s v'siemi bolieri gospodstvami.”

<sup>11</sup>) *Condlea MS. a Coziei*, t. I, p. 60-62, în Archivulü Statulü din Bucuresci.

figurază în permanență fericitul Nicodemu, căruia urmăză apoi în această duplă egumenia mai puțin renumitul Agaton<sup>12</sup>.

Verificată documentalmente în privința cellor două monastiri întrunite, cronicuța din Hațegu se susține nu mai puțin în respectul Prislopului, alți pescerei de lîngă Giu și positive daturî de topografică.

Pe la monastirea Motru, deși edificată în starea actuală cu multă mai târziu, există totuși pînă astăzi o via numită *a lui Nicodim*, și totuși acolo se păstrează din tată în sîtu tradițiunea locului unde se afla chilia sîntului<sup>13</sup>.

„Pe Giu în sus, pe mîneca Surtucului—dîce editorul cronicuței noastre—se formeză o insulă, în care se găsesc și astăzi ruine, și tradițiunea spune că aci ar fi fost o biserică mare, zidită înainte de Radu-Negru<sup>14</sup>; adevă, presupunîndu că în adevăr așa sună tradițiunea, căci chiar în lipsă ar ajunge ruinele, acea „biserică mare” se zidise anume sub fratele și predecessorul lui Radu-Negru, Vladislav Bassarab, atunci cîndu fericitul Nicodemu venise în Muntenia.

In fine, o vorbă despre Hațegu.

După arătarea vechilor mene serbe și a unei cronicе bulgare, locul de nascere al fericitului Nicodemu a fost orașul trans-danubian Prilep sîtu Prilep<sup>15</sup>, așezat nu departe de Ochrida între Albania și Macedonia, și alți căruia nume se pôte pronunța românesce Prislep sîtu Prislop prin intercalarea unui *s*, întocmai cum din *lapis* se face *lespede*, din *acutus-ascuțit*, sîtu precum la vechii Latini se dîcea *triresmos*, *dumosus*, *cosmittere*, *poenit* în locu de *triremos*, *dumosus* etc.<sup>16</sup>

E natural că fericitul Nicodemu va fi botezat în călătoria cu numele patriei selle cellu așteu petecă de pămînt pe care a venit să se stabilească în străinătate.

Prislopul din Hațegu este o legitimă coloniă nicodemiană a Prilepului din Macedo-albania.

Cronicuța ardelenă mai menționează încă sînțirea monastirii Cozia sub marele Mircea:

A doua lavră Cozia Mircea-vodă o a zidit  
Și sîntul Nicodim o a sînțit...

Acestu fapt n'are trebuință de confirmațiune: fundatorul Tismenei fiind luciferul clerului muntenu dintre 1360—1410, participarea la consacrarea unui locaș de importanță Coziei decurge ca o firească consecință.

Așa dero nu la 1215 după d. Bolliac, și nici la 1313 după episcopul Melchisedec, ci anume între anii 1360—1410, sub patru Bassarabi, dintre cari unul a fost adevăratul Radu-Negru, tatăl marelui Mircea, trăia în Muntenia fericitul Nicodemu, edificîndu temple și peste temple în totu lungul banatului oltenu, dela Hațegu pînă la Dunăre.

<sup>12</sup>) *Codica MS. a Tismenei*, în Arhivul Statului din București.—VENEJIN, 12 sqq., etc.

<sup>13</sup>) *Buciumul*, I. cit., nota 4.

<sup>14</sup>) *Ibid.*, nota 3. — Noi ne îndomim că tradițiunea va fi menționîndu pe *Radu-Negru*, ci va fi dîcîndu puru și simplu: „din moși din strămoși”, erî editorul va fi adausu apoi dela sine unu nume princiaru.

<sup>15</sup>) MARTINOV, *Annus ecclesiasticus graeco-slavicus*, Bruxellis, 1863, in-f., p. 326: „Prilep seu Prilepia civitas est Serbiae, olim celeberrima regumque Serborum sedes. Haec itaque urbs patria fuisse videtur Nicodemo, quem auctor anonymus Historiae Bulgariae inter sanctos recenset, ordine de-

cimum sextum, et insuper vocat Prilepiensem et myrobletam. Prilepian in Vlachiam migrasse ibique ad mortem usque degisse testantur spelunca et sepulcrum sancti viri qui etiamnum supersunt in monasterio Tismana. Est autem hoc monasterium non procul a limitibus Hungro-Transylvaniae situm, quod anno 1366 absolvit Vlachiae Voivoda Radu seu Rudolphus.”—De unde luat'a Martinov cifra 1366? Ea se depărtează de veritatea istorică numai dora cu vr'o patru-cinci ani.

<sup>16</sup>) DIEZ, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1836, in-8, t. 1, p. 266-7. — FESTUS, *De significatione verborum*, ed. Daceryus, Amstelod., 1699, in-4, p. 125: „Dumosus in loco apud Livium significat dumosum locum, antiqui enim interserebant s litteram.”

## § 59.

## LEGENDA MUNTĒNA DESPRE SĂNTULŪ NICODEMŪ.

Pentru a completa daturile documentale sincronice despre fondatorul Tismenei, ni pōte servi famōsa cĂlĒtorĒa a lui PaulŪ de Aleppo, scrisă arabesce pe la 1657 și cunoscută d'o-cam-dată numai după o traducere engleză.

IgnorantŪ în culme, dĒrŪ observĂtorŪ fōrte scrupulosŪ și narratorŪ fōrte veridicŪ, acestŪ SirianŪ visitase, în societatea patriarcului MacariŪ de Antiochia, aprōpe tōte monastirile muntene, examinĂndŪ monumentele și cullegĒndŪ tradiĒiunile.

În privinĒa petrecerĒi fericitului NicodemŪ la Motru, ellŪ se unesce cu relaĒiunea cronicu-ței ardeline cĂ :

- « Apoi s'a dusŪ în țĒrĂ și mai în ĩntru
- « PĒnĒ la apa ce se șice Motru,
- « Acollo puĒinŪ a conĂcĒtŪ
- « Și după vremĒ monastire s'a ziditŪ ».

PaulŪ de Aleppo șice :

« Monastirea Motru se considerĂ ca mai vechĂ decĂtŪ TismĒna, cĂcĒ sĂntulŪ NicodemŪ « fusese cellŪ Ăntefu omŪ ce venise a locui acolo ĩntr'o cuviōsĂ solitudine, apucĂndu-se a « clĂdi o bisericĂ, și numai cu multŪ timpŪ mai în urmĂ totŪ dĒnsulŪ s'a dusŪ de a ziditŪ « TismĒna » <sup>1</sup>.

DĒrŪ partea cea mai curiōsĂ și cea mai ĩnstructivĂ din narraĒiunea lui PaulŪ de Aleppo, este viuĒta fericitului NicodemŪ, așă după cumŪ ĩ-au povestit'o cĂlugĒrii.

EccĒ :

« NicodemŪ se nĂscuse dintr'unŪ tatĂ GrecŪ, originariŪ din orașulŪ Castoria, și dintr'o « mumĂ SerbĂ. FugĒndŪ din casa pĂrinĒilorŪ, ellŪ veni aci prin inspiraĒiunea unui ĂngerŪ, « careleĒ ĩndicĂ sub culmea muntelui loculŪ cellŪ mai bunŪ prin abundenĒa peraelorŪ <sup>2</sup>. At- « tacĂndŪ stĂnca, ellŪ ĩșĒ sfredeli singurŪ o chiliĂ, în care astĂ-șĒ te poșĒ urca numai cu a- « gĒutorulŪ funilorŪ, și se vesti apoi prin minunĒ. SossindŪ în orașulŪ Buda, reședinĒa regē- « lui ungurescŪ, și predicĂndu-Ē legea lui CristŪ, principele ĩi respunse : o sĂ te cređŪ, decĂ « veĒ trece intactŪ printr'unŪ mare focŪ, cu EvangeliulŪ și cu vestmintele telle. AprinđĒndu- « se foculŪ, sĂntulŪ a trecutŪ prin ellŪ, de ĩmpreunĂ cu diaconulŪ seŪ. Atunci regele ĩ-a datŪ « scumpe daruri, ĩntre carĒi trei-șeci de sate, și ĩ-a mai acordatŪ mari agĒutōre pentru con- « strucĒiunea acesteĒ monastiriĒ, la care NicodemŪ cellŪ Ăntefu a lucratŪ și a rĂdicat'o. Nu « mai puĒinŪ și cnezulŪ serbescŪ LazarŪ ĩ-Ă dĂruitŪ unŪ mare tĒrgŪ cu șesse-șeci de sate « ĩmpregĒurŪ, ĩrŪ domnulŪ muntenescŪ ĩ-a conferitŪ totŪ venitulŪ vamalŪ din cerculŪ mo- « nastiriĒ, pe lōngĂ mai multe alte daruri. Regele ungurescŪ ĩi mai dede o grea cadelnĒșĂ « de argintŪ, care nĒ-a și fostŪ arĒtatĂ, avĒndŪ turnuri în forma castellului din Buda... » <sup>3</sup>.

<sup>1</sup>) *The travels of Macarius, II, 359:* „Motro runs close by the convent, and supplies it with water. This convent is reckoned be more ancient than that of Tetsimana: for St. Nicodemus was the first person who came to live here in holy retirement, and set about the erection of the church. A long time afterwards, he went to build the convent of Tetsimana.“

<sup>2</sup>) „Running waters“ din PaulŪ de Aleppo corespunde cu „ĩșĂtōrele“ din cronicuĒa dela PrislopŪ.

<sup>3</sup>) *Loco cit., 352:* „He ran away from his parents, and came to this place by the inspiration of an Angel, who pointed it out to him, under the summit of the mountain, as an eligible spot for the abundance of its running waters; and here, by scooping out the rock, he made himself a cell, to which you now ascend by the help of ropes, and performed great miracles. He went to the city of Bodom, the residence of the CrĂl of Hungary, and preached to him the faith of Christ. The

CrĂl answered him: I will light up a great fire, and if you pass through it, with your robes and gospel unhurt, I will believe you. The Saint did so: he passed through the fire, together with his Deacon, who all the while threw incense: and, for this, their belief in him was great. The CrĂl gave him valuable gifts, among which were thirty villages; and he bestowed on him great means for the construction of this convent, which it was he who first laboured at and erected. The Kniaz Aazar, or Lazarus, at that time sovereign of the land of Servia, gave him a large city, with the sixty villages around it; and the Voivode of Wallachia made him a grant of all the customhouse dues within the circle of the convent, besides conferring on him many other benefits. The CrĂl above mentioned presented to him also a heavy silver thurible, in the shape of the castle of Bodom, with its towers, which was shewn to us.“

În această frumoasă legendă monastică predomină elementul curat istoric. Castoria, de unde Paulu de Aleppo aduce pe tatăl sântului, se află puțin mai spre sud în aceia-și regiune cu urbea Prilepti, adevărata patriă a fericitului Nicodemu, încât și căsătorindu-se cu o Serbă de acolo.

Scena focului celui mare din Buda este negreșit o fabulă, dără acesta nu împedecă de a fi totuși foarte documentală înalta protecțiune accordată monastirii. Tismena din partea regelui de atunci allu Ungariei, împăratul Sigismundu, dela care ea posedă mai multe crisoave de pe la anii 1418—1420 asupra diferitelor proprietăți teritoriale<sup>4</sup>.

Tzarul serbescu Lazaru n'a datu fericitului Nicodemu «un mare tērgu cu șesșe-șeci sate împregiurū», dără ce-va cam pe aprōpe, căci o diplomă dela despotul Stefanu, Buccurescu, cu datul din 1391, indictionu 14, dice între altele:

«Amu eliberatū monastirile, dāndū fie-cārui după a sea demnitate, între carī monastiri amū gășitū și pe acelle din Țerra Romānescă, zidite cu agiutorulū tatālū meū, anume templulū Prēcuratei de Dumneșeu nāșctōrei la Țismēna și allū marelū Antonii la Vodița. Și așa dero metōșele lorū celle din provincia domniei melle fiindū agiunse, ca și altele, la o desvērșitā uitare și pustiire, m'amū milostivitū domnia-mea de a le innoui și, întārindu-le cu credința mea, a le inapoia șiselorū monastiri, și anume metōșele: Tribrodi, Hapovți, Dragevți, Crușevița cu Duhovși, Izvoreșu, Barici, Bichinū, Ponicva, Poporate; ērū acei ce au fostū omeni bisericesci mai nainte de pustiire, orī-unde s'arū fi aflāndū ei, sēu în pāmēntulū domniei melle, sēu la Unguri, să mērgā în libertate fie-și-care la loculū sēu, și nemini din dregētorū domniei melle să n'abā a-ī bātui sēu a li lua ce-va, ci să fie scutiți de globași și de tōte dārile dregētoresci; ēro decă cine-va va fi fugitū din pāmēntulū domniei melle la țerra unгурescă sēu în Bulgaria, fie allū meū omū sēu allū vre-unulū dregētorū allū meū, și va fi petrecutū acolo trei anī, sēu duoi, sēu unulū, și va voi a se întōrce în șisele sate bisericesci, acella să fie liberū a veni, affarā numai de cel osāndiți pentru crimele urmātore: decă va fi lūcratū contra domniei melle, sēu va fi gefuitū pe dregētorulū meū, sēu va fi uccișāșu, sēu furū de celle sacre, sēu este robū cumpēratū cu pāmēntū, sēu rāpitorū de feciōrā, unora ca acestia nu li se accōrdā libertatea aci fāgādūtā; ērū de va fi cine-va osānditū pentru o altū-felū de crimă, atunci să-mī raporteze despre ellū economulū șiselorū sate ca să-ī dā credința mea; aceste tōte de mai susū se întārescū cu credința și cu porunca domniei melle, ca să fie nestrāmutate și neclintite pentru cātū timpū va trāi popa kir-Nicodemū, precumū și după mōrtea lui în toți anī viueței domniei melle, ērū după reposarea domniei melle etc.»<sup>5</sup>.

Donățiunea venitului unorū vāme de peste Oltū este ēroși unū faptū pe cātū se pōte de autenticū, constatātū printr'o lungā seriā de diplome d'alle Tismenei, de carī sunt pline pachettele Archivului Statului și vechia condicā a acesteī monastiri<sup>6</sup>.

Cadelnița cea dāruitā de cātrā împăratulū Sigismundu nu mai essistā, după cumū ne asicură d. A. Odobescu.

Mai pe scurtū, affarā de miraculoșa trecere prin rugū și de essagerata cifrā a moșielorū, tōte celle-l'alte detașuri din legenda lui Nicodemu, așa precumū nī-o transmite Paulu de Aleppo, sunt de cea mai rigurosā veritate istoricā.

O particularitate e foarte remarcabilā.

Tismēna n'a conservatū nici unū actū dela Radu-Negru, ci numai dela fiu-sēu Mircea

<sup>4</sup>) VENELIN, 20-30.

<sup>5</sup>) Veđi originalulū în a mea Archivā Istorică, I, 1, 71.

<sup>6</sup>) Unele s'au și publicatū în VENELIN, 121; în Archivā Istorică, I, 1, 19; I, 1, 30; etc.

cellu Mare; nici unu actü dela tzarulü serbescü Lazarü, ci numaï dela successorulü seü Stefanü; nici unu actü dela împëratulü Sigismundü pënë la 1410, ci numaï dintr'o epocă de-  
gîa după mórtea fericitulü Nicodemü.

Şi totuş se probéză documentalmente, chÿarü prin diplomele celle în fiinţă, cumü-că Tisména avusese crisóve dela Radu-Negru, dela tzarulü Lazarü, dela împëratulü Sigismundü înainte de 1410.

Unde sunt elle şi ce s'aü făcutü?

Unica esplicaţiune posibilă a acestei dispariţiunii din România a maï tuturorü actelorü din secolulü XIV, pe cândü celle din secolulü XV totü maï essistă, sunt resbellele esterne şi lup-tele intestinale pe territoriulü munténü între 1380—1400.

Décă nu le putea păstra în miđ-loculü turburării generale o quasi-cetate, unü stâncostü castellü ca monastirea Tisména, apoï cumü óre să nu le fi perdutü particulariï!

Éccë de ce dela Radu-Negru nu ni remâne maï nici unü monumentü graficü şi numaï doue dela primulü seü sînu Danü Bassarabü, fratele şi predecesorulü marelü Mircea<sup>7)</sup>, értü dela acesta din urmă décă maï avemü câte ce-va, o buccată dintr'o sută, causa este mulţimea actelorü din îndelungataï domniă de aprópe patru-şeci de annü.

Ne întórcemü la fericitulü Nicodemü.

Mulţumită datelorü de maï susü, carriera părintelü cellorü maï vechi monastiri muntene se reduce acumü la următórea schiţă.

Născutü pe la începutulü secolulului XIV dincollo de Balcani în urbea Prilepü, din tată Grecü şi mumă Serbă, ellü şi-a părăsitü părinţiï, îmbrăcându haïna monacală şi venindü pe la 1350 dincóce de Dunăre în Muntenia, căriiaï aparţinea atuncï, de'mpreună cu maï multe alte localităş limitrofe din Ardélü, şi o parte din ţerra Haşegulüf.

Aci înfiinţézá mica monastire din Prislopü; apoï pogorîndu-se în munşii Olteniei şi căutândü prin stânce şi pescere unü locü maï potrivitü pentru selbătécia trafulü monasticü, clădesce successivamente chilie, schituri, biserice, monastiri, pe Giü, pe Motru, pe Vodiş, pënë ce se stabileste definitivü la Tisména.

Decisü a înălşa unü locaşü modelü, căllétoresce în drepta şi'n stânga, peste Carpaş şi peste Istru, cerşindü şi obşinëndü bogate agütóre: în ţerră dela Bassarabü, în străinătate dela imperatulü Sigismundü din Ungaria şi dela tzarulü Lazarü din Serbia.

În fine, reuşindü în tóte, egumenesce în nouaï creaţiune în cursü de vr'o cincü decennie, sub Vladislavü Bassarabü, sub Radu-Negru, sub Danü Bassarabü, sub Mircea cellü Mare, murindü centenarü după annulü 1410, şi remânëndü ca apostolü allü propagandei evanghelice nu numaï în memoria Românilorü, ci aprópe în a întregéi ortodossie.

## § 60.

UNÜ EVANGELIARÜ SLAVO-ROMANÜ DIN 1404.

Paulü de Aleppo maï adaugă ce-va, pe care noi câtü p'aci eramü să scăpămü din vedere.

Pe la 1650 se afla încă la Tisména unü tesaurü paleograficü, a căruia posteriórá perdere este una din celle maï dureróse pentru cei dedaş cultulü suvenirilorü naşionale.

Paulü de Aleppo şice:

<sup>7)</sup> Amiculü nostru d. Gr. N. Manu ne assicura într'o şi, cumü-că la Eforia Spitalelorü din Bueuresel s'arü fi aflândü unü crisoü slavieü originalü dela Danü fratele lui Mircea cellü Mare. Graşiã amabilităşii unuia dintre esori, d. Gr. Cantaeuzino, amü vedütü actulü în cestiune, pe allü căruia dossü unü anonimü modernü a scrisü în adevëru următórea comică notişã: „După cronologia ţerrei(?) acesta trebue să fie Danü II (?), predecesorulü şi frate maï mare allü lui Mircea I, şi a domniü dela 1376-1382 (??), éru după Aronü (!!) dela

1373-1398 (!!).“ Amü cititü crisoüulü. Ellü n'are velétü. Totuş după caractere paleografice, şi maï allesü după numile boerilorü din consiliulü domnescü: Cöcoo logofétü, Balea paharnicü, etc., ellü este de pe la 1425, nu dela Danü sifulü lui Radu-Negru, ci dela Danü sifulü lui Danü, adevă nepotü de sînu allü lui Radu-Negru şi nepotü de frate allü lui Mircea cellü Mare; unü principe, dela care în Archivulü Statulü se gässesü în originalü doue crisóve, unulü din 1424 şi altulü din 1430, ambele reproduce în a mea Archivă istoricä, I, 1, 19, 73.

«Amă vĕdutu a collo unu anticu evangeliaru, scristu în Ungro-vlachia de propria mână a sântulu Nicodemu, cu nesce caractere de o sineță admirabilă, în limba slavică, pe o frumôsă membrană, împodobitu cu argintu, și la finea volumulu avĕndu datulu: 6912»<sup>a</sup>.  
Adecă: anulă 1404.

Repeșimă încă o dată: 1404.

Prețiosulă autografă se va fi ascundĕndu astă-đi unde-va în Russia sétu în Austria, devenindă victimă a lacomiloră archeologi, de carĭ se însoțescă mai totu-d'a-una armatele de invasiune în interesulă așa numitei spoliațiunii sciintifice...

### § 61.

LEGENDA SERBO-BULGARA DESPRE SÂNTULU NICODEMU.

D. Gr. G. Tocilescu ni atrage atențiunea asupra unei publicațiunii etnografice bulgare, appărute la lumină abia de căte-va đille și în care, resfoind'o la prima vedere, ne întimpină o antică balladă relativă într'unu modu evidinte totu la fericitulă Nicodemă, deși nu'lu numesce.

Ėccĕ subiectulă.

O cadână turcă, fĕta unuĭ puternicu emiră, iubindă pe unu vlădică bulgară recurge la violiță, illu răpesce, illu adduce într'o giamiă, illu forțeză a îmbrășișa mahometismulă: dĕru sântulă, pusă la strîmtore, invocă pe Dumneđeu, cerĕndu «să'lu scape ca să mĕrgă în Țĕrra Romănescă, să facă a collo minună, să zidĕscă în fie-care sată căte o biserică, ĕră în orașe monastiri»:

«Da si izlieznem ot tuka,  
«Da si iotidem u Vlaszka,  
«Da si s'tvorim cziudesă,  
«Na 'sieko selo po tz'rkva,  
«A u gradove manastyr».

Dumneđeu aude ruga; o terribilă furtună isbesce și culcă la pămĕntu giamia de'mpreună cu toți Turciĭ; vlădica fuge; affară'lu așteptă diaconul sef și'lu conductu departe, «departe în Țĕrra-Romănescă, unde ellu clădesce în fie-care sată căte o biserică, ĕră în orașe monastiri, și'și face «o mare gloriă»:

«Ta go na daliek otveli,  
«Ta ie napravil po tz'rkva  
«U Vlaszka na sieko sielo,  
«A u gradove manastyr, —  
«Goliema slava stanalo!»<sup>1</sup>.

Acĕstă frumôsă balladă, care constituă partea așa đicĕndu epică din biografia fericitulă Nicodemă, nu este fără legămĕntu cu «fuga dela părinți» din legenda luĭ Paulu de Aleppo: «he ran away from his parents».

Serbiĭ, ca și Bulgariĭ, conservă tradițiunĭ despre sântulă Nicodemă.

Una este mai cu sĕmă remarcabilă, căcĭ illu pune într'o directă legătură cu Radu-Negru.

În districtulă serbescă allă Craineĭ, la distanță de vr'o doue-trei ore de tĕrgușorulă Cladova, se află o bisericuță numită Manastiritza, a căriă fundațiune poporulă de acollo o attribue «unuĭ sântu Nicodemă».

a) The travels, II, 353: „the ancient Gospel, which he wrote, with his own hand, in Hungary, in an admirable fine character, in the Russian language, on handsome parchment. It is embellished with silver, and at the end of the book is the

date, Six thousand nine hundred and twelve, so that it is now two hundred and fifty three years old.“

<sup>1</sup>) CZOLAKOV, B'lgarskiĭ narodnĭ sbornik, Bolgrad, 1872, in-8, p. 343.



D'assupra uşei altarului se află o vechiă inscripţiune, din care se mai putea citi pînă mai deună-zi cuvîntul: **РАДУВОДА**, adică: «Radu-vodă».

Arheologii serbi, vorbindu despre Manastiriza, constată d'o potrivă legenda poporană şi acea murală, d'eru confessă totu-d'o-dată nescirea loră despre cine voru fi fostu acellu sântu Nicodemu şi acellu Radu-vodă<sup>2</sup>.

Încă o observaţiune, şi amă închiăiatu.

Noi numim pe fundatorul Tismenei «sântu», precumă illu numesce Paulu de Aleppo, cronicuţa din Haşegü, d. Bolliacü, episcopulu Melchisedecü etc.

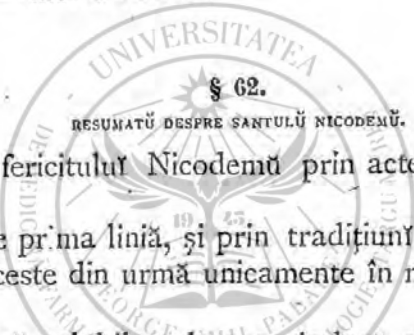
Să se noteze înse că Romăni, naţiunea cea mai puşinu bigotă din lumea întrégă, nu l'au canonisatü nicü o dată, precumă n'au canonisatü absolutamente pe nemini, ci l'au primitü, degia cu multu mai târđiu, sântitü gata dela Bulgarü şi dela Serbi, popórele cele mai darnice în materia paradisulu.

În actele Tismenei din secolü XIV, XV, XVI, ellu este cunoscutü, fără nicü o calificaţiune de sanctitate, sub modestulu epitetü de «popü-Nicodemu», ca şi successorulu seti «popü-Agatonu», luându-se cuvîntulu *popü* în înţellesulu primitivü de *părinte*, *πάππας*, fie preutü, fie călugêru.

Abia în cărţile nóstre liturgice moderne illu găssimü menţionatü cu calificaţiunea de: «Nicodimü *cellü sântitü*», după cumü ne informêză d. Dr. Barbu Constantinescu.

În «Vieuţele Sântilorü»<sup>3</sup> — nicü o vorbă!

Ne oprimü aci.



Amü demonstratü epoca fericitulu Nicodemu prin acte contimpurane şi prin tradiţiuni topografice.

Prin acte contimpurane pe prima linia, şi prin tradiţiuni topografice numai pe unü planü secundarü, admittëndü pe aceste din urmă unicamente în mesura conformităşii lorü cu cele de nteşu.

Actele contimpurane, adecă valabile prin propria lorü greutate, sunt:

1. Crisovulu lu Vladislavü Bassarabü dintre 1360—1370;
2. Crisovulu principelu serbescü Stefanü din 1391;
3. Crisovulu marelü Mircea din 1406;
4. Evangeliarulu slavicu allü Tismenei cu annulu 1404, etc.

Tradiţiunile topografice, admissibile prin perfectulu lorü accordü cu acte contimpurane, sunt:

1. Legenda despre fundaţiunea Prislopulu;
2. Legenda dela Motru;
3. Legenda din Paulü de Aleppo;
4. Legenda dela Manastiriza;
5. Meneele serbe etc.

Resumatulu sinteticü este că «Negru-vodă», a căruia mână dréptă a fostü în adevêru fericitulu Nicodemu în organisarea monastică a Munteniei, şi mai allesü în creaţiunea clasicultulu locaşu dela Tisména, e purtü şi simplu tatälü lu Mircea cellü Mare.

<sup>2</sup> MILET'EVIT', *Manastiri u Srbii*, în *Glasnik*, XXI, 37.

<sup>3</sup> MITROPOLITU DOSITEU, *A synaxarulu carte*, Iaşi, 1683,

în-f., o operă rarissimă în 2 tomü, din carü unulu în Biblioteca Publică din Iaşi, altulu în Biblioteca Seminariulu din Bucuresci, ambi defectoşi.

## § 63.

RESUMATŪ DESPRE ADEVĀRATULŪ RADU-NEGRU.

În istoriă, așa după cum ū scriu cei mai mulți, s'a vădutu câte o dată o biată litteră prefăcându-se într'unu importantu personagiu; și adesea a trebuitu secolu pêne ce critica să gonescă bolnavele nêluciri.

Unu filologu francezu a povestitu nu demultu în sinulu Institutulu o frumôsă metamorfosă de acéstă natură.

Éccă-o.

Pe la 1034 împeratulū grēcescu Mihailu IV disgrătiase pe unu metropolitū allū Tessalonicey, numindū în locu-ı unu curatoru ad-interim, carele să administreze diocesea.

Relatându acestu evenimentu, Bizantinulū Cedrenu califică pe funcționarulū imperialū προμηθεύς, căci mai toți scriitorii greci din evulu mediu, Gregora, Efremu, Frantz, etc., astūfelu chȳamă cea-ce se dice lătiņesce *tutor*.

Prima edițiune a lui Cedrenu în loculū minusculei π a pusū din negrigire pe mașuscula Π, ca și cândū arū fi numele propriu: Προμηθεύς.

Traducătorulū latinū a mersū și mai departe, conferindū acestu nou Prometeu, negreșitu fără voia lui Giove, unu splendidu episcopatu: «episcopatum Prometheo committit».

Lequien citește testulū, consultă traducerea, și nu se sfiesce a vĕri pe fabulosulū Prometeu în lista arhiepiscopilorū Tessalonicey, accordându-ı anume fotoliulū trei-deci-și-șes-lea după ordinea cronologică.

Vine Lebeau, apoi St.-Martin și cel-l'altu istoriografu al Bizanțiuului, și fie-care pe rōndu vorbesce despre «archiepiscopulū Prometeu».

Din buchi în episcopu, din episcopu în arhiepiscopu, din arhiepiscopu putea să devină patriarcu!

O litteră mică schimbându-se într'o litteră mare, nemicu mai multu decâtū atăta, a fostu în stare a zăpăci o grămadă de magistrale capete!<sup>1</sup>

Orı-cine se espune a brăsdui câmpulū istoricu fără a putē cunnosce înse-și testurile în limbele lorū originale, fără a fi approfondatu fontāne și eroși fontāne, fără a possede aptitudinea și rebdarea de a le supune una după alta cellulū mai minușiosu scrutinu, o să găsescă și ellū la totu passulū «archiepiscopu Prometeu», întocmai precumū la nou mostenitoru lui Grecenu aū datū mereu de «Negru-vodă», pe la 1215, pe la 1240, pe la 1290 etc.

Illustrulū criticu maghiaru Kemény a schițatu cu o pĕnă de maștru următōrea genese a greșellelorū:

«Unulū scōte o suppozițiune; unu allū douilea clădesce pe ea o teoriă; unu allū treilea «o consideră degia ca pe o veritate recunnoscută, trage consecințe și mai anină câte ce-va «dela sine; unu allū patrulea mai adaugă cătră celle adause; și totu progressându astūfelu într'o spiță ôre-cumū genealogică, istoria trece pe nesimțite în *longas errorum generationes*, pêne ce 'n fine se rădică unu giganticu arbure, alle căruı întrepide ramure, în locū «de a offeri obositulu istoricu unu sicuru adăpostu și unu vigurosū spriginū, ı storcu în «turmente picătore de sudōre»<sup>2</sup>.

1) BRUNET DE PRESLE, în *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions*, nouv. série, t. 1, Paris, 1866, p. 169.

2) Über das Bisthum zu Bacoow, în *KURZ, Magazin*, II, 1: „Der Eine stellt die Muthmassung auf, der Zweite bauet Meinungen darauf, der Dritte betrachtet sie schon als Wahrheiten, macht Folgerungen daraus, und fügt noch ex propriis

etwas dazu, der Vierte fügt dem Gefügten wieder Etwas bei, und indem dieses in einer gewissen genealogischen Ordnung so fortgeht, übergeht endlich die Geschichte in longas errorum generationes, bis endlich ein Riesenbaum dasteht, dessen kühne Zweige, statt dem erschöpften Geschichtsforscher einen sichern Ruheplatz und festen Anhaltspunkt zu gönnen, ihm nur qualvolle Schweisstropfen erpressen.“

Amă assudată și noi, după vorba lui Kemény; înse cellu puțin n'a mai ramas nici o portiță deschisă pentru basmele scólei lui Grecenu!

Prin documente și numai prin documente, amă demonstratú că:

1. Tatálu marelui Mircea se dicea Negru înainte de a fi agjunstú la domniá și chiarú după urcare pe tronú, deși numele 'Y curatú princiarú este numai Radu, precumú illú chiamá totú-d'a-una în acte oficiale fiit și nepoșii sei;

2. Negru-vodá cellú cu titlulú de «duce allú Amlășului» este Radu tatálu marelui Mircea, căci înainte de 1370 territoriulú amlășenú nu appartinea încá Munteniei;

3. Negru-vodá fundatorú allú Tismenei este Radu tatálu marelui Mircea, precumú vedescú tóte crisóvele essistinșii alle acestei monastiri;

4. Negru-vodá donatorú allú bisericei din Callimanesci, devenită mai în urmă monastire dela Cozia, este Radu tatálu marelui Mircea, după cumú attestá o diplomá dela acesta din 1388;

5. Negru-vodá ctitorú primitivú allú Cotmenei este Radu tatálu marelui Mircea, precumú arrétá însu-și nepotulú seú Michaiú Bassarabú într'unú actú din 1418;

6. Negru-vodá cellú cu monastirea dela Câmpu-lungú este Radu tatálu marelui Mircea, fiindú-cá înainte de 1350 nu era acolo decâtú o simplá bisericá.

7. Negru-vodá, sub care se ilustrase prin creașionú monastice fericitulú Nicodemú, este Radu tatálu marelui Mircea, de óră-ce acestú apostolú allú Munteniei a tráitú anume între 1360—1410.

Maí pe scurtú, orú-unde Negru-vodá apare ca o personalitate realá, plasticá, concretá, pêné și 'n cupa cea cavalleréscá de cincú litre descoperitá de d. Bolliactú, ellú se identificá cu Radu tatálu marelui Mircea, classându-se cronologicesce nu maí susú de intervallulú annilorú 1370—1380.

Allú împinge cătrá 1215 seú 1290 sub apoteosa de părinte allú Statulú Munténú, a fostú opera ignorantismulú logofetescú și călugérescú din epoca lui Mateiú Bassarabú.

În secolulú XVI teoriá *à-la-Grecenu* nu essista încá în România, și éccé despre acésta o probá totú atâtú de documentalá ca și lunga seriá a cellorú de maí susú.

Între moșiele celle maí vechi alle monastirii Tisména se aflá satulú Cumanii, numitú dintru'nteú Vadulú Cumanilorú, situatú lóngá Dunáre, actualmente în districtulú Dol-giulú, pêné 'n secolulú XVIII făcéndú parte din territoriulú pe atuncú cu multú maí vastú allú Mehedinșilorú, numerándú astá-đi vr'o 400 case și 2 biserice.

Crisovulú lui Mircea cellú Mare din 1387 dice fórte limpede:

«Intárimú monastirii Tisména celle date de cătrá *sântú-reposatulú parinte allú domniei melle Jónú Ra d u-voevodú, satulú Vadulú Cumanilorú* cu gúmetatea Topornei etc.»<sup>3</sup>

Prin urmare, moșia Cumanii este o donașione directá și exclusivá dela Radu tatálu marelui Mircea.

Ei bine, unú crisovú din 28 aprile 1576 o recapitulézá în următorulú modú:

«Din grașia lui Dumneđeu Ió. Alessandru, vodá și domnú allú tótei țerre ungro-románe etc. Dá domnia-mea acéstá poruncá a domniei melle sántei monastirii numite Tisména, unde este tempulú Addormirii pré-sántei curatei și pré-binecuvéntatei stápane născétorei de Dumneđeu pururea-fecórei Maria, ca să'í fie satulú numitú Cumanii, carele se aflá a-própe de Vidinú, cu totú hotarulú și cu balta, fiindú-cá supra-menșionatulú satú Cumanii este moșia monastirii, confirmată *încá din șillele reposatulú Negru-vodá*, éru acumú de curéndú a avutú sánta monastire gúdecatá de'naintea domniei melle cu Pêrvu, fiulú lui Cherbeleșú, pentru susú-đisulú satú Cumanii, afirmándú Pêrvu cumú-cá acestú satú este

<sup>3</sup> Archiva istor., III, 192: „potvr'zdam prilozsenaa ót sviatopoczivzago róditelie gospodstvami Io Radula voevodi, selo Koumanskyi brod s polovina Toporna etc.“ — VENELIN, 10.

«moșia lui, remasă moștenire dela Cherbelețu, și deci domnia-mea amă căutată procesulă  
«după dreptate și după legea dumnezească, cu toți onorabili consiliari ai domniei melle, și amă maș  
«cătătă domnia-mea și crisovalul de întărire dela reposatulă *Negru-vodă*, vedendū și convingen-  
«du-mă că supra-menționatulă satū Cumanii etc. »<sup>4</sup>.

Așa déro Radu tatălū marelū Mircea era cunoscutū de vécuri sub numele seū antepri-  
nciarū de *Negru*, înse pênē la grammaticii lui Mateiu Bassarabū nimenui nu venia în minte de  
a'lu face să colindeze cu extractulū matricularū allū țerei din secolū în secolū.

Acéstă descoperire era rezervată istoricilorū allū-de stolniculū Socolū ot-Cornășeni.

La 1576: «*repositulū Negru-vodă*», nemicū maș multū decâtū atăta, după cumū vedemū  
în crisovalul de maș susū; la 1636: «*bêtrânuulū și pré-milostivulū creștinū Radulū Negru voevodū,*  
«*carele a fostū din începutū descăllecătorū Terrei Românesce*», după cumū sună inscripțiunile dela  
Câmpu-lungū.

Cătū de fecundū în floricele a fostū șesse-đecenarulū spațiū dintre 1575—1636!

Intru cătū *Negru-vodă* trece peste cadrulū strictamente istoricū allū lui Radu tatălū  
marelū Mircea, ellū devine unū obscurū mitū, o personificare tradițională a întregulū  
némū allū *Bass-arabilorū*, o espressionē lessică a rebusulū eraldicū allū cellorū trei capete  
*negre*, unū eponimū allū Statulū *Bass-arabescū*: *Arabia*, *Négră-Cumania*, *Négră-Tătaria*,  
*Kara-Isak*, *Μαυροβλαχία* etc., tóte astea amalgamate, maș alleșū la Făgărășeni și la Musce-  
leni, cu memoria cuceririi regiunii lorū de cătră unū banū allū Severinulū, adecă unū *Bass-*  
*arabū* seū *vodă-Negru*, între anii 1160—1210.

Numaș print'ro descompunere așa đicendū chimică calitativă și cantitativă, recurgendū  
la totū felulū de *reactivi*, noi amū reușitū a separa elementulū facticū de elementulū ima-  
ginarū, ambele din ce în ce maș fuzionate în cursū de secolī.

§ 64.  
TERRA NEGROILORŪ IN SAGELE SCANDINAVE.

Amū terminatū cestiunea legămentulū legendei lui *Negru-vodă* cu numele *bassarabicū*;  
înse n'amū conchisū încă asupra naturei acestuia din urmă și cellei maș interesante a selle  
manifestațiunii: *Arabia*.

Semnalarāmū din capulū loculū caracterulū eminentemente poeticū allū epitetulū de *Négră*  
în privința Munteniei; unū epitetū care nu numaș depinge o dinastiă, o națiune, o țerră  
întregă printr'o culóre, adecă prin totū ce póte fi maș imaginativū, dérū merge cu fantasia,  
pe basea ademenitórei assonanțe, pênē a gruppa lucrurile celle maș disparate: *Bass-arabia*  
și *Arabia*.

Principalele monumente, în carī ne întîmpinā acéstă nomenclatură, sunt éroși poetice,  
începéndū della ballade slavice pênē la Cântulū Nibelungilorū.

Reputațiunea Românilorū din véculū de miđū-locū de a fi *negri* și chiarū *Arabi* nu se  
mărginīa înse numaș în sfera popórelorū învecinate, după cumū s'artū puté crede din câte  
amū spusū pênē aci.

<sup>4</sup>) Archivalū Statulū din Bucureș, actele Tismenei le-  
gătura nr. 14: „Milostiuu bozsieiu Ió Alixandru voevoda i  
gospodin v'soi zemle ugrovlachiiiskoe, syn velikago i prie-  
dobrago Mirezev voevodi i anepsu Michnev voevoda, davat  
gospodstvomi sie povelenie gospodstvami svietoe monastirev  
zovemago Tismiena idezs est chram uspenie prie svietie ezi-  
stie i prieblagoslovenie vladiezitze i bogoroditze prisno dievi  
Mariia, ialkozs da mu est selo ezs se zovei Komanii ezs sut  
bliz kod Idin, v'si s's v'siem chotaróm i s's blatem, ponezs siiu  
viszimenitag selo Komanii bili sut za diedinó monastirev i

ukrieplenie escezeze ót pri dni pokoinag *Negrul voevoda*, a  
potom k'da est bil s'da a svietoe monastir óna est mal pre-  
nie pried gospodstvami s's Pyrvul syn Kerbeletzov radi vizre-  
czeno selo Komanii, i sitze priesz Pyrvul kako siiu selo Ko-  
manii óni sut negov za diedinu, i est s'tvoren selo... basczinu  
emu ót Kerbeletzu, i utem gospodstvomi gleda redū im po  
pravdu i po zakonū bozsiiu, s v'siem ezištivimi pravitelim  
gospodstvami, i escezs procztach gospodstvomi i kuiga po-  
koinag *Negrul voevoda* za ukrieplenie etc.— Cf. allū meū Co-  
dice diplomaticū din 1570-1580, în Columna lui Traianū,  
1871, nr. 35, p. 138.

Noi o găsim totu pe atunci tocmai în Islandia, și ceia ce 'y nu mai puțin instructivă, o găsim totu într'o fontână poetică.

Famosul Snorre Sturlason, unul din părinții litteraturei scandinave, născut la 1178 și mort la 1241, în legenda Inglingasaga din Heimskringla nă-a lăsată o mențiune despre regiunile noastre, după ideele pe găumătate mitologice ale călătorilor septentrionali din acea epocă.

Éccă passagiu în traducere:

«Spre nordu de Marca-negră se întinde Sciția cea mare seú frigurósă, în care sunt o mulțime de țere vaste, o mulțime de națiuni minunate, o mulțime de feluri de limbe; sunt acolo pitici, sunt uriași și sunt *omeni negri*.»

Éccă și testul islandesă:

«En nordan at Svartahafi gengr Svidjót en mikla eda hin kalda. I Svidjót eru stórhærud morg, ok margskonar tjódir undarligar ok margar tungur; tar eru dvergar ok risar ok *blámenn*»<sup>1</sup>.

Să se noteze că acella-și cuvântu *blámenn*, adică *omeni negri*, desemnă totu-d'a-una în opera lui Snorre Sturlason și pe *Arabii* din Asia.

În acestu modu o sagă scandinavă din Oceanul Înghițat, ca și Nibelungenlied ală Germanilor dela sudu, ca și cântecele eroice trans-danubiane ale Serbilor și Bulgarilor, ș'apoi totu în secolii XII-XIII, numesce pământul Bassarabilor: *Arabia*.

Precisarea termului nordic ală Pontulu: «en nordan at Svartahafi», nu permite nici o îndouelă.

Cu acestu datu în mână, putemu enumera acum într'o listă completă toate sorginile poetice din evul mediu, în cari occurge d'o potrivă *arabisarea* României din cauza Bass-arabilor:

1. Rebusul eraldic ală capetelor negre;
2. Ballade serbe;
3. Ballade bulgare;
4. Cântul Nibelungilor;
5. Mitul lui Negru-vodă;
6. Heimskringla lui Snorre Sturlason.

Pentru ca negrismul Muntenilor să fi putut străbate între anii 1170—1240 pînă în fundul Islandiei, la marginea crivețenă a lumii vechi în ciocnire cu marginea crivețenă a lumii noue, ellu cată să fi fostu foarte respândit cu multu mai de 'nainte și cu multu mai în collo de banatul propriu și ală Severinulu.

Ceia-ce distinge ory-ce creațiune poetică, fie ea cultă seú poporană, este o semi-obscuritate: «poesia consistă în rațe de sóre printre aburii matinali», după sublima definițiune a lui Goethe:

„Aus Morgenduft gewebt und Sonnenklarheit“<sup>2</sup>.

Epitetul de *Negră* seú de *Arabia*, deși isvorit din Oltenia, totuși nu se putea restrînge în îngustul cercu ală țerei Bassarabilor, ci trebuia să îmbrățișeze cu 'ncetul în închipuirea popórelor o zonă óre-care, o întindere mai multu seú mai puțin confusă, unu *κλίμαξ* lungitu în sus și 'n gîosă affară din sfera Munteniei.

<sup>1</sup>) RASN, *Antiquités russes d'après les monuments des anciens Scandinaves*, Copenhague, 1850, in-4, t. 1, p. 245, 246.

<sup>2</sup>) *Lieder*, dedicațiunea, în *Sämmtliche Werke*, Stuttg.,

1868, t. 1, p. 8. — D. XENOPOLU, *Ce-va despre litteratura poporană*, în *Columna lui Traianu*, 1872, p. 215, a espresu foarte bine aceia-și ideă.

## § 65.

NÉGRA BULGARIA, NÉGRA-UNGARIA ȘI MAREA-NÉGRA.

Amă urmărită pêne acumă, în ce modă numele Bassarabiei, derivatū dela străvechia dinastiă olténă, scurtându-se de'nteiu în *Arabiă* și traducându-se apoi prin *Négră*, a datū cunoscută în cursul evului mediū Slavilorū, Grecilorū, Maghiarilorū, Turcilorū, Germanilorū, Mongolilorū, Scandinavilorū: *Araby*, *Ἰρνι-Ἀραβί*, *Nigra-Cumania*, *Ἰρνι-Ἰατάρ*, *Kara-ıflak*, *Μαυροβλαχία*, *Kara-bogdan* etc.

Acéstă *négră* planetă, ca să ni fie permistă a ne exprime ast-feliū, și-a creatū ca o speciă de atmosferă, împresurându câte unū brăū de spațiū peste Carpați și peste Dunăre, ba chīarū și peste gurile grandiosului fluvii: la nordū o *négră*-Ungariă, la sudū o *négră*-Bulgariă, la resăritū o Mare-*négră*.

Și să se observe bine unū punctū esențialū: nu tótă Ungaria era *négră*, ci numai Transilvania; nu tótă Bulgaria era *négră*, ci numai acea danubiană; nu totū Pontulū era *negru*, ci numai ținutul seū nordū-vesticū; mai pe scurtū, nu era *negru* decâtū ceia-ce se apropia mai multū seū mai puținū de *Négră-Romăniă*.

Impăratulū Constantinū Porfirogenetū, petrecutū o gūmētate de secolū pe tronulū constantinopolitanū, dela anulū 912 pêne la anulū 959, încatū nemini nu cunoscea mai afundū pe toți vecinii Imperiului Bizantinū, ni spune în douē locuri că o parte a Bulgariiei se chīama *négră*: *μαύρη*.

Cuvintele autorului imperialū sunt susceptibile de a fi interpretate în următoarele patru moduri:

1. Unii credū că *Μαυροβουλγαρία* coincidă cu antica Mesia<sup>1</sup>, adecă o provincie care se limita la nordū cu Dunărea, la sudū cu Balcanii, la resăritū cu Pontulū și la apusū cu fluviile Drinū și Sava, ceia-ce îmbrățișeză nu numai Bulgaria, dēru încă și Serbia<sup>2</sup>.

2. Alții reducū *Μαυροβουλγαρία* la Bulgaria strictamente istriiană<sup>3</sup>, adecă Dobrogia de astă-zi și teritoriulū mai spre apusū în direcțiunea Vidinului.

3. Du Cange identifică *Μαυροβουλγαρία* cu Moldova: „*Cara-bogdania*, vraisemblablement la „mesme province qui est nommée *Nigra Bulgaria*”<sup>4</sup>.

4. In fine Danesulū Suhm, luându-se după Du Cange, dēru mai puținū exclusivū, dice într'unū locū: „Nu se pōte contesta că împăratulū Constantinū înțelegea sub *Négra-Bulgariă* de nu pe Bulgaria de acumă, apoi Bugiaculū și Moldova, cu atâtū mai multū „că acéstă din urmă pêne în momentulū de față se chīamă *Négră-Bogdaniă*”<sup>5</sup>.

Astū-felū Suhm și Du Cange dibuțat de pe atunci o obscură înrudire între *Μαυροβουλγαρία* și *Μαυροβλαχία*, deși nu scieatū nimicū și într'o mare parte nu puteatū încă să scie despre *Bassarabiă*, *Négră-Tătariă*, *Négră-Cumania* etc.

Ceia-ce îi îndemna a căuta *Négra-Bulgariă* pe ambii ținuri ai Dunării, nu numai spre sudū, dēru și spre nordū de gurile fluviului, este anume mărturia lui Porfirogenetū cumū-că astă regiune amenința hotarele Chazariiei, care aflându-se peste Nistru, cam totū pêne acolo trebuia să se fi întindendū și *Μαυροβουλγαρία*.

Orī-care din aceste interpretațiuni arū fi admisă, fondulū comunū este că *Négra-Bulgariă* a lui Porfirogenetū se învecina printr'o cōstă cu multipla *négră* a țerei *Bassarabilorū*.

1) THUNMANN, *Untersuchungen*, 102: „das Mösische Bulgarien heisst das schwarze.“

2) FORBIGER, *Handbuch der alten Geographie*, Leipzig, 1848, in-8, t. 3, p. 1088: „so dass sie das heutigen Servien und Bulgarien umfasste.“

3) NEUMANN, *Die Völker des südlichen Russlands*, Leipzig, 1847, in-8, p. 106: „Die *Donau-Bulgaren* wurden die schwarzen genannt.“

4) *Histoire de l'empire de Constantinople*, Paris, 1657, in-f., p. 303.

Călugărul Nestor, patriarcul cronicarilor slav, trăitor între 1056—1116, prin urmare numai cu un secol posterior lui Porfirogenet, reproduce în totalitate un act internațional între Ruși și Greci din anul 945, prin care cei de 'nteiu se obligă a nu intra în țerra Chersonului<sup>6</sup>, adică peste Nistru, gădui Negrilor-Bulgari de a face incursiuni în țerra Chersonului<sup>6</sup>, adică peste Nistru, ceea-ce confirmă opiniunea că Μαυροβουλγαρία se întindea întru câtu-va și asupra mallului nordic allu Dunării.

După combinațiunea cea mai sobră între testul lui Porfirogenet și documentul din Nestor, ambele de pe la 950 și ambele specificându prossimitatea Negrei-Bulgarie anume de regiunile Rusiei meridionale, noi putem conchide că Μαυροβουλγαρία s'eu Czerno-bulgaria de coprindea în secolul X întregul littoral marit format prin intrunirea Dobrogii cu ce-va din Bugiacu, de unde, avându la dispozițiune Pontul și gurile Dunării, îi era foarte lesne a supăra Chazaria și Chersonul nu numai pe uscatu, ci mai cu sémă pe apă.

Conclusiunea noastră devine cu atât mai evidente, cu câtu Porfirogenet ellu-însuși, descriendu într'unu locu navigațiunea pontică a Rușilor, ni arrătă gurile Dunării intercluse în teritoriul bulgaru<sup>8</sup>, éru într'unu altu passagiū, vorbindu despre aședămintele Pecenegilor mai susu de Bulgaria în direcțiunea Rusiei, menționéză Nistrul, Niprul și apele mai mênunte, dérū nici unu cuvântu de Danubiū<sup>8</sup>; remâne totuși nu mai puțin certu că pe mallu nordic allu sluviulu dominațiunea bulgară se confunda cu cea pecenegă, s'eu cellu puțin limitele lor respective erau foarte reu determinate<sup>9</sup>, încātu într'unu modu decisivu se pôte pune pe séma Μαυροβλαχίας numai Dobroga, care singură se desemnéză limpede în relațiunile concordantē alle lui Porfirogenet și Nestor.

Suhm presupune că așa numiți Negri-Bulgari aru fi fostu Români, basându-se pe d'essa identificare a Vlachilor și Bulgarilor în scriitorii din evulu mediu<sup>10</sup>; noi înse n'o putem afirma, neavându la mână nici o probă solidă.

Din contra, însuși Porfirogenet ni spune foarte claru că 'n secolul X în totu spațiulu dintre Nistru și gurile Dunării nu mai esista decâtu abia o vagă suvenire de a fi locuitu acolo ôre-cându Romani<sup>11</sup>, ceea-ce indică o completă retragere a elementulu latinu spre munți în fața barbarismulu reversatu pe câmpia, éru mai allesu vechia disparițiune din latura de totu descoperită a Bugiaculu.

În epoca imperatulu Constantinu numai Oltenia, pământulu Bassarabilor, regiunea încependu dela Pons Aluti s'eu ch'arū dela Siretu și p'ene la Pons Trajani dela Severin, remăsese în Dacia uniculu adăpostu curatu român, unde n'a pututu p'etrunde potopulu glotelor slave și turanice.

Ungurii, dice Porfirogenet, domnescu din puntea lui Traianu spre occidente, adică dela Temeșiana în susu<sup>12</sup>; Pecenegii, dice totu d'ensulu, domnescu din Siretu spre oriinte, adică

<sup>6</sup>) Noi eunnosemū pe suhm după traducerea russă: Istorieskosko rassuzadeniē o Chazarach, Moskva, 1846, in-8, p. 46: „Dolzno soznatsia, ezto imperator Konstantin ponimaet pod Czernoiu Bolgariei ili nynieszniiu Bolgariu, ili Bessarabiu i Moldaviu, iz koieh posliedniaia nazyvaetsia i teper eseze Kara-Bogdan, to est Czernaia Bogdania.“

<sup>7</sup>) Chronicon Nestoris, ed. Miklosich, 28: „prieohdiat Czernii Bolgare i voiniut v strane Korsunstiei, velim kniaziiu Rus'skomu da ieh ne pusezaet pakoslit strane toi.“ — Să punemū allături pe PORFIROGENET, De administrando Imperio, ed. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 81, cap. 12: „Περὶ τῆς μαύρης Βουλγαρίας καὶ Χαζαρίας. Ὅτι καὶ ἡ μαύρη λεγομένη Βουλγαρία δύνεται τοῖς Χαζαροῖς πολεμεῖν.“ — *Ib.*, p. 180, cap. 42: „ὁ Δάναρις ποταμός, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ῥῶς διέρχονται πρὸς τε τὴν μαύρην Βουλγαρίαν.“

<sup>7</sup>) *Op. cit.*, p. 79, cap. 9: „ἀλλὰ τὴν τῆς Βουλγαρίας γῆν ἐνδυσσάμενοι εἰς τὸ τοῦ Δανουβίου στόμιον ἔρχονται.“

<sup>8</sup>) *Ibid.*, p. 73, cap. 8: „ὅτι καὶ εἰς τὸ μέρος τῆς Βουλγα-

ρίας καθίεται λαὸς τῶν Πατζινακίων ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ Δάναρι καὶ τοῦ Δάναστρι καὶ τῶν ἑτέρων τῶν ἐκεῖσε ὄρων ποταμῶν.“

<sup>9</sup>) *Ib.*, p. 166, cap. 37; p. 177, cap. 42 etc.

<sup>10</sup>) *Loco, cit.*: „Bolgarieiu nazyvaet on (Konstantin) ee, vieroiatno, potomu ezto v nei zsilii Blachi, kotoryeh niekotorye pisateli smieszivali s Bolgarami.“

<sup>11</sup>) *Op. cit.*, p. 167, cap. 37: „ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς τῶν παλαιότερων κτίσμασιν εὐρίσκονται καὶ ἐκκλησιῶν γνωρίσματα καὶ σταυροὶ λαξευτοὶ εἰς λίθους πορίνους ὅθεν καὶ τογες παράδοσον ἔχουσι ὡς Ῥωμαῖοὶ ποτε τὰς κατοικίας εἶχον ἐκεῖσε.“ — Aci prin Ῥωμαῖοι se înțelegū Romani, nu Grecii, pe cari Porfirogenet îi numesce în passage etnice totu - d'a - una Γραικοί, bună-ôră p. 217, cap. 49 etc.

<sup>12</sup>) *Ib.*, p. 173, cap. 40: „ἡ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ γέφυρα κατὰ τὴν τῆς Τουρκίας ἀρχὴν.“ — Despre Τουρκία, ca numele Ungariei în scriitorii bizantini, veqđ STRITTER, t. 3, Ungrica.

dela Moldova în sus<sup>13</sup>; ce déro se mă face cu intermediul dintre Severin și Siret, unde nu ni se arrătă nici Unguri, nici Pecenegi?

Acollo, érti mă cu semă între Olt și munții Temeșiani, domniat în largul lor Român, și întréga carte *De administrando Imperio*, atât de avută în detașur, nu zăresce numai acolo nici o umbră de barbară.

Suhm fusese primul și pêne acum unicul carele a surprins această caracteristică particularitate, deși nu sciea cum să ș-o esplice.

Intr'una din disertațiunile selle ellu observă:

«După împăratul Constantin țerra Pecenegilor se întindea în lungul Dunării pêne la apa Olt; apoi dela Olt pêne la hotarele Ungariei era un interval de patru zile de drum; ară urma déră că Oltenia va fi fost pustă»<sup>14</sup>.

Suhm committe o erróre incidentală.

Fruntația appusenă a Pecenegiei după Porfirogenetă nu este Oltulă, ci Siretulă, căci ellu dice: «fluviele din această țerră sunt înainte Baruchă, allu douilea Cubu, allu treilea Trullu, allu patrula Bruttu, allu cincilea Seretă»<sup>15</sup>.

Plecându din oriinte, aceste rîuri sunt:

1. Baruchă, Βορυσθένης, Nipru;
2. Cubu, Κουβος, măi correctu Βου-χος, Bugu séu Bogu;
3. Trullu, Τύρας, turcesce Turla, în atlantele catalană din evul mediu Tuila, Nistru;
4. Bruttu, Βρυτος, Pruttu;
5. Seretă, Σέρετος, Siretă.

Prin urmare, întregul spațiu dela Siret pêne la podul lui Traian, déră negreșit mă în speciă firésca cetate a Olteniei, era deșertă, înse nu într'unu înțellesu absolutu, precum se părea lui Suhm, ci numai în privința barbarilor.

Nemicu nu pôte fi mă prețios și mă elocinte ca această tacită mărturie a lui Porfirogenetă despre nebarbarizarea Olteniei în secolul X.

Aci stăpănau Bassarabii.

Nu este trebuință de a face Români pe Negrii-Bulgari, fiindu de ag'unsu că ei se află în vecinătate, séu mă bine dicându gravita în cercul atmosferic allu banatului de Severin, de unde li și venia nuanța de negri.

În secolul X numai Dobroga și vr'unu petecu nedefinitu din Bugăcu se chiămau Négra-Bulgaria prin apropiare cu Négra-România; peste trei secol înse, după ce Mesia întrégă se bass-arabizase degia mă d'a-dreptulu sub dinastia română a Assanilor, cei-l'alți Slavi trans-danubiani au început a numi Negri pe toți Bulgarii fără deosebire: «Tzrni-Bugari», precum am constat'o mă susu în balladele poporane serbe din Bessonov.

În interesul essactității este importantu a nu perde din vedere această distincțiune cronologică:

1. *Negră* totală a Bulgariiei datéză dela anul 1200 încóce;
2. *Negră* parțială a teritoriului de lîngă gurile Dunării precede cu mă mulți secol, cellu puțin de pe la anul 950.

Călugerul Nestor, pe care l'am văcută mergendu braț la braț cu imperatul Con-

<sup>13</sup>) Măi ghesu nota 15.

<sup>14</sup>) Om Patzinakerne, în *Skrifter, som udi det Kiöbenhavnske Selskab etc.*, t. 10, §. 7. — Ној еупносеаму numai traducerea russă: *Istoričeskoe rassuz'denie o Patzinakach*, Moskva, 1846, in-8, p. 14-15: «Zemli Patzinakov nazčinalasj pri vpadenii Dunaja v Czernoje more, prostiralasj potom vdolj Dunaja do rieki Aluty, odnakožs tak, ezto mezdu neiu i Dunaem nachodilosj prostranstvo na poldnia izdy ili na tri mili pustym, dia bezopasnosti zsitelei ot napadenia so

storony Bulgarov; potom prostiralasj zemlia ich na siever po tečeniiu rieki Aluty, a ot nei do Turtzii ili Vengrii bylo ezetyre dnja izdy ili 24 mili, po kakomu sezisleniiu, ezasj Valachii ot Aluty do Vengrii i poezli vse Sedmigradio (?) dolžsenstvovati lezsati pustymi.»

<sup>15</sup>) *Op. cit.*, p. 171, cap. 38: «ποταμός πρώτος ὁ καλούμενος Βαρουχ, ποταμός δεύτερος ὁ καλούμενος Κουβου, ποταμός τρίτος ὁ καλούμενος Τρούλλος, ποταμός τέταρτος ὁ καλούμενος Βρυτος, ποταμός πέμπτος ὁ καλούμενος Σίρετος.»



stantin Porsirogenetü în cestiunea *Negrü Bulgarie*, nă-a mai lăssatü totü dënsulü unü pas-sagiü despre *Negrü-Ungurü*, ñicëndü cã pe la 950 eî trecurã lîngã Kiev, de unde au pã-șitü apoî mai departe spre Carpașî.

Cuvintele cronicarului russü au remasü o enigmã, și enigmã arü remãné pentru totü-d'a-una, dëcã nu nă-arü veni în agîtorü unü altü scriitorü contimpurënu, și chîfarü ce-va mai vechü, deși fôrte pușinü cunnoscütü în genere, êrü istoricilorü slavî nicî de cumü<sup>16</sup>.

Cãlugërulü francesü Ademarü de Chabanne scriea pe la 1020<sup>17</sup>.

Așa dëro posteriorü luî Porsirogenetü, este totușî anteriorü luî Nestorü.

Vorbindü despre cucerirea Transilvaniei de cãtrã regele maghiarü Sântulü Stefanü, ellü ñice :

«Pornindü resbellü assupra *Negrü Ungarie*, a reușitü atãtü prin forță, cumü și prin fricã și amorü, a o întôrce tötã la credința cea adevëratã».

Ëccë și testulü :

«Stephanus etiam rex Ungriae bello appetens *Ungriam Nigram*, tam vi, quam timore et amore, ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit»<sup>18</sup>.

Istoricîi maghiarî vedeau fôrte bine cã e vorba de Transilvania, dëru nu puteau precepe cã de ce adecã sã fie *negrã*.

«Este vr'o errore!» esclamã Pray<sup>19</sup>.

«Reü și fãrã calle!» adaugã Katona<sup>20</sup>.

Și totușî Ademarü nu numai cã numesce Transilvania «*Negrã-Ungariã*», dëru încã se mai silesce ellü însușî a motiva epitetulü : «de aceia se chîamã *Negrã-Ungariã*, fiind-cã poporulü de acollo este negru ca *Etiopit*».

Testulü :

«Dicitur pro eo, quod populus est colore fusco, velut *Etiops*».

Ëccë dëro resșãrișî pe fațã *capetele celle negre* din rebusulü eraldicü allü Bass-arabilorü, *Negrü-Arabî* din balladele serbo-bulgare, *Araby* din Nibelungen-lied, *Negrã-Tãtariã* din crisovulü tzarului Stefanü Dușanü etc., pe cãndü în realitate Ardelenî se deosebescü din contra prin albëța pellifei, încãtü Anglesulü Boner se mira de-unã-đî de a gãssi acollo : «figure gingașe și bállane ca o copiliță din Albionü»<sup>21</sup>.

Transilvania la nordü și Dobrogiã la sudü reflectau purü și simplu *negrëta* cea poeticã a țerrei Bass-arabilorü, pusã la miđü-loctü între dënsule ca unü centru comunü de colorațiune.

Ademarü își terminã cronica cu vr'o patru-ñecî de anny înainte de a se fi nãscütü Nestorü.

Din tôte provinciile suppușe corönei maghiare Ardëlulü este cea mai apropiatã de Rusia, încãtü trebuia sã î fi fostü orî-și-cãndü cea mai cunnoscütã.

Pe la 1100, și chîfarü ce-va mai tãrđitü, cãndü scriea Nestorü, principalîi locuitorî ai Transilvaniei erau indigenîi Romãnî și invasoriî Pecenegî : «Pecenatorum et Falonum campania»; dupã espressionea unü scriitorü germanü din secolulü XII<sup>22</sup>.

În acestü modü, povestindü trecerea anteriorã prin Russia pe la anulü 900 a unei glöte

<sup>16</sup>) KARAMZIN, t. 1, nota 302.

<sup>17</sup>) Veđî despre ellü FABRICIUS, *Bibliotheca Latina*, ed. Mansi, Florentiæ, 1858, in-8, t. 1, p. 14, și POTTHAST, *Bibliotheca historica medii ævi*, Berolini, 1862, p. 102, art. Ademarü Chabannensis.

<sup>18</sup>) În PERTZ, *Scriptores Rerum Germanicarum*, Hano-veræ, 1840-56, in-8, t. 4, p. 129-130.

<sup>19</sup>) *Annales Regum Hungariae*, Vindobonæ, 1764, in-f., p. 17, nota h: «Ungariam nigram—ita per errorem vocat Transilvaniam».

<sup>20</sup>) *Hist. critica*, I, 104: «Transilvaniam male sic appellat».

<sup>21</sup>) *Transylvania, its products and its people*, London, 1866, in-8, p. 430: «fair as a young English girl, and with features, too, characteristic of England». — Autorulü vorbeseo despre Maghiarî, dëru observațiunea î se aplicã și cãtrã celle alte naționalitãți ale Transilvaniei.

<sup>22</sup>) OTTO FRISINGENSIS, an. 1158, în MURATORI *Scriptores Rerum Italicarum*, t. 6, p. 665 sqq., ap. SCHLÆZER, *Gesch. d. Deutschen in Siebenb.*, 231.

de Pecenegi, annalistul rusu l-a numitu forte bine Negri-Unguri, desi asemenea califiatiune nu li se cuvenia rigurosamente decatu dupa aseclarea loru in Transilvania, pe care amu veclut'o a se fi chiamatu astu-feliu cu multu mai de'nainte.

O data nemerindu urma adev'erulu, nu ni va fi greu a 'lu constata acumu in insusi testulu lui Nestoru, alle caruia cuvinte bine inlelese confirma celle de mai susu.

Slavonesce:

«... Obre, ichzse niest plemeni ni nasliedka, po sichze pridossa Peczeniezi, i paky idosza Ugri Czernii mimo Kyev, posliezsde pri Olzie»<sup>23</sup>.

Adecă:

«Avari s'au stinsu fara nemu; dupa aceia au venitu Pecenegi, si apoi au trecutü Negri-Unguri longä Kiev mai tarclitu sub Olga».

Acestu passagitu n'are nici unti datu cronologicu, deru se scie ca Olga a domnitu intre 945—955.

Dupa ce descrie mortea principelui Olegu la 913, Nestoru urmezä sub anulü 915:

«Pentru prima ora au venitu Pecenegi in Russia»<sup>24</sup>.

Despre Pecenegi Nestoru mai vorbesce adessea in cursulu croniceii selle; despre Negri-Unguri inse, veniti abia peste trei-deci de anni dupa aparitiunea primulu stolü pecenegu, nu mai gassimu nicäiri nici o vorba.

Ce s'au facutu cu densi?

Din Porfirogeneti se scie ca Pecenegi erau impärcliti in mai multe triburi cu totul separate.

Nu tote de o data sossiserä din Asia, ci unele dupa altele, astu-feliu ca ante-garda aparclendu la 915, partea cea mai intärcliatä putea sä agiungä peste trei decennie.

O asemenea miscare treptatä, tribu dupa tribu, se observä in istoria tuturorü ordelorü barbare din evulu mediu.

Este evidinte ca sub Pecenegi si Negri-Unguri Nestoru inlelege una si aceia-si nationalitate impärclitä in triburi.

Deru care anume din triburile pecenege erau Negri-Unguri, arrier-garda cellorü-l'alte?

Ademarü raspunde:

«Acellu ce s'a aseclatu in Transsilvania».

Fära Ademarü e peste putinca a inlelege testulu lui Nestoru, precumu fara Nestoru e greu a nu banui, de'mpreuna cu Pray si Katona, vr'o posibilä incurclaturä in testulu lui Ademarü; precumu nu mai puclitu amclendu, Ademarü si Nestoru, n'aru fi instructivü fara Négra-Bulgariä a lui Constantinu Porfirogeneti; si precumu eroși nici acesta, nici Négra-Ungariä a cellorü-l'alcl, n'aru esi din misteriu fara gradata descläsurare a intregel nomenclature: Négra-Cumaniä, Négra-Tätariä, Négra-Romaniä, Négra-Bogdaniä, voevodatulu Negrilorü, Arabiü, Bass-arabiü.

Nu mai grupparea fontanelorü secolu dupa secolu si chfaru annu dupa annu, suppunclendu-le apoi pe röndu si comparativamente unei analise omnilaterale, sträbatte labirintulu.

Una din essigintele celle mai imperiose si mai dificile alle criticeii este inse nu numai de a urmari adev'erulu, nu numai de a lu descoperi, ci inca a nu trece peste densulu, adecä din pre-multu zelü a nu ammelteca la unti locu certitudinea si ceia-ce nu este decatu probabilu, setu si mai puclitu decatu atäta.

Astu-feliu, desi aru fi pote unu lucru commodu, totusi noi nu vomu märi argumentatiunea printr'o ipotesä a lui Zeuss, adoptatä de cläträ d. Rösler, cumu-clä numele Σαβαροίεσσοι, sub

<sup>23</sup>) Ed. Miklosich, 6.

<sup>24</sup>) Ibid., 22: Vileto 6423 pridossa Peczeniezi pervoe na rus'skuiu zemliu.

care appară Ungurii într'unu pasajū din Constantinū Porfirogenetū<sup>25</sup>, n'arū fi decătū o presuppusă formă scandinavă *Svartiasphali*, adecă Negri-Cuman<sup>26</sup>.

În secolulū X Cumanii, veniți mai târziu după Ungurii și după Pecenegii, erau de totu necunoscuți în Europa; și chiarū să fi fostū altū-feliū, totū încă prima cîocnire cu dēnșii n'arū fi avut o Norvegii sēu Svedianii, ci Grecii la Dunăre, încătū mai currēndū limba scandinavă adopta pentru a-ī desemna vre-unū termenū bizantinū decătū vice-versa.

Orī-care arū fi adevērata etimologiā a cuvēntului *Σαβαροϊάφαλοι*<sup>27</sup>, ellū n'are a face cu Negrii-Ungurii ai lui Nestorū și Ademarū, cari se rappōrtā d'a-dreptulū la Transsilvania.

La Transsilvania, și'n parte chiarū la Muntenia, precumū Négra-Bulgariā se rappōrtā în parte la Moldova; căci expedițiunea Sântului Stefanū, aceia despre care vorbesce Ademarū, se întinsese pēnē la unū gradū și asupra Terrei-Romānesci<sup>28</sup>...

Maī remāne Marea-*Négră*.

Italianulū Formaleoni, scriēndū istoria comercialā a Pontului, plēcā dela următōrele doue preliminarē:

1. Acēstā Mare nu s'a numitū *négră* din cauza brumosității selle, căci brumōsā a fostū totū-d'a-una, dēru nu totū-d'a-una se numīa *négră*;

2. Acēstū nume de *négră* ea trebuīa să-lū fi moștenitū dela vr'unū poporū țermurēntū, carele de asemenea se numīa *negru*.

Ca teoriā, ambele puncturi sunt fōrte nēmerite; dēru Formaleoni se perde într'unū chaostū cândū se încercā a gāssi o aplicațiune.

Ellū se opintesce la cuvēntulū *kara* ce are semnificațiunea de *negru* în diverse limbe orientale, și oprindu-se aci, gāssesce numele anticulū poporū *Carii* din Asia-micā: éccē *Négrii* în memoria cărorā s'a botezatū Marea-*négră*!

Și mai multū decătū atāta.

Sciēndū că grecesce *μελας* însemnēzā *negru*, Formaleoni susține că famoșii navigatorii și colonisatorii *Milesianii* ai anticității au fostū *Carii*.

Maī pe scurtū, Marea-*négră* se va fi numitū astū-feliū după *negrulū* poporū *Carii-Milesianii*<sup>29</sup>.

Lāssāndū la o parte că *Μιλήσιοι* nu se deduce grecesce din *μελας*, încătū n'are a face cu *negru*; lāssāndū la o parte că Milesianii erau Ellenii în totā puterea cuvēntului, încătū dintr'înșii eșiserā filosofii Tale, Anassimandru, Anassimene, istoriculū Ecateū, oratorulū Eschinū etc.<sup>30</sup>, pe cândū *Carii* erau barbarii, *βαρβαρόφωνοι* după Omerū<sup>31</sup>, și chiarū însuși Formaleoni îi face tocmai Sciți; lāssāndū la o parte tōte acestea și mai multe altele, să ne mārginimū într'o singurā observațiune.

*Carii* și *Milesianii* se perdū cu totulū din istoriā, uniī grecindu-se, ceī-l'alți persindu-se, înainte de începutulū erei creștine.

Dēcā Pontulū s'a *negritū* dela *Carii* sēu dela *Milesianii*, dela vre-unulū din aceste doue popōre diferite, sēu dela ambele împreună după cumū îi unificā Formaleoni, fie cumū va fi, urmēzā în orī-ce casū că evenimentulū trebuīa să se fi petrecutū într'o anticitate fōrte depārtatā, cu căți-va secolii înainte de nascerea Māntuitorului.

<sup>25</sup>) Op. cit., p. 168, cap. 38.

<sup>26</sup>) RÖSLER, Rom. Stud., 150: „*Σαβαροϊάφαλοι*, ist dies Svartias-phali d. i. die schwarzen Falen und es wäre dies die Bezeichnung welche ihnen die scandinavisch redenden Waräger in Russland und Constantinopel gaben. Diese Vermutung von K. Zeuss klingt mir sehr beifallswert.“ — Cf. ZEUSS, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München, 1837, in-8, p. 749, nota 2.

<sup>27</sup>) Cf. POTOCKI, *Recherches sur la Sarmatie*, Varsovia, s. a., in-4, t. 1, p. 98.

<sup>28</sup>) Apud PODHRADZKY, *Chronicon Budense*, 67.

<sup>29</sup>) Storia della navigazione nel Mar Nero, Venezia, 1788, in-8, t. 1, p. 42: „Il Ponto Eusino ora è detto Cara Degriz, o Mar Nero da' Tartari e Turchi. Questa voce *cara* è d'origine scitica, non meno dei popoli *Cari*, ch'erano venuti ad abitare l'Asia Minore. Questi *Cari* furono detti *Milesi* dai Greci, il che rendeva corrottamente il valore della loro denominazione di *neri*. Questi *Cari* furono i più possenti coloni del Ponto, il quale da loro dovette prendere il nome di *Mar Nero* presso le nazioni, che ne occuparono le coste.“

<sup>30</sup>) STRABO, lib. XIV, cap. 1, § 7.

<sup>31</sup>) Ib., VI I, 6 §. 6.

A sci că *negrăta* Pontului s'a ivitū abia în evulū-mediū și a-ī attribui totuși o origine carică sētū milesiană, este cea mai flagrantă contradicțiune.

Formaleoni prevedea greutatea acestei obiecțiuni și spera să scape printr'o invențiune.

Ellū dice că primulū scriitorū, în care ne întimpină *Négra-mare*, este Appianū: «Il primo fra gli scrittori, che dasse all' Eussino il nome di Mar Nero, fu Appiano Alessandrino»<sup>32</sup>. Imposibilū ce-va mai falsū!

Appianū trăia în zilele lui Traianū, cunoscea foarte bine Pontulū, illū menționéză la totū passulū, mai allestū în *Μεθριδατεϊος*, înse nicī o dată nu'lū numesce altū-feliū decâtū *Πόντος ὁ Εὐξεινός* sētū simplu *Πόντος*<sup>33</sup>.

Nu numai Romanii, nu numai Ellenii din vechime, dertū nicī chīarū Arabii și Persii din evulū mediū, n'au cunoscutū nicī-o-dată numele de Mare-*négră*<sup>34</sup>, cea-ce probéză că ellū nu s'a pututū nasce nicī pe littoralulū sudicū, nicī pe cellū orientālū allū Pontulū.

Tătarii, Slavii, Scandinavii, Ungurii, Turcii de cândū s'au stabilitū în Europa, éccē la cine ne întimpină pentru prima óră acéstă numire; adecă la toți acei ce cutrierarā treī-ânghiulū marinū vest-nordicū, allū căruia vērful se află în gurile Dunării.

Insuși Formaleoni, printr'o cīudată contradicțiune, mărturesce că: «Pontulū s'a numitū «Mare-négră de cândū încāpu sub dominațiunea Tătarilorū și Turcilorū, de unde Russii «ī-au dīsū apoi Czerno-More și Moldovenii Négra-mare»<sup>35</sup>.

Unde mai sunt dērō Cariii, Milesianii și pseudo-Appianū?

Francesulū De la Primaudaie, carele citeșă mai totū ce se referă la Pontū în litteraturele vechi și moderne, constatā acella-și faptū<sup>36</sup>.

Intr'unū cuvētū, originea numelū Mării-*negre* se pōte împinge cellū multū pēnē în secolū X, nu mai încollo; adecă în acea epocă, în care felurite triburī turce și tatare, Chazarii, Pecenegii etc., au începutū a se mișca din resăritū cătră gurile Dunării, și'n care epocă noi veduserămū mai susū formāndu-se o variată nomenclatură de satelliți *negri* în gīurulū centralulū *negrismū* allū țerrei *Bass-arabilorū*.

Aprópe tóte numirile Pontulū în evulū-mediū s'au formatū după diverse popóre marī și micī: une-orī Mare-Romană în înfellestū de Grecă, adecă a Romei-Noue; câte o dată Mare-Russă<sup>37</sup>.

În anticitate ellū se chiāma în acella-și modū Marea Scitică: «Scythicus Pontus»<sup>38</sup> sētū «Scythicum Mare»<sup>39</sup> după numele Sciților, Marea Cimmerică: «Cimmerius Pontus»<sup>40</sup> după numele Cimmericilor, Marea Amazonică: «Amazonius Pontus»<sup>41</sup> după numele Amazonelor, Marea Sarmatică: «Sarmaticum Mare» sētū «Sarmaticus Pontus»<sup>42</sup> etc.

Numele anticilorū Feniciani însemnāndū *roșii*, grecesce *Φοινίκες*, latinesce *Poeni* dela «puniceus» — *φοινίκιος*, ebraesce *Edom* etc., golfulū învecinatū cu Fenicia a fostū numitū în tóte limbele «Marea Roșă»<sup>43</sup>.

<sup>32</sup>) Op. cit., 93.

<sup>33</sup>) Ed. Firmin-Didot, Paris, 1840, in-8, passim, începēndū de la pag. 1.— Și s'ă se observe cū sub Appianū Cariii și Milesianii de-multū nu mai esistaū ca popóre, ci numai ca localități: *ib.*, p. 197, 200, 269, 471, 517, 573 etc.— Despre Appianū ca fontānă a istoriei romāne, veđi A. PAPADOPOULU CALIMACHU, *Scrierile vechi pierdute*, § 3, în *Columna lui Traianū*, 1872, p. 228.

<sup>34</sup>) LELEWEI, *Géographie du moyen-âge*, Atlas.

<sup>35</sup>) *Loco cit.*: «Dacchè vi regnarono Tartari e Turchi, fu detto Mar Nero, e così pure lo dissero: Russi in loro linguaggio Czerno More, ed i Moldavi Nigra Mare.»— Despre numele scandinavū *Svartahaf* veđi RAFN, *op. cit.*, passim.

<sup>36</sup>) *Histoire du commerce de la Mer Noire*, p. 3, nota: «Mer Majeure, les Grecs byzantins l'appellèrent les premiers

de ce nom, qui fut adopté par les Latins. Lorsque les Turcs et les Tartares la dominèrent, ils lui donnèrent le nom de Mer Noire.»

<sup>37</sup>) MASSOUDI, în KLAPROTH, *Magasin asiatique*, 1825, p. 271, ap. PRIMAUDAIE, l. c. — SHEM-UDDIN-ABU-ABD-ULLA MUHAMMED, ap. KARAMZIN, I, nota 365, etc.

<sup>38</sup>) VALER. FLACC., *Arg.*, I, 59; II, 329. — LUCAN., II, 420, 580; V, 436.

<sup>39</sup>) GELL., XVII, 8.

<sup>40</sup>) CLAUDIAN., *De laud. Stilich.*, I, 129; XXI, 29.

<sup>41</sup>) CLAUDIAN., în *Entrop.*, II, 265.

<sup>42</sup>) OVID., *Pont.*, IV, 10, 38. — VAL. FLACC., VIII, 223 etc.

<sup>43</sup>) RENAN, *Histoire des langues sémitiques*, Paris, 1858, in-8, p. 38. — MOYERS, *Die Phoenizier*, Berlin, 1849, t. I, p. 1-3.

Totul astăzi-feliu Pontulul fu botezatul *negru* din cauza Românilor. O probă directă sunt chiarul Turcilor și Tătarilor, și nu cel de astăzi, ci străbunilor lor din secolul XIV.

Pe la 1390, fiindul prinsul robul de către Ottomanii și auzindul dela densul numele turco-tătarul *Kara-denghiz*, Nēmțulu Johanni Schiltberger ceru naturalmente o traducere, și s'a înformatul că acestul *Négra*-mare însemnează a *Kara-ıflakilorul*, încatul în relațiunea călătoriei selle ne isbesce d'o-dată cu surprindere că orașulu Tessalonica se află: pe țermulul Mării-Romănescul<sup>44</sup>.

Dela Pecenegi, dela Chazarul, dela triburile orientale mai mēnunte, coprinse sub aceste doue vaste etichette confederative și împrăștiate în evulul-mediul pe totul lungulul septentrionalul allul Pontulul, *Négra*-mare trecu la Turcilor și la Tătarilor sub forma de *Kara-denghiz*, la Slavul sub acea de *Černo-more*, la Scandinavul *Svarta-haf* și așa mai încollo, erul Grecilor o împrumutară dela Osmanlail, prefăcēndul în *Μαυρο-θάλασσα*<sup>45</sup>, seul pōte s'o fi avutul și ce-va mai de nainte.

La Unguril, notarulul anonimul allul regelul Bela o numesce lătimesce: *Nigrum mare*<sup>46</sup>.

În susul de Dunăre pēne pe la Crimul, în gōsul de Dunăre pēne pe la Varna, în susul și în gōsul reversāndul-se, ca dintr'ul pālneā resturnatā, anume din bassinulul carpatino-danubianul, ecēcē propriulul dīsa *Négra*-mare, pe cāndul de dincollo de Meotide și de dincollo de Bosforul ea nicul o dată nu se chiāma astul-feliul pēne la moderna generalisare a terminologiei geografice.

Amul finitul și cu Pontulul, completāndul pe deplinul *négra* atmosferā a Munteniei în evulul-mediul.

*Negrulul* provōcā idefa de *albul*.

Romānia carpatinā fiindul *négrā*, ecēcē dēro că unul copistul allul lui Villehardouin numesce pe cea balcanicā «Romāniā *albā*»<sup>47</sup>, dēru numai într'unul singurul passagulul și n'o mai gāsīmū așuril, ceța-ce arrētā că antitesa nu trecuse nicāril la poporul.

Transilvania fiindul Ungariā-*négrā*, Ademarul și Nestorul numescul pe Magħtaril propriulul dīș Unguril-*albil*; înse cellul āntēul se grābesce a limuril ellul însușil că acestul albēțā n'are altā rațiune decātul spre a distinge Pannonia de Ardēlul: «dicitur Alba Ungria ad differentiam Ungriae Nigrae»<sup>48</sup>, pe cāndul negrețā Transilvaniei este anteriorā antitesel, basāndul-se pe capetele celle negre alle Bass-*arabilorul*: «populus est colore fusco velut *Etiopes*»<sup>49</sup>.

Pontulul fiindul Mare-*négrā*, Grecilor, Slavilor, Turcilor aul atribuitul epitetulul de *albā* Mării-ionice<sup>50</sup>.

Cronicarulul magħiarul Kézai botēzā pe Cumanil cel adevērașil *Comani-albi* prin opposițiune cu *Comani-nigri* dela Dunăre<sup>51</sup>.

Fără a îmulșil esemplele, vomul semnala numai că pretutindenil acestul epitetul de *albul* este isolatul, accidentalul, cu totulul străinul litteraturei poporane, limbisticeil și diplomaticeil, în timpul ce *Négra*-Romāniā, *Négra*-Tătarīā, *Négra*-Comaniā etc., purcedēndul tōte din Bass-*arabiul*, formēzā unul întregul ciclu compactul, solidarul, strictamente circumscrișul din

<sup>44</sup>) SCHILTBERGER'S *Reise*, ed. Pelzel, München, 1814, in-8, p. 83: „am Ufer des Wallachischen Meeres.“

<sup>45</sup>) BAYER, *De Cimmericis*, în *Opusculul*, p. 127, ap. KARAMZIN, I, nota 3.

<sup>46</sup>) ENDLICHER, *Monumenta*, 14.

<sup>47</sup>) *Hist. de Constant.*, 301: „Mont Hæmus, qui est la basse Mysie, s'appellait maintenant blanche Blaqueie.“

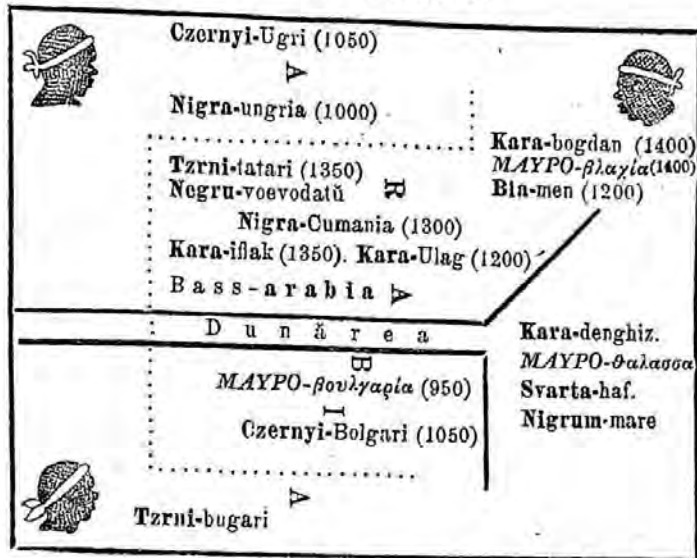
<sup>48</sup>) *Loco cit.*

<sup>49</sup>) *Ib.* — Despre epitetulul *albul* într'unul altul înțellesul vedil § 8 nota 3; precumul și despre epitetulul *negru*, erōșil într'unul altul înțellesul, § 50 nota 6; ambele note fōrte importante pentru a preveri controversa.

<sup>50</sup>) FORMALEONI, I, 43.—MIKLOSICH, *Lex.*, vorbo: *czr'n.*

<sup>51</sup>) ENDLICHER, *Monumenta*, 90.

tóte părțile între *Négra-Ungariă*, *Négra-Bulgariă*, *Négra-mare*, și pe care 'lú putemú resume prin următórea mappă epică a *Arabiei* dunărene:



E fórte importantú de a observa caracterulú poeticú allú acestei nomenclature, căci nu-mai astú-feliú se previne o obiecțiune ce s'artú puté face: cumú óre o țerrișorá ca Oltenia să-și reverse numele assupra unú spațiú atátú de întinsú, agiungéndú indirectamente a fi cunoscutá pêné 'n Islandia?

Una din proprietățile celle mai distinctive alle poesiei poporane din toți timpii și din tóte regiunile este de a mári pêné la dimensiuni colossale nescé lucruri fórte micí, micșurándú din contra pêné la nullitate pe celle fórte mari.

In Nibelungenlied terribilulú Attila devine piticú față cu obscurulú Hagen, din care esse d'o datá unú gigante.

In epica francesá Carolú cellú Mare este o nemica pe lóngá Rolandú, deși acesta n'a fostú în realitate decátú unú bletú « praefectus Britannici limitis », pe care cronicarulú contimpuréntú Eginhard abia'lú menșionéză cu ocasiunea bătăliei dela Roncevaux.

La Ellinú Achille și la Spaniolú Cid sunt nescé iperbole poporane analoge.

La vecinú nostri Serbí și Bulgari nu auđi nici o vorbá despre ímperatulú Stefanú Dusanú, una din figurele celle mai grandiose în íntreaga istoriá a ginții slavice, și totuși poporulú înalță acollo pêné la cerú în tóte balladele pe unú « Craișorú Marcú », o personalitate fără nici o însemnătate istoricá, unú simplu condottierú în armata turcá, carele ínsoșise pe sultanulú Baiezyd într'unú resbellú contra marelui Mircea și a fostú uccisú într'o bătăliá de lóngá Craiova de cătrá unú boierú românú numitú Ratco, deși pe acesta, ívingătorú allú semi-șeului bulgaro-serbú, nemiñ nu'lú celebréză! <sup>6</sup>.

## § 67.

## CONCLUȘIUNEA DESPRE ARABIA DELA DUNARE.

Așa déro în secolulú X, între anniú 900-1000, la marginea primului milleniú dupá Cristú, íntregulú bassinú dintre Balcani și Carpați și chfarú ce-va mai încollo căpétase brumósa famá de *negru*.

<sup>6</sup>) LUCCARI, 72: „Paisit tornò in Europa, ripassò il Danubio alla città di Sieverino, opera di Severo Imperadore, et fece giornata campale con Rè Mirce, sotto la città di Chraglievo, e vi fu mezo rotto. Marco Chraglievich figliuolo di Vu-

cascin Margnaveich, ch' haveva seguitato il Turco, fu morto à caso da Ratko Valaco, et il suo corpo messo sopra un cavallo di pezza, fu portato à sepolire in Monasterio di Bullacciani.“

Acestui fenomenü provenindü printr'o poetică asociațiune de idee din descompunerea numelui Bass-arabiä, prin care se caracteriza mai în speciä banatulü Severinului, se trage o necesară consecință că cu multü mai de'nainte, cellü puținü în secolii VII-VIII, territoriolü olténü era degia cunoscutü ca *Bassarabiä*, căci cauza nu póte a nu fi anterioră propriilor selle efecte.

Logica nu se opresce aci.

În privința *Negrei*-Ungarie, *Negrei*-Bulgarie, *Mării*-negre, *Negrei*-Tătarie, *Negrei*-Cumanie, *Negrei*-Bogdanie, *Blä*-menn, *Μαυροβλαχία*, *Araby*, *Kara*-islak etc., Bass-arabia este o cauză; înse totü-d'o-datä dënsa ni apare la rëndulü seü ca unü simplu efectü în calitateaï de nume dinasticü allü Munteniei, adecä unü ce datoritü secolarei dominațiunii la Dunărea de gïosü anume a némului Bassarabilorü.

Prin urmare, decä *Bassarabia*, ca desemnațiune territorială, datözä dintre anii 600—700, catä sä admitemü că *Bassarabiä*, ca desemnațiune domnescä, trebuia sä fie și mai anticü, din secolii V, VI seü mai susü.

În tomulü III, scriëndü Istoria Ierarchică a Terrei-Romänesci, noi vomü desbatte passü la passü pe basea fontänelorü annalele némului bassarabicü, începëndü înainte de colonizarea Daciei și demonsträndü microscopicesce etimologia cuvëntului Bassarabiä; de astä datä ni e peste puținä a antecipa asupra unü lungü sirü de desvoltäri prealabile.

### § 68.

O COINCIDINȚA LA ROMANII TRANS-DANUBIANI.

Vorbindü despre celle-l'alte vechi numi teritoriale alle voevodatului Bassarabilorü: *Țer-rä-Romänescä*, *Munteniä* și *Vlachiä-mare*, noi amü indicatü pentru fie-care din elle o nomenclaturä correspondinte la frații nostri de peste Dunäre.

Acella-și fenomenü, deși numai în germene, ne întimpinä în privința numelui dinasticü *Bassarabiä*:

Urcarea pe tronü a némului Assanilorü, o ramurä a Bassarabilorü dela Oltü, cavalleri cu *capete negre* unii și alții, era cätü p'aci sä prefacă întregulü imperiü romäno-bulgari în *Asseniä*; dëru förte scurta duratä a gloriösei dinastie, stinse abia dupä doue-trei generațiunii, a popritü definitiva formulare a nouei numiri.

Missionarulü papali Ricardü de pe la 1230 dice: „amü agïunsü la Constantinopole prin *Bulgaria lui Asseniä*”<sup>1</sup>.

N'a trecutü totuși unü semi-secolü, și o mulțime de alte familie, care de care mai obscurä, au începutü a se succede sub veduvita porfirä a Assanilorü

Pentru ca o dinastiä sä transmittä numele seü unei țerre într'unü modü durabilü, se cerü nu anii, ci vécuri.

În Oltenia Bassarabiï eraü anticü degia în secolulü VI, și numele lorü, transmittëndu-se territoriolü de pe atunci și mai de'nainte, n'a încetatü a fi în slöre pënë în secolulü XV; peste Dunäre înse tënëra créngä assenicä a Bassarabilorü, mai puținü norocösä decätü tulpinaï din Carpași, s'a ștersü ca meteorulü, deșteptändü într'o clipä admirațiunea și perdëndu-se apoi pentru totü-d'a-una.

Acëstäï diferența între *Bassarabiä* și *Asseniä*, una despărutä din fașä, pe cândü cea-l'altä, dupä o viuëtä multi-secolară, reuși a se eternisa directü și indirectü pe totä întinderea basinului istriantü.

<sup>1</sup>) ENDLICHER, Monum., 249: „per Bulgariam Assani et per Romaniam.”

## § 69.

## IMPORTANȚA UNEI NOMENCLATURE TERRITORIALE.

Trăgându-se din pagină în pagină și din cöllă în cöllă, nomenclatura Munteniei în secolul XIV a luat pene aci pe nesimțite proporțiunile unui volum; și totuși, departe de a ne căi cătu de puțin, noi credem că numai astu-felul ni-a fost cu puțință a da o temeliă solidă ulterioarelor noastre cercetări.

În privința Statelor, ca și'n a indiviților, după ce s'a îmbrățișat mai înainte prin'răpede cătătura configurațiunea lor generală, un aspectu massivu allu suprafeței totale, primul pasu este apoi de a întreba: cum te chîmă?

Și decă unu Statu s'eu unu individū va fi fostu cunoscutu cumu-va sub mai multe numi, cată să le precisăm successive pe tôte, constatându identitatea persoanei, fiindu-că altu-felul ne-amu espune dintr'unu singuru omu a face dou s'eu din dou omenî unul singuru, în locu de a atribui, după famosul preceptu allu lu' Iustinianu: *suum cuique*.

Lectorii nostri s'au convinsu degă că numai nescirea nomenclaturei împedecase a discerne originea oltenă a vechii dinastie princiare din Moldova; numai nescirea nomenclaturei mănținuse în picîore fabula despre Negru-vodă; numai nescirea nomenclaturei a petrificat atâtea grave aberrațiuni despre Ungro-vlachia, despre modalitatea anessării Făgărașului cătră Muntenia, despre *voivodatus Bessarabiae* și mai căte altele; numai nescirea nomenclaturei a servit a întuneca o grămadă de lumine de prima importanță pentru istoria noastră națională, dintre carî abia o parte au fostu desbătute mai sus, cele mai multe rămânendu în rezervă.

Cătu de necesară, cătu de nedispensabilă este o stăruitoare approfondare preliminară a cestiunilor nominale în or-țe studiu istoricu, ni-o arretă o nenorocită esperință a repozatului Heliade, omu de geniū, bărbatu providențialu, d'eu înzestratū cu pré-puțină dosă de rebdare spre a si pututu înfrunta cu isbândă analiza critică.

Intr'unulu din opusculii sei, atātu de bine scriși și atātu de reu documentați, ellu dice între altele:

«În mediul-evu Dacia era reputată în tötă Europa de disciplina ei ecclesiastică. Organizarea cenobiilor și monastirilor, și organizarea civilă și militară în Dacia era esemplară. Ariosto, ce a statū în secolul XV, cântându cavallerii secolului VIII din imperiulu lu' Carolmagnu, cându e vorba de eroi și eroine sașie de alle lumî, spune că veniau în monastirile Daciei și se închinatu devotându-se lu' Dumneđu:

«Dalinda per voto, e perchè molto sazia  
«Eia del mondo, a Dio volse la mente;  
«Monaca s'endò a render fin' in Dazia,  
«E si levò di Scozia immantamente».  
»(Orlando Furioso, canto VII, sez. 16)».

Apoi Heliade urméză:

«Este în usulu poetilor a descrie, cându vorbescu de unu ce nou și necunoscutu. Aci Ariosto e așa de răpede, vorbindu de monastirile din Dacia, ca și cumu amu vorbi noi de Passerea s'eu de Viforîta. Par'că artu fi dîșu: se dusesse collo în Dacia, unde scriși cu toți că creștinismul și pietatea sunt de esemplu».<sup>1</sup>

Așa d'ero Dalinda plécă din Scoția pentru a se călugeri în Dacia.

D'eu în ce felu de Daciă?

Aci s'a peccălitu Heliade.

<sup>1</sup>) Instituțiunile Românoei, tabellu istoricu, Bucur., 1863, in-16, p. 41.



Pe la finea evului mediu, începându dela suta X, nu România, ci Danemarca, pe care numai apa o desparte de Scoția, încâtă tocmai într'acollo era drumul firesc pentru eroina lui Ariosto, se chiăma în toți scriitorii occidentali și în toate actele oficiale esterne și interne: *Dacia, Datia, Dazia*.

În același secolu cu Ariosto noi vedem pe regele danesă Ericu XIII intitulându-se: «*Dei gratia regnorum Daciae, Sveciae, Norvegiae etc. rex*»<sup>2</sup>, în cătă Heliade și aci ară fi trebuită să traducă: «regele României, Svediei și Norvegiei».

În același secolu cu Ariosto circula prin Italia o nuvelă poporană, în care gîocă rolul principalu unu «*Imberto rè di Dazia*»<sup>3</sup>: Heliade ară fi putută susține éroși că acestu nume germanu denotă pe vr'unu principe din România.

Pe la 1519 regele danesă Cristiernu II, dându-și în limba francesă titlul de «*roy de Dace*», trămittea din Copenhaga la Parisu amiculu seü regelu Franciscu I nesce căni de vênatt, despre carî scrie în epistolă: «*certains chiens levriers, tant de Russie que de ce pays de Dace*»<sup>4</sup>.

Nu cumă-va Heliade s'ară fi încercată a ne assicura despre românésca origine a acelloră dulăi?

Muscaliî pênă astă-đi numescă pe Danesă *Daciani* (Datzanin), întrebuițându totu-o-dată în priviță-le adiectivul *dacicu* (datskii)<sup>5</sup>.

Éccă unde se afflău monastirile lui Ariosto și se ducea bigota Dalindă!  
*Dazia, Datia, Dacia*, ca o desemnațiune normală a Danemarcei în toate fontănele appusene din véculu de miđu-locu, este ce-va atătă de cunoscutu, încătă nu e permisă ca să n'o scie orî-cine pretinde a se fi ocupatū măcarū în trecătū cu studiulū istoricū.<sup>6</sup>

Nuamă ignoranța acestuî punctū împinsese pe nemuritorulū Heliade a băga pe bietulū Ariosto pe la călugărițele năstre din Passerea și din Visorîta, celebrându ca din seninū o antică «disciplină ecclesiastică», altū-feliū sôrte dubiôsă pe termiî nordicî ai Dunării de gîostu!<sup>7</sup>

Ferindu-ne de perspectiva unei assemeni confuziuni și équivocități, noi amū insistatū atătū de multū assupra nomenclaturei, și totū încă n'amū limpedit-o întregă, căci puține țerre și puține națiuni pe fața globulū pămăntescū ai purtatū în întru și'n affară mai felurite numi geografice și etnografice.

*Gețiă, Goțiă, Atel-cuzu, Oltenia*, și mai multe alte denumiri, a cărorū întrebuițare se mărgină în parțialulū cercū allū unorū deosebite epoce seü allū unei deosebite specie de sorginî istorice, fără a fi fostū respândite seü perpetuate, nu și-au pututū găssi locū în desvoltăriile năstre de mai susū, consacrate esclusivamente unei nomenclature generale și stabile; dérū totuși elle vorū fi desbătute fie-care mai la valle.

Acumū să recapitulămū în câte-va cuvinte, într'unū modū pe cătă se va puté mai plasticū, essențialele conclusiuni alle acestuî lungū studiū, grăbindu-ne a păși înainte.

## § 70.

### RECAPITULAREA DESPRE NOMENCLATURA TERREI ROMĂNEȘCI.

Principalulū nume allū Munteniei, meritatū prin desbarcarea legiunilorū romane alle lui Traianū la Severinū și prin persistința de atunci și pênă astă-đi a elementulū latinū în latura Oltulū, chțarū în acelle momente periodice cândū ellū se eclipsa în celle-l'alte cătune alle Daciei, este Românieă prin excellința: *Țerră Romănescă*.

<sup>2</sup>) Diploma din 1418 în *DOCIEL*, I, 353.

<sup>3</sup>) *Novella della figlia del re di Dacia*, ed. Wesselowsky, Pisa, 1866, in-8; o reproducțiune sôrte rară, numai în 260 esemplare, din carî unulū se află în superba bibliotecă a d-lui A. Odoboseu.

<sup>4</sup>) GEFROY, *Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède*, Paris, 1856, in-8, p. 502.

<sup>5</sup>) GRIMM, *Gesch. d. deut. Spr.*, II, 732.

<sup>6</sup>) HEEREN, *Historische Werke*, Göttingen, 1821, in-8, t. 5, p. 89, nota.

<sup>7</sup>) D. A. XENOPOLU, unū giune altū-feliū plinū de cunoscințe sôrte seriôse, committe din răpediciune o errôre analogă în *Convorbiri litterarie*, 1872, art. *Notițe istorice*.

Slavi și Germanii cunoscându pe vechii Romani sub epitetul de Vlachi, adică dominatori, și astă calificățiune, lipsită mai în urmă de primitivul seti înțelesu de supremația, devenindü o traducere adecuată a cuvântului «Romanus», Muntenia a fostü çisă *Vlachiä* de'nteü de cătră Slavo-germani, apoi prin împrumutü de cătră Greci, Unguri, Orientali, purtându acestü nume mai cu preferință de'naintea cellorü-l'alte provincie alle Daciei, ca una ce mai cu preferință represinta românismulü.

Eponimü, individualisări, personificațiunü alle acestorü doue forme, ambele manifestându originea națională, erau Romanü-vodă și Vlachiä-vodă, umbröse figure mitologice, create în evulü mediü și cari trăiaü încă în tradițiunea poporului nostru pênë pe la finea secolului XV.

Adoptându pentru usü liturgicü și officialü limba slavică și sciëndü că vorba *Vlachiä*, deși de provenință străină, nu este totuși decâtü unü essactü ecivalinte allü cuvântului *Românü*, fără ca să fie cöpprinsă în ea cea mai mică ideia de reprobațiune, Munteniü au admis'o ei înșü.

Pe la 1160-1180, annessându-se cătră banatulü Severinului teritoriulü fägărășenu de peste Carpați, ruptü din corpulü Transilvaniei, acéstă creștere a statului muntenu pe socotela Maghiarilorü a începutü a se esprime de atunci încöce prin *Ungro-Vlachiä*, ca și cândü s'arü çice Fägărășü-Severinü, care nume, denotându noua compositiune administrativă a țerei, a luatü locü în titulatura cellorü doui capü ai națiunii, de'nteü principele și mai tärdü metropolitulü, dëru numai în acte slavice și grece, căci în cele latine ellü arü fi provocatü o intempestivă susceptibilitate din partea Ungariei contra unei nomenclature correspundëtöre litteralmente cu: «terra Ungriae-et-Vlachiae».

Predomnirea Carpaților a mai căștigatü vöevodatului Bassarabilorü următörea nomenclatură omogenă, egalmente respândită în întru și 'n affară:

*Țerră-Muntenescă*, usată d'o-potrivă de ambele laturü alle Milcovului;

*Trans-alpina*, adică Peste-muntenia, care ne întimpină mereü în fontäne latine, sie maghiare, sie papale, sie chiärtü române, etc.;

*Multany*, nume polonü coruptü prin schimbarea lui *n* în *l* din forma românescă locală «Muntenia»;

*Vrance*, nume moldovenescü, datoritü crescutului alpestru prin care se desemna despre Moldova fruntaria ostü-nordică a Țerei-Romänesci;

*Havas-Alfold*, adică Muntenia-de-gîosü, nume maghiarü pe care grafulü unguescü din Ardélü illü prescurtëzä în *Alfold*.

Muntenia seti Țerra-Romänescă, atâtü prin întinderea hotarelorü selle în comparațiune cu alle cellorü-l'alte staturü române din evulü-mediü, pe câtü mai cu sëmă prin prestigiulü de a fi fostü totü-d'a-una centrulü mișcării românismului la nordü de Dunäre și chiärtü pentru românimea transdanubiană, mai purta unü nume, pe care 'l'ü aflämü în fontäne istorice sub doue forme:

*Grosse-Walachie*, *Valachia-Major*, *Vlachia-Maggiore* etc., adică *România mare*, la străinü;

*Mare-voevodatü*, în titulatura princiară internă.

Degia cu multü înainte de secolulü VI, dominațiunea némului Bassarabilorü d'a-stânga Oltului lășise assupra teritoriuluiü numele de *Bassarabiä*, conservatü apoi fără întrerumpere pênë 'n suta XV, cândü o parte a Statului Muntenu dela Galați pênë la Kilia trecëndü sub stăpânirea Moldovei, acéstă denomațiune a începutü a-se applica din ce în ce mai exclusivü cătră regiunea Bugiacului, értü dela 1812 guvernulü moscovitü a întins'o assupra întregului spațiü dintre Prutü și Nistru.

Cuvântulü cöpprindëndü în sine elementele *s+r+b*, s'a întemplatü une-orü a se confunda *Bassarabia* cu *Serbia*, încätü ca Serbi erau considerați câte o dată, simplu din cauza acesteï

gratuite assonanțe, atât anticilor Bassarabi dela Oltu, precum și o ramură a loră mai nouă, urcată pe la 1375 pe tronul Moldovei în persoana lui Petru Mușatū; d'eu nu numai aci s'a resfrântu acțiunea omofoniei, ci încă într'unu altu fenomenū fără allăturare mai remarcabilū prin mulțimea, varietatea și importanța consecințelor.

Printr'unu rebusū eraldicū, s'orțe comunū în simbolismulū din tôte epocelē și din tôte țerrelē, Bassarabiū descompunēndu-și străbunulū nume gentiliū în Bass-arabiū, purtatū din timpī immemorialī în stemma lorū nobiliară unulū s'eu mai multe capete de Arabi, adecă negre, ceŃa-ce pe de o parte a datū nascere famosulū mitū allū lui Negru-vodă ca fundatorū allū statulū bassarabescū, eru pe de alta a creatū pentru întreaga Romăniă, și chiarū pentru regiunile limitrofe, o întinsă nomenclatură territorială *sui generis*.

Poesia poporană a vecinilor nostri Slavī și Teutonī a fostū naturalmente încântată de a putē găsi în apropiare la Dunăre o fantastică Arabiă, pe care s'au și grăbitū a o celebra balladele serbe și bulgare ca *Trni-Arapi* s'eu «Negri-Arabi», cântulū epicū germanū allū Nibelungilorū ca *Araby*, pēnē și sagele scandinave din Islandia ca *Blū-menn* s'eu «Arabi», eru Mongoliū, Turciū, Greciū și Unguriū sub felū de felū de forme, devenite ce-va mai prozaice prin suprimerea arabismulū și conservarea numai a ecivalintelū s'eu de negru: *Kara-iflak*, *Kara-bogdan*, *Nigra-Gumania*, etc.

Eminamente poeticū, acestū epitetū nu se putea însige într'o singură regiune definită, precisiunea fiindū totū ce este mai proză, și astū-felū degia în secolulū X—căci n'amū voitū a ne urca mai susū d'o cam datū—noi vedemū epica negrēŃă a țerrei Bassarabilorū lăŃindu-se nu numai pretutindenī între Carpați și Dunăre, d'eu mai impresurāndū încă unū spațiu trans-carpatinū prin metamorfosarea Transsilvaniei în Négra-Ungriă, unū spațiu trans-danubianū prin Négra-Bulgariă, și chīarū însuși Pontulū se preface în Négră-mare, adecă se 'nnegresce totū coppriusulū albiei istriane pe ambiū termī ai fluviulū, avēndū dreptū punctū de plecare Bass-arabia, cuibulū *Negrilorū* voevodī.

Affară de «Négra-Romăniă», remasă la Ottomanī în usū vulgarū pēnē 'n momentulū de față, tôte celle-l'alte numiri alle nōstre arabice, pēnē și rădēcina lorū Bassarabiă, încetāndū de secolī a se mai appl ca cătră Terra-Romănescă, încētū numai poporulū de pe la Câmpulungū mai conserva o obscură tradițiune despre acellū Negru-vodă, adecă acellū banū allū Severinulū carele cucerise între 1160—1210 Făgărașulū, Muscellulū și Argeșulū, urmēzā d'eu firesce că legendariū, cronicariū și chīarū istoricū modernī ai Romănilorū, puținū diliginți în rēsfoirea fontānelorū, au transformatū originile Statulū Muntēnū într'unū chaosū de contradicțiunī, de falsuri, de travestiri, de impossibilități, adducēndū pe Bassarabi din Bugiacū, făcēndū «ăntēiū descăllecătorū» pe tatălū marelū Mircea, silindu-lū să domnescă cândū la 1215, cândū la 1240, cândū la 1290 etc.

Ne resumămū.

Nomenclatura Munteniei, în parte essistente încă și 'n parte despărută după secolulū XIV, se reduce la următorulū tabellū:

- I. După originea națională romană:
  1. TERRA-ROMANESCA, nume etnicū internū poporanū;
  2. VLACHIA, nume etnicū slavo-germanū, trecutū la toți cel-l'alți străini și admisū în limba oficială internă;
  3. UNGRO-VLACHIA, nume internū strictamente administrativū, civilū și ecclesiasticū, esprimēndū revendicarea de sub Ungriă și annessarea cătră Vlachia a țerrei Făgărașulū.
- II. După aspectulū *muntosū* allū terrēmulū:
  4. TERRA-MUNTENESCA, nume topograficū internū, întrebuințatū pe ambele malluri alle Milcovulū;

5. TRANS-ALPINA, adecă *Peste-munteniă*, nume topograficū officialū latinū, esternū și internū;

6. MULTANY, mai correctū *Muntany*, nume topograficū polonū, desfiguratū din cellū internū;

7. HAVAS-ALFOLD, adecă *Munteniă-de-gjosū*, nume topograficū maghiarū;

8. VRANCEA, nume topograficū poporanū moldovenescū.

III. După *mărimca* teritoriului și a prestigiului:

9. ROMANIA-MARE, *Valachia-major*, *Grosse-Walachie* etc., nume ierarchicū esternū;

10. MARE-VOEVODATU, nume ierarchicū officialū internū.

IV. După dinastia *Bassarabilorū*:

11. BASSARABIA, nume dinasticū internū și esternū;

12. ARABIA, nume dinasticū poeticū poporanū slavo-germanū;

13. NEGRU-VOEVODATU, țerra luī *Negru-vodū*, nume dinasticū poeticū poporanū internū;

14. BLA-MENN, *Negriū-omenū*, nume dinasticū poeticū scandinavū;

15. NIGRA-CUMANIA, probabilmente *Fekete-Kunok*, adecă *Negriū-Gomanū*, nume dinasticū maghiarū, applicabilū și cătră Moldova;

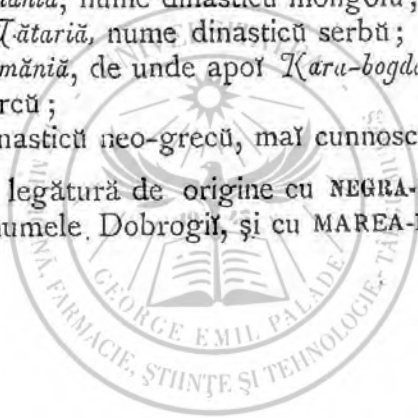
16. KARA-ULAG, *Negră-Romăniă*, nume dinasticū mongolū;

17. TZRNI-TATARE, *Negră-Tătariă*, nume dinasticū serbū;

18. KARA-IFLAK, *Negră-Romăniă*, de unde apot *Karu-bogdan* pentru porțiunea d'a-drépta Milcovului, nume dinasticū turcū;

19. MAYPO-BAAXIA, nume dinasticū neo-grecū, mai cunoscutū relativamente la Moldova.

Tóte acestea într'o strînsă legătură de origine cu NEGRA-UNGRIA ca numele Transilvaniei, cu NEGRA-BULGARIA ca numele Dobrogii, și cu MAREA-NEGRA...



# STUDIULU III

---

ACTIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI



§ 1.

NATURA MUNTENIEI.

Unu Anglesu foarte solidu și foarte observatoru, vechiu consultu britanicu în Buccuresci, sir William Wilkinson, începe unul din capitoliți operii selle cu următoarele cuvinte:

«Vecinătatea Mării-negre și a Balcanului d'o parte, a Carpaților de cea-l'altă, face clima ambelor principate române schimbăciosă și suppusă unor răpedi variațiuni de temperatură. Cândă suflă vântul nord-estū, chiarū în mișu-loculū verei atmosfera se recesce d'o dată pêne într'atata că locuitorii sunt siliți a recurge la vestminte mai substanțiale. Vântulū dela sudū adduce căldură și timpū frumosū, dēru generalmente de scurtă durată. Vēra este foarte ploiosă; în iuliū și în iuniū cu furtune viscolose, cari revinū în tōte serele la acea-și oră. Èrna mai totū-d'a-una e lungă și monotonă, și căldurele verei debută subitamente din celle ânteie zile alle lui maiu, astū-felū că deliciale unei primă-vere regulate sunt aci puținū familiare. Porțiunea cea mai aspră a ernei se începe dela primulū patrarū allū lui decembre, și acela-și gradū de frigū cu puțină variațiune ține pêne pe la mișu-loculū lui februarū, cândū îi succede o temperatură umedă și nesalubră, durându apoī pêne la maiu. Dunărea și tōte riurile acestei regiuni rămānū degerate în intervallū de șesse septemāne, gheața lorū fiindū destullū de tare pentru a susține transportulū cellei mai grōsse artilerie. In genariū și în februarū ninge și lumea âmblă cu sanie. Cēlle mai frumoșe zile alle annului se începū de pe la finea lui septembre și ținū câte o dată pêne pe la finea lui novembre, dēru nopțile sunt escessivamente reci și nesănătoșe. Căllētorii, cari nu se aperă atunci prin flanelle și hațne calde contra pernicioșei influințe a nopților, sunt espuși a căpeta felurite friguri și pleuresie. Neregularitatea climatei, umiditatea solului și mulțimea bălților essercită aci o visibilă înrîurire asupra diverselor specie animale, precumū și asupra vegetațiunii. Urșii, lupii și vulpii sunt de o natură timidă și puținū periculoși, affară numai cândū âmblă în numeroșe hațe, ceia-ca se ntemplă adesea în nopțile celle mai reci alle ernei. Animalii domesticii sunt remarcabili prin blândēțā. Carnea de boū, de porcū, de oiă, de venatū și de passerii n'are unū gustū pronunțatū; legumele sunt puținū gustoșe și florile puținū aromatice. In fine omulū, capū-d'opera naturei, este aci greoiū și mōlle. Fără pasiunii violiniți, fără energiā în caracterū, ellū manifestă o repulsiune sîrēcā contra a totū felulū de muncă corporală sēu intelectuală. Negreșiti că aceste dispozițiuni potū proveni din cause morale, dēru în România causele fisisce sunt cellū puținū totū atâtū de active.»<sup>1</sup>

Mai pe scurtū, omeniū, caii, boii, urșii, lupii, vulpii, găinele, rațele, florile, pêne și érba

<sup>1</sup>) *Tableau de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1842, in-8, p. 114-116. — Cf. OBEDENARU, *Des fièvres des marais*, Bucarest, 1871, in-8, p. 23. — MALDARESCU, *Sur l'origine*

*et la nature du miasme paludéen*, Paris, 1865, in-4, p. 17. — GRECESCU, *Assupra emanațiunilorū palustre*, în *Gazetta spitalelorū*, Bucuresci, 1869, nr. 5, etc.

câmpului, pêne și gustul fripturei, toți și toate se ticăloșesc, se piticesc, se trândăvesc în nefericita Româniă, din cauza emanațiilor palustre, din cauza capricioasei temperaturi, din cauza solului și atmosferei, din cauza a o mulțime de aginți ce se cheamă foarte bine în știința igienică: *circumfusa*.

Permisu unui turistu a constata o actualitate și a semna provenința cea mai imediată, cea mai evidentă, cea mai palpabilă, deși chiaru densu aru trebui să specifice totu d'o-dată cellu puținu zona observațiunii, eru nu se generalizeze într'unu modu absolutu; nu e permisu înse unu istoricu, căruia nu i se țertă a tăia dintr'o lovitură nodulu lui Gordia, în locu de a căuta passu la passu o lege providențială permanentă, esplicându apoi cu stăruință totu ce *se pare* a fi o deviațiune:

„Sucht das vertraute Gesetz in des Zufal's grausenden Wundern,  
Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht!“<sup>2</sup>.

Caracterele fizice alle pământulu românescu fost'au elle totu-d'a-una ast-fel'u după cumu ni le descrie Wilkinson?

De n'au fostu așa, urmază necessarmente o altă întrebare: cumu anume să fi fostu, și care trebuu să fie divergența totală seu parțială a efectelor în comparațiune cu ceia-ce este?

De au fostu totu așa, de nu s'a schimbatu nimic seu pre-puțin, de a remasu aprópe intactă acea-și constituțiune geologică și meteorologică, acela-și glocu termometricu, barometricu și igrometricu, atunci cumu déro de s'a modificatu atât de radicalmente natura organică?

Nu mai departe decât în secolu XIV, carele ne preocupă mai în speciă în opera de față; nu mai încollo decât între anii 1300—1400, altu-minte destulu de apropiat de zilele nostre, fost'a atât de cădutu, atât de slăbănog, atât de insipidu Românulu din Muntenia, după cumu ellu ni appare în relațiunea lui Wilkinson, fără a mai vorbi de vite seu plante, și mai allesu despre gustulu loru curatu gastronomicu?

Ce să respundă ore la o asemenea îndouelă viteziu lui Alessandru Bassarabu, al lui Vladislavu Bassarabu, al lui Bassarabu Mircea, de'naintea cărora, în cursu de unu vécu întregu, se puneau pe gânduri Ungurii, Serbii, Bulgarii, Tătarii, Turcii, toate némurile învecinate, chiaru cându în fruntea acestora se afla nesce gigantu ca tzarul Stefanu cellu Fórtu, ca regele Ludovicu cellu Mare, ca sultanulu Baesidu Fulgerulu, ca împératulu Sigismundu?

Au atunci nu era în Muntenia totu felulu de mlascine și mocirle cu funestele loru effluve febrifere? au nu era o temperatură totu atât de extremă în frigü și'n arșiță, în uscăcune și'n umiditate? au nu erau toate motivele morbide, pe câte ni le-a spusu și pe câte a uitatu încă să ni le înșire Wilkinson, încatu le vomu spune noi înși-ne mai la valle?

Și decă altă dată, în fața unei pressii fizice analóge, Românulu dela Dunare a pututu să ufmască lumea prin mărimea personalității selle, cumu déro de nu se mai buccurá ellu actualmente de acea-și imunitate contra aceliya-și acțiunii esteriore? și decă nu se mai buccurá astă-đi, apoi ore prin ce speciă de transițiune, redobândindu-și vechia aptitudine, aru puté să se buccure încău mâni seu poimâni?

Precumu vedeși, problema devine dintre celle mai complicate și mai importante totu-d'odată, căci într'insa rollulu istoriei este nu numai a clarifica o situațiune antică, a restabili o imagine trecută, déru încă mai cu sémă a prevesti și a prepara o posibilă regenerare viitoră a unei națiuni.

Vomu merge încetu, căci sunt unele cestiuni în cari callea spre descoperirea verității se

<sup>2</sup>) SCHILLER, *Horen*.

assémână cu îngusta punte ce duce peste prăpastie la paradisul lui Mahometu : unu singur passu precipitată, și ai perdutu perspectiva de a agiunge la țintă !

Maî înainte, ca o nedispensabilă întroducere în materiă, cată să ni se spună : pêne la ce punctu se pôte subordina, sétu trebuî vrëndu-nevrëndu să se subordineze unu poporū, în bine și 'n reu, înriuriri pământului ?

A admite fără cercetare și fără restricțiune dictatura glebei, a trece peste idiosincrasiele individuale și de ginte, a uita principiul atavismului, a nu recunnosce Provedința, a nu lassa omului liberul seü arbitriu față cu natura și cu Divinitatea, — este a nu înțelege istoria.

## § 2.

## TEORIA ACȚIUNII CLIMEI ASSUPRA OMULUI.

Cu cinci secolî înainte de nascerea lui Cristu, sunt acumu doue miî patru-sute de annî și mai bine, de'nteit Khung-fu-tseü în China și apoi Ippocratu în Ellada constatau legea desvoltării climatologice a națiunilor.

Toți au vorbitu despre marele Grecu ; nemiî, nici ch'artu-scriitorii cei mai noui assupra filosofiei istoriei<sup>1</sup>, n'au voitü să cunnoscă pe marele Chinesü.

Și totuși éccé ce dicea Khung-fu-tseü cu multu înainte de Ippocratu :

« A avé apucături bine-voitóre și dulci pentru a instrui pe ómenî ; a avé compătımire pentru cei rescullați din retăcire contra rașiunii ; acésta' forța virilă a țerrelorü sudice, prin care se distinge înțeleptulü. A'și face culcusu cu sâmcelle de ferrü și cu armure din peile férelorü selbatece ; a privi fără fior apropiarea morțiî ; acésta' forța virilă a țerrelorü nordice, prin care se distinge vítézulü »<sup>2</sup>.

Peste optu secolî după Khung-fu-tseü, unu ostașu romanu Flaviu Vegetiu făcea din vorbă în vorbă acea-și observațiune.

Ellü dice :

« După opiniunea ómenilorü cellorü mai competiți, națiunile sudice, suppose estremei arșițe a sórelui, au mai multă înțeleptință, dérü mai puținü sânge, cea-ce le face sficóse și temétóre de a da peptu într'o luptă, căci sciéndu-se anemice, lorü li e frică de râne ; popórele nordice, din contra, depártate de căldure solare, au mai puțină înțeleptință, dérü unü sânge abundinte, care face dintr'insele cei mai bunî luptători ; așa dérö pe soldați cată să-ı luămü din nesce țerre intermediare, încätü nici sângele să nu li lipsescă pentru a puté înfrunta rânele și mórtea, nici acea înțeleptință prin care se mântine în armată disciplina și care este d'o-potrivă utilă în resbellü și'n consiliü »<sup>3</sup>.

Pentru ca unü Chinesü și unü Romanu, nedependinți unulü de altulü, fără să fi sciutu nici măcarü decă essistă unde-va China pentru Vegetiu seü Roma pentru Khung-fu-tseü, pentru ca ambiî să fi espressü o singură ideă, ba încă aprópe în acea-și ordine logică,

1) Bună órá LAURENT, Philosophie de l'histoire, Paris, 1870, p. 99 sqq., unde desvoltă acțiunea climate, combăténdü pe Montesquieu și Herder.

2) Tchong-yung on l'invariabilité dans le milieu, cap. 10, § 3-4, în PAUTHIER, Les livres sacrés de l'Orient, Paris, 1841, in-8, p. 165: „Avoir des manières bienveillantes et douces pour instruire les hommes ; avoir de la compassion pour les insensés qui se révoltent contre la raison : voilà la force virile propre aux contrées méridionales ; c'est à elle que s'attache le sage. Faire sa couche des lames de fer et des cuirasses de peaux de bêtes sauvages ; contempler sans frémir les approches de la mort : voilà la force virile propre aux contrées septentrionales, et c'est à elle que s'attachent les braves.“

3) VEGETIUS, Instituta rei militaris, lib. I, cap. 2: „Quo

loco ea, quæ a doctissimis hominibus comprobata sunt, non omittam. Omnes nationes, quæ vicinæ sunt Soli, nimio calore, siccitas, amplius quidem sapere sed minus habere sanguinis dicunt : ac propterea constantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contra, septentrionales populi remoti a Solis ardoribus, inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi. Tirones igitur de temperatioribus legendi sunt plagis, quibus et copia sanguinis suppetat, ad vulnerum mortisque contemptum, et non possit deesse prudentia, quæ et modestiam servat in castris, et non parum prodest in dimicatione et consiliis.“ — Despre cei-laltî classici greci și latinî, veđi UKKERT, Geographie der Griechen und Römer, Weimar, 1821, in-8, t. 2, p. 174-179, unde citéză pe Erodotu, Titu-Liviu, Tacitü, Galenü etc.



agunghendū fie-care pe o calle propriā la unū resultatū identicū, trebue sǎ fie cōpprinsū în observațiunea lorū comună unū mare fondū de veritate.

Antagonismulū moralū între nordū și sudū, bogăția globulelorū sanguine în cellū de 'n-tețu și puținătatea lorū în cellū-l'altū, cunnoscūtă chīarū sub numele tecnicū de *anémie des pays chauds*; adecă totū ce aū sciutū degia Khung-su-tseū și Vegețiu, este o dogmă în medicina de astă-zi<sup>4</sup>.

O cugetare fugitivă a devenitū înse o sciință întrégă, unū corpū compactū și sistematicū numai sub condețulū anticulū medicū grecū dela Cos.

Ippocratū este adevăratulū părinte allū climatologiei.

Laborea modernă, atătū de orgolliōsă, abia putu descoperi în realitate, de atunci și pēnē la Humboldt, pe icī pe collea cāte ce-va care sǎ nu se gǎsescă în nemuritorulū opuscolū:

περί αέρων, υδάτων, τέπων.

Pēnē și acestū titlu allū capū-d'operei lui Ippocratū resumă în sine ultimulū cuvēntū allū sciinței climatologice: aerū, ape și locuri.

Nicī atmosfera, nicī idrologia, nicī topografia nu sunt suficiinți, întru cātū le yea cine-va separamente.

Ippocratū—dice unulū din discipolii sei cei mai celebri—attribue efecte morale nu numai temperaturēi aerului, ci tuturorū cellorū-l'alte calități atmosferice întrunite; nu numai gradulū de latitudine allū pământului, ci încă naturei selle tellurice, naturei producțiunilorū selle, naturei apelorū ce 'lū percurgū. Ellū se silesce a descrie cu essactitate tōte particularități cāte potū atrage atentiunea în studulū diverselorū țerre și carī le distingū mai în speciă. Pentru dēnsulū, ca elemente necesare alle cestiunii, sunt tōte obiectele importante proprie fie-cării regiunii; tōte calități constante și pronunțate prin carī aceste obiecte potū afecta simțurile și a modifica natura umană. Acestă semnificațiune a cuvēntulū *climă* e singură completă. Clima nu pōte dēru a fi restrīnsă în circumstanțele particulare alle caldulū și frigulū, ci ea îmbrățișeză într'unū modū fōrte generalū totalitatea circumstanțelorū fisice alle unei localități; și tōte trāsurrele caracteristice, prin carī natura a distinsū diferitele țerre, întră tōte în concepțiunea climatei<sup>5</sup>.

Ecce în ce simțū înțelegemū și noi clima, dāndu-y înse, pentru a preveni orī-ce confusiune, numele mai puținū mărginitū de *natură*.

În limbagulū filosoficū omulū fiindū *ego*, acțiunea naturei asupra'y însemneză raportulū activū allū lui *non-ego*.

Este ce-va ce în zilele nōstre d. dr. Bertillon a numitū *mesologia*, adecă sciința mișū-loculū ambiantū<sup>6</sup>.

### § 3.

#### GINTEA MARGININDU ACȚIUNEA NATUREI.

Orī-cātū de cōpprindețorū arū fi înțellesulū ippocraticū allū condițiunilorū climaterice, și orī-cātū de simetrică teoriă s'arū putē clādi pe dēnsele, realitatea se va arrēta adesea rebellă conclusiunilorū cellorū mai legitimē, și istoriculū va fi silitū sǎ esclame cu nedomețire: este ce-va mai pe susū de materiā!

<sup>4</sup>) BECQUEREL, *Traité d'hygiène*, éd. 3, Paris, 1864, in-8, p. 299. — ROCHARD, *Acclimatement*, în *Nouveau dictionnaire de médecine*, éd. Jaccoud, Paris, 1864, in-8, t. 1 p. 183 sqq. — PERRIN, *De l'acclimatement, des modifications diverses qu'il peut imprimer à la santé etc.* Paris, 1845, in-4, thèse. — CREBESSAC-VERNET, *De l'influence de la température sur l'économie animale*, Paris, 1846, in-4; etc. — Multimea cărților medicale, ce le-amū pututū consulta și le vomū cita mai la valle, o datorimū amabilității, cu care

ni-aū deschisū bibliotecile lorū particulare dd. doctorii V. Vlădescu, Petrini, Obederarū, Măldărescu, Z. Petrescu etc.

<sup>5</sup>) CABANIS, *Influence des climats sur les habitudes morales*, în *Rapports du physique et du moral de l'homme*, Paris, 1855, in-8, t. 2, p. 139-140.

<sup>6</sup>) LITTRÉ et ROBIN, *Dictionnaire de médecine*, Paris, 1873, in-8, p. 953, art. *Mesologie*. — BERTILLON, *Acclimatement*, în *Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales*, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 270-323.

Maî anteiù chYarù în sfera materială se observă izolându-se unù elementù maî puşinù brutù, deşi totù materiă; unù elementù nu numai organicù, ci încã umanù; unù elementù le învinge, încãf celle maî de multe ori reuşeşte a agîunge la o împăcare prin compromis.

Acestù vigurosù elementù, acéstă aristocrafiă a materiei, ca să ni fie permis a ne esprime astù-feliù, este *gintea*, pe care Ippocratù şi interpreşii sei o ultaseră aprópe cu deseversire şi 'n virtutea căriia Bascii şi strănepoşii Goşilorù, bună-órá, locuescù de secolù pe aceia-şî cóstă a Pirenelorù, fără ca totuşî o natură esterióră absolutamente identicã să fi pututù assimila printr'o necurmată acţiune de tóte ðillele vişa teutonică cu acea ibericã.

Nemuritorulù creatorù allù climatologiei ðice într'unù passagiù:

«Privişi pe şermurenii Fasului în Asia. Pãmèntulù lorù e umedù, mlăştinosù, càldurosù, accoperitù de pădurì, scãldatù ne'ncetatù, sétù maî bine inundatù cu violinşã de potopuri de plóia. Locuinşele lorù sunt infipte chYarù în sînulù băştelorù: şubrede colibe din lemnù şi din trèstie. Rare-ori Fasianiî visitézã oraşele şi tèrgurile invecinate: singurulù lorù miðù-locù de comunicaşune sunt nesce lunturi scobite din butucì şi cu agiutorulù carorù ei plutescù icf-collea pe numeroşele canalluri ce despica pãmèntulù lorù în tóte direcşunile. Ape calde şi stãtãtorie, putreðite la arşişa sórelui şi nutrite de ne'nterupte ploşe, sunt unica lorù bèturã. Insu-şî sluvilù lorù Fasù este rîlù cellù maî leneşù, ce abia îşi mişcã undele. Fructele şi erburile nu agîungù aci nicì o datã la deplina lorù desvoltare: umiditatea le reşine într'o stare perpetuã de neperfectiune. În fine, aerulù e încãrcatù de negure. Prin lucrarea tuturorù acestorù cause Fasianiî differã de toşii cei-l'alşii ómenii. Statura lorù e înaltã, dérù desfiguratã prin o grãssime atãtù de neobiceñuitã, încãtù corpulù se pare a nu avè nicì vine, nicì muschì. Figura lorù e palidã, ca şi cândù arù sufferi de gãlbenari. Aerulù cellù umedù şi negurosù dede vocii lorù o intonaşune răguşatã. Ei sunt domoli din fire şi nu potù susşine nicì o oboselã...»<sup>1)</sup>

Icóna e superbã, şi totuşî cuvintele lui Ippocratù nu se maî potrivescù cu actualitatea.

Regiunea Fasianã, famosã Colchidã cu berbeculù de aurù din mitologia ellenicã, este la picórele Caucasului, correspundèndù cu Imeretia şi maî allesù cu Mingrelia, ambele făcèndù parte din Georgia.

Apele, locurile, aerulù, maî tóte *circumfusele* se aflã aprópe în aceia-şî stare patogenicã în care elle erã în anticitate; dérù locuitorii, deşi cam mollateci, sunt înse pré-departe de a gşustifica ultra-limfaticulù tipù din relaşiunea lui Ippocratù.

Unù proverbii mingrelianù ðice cã fericirea omului consistã în a avè unù callù, unù şoimù şi unù ogari<sup>2)</sup>.

Poporù de venãtorì este poporù de voinicì.

Intre Fasianiî lui Ippocratù şi Mingrelianii de astã-ðii essistã dérù o differinşã radicalã, măcarù-cã pãmèntulù lorù a conservatù în tràssurele selle caracteristice vechia bãltósã fisionomiã.

De unde óre provine acéstã întârðiatã rebellione a omului contra naturei?

Causele trebuì să fie multiple, înse unã maî cu sémã se pare a fi cea maî decisivã.

Naşionalitatea georgianã, din care Mingrelianii sunt o simplã ramurã, nu póte fi de aceia-şî *ginte* cu anticii Fasianiî, o coloniã africanã dupã Erodotù<sup>3)</sup>, ci derivã dintr'o altã tulpinã maî vènosã, maî vivace, maî resistinte, a cării aşedare în vãile Caucasului, pe unde

1) *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων*, LXXXVII-IX; edişiunea lui CORAY, Paris, 1800, in-8, t. I, p. 72-6.

2) MALTE-BRUN, *Géographie Universelle*, ed. Malte-Brun fils, Paris, 1851, in-8, t. 2, p. 326.

3) HEROD., I, 104; II, 104-6; III, 97; VII, 193.—DIONYS. PERIEG., vers. 689. — AMMIAN. MARCELL., STRABO etc. — KARL RITTER, *Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten*, Berlin, 1820, in-8, p. 35 eqq., crede pe Colchi a fi fostù o coloniã indianã, dérù argumentaşiunea 'i nu satisfacè.

ca printr'o colosală pörtă trecură atâtea sute de némuri în successivele migrațiuni ale barbarilor din Asia în Europa, esse posterióră epocei lui Ippocratu.

Popórele, ca și indiviđii, se distingü prin mai marea seü mai mica intensitate a așa numitelorü predispozițiunii morbide.

«Espuneți mai multe persóne totü-d'o-dată acellüa-și currentü de aerü rece: una se va plänge de colice, alta va căpëta o bronchită, a treia va simți preludele unüi reumatismü «articularü, și așa mai încollo»<sup>4</sup>.

Se va găssi între elle chīarü câte una din acelle fericite constituțiuni immune, cari trecü nevătëmate prin focü și apă.

Aprópe aceia-și climă cresce pe Laponi și pe Sveđianı: cei de'nteü mēnunți, slabı, urrīți, ocheshi; cei-l'alți înalți, tari, frumoși, blondi.

Mai multe familie ollandese, stabilite sunt acumü trei secolı tocmai la capëtulü sudicü allü Africeı, departe de a deveni negre seü măcarü brune, aü remasü pēnē în momentulü de față ca și cândü nicı o dată nu s'artı fi mișcatü din Amsterdamü<sup>5</sup>.

Țiganulü dela Constantinopole nu se deosebesce de fratele seü dela Stockholm.

În acestü modü tóte condițiunile curatü fizice se arëtă une-orı neputincióse în crâncena lorü luptă cu tenacitatea principiulü de ginte.

Acēsta totuși, cată s'o recunnóscemü, nu este generalitatea casurilorü.

Mai adesea pământulü și poporulü agüngü la unü felü de ecilibriü.

«Israeliți, — dice Michel Lévy, — a cărorü împrăștiare începuse cu multü mai 'nainte de mórtea lui Cristü, offeră mediculü o secolară esperiünță universală despre înriurirea climaterică. Israelitulü ollandese, grosü, înflatü și lunganü, pörtă în tótă fința lui sigillulü «predomniriı limfatice; Israelitulü din Algeria este macru și bine proporționatü, mai multü «surtü decâtü înaltü, ócheșü, agerü și îndemánatecü. Eccē ceia-ce ı-a făcutü clima. Să'ı puneși înse alläturi unü lü longă altulü, și asemēnarea lorü de ginte o să vë surprinđă. «Acellea-și trăsurre denótă o origine comună. Eccē ceia-ce potü face dispozițiunile organice contra lucrării lunge și întrunite a influințelorü esterióre»<sup>6</sup>.

Noi-înșine descriserămü altă dată cu următóarele cuvinte procesulü formării materiale a naționalitățilorü :

«O națiune presupune doue elemente constitutive, unü pământü și unü nēmü.

«Fie-care pământü are o natură a sea propriă; o natură, pe care nu o póte nemici influința nēmulü și prin care acellü pământü se assēmēnă cu ellü-însuși și differă de tóte «celle-l'alte pământuri.

«Anglia a fostü totü-d'a-una insulă: sub Britani, sub Sassoni, sub Danesi, sub Normandı..

«Fie-care nēmü are și ellü o natură a sea propriă; o natură pe care nu o póte nemici influința pământulü și prin care acellü nēmü se assēmēnă cu ellü însuși și differă de tóte «celle-l'alte nēmuri.

«Armenı păstrēză ce-va armenescü stereotipü în Francia, în Turcia, în Germania, în Italia, în Polonia...

«Astü-feliü fie-care pământü are o idee a sea specială în universalitatea pământurilorü, și fie-care nēmü are o idee a sea specială în universalitatea nēmurilorü.

<sup>4</sup>) MICHEL LÉVY, *Traité d'hygiène publique et privée*, Paris, 1 69, in-8, t. 1, p. 68.

<sup>5</sup>) KNOX, *The races of Man*, London, 1851, in-8, p. 473, ap. DARWIN, *La descendance de l'homme*, Paris, 1872, in-8, t. 1, p. 262. — Cf. PAUL DE RÉMUSAT, *Les sciences naturelles*, Paris, 1857, in-8, p. 20, 25-6.

<sup>6</sup>) *Op. cit.*, I, 512. — Cf. BOUDIN, *Essai de pathologie ethnique*, in *Annales d'hygiène*, Paris, 2-e série, 1861-2, in-8,

t. 13 și 17, passim. — BROCA, *Recherches sur l'hybridité animale*, in BROWN-SEQUARD, *Journal de physiologie*, Paris, 1858-60, in-8, t. 1-3. — EDWARDS, in *Mémoires de la Société ethnologique*, Paris, 1841, in-8, t. 1, p. 13: „Un Juif anglais, français, allemand, italien, espagnol, portugais, est toujours un juif... Le climat, malgré la longue durée de son action, ne leur a guère donné que des diversités de teint et d'expression, et peut-être d'autres modifications aussi légères.“

„Așezându-se vre-unul din nămurii pe vre-unul din pământuri, legătura cellor două specialități produce o națiune.

„Unirea de între pământ și nămă, pe baza căreia se înalță o națiune, e atât de strânsă, încât pământul resfrânge în toate sêlle imaginea nămului, și nămul resfrânge în toate sêlle imaginea pământului.

„Națiunea, astă-feliu formată, se asemănă cu ea-însăși mai multă încă decumă se assemăna unu cu altu celle două elemente alle sêlle constitutive, pământul și nămul, căci națiunea este unu productū de assemănări.

„Prin urmare, diferența acestei națiuni de toate celle-l'alte națiuni, fiindu eroși unu productū de diferențe, cată să fie și ea mai mare decumă era diferența cea simplă dintre unu pământ și unu altu pământ, dintre unu nămă și unu altu nămă.”<sup>7</sup>

Nămicu mai corectū ca teoriă.

Avëndu la mână acestū criteriū allū contopirii climei cu gîntea, s'arū păré lesne la prima vedere a caracteriza ca și matematicesce pe orî-ce națiune:

Francesulū = Latinū + clima  $x$ ;

Italianulū = Latinū + clima  $p$ ;

Românulū = Latinū + clima  $z...$

Nămicu înse n'arū fi mai illusoriū în aplicațiune.

Simplă și ușoră în aparință, cestiunea este în faptū una dintre celle mai dificile și mai complesse.

Și éccē de ce.

Anteu, nu este mai nici o națiune sub sôre care să nu fi sufferitū multiple și copioșe amestecurī cu alte gînti, deși aceste căsătorie se finescū tottū-d'a-una prin predominarea nămului cellulū mai bine constituitū.

Allū douilea, nu este mai nici o gîntē sub sôre care să nu fi trecutū successivamente prin multe și diverse clime, remănëndū înse une-orī imună contra presiunilorū esteriore.

Allū treilea, nu este mai nici o climă sub sôre care să nu fi înduratū măcarū o picătură modificatrice dela feliturite națiuni.

Aceste trei proptelle arruncă problema într'unu labirintū.

Pentru a defini pe Francesū, de essemplu, nu mai agîunge elementara formulă de mai susū, ci se cere o altă fără comparațiune mai complicată, în care să se prevēdă proporționaliū toate gîntile câte aū fostū concursū de'mpreună cu cea latină la nascerea națiunii franceze, toate climele câte influințaseră anterioramente asupra definitivei formațiunii a acellorū diferite gînti, și'n fine toate națiuniile câte essercitaseră și mai de'nainte o fracțiune de lucrare în sfera acellorū variate clime<sup>8</sup>.

Ș'apoī rezultatulū unei assemenī analize cată să se aplice treptatū cătră toate etățile viueței naționale, constatându-se gradațiunea cu care urmele triplei înrîuriri converginți devinū din ce în ce mai palide și mai nesimțite, unele mai multū și altele mai puținū, în proporțiune cu mărimea dosei primite dela începutū și'n mesura depărtării în timpū și'n spațiu dela punctulū

<sup>7</sup>) HASDEU, *Industria națională față cu principiul concurenței*, Bucur., 1866, in-8, p. 17.— Despre înțelesul curatū moralū, nu materialū, allū cuvântulū națiune, veđi studiulū amicului nostru G. VEGEZZI RUSCALLA, în *Columna lui Traianu*, 1872, nr. 25 sqq., și italianesce: *Che cosa è nazione*, Torino, 1854, in-8.

<sup>8</sup>) CHARLES VOGT, în DARWIN, *op. cit.*, p. XII: „L'héritage et la transmission des caractères est, dans le monde organique, ce que, dans le monde inorganique, est la continuation de la force. Chaque être est donc le résultat nécessaire de tous les ancêtres qui l'ont précédé, et pour comprendre son or-

ganisation et la combinaison variée de ses organes, il faut tenir compte de toutes les modifications, de toutes les formes passées qui, par héritage, ont apporté leur contingent dans la nouvelle combinaison existante. Et de même que la force primitive se montre dans le monde physique et suivant les conditions extérieures, tantôt comme mouvement, tantôt comme chaleur, lumière, électricité ou magnétisme, de même ces conditions extérieures influent sur le résultat de l'héritage et amènent des variations et des transformations qui se transmettent à leur tour aux formes consécutives. Une tâche immense incombe donc aujourd'hui aux sciences naturelles.”

de plecare, mai ținându-se apoi sémă și de nouele ingrediente ce se adaugă în fie-care secolu.

Ast-feltu, revenindü la formule algebraice, cu agütorulü cärorä raționamentulü appare mai plasticü, și esprimändü prin N o națiune ori-și-care, prin G gințile constitutive, prin C climate prin câte trecuse, prin  $\delta$  scăderea elementelorü vechi și prin  $\gamma$  adausulü elementelorü noue, vomü vedé cä o naționalitate, decä în primulü secolü allü essistinței sälle este  $N = xG + \gamma C$ , în cei-l'alți secolü unulü dupä altulü va fi:

$$\begin{aligned} N &= (xG - \delta) + (\gamma C - \delta') + \gamma; \\ N &= (xG - 2\delta) + (\gamma C - 2\delta') + 2\gamma; \\ N &= (xG - 3\delta) + (\gamma C - 3\delta') + 3\gamma \dots \\ N &= (xG - n\delta) + (\gamma C - n\delta') + n\gamma. \end{aligned}$$

Dérü a gässi valórea concretä a acestorü formule este o muncä de titanü! Și totuși istoriculü póte péné la unü punctü sä întreprinđä acéstä colossalä operä, și fiindü cä póte, trebui s'o facä.

Negreșitü cä istoriculü unei națiunii, cellü multü allü unei ginți, cäci timpulü unei serióse istorie universale n'a sossitü încä, séu mai bine dicändü istoria fie-cärii țerre, microcosmü allü macrocosmulü, este cea mai-veridicä istoriä universalä.

Elementulü ginți ne va preocupa mai în speciä în tomulü II allü acestei scrieri.

Acı noi amü voitü numai a mărgini printr'insulü cerculü de acțiune allü naturei.

Dérü acéstä acțiune, fie ea câtü de întinsä, precumü și este, óre numai ginteä o mărginesce?

## § 4.

## INSTITUȚIUNILE MĂRGININDU ACȚIUNEA NATURII.

Teoriele esclusive sunt acelea ce au servitü totü-d'a-una mai multü decâtü ori-ce a întuneca veritatea.

Illustrulü Montesquieu esplica tóte prin climä și éroși prin climä<sup>1</sup>, ba încä într'unü simțü fórté restrínsü allü cuvântulü, cam în felulü lui Khung-fu-tseü și Vegețiu<sup>2</sup>, cu multü mai pe giosü de vastele vederi alle lui Ippocrätü.

Intr'unü locü ellü dice:

„Popórele insulare sunt mai liberale decâtü popórele continentalc. Insulele sunt generalmente micí, încätü o parte a poporului nu póte fi întrebuintată atâtü de bine la assuprirea celléi-l'alte...”<sup>3</sup>.

Montesquieu observä ellü singurü în notä cä Iaponia e fórté despotică, dérü pentru cä... este o insulä mare, nu micä!

Ce arü fi đisü inse cu câtü-va anü mai în urmă despre Statele-Unite alle Americéi, atâtü de liberale, deși fórté spațiose și carü nu sunt nicí măcarü o insulä ca Iaponia?

De ce tace despre Elveția?

Generalisări pripite de acéstä categoriä, deochiändü adevérulü teoreticü prin errórea applicațiunilorü, n'au pututü sä nu provóce din partea semi-sciinței alte generalisări totü atâtü de pripite și nu mai puțintü erronate în simțulü diametralmente contrariü.

Unü s'au apucatü a contesta din temelliä acțiunea naturei assupra omulü.

<sup>1</sup>) *Esprit de lois*, lib. XIV: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du climat“; lib. XV: „Comment les lois de l'esclavage civil ont du rapport avec la nature du climat“; lib. XVI: „Comment les lois de l'esclavage domestique ont du rapport avec la nature du climat“; lib. XVII: „Comment les lois de la servitude ont du rapport avec la nature du climat“;

lib. XVIII: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du terrain.“

<sup>2</sup>) *Ibid.*, XIV, cap. 2: „L'air froid resserre les extrémités des fibres extérieures etc.“, relatändü apoi o comicä esperință: „J'ai observé le tissu extérieur d'une langue de mouton!“

<sup>3</sup>) *Ibid.*, XVIII, 5.

Cellu mai celebru, fără a mai vorbi despre Voltaire<sup>4</sup>, este Helvétius, unu amicū intimū allū luī însuși Montesquieu.

Combătându proverbiala viteziă a ómenilorū dela crivēțū, ellū dice :

«Dacă nordulū are urși albī, sudulū are și ellū lei și elefanți. Citiți istoria, ș'o să vedeți pe Huni, eșiți din regiunea Mării de Azofū, înlanțindū popóre mai nordice; o să vedeți pe Sarracinī răpeđindu-se în glóte de pe arđetőrele năsipurī alle Arabiei pentru a duce desolațiunea pēnēn ānima Franciei, după ce triumfaseră în Spania și cuceriseră atâtea alte națiuni; o să vedeți pe aceia-și Sarracinī sfărāmāndū cu o mână victoriosă stindardurile Cruciașilorū, carī nu venīati din Europa în Palestina decâtū pentru a sufferi bătāi peste bătāi și rușine peste rușine. Dacă mi întorcū privirile cătrā alte țerre, observū aceia-și confirmare a opiniunī melle: fie triumfurile luī Tamerlanū, carele dela țermi Indulū se urcă victoriosū pēnē la ghiășurile Siberiei; fie isbānđele Incilorū și vitezia Egiptenilorū, renumiți în șillele luī Ciri ca poporulū cellū mai curagiosū și meritāndū pe deplinū acestā reputațiune în bătāllia dela Tembrea; fie mai în sferșitū acei Romanī, alle cărorā victoriose arme atū resunatū pēnēn Sarmacia și pēnē la Britannia...!»<sup>5</sup>.

Ellū închiāiā apoi, că de câte ori cel dela nordū vorū fi învinsū pe cel dela sudū, a fostū mai allesū victoria libertății assupra servituții.

Éccē o generalizare totū atâtū de cīdatā ca și a luī Montesquieu!

Ea presintā înse nu mai puținū o parte fōrte adevēratā.

Pentru Helvétius guvernele sunt respunđetőre de firea popórelorū :

«Fie-care națiune posedā unū modū propriū de a vedē și de a simți, ceia-ce constituā caracterū naționalū. La tóte popórele acestū caracterū se póte schimba, fie subitamente, fie puținū câte puținū, în conformitate cu schimbările răpeđi séu încete în forma guvernamentulū, decī în educațiunea publicā. Caracterulū Francesilorū, de-multū cunoscutū ca voșosū, n'a fostū totū-d'a-una astū-felū. Imperatulū Iulianū ni spune că Parisianī îi plăceai sīndū-cā sunt de unū caracterū severū și seriosū ca și dēnsulū. Așa dérō caracterulū naționalū se schimbā. Inse cândū óre acestā schimbare se observā mai bine? In acelle momente revoluționare, cândū popórele cadū d'o datā din libertate în sclaviā. Māndre și îndrāsnețe pēnē atunci, elle devinū debile și fără ānimā.»<sup>6</sup>.

Ce-va mai la valle Helvétius reproduce din celebrulū Anglesū Burke următóra expresivā imagine a mollecuniī în care se cūfundase Veneția sub tempitóra presiune a unū brutū regimū despoticū :

«Venețianulū nu este decâtū unū purcellū, nutritū de cătrā stāpānū și pentru usulū stāpānului, care lū păđesce într'unū staulū, permittēndu-ī a se tăvāli în gunoī și'n mocirlā. «Mare, micū, bărbatū, femeiā, preotū, mirēnū, în Veneția toți đacu d'o potrivā în trāndāviā»<sup>7</sup>.

Cāndū marele oratorū brittanicū schița în secolulū trecutū acestū hidosū tabellū, unde mai eraū óre acei întrepīđi Venețianī din evulū mediū, carī spulberāū armatele germane alle luī Fredericū Barbarussa, desființāū imperiulū bizantinū, dictāū legi pe Marea-nēgrā, se luptāū peptū la peptū cu Mohamedū II?

Și totuși clima remăsese aceia-și!

Este dérō fōrte adevēratū că vițiulū instituțiunilorū, carī adesea sunt o órbā imitațiune

<sup>4</sup>) Dictionnaire philosophique, verbo: Climat, și Commentaire sur l'Esprit des lois.— Cf. MABLY, De la législation ou principes des lois etc.

<sup>5</sup>) HELVÉTIUS, De l'Esprit, Paris, 1818, in-8, p. 409-10. — LAURENT, op. cit., vorbindū despre adversații luī Montesquieu, uitā po Helvétius, deși este tocmai cellū mai ponderosū.

<sup>6</sup>) De l'homme, Paris, 1808, in-8, p. 203.

<sup>7</sup>) BURKE, Traité du Sublime, ap. HELVÉTIUS, De l'homme, 341: «Le Vénitien n'est qu'un pourceau qui, nourri par le maître et pour son usage, est gardé dans une étable où on le laisse se vautrer dans la fange et la boue. A Venise, grand, petit, homme, femme, clergé, laïque, tout est également plongé dans la mollesse.»

din afară, une-orî unû capriciû individualû allû cellorû dela cârmă, pôte mișelli națiunile celle măi bine înzestrate din punctul de vedere allû pământului.

Acésta înse nu autorisă câtû de puținû a nega radicalmente acțiunea climaterică, ci numai o restrînge, precumû amû măi restrîns'o noî măi susû cu principiulû de ginte.

Insuși Helvétius se vede câte o dată silitû a recunnosce cu o gîmătate de gură influința circumfuslorû.

Intr'unû locû ellû dice :

«Tôte evenimentele se légă. O pădure despre nordû fiindû tăiată, se schimbă vânturile, secerișulû, artiile unei țerre, moravurile, guvernământulû. Noî nu vedemû înse tótă acéstă înlânțare, a căriia prima verigă se află în eternitate»<sup>8</sup>.

Observațiune sublimă !

Dertî decă o singură pădure pôte-să essercite assupra unei națiunii o înriurire atătû de gravă, ce să măi dicemû ôre despre totalitatea agințilorû fisicî ay unei regiunii ?

Helvétius s'a prinsû într'o cursă de contradicțiune, essagerândû pentru și contra.

### § 5.

#### OMNII MARI MARGININDÛ ACȚIUNEA NATURII.

Nu numai originea națională, nu numai forma de guvernamentû bună sêti rea, ci chiarû o singură idee mare, sguinduî cu energiă totû organismulû umanû, pôte să paralize acțiunea climatei.

O idee mare scosese pe nepassătorulû Beduinû din serbințile deșerturî alle Arabiei, supunêndu-î o lume dela Himmalaia pênă la Atlantică.

Pe cine condițiunile fisice alle țerrei sêlle îllu învêțaseră a nu sci decătû să vagabundeze cu șatre din locû în locû, o idee mare l'a urcatû ca print'o minune la culmea culturei sciințifice, litterarie și artistice, făcêndu-lû să domine în trei continente prin armă și prin carte totû-o-dată, prin victoriele unû Harun-el-Resid, prin vîrsurile unû Parazdak, prin filosofia unû Avicenna, prin fațadele Alhambrei !

Și n'are dreptate Buckle, cândû attribue êroși climatei pênă și astă miraculosă înălțare morală a Beduinului, sub cuvêntû că ea nu s'a operatû în séca și stérpa Arabiă, ci degia la Bagdatû, la Cordova, la Delhia, în celle măi secunde laturî alle Mesopotamiei, alle Indiei, alle Spaniei, unde trebuia s'o provoce avuția pământului<sup>1</sup>; n'are deplina dreptate, căcî totû acolo, deși fecunditatea este unû faptû permaninte, totuși fenomenulû unei puteri și allû unei civilizațiuni essuberanți nu s'a manifestatû decătû numai sub Arabi, ș'apoî numai întru câtû Arabi erau electrisați de ideia cea mare.

O idee mare implică pe unû mare omû.

Alkoranulû este Mohamedû.

Astû-felû unû individû, unû vermă, unû atomû pôte să smulgă une-orî o națiune de sub arbitriulû naturei.

Și nu essistă nicî o țerră câtû de desmostenită, unde să fie peste puțință a se nasce rara escepciune a unû mare omû, căcî pretutindenî se pôte întîmpla unû locușorû de câte-va palme în care la unû momentû datû să concurgă tôte elementele unei assemenî eventualități.

Corsica a produsû pe unû Bonaparte.

Trufașă de douè millennie de a fi fostû légênulû unû Alessandru, Macedonia o să măi dormă pôte într'o perfectă sterpicune alte douè millennie.

<sup>8</sup>) HELVÉTIUS, *Mélanges*, Paris, 1816, in-8, p. 298; «Tous les événements sont liés. Une forêt du nord abattue change les vents, les moissons, les arts de ce pays, les mœurs et le

gouvernement. Nous ne voyons pas toutes ces chaînes, dont le premier chaînon est dans l'éternité.»

<sup>1</sup>) LAURENT, 219.

Cronicele orientale ni povestescă cu multă naivitate originea cellui mai mare omă din câșă ai eșitū vre-o dată din fundulū Asiē.

Éccē narrațiunea :

Unū Tătarū, venândū într'o ăi cu doui frașă ai seī mai micī, întēlnesce în câmpū pe unū altū Tătarū, care venīa cu o tēnēră și frumōsă femeīă; temēndu-se a nu si atacatū de cătră treī, Tătarulū cellū însurățellū o Iea la sănētōsă, lăssându-șī nevēsta; venătorulū cellū mai mare o duce la sine, și peste noue lune se nasce... Cinghiz-hanū!<sup>a</sup>

De nu pleca la venătōre, de nu era însoțitū de alșī doui, de nu întēlnīa pe unū fricosū, de nu era acesta însurățū, de șī lăssa femeīa a-casă etc. etc. etc., lumea n'arū si veșutū pe cellū mai terribilū cuceritorū, născutū într'unū bētū cortū din Mongolia, dērū a căruia posteritate a domnitū în acela-șī timpū în China, în Persia, în India, pe șermit Pontulū; și chīarū pēnē astă-ăi, după atășā secolī, nu numai în Asia, ci chīarū în Europa nașīunea russă, deși de o altă origine și într'o altă climă, conservă de auncī în caracterulū seū profunde urme alle dominațiunii tătare!

E sicurū că nu tōte șerrele datū pe Mohamedī, pe Bonaparșī, pe Alessandri, pe Cinghiz-hanī; dērū ómenī maiī după mesura timpulū și a loculū n'atū lipsitū mai nicăirī, și mai nicăirī n'atū remasū nēcombăttute de cătră dēnșī imediatū seū indirectū, într'unū modū mai multū seū mai pușintū durabilū, pretensiunile pământulū assupra poporulū.<sup>b</sup>

## § 6.

ACCIDENTELE LOCALE MĂRGININDŪ ACȚIUNEA NATURII.

In sfērșittū—și acēstă considerațiune este de prima însemnētate—affară de nordū estremū seū de sudū estremū, sunt pré puține șerre destullū de întinse unde clima să nu fie óre-cumū în anarchiă, înlesnindū astū-feliu ea însă-șī omulū callea de a se emancipa.

Acollo mai cu sēmă unde sunt munșī, natura grāmădesce într'unū āngustū spașīū panorama aprōpe a întregulū globū pământescū.

Tournefort, făcēndū ascensiunea Araratulū, gāsise la picłorele colossulū vegetașiunea locală a Armeniē, ce-va mai susū pe a Italiē, apoi pe a Franciē și Germaniē, în sine de totū în vērfū rudimentarele plante alle Laponiē, ca și cāndū arū fi cālłētoritū în câte-va óre dela Caucasū pēnē la Marea-īnghiățatā.

Humboldt în America observă în privința medicală unū fenomenū analogū în crescutulū Cordillierelorū, unde brăulū inferiorū offeră afecțiunī biliōse ca sub ecuaturū, brăulū intermediarū se distinge prin afecțiunī catarrale ca în regiunile temperate, brăulū superiorū presintă afecțiunī inflammatōrie de alle nordulū<sup>1</sup>.

După calcule admise, negreșitū approssimative, fie-care gradū de latitudine spre nordū de ecuaturū correspunde cu o împușinare de  $\frac{1}{2}$  gradū în temperatură, érū fie-care rădicătură de pământū de 100 metri ecivalēză cu o sārīre în susū peste unū gradū de latitudine<sup>2</sup>, încātū o măgură italiană de câte-va mīle de metri transportă pe omū în condișionile fizice alle Siberiē!

In Africa, pe cāndū arșīta șessulū cōce și frige, la o înălșime de 4000 metri scłipește zăpēda în miđū-loculū veriē<sup>3</sup>.

Deși pesta decłīuā din periodū în periodū poporașiunea Constantinopolī, totușī la o dīstanțā de câte-va leghe de acollo înflorește unū satū pe muntele Alem-dag, ca la 500 metri d'assupra mārī, unde cūma n'a pututū pētrunde nicī o dată<sup>4</sup>.

a) SCHMIDT, *Geschichte der Ost-Mongolen von Ssanang-Ssetson*, Petersb., 1820, in-4, p. 63.

b) Cf. BAGEHOT, *Lois scientifiques du développement des nations*, Paris, 1873, in-8, p. 106.

1) BECQUEREL, *op. cit.*, 265.—LÉVY, *op. cit.*, I, 449.

2) BOUDIN, *Traité de géographie médicale*, Paris, 1857, in-8, t. I, p. 222.

3) HUMBOLDT, *ap. LÉVY*, I, 272.

4) BRAYER, *ap. LÉVY*, I, 424.



Corfu și Leucada sunt doue insule din același gruppă ionică, și totuși statistica ni spune că din 1000 de ómeny morú annualmente la Leucada 46 și la Corfu numai 20<sup>5</sup>.

Asemeny anomalie devinú cu atátú mai marcate, cu câtú pe lóngă munșy se mai adauge termulú marinú, diversitátú de esoposiúione cátrá cele patru punturú cardinale, etc., etc.; tóte câte serviserá luý Humboldt a stabili famosáý teoriá a *liniilorú isoterme*, carú ni arrétá climate identice preperate icy-collea sub cele mai felúurite latitudinú, sétú climatele cele mai felúurite învecinându-se sub latitudinú identice.

Așa déro mai în fie-care țerrá, ca să nu dicemú mai în fie-care provinciá, cu escepúionea numai dórá a zónelortú polare, se cöcnescú și se contrabalanță mai multe differite nature, a cárorá varietate scapá totalitatea unei naúionú de massa presiunii esterióre.

Este ínse nu mai puúinú adevératú că una din aceste differite sub-clime, anume cea mai respánditá, gýocá totú-d'a-una unú rollú predominantú.

## § 7.

## CONCLUSIUNEA DESPRE ACÚIUNEA NATUREI.

Amú desfășuratú principalele marginú alle acúionú naturei assupra omulú.

Urmézá óre cá acéstá acúione să fie nullá?

Din contra.

Gintea, instituúionele, ideiele sétú bárbatúy marú și recursulú la accidente locale potú învinge tirania páméntulú, dérú nu-lú distrugú, ci abúy lú netedescú pe d'assupra.

Dintr'unú lacú esse o mlaștiná, o mlaștiná se preface într'o livédá, o livédá cine mai scie în ce; ínse nicú o datá nu veú vedé acollo unú munte.

Toú locuitorúy planetei terrestre strínșy la unú locú n'arú puté să nivellege Alpiy, sétú să astupe acea Mediterraná cáriya Herder nu se sfea a-ý atribui civilitatea Europei<sup>1</sup>.

Egipteniý rádicaserá monstruóse piramide, dérú n'au fostú în stare de a schimba násipulú în argilú, precumú nicú argilulú nu se schimbá în granitú.

Luaú de pe podurú unú cerșetorú, înveúaty-lú puúiná carte, daúy-ý unú lustru socialú, îmbráccaú-lú elegantú și aședaú-lú într'unú tilbury sétú pe bancele unuy parlamentú; este o im-mensá deosebire, ínse același individú; unú individú în care s'a desvoltatú ceýa-ce avea mai bunú, s'au mascatú párúle cele relle, póte chíarú s'au chloroformisatú; dérú nemicú nou, nemicú suppressú, nemicú adausú!

Neputincóșy a metamorfosa o súnță atátú de mobilá și atátú de impressionabilá ca omulú, cumú óre să revoluúionámú radicalmente impassibila constituúione fisicá a unei țerre întregú?

Unú essemplu.

Nicú o ginte nu întrece pe Anglesú în persistință, în stabilitate, în táriá, în individualismú.

De vr'o douy secolú ey se strámută la nordulú Americéy.

Selbátécia nouey lumú dispare sub neobosita muncá de braúú și de minte a colonulúy britannicú.

Pádurile și báúúle agúungú a fi cuúburú de civilizaúione.

Spiritulú a biruitú materia!

Ey bine, Anglo-americanúy márturescú ey-ínșúy, cá o neperceptibilá acúione a climatei ý apro-pú cu 'ncetulú din úi în úi mai multú de natura fisicá și moralá a barbarilorú indigenú.

<sup>5</sup>) Statistical Reports on the sickness, mortality etc., London, 1840, in-f., ap. BODIN, Geogr. méd., II, 216.

<sup>1</sup>) Ideen zur Philosophie der Geschichte, in Sämtliche Werke, Gotha, 1853, t. 28, p. 41; t. 29, p. 73.—Totú aci vomú mai cita dintre adej úi scóley istorico-climatologie, unú de totú essageraú: BODINUS, Methodus ad facilem historiarum

cognitionem, Paris, 1666, in-4, și De la République, Paris, 1576, in-f.; WILSON, Some observations relative to the influence of climate, London, 1780, in-8, BONSTETTEN, L'homme du Midi et l'homme du Nord, Genève, 1824, in-8; FOISSAC, De l'influence des climats sur l'homme, Paris, 1867, in-8; KARL RITTER, Erdkunde etc.

*Yankce* devine Huronă<sup>a</sup>!

Ună Huronă cultă, precum e cultă și pământul lui; dăru conservându acella-și sîmbure pe care-lu avuseseră unul și altul în starea lor primordială.

Din măceșu veșt avé ună trandafiră, o roză cu o sută de foș, nică o dată înse ună crină! Instituțiunile, ómenii marș, recursulă la accidente locale, nemică și nemiň nu face mă multă decătă ceă-ce făcuse ginea în Statele-Unite.

Natura nu uccide liberulă arbitriă, nu împedecă progressulă, nu popresce realizarea celloră mă frumóse tendințe alle unei nașion; dăru ea li imprimă o direcțiune, o direcțiune adescea întrepruptă și apoi reñnodată din intervallă în intervallă; o direcțiune ce nu póte fi acea-și la Tamisa și Bosforă, în Urală și Ande; éru supra-direcțiunea tuturoră direcțiuniloră climaterice parșiale, precumă și tóte cāte remānă nestrābāttute pentru cugetulă omulă, este în Provedință.<sup>b</sup>

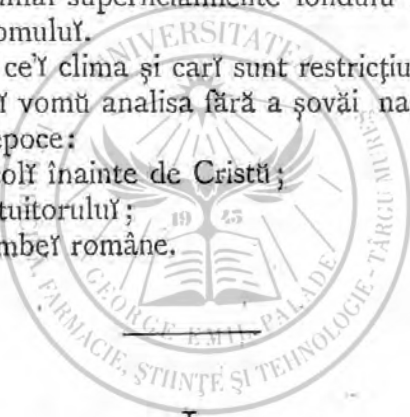
Acumă ni e permisă a trage următóarele doué conclusiun:

1. Numă printr'ună studiă monografică allă naturei fie-cārii regiun ș cu tóte particularitāțile selle, éru nu prin idee generale preconcepte, se póte constata acțiunea ș asupra omulă, differită în felurite țerre atātă după propriulă seú fondă, precumă și după reacțiunea ginș, a instituțiuniloră, a ómeniloră marș, a recursulă la accidente locale, și altele.

2. Ginea, instituțiunile, ómenii marș, recursulă la accidente locale, cu atātă mă vėrtostí altele mă mēnunte, modifică numă superficialmente fondulă naturală allă unei regiun ș, și prin urmare acțiunea ș asupra omulă.

O dată agșunș aci, sciēndă ce ș clima și car ș sunt restricțiunile selle, adecă posedēndă o deplină definițiune a tesei, noi vomă analiza fără a șovăi natura fundamentală a Munteniei în celle mă caracteristice epoce:

1. Sub Erodotă cu patru secolă înainte de Cristă;
2. Sub Ovidiă în șillele Māntuitorulă;
3. In periodulă formașionii limbei romāne.



I.

## ERODOTU

§ 8.

TESTULŪ LUI ERODOTŪ DESPRE DACIA.

«Părintele istoriei»,—căci acestă epitetă s'a dată lu Erodotă cu totă dreptulă și nu i se va răpi nică o dată<sup>1</sup>, cercetase personalmente aprópe întregulă țermă appusēntă allă Mări-negre.

Intr'ună locă, vorbindă despre regiunea dintre Bogă și Nipru, adecă cu multă mă susă de gurele Nistrulă, ellă șice fórtē limpede: «cu însiș ochii mei amă veđut'o»<sup>2</sup>.

a) DE QUATREFAGE, în *Revue des Deux Mondes*, 1861, t. 1, p. 964 sqq., ap. LAURENT, 112.—Veđi esplicașiunea pe largă a acestui importantă fenomenă în DESOR, ap. BOUDIN, *Géogr. méd.*, II, 197-203.

b) Desvóltarea teoriei providențiale veđi în Vol. 2, Studiulă IV, § 1-3.

1) O frumóșă apreciere a muncii istorice a lu Erodotă, veđi în DAHLMANN, *Forschungen auf dem Gebiete der Ge-*

*schichte*, Altona, 1832, in-8, t. 1, p. 1-236.

2) Lib. IV, § 81: «Τοσόνδε μέντοι ἀπέφανόν μοι ἑς ὄψιν.»  
—Noi citāmă și vomă cita pe Erodotă după celle mă bune doué edișion ș pēnă acumă cunnoscute: *Herodoti Musæ*, ed. Creuzer et Bähr, Lipsiæ, 1832, in-8, și *Historiarum libri IX*, ed. Dindorf et Müller, Paris, 1844, in-8, cară au utilizată și au perfecționată tóte lucrările anterióre alle lu WESSELING, REIZ și SCHÆFER, SCHWEIGHEUSER etc.

În alte două passage menționează mormintele regiilor cimberian<sup>3</sup> și urma de pētră a lui Hercule<sup>4</sup>, ambele pe mallul răsăritenū allū Nistrulū.

Nemicū nu arrētă că Erodotū va, fi. străbătutū în adānculū pāmēntulū romānescū de astă-đi; dērtū totulū probēză că ellū cunnoscea de aprōpe littoralulū marinū allū Dunārī, de unde apoŷ, probabilmente dela coloniŷ milesianŷ din urbea Istria, aședatā la gurele fluvīulū<sup>5</sup>, nu-ŷ era greū a cullege noțiunile cele maŷ positive assupra unei porțiunŷ ōre-carŷ din territoriulū interiorū pēnē la Oltū, și chŷarū maŷ încollo.

În adevērū, relațiuneaŷ despre țerra nōstră este de o essactitate surprīdetōriă; negreșitū înse cu essențiala condițiune de a fi bine înțelese cuvintele selle, căcŷ într'unū testū anticū e gravă o singură litteră reū citită sēū unū singurū punctū reū intercalatū, ērtū maŷ cu sēmā necombinarea tuturorū indicațiunilorū contestulū.

Dintr'o legiune de commentatorŷ, între carŷ aū figuratū nesce sommitățŷ ca Niebulr<sup>6</sup> sēū Lelewel<sup>7</sup>, maŷ nicŷ unulū n'a reușitū a surprīde ideea lui Erodotū și a o verifica printr'o rigurosă confruntare cu natura cea viuă.

Geșŷ și Daciŷ nu trecuseră încă Dunărea.

Romānia actuală într'o mare parte se află sub dominațiunea Scișilorū.

Inse pēnē unde anume?

Aci e pētra de poticnire.

Maŷ ānteū ēccē testulū:

„Εἰσι δὲ οἶδε οἱ μέγαν αὐτῶν (Ἰστρου) ποιῦντες, διὰ μὲν γὰρ τῆς Σκυθικῆς γῆς πέντε μὲν οἱ ῥέοντες, τὸν τε Σκύθαι Πόρρατα καλεῖσι, Ἕλληρες δὲ Πυρετὸν, καὶ ἄλλος Τιαραντὸς καὶ Ἀραρὸς τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησοῦς. Ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας καὶ πρὸς ἧν ῥέων ἀνακοινοῦται τῷ Ἰστρῷ τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δευτέρως λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἐσπέρας τε μάλ-  
λον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρὸς τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησοῦς ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΟΥΤΩΝ ΙΟΝΤΕΣ ἰσβάλλουσι ἐς τὸν Ἰστρου.  
Ἄντοι μὲν αὐτιγερῆς ποταμοὶ Σκυθικοὶ συμπληθύνουσι αὐτόν· ἐκ δὲ Ἀγαθῶρων λίαις ποταμοῦ ῥέων οὐμίσσονται τῷ Ἰστρῷ“.

Traducțiunea latină stereotipă sună:

«Qui illum (Istrum) augent, hi sunt: primum quinque, qui Scythicam terram perfluunt: is quem Scythae Porata, Graeci vero Pyreton vocant; tum deinde Tiarantus; porro Ararus, et Naparis, et Ordessus. Quem primo loco nominavi horum fluviorum, is magnus est, et ad orientem fluens aquam suam cum Istro miscet; secundo loco memoratus, Tiarantus, magis ab occidente, estque minor. Ararus vero et Naparis et Ordessus, *medium inter hos cursum tenentes* in Istrum influunt. Hi sunt fluvii in ipsa Scythia oriundi, qui Istrum augent. Ex Agathysis autem decurrens Maris fluvius itidem cum Istro aquam suam miscet».

### § 9.

ECUIVOCITATEA ESPRESIUNII ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ.

Tōtă economia testulū erodotianū depinde dela înțelegerea cuvintelorū: διὰ μέσου τούτων ἰόντες. Uștândū extrema elasticitate a lui μέσον la Grecŷ, o elasticitate pe care o observase degia Suida<sup>1</sup>, traducētorulū latinū pune: *medium inter hos cursum tenentes*, în locū de purū și simplū: *his mediantibus* in Istrum influunt».

Ambele modurŷ de a interpreta offeră o deosebire immensă.

După ceŷ de pēnē acumū, pe basea traducțiunŷ de maŷ susū, apele Ararus, Naparis și Ordessus se versău d'a-dreptulū în Dunăre între Porata și Tiarantus; pe cândū după simplū adecuatū allū testulū, elle nu se versău d'a-dreptulū în Dunăre, ci prin intermediulū Porateŷ și allū Tiarantulū, servindū astū-felū nu *immediatū*, ci *mediatū*, a adāuga volumulū

3) IV, 11.

4) IV, 82.

5) II, 33.

6) Über die Geographie Herodots, in *Kleino historischo Schriften*, Bonn, 1828, in-8.

7) Opis Skythli Herodota, în *Pisma pomniejsze geograficzne*, Warszawa, 1814, in-8, și *Badania starozytnosci wo wzgledzie geografii*, Wilno, 1818, in-8.

1) Lexicon, ed. Kuster, Cantabrigiæ, 1705, in-f., t. 2, p. 536.

Dunării: μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες σέτι συμπληθόνουσι αὐτὸν, unica idee ce preocupă pe Erodottū, încâtū ellū o repetă aci de doue ori și 'n doui terminī.

Maī ānteu, decă cele cinci rīurī se versă tōte unulū după altulū directamente în Istru, astū-fellū că Ararus, Napolis și Ordessus să fi cūrsū în spaīulū intermediarū dīntre Porata și Tiarantus, de ce dērū Erodottū nu le-a înșiratu: Πυρετός καὶ Ἀραρός καὶ Νάπρις καὶ Ὀρδήσσος καὶ Τιάραντος, ci pe Tiarantus illū pune după Porata, ērū pe cele-l'alte tref în cōdă?

Decă Ararus, Napolis și Ordessus se aflau cu Istrulū în aceia-și relaīiune de continuitate ca Porata și Tiarantus, de ce atunci Erodottū, recurgēndū la particula τε, le înșiră numai ca unū fellū de supplementū cătră aceste doue din urmă: Πυρετός καὶ Τιάραντος καὶ Ἀραρός τε etc.?

Adiunctivulū τε atātu de inoffensivū la prima vedere, correspundēndū aci lui auch germanū, dēsparte în realitate întrēga nomenclatură în doue serie marcate:

Πυρετός καὶ Τιάραντος;  
Ἀραρός καὶ Νάπρις καὶ Ὀρδήσσος.

Convenința geografică confirmă conclusiunile curatū grammaticale, carī decă arū fi singure, noi n'amū cuteđa a le emite, fiindū-că elle sunt destulle pentru a deștepta o bănuelă, dērū nu agfingū spre a forma o convicīiune.

Înțelegēndu-se διὰ μέσου τούτων prin *medium inter hos cursum*, după cumū s'a tradusū și s'a commentatū, geografia lui Erodottū devine absurdă, căci trebū să se caute spre appusū dē gurele Dunării cinci afluiņfi marī: Porata, Ordessus, Napolis, Ararus și Tiarantus, tōte *autogene* alle Scīției: οἱ μὲν αὐτιγενεές ποταμοὶ Σκυθικοί, și ēccē dērū că marginea occidentală a terrioriulū sciticū se împinge vrēndū-nevrēndū pēnē 'n Ungaria!

Înțelegēndu-se din contra διὰ μέσου τούτων prin *his mediantibus, moyennant, mittelst*, totulū întră în normă.

Așa dērū traducēiunea nōstră este:

«Rīurīle, carī mărescū Istrulū, curgēndū prin terrioriulū sciticū, sunt acestea: ānteu «Porata, după cumū dīcū Scīīi, sētū Pyretos grecește; apoi Tiarantus; de asemenea Ararus, Napolis și Ordessus. Primulū din aceste rīurī este mare, și curgēndū în direcīiune «spre resăritū se versă în Istru; allū douilea, Tiarantus, maī spre occidinte, e maī micū; «prin intermediulū acestorū doue se versă totū în Istru Ararus, Napolis și Ordessus. «Tōte aceste rīurī, carī mărescū Istrulū, se nascū chīarū în Scīția, ērū venindū din țerra «Agatirsilorū se maī versă în Istru rīulū Maris».

Să se observe bine că noi n'amū modificatū o virgulă în testulū lui Erodottū, nicī amū tradusū διὰ μέσου prin ce-va noi, insolitū, arbitrarū, ci ne-amū mărginitū numai a-ī da o accepīiune pe care ī-o recunoscū în unele casurī toī ellenīstīi: διὰ μέσου, *quo interveniente vel cuius opera aliquid perficitur*; bună oră: διὰ μέσου αὐτοῦ, διὰ μέσου ἀνθρώπων etc.<sup>2</sup>

Prin urmare, în lungul Istrulū, adecă pe actualulū pământū romānū, Scīția se întindea pe unde curgeau întregī și se versă în acestū fluvīū doue rīurī marī: Porata și Tiarantus.

Porata, prima apă tributariă a Dunării despre resăritū, este cu cea maī perfectă certitudine topică și chīarū fonetică Prutulū.

Tiarantus, allū douilea rīū maī spre appusū, nu pōte fi ērōși decātū Siretulū, nu numai prin posiīiunea ī geografică, dērū pēnē și prin nume, căci în dialectele ellenice confundāndu-se τ cu σ, Tiarantus este Siarantus întocmai ca τύρρη = σύρρη<sup>3</sup>.

În Constantīnū Porfirogenetū, sunt acumū optū secolī, ambele rīurī sunt numite: Βραύτος și Σέπετος<sup>4</sup>.

<sup>2</sup>) HENRICUS STEPHANUS, *Thesaurus Graecae Linguae*, rec. Hase et Dindorf, ed. Firmin Didot, t. 5, p. 826.

<sup>3</sup>) CURTIUS, *Graechische Etymol.*, Leipzig, 1869, in-8, p. 213.  
<sup>4</sup>) *De administrando Imperio*, rec. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 171, cap. 38.

Nu luămă asupra-ne a decide, pe care anume dintre afluiții Prutului s'au d'între aș Si-  
retului va fi numit Erodott: Ararus, Naparis și Ordessus; căci nu vedem în testu s'au  
în natură nici un indice susceptibil a ne conduce la un rezultat sigur.

Criticul rus Nadezdin, a căruia idee despre coprișul territorial al Scitiei este  
cea mai apropiată de a noastră proprie și care de asemenea înțelegea διὰ μέσου prin *mişu-locire*,  
d'au trecut pre-îute peste un punct atât de capital, crede că Ararus ar fi Moldova, Na-  
paris Bistrița și Ordessus Berladul, câte-trelle versându-se în Siret.

Possibil, d'au nu probat.

Dintre numirile actuale ale diferențelor afluiți ai Prutului și Siretului: Gigiă, Sarata,  
Nirnova, Lăpușna, Tigheciu, Troțușu, Putna, Rîmnicu, Buzău etc., toate sunt cu mult mai  
moderne, și nici una nu s'au întru cătu-va cu Naparis, Ordessus și Ararus.

A defini precisa poziție a acestor trei râuri e nu numai peste puțină, d'au ar fi chiar  
o întreprindere c'udată, de oră-ce nu sciea s'au facă însuși «părintele istoriei», căruia infor-  
matori se se par a-i fi dat în privința lor o noțiune confusă.

Acastă lacună nu este singură.

Despre Ialomița și Argeșu, deși ambele se v'au drept în Dunăre, totuși nu s'au spus  
lui Erodott absolutamente nimic, afară numai d'au că mai sunt *alte multe*: καὶ ἄλλων πολλῶν.<sup>6</sup>

Și cum ore să cerem dela d'ensul o mai mare dosă de claritate, când nu mai departe  
decât în secolul XVII, într'o epocă foarte modernă, noi vedem pe Paulu de Aleppo călă-  
torindu ellu-insuși prin totă Muntenia, ș'au asigurându-ne «din spusa locuitorilor» că  
ea posedă: «doue-șapte și șapte râuri ca Oltul, venindu toate din Ungaria și versându-se  
toate în Dunăre, pe l'ongă altele nenumerate»!<sup>7</sup>

Cu cătu mai exact este moșul Erodott, carele aflase p'ene și aceia că Prutul e mai  
lung decât Siretul!

În adev'au, cellu înainte numeră 340,000 st'endeni, pe cându cellu-l'altu numai 280,000.<sup>8</sup>  
Acum o cestiune.

## § 10.

## SEMNICIȚIUNEA TERMENILOR PRUT ȘI SIRET ÎN LIMBA SCITICĂ.

Ce însemna *Prutu* și *Siretu* la Sciti?

Să ne întrebăm mai înainte: ca ce felu de limbă vorb'au acelle diverse popore confe-  
derate dela nordul Pontului, pe cari Erodott îi bot'ază Sciti?

Ellu-insuși ni spune că sciticesce *oior* vrea să d'ică bărbatu și *pata* a uccide: «οἶορ γὰρ καλεῖται  
τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ πατὸ, κτείνειν.»<sup>1</sup>

Ambele vorbe sunt de cea mai evidente origine indo-europeă.

*Oior*—bărbatu, este zendicul *air*, conservat p'ene astă-zi în limba arm'eană; este sam-  
scritul *vira*, este latinul *vir*, goticul *vair*, litvanul *vyras*, celticul *gwr* etc.<sup>2</sup>

*Pata*—a uccide, e samscritul *bad*, ellenicul *πατάσσω*, latinul *batuere*, slavicul *biti*, romă-  
nescul *batte*, și altele.<sup>3</sup>

<sup>6</sup>) Herodotova Skithlia oblasnennaia czrez sliczenie s  
mjestnostiami, în Zapiski Odesskago Obsczestva Istorii,  
Odessa, 1841, in-4, t. 1, p. 75.

<sup>8</sup>) IV, 50.

<sup>7</sup>) Travels, II, 351: „We were told that seven-and-twenty  
streams, like the great river Oltao, which we crossed in boats,  
pass through the land of Walachia, coming from the country  
of the Majars, and throw themselves into the Danube, without  
mentioning numberless others. Blessed be God!”

<sup>8</sup>) FRUNDESCU, Dicț. topogr., 383, 440.

<sup>1</sup>) IV, 110.

<sup>2</sup>) EICHHOFF, Parallele des langues, Paris, 1836, in-4, p.  
157.

<sup>3</sup>) MEULLENHOFF, în Monatsberichte der Berliner Aca-  
demie, 1866, p. 555, susține că οἶορ-πατα nu însemna la Sciti  
pe uccidători de bărbati, precum se înșellase Erodott, ci pe stă-  
păni de bărbati, încât *pata* coincide cu zendicul *paiti*—stă-  
păni, litvanul *patis* etc. — De aceeași opiniune este CUNO,  
Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde, Die Sky-  
ten, Berlin, 1871, in-8, p. 197, 316. — Deși termenul e  
d'o potrivă ariană în ambele cazuri, noi totuși din parte-ne nu  
ni permitem a ne abate dela testul precisu al lui Ero-  
dott.

Astü-felſu dërö, deſi în ſînulü confederaſiunii ſcîtice trebuia neapërätü ſä ſi foſtü întrate pe planulü ſecundarü unele elemente turanice, totuſi limba predominantörü era arianä, adecä de aceia-ſi tulpinä cu dialectele ſamſcrite, zende, germane, celte, ſlavice etc.

O datä conſtatatü aceſtü criteriü, diſpare orü-ce diſcultate de a întrevedé etimologia cuvântului *P+r+t* în radicala ſamſcritä *pâr*, la Zendü *përë*, greceſce *περῶ* — a trece, de unde indianulü *pâra*—malü, perſiculü *përëtu*—podü, elleniculü *περος* — drumü, germanulü *Furt* etc.<sup>6</sup> Celſi aü păſtratü cuvântulü *frut* chîarü în înſelleſü de fluvîü.<sup>6</sup>

«Porata» înſemna dërö la Sciſi: *trecëtörü*.

E ce-va mai diſcilitä de urmäritü provenința cuvântului *Siretü*, a cäruia formä din evulü medîü, dupä cumü o vedemü în Porſirogenetü, în fântäne latine<sup>7</sup> ſi în actele române,<sup>8</sup> eſte *Seretü*, érü tipulü primitivü, pe care'lü putemü deduce din *Τιάραντος* allü lui Erodotü ſi care eſte conformü cu legea foneticä a prioritäſii relative a vocalei *a*, catä ſä ſi foſtü *Saratü*.

În litteratura filologicä modernä ſe ciocneſcü în acéſtä privință trei opinii differite.

Rawlinſon crede cä *Tiarantus* eſte *Ter+antus*, avëndü în prima giümätate radicala *ter* din mai multe alte numi fluviale, ca *Is-ter*, *Ter-as* sëtü Dnies-*ter*, *Ter-mus*, *Ter-entus* etc., cu ſemnificaſiunea generalä de rîü, érü în ä doua giümätate copprîndëndü ſuffiſſulü *ant* din *Scamander*, *Mac-ander*, *Tru-entus*, *Casu-entus*, *Fr-ento* etc., aſtü-felſu cä prin ambele giümätäſi *Tiarantus* correſpunde lui *Truentus*, aſtä-qi *Trent*, o apä în Anglia.<sup>9</sup>

Cuno ſuſține cä *Tiarantus* n'arü ſi decätü o formä mai vechiä a numelü ſlavicü fluvialü *Gerna*, pe care 'lü preface în *Tiarna*, mai adäögändü cä între *Tiarantus* ſi *Tiarna* eſſiſtä aceiaſi relaſiune ca greceſce între *θεραποντ* în *θεράζαυα* ſi între *θεράπωνη*.<sup>10</sup>

Ambele pärerü ſe diſtingü printr'o învederatä artificialitate.

Pictet offerä o etimologiä ce-va mai ſeriöſä.

Ellü vede în *Tiarantus* termenulü ſamſcritü *taranta*, torrinte de plöiä, oceanü, o formä augmentatä a participiului preſinte *tarant* din radicala *tri*, a trece, a ſe străcura, a înnota.<sup>11</sup>

Din datä ce ſe conſtatä înſe identitatea *Tiarantulü* erodotianü cu actualulü *Siretü* ſi cu *Σέπετος* allü lui Porſirogenetü, câte-trelle opiniile ſe îäläturä dela ſine din diſcuſiune, fondulü cuvântului remänëndü nu *tr*, ci *sr*.

În adevërü, dela radicala arianä *sru*—a curge, derivä terminulü ſamſcritü *sruv-anti*, fluvîü, carele eſpicä pe deplinü pe *Tiarantus*=*Sar+antus* allü lui Erodotü, de unde prin ſupprimerea naſalei, întocmai ca în *vasanti*=*vasati*<sup>12</sup>, ſe naſce *Sar-at*, prototipulü directü allü *Siretului*.

«Siretü» înſemna dërö la Sciſi: *fluvîü*.<sup>13</sup>

## § 11.

### OLTUL DE GIOSÜ SUB NUMELE DE MARIS.

Sciſia nu ſe întinde în Erodotü numai pënë la *Siretü*, dupä cumü credea *Nadezdin*, ci mai ſpre apuſü pënë la rîulü *Mäpîs*.

Passagiulü, pe care'lü reproduseſerämü mai ſuſü, nî-o ſpune förte limpede.

Porata, *Tiarantus*, *Ararus*, *Napolis* ſi *Ordessus* erätü alle Sciſiei în tötä lungimea cursului

6) BURNOUF, *Commentaire sur le Yaçna*, Paris, 1833, in-4, p. 513.—JUSTI, *Handbuch der Zendſprache*, Leipzig, 1864, in-8, p. 191.

7) ZEUS, *Grammatica Celtica*, Berolini, 1868, in-8, t. 1, p. 80: „frut, flumen, rivus.“—GLUECK, *Die bei Cäsar vorkommenden keltischen Namen*, München, 1857, in-8, p. 35.

8) ROGERIUS in ENDLICHER, 268: „fluvium qui Zerech dicitur.“—THEINER, *Mon. Pol.*, I, 660: „episcopi Ceretensis“ etc.

9) *Archiva istoricä*, passim.

10) *History of Herodotus*, London, 1861, in-8, t. 3, p. 165.

11) *Op. cit.*, 234-5.

12) *Origines indo-européennes*, Paris, 1859, in-8, t. 1, p. 144.

13) Cf. BOFF, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 4.

14) În Donü, vechiulü Tanais, marginea orientälä a Sciſiei dupä Erodotü, ſe vërsä pënë aſtä-qi unü rîü de aſemenea numitü *Seretü*. Veſiantica geografiä ruſſä *Kniga Bolszoi Czeretz*, ed. Spasskii, Moskva, 1846, in-8, p. 49: «pala v Don s Nagaiskoi strany rieka Seret.»—Unü altü *Seret* ſe aſä éräſi într'o regiune ſciticä, în Polonia despre hotarele Moldovei. Veſi *SARNICKI, Descriptio Poloniae*, în MIZLER, I, 268.

loru pe ambele malluri: αὐτὶ γενέες ποταμοὶ Σκυθικοί, pe cându Marisulū ū aparținea de asemenea, înse numai pe gîmătate, venindū de așuri, și anume din țerra Agatirsilorū.

De ce înse Erodotu tace despre Ialomița și Argeșu, rîuri mai apropiate, și totuși menționează Marisulū?

Fiindū-că prin acesta se desemna unulū din hotarele Sciției, erū apele dela fruntariă, chțarū celle micī, sunt totū-d'a-una mai cunnoscute.

Care Romānū în totă Dacia n'a auđitū, bună-ōră, de Milcovū?

Aprōpe toți commentatori, ademeniți de elementulū materialū allū cuvēntulū, identicā Marisulū cu Mureșulū.<sup>1</sup>

Maris=Mureșu, sunetele în adeverū se potrivescū de minune; înse cea mai perfectă potrivēlă fonetică este nullă în geografică fără o potrivēlă topică.

Degia Lindner bănuța în trecētū că Marisulū luī Erodotu pōte să nu fie Mureșulū, ci mai currēndū Oltulū.<sup>2</sup>

Noī din parte-ne sperāmū a rădica suppozițiunea eruditulū Germanū la trēpta deplinet certitudinī.

Și pentru acēsta, ca și pēnē acumū, nu avemū nevoiă de a eși din testulū luī Erodotu.

Ca basea argumentațiunī, ni potū servi următōrele trei puncturi:

1. E peste puțină ca Erodotu să sară d'a-dreptulū dela Siretū la Mureșu, fără a menționa unū fluviū intermediarū de importanța Oltulū; pe cândū e fōrte posibilū vice-versa a menționa Oltulū, fără să fi auđitū despre depărtatulū Mureșu.

2. E greū de cređutū ca Erodotu să fi cunnoscūtū Mureșulū, fără a sci totū-d'o-dată că nu se vērșă în Dunăre, ci în Tissa, încātū trebuia să'lū lege cu acēstă din urmă printr'unū διὰ μέσου; pe cândū în privința Oltulū nu încape nici o intervențiune, fiindū unū afluinte directū allū Istrulū.

3. Este imposibilū a căuta tocmai la Mureșu hotarulū Sciției, de ōră-ce acēstă din urmă nu se întindea peste Carpați.

Astū-felū singura logică ni spune că Μάρις ποταμός nu e Mureșulū de astă-đi, ci Oltulū, a treia apă mare spre appusū de Prutū.

Acēstă conclusiune a bunulū simțū se confirmă prin testuri.

Strabone, scriēndū în timpulū luī Cesarū, numescē ca și Erodotu Oltulū Μάριος, și ca și Erodotu n'a fostū înțellesū nici ellū de cătră commentatori.

Ecce passagiulū:

«*Πεὶ δὲ δ'αὐτῶν (Γετῶν) Μάριος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούιον, ὃ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμενον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον.*»

Lătinesce:

«*Per Getas Marisus fluvius in Danubium labitur, quo Romani res ad bellum necessarias subvexerunt*»<sup>3</sup>.

Adecă:

«*Prin Geția se vērșă în Dunăre rîulū Marisus, cătră care Romanii ai înaintatū tōte celle necesare pentru resboiū*».

Romanii nu puteati agîunge la Mureșu fără să fi întratū ānteū în Tissa, mai mergēndū apoi în susū o bună buccată de locū.

Strabone nu scrie de pe auđite ca Erodotu, ci după nesce indicațiunī positive alle armatei romane, precumū ni-o spune ellū însuși<sup>4</sup>.

<sup>1</sup>) RENNEL, *The geographical system of Herodotus*, London, 1800, in-4, p. 414. — KÖPPEN, *op. cit.*, 13. — HEEREN, *Ideen*, I, 2, 275.—RAWLINSON etc.

<sup>2</sup>) *Skythien und die Skythen des Herodot*, Stuttgart, 1841, in-8, p. 138.

<sup>3</sup>) *Ed. Firmin Didot*, lib. VII, cap. 3, § 13, p. 253.

<sup>4</sup>) *Ibid.*, lib. I, cap. 2, p. 11.

*Máριος* nu este dero Mureșul, ci partea de gîosă a Oltului prin care se descarcă în Dunăre: *πεῖ δὲ δι' αὐτῶν Μάριος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούιον*, și pînă la care Romanii, posedîndu degia Mesia, aveau ușa deschisă: *ἢ τὰς παρασκευὰς ἀνεκρίμζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον.*

Nemicu mai netedă, decă interpretîi, între cari figură și d. Rösler,<sup>5</sup> artă fi consultată natura lucrurilor, fără a se opri exclusivamente asupra asemănării nominale.

Mai éccé încă o probă totu atât de decisivă.

Itinerariul lui Antonin, Tabla Peutingeriană și Notitia Dignitatum enumeră în următorul mod *dela appusă spre resărită* o seriă de localități danubiane din Mesia:

## ITINERARIUL ANTONIN:

Appiaria.  
Transmariscam.  
Candidiana.  
Teglicio.  
Dorostoro.

## TABLA PEUTINGERIANĂ:

Appiaria.  
Transmarisca.  
Nigrinianis.  
Tegulicio.  
Durostero.

## NOTITIA DIGNITATUM:

Appiaria.  
Transmarisca.  
Candidiana.  
Teglicio.  
Durostoro<sup>6</sup>.

*Dorostoro, Durostero* sêu *Durostoro, Dristorū* în tôte monumentele din evulă mediū, este Silistria de astă-đi.

Prin urmare, *Transmarisca* se afla spre occidente în apropiare de acestu orașu, nu înse imediatu, ci trecîndu peste alte doue localități: Teglicio sêu Tegulicio, și Candidiana numită altu-felū prin antitesă Nigriniana.

După Itinerariul lui Antonin, între *Transmarisca* și Silistria se numerau 53,000 pași; după Tabla Peutingeriană, 49,000; luîndu d'erū o cifră de conciliațiune între cele doue de mai sus, căpătăm ca ce-va destulă de pozitivu: 50,000, ceța-ce, după calculi celebrul Canina, basați pe anticele mesurători romane autentice de prin muzeele Italiei, corespunde cu vr'o șapte-đeci pînă la șapte-đeci și cinci kilometri.<sup>7</sup>

Căutîndu acum pe o mappă acestă distanță spre appus de Silistria, dăm peste punctul unde din partea Romăniei rîul Argeș se vîrsă în Dunăre.

La Romanii particula *trans* la începutul unui nume localu indica mai totu-d'a-una o pozițiune lîngă o gură de rîu sêu față'n față; noi đicem *«mai totu-d'a-una»*, fiindu-că au putut fi excepțiuni, deși Mannert, mai puțin rezervat, nu le admite nici de cum, considerîndu fenomenul ca o regulă generală.<sup>8</sup>

*Trans-marisca* însemnă: *«în fața rîului Marisca»*, întocmai precum *Trans-dierna* este: *«în fața rîului Dierna»*.

Éccé de ce toți comentatori în unanimitate au atribuitu castellul *Transmarisca* locul Turtukaiului de astă-đi, orașellu turcescu situat pe țermul danubian bulgar și avîndu în față pe mallul oppus gura Argeșului.

De aci înse urmază necessarmente că acestu rîu, acollo unde se cîocnesce cu Dunărea, se numă *Marisca*.

O consecință atât de neapărată o înțellesese degia nu numai Mannert<sup>9</sup>, d'erū și Reichard<sup>10</sup>, și este cîdatu cum de n'a voitū s'o înțelegă Böcking, deși fissă și ellu pozițiunea *Transmariscăi*, ca și ce-l'alți, în fața gurei Argeșului<sup>11</sup>.

<sup>5</sup>) *Rom. Stud.*, 6: «*Maris*, in dem man die Maros Siebenbürgens wiedererkent. Herodot lässt sie zwar in die Donau fließen. Ebenso in viel unterrichteter Zeit noch Strabo etc.» Reurgîndu apoi la paradossu, afirmă că Erodot și Strabone credeau că Tissa e afluintele Mureșului. D'erū ei n'o menționează. Insuși d. Rösler đice: «*Wird die Theiss von beiden nicht erwähnt.*» Cum d'erū o credeau!

<sup>6</sup>) Ap. BÜCKING, *Notitia Dignitatum*, Bonnae, 1853, in-8, t. 1, p. 102, 453.

<sup>7</sup>) CANINA, *L'architettura romana*, Roma, 1840, in-8, t. 2, p. 130.

<sup>8</sup>) MANNERT, *Ros Traiani ad Danubium*, Norimbergae,

1793, in-8, p. 26: «*syllaba Trans qua semper castella ultra flumen in barbarico posita signantur.*»

<sup>9</sup>) *Geogr.*, VII, 114.

<sup>10</sup>) *Orbis antiquus*, Dacia.

<sup>11</sup>) *Notitia dignitatum*, I, 464. — D. BOLLACU, *Topographie de la Roumanie*, Paris, 1856, in-8, cădu într'o contradicțiune și mai curiosă, căci la pag. 27 d-sea mărturesce că *Transmarisca* se afla pe locul Turtukaiului, adecă în fața Argeșului, și totuși la p. 6 afirmă că Ialomița se numă *Mariscus*: «*la Ialomitza, ancien Mariscus*»!! — D. VAILLANT, *La Roumanie*, I, 85, ne assicură că Dimbovița «*s'appelait jadis Marisca*».



Forbiger nu se sfiesce a vedé lucrurile întocmai ca Mannert și Reichard: « Transmarisca, eine der Mündung des Mariscus gegenüber gelegene starke Festung »<sup>12</sup>.

Maș pe scurtă, decă Transmarisca se afla în adevăr în fața Argeșului, cea-ce nu contestă nemiș, atunci vrându-nevrându cursul de gîosă allă acestuî rîu purta numele de *Marisca*.

Este unu faptu scosū din sfera dubiulu.

În adevăr, Geografulu Ravennatū, lucrându în secolulu IX după fontâne geografice vechi, pune în Dacia « fluvius *Mariscus* »<sup>13</sup>.

Astū-feliū Argeșulu se chiāma « *Marisca* » sētū *Mariscus* ».

Înse desinița *iscus-isca*, fie lătinesce, fie grecesce, denotă unu deminutivū.

*Mariscus* sētū *Marisca* însemneză « *Maris-micū* ».

Este dērū învederatū că'n apropiare trebuia să fi essistatū sub numele de « *Maris* », fără epitetū, unū altū rîu maș voluminosū decātū Argeșulu, și acesta pōte fi numāi Oltulū.

« *Mariscus* » cătră « *Maris* » se află în aceia-și relațiune nominală ca « *Pruteșulū* » cătră « *Prutū* », « *Dâmboviciōra* » cătră « *Dâmbovița* », « *Oleșulū* » cătră « *Oltū* » etc.

Este unū lucru surprinđetorū, cumū de aū pututū commentatoril sã recunnōscă că Argeșulu se chiāma *Marisca*, și'n același timpū să nu voescă a înfellege că Oltulū se numā *Maris*!

Așa dērū identitatea « *Marisulū* » cu actualulū Oltū o demonștră:

1. Punerea acestuî fluviū de cătră Erodotū la marginea occidentală Sciției, a căril întindere spre appusū nu trecea peste Carpați;

2. Reversarea « *Marisulū* » erodotianū imediatū în Dunăre, pe cāndū Mureșulū cellū transcarpatinū e nu numāi pré depărtatū, dērū încă se vērșă în Tissa;

3. Testulū luī Strabone despre înaintarea de peste Dunăre a armelorū romane contra Dacilorū anume cătră gurile « *Marisulū* »;

4. Vechia numire de « *Maris-micū* », sub care era cunnoscūtū rîulū Argeșū, vecinū allū Oltulū.

Dērū maș este o probă. . .

În passagiulū reproduș maș susū, Erodotū ni spune că *Marisulū* vine din țerra Agatirsilorū. Dērū cine eratū acestiia și unde locuīa?

« *Agatirsil*, — țiece Erodotū, — se distingū prin portulū cellū maș desfētātū și prin podōbe de aurū »: Ἀγαθῦρσοι δὲ, ἀβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ, καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα<sup>1</sup>.

După ce descrie apoī communismulū acestuî curiosū poporū, la care femeiele aparțineatū tuturora, încātū bărbațil trāīaū într'o eternă frățīă à-la-Fourier fără certe de gelosiă, Erodotū adaugă că « în celle-l'alte *Agatirsil* urmēză obiceelorū *tracice* »: τὰ δ' ἄλλα νόμια Θρηίξι προσκεχώρηκασι.

Impressionațil de abundența aurulu, commentatoril aprōpe în unanimitate caută pe *Agatirsil* în Transilvania<sup>2</sup>, ertū Nadezdin în partea occidentală a Moldovei de susū, perđendū

<sup>12</sup>) Geogr., III, 1097.

<sup>13</sup>) Ravennatis anonymi cosmographia, ed. Pinder et Parthey, Berolini, 1860, in-16, p. 179 (IV, 5).

<sup>1</sup>) IV, 104.— CARL RITTER, Vorhalle, 287: « Was Herodot von den Agathyrsen sagt, dass sie sehr schön gekleidet oder in weiche Kleider gehüllt gingen (ἀβρότατοι, i. e. mit zarten, sch'nen Kleidern), viel Goldschmuck trügen etc. Jenes ἀβρότατοι ἄνδρες (lautissimi) kann nicht, wie man wohl gesagt, als Weichlinge gelten, da im Gegentheil diese Agathyrsen, wenn

sie schon Anfangs den Skythen ihre Hilfe verweigern, nachher sich sehr tapfer und keineswegs als ein rohes Volk benehmen, wie etwa ihre Nachbarn, die Melanchlänen und Androphagen. Dasselbe Beywort, welches Herodot bezeichnend ihnen beylegt, findet sich in Orpheus dem Argonaut,—bey den weichgekleideten Mäoten (Μαιώτας ἀβροχίτωνας, i. e. molliter et delicate tunicatos b. Gesner)».

<sup>2</sup>) RENNEL, op. cit., 414.— HEEREN, I, 1, 94.— RÖPPEN, 13, 68.— NIEBUHR, I, 377.— etc.

cu totul din vedere cea-laltă particularitate nu mai puțin semnificativă: obiceiul tracice. Pentru ca testul lui Erodott să fie cu deservire împăcat, câtă să găsim nu numai o regiune aurisă, ci încă în vecinătatea Tracilor, său cellu puțin să n'o despărțim de densi prin neștrăbătuta barieră a Carpaților; ș'apoi o regiune la sud de munți, ertu nu la nord, căci decă nu podobește de aur, înca « portul cellu mai *desfătat* » nu simpatise cu crivățul.

Avemă dero la mână patru criterie forte positive pentru a descoperi țerra Agatirsiloru:

1. Mine de aur;
2. Apropierea de hotarele Traciei;
3. O espozitiune sudică;
4. Porțiunea superioară a unui fluviu ce se vearsă în Dunăre.

Noi dicem *porțiunea superioară*, căci testul lui Erodott nu implică nici de cumă isvorirea, ci numai simpla trecere a Marisului prin pământul Agatirsiloru înainte de a atinge Scitia: ἐκ δὲ Ἀγαθόρων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμπόσεται τῷ Ἰστροῦ.

Aceste patru condițiuni esențiale le întruneste întreaga zonă sub-muntină a Terrei-Românesce, pe care despre nord o apără Carpații, la mișu-locu o despice Oltul, ertu la o costă o scaldă Dunărea, punend'o în contact cu Tracia.

La ambele capete ale acestui lungu brâu de pământ, la capetulu spre Temeșiana și la capetulu spre Moldova, degia Neigebaur recunoscuse urmele esistenței ale unei sistematice extracțiunii de aur din epoca Romanilor<sup>3</sup>.

În timpul lui Erodott înse progresulu montanisticu nu mersese pene acolo.

Căutarea aurulu în arina rîurilor, cari illu carră cu deosebire în urma ploilor, mai totu d'a-una redusu în pulbere, deru câte o dată chiaru cu bucăți forte mari<sup>4</sup>, este modul primordial, întrebuintatu din vechime la tote poporele și descriu în litteratura chineză degia cu 2,000 de ani înainte de nascerea Mântuitorulu<sup>5</sup>.

Erodott n-o spune și ellu într'o mulțime de passage<sup>6</sup>.

Așa deru avuția de aur a Agatirsiloru nu consista în ascunsele vine din sînul pământulu, ci în aurosul nășipu allu apelor; și tocmai în regiunea de sus a Munteniei ne întâmpină cu grămadă undele cele purtătoare de aur, Argeșulu, Topologulu, Dâmbovița, și roie mai mênunte și regele tuturor: Oltulu<sup>7</sup>.

### § 13

#### AURULU OLTENU ÎN CIMITIRULU PRE-ISTORICU DELA HALLSTADT.

Înainte de a pași mai departe cu analiza critică a geografiei lui Erodott, ni adducem a-minte promisiunea dată în Studiulu II de a limpezi istoria primitivă a esportațiunii comerciale a aurulu oltenu; o cestiune forte interesantă, menită a arrunca o rață de lumină assupra uneia din numeroșele probleme ale așa numitei archeologie pre-istorice.

<sup>3</sup>) *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Breslau, 1854, in-8, p. 107: « Von dort (Piatra tăiată) läuft eine Parallelkette von dem Hauptstock der Karpathen auf dem linken Ufer der Bistritza unter dem Namen Halenka und Pipernik fort, die Urgirgsformation beibehaltend, bis nach Piatra. Die Kette sendet einen Nebenzweig östlich gegen Baja: dort finden sich Spuren alter Goldbergwerke, wie im Ural, besonders am Bache Bogata d. h. reich, zu Nikadien und Sirna. Man kann die alten Arbeiten beinahe drei Stunden weit verfolgen; auch in dem festen Gebirge findet man anstehende Goldgänge; z. B. bei Breleni, westlich von Hango, an der Bistritza, dem alten Goldflusse.—Auch in Vulkanerthale des Syl, in der Walachei, findet man Spuren des Bergbaues früherer Zeit, besonders von Goldwäschereien, zu deren Schutze wahrscheinlich die beiden römischen Castra

bei Bombesti und Poutscheni erbaut worden sind.»

<sup>4</sup>) Vești BÖHM, *Geschichte des Temeser Banats*, Leipzig, 1861, in-8, t. 2, p. 132, despre o bucată în greutate de 90 galbeni, găsită în apa Nera din Banat și conservată în Museulu Naturalu din Viena.

<sup>5</sup>) TIEN-KONG-KAI-W, ap. HÖFER, *Histoire de la chimie*, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 19.

<sup>6</sup>) III, 106; IV, 195; V, 101 etc.

<sup>7</sup>) TUNOSLU, trad. Sionu, p. 37: «Aurul se exploatează din nisipulu rîurilor Oltulu, Topologulu, Argeșulu și Dâmbovița, de cătră Țigani domnesci numiți rudari».—NEIGEBEUR, *op. olt.*, 108: «Fast in allen Flüssen, welche die Ebene zwischen dem Oltez oder Olto und der Jalomitza durchströmen, zeigen sich Spuren von Goldsand».

În anii trecuți făcuse un mare sgomot în lumea științifică descoperirea la Hallstadt în Austria Superioară, adică în archiducatul austriac de peste Ens, a unui întreg cimitir dintr'o epocă fabuloasă.

După calculul cei mai moderați, acestu imens câmp mortuar, compus din câte-va mii de grópe, este cu patru, cinci și chiar șesce secolii mai vechiu de nascerea Mântuirului, încât în terme medii coincide anume cu timpulul lui Erodott, se mai bine șicându allu dominațiunii Agatirsilor la cataracte Dunării <sup>1</sup>.

Intre celle-alte lucruri dela Hallstadt, atențiunea archeologiei a fostu nu puțin escitată prin presința mai multor obiecte de aur.

S'au ivitu pêne acum două diverse teorie asupra proveninței comerciale a acestu metallu, pe care nu'lu offeră acollo însă-și localitatea.

Chimistul Fellenberg, după ce arrătă prin analiză că aurul dela Hallstadt se compune din 73.78 părți curate, 11.06 de argint și 15.16 de cupru, fără nici un amestec de platină, conchide apoi că nu putea fi addus din Ural, ci mai currându din Transilvania <sup>2</sup>.

Acéstă conclusiune s'a părutu tuturor atātu de plausibilă, încât Figuiet, allu cărua necontestat meritul este de a fi cellu mai bun vulgarisator allu științelor naturale, o repetă ca ce-va pozitiv: «l'or était sans doute extrait des mines de la Transilvanie» <sup>3</sup>.

O singură împregiurare distruge acéstă teoriă.

Ardélului îi lipsesce cu deseversire o mare arteria fluvială, fără ajutorul cărița, de nu astă-și în secolul drumurilor de ferru, cellu puțin în depărtata anticitate, cându orî-ce alte căi de comunicațiune se distingeau prin cea mai perfectă nullitate, era peste puțință o întinsă mișcare mercantilă <sup>4</sup>.

Insu-și Mureșul, cellu mai voluminosu riu allu Transilvaniei, nu este decât unu affluente allu Tisei, carea la rîndul se plătesce tribut Dunării, ambele făcându în cursul lor unu ocolu sôrte lungu pêne a veni să-și desfunde apele în albia danubiană.

Lipsită de termii unu fluviu nedependente și ermeticesce închisă din tôte părțile între ziduri de munți, cari îi formeză o formidabilă barieră mai cu sémă despre occidente, Transilvania se afla în imposibilitate de a approvisiona cu aur tocmai Hallstadtul.

Nu e dérö de mirare că s'a mai încercat să-și facă locu o altă teoriă esplicativă.

Baronul Sacken crede că aurul dela Hallstadt aru fi originaru din Gastein, situatü nu departe de acollo, basându-și opiniunea pe unu fragment allu lui Polibiu, conservatü de cătră Strabone <sup>5</sup>.

Din nenorocire inse, în locu de a susține pe d. Sacken, fragmentul în cestiune illu combatte.

În adevêr, ce șice Polibiu?

Cumü-că în *filiele selle*, adică cu vr'o două secolii înainte de Cristü, se descoperise la nordul Illiriei o mină de o extremă abundință, astü-feliu că d'o dată făcuse a scade prețulu aurului în tötă Italia <sup>6</sup>.

<sup>1</sup>) SACKEN, *Das Grabfeld von Hallstadt in Oberösterreich*, Wien, 1868, in-4, p. 145: «Die zweite Hälfte des ersten Jahrtausends vor Chr.»

<sup>2</sup>) *Ibid.*, 119: «Die chemische Beschaffenheit ist nach Fellenberg (Mittheilungen der naturforschenden Gesellschaft zu Bern, 1864, 1865): 73. 78 Gold, II. 06 Silber, 15. 16 Kupfer, von Platin keine Spur. Es stammt nach des genannten Chemikers Vermuthung eher aus Siebenbürgen als aus dem Ural».

<sup>3</sup>) *L'homme primitif*, Paris, 1870, in-8, p. 391.

<sup>4</sup>) LIST, *Economie Politique*, trad. Richelot, Paris, 1857, in-8, p. 137: «C'est une règle générale que l'activité commerciale et la prospérité du littoral dépendent du plus ou moins d'importance du bassin fluvial auquel il se rattache. Qu'on jette les yeux sur la carte d'Italie, et l'on trouvera dans la grande

étendue et dans la fertilité de la vallée du Pô l'explication naturelle de la supériorité marquée du commerce de Venise sur celui de Pise et de Gènes. Le commerce de la Hollande était alimenté par le bassin du Rhin et de ses tributaires; il dut surpasser celui des Anseates, dans la même proportion que ce bassin l'emportait en richesse et en fertilité sur ceux du Weser et de l'Elbe».

<sup>5</sup>) SACKEN, 119: «Die grösste Wahrscheinlichkeit aber spricht dafür, dass es in den unfernen Goldlagern der Tauernkette im Gasteiner oder Rauris-thale, die nachweislich schon in sehr alter Zeit, sicher schon vor den Römern ausgebeutet wurden, gewonnen worden sei. Strabo, IV, 208.»

<sup>6</sup>) Veđi însuși testulü în STRABONIS *Geographica*, rec. Müller et Dübner, Paris, 1853, in-8, p. 173.

Aşa d'erö :

1. Prima extracțiune a aurului dela Gastein este cu multă posterioară obiectelor de aurü dela Hallstadt;

2. Aceste din urmă, după cumü le descrie însuși d. Sacken, sunt foarte puține și foarte suptiri, ceia-ce probéză—dice d-sea— «că metallul era *forte rarü și forte scumpü*»<sup>7</sup>, adecä doue cercustanțe într'o opposițiune diametrală cu *multimea și estințata* din testulü luı Polibitü.

La cea änteia obiectiune s'arü puté respunde că unele morminte dela Hallstadt se parü a fi din timpulü luı Polibitü; înse chiarü în acestü casü remäne a se demonstra în speciä că aurulü nu se găsesce acolo în grópele celle mai vechi sétü intermediare.

La a doua obiectiune nu se póte respunde nemicü.

Pentru ca la Hallstadt aurulü sä se fi bucuratü de mare raritate și de mare scumpete, ellü catä sä fi fostü addusü dintr'o regiune depärtatä.

Nu înse din Transilvania, ci dintr'o altä țerrä avëndü la dispozițiune callea comercialä a Dunärii, care duce dreptü în Austria Superioară.

Éccë-ne d'erö reveniți pe nesimțițe în Oltenia la auriferii Agatirși ai luı Erodotü : χρυσοφόροι τὰ μάλιστα.

Ne mai împinge totü aci însă-și epoca cimitirului dela Hallstadt, a căruia cea mai vastä parte se referä la secolulü V înainte de Cristü.

Și nu numai epoca, d'erü pënë și compositiunea chimică a aurului de acolo: aprópe 74 părți curate pe lóngă carü abia 11 de argintü și 15 de cupru.

Nici o datä aurulü ardelénü nu s'a rădicatü la unü asemenea gradü de puritate.

Éccë în astä privință nota, pe care äü bine-voitü a ni-o comunica d. Dr. Bernath și d. professorü Stefanü Michăilescu :

«Aurulü se găsesce în Transilvania sétü în stare nativä, sub formä cristallinä (octaedrice și derivatele) și ca incrustațiunü ușore în gangä de porfirü cloritostü și quartzü, filóne ce străbattü gressele carpatice și formațiunile gypsóse, unde se mai aflä și mineraie de pyritä, blendä etc., sétü în combinațiune cu tellurele, formändü mineralulü cunoscutü sub numele de *sylvanitä* (telluro-aurate de argintü)  $3\text{Te}^{\circ}\text{Au} + \text{Te}^{\circ}\text{Ag}$ . Mineraiele variază sub raportulü avuției lorü; elle mergü avëndü aurü și argintü dela 2, 6, 10 pënë la 20 procente, äerü restulü este gangä. Compositiunea sylvanitei, după d. Petz, este :

59, 97 tellure,  
26, 97 aurü  
11, 47 argintü,

«și restulü pënë la  $\frac{1}{10}$  este formatü din antimonitü, cupru și plumbü. Vrea să dicä sylvanita «copprinde aprópe  $38 \frac{1}{10}$  metallü extractibilü, din care  $27 \frac{1}{10}$  aurü».

În aurulü transilvanü înträ cellü multü 20—30 părți curate, pe cândü acella din cimitirulü dela Hallstadt ni offerä peste 70.

Orı-ce identificare e peste puțină.

Sä ne întórcemü acumü la aurulü olténü.

La începutulü secolului trecutü, cândü banatulü Oltului încäpuse sub dominațiunea Curții dela Vienna, gubernatorulü austriacü allü Crafovei comitele de Stainville se gräbi pe datä a înființa pentru speculațiunea avuțiilor metallice locale o deosebitä societate comercialä, care n'a întârziatü a constata că aurulü din näsipurile Oltului e cu multü *mai bunü*,

<sup>7</sup>) SACKEN, 76: «Die Feinheit des Drahtes erklärt sich wohl aus der Seltenheit des Goldes, das auch, wo es in unseren Gräbern in Plättchen vorkommt, ausserordentlich dünn ausge-

schlagen erscheint; das Gold hatte also offenbar einen hohen Werth, und ein Stückchen dünnen Drahtes mag schon etwas namhaftes gegolten haben. Es hat nur die Stärke einer Stecknadel etc.»

mai pură, mai frumosă decâtă acellă din Transilvania, precumă de asemenea aurulă din Motru, din Lotru, din Rudară și din celle-l'alte ape alle Vălcir, Gor-giului și Mehedințului.<sup>8</sup>

Totă pe atunci maiorulă austriacă Schwanz von Springfels, după ce studiase cestiunea la fața locului, ȳice la 1720 că: «aurulă olténă este cu multă mai pură decâtă acella ce se găsește în Transsilvania și'n Ungaria»<sup>9</sup>.

În fine în același ană ecce ce ni spune cu entusiasmă despre aurulă olténă naturalistulă Schendo Vanderbech, carele petrecea în Oltenia ca medică în armata austriacă: «quod non solum magis graduatum, utpote argenti miscella nequaquam inquinatum, Transilvanicum aurum examinis iudicio praecellit, sed et copia rudium collectorum negligentiam compensante, et insolita granulorum magnitudine distinguitur. Neque enim in solo fluvio Aluta, sed et in Argisch et Dambovitza, in quibus frequens est huiusce aureae loturae cultus, observare licuit, non auri tantum ramenta ac subtiliorem scobem separari, sed et lapides ferme siliceos graviore pondere se commendantes, nulloque licet externo metallici vaporis vestigio notatos, dein contractos tamquam nucleum aurum purissimum granulatum drachmae unius pondus saepe aequans in cavitate lapilli delitescens exhibuisse...»<sup>10</sup>.

Astă-feliă însă-și chimia se pronunță contra transilvanismulă și pentru oltenismulă aurulă dela Hallstadt.

Ună asemenea verdictă este definitivă, și demonstră încă o dată că știința istorică nu pôte agăunge la o mare dosă de certitudine, decă nu va fi strânsă legată, după sistema lui Augustă Comte, cu tôte științele positive, căci istoria e omulă, ără omulă este prisma naturei.

Nu numai în anticitate, ci chiară astă-đi aprăpe totalitatea aurulă pusă în commercă provine din spēllarea năsipulă auriferă<sup>11</sup>.

Pe acestă terrēmă contingintele rîurilor oltene ară puté fi unulă din celle ăntefe, atătă printr'o calitate sôrte superiôră a aurulă, precumă și prin cantitate.

Pe la finea secolulă trecută, profitândă de o ocupațiune militară, ună Rusă își combinase ună serviciă de mėsă din aură olténă<sup>12</sup>, ără generalulă Bawr ni spune că avusese ocasiună: «de a vedé ănnelle și chiară vase făcute din aurulă ce se găsește în arina Oltulă»<sup>13</sup>.

De dincollo, pe cōsta occidentală a crescutulă Carpaților, în acea-și liniă și'n acea-și apropiare de Dunăre, dără într'o mai mică proporțiune și nu scimă decă de o calitate analăgă, Temeșiana ni offeră la rōndulă seă năsipă aurosă spre appusă de Mehadia în marea valle a Almașulă<sup>14</sup>, care făcea și ea parte în evulă mediă, precumă amă vedută în Studulă I, din puterniculă banată allă Severinulă.

Ecce de unde, ără nică decumă din Transsilvania și cu atătă mai puțină din Illiria, provine escellentele metallă observată în obiectele dela Hallstadt.

<sup>8</sup>) SULZER, *Gesch. d. trans. Daciens*, I, 152-153: «Zur Zeit der österreichischen Regierung im Krajowaer Banate lieferte die vom Stainville errichtete Goldwäschergesellschaft aus dem Altflusse gefischtes Gold, welches viel höher, reiner und schöner, als das siebenbürgische war, für etliche 1000 Gulden jährlich ein... Stainville starb; die Gesellschaft bekam nichts mehr zu essen, und so hatte diess Goldwäschergeschäfte ein Ende, ob man schon auch in dem Motrul und in dem Lotru im mehedinzer Bezirke, bis an den Buch Ruderiassa, sehr reiche Gänge der Goldkörnchen entdeckt hatte».

<sup>9</sup>) Beschreibung der österreichischen Walachei, 1720, in *Ungarisches Magazin*, III, 194: «das hohe und reinste Gold, desgleichen in Siebenbürgen und Ungern nicht gefunden wird.»

<sup>10</sup>) Valachie cis-alutanae descriptio, 1720, in KÖLESER, *Auraria Romana-dacica*, ed. Seyvert, Posoni, 1780, in-8, nepaginată.

<sup>11</sup>) DELAFOSSE, Or, in ORBIGNY, *Dictionnaire universel d'histoire naturelle*, Paris, 1861, in-8, t. 9, p. 145: «Ce sont les lavages des sables qui, dans presque toutes les parties du monde, fournissent la plus grande partie de l'or que l'on recueille pour les besoins du commerce». — Năsipulă brasiliană concurge annualmente pentru 24 milioane franci.

<sup>12</sup>) SULZER, 152: «Im letzten russischen Kriege prahlte ein gewisser russischer General mit einem kleinen Tisch-service der aus walachischem Golde verfertigt war.»

<sup>13</sup>) BAWR, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Francfort, 1778, in-8, p. 8: «Les gens du pays m'ont assuré, que plusieurs rivières de la Valachie charrient des grains d'or parmi le sable. J'ai vu des bagues et des vases, faits de l'or qu'on trouve parmi le sable de l'Olta».

<sup>14</sup>) BEUDANT, *Voyage minéralogique en Hongrie*, Paris, 1822, in-4, t. 2, p. 314, 326.

Esportatiunea aurului de alluviune din Oltenia și'n parte din Temeșiana, adecă de pe termii Dunării de ambele laturî alle cataractelorî, de unde firesculî drumî comercialî se întinde departe în susulî fluviului pînă'n ânima Germaniei, ni presintă d'erō trei interesante epoce:

1. Cu câți-va secolî înainte de Cristî, cîndî zōna muntōsă a Terrei-Romănesci era locuită de Agatirsî;
2. In sutimile X — XIV din evulî mediu, cîndî epepea Nibelungilorî, precumî amî veșutî în parăgrafulî precedent, celebra aurulî din țerra Bass-arabilorî: «gold ūz Araby»;
3. In primii annî ai secolului trecutî, cîndî guvernamentulî austriacî se apucase cu multă activitate a rădica susî în Oltenia industria spellării aurului fluvialî, pînă ce succesulî începutului s'a paralisatî prin mōrtea înjelleginteluî comite de Stainville. Nu mai vorbimî despre periodulî romanî, fiindî mai cunoscutî<sup>15</sup>.

## § 14.

## CE ÎNSEMNĂ CUVÎNTULÎ MARIS LA SCIȚI?

Din celle de mai susî rezultă că:

1. Teritoriulî românî dela Nistru pînă la Oltî aparținea în epoca lui Erodottî Scițilorî;
2. Spre apusî de Oltî și'n susulî ambilateralî allî acestuî fluviî locuiatî Agatirsî;
3. Oltulî, carele despărțea pe Scițî de Agatirsî, se chiăma Maris în porțiunea inferiōră la reversarea'î în Dunăre și pe malulî seî orientatî pe unde forma hotarulî Sciției.

Opiniunea generală este că termenulî «Maris» arî deriva dintr'ō temă *mar*, apă, de unde sanscritulî *mīra*, celticulî *mor*, goticulî *marci*, latinulî *mare*, slaviculî *more*, litvanulî *mares* etc.<sup>1</sup>

Dicerea arî putē si nu numai ariană, d'erî și turanică, căci în limba mongolă de assemenea *muran* însemneză fluviū<sup>2</sup>, ba încă se mai anină în cōda mai tuturorî numilorî fluviiale: *Aikra-muran*, *Kuk-muran*, *Un-muran*, *Akry-muran*, *Djaghin-muran*, *Djurdja-muran* etc.<sup>3</sup>

Din dată înse ce s'a demonstratî caracterulî Marisului de fruntariă între Sciția și Agatirsia, ni se presintă o altă etimologiă mai corectă.

În limba samscrită *marpā* vrea să dîcă hotarū.

În ramura eranică a familiei indo-europee somulî *p* din acestî cuvîntî se sibillēză, astū-feliū că persianesce și armenesce hotarulî se chiămă *marz*.

În limba albanesă, interesantulî restî allî vechiului graiū tracicū, verbulî *mar-olq* esprimă ideia de «a termina».

Radicala samscrită este *mar*, a despărți, de unde greculî *μερί-ζω* etc.

*Maris*, ca anticulî nume allî Oltului, va fi însemnândî d'erî în limba scitică: «hotarū».

## § 15.

## SIGINIIL

În timpulî lui Erodottî comerciulî aurului înavușia pe mallulî nordicū allî Dunării nu numai pe Agatirsî; d'erî și pe veciniî lorî din Temeșiana, cari se parî a fi giucatî atuncî unî rolî de samsari între dēnșii și între popōre mai obscure din centrulî Europei.

Testulî sună:

«... Ταρταί μὲν δὴ Θρηάκων εἰσὶν αὐταί. Τὸ δὲ πρὸς βορρῆν ἐκ τῆς χώρας ταύτης, οὐδείς ἔχει φράσαι τὸ ἀπρὸς οὐρανὸν εἰσεῖν ἀνθρώπων οἱ οὐκ ἐόντες αὐτῆν, ἀλλὰ τὸ πέραν ἧδη τοῦ Ἰστροῦ ἐρημος χώρα φαίνεται εἶσοσσι καὶ ἀπειρος. Μούρους δὲ δι-

că tema ariană *mar*, apă, este unî imprumutî din limba chineză: «*ma*, eau.»

<sup>3</sup>) ABULGASI BAHADUR CHAN, *Historia Mongolorum*, ed. Rumiantzov, Casani, 1825, in-8, p. 27.

<sup>4</sup>) BHTLINGK und ROTH, *Sanskritwörterbuch*, Petersb., 1855, in-4, t. 5, p. 589.

<sup>15</sup>) Cf. mai susî § 12, nota 3.

<sup>1</sup>) SAFARIK, *Slow. Staroz.*, 408.

<sup>2</sup>) DU HALDE, *Description de la Chine*, La Haye, 1736, in-4, t. 4, p. 52: «Mouren signifie riviere en langue mongole.»

— SCHLEGEL, *Sinico-Arynae*, Batavia, 1872, in-8, p. 18, erode

ταμαί πωθῆσθαι οἰκόντας πέρην τοῦ Ἰστροῦ ἀνθρώπους τοῖσι οὐνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτε χρωμένους Μηδικῇ. Τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λαοίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βῆθος τῶν τριχῶν, μικροὺς δὲ καὶ σίμους καὶ ἀδυνατούς ἀνδρας φέρειν. ζειγνυμένους δὲ ὑπ' ἄρματα εἶναι δευτάτους, ἀρμακπλατέειν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. Κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὖρους ἀγχοῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῇ Ἀδρίῃ. Εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι ὅκως δὲ οὗτοι Μήδων ἀποικοὶ γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῇ μακρῷ χρόνῳ. (Σιγύννας δ' ὧν καλεῖσαι Λίγυες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλῆς οἰκόντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα). Ὡς δὲ Θρηήκες λέγουσι . . . <sup>1</sup>

Adecă:

«... Astū-felū sunt înmormântările la Traci. Nemiņi nu pôte spune cu certitudine, ca «ce felū de ómenī vorū fi locuindū la nordū de acestā regiune; se crede înse că dincollo de «Istru se întinde unū pământū desertū și nemărginitū. Singurī dintre cei ce locuescū peste «Dunăre, despre carī putusemū afla eū, sunt așa numițī Siginnī, îmbrăccațī în hañe medice. «Caiī lorū se ȕice a fi plétoșī peste totū, avēndū pēru lungū pēnē la cincī degete, micī și «cārni și neputincioșī pentru cǎllăriă, dérū fórte iușī la trasū, din care causă Siginnī āmblă «în cǎrruțe. Hotarele lorū agūngū pēnē la Enețīī cei de lōngă Marea-adriatică. Eī pretindū «a fi de origine medică; dérū în ce modū, eū-unulū nu mă pociū domeri, deși într'unū lungū «intervallū de timpū tóte sunt possibile. (La Ligurīī cei ce locuescū d'assupra Marsiliē se «numescū Siginnī neguțitorīī, érti la Ciprianī lāncele) Maī spunū Traciī etc.»

Passagīulū pusū de cǎtră noi în parentesī se hānuesce generalmente a nu fi eșitū din mână lui Erodotū; înse aflāndu-se în tóte manuscriptele și'n tóte edițiunile, noi n'amū socotitū de cuviințā a'lū supprime.

Să întrāmū acumū în analiză.

Relațiunea erodotiană despre Siginnī este de provenințā tragică.

Acestā appare din următórele considerațiunī fundamentale:

1. Erodotū o bagă la începutulū librului V, consacratū unei descrierī monografice a Traciei;
2. Pentru a arrēta dela cine anume cǎpētase tóte celle relative la Siginnī, ellū trece imediatū la o altă narrațiune cu cuvintele: «maī spunū Traciī».

Dérū Tracia în Erodotū este o vorbă fórte vagă, sub care se copprindeaū Gețīī, Bistonīī, Trausīī, Doberīī, Peoniīī, Odomanțīī și o grāmādă de alte popóre, aparținēndū tóte unei colossale gințī, pe care ellū o numesce cea maī numerosă în tótă Europa: Θρηήκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετὰ γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων <sup>2</sup>.

Anghfulū meridionalū dintre Pontū și Dunăre illū ocupaū Gețīī, cu carī singurī dintre tóte națiunile tralice se învecinaū Scițīī, după cumū urmēzā chīarū din cuvintele acestora, reproduse de cǎtră Erodotū: Θρηήκας καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῖν ἐόντας πλησιοχώρους Γέτας <sup>3</sup>.

Numaī Gețīī fiindū limitroșī cu Sciția, întrēga Dunăre sudicā pēnē la punctulū reversării Oltului intra în teritoriulū geticū, adecă ce-va maī multū sēu ce-va maī puținū, cǎci nu este probabilū că fruntaria occidentală a Scițilorū și fruntaria occidentală a Gețilorū să fi tăiatū sluviulū printr'o liniă perpendiculară.

Acea ramură tragică, dela care s'a fostū informatū Erodotū despre Siginnī, nu eraū Gețīī, de óră-ce acestīī se învecinaū numaī cu Sciția și cellū multū cu o fracțiune din teritoriulū agatirsicū.

Prin urmare cată s'o aședāmū maī spre appusū de dēnșīī cam în Serbia actuală, și astū-felū vomū avē în fațā'y pe Siginnī anume în Temeșiana de astă-ȕī.

Dramaturgulū Sofocle, scriitorū contimpurēntū lui Erodotū, confirmă acestā interpretațiune.

Intr'unū passagīu, conservatū de cǎtră Strabone, ellū ȕice că «Troianulū Antenorū și Enețīī fugiserā în Tracia și de acollo la Marea-adriatică»: τὸν μὲν οὖν Ἀντήνορα καὶ τοὺς παῖδας μετὰ τῶν περιγενομένων Ἐνετῶν εἰς τὴν Θράκην περισωθῆναι, κἀκεῖθεν διαπεσεῖν εἰς τὴν λεγομένην κατὰ τὸν Ἀδρίαν Ἐνετικὴν <sup>4</sup>.

<sup>1</sup>) V, 8-10.

<sup>2</sup>) V, 3.

<sup>3</sup>) IV, 98.

<sup>4</sup>) Ap. STRAB., XIII, 1, § 53.

Confrunțați acumu ambele indicațiuni topografice.

Dincollo de Dunăre noi vedem în Sofocle Tracia agîungîndu pînă la țerra Eneșilor de lîngă Marea-adriatică.

Dincôce de Dunăre noi vedem în Erodotu Siginnia agîungîndu éroși pînă la țerra Eneșilor de lîngă Marea-adriatică.

Una dincollo, cea-l'altă dincôce de Dunăre, ambele sunt puse față'n față într'o pozițiune paralelă.

Conformitatea este perfectă, arrêtându-ni totu-d'o-dată că în epoca lui Sofocle și a lui Erodotu, adecă cu vr'o patru-cincî secolî înainte de Cristu, Italia era considerată ca pre-propriată de cataracte Istrului, cea-ce mai rezultă încă și din generala opiniune a anti-citășii că unu brațu allu Dunării se versa în Marea-adriatică<sup>5</sup>.

În faptu, precumu amu mai spus'o, Siginnia correspundea numai cu Temeșiana și Tracia numai cu mallulu oppustu allu Serbiei, nu mai departe decătu atăta.

Aci totuși nu se închiăia analiza.

S'o urmărimu pînă 'n capētu.

Intr'unu altu passagiu Erodotu ni dă indirectu pînă și numele specialu allu acellei Tracie: «câmpia triballică», πεδίον τὸ Τριβαλλικόν, deși în restulu operei selle nu se găssesce nici o mențiune despre poporul tracicu allu Triballiloru.

«Câmpia triballică», după cumu o descrie densuslu, se afla dincollo de Dunăre, ocupându territoriulu dintre acestu fluviu și dintre acea parte a Iliriei unde locuia Eneșii<sup>6</sup>.

Totu acollo din punctu în punctu noi găssim pe Triballu cu patru secolî mai încôce în geografia lui Strabone, carele ni-l arrêtă învecinașii spre nordu cu Istrulu, spre resăritu cu Geșii și spre occidente cu Iliria<sup>7</sup>, cea-ce constituă litteralmente Τριβαλλικόν πεδίον.

Așa dérô, urmărindu cestiunea din passu în passu, noi amu reușitu a restabili în Erodotu, condușii numai de contestu și de autoritatea contimpurənă a lui Sofocle, unu punctu forte însemnatu: relațiunea despre Siginnii ellu o datoră anume națiunii tracice a Triballiloru, aședate atunci pe țermulu sudicu allu Dunării spre apusulu de Geșii în Serbia de astă-dî.

Suntemu înse departe de a ni închipui că «părintele istoriei» aru fi cercetatv vre-o dată personalmente regiunea tracică pe care o numesce πεδίον τὸ Τριβαλλικόν.

Commercianșii din tôte țerrele peninsulei balcanice visita la gurele Dunării colonia milesiană Istria, și nu așurî decătu acollo trebuia să fi căpătatu Erodotu dela Triballu noțiunile selle despre Siginnii, întocmai precumu în Olbia séu τὸ Βορυσθεναϊκῶν ἐμπόριον<sup>8</sup>, o altă coloniă totu milesiană pusă la gurele Niprulu, ellu se informa despre Sauromașii, Budinșii, Nuri și restulu popórelorv din acea direcțiune.

Istria și Olbia, unu stabilimentu grecu la marginea Traciei și unu stabilimentu grecu la marginea Scitiei, ambele într'unu ne'ncetatv contactu comercialu cu tôte némurile de pe littoralulu nord-vesticu allu Pontulu, erau localitățile celle mai nemerite pentru a procura istoriculu grecu perspectiva lumi barbare de gîuru în gîuru.

Noi întrebuițăm într'adinsu cuvêntulu *perspectivă*, căci numai ellu esplică natura spuselorv lui Erodotu, carele este totu-d'a-una atătu de precisu cându povestescce cea-ce se apropiă de Istria séu de Olbia, dérô devine apoș treptatu din ce în ce mai confusv în porțiunea depărtării rașei selle de observațiune dela aceste doue centruri.

<sup>5</sup>) APOLLONIUS, STRABO, VALERIUS FLACCUS etc. analizași pe largu de UKKERT, *Über die Argonautenfahrt*, în *Geographie der Griechen und Römer*, Weimar, 1816, în-8, t. 1, part. 2, p. 320-350.

<sup>6</sup>) IV, 49.—Cf. I, 196.

<sup>7</sup>) STRABO, VI, 6, § 11, 12 etc.

<sup>8</sup>) IV, 17, 78.



## § 16.

## CARACTERULŢ COMMERCIALŢ ALLŢ SIGINNILORŢ.

Siginnii locuiaŢ în TemeŢiana, învecinaŢii spre sudŢ cu Triballii Ţi spre resăritŢ cu Agatirsii, astŢ-sellu că de ceŢ Ţntei Ţi despărŢia Dunărea Ţi de ceŢ-l'alŢi CarpaŢii, ertŢ spre appusŢ teritoriulu lorŢ mergea apröpe pēnē la Illiria.

DeŢi nu atătŢ de desfētaŢii, nu ἀβρότατοι ca Agatirsii, Siginnii se distingeaŢ totuŢi de asemenea prin avuŢia vestmēntuluŢ, cāci purtaŢ haŢne-medice, ἐσθητι χρωμένους Μηδικῆ, Ţi ErodottŢ ni spune ellŢ-ŢnsuŢi Ţntr'unŢ altŢ passagŢu că lussösa îmbrăccăminte persiană era imitată după acea medică: tiare, tunicē mânecate de varie culori etc.<sup>1</sup>

CaŢi SiginnilorŢ, micŢi, pletoŢii Ţi cārniŢi, nu puteaŢ servi la cällăria, dertŢ prin ŢuŢelă eraŢ de minune la hamŢ, ceŢa-ce făcea ca stăpāniŢi lorŢ să totŢ Ţmble mereŢ în cārruŢe.

Aceste douē amēnunte despre Siginnii, abundenŢa Ţi cārrauŢia, ni dau degia o vagă imagine a unorŢ *commis-voyageurs* sēu *travelling-clerks*, chŢiarŢ dēcă vechŢuluŢ scholiastŢ allŢ luŢ ErodottŢ nu s'arŢ grăbi a adăuga că numele lorŢ se pöte lua în ŢnŢellesŢ de *neguŢitorŢ*: κἀπηλος<sup>2</sup>.

Marsilia e departe de TemeŢiană, dertŢ nu mai departe decumŢ e Romānia de Armeniă.

Pēnē'n secolulu XVI pārinŢii nostri numiaŢ *Armenii* pe toŢi *neguŢitorii*<sup>3</sup>.

În Transilvania pēnē astă-Ţii se Ţea adessŢ în acelaŢii simŢŢ cuvēntuluŢ *Grecii*.

Pentru ca numele SiginnilorŢ să fi devenitŢ sinonimŢ cu «*neguŢitorŢ*» tocmai la Marsillia, mărfăŢi lorŢ trebuiaŢ în realitate să fi agŢunsŢ pēnē la PireneiŢ; Ţi astŢ-sellu se esplică, între cele-l'alte, de ce ErodottŢ, după o confusă rumöre, deduce de acollo Ţnsă-Ţi Dunărea: ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρρήνης πόλιος<sup>4</sup>.

Ca unŢi ce locuiaŢ în TemeŢiana, adecă de'ncollo de cataracte, Siginnii aveaŢ nu numaŢ caŢ Ţi cārruŢe, ci încă porŢiunea Dunării cea mai liberă de ori-ce pedece, în lungulu cārŢa vasselē din vēculuŢ de miŢŢ-locŢi se urcaŢ fără nici o dificultate cu mărfuri orientale pēnē'n centruluŢ BavarieiŢ.

Una din trăsşurele caracteristice alle spirituluŢi mercantilŢi din toŢi timpŢii este de a ascunde după putinŢă pieŢele, de carŢi profită egoistuluŢi comerciantŢi prin esportăŢiune sēu prin importăŢiune.

Cartaginea Ţi Ellada în anticitate, Genova Ţi VeneŢia în evuluŢ mediu, au practicat'o pe largŢ într'unŢ modŢ sistematicŢ, ertŢ în miniatură pēnē astă-Ţii fie-care *neguŢitorăŢu* tăinu-escē de ceŢ-l'alŢi fabricele Ţi depozitele, de unde Ţi aduce marfă mai bună Ţi mai estenă<sup>5</sup>.

Acēstă tactică rezultă din acea regulă mercantilă vulgară, pe care celebruluŢi economistŢi List a espress'o sörte bine în douē cuvinte: «după ce te-ai suitŢ la înălŢime, cată a respinge cu picioruluŢi scara, pentru ca nu cumŢ-va să se urce alŢii după tine»<sup>6</sup>.

Degia EsiodŢu spusese, sunt acumŢi treŢ-ŢecŢi de secolŢi, că «ollarulŢi invidiază pe ollarŢu Ţi zidaruluŢi pe zidarŢu»:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κατέει καὶ τέκτορι τέκτων...<sup>7</sup>.

1) VII, 61-62. — STRABO, XI, II, § 8, în timpulŢi cāruiŢa Siginnii nu mai locuiaŢ la Dunăre, Ţice: «*Σιγιννοὶ δὲ — περὶ τῶν ἰσθμῶν*».

2) TraducētoruluŢi latinŢu allŢu luŢ ErodottŢu committe aci o eröre, recurgendŢu la obscura vorbă *institores*, pe cändŢu trebuia să Ţică *negotiatores* sēu Ţi mai bine *mercatores*, dēcă arŢi fi consultatŢu pe SIDAS, ed. Kuster, II, 240: «In genere enim omnes eos vocant κἀπηλους, qui aliquid vendunt etc». — Despre caracteruluŢi commercialŢu allŢu SiginnilorŢi vorbesee ROUGE-MONT, *L'äge du bronze ou les Sémètes en Occident*, Paris, 1866, in-8, p. 141-142 Ţi pe aŢuri; pēccatŢu înse că nici o dată

nu documenteză, ci totŢ-d'a-una întunecă veritatea prin gŢoculuŢi imaginaŢiuniiŢi.

3) VeŢi a mea *Istoria toleranŢei religiöse*, ed. 2, p. 61. — Cf. BÖTERO, *Relationi universali*, Venetia, 1600, in-4, t. 1, p. 96.

4) II, 33.

5) VeŢi în PALLMANN, *Die Pfahlbauten und ihre Bewohner*, Greifswald, 1866, in-8, p. 158-9, §-Ţii: *Die phönizischen Handelslügen Ţi Das Schweigen der andern Handelsvölker*.

6) *Système national d'économie politique*, trad. Riche-lot, Paris, 1857, in-8, p. 490.

7) *Opera et Dies*, v. 25.

Pe cându căllușeii cei cu përti de cincî degete alergaü în fugă mare cu cărruțe încărcate pënë la Illiria, sétu duceaü frumosulü aurü oltënu anticilorü locuitorü ai Hallstadtuluï; pe cândü Dunărea spumă sub vësele speculantuluï plutașü; Siginnii assicuraü totü-d'o-dată pe vecinii Triballi cumă-că în susulü fluviuluï nu locuesce nici o sință omenescă.

Dela dënșii, prin intermediulü Tracilorü, aü trecutü la Erodotu cuvintele din pasajulu de mai susü despre nelocuibilitatea țermuluï danubianü nordicü; căci din alte fontăne Erodotu auđise, din contra, că dela isvorü și pënë la Pontü întręga Dunăre curge *totü prin țerre locuite*: *ὁ μὲν δὴ Ἴστρος, ῥέει γὰρ δι' οἰκουμένης, πρὸς πολλῶν γινώσκεται, περὶ δὲ τῶν τοῦ Νεῖλου πηγῶν οὐδεὶς ἔχει λέγειν*<sup>8</sup>.

«Părintele istoriei» nu se contrađice, după cumü s'arü pute crede la prima vedere, ci nu-mai reproduce nesce asserțiunü diferite din nesce diferite sorginți, pe cari e datöre a le discerne analiza critică.

## § 17.

## ANTICITĂȚILE APICULTUREI ROMĂNE.

Nu aurulü singurü înavușta pe Agatirsii și pe samsariü lorü Siginnii.

Mai era o altă ramură comercială förte productivă.

După ce descrie trafulü Siginnilorü, Erodotu urmëză mai departe:

*Ὡς δὲ Θρηῆκες λέγουσι, μέλισσαι κατέχουσι τὰ πέραν τοῦ Ἰστροῦ, καὶ ὑπὸ τούτων οὐκ εἶναι διελεθῆναι τὸ προσωτίρω. Ἐμοὶ μὲν νῦν ταῦτα λέγοντες δοκίουσι λέγειν οὐκ οὐκ ἰσχύοντα τὰ γὰρ ἔμπροσθέντα φαίνεται εἶναι δύσμοιρα· ἀλλὰ μοι τὰ ὑπὸ τῶν ἄρκτων οὐκ ἰσχύοντα δοκεῖ εἶναι διὰ τὰ φύσει. Ταῦτα μὲν νῦν τῆς χώρας ταύτης περὶ λέγεται.*<sup>1</sup>

Adecă:

«Mai đicü Traciü că peste Dunăre sunt atâtea albine, încätü nu e chipü a-străbatte mai «incollo. Acei ce o spunü nu mi se parü a avé dreptate, căci se scie că aceste insecte nu «sufferü frigulü, ci eü credü mai currëndü că din cauza friguluï sunt nelocuite părțile nordiculuï. Acestea sunt celle ce se povestescü».

«Peste Dunăre nu încapü de albine!» điceaü luï Erodotu Traciü din «Câmpia Triballică», cari occupaü anume mallulü danubianü serbescü oppusü Oltenieiü și Temeșianeiü, locuindü în vecinătatea Agatirsilorü și a Siginnilorü.

Părintelü istoriei nu-ï venia la socotelă a da cređemëntü acesteï asserțiunü, încätü ellü ne-arü fi lăssatü și pe noi în dubiü, de n'amü avé de'naintea ochilorü realitatea cea viuă, mai însoțită de mărturia unuï altü scriitorü grecü totü din epoca luï Erodotu.

Astă-đi apicultura română este într'o tristă decadință.

Decanulü agronomiei naționale, venerabilulü nostru amicü d. Ionü Ionescu, are totü dreptulü de a đice:

«Nu scimü cumü aü pututü să lasse Românii din mâna lorü crescerea albinelorü și să «agüungă a cumpëra cëră din străinătate. Dela rădicarea Turcilorü din țerră s'aü stricatü «și mferăriele, și de atunci n'aü mai eșitü negușitorü cari să stringă mferę și să stimuleze «pe cultivatorü a o produce și a căuta de ținerea albinelorü»<sup>2</sup>.

Nu așa a fostü în vremile mai de'nainte.

Pe la 1780, studiändü la fața loculuï condițiunile industriale alle littoraluluï Mării-negre, Francesulü Peyssonel đicea: «Cëra este *principalulü* articolü de esportățiune allü Muntenieiü; calitateaü e förte frumösă și cantitatea immensă»<sup>3</sup>.

<sup>8</sup>) II, 31.

<sup>1</sup>) V, 10.

<sup>2</sup>) *Leccióni de agricultură*, Bucur., 1870, in-8, p. 367.

<sup>3</sup>) *Sur le commerce de la Mer Noire*, Paris, 1787, in-8, t.

2, p. 185: «La cire est le plus considérable article du commerce de sortie de Valachie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense. On la vend, purgée et parfaitement nette, de 40 à 45 paras l'ocque.»

- Totu atunci Ragusanul Raicevich, primul consult austriac în România, consacrandu apiculturei unu capitolu separatu într'o escellinte descriere naturală a ambelor principate danubiane, dice că cera noastră: «este fără îndouelă cea mai frumoasă și cea mai căutată în totă Europa, încât albinele trebu considerate ca una din cele mai prețioase și mai bogate «producte alle regiunii»<sup>4</sup>.

Mulțămită d-lui Gr. G. Tocilescu, noi posedem din ministeriul Lucrărilor Publice statistica apicolă de pe amendou laturile Milcovului din anii 1869, 1870 și 1871, din care rezultă în terme mediū, că districtele române cele mai avute în stupi sunt pene astă-qi Vlașca și Dol-giulū, ambele la Dunăre în Muntenia occidentală, adecă tocmai acolo unde în zilele lui Erodotu «nu încăpea de albine».

Naturalistul Elianu scriea în secolul III după Cristu, deru avusese în mână pe unu altu autoru grecu anonimū cu multu mai vechu, carele trāia atunci cându Sciifii locușau încă pe șermulū danubianu nordicu în vecinătatea Traciei, adecă de nu chiaru în timpulū lui Erodotu, cellu puținū înainte de Alessandru cellu Mare, căci în epoca acestui cuceritoru nordulū Istrului era degia copprinsu de cătră Geți<sup>5</sup>.

«Scriitorulū meu — dice Elianu — merită cea mai deplină încredere, căci ellu cunoscea lucrurile din propria esperiință, nu după nesicure povestī ca Erodotu»: εἰ δὲ ἐναντία Ἡροδότῳ λέγω, μή μοι τις ἀχθέσθω ὁ γὰρ τοιαῦτα εἰπὼν, ἱστορίαν ἀποδείκνυσθαι, ἀλλ' οὐκ ἀκοὴν εἶδεν ἔφατο ἡμῖν ἀβασάνιστον<sup>6</sup>.

Ei bine, ce dice ore acea importantissimă fontână?

«La Sciifi frigulū e nesuperăciosu pentru albine, încâtū ei întrebuinteză nu mēre străină, ci locală, ba o și espōrtă, vinđendū fagurū Misilorū»: μελιττας Σκυθιδας εἶναι, ἐπαίειν τε τοῦ κρύους οὐδέν· καὶ μέντοι καὶ πιπράσκειν εἰς Μυσοὺς κομίζοντας Σκύθας οὐκ ὀνειδῖον σφισιν, ἀλλὰ αὐθιγενὲς μέλι καὶ κηρία ἐπιχώρια<sup>7</sup>.

E vorba despre Sciifia cea învecinată cu Misia, eru Misia se numia genericu totu littoralulū dunărenū allu Traciei încă din timpulū omeric<sup>8</sup>; cu alte cuvinte, e vorba despre porțiunea Sciifiei dela Pontu pene la Oltū.

Considerândū inse firea albinelorū, căroru după espressionea betrānului agronomū Varrone: «natura li-a menitū locurile silvestre, munții cei neculți și înfloriți totu-d'o-dată»<sup>9</sup>, cuibulū de predilecțiune allu acestorū muncitore insecte în Terra-Romānescă trebuia să fi fostu totu-d'a-una mai cu preferință crescutulū carpatinū allu Olteniei, mai apēratū de viscolii nordului și mai espusū spre sudū.

Pene astă-qi Mehedințeni, fruntașii vechiului banatū allu Severinului, pōrtă dreptū emblemă în marca lorū districtuală o albină<sup>10</sup>:



<sup>4</sup>) Osservazioni intorno la Valachia o Moldavia, Napoli, 1788, in-8, p. 87: «Una delle più pregevoli e ricche produzioni delle due Province sono le api, perchè la cera che danno è senza dubbio la più bella e ricercata di tutta l'Europa; la quantità è considerabile, e potrebbe divenire infinitamente maggiore, se più numerosa fosse la popolazione.»

<sup>5</sup>) STRABO, VII, 3, § 8.—ARRIAN., I, 4.

<sup>6</sup>) AELIANUS, De natura animalium, rec. Hereher, Paris, 1858, in-8, p. 37, lib. II, cap. 7.

<sup>7</sup>) Ibid.

<sup>8</sup>) Ap. STRAB., VII, 3, § 10, p. 252.

<sup>9</sup>) Rerum rusticarum de agricultura lib. III, § 16: «floridos et incultos natura attribuit montes», și mai la valle: «in silvestribus locis paseitant.»

<sup>10</sup>) FRUNDESCU, Dicț. topogr., 277: «Mehedințulū produce cereale, lemne și altele, deru mai îmbelșugată este în mēre și cēră, pentru care și marca lui este o Albină».—ANGELU DEMETRESCU, Geografia, Bucur., 1872, in-8, p. 261.—Austriacii, coprinđendū la începutulū secolului trecutū celle unei distriete de peste Oltū, au gāsșitū degia «albina» ca vechiū marcă a Mehedințului: «dem Mehedinzer einen Bienenkorb, den Reichthum derselben an Feldfrüchten und Honig anzuzeigen», după espressionea lui SCHWANZ VON SPRINGFELS, op. cit., 198.

Pe cându Sciții dela Siretți esportați fagurii pestè Dunăre la Geții, unde înse întîm-giniloru aveați deschisă o piață cu multă mai vastă și mai sicură, approvisionându cu mîere și cu cèră totă Europa centrală, deși Triballiloru li spuneati din mercantilismu că acolo nu lócuesce nimeni.

Unu commerciu întinsu și fecundu ni esplică singurū, sèu mai bine çisū pe prima liniă, acea trèptă de civilitate la care reușiseră a se rădica Agatirsii în bassinulū oltènu allū Terre-Romănesci sunt acumū apròpe doue millennie și giùmètate.

Commoditățile trafului, pe cari le indică portulū lorū cellū desfètatu; respectulū celū sciuterulū acesteși originale nașion.

Aristotele, numați cu unu secolū mai notū, completèză relașionea lui Erodotū, çicèndū că Agatirsii aveați *legi in versurē* <sup>12</sup>.

«Cine arū putè crede assemèni lucruri tocmai în Sciția!» esclamă cu naïvitate unu criticū germanū <sup>13</sup>.

Erudișionea modernă, după cumū pe Sciții se încercă a-i face cându Finnesi, cându Slavi, cându Germani, totū astū-felū pe Agatirsi i-a identificatū une-orī cu Celșii, alte-orī cu Mongolii, câte o dată cu Dacii sèu cine mai scie cu cine, èrū pe bîeșii Siginni nu s'a temutū a-i preface în strămoșii ai Țiganilorū <sup>14</sup>.

Tòte aceste opiniunī s'au emisū d'o potrivă cu multă ușurință. <sup>15</sup>

Noi-unii lăssămū controversa în stare pendinte pènè la «Istoriă etnografică a Munteniei», unde va fi loculū a limpedi nașionalitatea numeròselorū popòre, cari precesseră la Dunărea de gîosū nascerea némului romănu.

Aci ne interessă esclusivamentū territorilū Terre-Romănesci.

## § 18.

VEȘILE DIN TEMEȘIANA.

În narrașionea erodotiană despre impossibilitatea de a lócui în susulū țermului nordicū allū Dunării de reulū albinelorū, noue ni se pare că, pe lîngă clementulū curatū apicolū, limpeditū în paragrafulū precedinte, cată să se mai deosebescă pe o liniă secundară unū altū ingredientū, surprinsū cu multă agerime de cătră reposatulū istoricū transilvanū Schuller.

Temeșiana este bătuită periodicesc de unū felū de tăuni, cunoscuți sub numele tecnicū de *ostrus Columbacensis* sèu *simulia Columbacensis*, cari vèra și tòmna se respândescū în stolarū pe totū spașilū dela Baziașū pènè la Mehadia și Orșova, căqlèndū pe boi, vacce, cai, porcī, oie, capre, distrugèndū adesea turme întregi și torturèndū chiarū pe ómeni. <sup>1</sup>

Romăniū din Temeșiana povestescū cu spașmă că aceste vespi se nascū în toșii anniū din-

<sup>11</sup>) HEROD., IV, 125.

<sup>12</sup>) Προβληματα, XIX, 28, in Opera omnia, ed. Firmin Didot, Paris, 1857, in-8, t. 4, p. 209: «Διὰ τὴν νόμον καλοῦνται βῆς ἄδουσι; Ἡ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα ἦδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὡς περ ἐν Ἀγαθούροις ἔτι εἰδοθήσονται.»

<sup>13</sup>) VALCKÆNER in HEROD., éd. Wesseling, p. 328, nota 31: «Tales in Scythia fuisse vix fidem invenit!»

<sup>14</sup>) HASSE, Zigeuner im Herodot, Königsberg, 1803, in-8. — RYCK, HOLSTEN și EICHWALD, citați în DIEFENBACH, Celtica II, 30. — SÁFARIK, Slav. Staroz., 28. — RITTER, Erdkunde, II, 660 etc.

<sup>15</sup>) Ca modelū de necriticismū în astă privință pòte servi DR. RUECKERT, Die pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropa's, Wuerzburg, 1869, in-8, p. 30-34.

<sup>1</sup>) BÖHM, Geschichte des temeser Banats, Leipzig, 1861,

in-8, t. 2, p. 181: «Sie erscheint nicht selten in so dichten und grossen Haufen, dass man sie in der Ferne für eine Wolke hält, und in dieser Gestalt ist sie am meisten gefährlich. Da fliehet Alles aus dem Felde, sobald eine solche Wolke zum Vorschein kömmt. Das Vieh verlässt eilends die Weiden, der Feldarbeiter eilet mit seinen Ochsen und Pferden dem Dorfe zu, und jeder schliesst sich in seiner Wohnung ein, um diesem Ungemach auszuweichen...» — Ibid., 190: «Ein jeder Stich, den dieses Insekt dem Viehe oder dem Menschen versetzt, verursacht ein brennendes Jucken und eine sehr schmerzende Geschwulst, die kaum nach 3 bis 10 Tagen ganz vergeht. Mehrere derselben, besonders wenn sie beisammen sind, verursachen ein heftiges Entzündungsieber, und bei reizbaren Körpern Krämpfe und Convulsionen.» — O monografiă despre acestū insectū a scrisū în secolulū trecutū unū profesorū dela Pesta, DR. SCHÖNBAUER, Geschichte der kolumbatschen Mücken im Banat, Wien, 1795, in-4.

tr'unu capu de balauru, pe care l'u tăiasc sântulu Georgiu și l'a aruncatū într'o pesceră de lōngă ruinatulū castellū Columbaciū: numai prin veninū de șerpe ei își potū esplica o mușcatură atâtū de otrăvitorē!<sup>2</sup>

Schuller a spusū cellū ânteu că Erodotū în relațiunea' despre regiunea danubiană va fi înțelegēndū prin albine pe acestū terribilū tăunū.<sup>3</sup>

Trebuī să se dică mai correctū că mulțimea vespilorū Temeșianeī și mulțimea albinelorū Oltenieī au fostū confundate într'o singură îngrozitorē mulțime de cătră învecinațiī Triballī, conduși la acēsta prin asemenarea de aspectū între vespe și albină, întocmai după cumū terranulū temeșianū din țillele nōstre confundă pe mortiferulū tăunū cu balaurulū din cauza asemenării în puterea veninului.

În ambele identificări se manifestă o procedură analōgă a imaginațiunii poporane.

Este instructivū de a urmări la Dunăre pe tăunulū dela Columbaciū degia cu cincī secolī înainte de Cristū!

### § 19.

#### MAPPĂ GEOGRAFICĂ A AGATIRSIEI.

Desbătēndū mai susū pozițiunea geografică a Agatirsilorū, noi demonstrarămū prin testulū lui Erodotū că ea îmbrățișa tōtă zona sub-carpatină a Muntenieī dela cataractele Dunării pēnē la Vrancea; dērti nu cređuserămū acolo de cuviință a cita unū passagiū foarte remarcabilū, carele confirmă șirulū argumentațiunii.

Determindndū hotarele Sciției, Erodotū dice:

"Ὡδὴ ὡν ἀπὸ μὲν Ἰστροῦ τὰ κατὰ πέρασθε ἐξ τῆν μεσόγειων φερροντα ἀποκλιθεταὶ ἢ Σκυθικῆ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθίρων, μετὰ δὲ Νευρῶν, ἐπειτεν δὲ Ἀνδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίων."

Adecă:

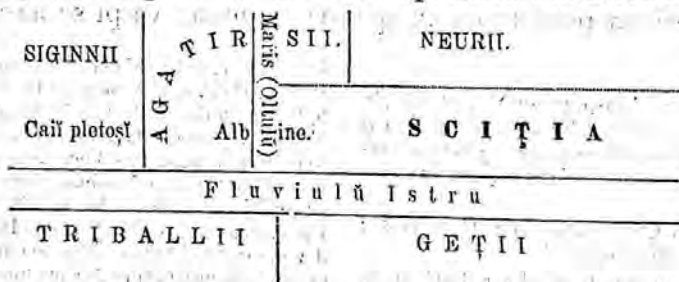
«Vecini ai Sciției, începēndū dela Istru și înaintāndū spre interiorulū pământului, sunt: ântēiū Agatirsii, apoi Neurii, de aci Androfagi, în fine Melanchlenii.»

«Începēndū dela Istru ântētu Agatirsii» — ôre pôte fi ce-va mai geometricū?

Unū capetū allū Agatirsiei e pusū la Dunăre, prin cellū-l'altū capetū «în interiorulū pământului» ea se învecinēză cu Neurii, êrū lungulū întregū allū teritoriulū ei se cîocnesce cu hotarele Sciției.

A nu înțellege acestū testū allū lui Erodotū este unū adevēratū miracolū, și totuși n'a voitū să l'u înțelgă pēnē acumū absolutamente nemiī, fiindū că pe toți îi zăpăcīa numele rîului Maris, menāndu-ī departe la Mureșū în locū de a-ī lăssa să se oprēscă purū și simplū la Oltū!

Tradusū pe o mappă, passagiulū de mai susū rēpresintă următōrea figură:



Față cu acēstă primă schiță de cartă, ni-a venitū rōndulū de a face cunoșcință cu veciniī nord-osticiī ai Agatirsilorū.

<sup>2</sup>) SCHORR, *Walachische Märchen*, Stuttgart, 1845, in-8, p. 284-5.

<sup>3</sup>) *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*,

in *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, Wien, t. 13, 1854, in-8, p. 102.

1) IV, 100.

## § 20.

## MIGRAȚIUNILE NEURILOR ÎN MOLDOVA.

Toți comentatorii punți pe Neuri cu multă mai susă seă cu multă mai într'o parte de adevărata loră regiune. <sup>1</sup>

Și nemică mai naturală, de oră-ce determinarea teritoriului neuricți depinde strictamente de prealabila precizare a pământului agatirsicū, încăttu oră-ce errōre în privința acestuia din urmă trage după sine desfigurarea întregēi Scitiei a lui Erodottū.

Să ne încercămă a restabili după puțină veritatea testuală.

Neuria — ȃice Erodottū — se întinde dela marginea orientală a Agatirsiei pēnē la isvorulū Nistrului, unde se întēlnesce cu fruntaria Scitiei <sup>2</sup>.

Prin urmare Neuri se află spre appusū de Nistru, anume de parteaȚ superioră, cōpprinȃndū ce-va din Galiția, Bucovina și o porțiune a Moldovei de susă.

Erodottū ni mai spune că o generațiune înainte de Dariū Istaspū, vrea să ȃică cu vr'ō șesse secolū înainte de Cristū, Neuri aū fostū lōcuițū într'o altă țerră, de undeȚ gonise mulțimea șerpilorū, silindu-Ț a refuȃi la Budini <sup>3</sup>.

Urmēză dērō că regiunea dintre Nistru și Siretū, unde lōcuțāi Neuri în timpulū lui Erodotū, fusese de'ntețu a Budinilorū, împinși apoi de invasiunea neurică cu multă mai departe spre nord-ostū, astū-felū că aceste națiuni în epoca « părintelū istoriei » nicȚ nu se mai învecināi măcarū una cu alta, ci erāi despărțite prin doue popōre intermediare, numite AndrofaȚi și Melanchleni <sup>4</sup>.

Unde înse va fi fostū țerra cea primitivă a Neurilorū, pe care Erodottū o specifică în trēcētū numāi prin mulțimea șerpilorū : ὄφις γάρ οἱ πολλοὺς μὲν ἡ χώρα ἀνέσταινε ?

Ne potū conduce la descoperirea adevărului următoarele cinci criterie :

1. Pentru ca Neuri să fi allungatū pe Budini spre nord-ostū, nāvalla cată să fi fostū făcută despre sudū seă despre appusū, una din doue.

2. Erodottū întrebuintēză pentru șerpȚi cuvēntulū ὄφις, și tocmai acēstă espressionē a servitū a numi din cea mai depărtatā anticitate o urbe din Bugiacū cam dela gurele Nistrului 'Οφιοῦσσα, adecă « orașū de șerpȚi » <sup>5</sup>, din cauza mulțimii șerpilorū, după cumū se numā totū 'Οφιοῦσσα din cauza mulțimii șerpilorū Rodosulū <sup>6</sup>, și după cumū totū din cauza mulțimii șerpilorū se numā 'Οφιώτης o insulă arabică <sup>7</sup>.

3. Bessarabia actuală, mai allesū în parteaȚ inferiōră, este renumitā prin reptiliȚ seȚ, încătū colonelulū russū Meier, carele o visitase pe la 1790, ȃice că unū regimentū întregū de MuscalȚ, cantonatū atuncȚ pe malulū Nistrului între orașulū Benderū și satulū OsmānesciȚ, era supērātū de *nenumerata mulțime de șerpȚi*, <sup>8</sup> ceȚa-ce ni zugrăvesce de minune, pe o scară în miniatură, antica sōrte a Neurilorū.

4. Insula Fedonissi dela gurele DunăriȚ, celebră prin anticulū templu allū lui Achille, pe carelū descriesese pe largū Arriani în ȃillele împeratului Adrianū <sup>9</sup>, e cunnoscūtă pēnē astă-ȃi sub numele de *Insula Șerpilorū* <sup>10</sup>, fiindū plină de nesce șerpȚi « lungȚ și negri » <sup>11</sup>.

1) MANNERT IV, 103.—HEEREN, I, 2, 276.—RENNEL, I, 416.  
—SAFARIK, *Slow. Star.*, 164.—etc.

2) HEROD., IV, 51.—Cf. IV, 125.

3) IV, 105.

4) IV, 106-108.

5) STRABO, VII, 4, § 16.—PLIN., *Hist. Nat.*, IV, 26 : « amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa. » —STEPH. BYZ., verbo *Τύρας*.—PTOLEM. etc. — Să se constată că noi nu ne pronunțămă aci, dēcā Ophiusa este identicā cu Tyra, dēcā ea se află pe loculū Akkermanului seă allū Benderului, etc., căci tōte acestea nu se potū decide fără o prealabilă analiză, pe care o vomū face în *Istoria critică a Moldovei*, unde ne

vomū întōree și la Scitia lui Erodottū din mai multe alte puncturi de vedere.

6) STRAB., XIV, 2, § 7.

7) *Ibid.*, XVI, 4, § 6.

8) *Opisanie Oczakovskija zemli*, Petersburg, 1794, in-8, p. 19.

9) *ARRIANI Opera*, Amstelodami, 1682, in-8, p. 132-135.

10) SKALKOVSKII, *Statisticeskoe opisanie Novo-rossijskago kraja*, Odessa, 1850, in-8, t. I, p. 168.

11) KÖHLER ap. UKKERT, III, II, 448 : « Überall wimmelt es von Schlangen, die lang und schwarz sind ».

5. În fine, totu în Bessarabia, în apropierea tîrguşorului Bălţile, se descoperi pe la 1830 unu bălauru de o mărime colossală, căruia naturalistul Eichwald, după ce'lă examinase în legătură cu testulū lui Erodotū, nu s'a sfiitū a'ī da numele de *Pylhon Neorum*<sup>12</sup>.

Astū-felū dērō primitiva locuință a Neurilorū fusese cu siguranță pe littoralulū marintū dintre Nistru și Dunăre, seū chiarū de acollō maī încōce pēnē la Prutū și Siretū; o regiune adecuată, atātū din punctulū de vedere topograficū precumū și din cellū zoologicū, cu acea țerrā sudicā, din care ei fugiserā în susū de grōza șerpilorū, gonindū pe Budinū din Moldova nordicā, din Bucovina, dintr'o parte a Galitiei, și aședāndu-se dēnșit acollo unde ū-a gāsșitū definitivamente stabilișt espedițiunea persianā în Sciția în anulū 500 înainte de Cristū.

Și sǎ se noteze bine cǎ Neurii nicī cǎ puteau fugi dela gurele Dunării spre nordū decātū numai în acēstā unicā direcțiune, cǎci sǎ fi apucatū ei a trece Nistrulū, dedeaū ērōșī peste șerpl, ba încă într'unū numērū și maī mare, după cumū țice însușī Erodotū: οὐ δὲ πλεῖνες ἀνωθεν οἱ ἐκ τῶν ἐρημῶν ἐπέπεσον<sup>13</sup>.

Posițiunea geografică a Neurilorū, seū maī correctū celle doue posițiunī geografice alle lorū, cea primitivā în Bugiacū și cea posterioară în susulū Nistrulū, sunt dērō pe deplintū limpedite.

Erodotū ni arrētā aprōpe în fie-care regiune cǎte o speciā animalā maī respānditā.

Pēnē aci noī amū vēdūtū :

La Siginnī caīt pletōșt ;

La Agatirsī și 'n parte la Scițī—albīne ;

Intre Nistru și Dunăre—șerpl.

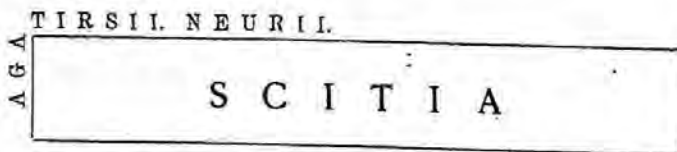
Eī bine, în țerra cea nouā a Neurilorū predominā lupi, încātū de ĩmbulzēla lorū pēnē și locuitorī și-aū cǎștigatū reputațiunea de a fi cea-ce se chīamā *loup-garous* seū *wehr-wölfen*: «atātū Scițī, precumū și Grecī colonisașī în Sciția — țice Erodotū — susținū cǎ fie-care «Neuru se preface o datā pe anntū în cursū de cǎte-va țille în lupū, redobāndindu-șī apoī «forma umanā»<sup>14</sup>.

Affarā de acēstā particularitate de *licomorfiā*, ellū ni spune cǎ Neurī se țineaū de obicei-ele scitice, differindū de vecinī lorū Agatirsī, alle cārora moravurī aveau unū caracterū tracicū.

§ 21.  
REGIUNEA SCIȚILORŪ PLUGARI.

Dupā ideia chartografică a lui Erodotū, Sciția avea o configurațiune pǎtratā: ἐστὶ ὡς τῆς Σκυθικῆς ὡς εὐθείας τετραγώνου.<sup>1</sup>

Territoriile limitrofe alle Agatirsilorū și Neurilorū, considerate la unū locū, ĩncingeau ānghīulū nord-vesticū allū pǎtratului sciticū :



Confederațiunea sciticā fiindū ĩmpǎrțitā în triburī, pe carī Erodotū, după traifulū fie-cārūa, le distinge prin termenī de Callipiđī, Nomađī, Alazonī, etc., se nasce acumū cestiunea: ca ce felū de Scițī anume vorū fi locuitū în ānghīulū cellū ĩnvecinatū cu Agatirsia și Neuria?

<sup>12</sup>) Articolulū «O evropeiskom udavie», în *Zsurnal Ministerstva Narodnago Prosvieszenia*, t. 21, sect. 7, p. 31 sqq.

*Hist. naturalis regni Poloniae, Sandomiriæ, 1721, in-8, p. 249.*

<sup>13</sup>) IV, 106, în concordanță cu IV, 20. — Cf. RZACZYNSKI,

<sup>14</sup>) IV, 106.

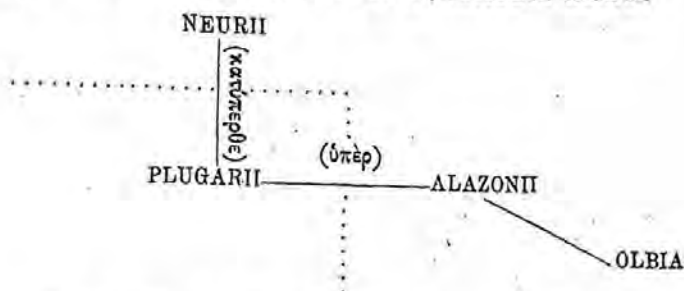
<sup>1</sup>) IV, 101.

Unu singurū scurtū passagiu resolvă pêne la unū punctū acéstă întrebare.  
Éccē'lū :

*Ἐπεὶ δὲ Ἀλαζώνων οἰκίτουσι Σκύθαι ἀροτῆρες, οἳ οὐκ ἐπὶ σιτήσι σπείρουσι τον σίτον, ἀλλ' ἐπὶ πρῆσι. Τούτων δὲ κατ' ἐπερθε οἰκίτουσι Νευροί.* <sup>2</sup>

Adecă :

«De'ncollo de Alazonī locuescū Sciṭīi Plugariī, carī sémēnă grătū, nu înse pentru usulū lorū, ci de vinđare. Maī susū de acestiīa locuescū Neurīi.»  
Privindū din Olbia, Erodotū vedea lucrurile în următorulū modū :



Intr'unū altū passagiu, voindū a fi și maī explicitū, Erodotū dīce că Nistrulū și Bogulū își apropiă cursurile lorū în regiunea Alazonilorū : κατ' Ἀλάζωνας <sup>3</sup>.

Atăta ni agiunge.

Sciṭīi Plugariī, ca unīi ce erau limitrofi cu Neurīi și cu Alazonīi totū-d'o-dată, nu puteai locui aīurī decătū spre apusū de Nistru, căci spre răsăritū ei nu încăpeai de Alazonī, și spre apusū anume de porțiunea miđū-lociă a Nistrului, fiindū că cea superiōră, precumū amū vedut'o maī susū, aparțineai Neurilorū.

Cu alte cuvinte, Sciṭīi Plugariī ocupai Moldova centrală.

Inse ore numai atăta ?

După Erodotū ei sunt ramura cea maī occidentală a Sciṭilorū, fiindū-că nici unū altū tribū, absolutamente nici unulū, nu este menționatū nicăiri maī spre apusū de dēnsiī.

Deci dela Nistru pêne pe la Oltū, adecă pêne la Agatirsī, era regiunea cea agricolă a Sciṭiei, unde se cultiva grătū, nu înse pentru usū localū, ci de vênđare.

Érōși comercialū pe scenă !

Érōși Dunărea !

Zonele câmpenă și danubiană a României ni aparū sunt acumū doue miī patru sute de anni întocmai totū atătū de plugare, ș'apoi de vênđare, éri nu pentru usū localū, după cumū elle sunt chīarū în momentul de față !

Singura diferență este că 'n locul Sciṭilorū figurăză Româniī, unīi și alțiī crescuī prin aceīa-și acțiune a naturei.

Pliniū cellū betrânū ni spune că'n timpulū seū, pe la începutulū erei creștine, întreaga Dobrogiă actuală era ocupată de Sciṭīi Plugariī, veniī de pe mallulū nordicū allū Dunării : «totum eum tractum Scythæ *Zroteres cognominati* tenuere» <sup>4</sup>.

Acéstă ocupațiune se întemplase înainte de Cesarū, căci sub Strabone Dobrogia era degia cunoscută sub numele de *Sciṭiā-mică* prin opozițiune cu Sciṭiā cea mare despre crivēṭū <sup>5</sup>.

Acéstă mărturiă a lui Pliniū întăresce primitiva pozițiune geografică a Sciṭilorū Plugariī,

<sup>2</sup>) IV, 17.  
<sup>3</sup>) IV, 52.

<sup>4</sup>) *Hist. Nat.* IV, 18.  
<sup>5</sup>) *Geogr.*, VII, 5, § 5 și 12.



*Arteres cognominati*, ἀροτήρες, anume în România, căci numai de aci ei puteau trece în Dobrogea.

Noi avem înse la mână o altă confirmațiune și mai ponderoasă.

Eforu, geografu grecu posterioru lui Erodotu abia cu unu secolu, ni arată pe Sciții Plugariți totu acollo unde' veduserăm în Erodotu: în anghilul nord-vesticu dintre Agatirs și Neuri.

Ellu dice:

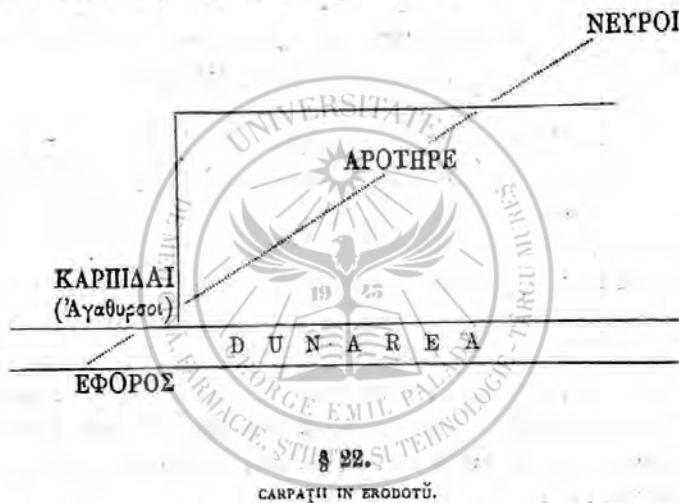
Πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπίδας  
εἶρκεν Ἐφορος, εἶπεν Ἀροτήρας, πρόσσω  
Νευροῦς.<sup>6</sup>

Adecă:

„Dacă treci Istrul, primii locuitori sunt cei din Carpați, apoi Plugariți, în fine Neuriți. Carpații lovindu-se cu Dunărea anume în Oltenia, este învederat că prin Καρπίδας Eforu înțelege pe Agatirsul lui Erodotu.”

Până și espressionile sunt identice: παρὰ τὸν Ἴστρον σὲν ἀπὸ μὲν Ἴστρον, după care apoi πρώτους Καρπίδας într'unul și πρώτων Ἀγαθούρων în cellu-l'altu<sup>7</sup>.

O dată acestu punctu stabilitu, ecce și perspectiva lui Eforu:



Epitetul de Καρπίδας, datu Agatirsiloru de cătră Eforu, este foarte remarcabilu, nu numai ca cea ânteiă mențiune nominală a *Carpaților*, dără încă și ca cea mai vechiă formă a numelui topicu: *Munteni*.

Nependinte de cestiunea originii naționale, acestu epitetu a trecut că mostenire dela Agatirs cătră successorii lor territoriali Daciți, a căroru o ramură totu din Țerra-Românescă se dicea *Carpi*<sup>8</sup>, și'n fine dela învinșii Daci l'au primitu éroși în aceia-și regiune cuceritórele legiunii romane, traducându'lă prin *Montani*.

Și ceia-ce nu e mai pușintu importantu, *Carpații* essistă chyară astă-dî ca nume viu în gura poporului numai și numai în Muntenia, unde se chîmă *Carpatinii* unu munte de peste Oltu

<sup>6</sup>) Fragm. 78, ap. SKYMNUM CHIUM, vers. 102. — NIEBUHR, *Kl. hist. Schr.*, I, 359, nota, confundă pe Carpiții lui Eforu cu Callipiții lui Erodotu, uitându că acesti din urmă trăiau peste Nistru departe de Dunăre.

<sup>7</sup>) HEROD., IV, 100.

<sup>8</sup>) VOPISCUS, *Aurel*, XXX, — IORNANDES, XVI: «Carporum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui sæpe Romanis infesti sunt.» — EUTROPIUS, IX, 15: «Carpis et Baster-

nis subactis, Sarmatis victis (Diocletianus et Maximianus).» — O inscripțiune daciană în GRUTER, LXXXV, 9: «G. Val. Serapid. a Carpis liberatus pro salute sua et suorum.» — Mai claru decâtu toți e ZOSIMUS, *rec. Bekker*, Bonnæ, 1837, in-8, p. 22, lib. I, cap. 20; p. 30, I, 31; și mai allesu p. 213, IV, 34: «Καρποδάκαι.» — Nu mai cităm pe PTOLEMAEUS, generalmente confus, carele pune între Peucini și Bastarni pe Καρπιάνοι, *Geogr.*, III, 5.

în Gorgiū și unū altulū de dincoace în Muscellū<sup>2</sup>, adecă ambiū tocmai în locașulū Agatirsilorū *Καρπιδαι* și allū Dacilorū *Carpi*.

*Carpat* însemna munte nu numai la Agatirsī și la Daci, ci încă se pare a fi avutū același înțelesū în diverse limbe primordiale, despărțite una de alta prin origine și prin spațiū, căci noi vedemū la cele doue capete oppuse alle Europei munțiū *Carpetant* în Spania<sup>3</sup> și muntōsa insulā grēcā cunnoscūtā degia lui Omerū sub numele de *Κρῆναθος* sēu *Κάρναθος*<sup>4</sup>.

Steub a constatātū în vechīa limbā reticā essistința acelleia-și temē *kar* în înțelesū de «dēlū»<sup>5</sup>.

Totū aci se referā samscritulū *kāra* cu semnificațiune de munte accoperitū de zăpadā, armenesce *char* — pētrā și *charag* — stāncā, celticesce *carr* etc.<sup>6</sup>.

Derivațiunea «Carpaților» dela slaviculū *chrb*, înălțime, pe care o patronā Schaffarik<sup>7</sup>, catā dērō să fie lăssātā cu totulū la o parte, cu atātū mai multū că la Slavi sonulū *ch* nu correspunde filologicesce unū *k* arianū, ci represintā regularmente pe unū *s* primitivū<sup>8</sup>.

Vomū observa în trecētū că aprōpe tōte etimologiele lui Schaffarik pēccătuescū prin necunnoscința fonologiei comparate, alle căriūa legi erāū pe atunci abia întrevēdute.

Erodotū, deși mai-mai contimpurētū cu Eforū, totuși nu menționēzā Carpații.

Dērū se pōte ōre ca ellū să nu fi auđitū nemicū, dela amicū seī din Istria și din Olbia, despre unū giganticū crescētū atātū de apropiatū de Dunāre și de Pontū?

Schaffarik crede că Hemū, *Αἴμος*, se referā în Erodotū nu numai la Balcanū, ci și la Carpați:

«Stefanū Bizantinulū pune pe Agatirsī în Hemū. Este dērō certū că amēndoue crescetele, «acellū din Tracia și acella ce desparte Muntēnia de Ardēlū, ambele lēgate prin cataractele «Dunării, au fostū cunnoscute anticilorū sub numele de Hemū, adecă omētōsū, cuvētū indo-europeū de aceia-și rădēcina cu Hima-laia, cu Imaus etc. Cândū Erodotū, IV, 49, adduce «din Hemū rīurile Atlas, Auras și Tibisis, în cari noi recunnōsemū Oltulū, Giulū și Temeșulū, catā să se înțellēgā Hemulū nordicū, deși testulū, din errōrea copistilorū sēu chīarū «a autorului, are βορῆν, erū nū νότον»<sup>9</sup>.

Mai ānteitū este o gravā errōre filologicā de a crede că Hemū însemnēzā «omētōsū, cuvētū indo-europeū de aceia-și rădēcina cu Hima-laia etc.»

Este o gravā errōre filologicā, de vreme-ce spiritulū aspru în limba grēcā înlocuesce nu pe arianulū *h*, ci pe *s*: *σς=δς* etc.<sup>10</sup>, astū-felitū că *Hemulū*, mai bine *Hatmulū*, *Αἴμος*, esprimā perfectamente pe samscritulū *sīman*, hotarū, de unde armēnulū *himan*, temellia<sup>11</sup>; și'n adevērū Balcanulū formā «hotarulū» cellū mai essēnțialū allū Traciei.

Nefericitū în etimologiā, Schaffarik nu este mai norocosū în restulū passagiulū de mai susū.

Ellū nu probēzā prin nemicū identitatea Atlasulū, Aurasulū și Tibisisulū cu Oltulū, Giulū și Temeșulū.

Este o fōrte nudā afirmațiune.

Și mai cūdatā e arbitrara prefacere din βορῆν în νότον, schimbāndu-se *nordulū* în *sudū* fără cea mai slabā umbrā de argumentațiune, sēu măcarū de plausibilitate.

În passagiulū, pe care'lū citēzā celebrulū archeologū boemū, Erodotū se pronunță lim-

<sup>2</sup>) FRUNDESCU, *Dict. topogr.*, 98.

<sup>3</sup>) PLIN., III, 2: «Oretanis jugis *Carpetanisque*». — STRAB., III, 2, § 3.

<sup>4</sup>) HEROD., III, 45. — STRAB., X, 5, § 17.

<sup>5</sup>) STEUB, *Über die Urbewohner Rätiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, München, 1843, in-8, p. 64: «*Car*. Davon die Namen Carcu, Carna, Carnasa bei Lanzi. Dieses *car* kömmt im Umfang des alten Rätiens in den nördlichen Gränzgebirgen, in der Salzburger Tauernkette, im Etschthale, in der Schweiz wohl über hundert Male als Appellativum vor und bedeutet Berg. Ganz familienweise tritt der

Name in einem beträchtlichen Gebirgsstoecke ober Mittenwald an der bayerischen Gränze auf, wo jede einzelne Spitze *kar* heisst; so Krapfen-*kar*, Gross-*kar*, Tief-*kar*, Rudel-*kar*, See-*kar*, Birk-*kar*, Hinter-*kar*, Speck-*kar* etc. Alle diese Höhen zusammengenommen heissen der *Karwendel*»

<sup>6</sup>) FICTET, I, 130.

<sup>7</sup>) *Slow. star.*, 53, 208, 394.

<sup>8</sup>) BOPP, *Gramm. comp.*, I, 173, § 92<sup>g</sup>.

<sup>9</sup>) *Slow. star.*, 383 nota 31.

<sup>10</sup>) CURTIUS, 482.

<sup>11</sup>) BOPP, I, 397, § 183<sup>b</sup>.

pede, după toate manuscriptele și după toate edițiunile, cumă-că «trei râulețe *curgende spre nord* se vârsă în Istru din culmile Hemului»<sup>12</sup>.

«*Curgende spre nord*» *ῥέοντες πρὸς βορέην*, este totu ce pôte fi mai decisiv pentru a demonstra că Atlasul, Aurasul și Tibisisul scâlda Bulgaria, în privința cărui Istrul e nordic, erau nici decum România, de unde râurile se pot vârsa în Dunăre numai *spre sud*.

Pliniu cellu bestrân, cându vorbesce despre Tracia, ni spune, întocmai ca și Erodotu, că din Hemu se vârsă în Dunăre trei ape: «ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus»<sup>13</sup>.

*Ieterus* este cu certitudine râul *Jantra*, pe care Bulgarii îl numesc pêne astă-zi *Jeter*<sup>14</sup>, și 'n care lesne se pôte recunósce Atlasul lui Erodotu nu numai prin identitate fonetică: *atr=atl*, dâru pêne și prin importanță.

*Escamus* allu lui Pliniu s'a prescurtat la locuitorii moderni ai Traciei în *Osma*, contracându-se după aceia-și procedură limbistică prin care totu «*Osma*» a devenit vechiul oraș spaniol *Uxama*.

În fine *Utus*, mai correct *Vtus*, corespunde cu râul actual *Vid* sêu *Vit*, de asemenea isvoritoru din Hemu și tributaru allu Dunării.

*Auras* și *Tibisis* alle lui Erodotu sunt dâru *Escamus* și *Utus* alle lui Pliniu, adecă *Osma* și *Vid* din țillele noastre, pe cari în deșertu s'arâ încerca Schaffarik sêu orî-cine altul a le strămuta printr'o trăsura de condeșu pe țermul nordic allu Dunării.

Și totuși este foarte adevărat că Erodotu, ca și fontana de unde luase Stefanu Bizantinul aserțiunea despre locuința Agatirsiloru în Hemu<sup>15</sup>, înțelege sub acestu nume nu numai Balcanul, dâru și acea ramură a Carpaților care se întinde dela cataractele Dunării pêne la Vrancea și mai încollo, despărțind Terra-Românească de Temeșiană și de Transilvania.

Este foarte adevărat, măcar-că Schaffarik n'a reușit s'o demonstre.

Nu trebu să mutăm în Dacia râulețele bulgare, ci să le lăsăm în pace la locurile lor; nu trebu să confundăm *βορέην* cu *νότον*, contra litterei și spiritului testului; nu trebu să returnăm pe Erodotu, ci numai să 'lu pētrundem; ecce totu!

Părintele istoriei țice că Atlasul, Aurasul și Tibisisul curgă din Hemu în Dunăre «spre nord».

Dâru decă Hemu este numai Balcanul, se putea ôre altu-fel decătu *spre nord*?

Deci în ideia lui Erodotu era posibilu ca unu fluviu să curgă totu din Hemu și totu în Dunăre nu numai spre nord, ci încă și spre sud.

Fără o asemenea posibilitate aru fi absurdu de a mai adăoga *πρὸς βορέην*.

Vorbind despre fluviile Scției și alle Agatirsiei, Prutu, Siretu, Oltu, Erodotu nu țice nicăiri că ele se vârsă în Dunăre *spre sud*.

Totu astu-fel ellu n'arâ fi spusu că Atlasul, Aurasul și Tibisisul se vârsă în Dunăre *spre nord*, decă Hemul era numai Balcanu, căci aru fi comisut pēccatul banalității.

Fiindu înse că *Αἴμος* pentru Erodotu se afla și la sud și la nord de Dunăre, se pune semnificativul *βορέην*, fără care era peste puțină a ghici pozițiunea acellor râulețe.

Din Hemul nordic se vârsă în Dunăre Oltul, din Hemul sudic se vârsă totu acollo trei râuri, ecce dâru înțellesul cuvintelor:

*Ἐκ δὲ Ἀγαθούρων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμιγεται τῷ Ἰστρῷ· ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου τῶν κορυφῶν τρεῖς οὐ μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορέην άνεμον ἰσβάλλουσι ἐς αὐτόν.*<sup>16</sup>

În acestu modu, fără a întorce pe dosu ca Schaffarik testul lui Erodotu, și chiaru fără

<sup>12</sup>) Noi admitem aci în testu fericită corecțiunea a lui MANNERT, *Geograph.*, VII, 8, carele pune *οὐ μεγάλοι*, căci pe țermul bulgaru nu se vârsă în Dunăre nici unu riu mare, ci totu râulețe, precumu observă și RAWLINSON, *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 36, nota 3. Constatăm înse că pentru porțiunea noastră propriă în interpretarea lui Ero-

dotu ambele lecture sunt indiferinți.

<sup>13</sup>) *Hist. Nat.* III, 29.

<sup>14</sup>) APRIOV, *Denitza novobolgarskago obrazovanija*, Odesa, 1841, in-8, p. 104, 134.

<sup>15</sup>) Cf. SUIDAS, verbo: *Ἀγαθούροι*.

<sup>16</sup>) IV, 48-49.

a modifica într'însul o singură litteră, se vedesce adevărul, esplicându-se totu-o-dată de ce fontâna lui Stefanu Bizantinul aședa pe Agatirsî în Hemu.

Pentru părintele istoriei, de nu și pentru cei-l'alți anticî, Hemu era întréga sistemă alpină, allu cărî amfiteatru forméază bassinul Dunării de giosu, adecă dela Emine-dagü în Dobrogiă pêne pe la Pétra în Moldova.

## § 28.

GRIFFONII PĂZITORI DE AURÜ.

Carpații galițiani, cari se lungescü în susu între Polonia și Transilvania, erau pré depărtați de ambele puncturi de informațiune alle istoricului grecü, atâtü de Istria câtü și de Olbia, pentru ca ellü să si bănuitu legătura lorü de continuitate cu Balcanulü și cu munții Terref-Romănesci.

Totuși nicî despre ei nu putea să nu si avutu o dosă óre-care de noțiune.

Nadezsdin susține că Erodottü va si înțelegendü acéstă extremă ramură carpatină prin «munții cei nalți, stâncoși și nestrăbătutu»<sup>1</sup>, din dosulü cărora locuiaü terribiliü griffoni păzindü comóre de aurü<sup>2</sup>, ceia-ce trebuï consideratü — ñice criticulü russü — ca o allegorică allu-siune la minele din Transilvania.

Argumentele selle sunt:

1. E peste putință ca Erodottü să si avutu în vedere munții Urali, trecendü nebăgați în sémă Carpații, cari sunt fără comparațiune mai aprópe;

2. Nu e de cređutu să si agiunsü pêne la auđulü Scițilorü aurulü siberiantü, și să nú si sciutu ei nemicü despre avuția auriferă a Transilvaniei;

3. După mărturia lui însuși Erodottü, Grecii din coloniele pontice adessea căllătoriau pêne la pólele acellorü munți, ceia-ce nicî decumü nu se póte admite în privința Uralilorü<sup>3</sup>.

Toți commentatoriü căutaü «munții cei nalți, stâncoși și nestrăbătutu» mai susü de Marea Caspică<sup>4</sup>; unii nu s'au sfiutu a merge pêne la China<sup>5</sup>; archeologulü moscovitu a cuteđatu singurü a protesta în numele bunului simtu, strigandü: opriti-vé la cósta orientală a Carpațilorü!

Dérü argumentațiunea Ț e necompletă.

Nadezsdin a nesocotitu unü punctü fórte importantü, care dá și mai multă tăriă demonstrațiunii selle, servindü totu-o-dată a preveni obieștiunile.

Țerra griffonilorü ni appare în Erodottü ca și cândü arü si fostü la marginea lumii.

Peste patru séu cincî secolü în urmă, armoniosulü Ovidiu tráia la gurele Dunării, cunoscea d'aprópe tóte gințile barbare, învętase a vorbi geticesce și sarmaticesce; mai pe scurtü, era mai multü ca orî-cine în stare de a se familiarisa cu oriintele Europei.

Ei bine, regiunea carpatină era și pentru densusü marginea lumii.

Ellü sciea la Roma:

«Va, câtü de vecinü imi este capëtulü pământului, și câtü de departe e patria!»

Heu! quam vicina est ultima terra mihi,  
At longe patria est. . . .<sup>6</sup>

Séu:

«Aci între Geți essilatü singurü la extremitățile lumii!»

Solus in extremos jussus abire Getas. . . .<sup>7</sup>

1) IV, 23, 25.

2) IV, 27.

3) NADEZSDIN, op. cit., 98-100.

4) HEEREN, I, 282, 299, 300.—RENDEL, 437 sq.—MANNERT, IV, 113 etc.

5) RITTER, Erdkunde, II, 691, 765, 792.—GUIGNES, Mémoires de l'Académie des Inscriptions, XXXV, 451.—etc.

6) Trist., lib. III el. 5.

7) Ib., V, 12.

Séu :

«Trăescă la marginea pământului, la capătul globului!»

*Ultima me tellus, ultimus orbis habet. . . .*<sup>8</sup>

Séu :

«Dacă în ultimele regiuni ale necunoscutei lumi!»

*Aeger in extremis ignoti partibus orbis. . . .*<sup>9</sup>

*Ponticele și Tristele* lui Ovidiu offeră la fie-țe passă esclamațiunii de această natură, care sunt atât de potrivite pentru a ni explica pe griffonii lui Erodotă cei de peste nouă mări și nouă țere.

## § 24.

## ORIGINEA MITULUI GRIFFONILORŪ.

Spre a ne încredința într'ună modă plastică de originea famosului mită allă griffonilor— fie în Asia, unde 'lă pörtă sculptată ruinele Persepolii<sup>1</sup>, fie în Europa, unde 'lă citimă în Erodotă — noi vomă începe prin a pune aci de 'naintea ochiloră următoarele două figure :



Sub numărulă I este griffonulă dacică, adecă așa după cumă illă vedemă pe misterioasă cutiă descoperită în Bucovina de amiculă nostru d. Panaiotenu-Bardasare<sup>2</sup>, și așa după cumă illă conservă pêne astă-đi marca nobilitară a némuluiă Gryf din Polonia, allă căruia strămoșulă Jaxa séu Jacșică venise acollo din Serbia<sup>3</sup>.

Sub numărulă II noi reproducemă întocmai desemnulă renumitulă pictoră-naturalistă Victoră Adam<sup>4</sup>, represintându o speciă de vultură cunoscută în ornitologiă sub diversele numă de *vultur fulvus*, *vultur ruber*, *vultur aureus*, *vultur baeticus*, etc.

<sup>8</sup>) Pont., lib. I, ep. 7.<sup>9</sup>) Tris., III, 3.<sup>1</sup>) ВЕHR, *Excursus de gryphis*, in op. cit., II, 653-5, unde gruppeză ipotezele contradictorie ale lui Vöcker, Weltheim, Heeren, Ritter, Malte-Brun, Link, etc.<sup>2</sup>) Reprodușă în URECHIA, *Buletinulă Instrucțiunii Pu- blice*.<sup>3</sup>) NAKIELSKI, *Miechovia sive promptuarium antiquita- tum Monasterii Miechoviensis*, Cracovia, 1634, in-f., p. 10. Illă citămă mai cu preferință decâtă pe eraldiștii poloni Pa- procki, Okolski etc., ca unulă ce studiase după înșeși documen- tele originale istoria famillieiă Gryf.<sup>4</sup>) *Oeuvres complètes de Buffon*, ed. Flourens, Paris, s. a., t. 5, pl. nr. 95.

Acastă colossală passere, care întrece prin volumu și prin puterea sborului pe celle mai mari acule, este generalmente rară, căci se ascunde pe culmile celle mai inaccesibile, d'érü se găsese totuși din cândü în cândü pe tóte crescetele Europei meridionale, în Alpi, în Pirenei, în Rodoptü, mai allestü în Carpați<sup>5</sup>, rădicându-se la nordü pêne 'n Prussia<sup>6</sup>, unde înse ea devine mai mică, precumü devinü acolo mai micü însi-și munții.

Décä vomü mai adăoga că penele acestuï vulturü, după cumü indică pêne la unü punctü ch'iarü numele seü de *vautour fauve*, sunt de aceia-și culóre cu p'erulü leuluï<sup>7</sup>, atuncü înțelegemü și mai lesne creațiunea mitologiculuï griffonü, cellü puținü a celluï europeü, fiindü-că sofulü seü din Persia se aprópiä mai multü prin configurațiunea capuluï de tipuluï aculei propriü çise.

În Uralü griffonuluï cellü realü nu essistă, încätü nicü pe cellü imaginariü noi nu'lä putemü căuta acolo.

Și nu 'lä putemü căuta acolo cu atätü mai v'ertosu, cu câtü regiunea griffonuluï în genere trebuï necessarmente să fie învecinată cu regiunea leuluï, căci este imposibilo a imagina çialä a acesteï ibride compositiuni.

În timpulü luï Erodotü și ch'iarü cu secolü mai încóce, pêne la Traianü și mai çiosü, leiï fințatü încă la cóstele nóstre în Tracia, după cumü attestă într'unü glasü toși scriitoruï anticatüi<sup>8</sup>.

Éccé dérö cu istoria naturalä în mână că nicü este permisü cuï-va de a urmări în Europa pe griffonü în direçtiunea criv'ețuluï mai susü de Carpați!

Nu numai în Uralü, d'érü pêne și cu multü mai la sudü în Anglia nu s'a veçutü nicü ö datä vulturuluï cellü aurosü, prototipuluï griffonuluï, încätü unü celebru ornitologü britanicü abia putuse căp'eta tocmai din Tirolü unü singuruï essemplaruï împaiatu<sup>9</sup>.

«Munții cei nalți, stâncosi și nestrăbătutuï» ai luï Erodotü sunt dérö purü și simplu Carpați resăriteni, continua y negreșitu în susü pêne'n Boemia.

La nordü de Agatirsi, la appusü de Neuri, la nordü și la appusü de Sciți și de celle-l'alte ginți învecinate, locuiau griffonü anume în actuala Transilvania, a căruï avutiä mineralä nu putea fi esportată cu înlesnirea auruluï din Oltenia, căci lipsa Dunărea și mai sta pedecä gigantică galleriä de stânce peste stânce, așa că numai pe piscurile acesteï necunnoscute țerre se vedeatü mișcându-se nesce îngrozitorü vulturü, asemënați la culóre, la putere, la aspectü cu leiï, și de çürü în çürü murmura ö brumä de veste că din dossuluï monstrilorü se ascundü tesaure...

## § 25.

## PÈNE UNDE DUNĂREA APPARTINEA SCIȚILORÜ ?

Pentru ca natura Munteniei în epoca luï Erodotü să fie sgândăritä pêne 'n cap'etü, mai avemü Dunărea.

Ellü çice că hotarulü Sciției despre Tracia se începe acolo unde Istrulü face ö întorseturä în faça acesteïa din urmă: *κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης*.<sup>1</sup>

<sup>5</sup>) GERBE, *Vautour*, în ORBIGNY, *op. cit.*, XIII, 48: «Le vautour fauve. Des hautes montagnes de la Hongrie, du Tyrol, de la Suisse, des Pyrénées, du midi de l'Espagne et de l'Italie.»

<sup>6</sup>) RZACZYNSKI, *op. cit.*, 430.

<sup>7</sup>) KLEIN, *Historia aëlium prodromus*, Lubecæ, 1750, in-4, p. 43: «Vultur aureus, vultur fulvo colli, pectoris et pedum colore: the golden vultur, Gold-Geier. Superat magnitudine aëquilam nigram.»

<sup>8</sup>) HEROD., VII, 125, 126. — ARISTOT., *Hist. Nat.*, VI, 31; VIII, 28. — PAUSANIAS, VI, 5. — PLIN., *Hist. Nat.*, VIII, 16. —

ÆLIAN., III, 21, etc. — Despre antica assistință a leuluï ch'iarü în Dacia, noi vorbimü mai çiosü în Studiu IV.

<sup>9</sup>) WILLUGHBY, *Ornithologia libri tres*, Londini, 1676, in-f., p. 35: «Vulturis aurei pellem ad nos aliquando missam ex Rhætis Alpinis, rostro adhuc et eruribus herentibus dum contemplerer hoc modo descripsi. Multa hic vultur communia habet cum genere aëquilæ alpinæ, sed per omnia major est.»

<sup>1</sup>) IV, 99. — Despre accepțiunile cuvântuluï *κόλπος* în Erodotü, veđi SCHWEIGHÆUSER, *Lexicon Herodoteum*, Argentorati, 1824, in-8, t. 2, p. 50.

Uitându-ne pe mappa Dunării de gîos, noi vedem numai doue locuri în care fluviul își schimbă direcțiunea într'unu modu destulă de marcată :

- a) Lôngă Galați;
- b) In Oltenia.

Puntulă ănteu este inadmissibilă, căci atunci nu numai țermulă resăritenă allu Oltulu, dăru nici măcaru Siretulă nu măl întră în territoriułu sciticu, ceia-ce aru offeri cea măl flagrantă contradicțiune în contestulă lu Erodotu.

Și să se noteze bine că dănsulă nu putea nici într'unu casu a committe o asemenea errore tocmał în privința regiunił de lôngă Galați, fiindu pusă așa ăicendă față 'n față cu Istria, de unde o vedea cu ochiș și o pipăia cu degetulă.

Remăne dăru vrëndu-nevrëndu numai puntulă allu douilea, pe care prin urmare e peste putința a nu 'lă admite, de óră-ce nu avemă altulă ca să ne încurce latitudinea allegeriș.

Măl este de desbătută o altă cestiune danubiană.

### § 26.

#### PODULĂ LUI DARIU PE DUNĂRE.

Setosă a pedepsi pe Sciți pentru desele loră invasiuni în Persia, «regele regiloră» adună o formidabilă armată continentală de 700,000 luptătoră și o marină de 600 corăbie, pe-trunde în Europa prin Bosforu, cutrieră Tracia și străbate pēnē la gurele Dunării, unde și operază trecerea.

Podulă danubiană este încredințatū unei cete de Greci, îndatorate ală pădi în cursu de 60 ăille în presupunere că întręga espedițiune nu va putē fi măl lungă, ăru însuși Dariu întră pe pământulă inamicu, anume de unde se începea așa numita *Scițiă vechiă*, și pășese spre nord-ostū înainte — înainte, fără ca totuși să potă descoperi unde-va pe Sciți, deciș ală paralisa prin strategia unei perpetue retrageri.

Agiungendū dincollo de Donū, Dariu își schimbă direcțiunea, apucă spre appusū, și ăroși merge, merge, merge, adurmecandū pe fugariș adversari, cari reușescū ală atrage affară din hotarele Sciției, ănteu pe territoriuł Melanchleniloră, apoi pe allu Androflagiloră, în fine pe allu Neuriloră, adecă pēnē 'n Moldova, de susū venindū astū-felū aprópe de fruntaria nord-ostică a Munteniei, unde și acollo erau să-ū ducă Sciți, dăru s'au temutū de resistința Agatirsiloră.

Incredințandū-se la urma urmeloră că nu-ı chipu de uptă și că au trecutū degia celle 60 de ăille prevădute pentru durata espedițiunii, măl speriatū că nu cumū-va Greci, după cumū ı și îndemna celebrulă Miltiade, să părăsescă podulă în care ı remănea acumū ultima speranță, Dariu își ıea ănima în dinți și o rumpe la fugă spre gurele Dunării.

Acesta ı fondulă espedițiunii persiane în Sciția.

Criticismulă s'a încercatū adesea a bănui veracitatea lu Erodotu despre mersulă lu Dariu, întrevădendū differite imposibilități de faptū, de timpū și de spațiū.

Astă-ăi, mulțumită măl în speciă luminósei anti-critice a Anglesulu Rawlinson<sup>1</sup>, părintele istoriei e pe deplină gjustificatū chfarū în acestă atătū de controversată materiă, ceia-ce ı cu atătū măl naturalū cu cătū evenimentulă precessese numai cu vr'o doue decennie annulă nasceriș lu Erodotu, carele nu putea să nu fi cunoscutū pintre Greci, pintre Sciți, pintre Traci sėu pintre Persi vr'o căi-va contimpuranș și chfarū martură oculară al nenorocitei aventuri a lu Dariu.

Orı-cumū să fie, pe noi unı ne interessă acı numai podulă danubiană, și tocmał acesta a fostū și este partea cea măl puțină dubiosă a cestiunii.

1) Op. cit., 94-6, unde combatte punctū cu punctū tóte obiecțiunile lu Niebuhr, Grote, Thirlwall, Dahlmann etc.

Cum—că Persii trecuseră în Scizia anume prin Dunăre, ni-o spună :

1. Erodotū;
2. Ctesia, carele trăia chiară la curtea fiului lui Dariū<sup>2</sup>;
3. Ferecide, scriitorū din același secolū cu Erodotū, seū pōte și mai vechū<sup>3</sup>;
4. Trogū-Pompeū, carele utilisase opera perdută a Grecului Teopompū cam din aceia-și epocă<sup>4</sup>;
5. Cornelii Nepote<sup>5</sup>;
6. Strabone<sup>6</sup> etc.

Mai pe scurtū, în litteratura classică domnesce pe acestū terrēmū o perfectă unanimitate. Erodotū singurū înse vorbesce cu o precisiune topografică. Ellū đice :

*Τοῦ ποταμοῦ τὸν αὐχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόματα τοῦ Ἰστροῦ ἐξεύγνετ'.*

Adecă :

« A pustū podū acollo de unde Istrulū începe a se desface în mai multe gure ».

Apoi mai limuresce că acea punte se afla dela Marea-négră în distanță de doue đille de navigațiune fluvială : *δυσὶν ἡμερῶν ἀπὸ θαλάσσης.*

De'naintea unorū indicațiunii atâtū de precise era peste puțină vr'o seriósă desbinare între commentatoriī lui Erodotū.

Toți d'o potrivă au fostū siliși a căuta loculū podului unde-va spre appusū de Ismailū și spre resăritū de Prutū<sup>7</sup>.

« Dela Dariū și pēne la ultimulū resbellū din 1828—đice Schaffarik—Isakcea a fostū totū-d'a-una obicīnuita trecētoare pe Dunăre. In expedițiunea contra Scșilorū flotta persiană făcuse o calle de doue đille dela Pontū pēne la loculū podului. După socotēla lui Erodotū callea de o đī fiindū de 200 stadiē și unū gradū ecuatorialū correspunđendū cu 500 stadiē, acellū locū coincidă tocmai cu Isakcea, care se află în adevēru cu vr'o 12 milurī de parte de Marea-négră. Mai spre oriinte gurile Dunării împedecă aședarea unū podū. Aci se referă ceia-ce đicea despre Isakcea pe la 1650 Hagi-Calfa : « Isakgi-gheciđi, adecă vadulū lui Isacū, renumită trecētoare dunărenă, unde la 1620 în resbellulū polonū sultanulū Osmanū făcuse unū podū, carele i-a servitū apoi și la reñtorcere după luarea Hotinului, căci acestū locū fiindū cellū mai îndemānatecū, pe aci obicīnuīau în toți timpī a trece Dunărea Moldovenī, Tătariī, Unguriī. » S'arū putē obiecta la prima vedere, cumū-că brațulo danubianū cellū mai sudicū nu se desparte de cursulū sluviului îndată lōngă Isakcea, ci cu vr'o treī milurī mai gīostū; cugetāndū înse la schimbările, cărora sunt supuse mai cu deosebire gurile rīurilorū cellorū mari, și studiāndū totū-o-datā d'apropē o mappā essactă a regiuniī, lesne ne vomū convinge că rīulețulū Somova, unitū cu brațulū danubianū cellū mai sudicū lōngă Tulcea și perđendu-se apoi spre appusū îndērētū în bălțile de lōngă Isakcea, de'nteīu fusese unitū cu Dunărea și'n acestū ultimū punctū, încātū formā atuncī adevēratulū începutū allū gureī celleī mai sudice a sluviului, dērū mai în urmă lōngă Isakcea s'a nomolitū, māñinēndu-se numai lōngă Tulcea »<sup>8</sup>.

Cantemirū, fără să fi cugetatū câtū de puținū la expedițiunea lui Dariū, đicea :

« Din pomenirea moșilorū strămoșilorū auđ'mū, precumū unde acmu este Oblucița, căriīa Turciī îi đicū Isakcea, să se fie chiāmātū vadulū Dunării, care nu că dōră pre acollo Du-

<sup>2</sup>) Persica, ap. PHOTIUM, Myriobibl., cod. XVII.

<sup>3</sup>) Ap. CLEMENT. ALEX., Stromat., V.

<sup>4</sup>) Ap. JUSTIN., II, 5.

<sup>5</sup>) Miltiad., 3.

<sup>6</sup>) Geogr., VII, 3, § 14.

<sup>7</sup>) IV, 89.

<sup>8</sup>) MANNERT, IV, 220.—RENDEL, 102, 420.—UKKERT, III, 2 p. 23.—NADEZSDIN etc.

<sup>9</sup>) Ub. die Abkunft d. Slaw., 117-118.



«nărea în vadu să fie avutu trecetore, ci pentru căci acolo podu fiindu, se chiama vadu, de unde și acmu la vadu la Oblucița a dice s'a obicinuitu din betrânți; încă și în cântecele prostesci pre la domnia lui Petru-vodă vadul Obluciței se pomenesce; ci Dunărea precumă altu-felū de vadu prin apă trecetori să nu fie avendū tōtă lumea scie, de care lucru ore-care socotelă nu departe de adevēru se pōte pune că acellū nume, ce se dice vadul Dunării, să fie fostu o dată podu stătătorū, ērū după stricarea podului să-ī fie remasū nu-mai numele vadului și pēnē astă-đi»<sup>10</sup>.

Balladele poporane sētū «cântecele celle prostesci», pe carī le auđise Cantemirū și carī din nefericire nu mai essistă, se referātū la expedițiunea sultanului Suleimanū cellū Mare din anulū 1538 contra domnului moldovenescū Petru Rareșū; o expedițiune descrisă de cătră însușī monarculū turcū într'unū itinerariū, unde dice sub 21 augustū: «S'a pusū podu pe Dunăre la trecetorea dela Isakcea, și amū intratū în Moldova»<sup>11</sup>.

Mai pe scurtū, una și aceia-și localitate, vadulū Dunării, după cumū o botezaū atātū de bine părinți nostri «din pomeniarea moșilorū-strămoșilorū», a servitū de trecetore în miș de ocasiuni pentru sute de popōre în cursū de doue-đeci și patru secolī, începēndū dela puntea persiană din 500 înainte de Cristū și pēnē la puntea muscăllēscă din 1828; nicī o dată înse ce-va monumentalū, ci totū lucruri de lemnū, poduri pe vase<sup>12</sup>, șubrede base alle unorū efemere lupte, uriașī rădicașī în câte-va ڟille și pentru câte-va ڟille!

## § 27.

## GURELE DUNĂRII ÎN ERODOTŪ.

Cotitura Dunării dela Orșova, și mai cu sēmă puntea lui Dariū dela Isakcea, demonstră că betrânulū Istru este astă-đi întocmai așa cumū fusese în epoca lui Erodottū.

Se pretinde că timpulū arū fi addusū nesce mari prefacerī în delta sluviului<sup>1</sup>.

Modificațiuni micī, bună-ōră ca ceia-ce dice Schaffarik despre rīulețulū Somova dintre Tulcea și Isakcea, sunt necontestabile; noi nu ne sfimū totușī a pune în dubitū ori-ce schimbare de o natură mai radicală sētū mai întinsă.

Ovidiū attribue Dunării șapte gure<sup>2</sup>, Tacitū șesse<sup>3</sup>, Erodottū cincī<sup>4</sup>, Tabla Peutingeriană patru<sup>5</sup>, scoliastulū lui Apolloniū de Rodostū numai trei<sup>6</sup>, fără a mai vorbi de Strabone, Pliniū, Ptolemeū, Solinū, Ammianū Marcellinū etc.

Urmēză ore că dēnșī se contradicū?

Nu cumū-va să conchidemū că vr'unū brațū allū Dunării sētū și doue se vorū fi perdutū sētū adăugatū în cursulū secolilorū?

Fi-vomū datorī a căuta la fața locului, în Bugiacū sētū în Dobrogiā, semne geologice alle acestorū revoluțiunii fluviale?

Noī credemū că nu.

Celle cincī gure danubiane alle părintelū istoriei, «ἵστρος πεντάστομος»<sup>7</sup>, nicī aū sporitū vre-o dată pēnē la șapte, nicī s'aū redusū cândū-va pēnē la trei, ci aū remasū totū cincī pentru ori-cine vrea să le privēscă din puntulū de vedere allū lui Erodottū.

<sup>10</sup>) Croniculū, I, 323.

<sup>11</sup>) Tagebuch des achten Feldzuges Suleiman's wider die Moldau I. J. 945, in HAMMER, Gesch. d. osm. Reichs, Pest, 1828, in-8, t. 3, p. 699: «Isakdschi Iskelesi, Brücke über die Donau geschlagen, und in der Moldau übergesetzt.»

<sup>12</sup>) HEROD., IV, 141: τὰς τε νέας ἀνάσας παρὰ τὴν διαπορθμεύειν τὴν στρατιὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔκλυε. — Față cu acestū pas-saū, carele ڟice curatū cā podulū lui Dariū se făcea și se des-făcea la momentū prin impreunarea sētū separarea corabie-lorū, nu mai menționămū pe acei-ce assicurā cumū-cā lōngă Brăila (!) arū mai fi essistandū ruinele (!!)

podului lui Dariū; dērū ni pare reū cā d. FRUNȚESCU, Dicț. top., 157, a pututū

reproduce o asemenea enormitate.

<sup>1</sup>) URKERT, III, 1, p. 162: «Wir wollen hier bemerken, dass die Dunaumündungen grosse Veränderungen erlitten haben.» — Cf. monografiā lui KRUSE, De Istri ostiis, Vratislaviæ, 1820, in-8.—BRUNN, La bouche de Killa du Danube, in Journal d'Odessa, 1852, nr. 31, 32.—KATANCICH, De Istro, 19-22, etc.

<sup>2</sup>) Trist., II.

<sup>3</sup>) Germ., I.

<sup>4</sup>) IV, 47.

<sup>5</sup>) Segm. 7.

<sup>6</sup>) Ap. KATANCICH, o. c., 19.

În apariția această aserțiune are aerul de a fi paradossală; în realitate ea este matematică.

Să ne explicăm.

Pe la 1768 unu comerciantu germanu foarte practic, desbrăcatu de orî-ce preocupățiune teoretică, a scris o notiță asupra petrecerii selle la Kilia, unde dice între celle-l'alte:

«Maî mulți geografi și chiaru Büsching susțină că Dunărea intră în Marea-negră prin șapte gure. Eu însu-mi am verificat cu stăruință acestu faptu, și m'am convinsu că nu sunt decâtu cinci gure, căci nu se potu lua în considerațiune brațele celle mic, carî formeză insule și se unescu apoi cu vre-unul din brațele celle mari»<sup>7</sup>.

Nemicu maî instructivă ca această scurtă observațiune!

Autorul ei nici nu sciea, probabilmente, decă a existat vre-o dată Erodott; celle «Noue Muze» nu-î sunt cătu de puțin familiare; întraga carte nu offeră nicăiri cea maî slabă umbră de erudițiune; și totuși densusul vede în delta danubiană celle cinci gure erodotiane.

Ellu recunoscă înse—și acesta este importantu—că maî sunt și altele, dertu le crede că «nu se potu lua în considerațiune».

O simplă cestiune de apreciere!

Nu le consideră *A*, le va considera înse *B* pe tôte, și *C* pe unele dintr'însele.

Tacitu era în dreptul seî de a numera șesse gure și Ovidiu șapte, totu precumu era în dreptul seî Erodott de a socoti cinci și Tabla Peutingeriană patru, eră scoliastulu lui Apolloniu de Rodosu, maî sobru decâtu totu, este erôsî în dreptul seî de a considera numai trei.

Pe la 1835 generalu-gubernatorulu Rusiei-Meridionale principele Vorontzov trâmisesse o commissiune specială pentru a studia gurele Dunării.

Rapportulu ei constată numai trei gârle originale, adecă legate directamente cu trunchiulu fluviulu, împărțindu-se apoi fie-care din elle în maî multe gure secundare, mari, medie și mic, differindu una de alta prin numiri locale, încătu peste totu s'arū putē discerne vr'o șesse-spre-șecē<sup>8</sup>.

În acestu modu Ovidiu, Tacitu, Erodott, Tabla Peutingeriană și scoliastulu lui Apolloniu de Rodosu aveaū de unde allege.

Cellu înainte i s'au părutu a fi maî de căpeteniă șapte din șesse-spre-șecē, cellu allu douilea șesse din șesse-spre-șecē, cellu allu treilea cinci din șesse-spre-șecē, cellu allu patrulea patru din șesse-spre-șecē, cellu allu cincelea trei din șesse-spre-șecē, după propriulu punctu de vedere allu individulu.

Nu variă natura, ci numai impresiunea.

### § 28.

SCIȚIA-VECHIĂ ȘI SCIȚIA-NOUĂ.

Allăturata mappă resumă pêne la unu punctu rezultatulu cercetărilor de maî susu.

Punênd'o în vederea lectorilor, suntemu datorî a li offeri totu-o-dată unu feltu de călăuză generală.

Dându Sciției o formă în patru anghuri, Erodott ni presintă dimensiunile figurei numai întru cătu privesce partea sud-ostică.

7) Totu cinci gure, ca și Erodott, accordă Istrulu EFORU ap. STRAB., VII, § 15; ARRIAN., Exped. Alex., I, 3, V, 4; POMP. MELA, II, 1; SCHIMN., fragm., 29; Leo. Diac., VIII, 1, și alți, pe carî veși-i în UKKERT, III, 1, p. 159, nota 75.

8) KLEEMAN, Voyage de Vienne à Belgrad et à Killianova, Neufchatel, 1780, in-8, p. 34: «Plusieurs géographes, et même Busching prétendent que le Danube entre dans la mer

Noire par sept embouchures; j'ai vérifié avec soin ce fait, et je me suis convaincu qu'il n'y en avoit que cinq; car on ne compte point les petits bras qui forment les isles et viennent ensuite se joindre au plus gros.»

9) ТРОИЦКИЙ, Устья Дуная и усть-дунайскія острова, în țiarul Odesskii Vestnik, 1835, nr. 81-84.

Acastă porțiune îi era personalmente cea mai cunoscută.

Ellu o chiamă *Sciția-vechiă*, arretându-ni că ea se întindea dela Dunăre pînă la Crimî : ἀπὸ Ἰστρου αὐτῆ ἤδη ἀρχαίη Σκυθική ἐστὶ, πρὸς μεσανβρίην τε καὶ νότον ἀνεμὸν κειμένη, μέχρι πόλεος καλουμένης Καρκινίτιδος.<sup>1</sup>

În acestu modu întregul teritoriū sciticu se împărtesce în Erodotu în doue buccăți, deși numai una dintr'însele este testualu specificată : *Sciția-Vechiă* dela Prutu spre resăritu pînă la Donu, și *Sciția-nouă* dela Prutu spre appusū pînă la Oltu.

În adevărū, ca unū ce veniseră din direcțiunea Mării-Caspice, Sciții trebuiaū să cucerescă regiunea pînă la Prutu cu multu mai 'nainte de a se fi pututu respândi pînă la Oltu,

Éccē dērū în ce înțellesū ei o numiaū fôrte bine *Sciția-vechiă*.

Erodotu definesce mărimea pătratului numai și numai în privința acesteia din urmă.

Ellu dice că dela gurile Dunării pînă la Marea-de-Azovū littoralulū sciticu cōpprînde o calle de 20 de șille, și o altă calle egală de 20 de șille messoră pe uscatū cōsta resăritenă dela Marea-de-Azovū pînă la teritoriulū Melanchlenilorū.<sup>2</sup>

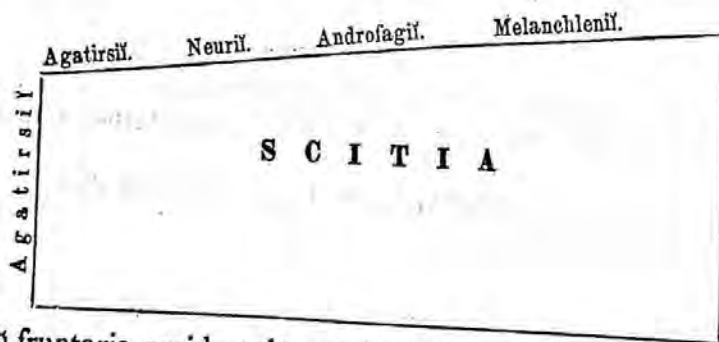
Frunteria danubiană dela Pontu pînă la Oltu, adecă *Sciția-nouă*, nu întră în acastă socotelă.

Prin urmare, din dată ce vomū băga și pe dēnsa în calculū, după cumū nu putemū a nu face, pătratulū devine necessarmente lungū :



Dela Marea-de-Azovū pînă la Melanchleni fiindū o calle de 20 șille, decă noi amū accorda totū pe atăta și hotarulū appusēnū allū Sciției arū trebui să trecemū peste Carpați și chiarū de'ncollo de sorgintea Oltului, unde nu ne lassă cu nici unū prețū teritoriulū intermediariū allū Agatirsilorū.

Așa dērō latreua occidentală a pătratului erodotianū cată să fie neapăratū mai scurtă decătū latreua'ī orientală, cea-ce reduce totalitatea la următōrea figură :



Oltulū formândū fruntaria occidentală a Sciției, érū Dunărea și Marea-nēgră fruntaria'ī sudică, éccē dērō că noi amū distruge pătratulū de nī-amū permite a represinta pe mappā

<sup>1</sup>) IV, 99.

<sup>2</sup>) IV, 101.

îndouiturele rîurilor și zigzagurile țărmului marintu, ci trebuî vrîndu-nevrîndu să tragemu numai linie drepte, scoțîndu cu totulu affară din teritoriulu sciticu cotitura dela Orsova, *καλπος* Traciei, după cumu o numesce «părintele istoriei.»

Ceța-ce amu schițatu noi *ad mentem Herodoti*, decă artu voi cine-va s'o transcrie pe o chartă modernă, n'are decătu să așede pe Geți în Bulgaria la nordu de Balcătu, pe Triballu în Serbia, pe Siginnu în Temeșiana, pe Agatirsu în Oltenia și'n tôte districtele muntose alle țăreii Romănesci, pe Neuri în Moldova superiōră și mai susu, pe Griffonu în Transsilvania plus întinsele regiuni de peste Prutu și mai allessu de peste Nistru, cari nu întră în cadrulu de față.

## II

## OVIDIU

## § 29.

## IMPORTANȚA LUI OVIDIU PENTRU ISTORIA DACIEI.

Din analiza lui Erodotu noi ne-amu pututu încredința, cumu-că în cursu de doue-deci și patru de secolu nu s'a perdutu și nu s'a căștigatu nimic esențialu în natura fizică a teritoriulu muntenu și'n acțiunea assupra omulu, încătu mai cu sémă Agatirsu de atunci, iubitoru de cântece și de haîne împodobite, industriosu, socialu, plinu de frăția și de instinctulu civilizațiunii, voinicu și temușu, se resfrângu de minune în Olteni și Muscelleni de astă-zi, deși despartu pe unu de altu atâtea vécuri și differința cea mai radicală de origine.

Erodotu înse este fôrte scurtu despre pămîntulu dintre Prutu și Oltu, care constituia la dînsulu *Noua-Sciția*.

Astü-felü, bună-öră, numai prin armonia contestulu și mărturiile successive alle lui Eforu și Pliniu, noi amu pututu demonstra mai susu plugăria scitică, *Αροτῆρες*, în șessulu Moldovei și allu Munteniei, căci nici aci Erodotu ellü-însuși nu se rostesc într'unu modu destullu de categoricu.

Laconismulu seü în privința porțiunii occidentale a Sciției e atătu de anormalu, încătu Lindner bănuiesce nu fără probabilitate o regretabilă lacună în testu: unu paragrafü întregu va fi scăpatu din vedere și se va fi lăssatu la o parte de cătră copistü.<sup>1</sup>

Orü-cumu să fie, ceța-ce lipsesce în Erodotu se pôte supleni pêne la unu punctu din Ovidiu.

Marele poetu allu Sulmonei, gonitu din Roma de cătră Augustu la annulu 9 după Cristu, a trăgënatu o dură viuéță de optu annu între Geți și Sarmași la gurele Dunării.

Colonia grécă Tomi, loculü acestu essiliu, a fostu multu timpu ce-va fôrte problematicu.

Semi-sciința o mută mereü după arbitriulu fantasiei, cându la Stein-am-Anger în Austria, cându la Akkermanu în Bugiacu, cându tocmai la Kievu în fundulu Russei, inventându pêne și petre mormentare *ad-hoc*, dintre cari una peccălise pe Caatemiru<sup>2</sup>.

<sup>1</sup>) *Op. cit.*, 43, 47.—Lindner observă fôrte bine: «Dass sich Lücken im Texte finden wird, auch daher wahrscheinlich ist, dass Herodot, I, 184, auf seine Erzählung der assyrischen Geschichte hinweist, diese aber in den erhaltenen Handschriften fehlt.»—Altfelü, în mașoritarea casurilorü, teoriile lui Lind-

ner sunt inadmissibile, depărtându-se cu totulu de littera și spiritulu lui Erodotu.

<sup>2</sup>) *Beschr. d. Mold.*, 51.—Veđi assupra acestei cestiuni allü meu *Arhivü Istoriciu*, în *Columna lui Traianü*, 1870, nr. 51, p. 3.

Astă-*ci* asemenei cimiliture au devenit imposibile.

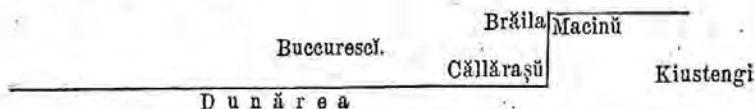
Nu numai însu-și Ovidiu, *dérü* toți scriitorii greci și latini ai anticității fără distincțiune, aședă Tomi în Dobrovia actuală, adică în Mica-Sciția, η μικρά Σκυθία a lui Strabone, avându Istrul spre nord și Pontul la resăritu<sup>3</sup>.

Fie acea localitate Kiustengi, fie Eski-pargana seü vre-unu altu puntulețu din apropiare, acesta puțin ni împörtă în casul de față: agünge s'o căütămü pe teritoriul bulgarü nu departe de gurele Dunării.

Petrecerea lui Ovidiu la Tomi, unde scrisese cele doue lungi plängeri alle selle, *Tristele* și *Ponticele*, ne privesce aci în doue feluri:

1. Ellü vorbesce ca vecinü despre termulü danubianü nordicü, de unde'lü amenințau nencetatü invasiunile barbare și ghiäfosulü sufflu allü crivățului;

2. Insă-și constituțiunea geologică și climaterică a Dobrogiü nu se deosebesce de a Munteniei de gïosü, de care o desparte fluviulü nu printr'o liniä paralelă, ci perpendiculară, încätü este în fondü aceia-și zonă:



Din ambele poeme alle lui Ovidiu noi amü allesü treü buccăți, cari ni se parü a'lü resume în privința istoriei naturale a regiunii: elegiele 3 și 10 din cartea III a Tristeloru și epistola 8 din cartea III a Ponticeloru.

Deși le traducemü în versuri, totuși n'amü modificatü întrü nemicü ideia poetului, conservänd'o cu aceia-și fidelitate cu care au redat'o în proză Germanii seü Francesii.

§ 30.

IMAGINILE DANUBIANE ALLE LUI OVIDIU.

Currëndü dupä stabilirea'ü în Tomi, Ovidiu scriea:

D'arü fi sä-și mai adducä a-minte de Nasone  
 In Roma vr'o ființă, și decä fără mine  
 A mai remasü acollo ce-va din allü meü nume,  
 Sä scie *dérü* că 'n țerra, în care-allü mării luciü  
 In veci nu se 'ntelnesce cu zodia 'nstellată,  
 Aici imi ducü eü traifulü în sinulü barbariei,  
 Cu ferele sarmate, cu Bessiü și cu Geții,  
 Nedemni a li respunde unü echo 'n versulü meü!

Cätü mai adia vëntulü recoritorü allü verei<sup>1</sup>,  
 Avemü unü zidü de valluri, prin care ne scutesce  
 De cruda lorü nävallä curgëndü la miđü-locü Istrulü;  
*Vai inse cândü sossesce posomorita érnä*  
*Rîngindü grozava'ü buzä, și cândü începe gleba*  
*A canunți cu 'ncetulü sub marmora de gerü!*<sup>2</sup>

*Si crivățulü pornesce, și néua imple nordulü,*  
*Si cade, cade, cade: nici sórele, nici plöia*  
*N'o mai topescü acuma, căci frigulü o'mpetresce;*  
*Si péne sä disparä unü stratü, s'așterne altulü,*

<sup>3</sup> Arrianü, Ptolemeü, Pliniü, Claudianü, Marcellinü, Tabla Antoninä, Tabla Peutingeriană și alții, indicați în FOREIGNER, op. cit., III, 1099. — Ca contemporanü allü lui Ovidiu, cellü mai instructivü este STRABO, VII, 5, § 12 și 6, § 1.

<sup>1</sup> Dum tamen aura tepet . . .

<sup>2</sup> At eum tristis hyems squalentia protulit ora;  
 Terraque marmoreo candida facta gelu est.

S'adessea 'n aste cuiburi de ghiățuri îndesate  
Frivescî într'o grămadă zapezi din doue ierni! <sup>3</sup>

Ș'atâta'i de cumplită furtună deslănțată,  
Incât'i rapese case, ducen tu-le departe,  
Și turnuri măiestroase în prafu le risipește <sup>4</sup>;  
Și sgu-tuitu atuncea din temelliă polulă,  
De spaîmă se 'nșioră selbatecele ginți <sup>5</sup>!

Și barbarulă imbraccă nădragi și pei informe,  
Cati din a lui faptură d'abia se vedu obrăzi,  
Dérü pênă și prin blana dă gerulă în putere;  
Și pulberea de ghiăța pe barba schinteiuză;  
Și te copprin-le gróza cându sloiuri cristalline  
S'enchîagi pînre plete și se ciocnescu cu frémëtü  
L'a capulu mișcare; și'n vassü inghîța vinulă  
De'lu scufi în bolovane păstrân-tu figura ôlle,  
Și'n locu a sôrbe spumă, mănânci buccăți de vinü <sup>6</sup>!

Să mai descriu eu ôre, cumü rîurile tôte  
În poduri le preface sufflarea cruntei ierne?  
Ș'atunci din oboselă de vrei să'ți stîmperi setea  
C'unu stropi de apă viuă, spargi întărîta ghiăța,  
Săpândü adâncu o grópa în laculă cellu cascatü <sup>7</sup>!

Chîarü uriașulă Istru, pe care nu'lu întrece  
A Niluluî lărgime, acuma se sbêrcesce  
Sub viscolii de crivetu, ș'albastrelăi talazuri  
Se facu o scórță tare, și pe furișu sub densa  
Se scurge 'n toilulă mării prin celle multe guri!

Și p'unde mai de-ună-đi plătia corăbiarulă,  
S'allunecă piciorulă săltândü fără șială;  
Ș'a calluluî copitü isbesce cu resunetu  
În lespezi făuri'e din colossale valluri;  
Și boii fără frică p'acéstă nouă punte,  
Sub care staü închise prăpăstii desfundate,  
A-lene tragü cărruța nomaduluî Sarmatü <sup>8</sup>!

De necredutü, și totuși eu amü vedutü chîarü marea,  
Chîarü marea 'ncătușată d'unü blocü immensü de ghiăța:  
Tăcută, neclintită sub țesta'i lunecósă:  
Și n'o vedusemü numaî, dérü amü amblatü eu singurü  
Pe culmile marine călcândü ca pe țerrênă...  
D'aveaî și tu a trece asemeni mări, Leandre,  
Nu te'nghița'n vëlvoREA'İ unü mai îngustü abisü!

Respinsü de gerü, delfinulă totü îndeșertü se 'ncercă

<sup>3)</sup> Dum patet et Boreas et nix injecta sub Arcto...  
Nix jacet, et jactam nec sol pluviaque resolvunt:  
Indurat Boreas, perpetuamque facit.  
Ergo, ubi delicuit nondum prior, altera venit!  
Et solet in multis bima manere locis.

<sup>4)</sup> Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas  
Aequet humo turres, tectaque rapta ferat.

<sup>5)</sup> Tum liquet has gentes axe tremente premi.

<sup>6)</sup> Pollibus et sutis arcent male frigora braccis,

Oraque de toto corpore sola patet.  
Sæpe sonant moti glacie pendente capilli,  
Et nitet inducto candida barba gelu:  
Nudaque consistunt formam servantia testæ  
Vina: nec hausta meri sed data frustra bibunt.

<sup>7)</sup> Deque lacu fragiles effodiantur aquæ.

<sup>8)</sup> . . . . . et undas

Frigore coneretas ungula pulsat equi;  
Perque novos pontes subter labentibus undis  
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.

In aerü să tresalte p'a mării suprafață;  
 Și vântulü dela crivățü, trântindu-se cu sgomotü,  
 Turbăzä fär'sä pötä unü vallü din locü să misce;  
 Și vasele, ca 'n cercuri de marmoră coprinse  
 De ghița ce le 'ncinge, staü țepene: véslaşulü  
 Talazurile dure ađi nu le mai despică;  
 Și'n unda degerată, cu capete affară  
 Veđi pescii ce se 'ncrustă, și unii mai trăescü!

Atuncea d'erü cândü Pontulü și Dunărea spumândă  
 De iernă 'mbrățișate prindü pelliță de ghiță,  
 P'a Istrului luciosă și măturată calle  
 Căllări pe cai selbateci vrăsmașii vinü încöce,  
 Vestindü a lorü sossire săgețile ce sböră,  
 Și remănëndü dreptü urmă pământulü despuiatü!

Terranii fugü departe, lăssändü câmpia prädă,  
 Și barbarulü răpescce puțina 'i avuția,  
*Totü ce putu să strîngă säténulü prin sudöre:*  
*Și carrele, și turme, și sărăcia tötä<sup>9</sup>!*  
 Apoi pe robii îi lögă cu mânele la spate...  
 Se ducü, se ducü sārmanii privindü cu desperare  
 In urma lorü ogöre ce n'o să le mai veđă,  
 Și foculü ce se'naltă din şubrede colibe<sup>10</sup>;  
 Căci barbarulü aprinde, doböră, mistuesce  
 Totü ce nu pöte duce, totü ce nu vrea să ducă,  
 Și stolluri de victime succumbă sub săgetta  
 In vërfü încărligată, allü cării ferrü supsesse  
 Din erburi ucciđase unü succü inveninatü<sup>11</sup>!

*Aci și'n timpü de pace resboiulü te'ngrozesce;*  
*De nu mai veđi pe barbari, e spaïma ce țî-o lassă;*  
*Și nemini nu cutéđă pe câmpü să tragă brazde;*  
*Și țelină uitată remâne sterpü pământulü;*  
*Nici desfêtatulü striguriü nu cresce'n umbra viței;*  
*Nici ferbe mustulü dulce în naltele bassinuri;*  
*Unü pomü nu se đăresce<sup>12</sup>, pe care ca'n vechime*  
*Să scrie unü Aconțiu cuvinte de iubire.*  
*Pustiă, tristă, nudă, nici arbure, nici frunđă...*  
*Fugi, fugi d'acéstă țerră, tu omule ferice<sup>13</sup>!*  
 Și totuși din întreaga nemărginită lume  
 Aice, ah! aice osânda m'a trămisü!

Cam în acella-și timpü Ovidiü scriea unui amicü :

M'amü totü gânditü, amice, din dunăreña țerră  
 Ce ți-așü puté eu öre la Roma să trämittü?  
 E căutatü argintulü, seü aurulü mai bine,  
 D'erü a'lü primi nu'ți place, deprinsü mereü a da;  
 Ș'apoi în aste locuri nici s'ai vissatü comöre,  
 Abă putëndü o brazdă să tragă bietulü plugü<sup>14</sup>!

<sup>9</sup> Ruris opes parvæ, pecus et stridentia plaustra,  
 Et quas divitias incola pauper habet.

<sup>10</sup> Et cremat insontes hostica flamma casas.

<sup>11</sup> Nam volueri ferro tintile virus inest...

<sup>12</sup> Tum quoque, quum pax est, trepidant formidine belli  
 Nec quisque presso vomere sulcat humum.

Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt, hostem,

Cessat iners rigido terra relicta situ.

Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra;

Non cumulant altos fervida musta lacus.

Poma negat regio....

<sup>13</sup> Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos;  
 Heu! loca felici non adeunda viro!

<sup>14</sup> Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo:  
 Hostis ab agricola vix sinit illa fodi.

\* \* \*

P'allū teū vestmētū adessea purpura strălucisce:  
 Purpură strălucită aşu vré eū să'şi offerū:  
*Dérū turmele sarmate daū lānū grossolană,*  
*Şi n'arū puté s'o pingă o labă de Sarmatū;*  
*Nicē fetele nu țesse, ci macină la grāne,*  
*Sēū āmbtlă după apă cu donița pe capū<sup>15</sup>!*

\* \* \*

*Aice blānda viță a struguruluū dulce*  
*Nu se mpletisce verde în giuruluū unuū ulmū,*  
*Nicē arboruluū ni'și plēcū mlădīțele 'ncārcate*  
*De fructe pērguite sub luminosuluū cerū:*  
*Pelinuluū singurū numai informū îmbraccū șessuluū,*  
*Și nu rodesce câmpuluū decâtū amărăciunū<sup>16</sup>!...*

In fine, în ultimii anii ai vieței, Ovidiū trāmittea bolnavū soției selle la Romā următōrea epistolă:

Gāndesce-te o clipă! Mē'ncongiură Sarmatīi  
 Și Geții mē'mpressoră, și'n mișū-locū între dēnsii  
 Mē sbuciumă durerea, eū cētātēntū allū Romei,  
*Acī'n acēstă țerră, în care ceru-ī sumbru*  
*Și apele sunt grelle, ba pēnē și țerrēna. —*  
*De ce? nu poctu precepe, dērū simți că mi' dă fiorī<sup>17</sup>!*  
*Nu-ī casă mai commodă, nu-ī hrană mai gustōsă<sup>18</sup>!*  
 Vr'unū mēșterū să m'agīute cu erburi descāntate,  
 Sēū unū amieū s'adducă vr'o dulce māngāiare  
 Și cu povestī plăcute să mi mai scurteze timpuluū. . .  
 Ah, unde sunt acestea! și numai suvenirea,  
 Ce-ī cu atātū mai viūă cu cātū sum mai departe,  
 Imi spune c'altă dată pe tōte le-amū avutū!

Și te-amū avutū pe tine, a tuturorū regină!  
 Tu, care mi impli peptulū, soțio neuitată!  
 Și glasulū meū te chiamă, deși te sciū ațurea;  
 Și o nopțe fără tine, o ți nu poctu potrece;  
*Chiarū în delirū—mi-aū spus'o acēl ce mē veghțază—*  
*Cu mințile perdute repetū numele tei<sup>19</sup>!*

## § 31.

FRIGULŪ DELA DUNĂRE.

Ceța-ce predominesce în tōte imaginile danubiane allē lui Ovidiū, este estrema orrōre a friguluū, pe care Erodottū illū menționēză abia în trecētū.

Înghīță barbelē, îngھیță vinulū, îngھیță Dunărea, îngھیță însu-și Pontulū! strigă la totū passulū cu desperare mollateculū poetū nāscutū la sudulū Italiei, și mai-mai s'arū crede

15) Sed non Sarmatica tingitur illa manu.  
 Vellera dura serunt pecudes, et Palladis uti  
 Arte Tomitanæ non didicere nurus.  
 Femina pro lana Cerealia munera frangit,  
 Subpositoquo gravem vertice portat aquam.  
 16) Non hic pampineis amicitur vitibus ulmus:  
 Nulla premunt ramos pondere poma suo.

Tristia deformes pariunt absinthia campi,  
 Terraque de fructu quam sit amara docet.  
 17) Nec cælum palior, nec aquis assuavimus istis,  
 Terraque nescio quo non placet ipsa modo.  
 18) Non demus apta satis, non hic cibus utilis ægro.  
 19) Quin etiam sic me dicunt aïlena locutūm,  
 Ut foret amentis nomen in ore tuum.



că această dură climă nici nu cunoscea măcaru ce-a-ce Ț vără, decă din fericire n'amă avé semi-versulü :

Dum tamen aura tepet....!

Tóte aceste ghiățuri alle frigurosuluí Ovidiü, departe de a fi câtü de puținü essagerate, sunt întocmai așa de miř de annü pêne astă-đi, și vorü remâne întocmai așa alte miř de annü de a-đi înainte.

Meteorologia modernă și-a datü ostenella de a aduna de prin diverse sorginți următo-rele date cronologice, pentru a cărorü essactitate noi nu ne facemü responsabilü :

La annulü 400 îngheață întréga Mare-Négră ;

La annulü 462 Goșii trecü Dunărea pe ghiăță ;

La annulü 558 Marea-Négră stă îngheațată în cursü de doue-đeci de đille, și totü atunci Hunii trecü pe ghiăță Dunărea, făcëndü o invasiune pêne aprópe de mürü Constantinopolü ;

La annulü 763, începëndü dela octobree pêne la februarü din annulü următorü, o ghiăță în grossime de trei-đeci coși accopere Marea-Négră pêne la o distanță de 100 millurü ;

La annulü 822 căruțe încărcate trecü Dunărea pe ghiăță ;

La annulü 1236 acestü fluvü îngheață pêne la fundü ;

La annulü 1408 cronicile constatä unü fenomenü analogü ;

La annulü 1460 de assemenea ;

Și așa mai încollo.<sup>1</sup>

Uniculü defectü allü acestü registru este că putea fi cu multü mai scurtü, căci era de agünsü a đice că Dunărea îngheață în toți anniü, értü apele țermurene alle Mării-Negre fórte dessü.

Noi l'amü reprodușü înse, fiindü că ellü ni presintă unele daturü cu totulü escepționale, pe carü nu le prevăduse nici chýarü Ovidiü ; bună-óra îngheațarea Pontuluí pêne la o gros-sime de 30 coși, sétü îngheațarea Dunării pêne la fundü.

Față cu atari monstruosități, carü în adevérü se parü a fi essagerate, frigulü poetuluí romanü este mai multü decâtü modestü !

D. Ubicini, după ce visitase România, nu se teme a afirma în secolulü XIX, cu o miă optü-sute de anni și mai bine în urma luí Ovidiü, cumü-că țernele nóstre potü rivalisa cu alle Moscovei!<sup>2</sup>

În această privință nemicü nu s'a schimbatü.

Este o dictatură fisică, pe care n'o vorü resturna în vecii vecilorü revoluțiunile cugetării.

Dela Urali pêne la noi crivățulü nu întimpină în calle unü singurü crescutü de munți în Russia centrală, încätü ellü dá năvală în bassinulü Dunării de gosü întocmai ca într'o pëlniă, formată par'că într'adinsü în amfiteatrulü carpatino-balcanicü.

A zidi munți peste Nistru, sétü a modifica direcțiunea Carpaților, arü puté-o face numai dóră o cataclismă universală !

Decă ni vomü mai adduce a-minte, cu anemometrulü luí Voltmann sétü allü luí Combés în mână, că o vigeliă dintre celle cântate de Ovidiü :

«Șatăta-Ț de cumplită surluna deslăntată  
«Incätü răpesece case, ducëndu-le departe,  
«Și turnuri malestóse în prafü le risipesece...»;

decă ni vomü adduce a-minte că o vigeliă de această speciă căllătoresce 162 kilómetri pe

<sup>1</sup>) *Mémorial portatif de chronologie*, t. II, p. 799, și *Annuaire du Bureau des longitudes pour 1825*, p. 157, ambele citate în BOUDIN, *Traité de géographie médicale*, I, 233-36.

<sup>2</sup>) *La Roumanie*, p. 7: «Le climat de la Moldo-Valachie réunit les extrêmes les plus opposés; en hiver c'est le froid de

*Moscou*; l'été, les chaleurs de la Grèce. A proprement parler, on n'y rencontre que ces deux saisons, qui succèdent brusquement l'une à l'autre. L'hiver dure environ cinq mois, de novembre à la fin d'avril: pendant les quatre premiers, la neige couvre constamment la terre, et l'on ne peut voyager qu'en traîneau.»

oră, apoi să nu ne mai mirăm că bietul poet se credea la porța Siberiei, a cărei suflare îl agiungea cu răpediciunea unei locomotive diabolice!

Maî essistă apoi o deosebire esențială între acțiunea pe care o essercită crivățul în zona propriu ăisă danubiană, și între aceia-și acțiune în regiunile maî apropiate de munți.

Pentru ca Ovidiu să fie pe deplin înțellesu, acéstă esențială deosebire nu trebuî uțată. Trecându în lungul teritoriului forte uscăciosu allu Russiei, vântul nordicu sossesse clocnirea cu țermul mlăscinosu allu Dunării illu înzestră d'o dată cu proprietatea dia-metralmente oppusă de a deveni umedu, adecă maî nesufferitu pentru organismul umană decătu chyarū la Moscova!

## § 32.

OVIDIU MURINDU DE FRIGURI

Ovidiu adessea se plange că nu-î este datu nicî măcaru setea să și-o stempere în riulețu, ci numai într'o mlăscină, din care în timpul ernel trebuî să spargă buccăi de ghiță :

Săpându adăneū o gropă în lacul cellu căscatū.<sup>1</sup>

Țerrēnă băltosă, ape băltose, unū cerū copleșitu de emanațiunî maremmatică, ecce aspectulū întregēi zone a Dunării de gțost :

Aci 'n acéstă țerră în care ceru-î sumbru,  
Și apele sunt gralle, ba pēnē și țerrēna—  
De ce? nu poelu precepe, dērū simțū că'mî dă fiori!<sup>2</sup>

Să maî adăogămū că tôte aceste culburî de miasme erău combinate în epoca lui Ovidiu, întocmai ca și astă-ăi, dintr'unū amestectū de apă dulce cu apă sărată :

Aequorea bibitur cum sale mista palus!<sup>3</sup>

Febră și érōși febră, începēdu dela cea ordinară și urcându-se treptatū în gravitate pēnē la cea maî perniciosă, este o necessară consecință patologică a unei assemēi regiuni.<sup>4</sup>

Și în adevēru, numai friguri palustre delirante pōte fi acea bōlă de care sufferă însuși Ovidiu, dictându din așternutū într'unū momentū de intermittință :

Chyarū în delirū—mî-aū spus'o acei ce mă veghiază—  
Cu mințile perdute repetū numele țeu!

Nicî ăcece anni n'a fostū în stare poetulū a trăi în acéstă atmosferă.

În flōrea bărbăției, destullū de avutū ca să-și procure totū ce se găssia la gurele Dunării, încungituratū de stima și iubirea Tomitanilorū, ellū a muritū numai și numai victima impossibilități de a se acclimata între bălți.

Acéstă imposibilitate, în privința căriya sciința medicală de astă-ăi și-a spusū degya

<sup>1</sup>) *Trist.*, III, 12; *Pont.*, III, 1; etc.

<sup>2</sup>) Cf. STRABO, VII, 4, § 5, și 5, § 12.—SAMONICUS, apud LYDUM, *De magistr. rom.*, III, 32.

<sup>3</sup>) *Pont.*, II, 7.

<sup>4</sup>) MALDARESCO, *op. cit.*, 26: «Nous avons reconnu trois espèces de marais: le marais d'eau douce, le marais d'eau salée et le marais mixte. L'intensité des effluves qui s'en exhalent est variable. L'expérience démontre que le marais d'eau douce est le plus inoffensif, que les effets deviennent plus funestes et plus redoutables avec les marais mixtes; le marais salé n'est dangereux que quand il se transforme en mixte. C'est ce qu'

établi de la manière la plus évidente le remarquable rapport de Gaetano Giorgini sur les maremmes de la Toscane. Ce n'est pas seulement le mélange des eaux de la mer avec les eaux douces qui donne aux marais cette influence funeste; certains marais qui contiennent beaucoup de sels, de sulfate de fer, de sulfate de magnésie et de chlorure de sodium, agissent de la même manière. Il semble que les fels en dissolution dans ces eaux, comme le fait remarquer M. le professeur Bouchardat, favorisent le développement des myriades d'êtres vivants qui, par la quantité plus grande de leur produit agissant comme ferment, donnent à la décomposition putride des végétaux une rapidité considérable.»

ultimul setu cuvântu, puteau ôre s'o biruescă nesce simpli legionari setu coloni romani, lipsiti de miđu-lócele lui Ovidiu ?

Éccé o cestiune fórte gravă, care ni va permite a resólve aci însuşy miracolulú essistinţer naţionalităţii române.

## § 88.

## MORTALITATEA TERREZLORU PALUSTRE.

« Mlascinele—dice cellu mai eruditú igienistú din secolulú nostru—aú făcutu să pérá mai multy ómeny decâtú ory-ce altá calamitate. Nu o singurá armată a fostú distrusá, nu o singurá ţerrá a fostú despoporatá, nu o singurá urbe óre-cândú înfloritá a fostú ştersá de pe faţa páméntuluy prin acţiunea bălşilorú. Dintre epidemiile descrise de Franciscú le Boe, cea din 1669-70 a seceratú  $\frac{2}{3}$  din poporaţiunea Leydey La 1762, 30,000 Negri şi 800 Albí au fostú în Bengalia victime alle mlascinelorú, şi totú acollo la 1741 din aceaşy casá se stinserá  $\frac{2}{3}$  din 12,000 Anglesy de sub commanda admiraluluy Vernon. La 1747, după cumú arrétá Pringle, frigurile palustre au redusú într'atátú armata britanicá din Zealandia, încátú puşine regimente mai conservaú câte o sutime de ómeny sánetoşy, éru la finea campaniei *The-Royal* numéra în şirurile selle abia 4 indiviđy pe carý y cruşase morbilidadea generalá. Insula Walcheren a fostú în doue rúndurý funestá truppelortú anglo-francese: o datá la 1806, şi apoi mai allesú la 1809, cândú frigurile au pusú în neputinţá de a sta sub arme  $\frac{2}{3}$  din ambele oştirý. Assemeny desastre s'au repeşitú adessea în Africa. La 1857 o companiá a regimentuluy XI de liniá, compusá atunci din 82 ómeny, a trecutú întrégá la ospitiú, affará de unú sub-officiaru şi de officiarulú ce commanda, carele este anume fratele meú. Coutanceau a descrisú epidemia frigurilorú intermittinşy ce se declarase la Bordeaux în 1805 pe timpulú secării bălşii dela Chartreuse: în cincý lune, vr'o 12,000 persóne se îmbolnăviserá şi 3,000 au muritú. Mlascinele dela Brouage au decúitú de doue-decý de ory poporaţiunea dela Rochefort, unde muríatú, sunt acumú o giúmătate de secolú, 1 individú din 15, pe cândú pentru totalitatea Franciei proporţiunea mortalităşii este numai dela 1 la 40. E de prisosú a mai ímmulşy essemplele acestorú devastaşiony epidemice, essercitate prin influinţa bălşilorú şi cátrá carý se mai adaugá nesce epizootie totú atátú de uccidetóre.»<sup>1</sup>

Unú altú igienistú, nu mai puşinú celebru, susşine aceya-şy tesá printr'o altá seriá de fapte decisive :

« Resultatulú cellu mai ordinarú allú acşioniy báltóse este despoporarea localităşii. În Italia urbile Brindisi, Aculea, Acerra, s'au stinsú. În Francia, téguşorulú Villars din Bressa e redusú la unú micú grupú de locuinşe. Oraşulú Vic, unde în secolulú trecutú eraú 800 setú 900 case, nu mai are decâtú vr'o 30. Frontignan şi alte tégurý din regiunea Cetei at devenitú sate. În districtele báltóse, precumú este Sologna, Brenna, Bressa, numérulú morşilorú întrece în genere pe allú nascerilorú, şi numai immigraşiunea y mai vine în agşurtorú. O despoporare estremá a fostú observatá totú-d'a-una în maremele Pontine, unde

<sup>1</sup>) LÉVY, J., 415. — Cf. ORPILA et PARENT-DUCHATEL, *Influence des émanations marécageuses*, in *Annales d'hygiène*, Paris 1834, in-8, 1-ère série p. 251: « Avec des degrés plus ou moins grands et des différences dans l'intensité des effets, elle est la même dans tous les pays et n'a pas varié depuis les premiers documents que nous fournit l'histoire. » — FOISSAC, *De l'influence des climats sur l'homme*, Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 517: « Entretenus par des causes géologiques, la plupart des anciens marais subsistent encore; de nos jours, les Palus-Méotides ne sont pas moins insalubres qu'il y a 3000 ans. La description qu'a fait Hippocrate des habitants du Phase et

de leurs maladies convient toujours aux Géorgiens modernes. En 1855, M. Delenda de Santorin adressa à l'Académie impériale de médecine un mémoire intitulé: Coup d'oeil sur la pathologie d'Hippocrate comparée à la pathologie grecque contemporaine, dans lequel il développe les deux propositions suivantes: 1. on observe encore aujourd'hui, dans le climat de la Grèce, les maladies endémiques et épidémiques décrites par Hippocrate; 2. parmi ces affections le génie intermittent, rémittent, pernicieux, règne communément. » — LITTRÉ, *Oeuvres d'Hippocrate*, Paris, 1839-01, in-8, t. 2, p. 563: « La Grèce antique et la Grèce moderne sont, à 22 siècles de distance, affligées par les mêmes fièvres. »

«chiară după îmbunătățirile essecutate din inițiativa papei Piu VI, totu încă s'a constatată  
«între 1801-1811 următoarea proporțiune:

LOCALITĂȚILE:	NĂSCERILE:	MORTILE:
« Velletri	1,786	2,313
« Serra	3,338	3,181
« Piferino	1,601	1,717
« Sorino	885	901
	7,610	8,112

«Prin urmare, toate lucrările de ameliorațiune n'au putut să împedece mortalitatea de a fi  
«mai tare decât nativitatea cu mai bine de  $\frac{1}{16}$ ! După Fodéré, viața mediă în Elveția  
«este de 46 anni în munți, și numai 26 în locuri băltoase. În Bressa viața mediă se pogoră  
«une ori la 22 și chiară la 19 anni!»<sup>a</sup>

In fine, mediculă cellă mai specială în materia frigurilor, d. Boudin, afirmă cu statistica  
în mână imposibilitatea acclimatării într'o regiune băltoasă, fie acesta pentru un individ, fie și mai multă pentru o întreagă sistemă colonială, astă-felă că frigurile sunt acolo cu  
atâtă mai mortale, cu câtă sporesce vechimea elementului immigrat, până celă reduc  
negreșită la ună zero.<sup>b</sup>

Tară prin acestă verdictă allă igienei moderne, să ne întrebămă acuma : ore s'artă fi nă-  
scută vre-o dată naționalitatea română, deca Trafană, în locu de a'punetemelia în munți  
Olteniei și a' Temeșiane, ară fi răsădit'o în mlăscinele Dobrogăi sētu în bălțile României  
de gîostu ?

## § 84.

PITICII DELA GURELE DUNĂRII.

D. Michel Lévy étă cumă descrie pe locuitorii unei țerre palustre :

«Ei sunt de statură mică, adesea desfigurați, fie în trunchi, fie în membri; pellea loră  
«e subțire și gălbuiă, formele sunt moi și fără relievră musculară; țeseturile n'au elasti-  
«tate, fiindă înnece în fluide apose; și deca le appesă cine-va cu degetulă, se cunnosce  
«urma....»<sup>1</sup>

O altă autoritate medicală de prima ordine se pronunță într'ună modă nu mai puțin  
pessimistă :

«Poporațiunile febricitante alle țerreloră mlăscinoase — dice Roussel — dată nascere unei  
«posterități piticite și fisicesce degradate chiară din sînulă mumei.»<sup>2</sup>

Acestă tristă caracteristică ni esplică, pentru ce anticitatea punea anume lîngă Dunărea  
de gîostu cuibulă Pimeiloră

E remarcabilă ună passagiu din betrânulă Pliniu, pe care cată să'lă reproducemă întregu:

«In laturea unde fluviulă Istru se vearsă în Marea-negră, Tracia posedă celle mai fru-  
«mose urbi: Istropolea Milesianiloră, Tomi, Calatis numită mai 'nainte Acervetis; *mai erau*  
«*ore-cândă Heraclea, și Bizonea pe care o înghițise pământulă*; mai este Dionisopolea, *șisă altă*  
«*dată Crunos; rîulă Ziras trece pe acolo*; totă acestă regiune ată ocupat'ă Sciții chiamați  
«*Plugară*; orașele loră sunt: Afrosias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Partenopolis,  
«*Gerania, unde se șice a fi existatū ginea Pimeiloră, pe care barbari o numescū Cattuzi și credū*  
«*că o goniseră de aci cocorii.*»<sup>3</sup>

a) BECQUEREL, 253. — Cf. PRONY, Description hydrogra-  
phique des marais Pontins, Paris, 1823, in-4. — BURDEL,  
Recherches sur les fièvres paludéennes, Paris, 1858, in-12.

b) Traité de géogr. méd., II, 150: «Il résulte de ces do-  
cuments, auxquels il serait facile d'en joindre d'autres, que  
dans les localités palustres le nombre proportionnel des ma-  
lades croit avec la prolongation du séjour.»

1) I, 417. — Cf. FOISSAC, I, 521: «On voit dans le pays Pon-  
tin des hommes tellement oedématiés, que le doigt appuyé sur  
les chairs y laisse un enfoncement.»

2) Apud MOREL, Traité des dégénérescences physiques,  
Paris, 1857, in-8, p. 569. — Cf. RAICEVICH, Osservazioni in-  
torno la Valachia e Moldavia, Napoli, 1788, in-8, p. 250:  
«Li abitanti del piano sono generalmente piu piccioli e deboli.»

3) H. t. Nat., IV, 18: «Gerania, ubi Pygmaeorum gens fu-  
isse proditur: Cattuzos Barbari vocant, ereduntque a gruibus  
fugatos.» — Despre Pimeii din Asia, veți CRESIAS, Iudica,  
11; despre cel din Africa, HECATAEUS, fragm. 266 ed. Muller;  
etc. Elementulă comună allă acestoră relațiună este că tote  
se referă la câte o regiune palustră per excellentiam.

Unde mai sunt astă-zi cele trei-spre-zece urbi ale Dobrogiî, înşirate mai sus şi dintre care unele, spulberate de miasmul maremmelor, nu mai sîntău nici chiar în epoca lui Pliniu?

Unde mai este vr'o urmă classică a superbelor colonie ellenice, care plantaseră la gurile Dunării divina limbă a lui Platone?

Degia Ovidiu ni spune că elementul greceşti abia se mai putea recunoşce:

In paucis remanent graiae vestigia linguae.<sup>4</sup>

Tot ce remase de atunci, este tradiţiunea despre nesce ómeni mici, şubrezi, mai slabi decât cocorii.

Traci delă Dunăre îi numău «cattuzi».

Cuvântul este foarte remarcabil sub mai multe raporturi.

Persianesce *kotah*, *kiuteh*, însemnează mică seú scurtă, şi se ştie că în limba persiană modernă finalul *h* represintă pe primitivul *k*<sup>5</sup>, ce-a-ce ne adduce la formele *kotah* şi *kiutek*.

Acelaşi înţellesu avea în vechia limbă arménă şicerea *kotak*.<sup>6</sup>

Erodotu ni spune înse că Armenii erau o colonie tracică.<sup>7</sup>

Urméza că z din «cattuzos» în testul lui Pliniu trebuí consideratú ca o erróre în locu de *c*: «cattucos».

O dată restabilindu-se acéstă formă correctă, ne isbimú de românescul «piticú» şi de ellenicul *πιθηκος*=*pithacus*, carele avea la vechii Greci acea-şi semnificaţiune de omuleţ: *άνθρωπιςκος*.<sup>8</sup>

Perfecta omogenitate a termenului nostru cu cellu ellenicu, atátu în privinţa fonetică precumú şi în acea logică, e mai pe susú de îndouélă.

Este curiosú că precumú Grecii numău *πιθηκος* pe unú omú foarte micú şi pe mai muşă totú-o-dată, de asemenea şi Românii applicau pe «piticú» cátră unú omú foarte micú şi cátră unele specie de animalí.

Astú-felú de essemplu Cantemiru şice: «pescii mării, piticii përaelorú, sfarele şi totă dihania pământului, passerile cerului şi all'altel.»<sup>9</sup>

În tóte limbele indo-europee sonurile *p* şi *k* se confundă.

Aşa bună órá din primitivul *kan* au eşitú samscrito-zendicul *pančan*, slavicul *pentl*, grecul *πέντε*, după dialectul eolic *πέμπε*, la Oscii *pontis*, revenitú éróşy la *k* în latinul *quinque*; ellenicul *πέντε*, *πέντε*, *πέντερος*, după dialectul ionicú se şicea *κοῦ*, *κῶς*, *κότερος*; din arianul *rik* s'a născutú grecul *λεῖπω*, conservându înse pe *k* în latinul *linquo* etc.

Este dérú evidinte că persianul *kiutek*, arménul *kotak*, tracicul *katuk*, grecul *πιθηκος* şi românul *piticú*, pe care Moldovenii illú pronunţă *kitik*, derivă câte-cincí dintr'unú singurú prototipú *patak* seú *katak*.

Din acelaşi prototipú, într'o epocă immemorială, vorba trebuí să fi trecutú la Turanii, căci pré-puţinú modificată noí o gässimú în maioritatea dialectelorú turco-tătare: *kizik*, *kicik*, *kecik*, *kucik*, *kpcik*, *kpciu*, *kici* etc., ungresce *kis* şi *kitsiny*; dérú ce-a-ce 'y şi mai curiosú, în dialectul Ciuvaşilorú cuvântul are o formă aprópe românescă: *pitiksä*.<sup>10</sup>

<sup>4</sup>) Trist., V, 7.

<sup>5</sup>) SPIEGEL în KOHN, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung*, Berlin, 1871, in-8, t. 7, p. 101.

<sup>6</sup>) LANGLAIS, *Collection des historiens de l'Arménie*, Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 211; t. 2, p. 136.

<sup>7</sup>) HEROD., VII, 73. — Assupra importanţei studiului limbii armene pentru înţelegerea anticităţilor tracice noi revenimú adesea mai la valle.

<sup>8</sup>) SCIDAS, V. *Πιθηκος*: *πιθηκος δὲ παρὰ τισιν ὁ βαρῦς ἀνθρώπιος*.

<sup>9</sup>) CANTEMIRU, *Diyanulú lumii*, în a mea *Arhivă Istorică*, II, 97.

<sup>10</sup>) KLAPROTH, *Asia Polyglotta, Sprachatlas*, Paris, 1831, in-f., p. XXXII.

Cu *k* ellu se afflă și'n vechile ieroglife egiptene: *ket, ketet, ketti*, în înțelesu de «micu.»<sup>11</sup> Atătu de respănditū în regiunea sud-ostică a Europei și'n Asia, acestū termenū se găsese și'n Occidente, deși numai sub forma cu *p*: lătinesce *petilus*, mai corectū *petillus* din tipu *petictus*, apoī francesulu *petit* în locu de *petict* etc.

Orī-cumū să fie, originea cuvântuluī nu ni se pare a fi nici indo-europeă, nici turanică, ci mai curēndū semitică.

Sub cea mai vechiă formă, susceptibilă de a produce pe tôte celle-l'alte, noi illū găsăm în limba Fenicianilorū, la carī, după cumū ni spune Erodottū, o figurettă divinīsātă de pigmeū, aședatā în fruntea corăbielorū, se numīta *παραικός, pataik*.<sup>12</sup>

Vastulū commerciu allū Fenicianilorū ni esplică migrațiunile cuvântuluī la Greci, Traci, Latinī și Turani.

Ceīa-ce ne preocupă înse în casulu de față, lăssāndū la o parte prețioșele învțăminte alle limbisticeī, este numai și numai originea dobrogiană patologică a *piticulū* la Romāni.

## § 85.

## MOTIVELE LUI TRAIANU DE A DESCALLECA ÎN ȚOLTENIA.

A peri d'o dată, orī a se stinge cu încetulu printr'o treptatā piticire, éccē dēru alternativă ce aștepta fatalmente coloniile romane la Kiustengi, Galași, Brăila, pe tōtă linia mlăștinōsă de ambele laturī alle Istruluī; o sōrte analōgă cu aceīa ce o avuseseră legionariī Urbī Eterne în Asia și'n Africa, unde după o dominațiune secolară, susținută cu anevoiă printr'o trāmittere din annū în annū a novelorū continginți din centrulū imperiuluī, n'a rēmasū totuși la urmă nici unū vestigiū viu allū Romei.

Allegēndū Oltenia dreptū cuibū allū grandioșei selle întreprinderi coloniale, Traianū avut'a ôre în vedere pericolulū igienicu de a intra în Dacia prin acea regiune băltōsă, pe unde intrase mai înainte Persianulū Dariū?

Nu.

După teoria medicală a Romanilorū, mlascinele de specia cellorū dobrogiane, departe de a fi mortifere, erā considerate cu totulū din contra ca fôrte sântōse.

Vitruviū, unū scriitorū contimpuranū expedițiunii dacice a lui Traianū, afirmă în modulū cellū mai dogmaticū că bălțile potū fi sēu potū deveni inoffensive, întru câtū natura sēu artea amestecă în elle apa dulce cu cea sărată.<sup>1</sup>

Mlascina *mixtă*, recunoscută ca cea mai pernicioasă după medicina modernă în urma frumōselorū experimente alle Italianilorū Giorgini<sup>2</sup> și Savi<sup>3</sup>, era privită de cătră Romāni, printr'unū contrastū diametralū, tocmai ca cea mai salubră.

Nu dēru o preocupățiune igienică a feritū pe Traianū de regiunea băltōsă, ci numai rațiunea strategică de a lovi pe inamicū câtū mai răpede dreptū în ānimă.

Dēcă centrulū politicū allū Dacilorū era unde-va la Milcovū, Traianū s'artū fi mișcatū prin Dobrogiā, și atunci nēmulū romānescū nu se mai nāscea nici o dată.

Romānismulū era degia cu desevrșire formatū, cândū aū începutū străbuniī noștri, po-

<sup>11</sup>) BRUGSCH, *Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch*, Leipzig, 1868, in-8, t. 4, p. 1502.

<sup>12</sup>) HEROD., III, 37. — Cf. HESYCHIUS și SUIDAS, ad vocem. — Ca essegese, deși fôrte nesufficiinte, veși BOCHART, *Geographia sacra*, Francofurti, 1667, in-4, p. 791 și MOYERS, *Die Phœnizier*, Bonn, 1841, in-8, t. 1, p. 653.

<sup>1</sup>) De architectura, I, 4: «Item si in paludibus mœnia constituta erunt, quæ paludes secundum mare fuerint, spectantque ad septentrionem et orientem, aut inter septentrionem et orientem, cœque paludes excelsiores fuerint quam litus marinum, ratione videbuntur esse constituta. Fossis enim ductis

aque exitus ad litus, et, mari tempestatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, marisque mixtionibus non patitur bestiarum palustrium genera ibi nasci; quæque de superioribus locis natando proxime litus perveniunt, inconsuetâ salsitudine necantur.»

<sup>2</sup>) Sur les causes de Pusalobrité de Pair dans le voisinage des marais en communication avec la mer, in *Annuaire de chimie*, Paris, 1825, in-8, 1-re série, t. 29, p. 227.

<sup>3</sup>) Considerazioni sulla mal'aria delle maremme Toscane, Pisa, 1838, in-8, tradusū în *Ann. de chimie*, 3-e série, t. 3, p. 324.

gorindă pe ică-collea din adăpostul munților, a se răspândi în direcțiunea Pontului, unde acclimatarea loră cu zona bălților s'a operat pe nesimțite, unul câte unul și din ță în ță. Totuși chiară astă-ță, după atâța și mai atâța secolă, această acclimatăre este în realitate mai multă decâtă problematică.

## § 86.

## COLONIELE ROMĂNE ÎN DOBROGIA.

D. Ionă Ionescu țice despre Româniț din Dobrogiă :

«Ei sunt aședăți la pôlele codriloră și pe malulă apeloră, căci loră li place umbra de codru verde și recôrea de apă limpede ; la altă locă să nu-ț cauți, că nu-ț găsești».<sup>1</sup>

Occupândă într'adinsă pozițiunile celle mai escepționale, o sémă de Româniț ată reușită a scăpa în Dobrogiă de veninulă maremmeiloră ; înse chiară și așa, totă încă coloniele loră, împrăștiate, mică, lipsite de ună nodă comună, căci dela *codru verde* pênă la *codru verde sētu* dela *apă limpede* pênă la *apă limpede* trebuă să trecă *mlascine* și *eroși mlascine*, artă fi de multă despărută, de nu le alimenta o dêsă imigrațiune de țerraniț mărginași din Moldova și mai vertosă din Muntenia.

Acéstă imigrațiune, începută în evulă-mediă, mai allesă după ce Mircea cellă Mare cucerise pe ună momentă Dobrogiă, și ne mai întreruptă apoi de atuncă pênă astă-ță<sup>2</sup>, ni dă dreptă resultată abia cifra de vr'o 70,000 Româniț ; pe cândă o colonisare mai puțină vechiă, mai puțină numerosă și mai puțină sistematică din Oltenia în Serbia, unde n'o întâmpină elemente fizice atătă de ostile acclimatării, a crescută peste 150,000.<sup>3</sup>

D. Ionescu afirmă că Româniț Dobrogianiț sunt avuți.

Nemică mai naturală !

Este o lege în Economia Politică, că profesiunile celle nesănătose adducă în genere muncitorulă ună salariă comparativamente mai adausă.<sup>4</sup>

Cantemiră ni spune că Turciț, după ce prină cucerirea Bulgariei deveniseră stăpâniț teritorială ai Dobrogii, își adduceată acolo plugariț Serbi și Munteniț, cărora li accordată prin tocmelle de bună voiă clausele dintre celle mai ademenitoare.<sup>5</sup>

Avuția lucrătoriloră într'o țerră băltosă se capătă prin muncă plus viuță.

Mlascinele potă da bană, înse numai bană purtătoră de mórte, încătă loră nu li se aplică famósă lege malthusiană că poporațiunea cresce în măsura crescerii subsistineloră.

## § 87.

## INVASIBILITATEA TERRELORĂ BĂLTOASE.

În epoca lui Ovidiă, conservândă același caracteră patologică, Dobrogiă nu putea fi nică măcară avută, căci :

Aci și'n timpă de pace resboiulă te 'ngrozescă :  
De nu mai veți pe barbari, o spaîma ce ți-o lassă :  
Și nimeni nu cutedă pe câmpă să tragă brazde :  
Și țelină uitată remaine sterpă pământulă . . .

O asemenea stare de lucruri nu este totuși ce-va anormală.

<sup>1</sup>) Româniț din Dobrogiă, în revista lui ALEXANDRI, *România Litterariă*, Iași, 1855, în-4, nr. 1, p. 19.

<sup>2</sup>) Despre cauzele mișcării, între colle-l'alto, veți BOSCOVICH, *Itelse von Constantiuopel nach Lemberg*, Leipzig, 1779, în-16, p. 49.

<sup>3</sup>) După statistica serbă oficială, care nu pôte fi bănuită de a essagera cifra Româniloră.

<sup>4</sup>) SMITH, *Wealth of Nations*, I, 10: «In trades which are known to be very unwholesome, the wages of labour are always

remarkably high. Unwholesomeness is a species of disagreeableness, and its effects upon the wages of labour are to be ranked under that general head.» — Cf. STUART MILL, *Principles of Political Economy*, London, 1869, în-8, lib. II, cap. 14: Of the differences of wages in different employments. — ROSCHER, *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Stuttgart, 1871, în-8, lib. III, cap. 3, § 169: Besondere persönliche Unannehmlichkeiten der Arbeit etc.

<sup>5</sup>) *Kniga Systima ili sostoianie muchammedanskia religii*, Petersburg, 1722, în-f., p. 241.

Ea s'a mai repetitü adesea în urma lui Ovidiu și s'artü mai puté repeși și de acumü înainte, fie în Dobrogia, fie în vecinătate pe malulü nordicü allü Danubiulü.

Acei barbari ce îngrozescü plugăria prin resboiü și spaïmä, încätü «neminü nu cutedä manü, Pecenegi, ori-cumü poftiți, dertü faptulü pozitivü este că termulü Dunării inferiöre pe micä, numai rare-ori a fostü în pozițiune de a utiliza vre-unü scurtü intervallü de liniște pentru a scöte pämentulü din «țelinä uytatä».

Despre locuitorii Moldovei de gïosü Cantemirü dicea: «per Tartarorum vicinitatem pauperrimi»,<sup>a</sup> întocmai ca Ovidiu despre Dobrogia:

Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo,  
Hostis ab agricola vix sinit illa fodi!

«Provincia fiindü desvëlitä—ni spune pa la 1590 Italianulü Botero despre regiunea danubianä a Moldovei — Tãtarii nãvãlescü pe neașteptate ca nesce löcuste assupra locuitorilorü, räpindü ömenü și lucruri»,<sup>b</sup> după cumü și Ovidiu cãnta despre Dobrogia:

Și barbarulü răpese pușina'i avușä,  
Totü ce putu sä stringä sätënulü prin sudöre,  
Și carrele, și turme, și sãrucia tötä,  
Apöi pe robi îi legü cu mänele la spate,  
Sä ducü, se ducü sãrmanü....

În acestü modü, chïarü de nu eratü febrilerelë mlascine; chïarü de se depãrta teatrulü de acțiune dela zöna propriü disä a bãlțilorü mai în întrulü territoriulü, unde atmosfera e mai puținü crudä; și totuși pe șessulü Dobrogii seü allü Daciei nu se putea nasce naționalitatea romänä: ori-cine artü si scäpatü de miasmulü palustru, nu scäpa de furia unui torrinte de invasiune, perindü astä-đi seü mäini, cu o örä mai tãrđiü seü mai 'nainte:

Gãndesee-te o clipä! Mä 'nconglurä Sarmatü  
Și Geții mä 'mpresörä, și 'n micü-locü între densü  
Më sbuejumä durerea...

## § 88

## CARACTERULÜ STRATEGICÜ ALLÜ OLTEZENI.

Pe cândü ori-ce nãvãlitorü înfrunta fără sfiälä *baraganulü* Romäniei și allü Dobrogii, totü atuncü pämentulü muntosü și pädurosü allü Oltulü înșiora pe Sciți, pe Romanü, pe Ungurü, pe Pecenegü, pe toși cuceritorii Istrulü.

Sub Erodötü, după cumü arrëtarämü mai susü, domniaü în Oltenia făloșii Agatirsü.

Unü rege allü lorü uccisese prin supterfugiü pe unü rege allü învecinațilorü Sciți, carü eratü fără comparațiune mai puternicü prin numërtü și prin întindere territorialä<sup>1</sup>; ei bine, acestiia înghișirä rușinea și nu îndrãsniaü sä-și resbune!

Cu câtü-va timpü mai în urmă Sciții, espuși în câmpia lorü cea descoperitä invasiunii Persulü Daritü, cerü agütorulü Agatirsilorü, și primindü din parte-le unü rece refusü, se încercä dreptü pedepsä a strãmuta resbellulü pe territoriulü oltëniü.

Sä ascultämü aci chïarü cuvintele lui Erodötü:

«Apropiändu-se Sciții de hotarulü Agatirsilorü, carü fuseserä marturi ai fugei și spaimeii «popörelorü învecinate, acestiia n'au äșteptatü invasiunea, ci trãmiserä pe datä unü eraldü

a) *Descriptio Moldaviae*, ed. Papiü, Bucur., 1872, in-8, p. 128.—Cf. GRATIANI, *De Heraclide Despota*, Varsavia, 1750, in-16, p. 19: «Sunt loca vasta, et ab omni cultura hominum deserta propter continuas et repentinas Tartarorum incursionses.»

b) *Relationi Universalis*, Venetia, 1600, in-4, t. I, p. 107: «Ma perche la provincia e aperta, soggiace grandemente ai Tartari Precopiti, che a guisa di locuste, corrono in vedutamente adesso alle genti, e ne menano via le robbe e le persone.»

<sup>1</sup>) HEROD., IV, 78.—Cf. THUCYD., II, 97.



„ca să sommeze pe Sciți de a nu păși înainte, căci la cea ânteiă călcare a pământului agatirsicii voru întîmpina o luptă cu arme. Apoi atî și purcesu spre fruntariă, gata să-și apere țerra contra năvălitorilor. Nu așa făcuseră celle-l'alte națiuni, Melanchlenii, Androfații și Neirii, cari toți, în locu de a se apăra față cu invasiunea scitică, uitaseră mândria loru de mai înainte și fugiseră în deșerturile nordului. Vedându rezistața Agatirsiloru, Sciții s'au opritu . . . »<sup>2</sup>

Inșiși vulturii Romei se temeau a înfrunta Oltulu.

Sub Mariu — dice unu classicu — Curione agiunsesse la fruntaria Daciei, dăru s'a speriatu de întunecimea codrilor: „Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit.»<sup>3</sup>

În Studiulu II, analisându pe Constantinu Porfirogenetulu, noi vedurăm degia că Ungurii și Pecenegii, cei mai selbateci cutropitori din evulu mediu și 'n epoca cea mai selbatecă din annalele lor, unii se respândiseră despre appus pînă la Orșova, cei-l'alți despre resăritu pînă la Măgurelle, dăru nici unii nici alții nu s'au atinsu de țerra Oltului.

### § 89.

#### DIFFERINȚA ÎNTRE POPOARE BELLICOASE ȘI POPOARE FORȚI.

Sunt unele idee, pe cari deși vulgulă le confundă, cată să le d'istingă o serioasă analiză. Altu lucru, bună-ora, este o națiune cîntăreță, și altu lucru éroși este o națiune poetică. Poporu foarte cîntărețu, Francesii sunt totu ce pôte fi mai puținu poeticu; poporu foarte poeticu, Spaniolii sunt totu ce pôte fi mai puținu cîntărețu.

Poetul ni dă imaginii, cîntărețulu se mulțumesc a sbărna sunete.

O deosebire totu atât de caracteristică trebuî stabilită între o națiune *bellicosă* și o națiune *forte*

Francesii sunt mai multu bellicoși decătă forții; Spaniolii, vice-versa, sunt mai multu forții decătă bellicoși.

Ca și între poesiă și cîntect, se observă aci o divergență.

Bellicositatea se manifestă prin expansiuni momentane, pe cîndu forța este o stare continuă.

Bellicositatea cedză de'naintea dificultăților, pe cîndu forța resistă.

Bellicositatea e ofensivă, pe cîndu forța este defensivă.

Mai în sfârșitu, forța se află într'o radicală contradicere cu slăbiciunea, pe cîndu bellicositatea n'o esclude.

Poporele din câmpia cea deschisă a României s'au a Dobrogei atî fostu totu-d'a-una *bellicose*, nici o dată *forți*.

Pînă și tradiționalii pigmei ai lui Pliniu dela gurile Dunării se bălăbănuau cu cocorii.

Ovidiu și Cantemiru zugrăvescu fie-care câte o altă epocă și câte o altă ginte, dăru absolutamente aceia-și natură.

Cellu ânteu dice despre Sciți, Geți, Sarmăți:

Invehitur celeri barbarus hostis equo:  
Hostis equo pollens longeque volante sagitta,  
Vicinam late depopulatur humum. . .

Cellu altu douilea ni spune despre Români din țerra de gîosă a Moldovei: „Inferioris Moldaviae incolae longo tartaricorum bellorum usu exerciti, et meliores sunt milites, et ferociiores, praeterea factiosi et inconstantes, et si defuerit hostis externus, facile corrumpuntur otio et contra praefectos suos, haud raro etiam contra ipsum principem, seditiones movent. . . »<sup>4</sup>

<sup>2</sup>) HEROD., IV, 99, 125.

<sup>3</sup>) FLORUS, III, 5.

<sup>4</sup>) Op. laud., 127.

În evulă mediū nestempărațî Berladeni făceati incursiuni pêne la Crimă<sup>2</sup>, și totu atunci veste.

În Moldova ca și în Muntenia, pe când bellicosa agresiune petrecea ștreqărind în crescutul Carpaților; mai în speciă înse în munții occidentali, acolo unde o desvolta cursul cellu mai abundinte allu tuturor condițiunilor fizice; acolo unde plafulu voinicu malluri ofilite bolnăvicosu cortegiū de lacuri dulci-sărute, devine și ellu unū formidabilu munte de porfiru: în Oltenia.

Provedința, pe care istoricul o vede prin rațiune, pe cându cellorū-l'alți li este datu a o simți numai prin ânimă: «c'est le coeur qui sent Dieu» după espressiunea lui Pascal<sup>4</sup>; sintări negative, de drumulū invasiunilor, de légenule unei bellicosități fără putere, de tôte câte isvorescū directu sėu indirectu din mlascine, din șessu, din felulū de esposițiune, din natura materială sub diversele selle punturi de vedere, l'a dustu la țerra sănătăți, la țerra cellorū peptoși și spetoși, la țerra cea mai priinciosă acclimatării, la țerra cea mai vergină de călcăiele năvăllitorilor, la țerra forței, la țerra cellorū *cu două-șeci și patru de măselle*<sup>5</sup>.

Națiunile se nascu, trăescu, moru, pentru că nascerea unei, trafulu cellei-l'alte sėu mórtea cutăriya dintr'însele a fostu sėu va fi o necesitate mediata sėu immedata a intregului totu.

Dacă naționalitatea română s'a nascutū, dacă ea n'a muritū în légenu, dacă mai trăesce, așa trebuia și trebuī să fie pentru acea armonia universală, a căriya ch'ăia o posedă Dumnezeu și o vede istoricul; o vede, vai! mai puținu decumū pôte vedē de glosu în susu o furmică piramida lui Cheopsu, deru totuși o vede.

Etră cea-ce înțellegemū noi prin Provedința.

Și să nu se cređa că acestu pedagogu allu Universulū arū nega liberulū arbitriū individualu sėu naționalu, unica basă a responsabilității morale a omulū.

Nu.

Individulū sėu naționalitatea factu totu ce li place în mesura respectivei lorū posibilități fizice și intelectuale; înse numai Provedința pôte grupa într'unu singuru concertu imensitatea tuturorū acestorū note parțiale, cari tocmai pentru că sunt pré-libere, nu se potrivescū una cu alta.

#### § 40

##### GESTIUNEA LOCUINTELORŪ LAGUSTRE ÎN DACIA.

Câte-va passage din Ovidiū n'au permisū să atingemū în trecėtu unū fenomenu, la care adesea vomū reveni, căci ellu constituă ața Ariadnei în labirintulū istoriei române.

Orī-cine crede că naționalitatea noastră s'a nascutū d'o dată în întrėga Dacia, să se întorcă la ABC allu științei istorice.

Cu anevoiă se formeză o familiă, necumū o ginte, acolo unde:

1. Mlascinele celle mixte snopescū pe omū prin febră și piticire;
2. Esposițiunea solulū spre nordu atrage tótă asprimea unei atmosfere glaciale;
3. Unū șessu netedū înlesnesce o perpetuă mișcare invasionară;
4. Necontenita clocnire cu inamicii mântine în locuitorū unū spiritū bellicosu, deru nu li dă forță.

<sup>2</sup>) Oronicele russe contemporane în KARANZIN, II, nota 95 etc., și mai cu sēmă în studiulū meū: *Diploma berladeni* din 1184, în *Traianū*, 1869, nr. 52.

<sup>4</sup>) *Pensées*, part. 2, art. LXII.

<sup>5</sup>) BARONZI, *Limba română și tradițiunile ei*, Brăila, 1872, in-8, p. 42, aduce acestu proverbiū sub o altă formă populară nu mai puținu energică: «A fi Oltėnū cu gura plină de măselle.»

<sup>3</sup>) ALEXANDRI, *Poesie popolare*, ballada Kira.

Pentru a termina acum cu cestiunea bălților, ni mai rămâne una din problemele arheologice cele mai interesante.

În Congressul ținut la 1870 în Copenhaga, d. A. Odobescu emisese părerea că o sémă dintre bass-relievurile Columnei Traiane ară lăssa a se bănuși și în țerrelle danubiane antica essistință a așa numitelor *palafitte* sėu *locuințe lacustre*.<sup>1</sup>

D. Desor, unul dintre naturalistii cei mai distinși ai Elveției, îi respunse prin următoarele doue obiecțiuni:

1. Parit, pe cari erau clădite propriu zisele locuințe lacustre, nu se vedeau din apă, pe cându ei sunt foarte vizibili pe Columna Traiană;

2. Palafittele acestea din urmă nu differă de vedettele militare pe stâlpi, după cumu se aședă pêne astă-zi d'a-lungul țermului dunărenu.<sup>2</sup>

D-lui Desor îi place generalmente a reduce tôte la o singură normă, ceia-ce înse nu l-a reușit și nu-l pôte reuși totu-d'a-una.

Intr'una din ședințele acelluși Congressu, d-sea afirmă, bună oră, că represintațiunea figurelor umane nu era familiară vėcului de bronzu.

D. Desor uțtase tocmai pe Omeru, carele trăia chărut în acea epocă și indică foarte claru imaginii antropomorfice<sup>3</sup>!

Vėculu de bronzu din Grecia nu este una cu vėculu de bronzu din Gallia sėu din Germania.

Totu astu-felul nu e pretutident din punctu în punctu d'o potrivă natura lacurilor, încătă nu pôte fi din punctu în punctu d'o potrivă nici caracterul locuințelor lacustre.

În Elveția palafittele se făceau din brad, din fagu, din stegharu sėu mestecănt; în Italia din ulmu sėu castanu; în fie-care regiune după nesce împregiurări cu totul locale.<sup>4</sup>

De ce ore d. Desor nu negă realitatea locuințelor lacustre italiene din cauza materialului, după cumu contestă pe a celor d'acice din cauza forme?

A fi veduși parit din apă sėu a nu fi veduși, nu este unu lucru essentialu în destinațiunea palafitelor.

De altă parte, asemnarea acellora de pe Columna Traiană cu vedettele danubiane actuale, departe de a fi o obiecțiune, s'arut pôte considera din contra ca o nouă probă în favorea opiniunii d-lui Odobescu, servindu a demonstra persistința acelluși tipu în aceași țerră după unu intervallu de doue millenii.

Ore nu totu așa Lubbock constată că colibeles pescarilor de lōngă Tessalonica se construesc astă-zi întocmai ca în epoca lui Erodotu?<sup>5</sup>

Basile de neîncredere alle eminintelui professoru dela Neuchatel findu înlăturate, să primim cestiunea în sine.

Ovidiu, deși scriea cu unu secolu înainte de datulu Columnei Traiane, totuși nu menționă nicăiri locuințe lacustre.

<sup>1</sup>) CAZALIS DE FONDOUCE, Congrès d'archéologie préhistorique, în Revue des cours scientifiques, 1870, p. 169.— Aceiași opiniune, după cumu ni-o indică însuși d. Odobescu, o avusesse degia FRÖHNER, La Colonne Trajane, Paris, 1865, in-8, p. 92.— Nu vorbim nemișu despre cārtecea lui RUECKERT Die Pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropas, Würzburg, 1869, in-8, unde numai titlul este seriosu.

<sup>2</sup>) CAZALIS, l. c.: «M. Desor dit que l'on pourrait en effet, à première vue, croire qu'il y a des indices de stations lacustres dans des cabanes sur pilotis, figurées sur la Colonne Trajane. Mais si l'on fait attention que les pilotis des cités lacustres ne se voyaient pas, le plancher qu'ils supportaient étant au niveau de l'eau, on doit plutôt penser que ces figures représentent simplement des vedettes comme celles qui se trouvent sur les bords du Danube.»

<sup>3</sup>) Ibid., 201: «M. Bertrand trouve en ceci M. Desor trop affirmatif, car, si cela peut être vrai pour l'âge du bronze dans une région déterminée, ce ne saurait être pour cet âge pris en général. Les représentations humaines étaient en effet très-ordinaires du temps d'Homère, qui vivait en plein âge du bronze.»

<sup>4</sup>) GASTALDI, Lake habitations of Italy, tr. Chambers, London, 1865, in-8, p. 24-5: «Naturally in Switzerland, they brought into use the firs, beeches, oaks and birches, which abound there; while here (in Italy) they had recourse to the common elm and chestnut.»

<sup>5</sup>) L'homme avant l'histoire, trad. Barbier, Paris, 1867, in-8, p. 127: «Un de mes amis, qui demeure à Salonique, m'a dit que les pêcheurs du lac Prasias habitent encore des huttes de bois construites sur l'eau comme au temps d'Hérodote.» — Cf. YELL, L'ancienneté de l'homme prouvée par la géologie, trad. Chapar, Paris, 1864, in-8, p. 17-18.

Prin urmare, elle pară a nu fi essistatâ atunci nici în Dobrogia, nici pe correspondentorul termu nordicū allū Dunării, adecă cellū puțiatū pêne pe la gurele Ialomiței.

Dacă noi le vedemū înse pe Columna Traiană, nu este vr'o contradicțiune, căci bass-relievurile acesteya se referă la porțiunea occidentală a Daciei, pe care n'o cunoscea Ovidiū.

Archeologia comparată și considerațiunile naturale ni vinū aci în agūtutorū pentru a înțelegē atătū tăcerea lui Ovidiū, precumū și limbagūtulū Columnei Traiane.

Orī-unde s'au descoperitū pêne acumū în Europa locuințe lacustre<sup>6</sup>, pretutindenī se pôte constata clădirea lorū pe nesce *lacuri omogene*, ertū nici o dată pe *bălți mixte*, a cărorū acțiune miasmatică le-arū fi distrusū cu o extremă răpediciune.

Lacurile sub-albine, sēu cellū puțintū interiōre, erau celle mai preferite, după cumū ne convingū famōsele stațiuni din Elveția, Italia, Irlandia, Bavaria, Moravia, Silesia etc.

În România nu s'a făcutū încă o distincțiune patologică între lacuri.

Totū ce putemū dice noi d'o cam dată, este că lōngă Brăila ne întimpină unele plante curatū marine, precumū *Salicornia herbacea*, *Suaeda maritima*, *Arenaria sa'ina* și altele<sup>7</sup>, denotândū în modulū cellū mai peremptoriū natura *mixtă* a mlascinelorū de acollo.

O excursiune botanică, pe care arū trebui s'o întreprindă și pe termulū Dunării d. dr. Grecescu, după ce totū d-sea a reversatū degia o rađă de lumină assupra unū segmentū allū Carpaților<sup>8</sup>, arū descoperi cu certitudine prelungirea acestei vegetațiuni pontice mai spre apusū de Brăila.

Pêne unde anume?

Nu scimū.

Fie înse cumū va fi, celle de mai susū agūtungū pentru a ni esplica lipsa locuințelor lacustre în Ovidiū; o lipsă, pe care o veți găsi în același gradū și din aceiași rațiune orī-unde bălțile offeră proprietățile mixte alle mlascinelorū dobrogiane, adecă orī-unde elle nu sunt nici francamente dulci, nici francamente sarate.

Intorcându-ne la Columna Traiană, să ne întrebămū acuma, fără a ne grăbi și fără a precipita soluțiunea: bass-relievurile celle cu palafitte ôre se referă elle în adevērtū la teritoriulū României actuale?

Precumū vedeți, scepticismulū nostru întrece chiarū pe allū d-lui Desor; este înse unū scepticismū numai provisoriū, carele nu negă din plăcere de a nega, ci pentru a conduce la analiză.

Columna Traiană represintă ambele resbelle romane contra lui Decebalū: de nteitū lupta dintre 101—103, a căriia principală scenă fusese Temeșiana; apoi campania definitivă din 106, operată mai allesū prin Oltenia și avēndū dreptū punctū de plecare Mehedințulū.<sup>9</sup>

Podulū dela Severinū este uniculū criteriū de separațiune între prima și secunda gūmētate.

Bass-relievurile anteriōre acestui podū sunt relative la Temeșiana; bass-relievurile posterioare se rappōrtă la Oltenia.

6) Despre generalitatea lorū se potū găsi notele celle mai consciințioase în classica operă a lui KELLER, *Die keltischen Pfahlbauten in den Schweizerseen*, Zürich, 1863, in-4, passim, și în PALLMANN, *Die Pfahlbauten und ihre Bewohner*, Greifswald, 1866, in-8.

7) GEBHARD, *Géographie et botanique de la Moldavie*, in *Bibliothèque Universelle*, Genève, 1849, in-8, p. 94: « Dans les endroits encore inhabités le long du Danube, quelques fontaines sont restées, pour attester du long séjour des eaux de la mer dans ces parages, car non-seulement, comme cela se remarque aussi dans les autres marais salins de la basse Moldavie, l'évaporation des eaux par le soleil ardent de l'été laisse la terre couverte d'une couche de sel; mais il y a de plus ici, pour appuyer mon hypothèse, la présence de plantes ma-

ritimes telles que les *Salicornia herbacea* etc. » Apoi mai adăoge: « Principalement sur les bords du Danube et aux environs de Galatz, dont toute la partie basse occupe un terrain qui, il y a peu d'années, n'était qu'un vaste marais salin, praticable seulement en bateau. »

8) Excursiunea solifațilicā dela Buceciu, in *Monitorul*, 1869, nr. 59.

9) Această succesiune este forte bine indicată de FRANKER, *op. cit.*, 11-30. — Cf. RÖSENER, 37, unde se bazezū pe DIERAUEK, *Die dacischen Expeditionen*, pe care noi nu ni l'amū pututū procura. — Pe MANNERT, ENGEL, FRANKK, etc., nu-i mai citămū, fiindū ei en totulū inapoiaci în essegosea Columnei Traiane.

Cu alte cuvinte, întreaga Columnă Traiană s'arū pute divide în epizodū temeșianū și epizodū oltenū.

Ei bine, cele două-trei bass-relievuri, în carū se vedū locuințele lacustre ale Dacilor, sunt tôte în Temeșiana și nici unulū în Oltenia.

Înainte de a conchide, mai avemū de făcutū două observațiuni foarte ponderose.

Cumū-că în Temeșiana se pôte urmări cu certitudine antica essistență a palafittelorū, probă este nu numai Columna Traiană, dēru încă și una din cele mai luminoase și mai noue descoperiri ale paleontologiei.

Analisa lui Erodotū ni-a demonstratū mai susū că pe la anulū 500 înainte de Cristū locuiau în Temeșiana Siginnii, ai cărora cai se distingeau printr'o estraordinară micime, încātū era peste puțină a-ī întrebuința la căllăria.

Approfundarea locuințelorū lacustre din Elveția și din Italia ni permite astă-đi a afirma că anume regiunilorū cu palafitte aparțineau într'o epocă pre-istorică speciile animale cele mai mēnunte, ērū mai cu sēmă nesce căllușei de totū în miniatură.<sup>10</sup>

În acestū modū însuși Erodotū, cu cincī secolī înainte de Columna Traiană, atestă indirectamente, prin importantissimulū setū passagiū despre caii Siginnilorū, presința locuințelorū lacustre în Temeșiana.

Mai este ce-va.

Archeologia pre-istorică a agūnsū la unū înaltū gradū de convicțiune despre caracterul industrialū alū palafittelorū, unde commerciantulū din epoca primitivă se adăpostia ellū și mărfurile selle în miđtū-loculū apeī contra ftearelorū selbatece și contra unorū omenī și mai selbateci.<sup>11</sup>

Noī veđurāmū înse totū din Erodotū că tocmai mărfășī de acēstă natură, *καπηλοι*, au fostū și Siginnii din Temeșiana, alū cărora commerciu se întindea spre Occidente pēnēn Italia și pēnē la Marsilia.

Ne putemū dērō măguli de a fi dobânditū următorele trei rezultate destullū de importante:

1. Locuințe lacustre *essistaū* sub Erodotū și pēnēn epoca dacică în Temeșiana;
2. Locuințe lacustre *n'aiū essistatū* nici o dată pe țermulū danubianū ambilateralū dela Ialomița în g'ostū;
3. Locuințe lacustre *aiū pututū essiste* în Oltenia, considerată ca unū territoriu intermediariū între cele două puncturi extreme de mai susū.

Aceste trei conclusiuni archeologice correspondū cu o seriă analógă de condițiuni fizice:

1. Bălțile din Temeșiana sunt atātū de inoffensive, încātū anume printre Bănățeni s'au cullesū esemplele celei mai estraordinare longevități, bună oră de peste 160 de anulī,<sup>12</sup>
2. Bălțile din Oltenia nu potū fi nesalubre, de oră-ce numai în Mehedințū elle sunt într'unū numărū de vr'o trei-đeci mai însemnate<sup>13</sup>; și totuși poporațiunea de acollo este dintre cele mai robuste;
3. Bălțile în grosulū Dunării offerindū tôte amnesteculū apeī dulce cu apa sărată, sunt omorītore în culme.

Fie bine înțellesū că cele đisse despre *possibilitatea* locuințelorū lacustre în Oltenia se aplică egalmente la regiunea nōstră sub-carpatină spre resăritū de Oltū, esceptândū înse chiarū în munți acelle lacuri în carū apa dulce se amnestecă cu apa minerală, căci lucrarea pato-

<sup>10</sup>) RUEYMEYER, *Untersuchung der Thierreste aus der Pfahlbauten der Schweiz*, Zuerich, 1860, in-4, p. 63. — DESOR, *Les palafittes du lac de Neuchatel*, Paris, 1866, in-8, p. 15. — GASTALDI, *op. cit.*, 56. — KELLER etc.

<sup>11</sup>) PALLMANN, *op. cit.*, 88, 108 etc.

<sup>12</sup>) BÖHM, *Gesch. d. Tem. Ban.*, II, 218: «Dem General Mercy wurde ein Walach aus dem District von Karansebes

vorge stellt, Janco Kovin mit Namen, der 172 und sein Weib Sara 164 Jahre alt war. Sie hatten beide 147 Jahr in der Elbe gelebt und sind 1728 verstorben. Der General liess sie portrairen und schickte das Gemälde Kaiser Karl VI, der es in seiner Bilder-gallerie zu Wien aufstellen lies.»

<sup>13</sup>) FRUNDESCU, *Dict. top.*, X-XI.

genică a acestora, după cum a demonstrat-o Savi, este totu atâtu de febrileră ca și a mla-scinelorū dulci-sărate.

Eccē unū tērrēmū, pe care archeologia cată să mērgă brațu la brațu cu medicina, pre-scințelorū, pēnē și cele maī eterogene, fiindu adesea indispensabile unū istoricū, după cum a demonstrat-o fōrte bine scōla *positivistă* din Francia.

## § 41.

ISTORIA BORDEILORŪ ÎN DACIA.

Lipsite de palafitte, Dobrogiā și Romānia de gȳostu le înlōcuiaū printr'o altū-feliū de ar-chitecturā: *bordeie*.

Ovidiū și Strabone aū fostū contimpuranī: amēndouī din epocă luī Augustū.

Cellū ānteiu trāia ellū-īnsuși la gurele Dunārii; cellū allū douilea le-a visitatū personal-mente în cursulū variatelorū selle cālētorie.<sup>1</sup>

Astū-feliū testulū luī Ovidiū nu trebuī și nu pōte fi studiatū fāră a'lū confrunta la totū passulū cu testulū luī Strabone.

Illustrulū geografū ne asigură, între celle-l'alte, cumū-că în Dobrogiā, ba încă anume lōngă Tomi, unde petrecea nenorocitulū Ovidiū, ș'apoi de gȳurū în gȳurū între Pontū și Du-năre, lōcuiaū *Trogloditiī*: τῶν περὶ Κάλλατιν καὶ Τομέα καὶ Ἰστρον τόπων.<sup>2</sup>

Litteralmente, cuvēntulū Τρωγλοδύται, de la τρώγη, gaură și pesceră, însemnēză: *lōcuitoī de pescere seū locuitoī în gaurē*.

În primulū simțū illū ūea īnsuși Strabone, cāndū vorbește bună-ōră despre Caucasū.<sup>3</sup>

Noī scimū īnse că maī nicī o pesceră nu se află în Dobrogiā.

Espressiunea cată dērō să albă cellū-l'altū īntellesū, și totū Strabone ni-lū esplică în urmā-torulū passagȳu despre o poporațiune din Africa:

Τινὰς δ' αὐτῶν καὶ Τρωγλοδυτικῶς οἰκεῖν φασιν ὀρυττοντας τὴν γῆν.<sup>4</sup>

Adecă:

«Se dīce că unī dīntr'īnșiī trāescū trogloditicesce în gaurē sāpate în pāmēntū.»

Trogloditiī din Dobrogiā, neavēndū caverne naturale, sunt dērō *locuitoī în bordeie*.

Intr'unū altū locū Strabone observă că traifulū trogloditicū aperă contra frigulū: διὰ τὰ φύγη<sup>5</sup>, ceīa-ce concordēză de minune cu condițiunile atmosferice alle Dunārii de gȳostū, atātū de energicū descise de cātră Ovidiū:

Și barbarulū imbraceă nădragī și peī informe,  
Cātū dīn a luī sāptură d'abia se vėdū obrazī,  
Dērū pēnē și prin blană dă gerulū în putere;  
Și pulberea de ghiăță pe barbă scīntefiază;  
Și te copprīnde grōza cāndū sloīrī cristallīne  
Se 'nchlagū pintre plēte și se cioenesē cu sgomotū  
L'a capulū mișcare; și 'n vasū īnghīță vinulū  
De 'lū scoīfī în bolovane pāstrāndū figura ollei,  
Și 'n loeū a sōrbe spumă, mănāncōi buccăți de vinū!

Se nasce acumū firēscā întrebare: cumū de tace pōetulū despre acestī Trogloditiī ai luī Strabone?

<sup>1</sup>) STRAB., II, 5, § 11.

<sup>2</sup>) *Ib.*, VII, 5, § 12. — Cf. AMMIAN. MARCELL., XXII, 8:  
«Peuce prominet insula, quam circumcolunt Troglodytae et  
Peuci, minoresque aliae gentes: et Histros quoniam poten-  
tissima civitas, et Tomi, et Apollonia, et Anchialos, et Odis-  
sos...»

<sup>3</sup>) STRAB., XI, 5, § 7.

<sup>4</sup>) *Ib.*, XVII, 3, § 7. — Cf. TACIT., Germ., 16.

<sup>5</sup>) *Ib.*, XI, 7, § 7. — Cf. LÉVY, I, 551: «Les Kamtchada-  
les pratiquent dans la terre des excavations, sortes de ter-  
riers, dans lesquels ils se réfugient contre l'excessive froi-  
dure de leur climat.»

A nu-î fi cunoscută, pe cândă unîr dintr'înşii se aflău chîarū lîngă Tonū, e peste putința. Urměză dērō să-î căutămū în testulū lūi Ovidiū.

Descriēndū cumplita năvallă a barbarilorū de pe țermulū nordicū allū Dunării assupra biețilorū țerranî din Dobrogiā, poetulū țice:

Et cremat insontes hostica flamma casas...

Pentru a nu antecipa assupra rezultatelorū analizei, noi traduseserămū:

Și foculū ce se 'nalță din șubrede colibe...

Dērū *casae* din acestū passagiu să fie ôre în adevērū *colibe*, după cumū se crede generalmente, sēu nu cumū-va ecivalintele cellū rigurosū trebuî să fie *bordeie*?

Unū contimpurēnū allū lūi Ovidiū și allū lūi Strabone, unū scriitorū specialū în cestiuŋ grammaticale, unū pedagogū de familiă allū lūi Augustū, lessicografulū Verritū Flaccū, allū căruia tractatū a agūnsū pēnē la noi în prescurtarea lūi Festū, țice: «*casa à cavatione*»<sup>6</sup>, ceia-ce se traduce prin *bordeiu*, nicî mai multū, nicî mai puținū decătū atāta.

O grottă accoperitā cu paiă, adecă érōșî unū bordeiū, pe care și-lū făcuse Romulū pe muntele Capitolinū, sēu pe care Romanilorū li plăcea să-lū attribue unū miticū fundatorū allū Urbii Eterne, se numīa «*casa Romuli*»<sup>7</sup>.

Față cu Trogloditii lūi Strabone, față cu «*casa à cavatione*» a lūi Verritū Flaccū, față cu «*cașa Romuli*» de pe muntele Capitolinū, remāne certū că «*insontes casae*» din Ovidiū denōtā grossolanele locuințe gāurite în țerrēnā, offerindū vederii abia accoperișulū și servindū dreptū adāpostū unei misere poporațiuŋi.

Acumū e lesne de înțellesū, de ce poetulū numesce într'unū locū Dobrogiā: «*țermū cimmericū*», *Cimmerium litus*.<sup>8</sup>

Cimmeria implica la cei vechi nu numai ideea unei obscurități suterrane în genere, ci chîarū anume *bordeiele*: «*Ερρος δὲ τοῖς Κιμμεροῖς προσοικεῖν τὸν τόπον φησὶν αὐτοὺς ἐν καταπέτοις οἰκίαις οἰκεῖν*»<sup>9</sup>.

Peste cincî-spre-șeci secolî în urma «*Tristelorū*» și «*Ponticelorū*», unū g'vine Ollandestū, Georgiū Douza, făcu în trecētū o căllētoriā prin Romānia.

Mergēndū dela Iași în g'osū spre gurile Dunării, ellū a fostū isbitū de unū spectacolū, pe care nu i-se întēmplase pēnē atuncî a-lū întimpina nicāiri, nu numai în Occidinte, dērū nicî măcarū în partea de susū a Moldovei.

Eccē mai ānteii chîarū testulū cuvintelorū selle:

«*Post haec spatium octo dierum venimus Smielum Turcicae ditionis oppidum, ad ripam, ut dixi, Danubii situm. Dum in hoc itinere eramus, videre contigit pagos complures, ubi homines in specubus subterraneis habitabant.*»<sup>10</sup>

Adecă:

«*De aci după optū țille agūnserāmū la Ismailū, orașū dependinte de Turci și aședatū, după cumū țisei, pe țermulū Dunării. În cursulū acesteî căllētorie avurāmū ocasiunea de a vedē mai multe sate întregi, în carē ômenii locuescū în pescere sub pāmētū.*»

*Pescere sub pāmētū*, ș'apoî nu pe ici pe collea, ci mai multe sate întregi, eccē dērō Trogloditii lūi Strabone și ai lūi Ovidiū între Romāniî de pe țermulū danubiantū allū Moldovei!

<sup>6</sup> FESTI ET FLACCI DE VERBORUM SIGNIFICATIONE, ed. Dacarius, Amstelodami, 1699, in-4, p. 69.

<sup>7</sup> FREUND, Le grand dictionnaire de la langue latine, tr. Theil, Paris, 1855, in-4, t. 1, p. 431: «*Casa Romuli, grotte couverte de paille sur le mont Capitolin.*»

<sup>8</sup> PONT., IV, 10.

<sup>9</sup> STRAB., V, 4, § 5. — Cf. HOM., Odys. 12. — HESYCH., v.

*Κιμμεριος*. — HEROD., IV, II, despre Cimmerii lîngă Nistru. — Cf. BELLERMANN, Ueber die Katakomben zu Neapel, Hamburg, 1839, in-4, p. 108 sqq. — RAWLINSON, On the Cimmerians, in Hist. of Herod., III, 150—156, etc. — Despre Cimmerii și «*bordeiele*» lorū noi vorbimū pe largū în vol. II, Stud. IV, § II.

<sup>10</sup> DOUSA, De itinere suo Constantiнопolitano, Lugduni Batavorum, 1599, in-16, p. 17.

În fine, chyarū în secolulū nostru, sunt acumū vr'o șesșe-șecē annī, ettā cumū descrie Anglesulū William Macmichael unū bordeiū din regiunea Buzeului :

« Inșerândū, ne-amū adāpostitū într'o colibă, cea maī miserabilă din câte ni s'a întemplatū coperitā, plină de pășserī domestice, formā întrarea într'o suterrană, în care ne-amū pogoritū pe treī trepte și unde amū găssitū doue muierī și trei copī, pitulașī în gīurulū cătorū-va surcelle arqēndū în vētrā. »<sup>11</sup>

« Tovarășulū meū — închiăiă cālțetorulū — fusese în Nubia și'n Egiptū, și eū însumī amū veđutū colibele din Finlandia, Grecia și Sicilia ; dērū amēndoul amū fostū silișī a recunnōșce că n'amū petrecutū nicī o datā o nōpte într'o gaură maī ticălosă. »<sup>12</sup>

Troglodișī lūī Strabone lōngă Buzetū!

Acea-și natură fisică a petrificatū pentru șecimī de secolī acela-și traīu stereotipū sub lunga successiune pestriță a nēmurilorū cellorū maī diverse prin origine, prin limbă, prin totū ce constituă individualitatea morală și materială a unei communitășī umane.

Lemnulū fiindū rarū și scumpū în câmpia cea pleșuvă a Dobrogīī și a Romāniei, fiindū rarū și scumpū sunt acumū doue miș de annī ca și astă-đī, și precumū rarū și scumpū va fi peste doue miș de annī de aci încollo, trebuī vrēndū nevrēndū să recurģī la o altă speciă de construcțiune decătū într'o zōnă lemnōsă.

Ceă-ce făceaū Geșīī la gurele Dunării, o vedemū făcēndu-se totū atuncī și totū așa în Asia pe laturea orientală a Pontului de cătră frașīī lorū Frigianī, o altă ramură a acellea-și marī ginșī tracice.

Eccē ce ni spune în đillele lūī Traianū architectulū Vitruviū, descriēndū modulū de a lō-cui în doue regiunī învecinate, dintre carī una e pădurōsă și cea-l'altă stērpă :

« Frigianī, așeđășī într'o câmpia lipsitā de arborī, ișī facū lōcuințe suterrane găurindū de susū în gīosū câte o movilă, în interiorulū căriīa să se pōtā stabili întru cātū permite mārimea spațiului, ērū dintr'o lature maī găurescū apoi o întrare. Peste gaura cea d'assupra se punū în piramidă vr'o câte-va bārne legate împreună, peste carī se arruncă paiă și papură, și'n fine peste acestea se maī așterne unū grossū stratū de pământū, încātū sub unū astū-feliū de triplu accoperișū Frigianīī lesne îndurā atātū fernele celle maī frigurōse, cātū și celle maī căldurōse vere. »<sup>13</sup>

Archeologia romānă arū trebuī să cerceteze și să limurēscă, decă nu cumū-va partea cea maī antică dintre nenumēratele movile, preșerate maī cu preferință în totū lungulū Dunării de gīosū, arū fi nesce remășite pre-istorice alle unorū «bordeie» à-la-Phrygienne?

Probă se pare a fi presiņa bārnelorū în interiorulū unora din elle, după cumū este, de essemplu, aceā despre care vorbesce d. Bolliacū :

« Amū mersū la cetatea dela Frumōsa, distanță de 16 kilometri în susū de Zimnicea, pre Teleormanū ; o cetate de pământū regulatā, pătratā, cu trei șanșurī și cu o întrare șōrte bine veđutā. Amū pusū să facă câte-va săpătore cu vr'o 30 ómenī numāī, și n'amū pututū găssi decătū fragmente de vasse de pământū și câte-va bārne putrede la adāncime de unū metru la întrare, cumū și doue fragmente de colōnă de pământū arsū. »<sup>14</sup>

Cu tōte acestea problema remāne în suspensiune pēnē la grupparea tuturorū elementelorū de demonstrațiune.

<sup>11</sup>) MACMICHAEL, *Journey from Moscow to Constantinople*, London, 1819, in-4, p. 105: «we halted for the evening, and took up our abode in the most wretched cabin either of us had ever witnessed; it was the cavern of a Troglodyte; an almost roofless out-house, full of poultry, formed the vestibule to the souterrain, into which we descended by three steps, and where we found two women and three children, squatting round some lighted sticks burning on a hearth...»

<sup>12</sup>) Ibid., 106: «My companion had been in the huts of Nubia and Egypt, and I had occasionally myself been but indifferently accomodated in Finland, Sicily and Greece; but we both agreed, that this was the most miserable hole in which we had ever been obliged to pass the night.»

<sup>13</sup>) De architect., II, 1.

<sup>14</sup>) *Excursiunea archeologică din anulū 1869*, Bucureșel, 1869, in-16, p. 7.



## § 42.

## LEGATURA BORDEIELORU CU INVASIUNILE.

Până aci noi am constatat două mari cauze directe ale existenței bordeielor în regiunea cea băltoasă dulce-sărată a Daciei, adică tocmai acolo unde, după cum am arătat, nu există locuințe lacustre:

- 1 Frigulă;
- 2 Lipsa de lemne.

Frigulă și lipsa de lemne, ambele atât de viguros schițate la totu pasul de muza lui Ovidiu:

Val însă cândă sosește posomorita ernală  
Rîngindă grozavă buză, și cândă începe gleba  
A cănuni cu noctulă sub marmora de geră!  
Și crivățul pornește și nea împle nordul,  
Și cade, cade, cade: nici sora, nici ploia  
N'o mai torescă acuma, căci frigulă o împetrescă;  
Și până să dispară un străt, s'asterne altul,  
Ș'adesea 'n aste culturi de ghițăuri îndesate  
Privesc într'o grămadă zăpezi din două ierni!

Sétu:

Aice blândă viță a strugurului dulce  
Nu se împletește verde în giurul unu ulmă,  
Nici arborul nu și plecă mlădițele încălate  
De fructe, pērguite sub luminosul ceră;  
Pelinul singur numai informă îmbracă șesulă,  
Și nu rodesce câmpul decâtă amărăciună!

Sétu:

Pustiă, tristă, nudă, nici arbore, nici frunză;  
Fugi, fugi d'acéstă țerră...!

Frigulă și lipsa de lemne, ambele sunt foarte adevărate, provenind imediat din natura zonei și confirmând minunata persistență a acțiunii climaterice asupra popoarelor; d'ertă există nu mai puțin o a treia cauză a locuințelor suterrane, totu atât de energică, deși indirectă.

O specifică Ragusanulă Raicevich, cellu mai sntu observatoru dintre căți ai scrisu vre-o dată despre România.

Ellu dice:

«Satele din șesă sunt mai tôte foarte meschine, offerind aspectul desolațiunii și allu mișeriei. Casele, sétu mai bine vizuinele, sunt construite sub pământu și se chiamă *bordeie*. De departe nu zăresc decâtă fumul ce esse de prin coșuri, ertu de aproape vedu numai streșinele, puțin rădicate d'assupra solului și formate din nesce bârne accoperite de țerrună, peste care cresce erbă. *Locuitorii se feresc totu-d'a-una de drumurile celle mari și 'șt caută câte o rîpă, câte o văgăună, unde să nu fie în callea trecătorilor și să se ascunđă astu-feliu de glafu și de năpaste.*»<sup>1</sup>

Cu unu secolu înainte de Raicevich, aceia-și observațiune o făcea iesuitul franceșu Filippu Avril, carele visitase atuncu curtea domnului moldovenescu Constantinu Cantemiru.

<sup>1</sup> RAICEVICH, op. cit., 228: «Sfuggono sempre le strade maestre, e cercano un qualche fosso, o terreno basso, per non essere veduti dai passeggeri, e soggetti a' rapine, e vessazioni.» — Nu înțelegem de unde va fi luat WILKINSON, op. cit., 142, altu-mintrea scriitoru foarte seriosu, descrierea

de totu fantastică a bordeielor române: cu unu catu pe sub pământu și cu unu altul d'assupra, ș'apoi acesta «dan-toute l'étendue des principautés, toutes de la même grans deur et bâties de la même manière!» — Nu mai puțin necesari sunt UBICINI, 204, și FRÖHNER, 37.

„In partea orientală a țerei — ȕice ellu — adecă la hotarulă tătărescū, țerranil și toți a-  
cei ce nu locuescū pe'n fortărețe sunt siliți a' și săpa vizunie pe sub pământū, ascunđendu-se de  
'naintea furiei cruđilorū dușmanū al creștinătății. »<sup>a</sup>

In ȕillele lui Ovidiu creștinismul nu se încuibase încă pe țermil Dunării, dărū acellea-și  
conđițiunil sifice împunea de pe atuncil aceia-și necesitate a trogloditismului.  
Frigulū, după Strabone; lipsa de lemne, după Vitruviū; temerea unei urgie invasionare,  
după Avril și Raicevich; câte-trelle după noi, căci nemicū nu pōte fi mai vișiosū ca o es-  
cea descoperitā la vigeliā și la nāvallā, și éccē de ce totū-o-datā acéstā sumbrā înmor-  
penta de viū a omului este rarā, escēpționalā, sporadicā în totā regiunea nōstrā muntōsā,  
pe care, din dossulū stāncelorū și allū codrilorū, nicī furtuna cea deslānțatā, nicī inamiculū  
cellū fără milā n'ō isbescū dreptū în fațā.<sup>b</sup>

## § 43.

## ORIGINEA CUVĒNTULUI BORDEIU.

La prima vedere s'arū putē crede că vorba *bordeiu* arū fi la noi unū gotismū.  
Anglo-sassoniil numāiū casa *bord*, de unde împrumutase limba francesā ȕicerea medianā  
ceivalinte *borde*, din care conservā astā-ȕi diminutivulū în simțū de lupanarū.<sup>1</sup>

Diez susține că *bordețulū* arū fi unū germanismū.<sup>2</sup>

E mai de mirare că o face și Diefenbach, deși avea la mână totū ce trebuie pentru a se  
convingē că acéstā etimologiā este o allucinațiune filologicā.

*Bord* s'a contrastū din goticulū *baurd*, ca și *bōt* din *bauth*, *kos* din *kaus* etc.<sup>3</sup>

Goticesce *baurd*, în tōte celle-l'alte dialecte teutōne și scandinave *bord* și *bort*, anglesesce  
*board*, însēmñā tablā, bancā, malū, zidū, totū-d'a-una ce-va înălțatū d'assupra pământului,  
dupā cumū observā însuși Diefenbach: „Rand, Ufer, als Erhobenes, die Grundbedeutung  
bildet. »<sup>4</sup>

*Bordețulū* românū e cu totulū diversū.

Ellū implicā o locuințā subterranā, o escavațiune, fiindū de aceia-și familiā cu:

1. *Bōrtā*, caverna;<sup>5</sup>
2. *Burtucā*, foramen in glacie;<sup>6</sup>
3. *Burtușū*, peritonaeum;<sup>7</sup>
4. *Burghiū*, cochlea.

Rădēcina este *bor* sēu *bur*.

a) AVRIL, Voyage pour découvrir un nouveau chemin  
à la Chine, Paris, 1692, in-4, p. 333—46, o întrégā rela-  
țiune despre Moldova, pe care noi amū reproduc'ō testual-  
mente în Arhiva Istoricā, I, 2, p. 13: „Dans la partie  
orientale, qui confine à la Tartarie, où les Paisans et tous  
ceux qui ne demeurent pas dans quelque ville de défense,  
sont contrains de se faire des loges sous terre pour eviter  
la fureur de ces ennemis du nom Chrétien. »

b) Despre bordeiele în Oltenia, éccē ce ȕice d. IONU IO-  
NESCU, Agricultură din Mehedințū, 151: „La câmpilā, unde  
lipsece pādurea și unde a fostū totū-d'a-una frică de nāvā-  
lirea și sticaciūnea Turcilorū, și mai cu sēmā de frică de  
a se areta omulū avutū, casele sunt făcute în pământū și  
de pământū, sunt ceia-ce numimū bordee invēlīte cu pământū.  
In plasa Blahnița și Cāmpulū sunt bordee făcute în pământū  
cu pāreși de cārāmidā, sunt bordee mai bune, mai igie-  
nice și mai commode decātū inesei casele. In genere bordee-  
le aū duoe încāperil: o camerā numitā oda, și unū antreū  
ceesta se face într'ō ȕi de cātrā optā omenil. Pentru accopa-  
rimēntulū bordeiului se pune în pământū duoe furee, una

la unū capetū și alta la altulū; pe furcele acestea se pune  
o grindā în lungulū bordeiului. Grinda trebuie să fie grōsā.  
Pe grindā, care este de oȕimētate stingēnū așārā de pā-  
mēntū, se punū martacil cu unū capetū pre grindā și cu  
altulū pre pământū dela marginea bordeiului. Preste mar-  
tacil se pune o lēssā de nuiele, preste dīnsa paiā și preste  
aceste pământū ca de o palmā și mai bine în grossime. In-  
trarea în bordee se face pre unū gārlicilū accoperitū ca și  
bordeulū, prin care se pogōrā și se esse din bordeiū. Unū bor-  
deiū cōstā 147 lei. »

1) DU CANGE, Gloss. med. lat., I, 728. — MERLIN, Ré-  
pertoire de jurisprudence, 5-e éd., Paris, 1827, in-4, t.  
2, p. 242: „Borde, on nomme ainsi dans quelques provin-  
ces une petite ferme, moins considérable que la métairie. »

2) Grammatik der romanischen Sprachen, Bonn, 1836,  
in-8, t. 1, p. 54.

3) BOPP, Gramm., I, § 78.

4) Wört. d. goth. Spr., I, 285.

5) Lex. Ind., 63.

6) Ibid., 75.

7) Ib.

Căutându d'eră acéstă rădăcină, fie orî-și-care diferența suffissului séu augmentului, și căutând'o totu-o-dată anume în însoțire cu ideia fundamentală de ce-va sfredelitu, noi găsimu numai în limba albanesă întréga genealogia a cuvântului:

1. *Burołg*, isvorescú de sub pământu;
2. *Burme*, borta puscei;
3. *Burkd*, grieru, litteralmente insectulu care șede în gaură;
4. *Burim*, isvortu, apa ce isbucnesce affară;
5. *Burghi*, burghiú, instrumentu de sfredelitu;
6. *Burk*, bordeiú.

Radicala acestui gruppu româno-albanesú se află totu în înțellesú de a despica nu numai aprópe în tóte limbele indo-europee, d'erú pêně și la Semiț.

Delitzsch citéză pe arabulu *ba'ara*—a sfredeli, *bi'r*—puțu, *bu'r-a*—grópă; ebraiculu *ba'ar*—a sfredeli, *be'er*—puțu, *bôr*—grópă; arabulu *bar'a*—a tăia, *bari'a*—despărțitu; chaldai-culu *ber'a*—a sfredeli; aramaiculu *barar*—a tăia; etiopiculu *barbir*—puțu și altele, tóte revenindú la o tulpină *bar*, «schneiden, graben»<sup>8</sup>, care se regăssesce și'n sanscritulu *bhar*—a spinteca, *bhurigt*—fórfecă, prototipulu româno-albanesulu *burghiú*; zenticulu *bar* séu *btrë*—a sfredeli; celticulu *beru*—a sfredeli, *boireal*—burghiú; greculu *εἶπω*, latinulu *forare*, vechiulu germanu *poran* séu *porôn*, modernulu germanu *bohren*, anglo-sassonulu *borian*, persianulu *buridan*, curdiculu *berum* etc.<sup>9</sup>

Numai la Român și la Albanesú acéstă radicală atâtú de respândită a datú înse nascere noțiunii concrete de «bordeiú.»

Cunoscéndú natura tracică a înrudirii între limbele albanesă și română, noi vedemú că *bordeiulu*, ca și *borta*, ca și *burghiulu*, ca și *burtuca* séu *burtuzulu*, n'au remasú dreptú dela Daci, fiindú cu totul neattérnate de sassonulu *bord*.

Poporú eminentemente munténú, Daciú nu trăiaú în *bordeie*, d'erú ascundeau în elle averea lorú în timpú de resboiú, întocmai după cumú ni spune d. Hahn și despre albanesulu *burk*: «unterirdisches Vorrathshaus, welches auf der Erdoberfläche nicht sichtbar ist und die Habe während eines Krieges birgt.»<sup>10</sup>

Unu bordeiú dacicú de acéstă natură figurezá fórté clarú pe bass-relievurile Columnei Traiane.<sup>11</sup>

Să se observe că Macedo-românú, deși locuescú aprópe de Albanesú, totuși n'au de locú vorba *bordeiú*, încátú originea' curatú dacică pe țermulú nordicú allú Dunării este totú ce póte fi mai irrecusabilú.

#### § 44.

##### GRÂNARELE ȘI MORMINTELE SUTERRANE ÎN DACIA.

Intru câtú locuințele suterrane, cellú puținú la Dunărea de g'osú, sunt legate destullú de strínsú cu regiunea bălților cellorú mixte, totú pe atâta, ba și mai multú póte, bordeiele implică pêně la unú punctú construcțiunea unorú grânare de assemenea sub pământú.

Locuindú ellú-însuși într'o vizuină, țermurénulu câmpiei danubiane putea óre să aibe pof-ta de a cládi ce-va mai confortabilú pentru grânele selle?

In fie-care ordine de idee séu de lucruri înțellegința umană posedă câte o singură nor-mă, copprindéndú într'insa totú ce se asséménă séu se înrudesce.

O casă, fie pentru sine'și, fie pentru buccatele selle, este în fondú totú o casă; și acollo

<sup>8</sup>) DELITZSCH, *Studien über indogermanisch-semitische Wurzelverwandtschaft*, Leipzig, 1873, in-8, p. 50—51.

<sup>9</sup>) PICTET, 11, 96, 131, 135.—CURTIUS, 279.—FICK, *Wörterbuch der indogermanischen Grund-sprache*, Göttingen, 1868, in-8, p. 125.—POTT, *Wurzelwörterbuch der*

*indogermanischen Sprachen*, Detmold, 1869, t. 2, part. 1, p. 462.—etc.

<sup>10</sup>) HAHN, *Lex.*, 16.

<sup>11</sup>) FRÉHNER, *op. cit.*, nr. 20, p. 95.

unde una din aceste doue specii ale genului se scobesc în țerrână, să ne acceptăm a găsi scobindu-se totu în țerrână și pe cea-l'altă.

Varrone, contimpurētū și chīarū amicū allū luī Ovidiū, ȃice:

«Unī factū grānare sub pāmētū, ca unū feliū de caverne, cea-ce se chīamā sirī, după cumū sunt acellea din Cappadocia și din Tracia etc.»<sup>1</sup>

Pliniū cellū betrāntū, carele trăia numai unū secolū în urma luī Ovidiū, ni spune la rōndulū seū:

«Este fōrte utilū de a păstra buccatele în grōpe numite sirī, ca în Cappadocia și în Tracia.»<sup>2</sup>

Quintū-Curțiū, scriitorū sincroniū luī Pliniū după opiniunea cea mai acreditată, ni arată mai totū aceā despre provincia asiatică Bactriana, a cării împoporare era învecinată cu Traciū din Asia:

«Buccatele se ascundū atātū de bine în grōpe, pe cari barbari le numescū sirī, încātū nu se potū găsi decâtū numai desgrupāndu-se.»<sup>3</sup>

Spațiulū de unū secolū între Varrone și Pliniū seū Quintū-Curțiū îmbrățișāndū tocmai epoca luī Ovidiū, aci este loculū de a desbatte și cestiunea *sirilorū*, deși poetulū, fōrte sobru generalmente în detașurī agricole, nu avusese ocasiunea de a-l menționa în *Tristele* seū în *Ponticele* selle, precumū nu-l pomenesce nici Strabone.

D. de Rougemont, campionulū cellū mai passionatū allū originilorū semitice în Europa, după ce înțellesese că Trogloditiī dobrogiani vortū fi lōcuitū în nesce caverne *naturale* din casa unei clime *căldurōse*, adecă totū ce pōte fi mai pe dosū în comparațiune cu testulū luī Strabone și cu testulū și mai elocinte allū realitāțiī, nu ne mai mirāmū că și invențiunea *sirilorū* o accōrdă țerrelorū ecuatoriale, numai și numai pentru satisfaciunea de a o atribui Fenicianilorū.<sup>4</sup>

În faptū înse, orī-unde arū fi, în Tracia seū în Anglia, la Tunisi ca și în Bactriana, grōpele pentru grāne aū o rațiune identică cu a bordeielorū, și anume: decă nu frigulū, apoi lipsa de lemne; de nu lipsa de lemne, atunci temerea de a-și vedē avuția răpită d'o dată printr'o neașteptată invasiune; una din aceste trei cauze, seū doue din elle, orī câte-trelle împreună, cătră cari se mai adaugă pe ici collea alte considerațiuni secundare de unū caracterū localū.

Umiditatea solulū pōte strica buccatele celle îngropate, după cumū observase degia agronomulū romanū Columella;<sup>5</sup> este înse nu mai puțin adevēratū că bietulū plugarū preferă orī-și-cumū a le avē nu tocmai bune, decâtū a le perde cu deseversire.

Bordeielele celle umede nu sunt conforme nici elle cu preceptele igieneri,<sup>6</sup> și totuși nenorocitulū locuitorū din Dobrogia seū din România inferiōră avea cuvintele selle de a se ascunde cu totā familiā pe sub pāmētū, chīarū cu risculū de a căpēta friguri, scrofule, tubercule seū rachitismū, mai bine decâtū a degera țerna seū a cădē vērā în robia cellui ānteiū nāvā-litorū.

Istoriculū nu trebuiū nici o dată să uīte, că multe și fōrte multe fenomene în annalele uma-

1) *De re rust.*, I, 57: «Quidam granaria habent sub terris, speluncas, quas vocant *σειρῶν*, ut in Cappadocia, ac Thracia.»

2) *Hist. Nat.*, XVIII, 73: «Utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia et in Thracia.»

3) *Hist. Alexandri*, VII, 4: «Triticū nihil aut admodum exiguum reperiebatur. Siros vocabant Barbari: quos ita solerter abscondunt, ut, nisi qui deloderunt, invenire non possint. In iis conditae fruges erant.» — Despre Germania cf. *TACIT.*, *De mor. Germ.*, 16, unde înse lipsesee orī-ee indicațiune topografică.

4) *L'âge du bronze ou les Sémites en Occident*, Paris,

1866, in-8, p. 247, 255, 256: «Ces Britons, chez qui nous conduisons les Allophyles, avaient certaines coutumes égyptiennes et sémitiques, qui corroborent notre hypothèse. Ils conservaient leurs blés dans des silos. *Le grenier souterrain, qui suppose un sol très-sec et par conséquent un climat chaud, ne peut être en Angleterre qu'une importation étrangère, venue du sud etc.*»

5) *De re rustica*, I, 6.

6) DR. FELIX, *Salubritatea satelorū*, în *Tractatū de hygienā publicā*, Bucuresci, 1870, in-8, t. 1, p. 388. — BECQUEREL, *op. cit.*, 334. — LEVY etc.

nității se esplică sētu se gjustifică prin *ne-voia* de a allege pe cellu mai micu din doue rēlle. Pe țerniț Dunării de gjosu, nu Fenicianiț au introdusu grănarele și casele suterrane; nu le-au introdusu înse nu mai puținū nicī Arianiț sētu Turaniț, ci le-a dictatū natura fisică a regiuniț.

Nu noi vomū contesta puternica acțiune primordială a Semițilorū în Europa, și chīarū tocmai în Carpați; o vomū semnala din contra nu o dată în cursulū scrieriț pe față; tôte popórele tracice, cu Daco-gețiț în frunte, primiseră în sīnulū lorū din cea mai depărtată anticitate unū copiosū ammestecū de elementū semiticū; să ne ferimū totuși de a încărcā luntrea peste măsură în locū de a o face să plutescă fără pericolū cu cea-ce póte să conțīnă cu siguranță.

E mai norocosū d. de Rougemont cândū stabilește unū felū de solidaritate între *siri* și între sistema înmormentărilorū suterrane în formă de puțuri, după cumū sunt, bună-órá, celle descoperite în Algeria.<sup>7</sup>

Neminiț înse n'a observatū că'n limba maghiară se conservă unū monumentū relativū la acea epocă pre-istorică a îngemănării grópelorū alimentare și funerare.

Unguresce *sir*, citesce *șir*, însemnéză pēne astă-đi o grópă în genere, și mai în speciă unū mormentū.

*Sir*, adecă tocmai așa cumū điceau Traciț după unanima mărturiă a fōntănelorū antice: σίρος, σειρός, *sirus*.<sup>8</sup>

Romănesce *șiródă*, o formațiune învederată din *șiră*,<sup>9</sup> vrea să đică o cadă: *lacusculus*, *Ständer*, *cuveau*; <sup>10</sup> éru *șirimpitū*, o đicere și mai remarcabilă, denótă, după definițiunea Lessiconulū Budanū: «canalis aquarius, ductus aquae, caenum profundum, cuniculus subterraneus ex quo effoditur aurum»; <sup>11</sup> mai pe scurtū, o seriă de noțiuni tôte fōrte apropiate de ideya unū grānarū suterranū.

*Șirim-piū* descompunēndu-se în doue radicale, din cari cea dela codă, *piū*, însemnéză apă, dela samscritulū *pivā-mi*, a bé, greculū πῖον, slaviculū *piti* etc., rămāne *șirim* în înțellesū de grópă.

Ei bine, în limba arménă, curatū ca la Romāni, *șirim* vrea să đică grópă, înse totū-o dată și mormentū, ca și maghiarulū *sir*.

*Șirim* armēnū este cu atātū mai prețiosū pentru înțelegerea *șirimulū* romānū, cu câtū se știe că :

1. Armeniț sunt de origine primitivă tracică ca și Daco-gețiț, încātū ambele ramure trebuiaș să fi avutū de'nteiu o limbă fōrte asemēnată.<sup>12</sup>

2. În Armenia essistatū din vechimea cea mai depărtată nu numai bordeie ca și la noi, nu numai grópe alimentare, dēru pēne și animalī se țineaū acolo pe sub pāmēntū.<sup>13</sup>

Aceste doue considerațiuni revērsă o nouă viuă lumină assupra vorbei *șirim*, a căriya solidaritate la Romāni și la Armeni rămāne mai pe susū de orī-ce îndouélă.

7) ROUGEMONT, op. cit., 82.

8) Ni pare reū că nu avemū în mână serierea lui SELIG CASSEL, *Magyarische Alterthümer*, Berlin, 1848, in-8, pe care o cunoșcemū numai din citațiunile lui VIVIEN DE ST. MARTIN, *Etudes de géographie ancienne*, Paris, 1852, t. 2, p. 71. — Amū fi curiosi de a ști, decă ellū a surprinsū importanța lui *sir* maghiarū și originea i tracică.

9) Romănesce finalulū *ódă*, în celle-l'alte limbe romanice *oda* și *ata*, este câte o dată o simplă lungire fonetică, alte dăți o întărire a ideei cōpprinse în porțiunea cea radicală a cuvēntulū, după cumū veđi în DIEZ, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1838, in-8, t. 2, p. 292, unde adduce ca esemple: span. *nugada*, portug. *brivada*, ital. *lombata*, *lunata* etc.

10) *Lexicon Valachicum*, 645.

11) *Ibid.*, 644 și 206.

12) HEROD., VII, 73: Ἀρμένιοι δὲ κατὰ περ Φρύγες ἐσ-σάχατο, ἐόντες Φρυγῶν ἀποικοί. — Cf. STEPHAN. BYZ., γ. *Aquenia*.

13) XENOPH., *Anab.*, IV, 5, 25. — DIODOR. SICUL., XIV, 28, după traducerea lui Höfer, t. 2, p. 389: «En traversant les montagnes de l'Arménie... l'armée entière aurait péri, si elle n'eût pas bientôt rencontré des villages remplis de vivres. Dans ces villages, le bétail était gardé dans des souterrains où on le faisait descendre; les hommes entraient dans les maisons par des échelles...» — O imagine a *bordeiulū* armēnū veđi în WEISS, *Kostümkunde, Handbuch der Geschichte der Tracht, des Baues etc.*, Stuttgart, 1860, in-8, t. 1, p. 467.

Dacă vomă mai adăuga samscritulă *sirā*, mai bine *çirā*, întocmai ca *sâlā = çâlā*<sup>14</sup>, căci este identicū cu românulă *șirōdă*, o să avem o galleriă etimologică destullă de bogată pen-dialectice de *șira*, *șirim*, *șir*, de acollo aū trecutū la Românī *șirōdă* și *șirimpū*, értū prin Ro-mânī la Ungurī *șir*.

## § 45.

## REGIUNEA SIRULUI ÎN ROMÂNIA.

Ca să precisămă acumū după puțină zōna de predilecțiune a grōpelorū alimentare în Româniă, ni place a recurge și de astă dată la d. Ionū Ionescu.

D-sea țice :

«Pentru ca să se păstreze grānele în grōpe, se facū grōpele în pāmētū în forma unei caraffe. Gūtțulū caraffeī, prin care se tōrnă grānele în grōpă, este de unū statū de omū de naltū, și grossū cātū pōte să între unū omū. Corpulū caraffeī, în care se ținū grānele, e grossū, și cu cātū va fi mai mare, cu atāta grōpa va coppinde mai multe grāne. Fundulū grōpei trebuie să fie āngustū. După ce se face grōpă, se arde și se usucă. Grōpele se facū în fața casei, ca să fie mai apērate de șōreci. În grōpă grāulū este sustrasū dela acți-unea aerulū, a căldurei și a umezeliei, și prin urmare dela causele carī provōcă fermenta-țiunea și stricățunea lui. În grōpe nici gargaritele nu se facū. Inse pentru ca să se con-serve în grōpe, trebuie ca grānele să fie fōrte bine uscate, căci de vortū duce cu sine în grōpă umiditate, se desvĕlesce fermentațiunea și se aprindū, se strică, dobāndindū unū mirosū și unū gustū fōrte neplăcutū. Grānele se punū în grōpe pēnē la gura lorū. Gura se astupă cu unū capacū și peste capacū se pune pāmētū în totū gūtțulū grōpei. Mai înainte cultivatorīi românī păstrāi grānele lorū în grōpe, și chīarū le păstrēzā și pēnē în ȕioa de astă-țī în unele locurī, ca în ȕiudețulū Ialomița.»<sup>1</sup>

Astū-felū dērō grānarele suterrane, ca și bordetele, deși nu sunt necunnoscute restulū României, totuși se potū considera mai cu preferință ca o trāsсурă propriă a regiuniī mla-scinelorū nōstre cellorū mixte, coppriindendū adecă Dobroȕia și tōtă laturea nordică a Du-nării dela Marea-nēgră cam pēnē pe la Ialomița<sup>2</sup>.

Nu ne înduimū că archeologia nu va întârȕia a descoperi totū pe acollo și puțurī mor-mĕntare, carī fuseseră aprōpe pretutindenī într'o epocă pre-istorică sōțe mai-mai nedespăr-țite și probabilmente imitațiunī alle grōpelorū alimentare.

Dupla accepțiune a cuvĕntulū maghīarū *sir*, unū prețiosū restū retăcitū pēnē 'n țillele nōstre din vocabularulū tracicū, implică acēstă coincidință și în Dacia, după cumū a constat-o fōrte bine d. de Rougemont în celle-l'alte *πύρς à silos*, și după cumū în Caucasū o indică érōși dupla accepțiune a cuvĕntulū armĕnū *șirim*...

## § 46.

## LIVREUA TERRITORIULUI.

«Poporulū—ȕisese nu sciū unde Humboldt—pōrtă livreua territoriulū.»<sup>3</sup>

Cāndū se 'ntĕmplă că mai multe naționalițāi lōcuescū în acea-și regiune, le unesce pe tōte comunitatea *livrellei*.

<sup>14</sup>) PICTET, *op. cit.*, II, 280, crede că forma primordială a *sirulūi* a fostū o cōfă sĕu unū vasū cu grāu ingropatū în pāmētū. D. Ionū Ionescu, citatū în paragrafulū ce urmĕ-ză, constată în adevĕrū că pēnē astāȕi grōpele alimentare în Româniă «se facū în forma unei caraffe.»

<sup>15</sup>) Despre posibilitatea în limba samseritā a unei forme cu ç lōngă o formă cu s anume în grupulū inițialū *sr — çr*,

veȕi POTT, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 1, part. 2, nr. 239; t. 2, part. 1, nr. 526 etc.

<sup>1</sup>) Lecțiunī de agricultură, 142—3.

<sup>2</sup>) O caracteristică fōrte nemeritā a naturei fizice din Ialomița, veȕi în Dr. ΚΑΡΑΚΑΣΑ, *Τοπογραφία τῆς Βλαχίας*, Bucur., 1880, in-8, p. 375-6.

<sup>3</sup>) Kosmos: «Die Völker tragen die Livree der von ihnen bewohnten Gegenden.»

La prima vedere creșt a face cu o singură viță de omeny, și numai o cunoscință mai îndelungată și mai de aproape permite a distinge în vastă familiă nesce divergințe organice. Ovidiū menționéză o mulțime de nēmuri la gurele Dunării; dērū nicăiri noi nu găsimm în *Tristele* și în *Ponticele* vr'o demarcațiune între acelle diverse elemente.

Intr'unū passagiū ellū strigă cu desperare că însuși Omerū arū fi devenitū Getū în Dobrogiā :

Si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,  
Esset, crede mihi, factus et ille Getes!<sup>2</sup>

Dērū a fi Getū nu este pentru Ovidiū o idee precisă. Sarmati, Iazigi, Corali, Geți, sunt confundați mai pretutinden. Intr'unū locū ellū șice că trăesce în *Sciția* :

Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris...<sup>3</sup>

și immediatū după acea se plânge de a fi între Sarmati și Geți :

Quid mihi nunc animum dira regione jacenti  
Inter Sauromatas esse Getasque putas?<sup>4</sup>

Intr'ună și acea-și elegiā ellū numesce loculū essiliului seū de nteitū Sarmatiā :

Sic ego Sarmaticas longe projectus in oras...

apoi *Sciția* :

Sed dedimus poenas, Scythicisque in finibus Istri...

în sferșitū *Gețiā* :

... poenae modo parte levata,  
Barbariem, rigidos effugiamque Getas!<sup>5</sup>

Intr'o epistolă *Coralli* capetă epitetulū de accoperiți cu pei :

Litora pellitis nimium subjecta Corallis...<sup>6</sup>

intr'o altă învecinată acea-și calificațiune se dă *Geților* :

Hic mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas  
Litora, pellitos inter agenda Getas...<sup>7</sup>

Aci vedeți pe *Jazigū* :

Ipsae vides, onerata ferox ut ducat Jazyx  
Per medias Istri plaustra bubuleus aquas...<sup>8</sup>

mai încollo acea-și imagine se attribue *Sarmatului* :

Perque novos pontes subter labentibus undis  
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves...<sup>9</sup>

așuri *Getului* :

Et discam Getici quae norint verba juveni...<sup>10</sup>

<sup>2</sup>) Pont., IV, 2.

<sup>3</sup>) Trist., III, 2.

<sup>4</sup>) Ibid., III, 3.

<sup>5</sup>) Ib., V, 1.—Cf. Pont., I, 2, vers. 108-114.

<sup>6</sup>) Pont., IV, 8.

<sup>7</sup>) Pont., IV, 10.

<sup>8</sup>) Ibid., IV, 7.

<sup>9</sup>) Trist., III, 10.

<sup>10</sup>) Pont., I, 8.

Sarmații și Geții sunt d'o potrivă căllărești :

Sarmaticae major Geticaeque frequentia gentis  
Per medias in equis itque reditque vias... 11

Deși cunnósce sabia<sup>11</sup> și cușitulú<sup>13</sup>, totuși arma de preferință, arma așa dicendú națio-  
nală a *Getulú*, este arculú :

Hic arcu fisis terruit ense Getas... 14

Totú arculú ni se spune a fi arma favorită a *Sarmatulú* :

Moris an oblitus patrii, contendere discam  
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci?... 15

De asemenea a *Jazygulú* :

Pugnabunt jaeulis dum Thraces, Jazyges arcu... 16

Nu mai puținú a *Scitulú* :

Nil agitur tota Ponti regione sinistri,  
Quod mea sedulitas mittere posset, erat;  
Clausa tamen misi Seythica tibi tela pharetra... 17

Ameșitú de acéstă estremă asemenare esterióră între tóte némurile dela gurele Dunării,  
Ovidiú identifică adesea pêně și limbele getică, scitică și sarmatică.<sup>18</sup>

Ellú nu precepea cea-ce Humboldt botéză atátu de bine: *livréua territoriulú*.

Și totuși unú poetú latinú contimpurénú lui Ovidiú descriesese acéstă *livrea*, decă nu totú  
atátu de laconicú, încaí nu mai puținú clarú decátú marele naturalistú germanú.

Fie-care regiune are o altă *lege*, o altă *figură*, o altă *culóre*, transmitténdu-le acellora ce  
o lócuescú, ăcea Marcú Maniliú :

Ideirco in varias leges variasque figuras  
Dispositum genus est hominum, proprioque colore  
Formantur gentes, sociataque jura per artus  
Materiamque parem privato foedere signant.  
Flava per ingentes surgit Germania partus.  
Gallia vicino minus est infecta rubore... 19

Pe Geții și pe Sarmații, mai cu sémă, îi amalgaméză nu numai Ovidiú.

Ptolemeú de asemenea numesce Sarmații pe Geții dela Nistru: *Τυραγγίται Σαρμάται*.<sup>20</sup>

*Fasti Romani*, vorbindú despre triumfulú lui Asiniú Gallú pe la anulú 15 înainte de Cristú:  
«L. Asinius Gallus de Sauromateis», subînțelegú și pe Geții, peste carú trebuiaú să trecă  
Romanií pentru ca să fi pututú agúunge pêně la Sarmații.<sup>21</sup>

Florú cândú ăice: «Sarmatæ patentibus campis inequitant et hos per eundem Lentu-  
lum prohibere Danubio satis fuit»<sup>22</sup>, nu póte să nu fi avutú în vedere și pe Geții, pe allú că-  
rora territoriú, în Moldova de gîosú și în Bugíacú, se petrecea acțiunea.

Arrianú, geografú de multă autoritate și tocmai din timpulú lui Trafanú, nicăirí nu men-  
ționéză pe Geții și pe Sarmații alláturú unú cu alții, dérú în *Tactica* sea ellú coprinde ta-

11) *Trist.*, V, 7.

12) *Pont.*, I, 2; II, 1.

13) *Trist.*, V, 7.

14) *Pont.*, IV, 9.

15) *Ib.*, I, 5.

16) *Ibid.*, vers. 107.

17) *Ib.*, III, 8.

18) *Trist.*, V, 7; *Pont.*, IV, 13; *Trist.*, III, 14; etc.

19) MANIL., *Astronomicum*, III, vers. 708-740.

20) *Geogr.*, III, 10.—Cf. STRABO, VII, 3, § 2:... *οι άμαφοικοι  
Σκυθαι και Σαρμάται και γάρ νυν αναμίχεται ταύτα τα έθνη  
τοις Θραξι και τα Βασταρικα, μάλλον μιν τοις εντός Ιστρου  
άλλα και τοις εντός.*

21) Cf. SAFARJK, *Slow. Star.*, 279.

22) FLOR., IV, 12.—Cf. STRABO, VII, 3, § 14.



citamente ambele națiuni sub numele de *Σαρματᾶι*, erū în Cynegetica sub acela de *Γεταί*.<sup>23</sup>

Acastă perpetuă ideatificare a diferitelorū popóre din câmpia României, pe d'o parte este cea mai elocintă probă despre puternica acțiune a naturii fizice pentru a li da tuturorū o singură fisionomiă, erū pe de alta ne autorisă a rectifica aci în trecétu o erróre capitală, commisă de cătră unū șirū de commentatorū ai Columnei Traiane.

## § 47.

## CĂLLĂREȘII GEȚII PE COLUMNA TRAIANĂ

Pe bass-relievurile monumentului lui Traianū nu figurăză nici decumū și nu potū figura «căllăreșii sarmați veniți în ajutorulū Dacilorū», după cumți s'a cređutū pêne acuma, ci *căllăreșii gelici*, pe cari îi chiăma sub stégurile lui Decebalū nu numai vecinătatea, d'erū mai allesū communitatea originii tracice, communitatea limbei, communitatea interesselorū.<sup>2</sup>

Dovédă:

1. In cursulū resbellului daco-romanū Sarmatiū, și anume cea mai fôrte ramură a lorū, Iazigiū<sup>3</sup>, se aslaū nu în alianță, ci în dușmăniă cu Decebalū<sup>4</sup>;

2. Pe inscripțiunile și monetele celle autentice alle lui Traianū, ellū se numesce *Germanicus* și *Dacicus*, nicăiri înse *Sarmaticus*<sup>5</sup>, după cumți n'arū fi uittatū a se întitula decă Sarmatiū arū fi fostū aliați cu Daciū, aparținendū ambele aceste popóre la câte o giute cu totulū differită;

3. Strabone ni arrétă că Daciū și Geții formaū o confederațiune militară, avendū o armată comună, une-orī mai mare, alte dăți mai mică<sup>6</sup>;

4. Nu numai armele Geților și modulū lorū de a căllări se assemenă cu alle Sarmatiilorū, d'erū se assemena pêne și zava cea de pelle în formă de șoldū de pescē, după cumți ni spune fôrte limuritū Martialū, carele muri la anulū 103, adecă tocmai în intervallulū espedițiunii dacice a lui Traianū; vorbindū despre posta lui Domițianū de a purta ellū-însuși acastă speciă de armatură, *lorica sarmatica*, ellū dice:

Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis,  
Et Martis Getico tergores fida magis...<sup>7</sup>

Astū-felū nu mai remăne nici unū dubiū că amēnduoe ramure tracice d'a-stānga Dunării, atātū *bellicozū* Geți precumū și *forțū* Daci, sunt represintați pe bass-relievurile Columnei Traiane.

Lipsa uneia din elle, arbitrariamente înlocuită printr'unū continginte de Sarmati, a fostū unū fenomenū enigmaticū, pe care, profitandū de ocasiune, noi ne-amū simțitū datorī a lū limpeși.

<sup>23</sup>) **ARRIAN.**, *De venat.*, cap. 23.—**Tact.**, passim, unde numele Geților se găsește numai o dată, chiarū la finea cărții, p. 96 ed. Blancard. — **APPIANU**, unū altū scriitorū fôrte ponderosū totū din epoca lui Traianū, confundă pe Geți cu Bastarniū, *Macedon.*, IX, 1, și XVI, 2. — **DIO CASS.**, LI, 23, face din Bastarni Geți.

<sup>1</sup>) **CIACONI**, *Historia utriusque belli Dacici*, în **CIPARU**, *Archivū pentru filologiă*, Blasiū, 1867, in-4, p. 135: «Tertius hic fuit cum hoste congressus, in quo multi pedites Daci, equites Sarmatiae ceciderunt...» — **FRÖNER**, *op. cit.*, passim, vede la totū passulū în *Columna Traiană pe Parți!*

<sup>2</sup>) **STRABO**, VII, 3, § 10 și 13.

<sup>3</sup>) **Ibid.**, VII, 4, § 17: *οἱ Ἰάζυγες Σαρματᾶι*... — **PLIN.**, II, IV, 12: «Jazyges Sarmatiae...» **TACIT.**, *Annal.*, XII, 29:

«eques e Sarmatis Jazygibus...» **Id.**, *Hist.*, III, 5: «principes Sarmatum Jazygum...»

<sup>4</sup>) **DIO CASS.**, LXVIII, II. — Cf. **PLIN.**, II, IV, 12, despre ostilitatea între Daci și Iazigi. — Ca monografiū despre Iazigi, deși slabă, veđi **HENNIG**, *De rebus Jazygum*, Regiomonti, 1812, in-8.

<sup>5</sup>) Inscriptiunile în **FRÖNER**, *op. cit.*, 151-62.—Numismele în **FABRETTI**, *De Columna Traiani syntagma*, Romæ, 1683, in-f., p. 269-314.—Apoi **ORELLI**, **KOHN** etc.

<sup>6</sup>) **STRAB.**, VII, 3, § 13 ad finem.

<sup>7</sup>) **MARTIAL.**, *Epigram.*, VII, 2.—**NIEBUHR**, *Kl. hist. Schr.*, I, 394, nu și-arū fi datū ostenella de a cănta esclusivamente printre Sarmati pe «geharnischten Reuter» din *Columna Traiană*, decă și aducea a-minte disticulū lui Martialū.

Nimeni n'a observatū încă o lege istorică: acțiunea teritoriului asupra unei națiuni chiarū după ce acestă de-multū degia illū parāssise.

Este unū felū de influință care pōte să urmărească unū poporū decimī de secolī și la distanțe immense.

Posteritatea unū locuitorū din Himmalaia dintr'o epocă pre-istorică se suppone pe nesciute acesteī îndērētnice acțiunī locuindū astă-đī unde-va în Elveția.

Vorbindū de Nomenclatura Munteniei, noi aretarāmū în Studiulū II, în ce modū legioferință o pozițiune teritorială analogă cu a patriei lorū primitive; ș'apoi emigrāndū maī nesce cuiburī asemēnate cu alle Carpaților.

Cu alte cuvinte, pēnē și în fundulū Macedoniei ei nu încetaū, după unū lungū șirū de vécurī, a resimți o influință climaterică italiană sēt spaniolă.

Înainte de colonisarea romană la Dunăre, acella-și spectacolū ni lū presintă Geții și Dacii.

Sub Ovidiū, allū căruia cellū maī legitimū interprete este Strabone, România actuală se dividea în douē porțiunī fōrte distinse: la cataractele Dunării, adecă în Oltenia, locuiau Dacii; în gȃosulū fluviulū pēnē la Pontū, adecă în șessulū Munteniei, Moldovei și allū Bugăaculū, petreceau Geții; ambele naționalități avēndū acea-și origine și vorbindū acea-și limbă, dērtū unī fiindū plātași și cei-l'alți cămpeni.<sup>1</sup>

Lōcașū de predilecțiune allū Geților era nāsipōsa pustietate dintre Prutū și Nistru: ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία<sup>2</sup>, unde chiarū astă-đī rare-orī gāssece cine-va unū pērtū, o măgură sēt unū arbure.<sup>3</sup>

Adăpostū favoritū allū Dacilorū, din contra, erau isvōrele apelorū curgētore, nāltimea munților, dessișulū codrilorū, cununele pururea rourate alle crescutulū carpatinū.<sup>4</sup>

Geții lesne s'arū fi pututū apropia de plașū și Dacii de cămpia, dērtū nu voiau s'o facă, după cumū nu voia să remānă în deliciale Romei acellū barbarū, despre care đice Ovidiū:

Quid melius Roma? Seythico quid litore pejus?  
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit?<sup>5</sup>

Douē națiuni surorī, de unde óre li venia Dacilorū acestă pasiune de-pădure și Geților dorulū pustiulū?

Ceīa-ce ū Strabone pentru Ovidiū, totū aceīa este în casulū de față Tucidide pentru contimpurēnulū sēt Erodottū: unū prețiosū contestū.

Pe la anniū 500-400 înainte de Cristū, pe cândū nu erau încă Geții și Dacii pe șermulū nordicū allū Dunării, șessulū Munteniei, Moldovei și allū Bugăaculū illū ocupatū Sciții, plașulū Terrei-Romānesci aparțineaga Agatirsilorū, érū Temeșiana Siginilorū.

Pe Geții, ca și Erodottū, Tucidide îi cunnōsce numaī în Dobrogiā, dērtū vorbesce totū-odatā și despre Dacii, pe carī cellū-l'altū nu-ī menționēzā; ș'apoi vorbesce în deplina cunnōscință de causă, căci era Tracū ellū însu-și<sup>6</sup> și locuīa chiarū în Tracia, unde posseda nesce bogate mine de aurū.

1) STRABO, VII, 3, § 13.

2) *ib.*, VII, 3, § 14.

3) LAXMANN, *Von der Moldau und Bessarabien*, de nteii svedesce în *Tidningar utgifne af et Sällskap i Abo*, 1773, nr. 19, apoi tradusū în SCHLÖZER, *Briefwechsel*, Göttingen, nr. 19, apoi tradusū în SCHLÖZER, *Briefwechsel*, Göttingen, nr. 19, t. 4, p. 226: «Wenn man Akkiorman ausnimmt, so ist in ganz Bessarabien fast kein Baum zu finden. Die armen Hasen müssen sich unter dem Papaver Rheas, der Phlomis flos venti, oder einem von der Mus Sehljapus und Talpa vulgari aufgeworfenen Erdhügel verstecken.»

4) Cf. PLIN., *H. N.*, IV, 25.— Cf. FLOR., IV, 12: «Daci montibus inherēt...»— Cf. STATIUS, *Theb.*, I, vers. 20: «E conjurato dejectos vortice Dacos.»— *Id.*, *Silv.*, III, 3, vers. 169: «Quæque suum Dæcis donat elementia montem.»— etc.

5) *Pont.*, I, 3.

6) SOIN., ad vocem.— MARCELL., *Vita Thucyd.*, đice că numele patronimicū allū lui Tucidide, după cumū e consemnatū chiarū în epitafulū istoriculū, era *Θρόλος*, nu *Όλόρος*.— Unū rege allū Geților din secolulū II înainte de Cristū se numia de asemenea *Oroles*, veđi JUSTIN., XXXI, 3.

EI bine, Tucidide, ὁ συγγραφεὺς istoriculū prin escellență, pe care anticitatea illū făcea ca și pe Erodottū «părinte allū istoriei», Tucidide dice:

«Odrisianulū Sitalce puse în mișcare de nteitū de Traciū ceī așeđașī la sudū de munțī «Hemū și Rodopū, căci toșī ū erātū suppusī pēnē la littoralulū Pontulū și pēnē la Elles-pontū; apoī pe Geșī și pe alșī cāșī se așā la nordū de Hemū d'a-drēpta Istrulū în apro-piারে de Pontū. Geșī și ceī-l'alșī de acollo sunt vecinī Scișilorū, avēndū acellea-și arme și obi-«cēiurī, toșī arcașī cālārī (ὄμοιοι τε τοῖς Σκύθαις καὶ ἑμόσκειοι, πάντες ἰπποτοξόται). Sitalce a maī chiāmattū «o mulțime de muntenī liberī din Tracia, armașī cu pumnare și numișī Davī, carī lōcuescū maī cu «sēmū în Rodopū (τῶν ὄρειων Θρακῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων, καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, Ῥοδόπην οἱ πλεί-«στοι οἰκοῦντες).»<sup>7</sup>

Apoī adauge :

«Din pedestrime, ceī maī vitezī erātū purtătorī de pumnare ceī liberī, venișī din Rodopū.»<sup>8</sup>

Maī încollo :

«In aceia-și vērā venirā la Atena treī-sute pedestri Traciū din nēmulū dacicū armașī cu pum-nare (τῶν Θρακῶν τῶν μαχαιροφόρων τοῦ Διακοῦ γένους).»<sup>9</sup>

In acestū modū, după irrecusabila mărturiā a lui Tucidide, cu multū înainte de a se așeđa în România Daciū erātū plāiașī și Geșī cāmpenī; și decā ū-amū urmāri și maī susū în istoria primordialelorū migrațiunī alle gințī tralice, ne-amū convinge, pōte, că plāiașī aū fostū Daciū și cāmpenī Geșī chīarū înainte de a fi trecutū din Asia în Europa; dērū acēstā interres-santā problemā ne va preocupa în *Istoria etnografică a Munteniei*.

In cursulū unū laboriosū semi-millenniū, fie la sudū, fie la nordū de Dunāre, Geșī și Daciū conservaū absolutamente acellea-și doue felurī de traū: sub orī-ce latitudine sēu longitu-dine geografică, ei își căutaū, fie-care a-parte, câte o normā territorialā stereotipā.

Geșī sunt toșī arcașī cālārī, dice Tucidide.

Dērū ore nu totū așa ū descrie și Ovidiū?

Cālārī pe caī selbatecī vrāșmașī vinū încōce,  
Vestindū a lorū sossire săgēțile ce sbōrā,  
și remānēndū dreptū urmā pāmēntulū despuțatū!

Orī-cātū de mare arū fi avēntulū civilizațiunī umāne, astā-đī ca și n epoca lui Tucidide, cāmpia este specialulū tērrēmū allū cavalleriei și allū armelorū *departe-aruncătore*, ca să ni fie permisū a ne esprime astū-felū: săgētā, glonțū, ghīulea, totū una.

Inse o datā incarnāndū-se printr'o secolară ședere pe șessū acēstā tacticā ostășescā cu diferitele ū urmāri directe și indirecte asupra moravurilorū, cumū ore voișī ca o asse-menea națiune să nu dorēscā aceia-și dispozițiune a solulū în tōte trecerile selle successive din țerrā în țerrā, ferindu-se cu din-adinsulū de munțī, unde callulū și arculū sunt d'o pot-riivā la strīmtōre?

Pe Daciū, de altā parte, pe cāndū lōcuțāū încā în Rodopū, Tucidide ni-ū depinge pedestri și purtătorī de μάχαιραι, adecā de nesce micī săbie resucite, avēndū o formā cam de secerā și pe carī noi nu le scimū traduce maī bine decātū prin *pumnare*, căci Romanīū le điceaū *sica*.<sup>10</sup>

Totū pedestri și totū μαχαιροφόροι se represintā glōtele dacice și pe bass-relievurile Colum-nēū Traiane, deși scena se pētrece în Carpașī și cu cincī secolī maī încōce.

Negreșitū că vorū fi fostū și cālāreșī pintre Daciū, după cumū vorū fi fostū și pedestri pin-

<sup>7</sup>) THUCYD., II, 96.—ROESLER, *Röm. Stud.*, 27, citēzā pas-sagiulū lui DIO CASSIUS, LI, 22, despre primitiva lōcuire a Da-cilorū în Rodopū, și eunnōșce fōrte bine mărturia lui STRABO, VII, 3 § 12, despre identitatea între Δακοὶ și Σάοι; ef bine, ne-see cālāuze atātū de positive nu-lū conducū totușī la Tucidide.—și maī obstinatū este UKKERT, III, 2, p. 598, nota 9, unde

se mulțumeseo purū și simplu cu dogmatica frasā datā ca- assiōmā: «Daker werden erst viel später genannt.»

<sup>8</sup>) II, 98.

<sup>9</sup>) VII, 27.

<sup>10</sup>) VALER. MAXIM., III, 2, § 12.

tre Geș; voră fi avută arce și Daci, după cumă voră fi avută pumnare și Geș; între zone o neapărată consecință pentru marginașii a doue nașion limitrofe; părțile mai descoperite după cumă vomă vedă în Studiul IV, și totă acolo petreceău ceș mai bunș arcașii romăni din evulă mediū, celebrașii în legendele germane din acea epocă; dertă cu tôte aceștea e nu mai pumnarele formăză trăsura caracteristică a ostașului dacic; o trăsura ce 'lă distinge anu-precumă scimă din Ovidiū, nu differăă întru nemică de arcașii căllări Sarmașii.

Pedestrima și armele *d'apropo-lovitore*, fie pumnarū, fie măciucă sēu altă ce-va, aū fostă ca și 'n grossolanulă duellū peptū la peptū cu ursulă, are mai multă nevoiă de unū bunū cușitū decătū de unū armasarū sēu o carabină.

Eccă de ce și Daci, o dată dedașii a se cățara pe piscurī, pușinū li pēssa de a trăi la sudū sēu la nordū de Dunăre, dertū număi nu cumă-va pe cămpiă, ci totū pintre pletōse culmī alpine.

Darwin, alle căruī observașionī, luate una căte una, sunt generalmente atătū de fine și atătū de giuste, fără ca totușii din summa loru să resulte sintesea ce-ī place să și-o închipu-escă; Darwin citēză, între celle-l'alte, doue essemble fōrte originale, și anume:

1-o. Americanii numișii *Payaguas* se nascū cu nesce gambe de totū subșirī și nesce brațe de totū grosse, fiindū-că părinșii și moșii lorū petrecēndū și și nōpte în luntri, essercita-seră mereū mānele prin cărmă, dertū nu făceaū mai nici unū usū de picōre;

2-o. Eschimosiī se nascū cu o aptitudine eștraordinară pentru pescăriă, număi și nu-mai fiindū-că toșii ascendinșii lorū n'au avutū apōpe nici o altă trēbă fīsică și intelectuală decătū de a prinde vișei de mare.<sup>11</sup>

Imaginașii-vē că unū evenimentū silesce pe *Payaguas* și pe *Eschimosi* a emigra.

Unū *Payagua*, cu gambele lui celle neputincōse, fi-va ōre în stare de a se așeșă în munșii, unde, assemenea căpriōrelorū, trebū să sară din stāncă în stāncă?

Unū *Eschimosū*, croitū din mātice a fi pescarū, va căuta pretutindeăi unū șermū unde să nu-ī lipsescă vișei de mare.

Nu este număi atāta.

Unū medicū francesū a desvoltatū în trei studie consecutive fōrte remarcabile resulta-tulū proprielorū selle observașionī în Messicū asupra effectelorū fisiologice alle aerului ra-rificatū<sup>12</sup>, de unde conchide despre estrema difficultate a indivișilorū din șessū de a se

<sup>11</sup> DARWIN, op. cit., I, 125: «Rengger (Saügethiere von Pa-raguay, p. 4) attribue la mineur des jambes et la grosseur des bras des Indiens Payaguas au fait que leurs gēnérations successives ont passē la presque totalitē de leur vie dans des embarcations, presque sans se servir de leurs membres infērieurs. D'après Cranz (History of Groenland, I, 230), qui a vēcū longtemps chez les Esquimaux, les indigēnes admettent que le talent et la dextēritē à la pēche du phoque, art dans lequel ils excellent, est hērēditaire; il y a là rēellement quelque chose de vrai, car le fils d'un pēcheur de phoques cēlèbre se distin-guera mēme lorsqu'il aura perdu son pēre pendant son enfance; dans ce cas, c'est autant l'aptitude mentale que la conforma-tion du corps, qui paraissent ētre hērēditaires. On assure qu'à leur naissance les mains des ouvriers sont en Angleterre plus fortes que celles des classes aisēs. Chez les enfants, dējā long-temps avant la naissance, l'ēpiderme de la plante des pieds est plus ēpais que sur toute autre partie du corps, fait qui, à n'en pas douter, est dū aux effets hērēditaires d'une pression exercēe pendant une longue sērie de gēnérations...»

<sup>12</sup> JOURDANET, Les altitudes de l'Amérique tropicale comparēs au niveau des mers, Paris, 1861, in-8; L'air ra-rēfiē dans ses rapports avec l'homme malade, Paris, 1862, in-8; Note sur l'anēmie dans ses rapports avec l'altitude, in Sēances de l'Acad. de mēdecine, 1863, 10 martiū; cāte-trelle citate de BÈCQUEREL, 168, carele adaogă: «Lorsque des individus habitent dans des lieux trēs-ēlevēs au dessus du ni-veau de la mer, il survient dans leur constitution, dans leur tempērament, dans leurs habitudes, des modifications physio-logiques qui s'harmonisent avec le milieu rarēfiē au sein duquel ils vivent. Ces modifications de constitution sont spēcialement les suivantes: l'appētīt devient vif, ardent, facile; les digesti-ons rapides. La respiration et la circulation s'exēcutent avec une frēquence plus grande, qui finit par devenir habituelle et tout à fait normale. La respiration devient en mēme temps ample, puissante. L'ascension a lieu dēormais sans dyspnēe, la voix se fait entendre à de grandes distances et sans fati-gue. L'exercice musculaire est bien supportē. Les montagnards sont agiles, vils et ardents...» — Cf. FOISSAC, I, 312.

acclimata într-o regiune muntoasă, pentru care, ca să respire și să âmble, omul trebuie să aibe un peptu mai largu și nesce membri de moșune mai musculoși decâtu cea-ce era necesarū în aerulū mai condensatū și pe solulū mai oblu allū câmpiei.

«Câte-va hurmalle și puțină apă — dice unū altū igienistū — agiungū pentru a satura pe Arabulū din Sahara, pe cândū Eschimosulū se îndopă cu provisiunī enorme de grăsime de balenă. Acestă diferință de nutrimētū este unū effectū allū climatei; înse ea traage dupe sine nesce obiceiuri cari modifică starea materială și activitatea vitală a organelorū. De aci se nascū rezultate organice ce se transmittū prin ereditate. Modificățiunile căpētate de cătră strămoși devinū nesce trăsurre congenitale în constituțiunea strănepoșilorū. Din tată în fiu, Arabulū este subțire, viuoiū, musculosū, macru; Eschimosulū e îndessatū, grassū, greū...»<sup>13</sup>

Deca o națiune întregă, constrînsă de forță, arū fi silită a se muta vrëndū-nevrëndū din șessū în munte, maioritatea s'arū stinge cu timpulū, conservându-se numai indiviđii cei escepționali, adecă cei mai peptoși și mai vĕnoși, cari arū produce érōși cu încetulū o posteritate totū atātū de vĕgurosă ca și părinții lorū, constituindū o nouă națiune eminaamente muntĕnă; înse maioritatea cea menită a peri nu s'arū mĕngăia priatr'o assemenea perspectivă de renascere: ea preferă a 'și căuta chiarū în emigrațiune aerulū și solulū câmpĕnū allū patriei primitive.

O națiune muntĕnă, de altă parte, crescĕndū în atmosfera cea sĕnĕtósă, robustă, fôrte ozonizată a înălțimii, se topesce în șessū, unde unū singurū prĕndū copiosū ca la munte pôte să ucidă pe unū individū sanguinicū, supraviețuindū dintre toși numai constituțiunile cele mai debile, ai căroro moștenitori formĕză acolo unū nou nĕmū curatū câmpĕnū, cea-ce înse nu va surrĭde în vecii vecilorū maiorității celei osĕndite la môrte: ea va ocoli șessulū, strămutĕndu-se din munți totū în munți, chiarū decă arū trebui să-ĭ caute prĕ-departe.

Acĕsta este *influința teritorială postumă*, o lege istorică dintre cele mai importante, dintre cele mai fecunde în consecințe, căci ea ni permite adessū a rectifica unele azardose conclusiuni alle erudiților modernī assupra migrațiunilorū diverselorū popore.

O ginte muntĕnă se mută totū d'a-una din delū în delū; o ginte câmpĕnă — din șessū în șessū; escepțiunile sunt prĕ-puține, decă sunt...

## § 49.

## • DUPLICITATEA NUMELUI DUNĂRII. •

Sub Ovidiū, ca și sub Erodotū, Oltulū despărțea teritoriulū nostru în douē marī secțiuni, fôrte bine determinate prin diferența condițiunilorū climaterice și prin diversitatea elementelorū etnice; să observămū înse totū-o-dată că 'n ambele acelle epoce brăulū carpatinū dela Turnu-roșu pĕnĕ pe la Vrancea tindea, prin analogiă fizică, să aparțină anume poporului așĕdatū în Oltenia.

Sub Erodotū, Oltulū separă pe Agatirsī de Sciți.

Sub Ovidiū, pe Daci de Geți.

Originea Sciților și Agatirsilorū era identică<sup>1)</sup>, dĕrū nu identice erau și obiceiele lorū.<sup>2)</sup>

Daci și Geți, avĕndū aceia-și limbă și eșiți dintr'o singură tulpină tracică, se deosebită unī de alții prin moravuri aprópe în tóte ramurele activității naționale respective: în tactica militară, în portū, în arhitectură, în resbellū și 'n pace.

E și mai multū decâtū atăta: Oltulū tăia în douē bucăți fôrte distinse nu numai pĕmĕntulū, nu numai poporațiunea, dĕrū pĕnĕ și cursulū Dunării.

<sup>13)</sup> I.ÉVY, II, 296.

<sup>1)</sup> HEROD., IV, 10.

<sup>2)</sup> Ib., IV, 104.

<sup>3)</sup> Pont., I, 8. — Ovidiū ellū-ĭnsuși întrebuintĕză nu rĕmal Ister, ci și Danubius, bună óră Pont., IV, 10, etc.

Ovidiū și Strabone sunt cei ântei classicī carī constatașeră, unul între Latinī și cellū-l'altū între Ellinī, duplicitatea nominală a Danubiuluī.

Poetulū ȓice:  
 «Este o vechiă urbe, tare prin zidū și prin pozițiune, aprópe de țermulū *Istruluī celluī cu doue numī:*

.... ripae vicina binominis Istri.

Geografulu se exprimă și mai clarū:

*Καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούβιον (variantū: Δανούβιον) προσηγορεύον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, τὰ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἴστρον.*<sup>3</sup>

Adecă:

• Értū susulu fluviuluī, anume dela sorginte pēnē la cataracte, carī aceste șe află mai allesū «*l'argă Daci*, se numesce Danubiū, pe cândū ȓiosulu pēnē la Pontū, lungindū territoriulu *Geți-lorū*, se chiamă *Istru*.»

Prin cataracte Strabone nu înțellege așa ȓisele *gherdapurī* dintre Severinū și Orșova, ci întreȓa cotitură oltēnă a Dunării, căci:

1. Ellū spune că fluviulu se numīa Istru numai în dreptulu pământuluī geticū: *παρὰ τοὺς Γέτας*, vrea să ȓică exclusivamente dela Pontū pēnē pe la Oltū, de óră-ce nicī o dată Geți nu se întinseseră mai departe;

2. Ellū lîmuresce că Daciī nu locuiatū lîngă Istru, ci lîngă Danubiū: *μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν*;

3. *Καταράκται* le luī Strabone correspundū din punctū în punctū cu *κόλπος* ulū, adecă îndouitura Dunării pēnē la care, după Erodotū, se întindea dominațiunea scitică, și dela care mai încollo se începea pământuluī agatirsicū.

Gețiī, ca și predecessoriī lorū Scițiī, locuiatū cellū multū pēnē la țermulū resăritēntū allū Oltuluī.

Daciī, ca și Agatirsii mai de 'nainte, stăpăniatū littoraluluī danubianū numai pe laturea appusenă a Oltuluī.

*Colpulū* Dunării în Erodotū, întocmai ca în Strabone *cataractele*, coprinde totū spațiulu între Cerna și Islazū, deși în stricta realitate, essaminândū mappa cu acea precisiune pe care n'o putemū pretinde dela părințiī studiuluī geograficū, gherdapurile, ca și îndouitura fluviuluī, se află cu multū mai spre occidente de Oltū.

Conformitatea între Strabone și Erodotū este aci unū argumentū peremptoriū, chīarū deca n'amū avē deȓia celle-l'alte doue de mai susū, carī sunt cu atâtū mai decisive cu câtū se basēză pe contestū.

In acestū modū geticulū *Istru* curgea dela Pontū pēnē la gurele Oltuluī; dela gurele Oltuluī mai încollo — daciculū *Danubiū*.

Oltulū, după cumū amū spus'o, despica pēnē și Dunărea în doue zóne separate!

Nu aici vomū cerceta interesanta etimologiă a duplei numiri *Istru* și *Danubiū*, pe care o rezervămū pentru o altă ocasiune.

Totū ce vomū desbatte acuma, este antica binomitate a cătorū-va alte rîuri alle nóstre; o binomitate, a cării esplicațiune nu e fără interessū pentru istoria originilorū territoriale alle naționalitățiī române.

#### § 50.

#### BINOMITATEA OLTULUI.

In analiza Munteniei sub Erodotū, noi arretarămū că Oltulū purta numele de *Maris*, adecă de «hotarū», în porțiuneaī câmpenă, continginte spre resăritū cu territoriuluī sciticū.

<sup>3</sup>) *Geogr.*, VII, 3, § 13.

În Țările lui Ovidiu gîosul Oltului conserva încă acestu nume de Maris, după cumu vîdurămî totu acolo din Strabone; în același timpî înse appare *Alutus* într'o lungă elegiă la mórtea lui Drusî, pe care unî o attribue chiaru lui Ovidiu, alfi amicului seî Pedone Albinovanu, ceîa-ce se pare a fi mai probabilu.

Eccê passagiulû, după cumu se citește ellu desfiguratu în tôte edițiunile:

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro  
Decolor infecta testis Itargus aqua;  
Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto  
Apulus, huic hosti perbreve Pontus iter . . .

Nisard traduce:

»Et le Rhin et les vallées des Alpes, et l'Itargus aux eaux rougies par le sang noir et le Dace Apulien relégué aux extrémités du monde et vers lequel le chemin le plus court est le Pont Euxin.»<sup>1</sup>

Apoi adaugă într'o notă:

»Apulus était une ville de la Dacie, aujourd'hui la Transilvanie.»<sup>2</sup>

Noî preferimî a citi testulû:

. . . . et Dacius orbe remoto  
*Alutus*, huic hosti perbreve Pontus iter..;

traducendû:

»Rinulû, și vâile alpine, și Itargulû purtândû mărturiă negrulû sânge în undele selle pângărite, și furiôsa Dunăre, și la marginea pămîntului daciculû *Oltû*, inamiculû cătră care *Pontulû e cea mai scurtă calle*»

Temeiurile nòstre sunt:

1. Facilitatea paleografică, cu care *Alutus* s'a pututu citi *Apulus* de cătră copistî seî de cătră editorî;

2. Forma *Alutus*, mai corectă decătû *Aluta*, nê întimpină pe Tabla Peutingeriană și într'o prețiosă inscripțiune din chiaru timpulû lui Traianû, pe care o vomu reproduce mai la valle; pe cându orașulû Apulû nu figurează nicăiri în scripte seî monumente ca *Apulus*, ci numai ca *Apulum* și *Apula*;

3. *Dacius* este evidentamente unû adiectivû: *daciculû*, êrû nicî decumû unû substantivû, după cumu îllu tradusesese Nisard, căruî i-a plăcutû totu-o-dată, vice-versa, committendû o a doua errôre nu mai puținû inesplicabilă, a preface substantivulû *Apulus* în adiectivû: »le Dace Apulien» în locû de »l'Apulus dacique.»

Applicarea unû epitetû de naționalitate cătră unû orașu este mai-mai fără esemplu în litteratura latină, ca și 'n cea modernă, căci o urbe appartîne în regulă unei singure națiunî, încâtû n'are nevoiă de a mai fi definită prin asemenî calificative; pe cându cursulû unû fluviû, din contra, celle mai de multe ori fiindu stăpănitû în lungulû seî de cătră unû șirû de popôre diverse, se gîustifică necesitatea unei lîmuriri.

Mai pe scurtû, *dacius Apulus* arû fi unû anormalû pleonasmû, de vreme ce Apululû era numai dacicû; *dacius Alutus* este o espressiune fôrte normală, fiindu că putea să fi fostû și *geticus Alutus*, mai allesû în poesiă; întocmai după cumu Lucanû și chiaru Ovidiu întrebuintează mereu *Scythicus Hister*;<sup>3</sup>

4. Orașulû Apulû aflându-se în Transilvania, nu întellegemû în ce felî s'arû fi pututu pune în legătură cu Pontulû: »huic hosti perbreve Pontus iter», ceîa-ce cadréză înse de minune cu Oltulû, unitû cu Marea-négră prin Dunăre și pe unde totu atuncî se începuse *hostilitas* între Daci și Romanî;

<sup>1</sup>) Ovide, Paris, 1857, in-8, p. 841.

<sup>2</sup>) Ibid., 844.

<sup>3</sup>) LUCAN., II, 50,418. — OVID., *Trist.*, V, 1; *Pont.*, I, 8; III 5.

5. Nu e de crezut că renumele oraşului Apulū ar fi agyunstū pēnē la Tibru, de óră-poī nu era nicī măcarū capitala Daciei;

6. Dicerea «orbe remoto» corespunde anume cu susulū Oltului, *Alutus* propriū, pe degia, socotīa ca margine a lumii totū ce se afla imediatū sēu mediattū la nordū de Dunăre;

7. In cele patru versuri, pe carī le citarămū din elegia la mórtea lui Drusū, figurēzā numai numiri de fluvie: *Rinū, Iurgū, Danubiū*.

Oltulū appare aci perfectamente la loculū sēu: *Danubius et Alutus*.

O urbe, fie Apulū, fie orī-și-care, nu încape.

Èccē de ce simțulū criticū cere imperiosū de a se admite *Alutus* pentru *Apulus*; o cere cu atātū mai multū că:

8. Chīarū allaturī se observā trebuința unei alte corecțiunii analóge: în locū de *Iurgus* a se citi *Isurgis, Isurgus*, căci cellū întēiū nume nu ne întimpinā la nicī unulū dintre scriitorii anticī, pe cândū despre cellū allū douilea noi gāssimū în adevēru în Florū: «*Drusus praesidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim*»<sup>4</sup>;

9. Degia reposatulū Bărnuțū bănuia că numele oraşului *Apulum* sēu *Apula* are totū aerulū de a fi fostū impusū localității de către Romanī în urma cuceririi Daciei<sup>5</sup>.

In adevēru, numai în Italia noi gāssimū *Apulia, Teanum Apulum, etc.*<sup>6</sup>;

10. Mai departe noi ne vomū încredința că în șillele lui Ovidiū, Strabone și Albinovanū, cu unū secolū înainte de Traianū, Daciī nu petrunseserā încā în Transilvania.

Din cele șeece argumente de mai susū, numai cincī arū fi de agyunstū pentru a stabili o certitudine istorică.

Așa dērō passagiulū întregū sună:

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro  
Decolor infecta festis Isurgus aqua;  
Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto  
Alutus, luteo hosti perbreve Pontus iter. . .

Patru rīuri: doue germane, Rinū și Visurgū; doue dacice, Dunăre și Oltū; doue primare, Dunăre și Renū; doue secundare, Oltū și Visurgū.

Puținū ni importă, decā autorū allū elegiei a fostū Albinovanū sēu Ovidiū<sup>7</sup>.

In ambele casuri ea s'a scrisū pe la anulū 10 după Cristū, adecā îndatā după mórtea lui Drusū, ceia-ce ne înavușesce cu unū datū cronologicū precisū.

Numele Oltului a fostū înse cunoscutū Romanilorū cu duoi secolī și mai înainte de Ovidiū, ceia-ce se póte constata érōșī prin critică, fără alle căriia lumine arū fi remasū scālciate, grațiā ignoranței vechilorū copisti și neglijinței nouilorū editorū, sute și miī de numī proprie din litteratura grēcă și latină.

Ceia-ce Scaligeriū, Casauboniū, Lipsiū, Burmanniū, Wesselingiū, Heyniū, Reiskiū etc. etc. etc. au făcutū de-multū pentru purificarea testurilorū classice în privința Europei occidentale, așternēndū callea criticismului ulteriorū allū Dindorfilorū, Meinekilorū și Mullerilorū, trebuī măcarū să se începā o datā și pe terrēmulū istoriei române.

Unū fragmentū din Cneitū Naevius, poetū romanū dintre cei mai vechi, tocmai de pe la anulū 250 înainte de Cristū, abia cu vr'o doui secolī postēriorū lui Erodottū, șice:

<sup>4</sup>) Flor., IV, 12.— Variantele acestui nume în classici veđi în FORBIGER, III, 323.

<sup>5</sup>) Dreptulū publicū allū Romānilorū, Iași, 1867, in-8, pag. 69.

<sup>6</sup>) FORBIGER, III, 745 etc.

<sup>7</sup>) ALBINOVANI fragmenta, ed. Gorallus, Amstelodami, 1715, in-8. — De morte Drusi, ed. Beck, Lipsiae, 1784, in-8.



„Vos qui accollitis *Histrum fluvium atque Algidum*.<sup>8</sup>

Adecă :

„Voi ce locuiți lângă fluviul Istru și lângă Algidu...”

*Algidul* din acestu passagiū este o enigmă.

Nicăiri, și cu atât mai puțin în părțile Dunării de gîosū, în laturea *Istrului* despre care vorbeste Naevius, n'a essistatū vre-o datā unū rîu cu acestū nume.

Vrëndū-nevrëndū, în locū de *Algidum* catā să se punā *Alutum*.

Unū munte dîsū *Algidus* cu unū orașellū omonimū era în vecinătatea Romei<sup>9</sup>, offerindū copistului lui Naevius unū sunetū familiarū, care l'a împinsū a metamorfosā *Alutum* în *Algidum*, fără să-ī fi venitū în minte că :

1. O asemenea localitate nu se afla nicăiri affară din Italia;
  2. Nicī chiarū în Italia „Algidus” nu este o apă;
  3. Testulū vorbeste anume despre unū rîu de lângă Dunăre.
- A prefate *Alutus* în *Algidus* era cu atât mai ușorū, cu câtū adiectivulū *Algidus* însemnândū latinesce *friguosū*, se părea a fi termenulū cellū propriū a desemna unū rîu din regiunea Dunării, pe care Ovidiū o numesce mereū : *frigidus Ister*<sup>10</sup>.

Rectificândū dērō versulū :

Vos qui accollitis *Histrum fluvium atque Alutum*...

noi dobîndimū ceā mai vechiā mențiune despre partea de susū a Oltuluī : *Alutus*, căci gîosulū acestui fluvii, mai apropiatū de lumea classică, fusese cunoscutū din vechimea cea mai depărtată pînē în epoca romană sub numele de *Maris*.

Celle spusē se resumă în următorulū tabellū de binomitate :

O L T U L U	
ALUTUS	MARIS
(dela isvorū pînē la câmpiā)	(dela câmpiā pînē la Dunăre)
In <i>Naevius</i> (250 ante Chr.)	In <i>Erodotū</i> (450 ante Chr.)
In <i>Albinovanū</i> (10 post Chr.)	In <i>Strabone</i> (10 a. Chr.)

Mențiunile mai prospete alle *Oltuluī*, tôte din primū secolū al creștinismului, sunt :

1. In inscripțiunea traianică, pe care o vomū reproduce mai la valle și care demonstră și ea, între celle-l'alte, cumū-că legiunile romane la întrarea lorū în Dacia găssirā degiā aci numele de *Alutus*;
2. In Ptolemeū sub forma de *Ἀλούτας*<sup>11</sup>;
3. Totū așa în Dione Cassiū<sup>12</sup>;
4. *Alutus* pe Tabla Peutingeriană<sup>13</sup>.

#### § 51.

OLTULŪ „RÎU DE AURŪ” ÎN LIMBA AGATIRSICĂ.

Ante-romanū și chîrartū ante-tracicū, de oră-ce pe la anulū 250 înainte de Cristū, cândū citimū degiā pe *Alutus* în poetulū romanū Neviū, în munții Terrei-Romănesci locuia încă nēmulū sciticū allū Agatirsilorū, Daciū lui Berebistū petrunderū aci abia sub Cesarū, să ne întrebămū acuma : ce însemneză cuvîntulū *Oltū* ?

<sup>8</sup>) Ap. CICER., *Orat.*, XLV, 152.— Cf. UKKERT, III, 1, p. 148.

<sup>9</sup>) FORBIGER, III, 492, 718.

<sup>10</sup>) OVID., *Ibis*, vers. 138: Dum tepidus Gangus, frigidus Ister erit.—Cf. *Pont.*, III, 2.

<sup>11</sup>) *Geogr.*, III, 8.

<sup>12</sup>) *Epit. Xiphil.*

<sup>13</sup>) KATANCSICH, *Orbis antiquus ex Tabula Peutingeri*, Budae, s. a., in-4, t. 1, p. 380.

» Cellă ânteļu cunnoscută din tôte metallele — ȃice unŭ chimistŭ — a fostŭ aurulŭ.  
 » Culŭrea ŝi lucirea sea nu potŭ a nu atrage atentiunea selbatecilorŭ, ŝi chŭartŭ a unorŭ  
 » animalŭ, precumŭ sunt cŭorele, corbiŭ ŝi alte passerŭ furătore; allŭ douilea, aprŭpe totŭ  
 » d'a-una ellŭ se gŭsesce în stare nativă, adecă cu culŭrea sea, cu lucirea, cu celle-l'alte  
 » proprietăŝi alle sŭlle fisice.»<sup>1</sup>

Prin urmare popŭrele, immigrate în Europa din anticitatea cea mai immemorială, cun-  
 noscuseră aurulŭ încă din epoca petreceriŭ lorŭ anteriŭre în Asia.

Numele aurulŭ în diverse limbe europEE se ressimte de acŭstă comună origine a pri-  
 meŭ cunnoscinŭte, provenindŭ generalmente din radicala ariană *ghar*, a străluci.

Eccŭ ce ȃice Pictet:  
 » Samscritulŭ *hirana*, *hiranpa*, *harana*, aurŭ. Zendiculŭ *zara*, *zairi*, aurŭ; *zaranya*, auritŭ;  
 » *zarŭmapa*, de aurŭ. Persianulŭ *zar*, *zarr*, aurŭ; *zarin*, de aurŭ. Curdiculŭ ŝi buchariculŭ *zer*;  
 » aurŭ; afganiculŭ *zar*; ossŕeticulŭ *gharin*, păstratŭ în compositiunea *siz-gharin*. Cu forma zen-  
 » dică, care substituă luŭ *h* pe *z*, se lŕgă, cu schimbarea luŭ *r* în *l* ŝi adausulŭ unuŭ suffissŭ,  
 » slaviculŭ *zlato*, aurŭ, russesce *zoloto*, polonesce *zloto*, boemesce ŝi serbesce *zlato*, în dialec-  
 » tulŭ letticulŭ allŭ limbeiŭ litvane *zelts*. Suffissulŭ *t*, ca ŝi *l* în locŭ de *r*, se gŭsesce de asse-  
 » menea în limbele germanice, la carŭ înse gutturala primitivă devine *g* sŕu *k*: goticulŭ  
 » *gulth*, aurŭ; anglo-sassonulŭ *gold*, scandinavulŭ *gull*, vechiulŭ teutonicŭ *kolt* etc., de unde  
 » finlandesulŭ *kulti*, estoniculŭ *kuld*, laponiculŭ *golle* ŝi altele. În sine greculŭ χρŭσος, pŭte din  
 » χρŭσος sŕu χρŭσος, differă numai prin terminaŭiune. Tŭte aceste cuvinte ne conducŭ la radi-  
 » cala *har*, *zar*, *zal*, *jal*, *gar*, *gal* etc. în înŭellesŭ de a străluci; ŝi 'n adevŕrŭ noŭ o aflămŭ sub  
 » formaŭ cea mai vechiă în samscritulŭ *ghri*, *ghar*, a străluci, de unde *ghrita* — strălucitorŭ,  
 » *gharma* — lumina solară etc.»<sup>2</sup>

Adducŭndŭ pe germaniculŭ *gold* = *galta* ŝi pe slavo-letticulŭ *zlato* = *zalta*, Pictet a uŭ-  
 tatŭ o a treŭa formă, totŭ cu *l* ŝi cu *t*, dŕrŭ distingŭndu-se prin perderea totală a consŭnei  
 iniŭiale.

Acŭstă omisiune e cu atătŭ mai surprinȃtore, cu cătŭ tocmai limba latină ni offeră unŭ  
 vestigiŭ necontestabilŭ allŭ unei forme *alta* cu acceptiune de aurŭ.

Curtius, filologulŭ cellŭ mai circospectŭ, carele mai nicŭ o dată nu admite decătŭ numai  
 casurile perfectamente sicure, a observatŭ degia că din aceŭa-ŝi tulpină cu germaniculŭ *gold*,  
 cu slaviculŭ *zlato* ŝi cu cel-l'alŝi terminŭ omogenŭ, derivă latinulŭ *lŭtum*, în înŭellesŭ de culŭre  
 de aurŭ.<sup>3</sup>

» *Rubescere luto*» în Nemesianŭ,<sup>4</sup> » *lutea ardescunt sulphura*» în Ovidiŭ,<sup>5</sup> » *aurora lŭtea*» în Vir-  
 giliŭ,<sup>6</sup> indică în adevŕrŭ fŭrte clarŭ acŭstŭ caracterŭ aurosŭ allŭ latinulŭ *lŭtum*, carele a-  
 tătŭ prin semnificaŭiune, precumŭ ŝi prin lungimea luŭ *u*, differă cu deseversire de *lŭtum*,  
 luttŭ ŝi orŭ-ce necurăŭeniă, » *amica luto sus*» allŭ luŭ Oraŝiŭ<sup>7</sup>.

*Lŭtum* a perdutŭ nu numai pe consonanta iniŭială, dŕrŭ pŕnŭ ŝi pe vocala *a*, pe care dŕ-  
 ŝi Hugo Weber crede că a conservatŭ o unŭ altŭ cuvŕntŭ latinŭ, anume *aluta*, cităndŭ din  
 Pliniŭ: » *auraria metalla quae aluta vocant*»,<sup>8</sup> totuŝi passagiulŭ în cestiune lipsindŭ în celle  
 mai bune ediŭiuniŭ alle naturalistulŭ romanŭ, noŭ unŭ nu cuteȃmŭ a 'i da vre-o importanŭă.

Negreŝitŭ că latinulŭ *lŭtum* provine dintr'o formă mai vechiă *alutum*, născută la rŭndulŭ  
 seŭ, prin perderea luŭ *h* ca în *anser* din *hanser*, *olus* din *holus*, *via* din *vehia* etc., dintr'o formă  
 ŝi mai vechiă *halutum*, căcŭ fără o asemenea gradaŭiune nŭ-arŭ fi imposibilŭ a ne urca la  
 radicala *ghar*; iniŭiala *a* se vede înse a fi dispărutŭ din limbă într'unŭ periodŭ fŭrte depăr-

1) HOEFER, *Histoire de la chimie*, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 43. — Cf. MIHAILESCU, *Mineralogia*, Bucur., 1870, in-8, t. 2, p. 177. — Cf. LOCKE, *L'Entendement humain*, trad. Coste, Amsterdam, 1729, in-4, p. 373.

2) PICTET, *Origines*, I, 164-5.

3) CURTIUS, *Griech. Etymol.*, 191, 193.

4) NEMES., *Cyneg.* v. 319.

5) OVID., *Metam.*, XV, v. 351.

6) VIRG., *Aen.*, VII, v. 26.

7) HORAT., *Epist.*, I, 2, v. 26.

8) WEBER, *Etymologische Untersuchungen*, Halle, 1861, in-8, p. 77, nota.

tatt, ast-feliu că 'n monumente litterare ne întimpină numai *lutum* cu adiectivul său *luteus* și cu deminutivul acestuia *luteolus*.

Necompletu la Latină, *alūtum* se regăsește bine conservat în afară din lumea indo-europeă mai în toate dialectele turanice, în care păstrează accepțiunea concretă de aur: *altun* la Uyguri, Baskiri, Nogați, Chivesi și Turci; *alton* la Turcomani; *altân* la Mesceraci, Kirghizi și fellurite alte triburi siberiane; *iltân* la Ciuvași; *altt* la Ieniseișk; *altan* la Tungusi<sup>9</sup>.

Fiindă evidente că Turanii au împrumutat pe alți lor *alt* dela Ariani, care singuri posedă radicala *ghar*, avem a constata dela cine anume dintre diversele ramuri indo-europee au putut ei să contracteze acestu împrumut.

Dându la Finnesi peste *kult*-auru, nu e greu a conchide, prin persistința gutturală inițială și prin vecinătatea ambelor ginți, cumă-că dênșii l'au luat din vechiul teutonicu *kolt*-auru.

Totu așa Turanii n'au putut primi pe *alt* decâtu dintr'o limbă ariană limitrofă, în care numele aurului perduse gutturala inițială.

Prin urmare nici dela Indi și Zendi, nici dela Greci, Slavi, Germani și Celți, la care toți această gutturală inițială parte s'a păstrat intactă și parte s'a sibillat.

*Alūtum* italicu este pré-isolat și pré-departe de hotarele vîșei turanice.

Unica soluțiune admissibilă rămâne stinsa limbă ariană a Scitilor, care în regiunile Uralului și alle Mării-Caspice se ciocnău mereu din cea mai înaltă vechime cu fellurite triburi turanice, astu-feliu că numai dênșii erau în stare să transmittă acestora pe *alt*.

Agatirsii, stăpâni primordiali ai Olteniei, au fostu o simplă crângă din gîntea scitică.

Eccă tradițiunea locală, culesă de cătră Erodotu care, după obiceiul anticității, îmbrodesece faptul istoricu într'o ingenioasă țesetură mitică:

«Agatirsu, Gelonu și Scitii au fostu trei frați, născuți din unirea lui Hercule cu o sînță gîmătate-femeie și gîmătate-șerpe. Tatălu lor li lăssase un arc și un brâu, pe care cine dintr'înșii va pute să le întrebuițeze, tîndendu arcul și strîngendu brăulu, acela să domnescă asupra țerei, eru cei-l'alți doui să și caute un adăpostu aiuri. Scitii, cellu mai micu dintre frați, a reușit singuru în această încercare, și dela ellu au purcesu Scitii. Cei-l'alți doui emigrându, dela dênșii se tragă Agatirsii și Gelonii»<sup>10</sup>.

Assupra acestui mitu celebru istoricu polonu Bandtkie observă:

«Precumu fabula slavica despre cei trei frați Lechu, Rusu și Cechu trebu considerată ca o indicațiune adevărată despre înrudirea cellor trei limbe slavice polonă, rusă și boemă, astu-feliu și fabula addusă de Erodotu despre cei trei frați Agatirsu, Gelonu și Scitii servă numai a constata omogenitatea de limbă la cele trei popore Agatirsii, Gelonii și Scitii. In același înțellesu totu Erodotu ni arretă ca frați pe părinții a trei nemuri înrudite prin limbă din Asia-mică: Lydus, Carus și Mysus. In același înțellesu în timpii mai noui fabula germană ni dă erôși ca trei frați pe Fryso, Saxo și Bruno, din care au descinsu Frisii, Sașii și Brunsvicianii...»<sup>11</sup>

Observațiunea lui Baudtkie e atăt de luminosă, încăt nu are nevoie de a mai fi amplificată.

Prin limbă Agatirsii differău de Scitii propriu și ca Rușii de Polonii și ca Sașii de Frisii.

<sup>9</sup> KLAPROTH, Sprach-atlas, XXVIII, XXIX etc.

<sup>10</sup> HEROD., IV, 8—10.

<sup>11</sup> BANDTKIE, Dzieje narodu polskiego, Wroclaw, 1835, in-8, t. 1, p. 5.—Cf. SCHULLER, Romänische Volkslieder, Hermannstadt, 1859, in-12, p. IV: «Wenn wir daher eine romänische Sage, nach welcher Herkules die jüngste und wildeste von drei Schwestern an der Tscherna aus einer Felshöhle, in welcher sie nackend wohnt, herauslockt, und umarmt, mit der Herodotischen Agathyrensage, nach welcher Herkules im Scythenlande mit der in der Felshöhle

«wohnenden Schlangengjungfrau Echidna den Stammvater der Agathyrsen Agathyrsus erzeugt, vergleichen; so wird diese Zusammenstellung allerdings durch die Thatsache gerechtfertigt, dass die Agathyrsen in den Gegenden ge-wohnt haben, in welchen später die Dakon auftraten.» Pe cătu e de convingătoare analogia stabilită de Bandtkie, totu pe atăta de fictivă va appare ori-și-cui asemenarea închipuită de Schuller între tradițiunea erodotiană despre cei trei frați din Scitia și între legenda romănescă despre cele trei surori în ballada «Ereuleni».

În numele aurului deosebirea la Agatirsî și la Scișî a putut fi cellă multă ca între *zolto* polonă și *zoloto* rusescă sētu ca între anglo-sassonul *gold* și teutonicul *kolt*.  
La Scișî aurul se chiamându-se *alt*, acela-și termen pentru acela-și lucru cată să fi avut și Agatirsî.

Eccé de unde provine anticul nume ante-roman și ante-dacic allu porțiunii superioare a Oltului: *Alutus*.

Oltul fiind *aurosu* mai cu sémă în partea de sus, pe unde carră cu profușiune darurile metalice alle Carpaților, epitetul de «rîu de aur» nu i se putea impune decât numai acolo de cătră Agatirsî, pe când Scișî cel de pe câmpia României, tribul «plugarilor» după Erodott, ἀροτήρες, pe care partea de gîosă a acestui fluviu îi despărția de Agatirsî, prefera alu numi *Maris*, «hotaru», deși în dialectul lor, ca și în cellu agatirsic, aurul se chiama de asemenea *alt*.

La marginea resăritenă a vechiului teritoriu scitic, dincolo de Nipru, ni se presintă o altă apă *Oltu*, pe care annalele moscovite o menționează adesea în secolul XII<sup>12</sup>, ért o cronică polonă din secolul XIV o descrie: «magnum fluvium Tartarorum, nomine Olth, cuius latitudo extenditur ad unam leucam gallicanam, cuius impetuositas cunctos exterruit.»<sup>13</sup>...

Acolo este «Oltul» scitic, după cum allu nostru e cellu agatirsic, două terminî sincronice și omogene exprimîndu acela-și idee de rîu-de-auru.

## § 52.

ORIGINEA NUMELUI GIU.

Să trecem la unu allu treilea rîu *binomiu*, rivallul Oltului, maiestosu Giu, carele și ellu sparge Carpații pentru a străbatte la noi din Transilvania, și după numele căru în tréga Oltenia se dicea câte-o-dată în crisove: «banatu allu Giului»<sup>1</sup>.

«Asta e țerra cea roditoră,  
«Asta e câmpia cea zămbitoră,  
«Cănteu pe densa holde-aurescî;  
«Asta e ținutul de vechi costum,  
«Care e mândru de allu se nume,  
«Ce Oltul, Giul, rotind în spume,  
«Ca sentinelle illu ocolesc!»<sup>2</sup>

Forma poporană actuală a acestui nume este *Jiu* și *Jiuu*; forma străină, trecută în celledalte limbe prin canalul Germanilor, este *Shyl* sētu *Schil*; forma româna vechiă, înregistrată în urice începîndu de prin secolul XV, este *Jil* și *Jul*, cea-ce probéază că voala de mișu-locu, intermediară între *i* și *u*, era *i*.

Din numele cellu vechi allu *Jiulu*, neavîndu sonul palatal *j* Germanii făcură *Schil*, reținîndu foarte correctu restul cuvîntului; ért Românii, după cunoscuta proprietate a limbei noastre, o proprietate înse despre care nu se găsește nici o urmă pînă la gîmătatea sutimii XV<sup>3</sup>, au mușat pe finalul *l*: din *Jil*—*Jiu*.

De unde va fi luat d. Bolliacu că Giul este «le *Gilid* (!) des Romains»<sup>4</sup>, nu șimțu; probabilmente, venerabilul archeologu confundă aci, după cum o făcuseră și alții mai înainte, Giul oltenu cu rîul *Gilfil* din Iornande<sup>5</sup> sētu *Gilpit* din Geografulu Ravennat<sup>7</sup>,

<sup>12</sup>) Ap. KARAMZIN, t. 2, nota 318: «porebredosta Dniepr i pojdosta v Olto».

<sup>13</sup>) Chronicon Dubnitzense, ap. PODHRADZKY, Chronicon Budense, Budae, 1838, in-8, p. 320.

<sup>1</sup>) Unu actū din 1538 în VENELIN, 164: «Szerban vel ban Zsil'ski».

<sup>2</sup>) HOLLIACU, Poesie nationale, Paris, 1857, in-8, p. 1.

<sup>3</sup>) Actū din 1420: «na Jili selo Czauri...» în VENELIN, 56;

altul din 1480: «da si uzmet vamu na Jilie», Ibid., 122; etc.  
<sup>4</sup>) Veđi în Arhiva istorică, III, 190, probe documentale cumu-că pînă la 1450 Românii din Dacia diceau *ureche*, értu nu *ureche*, adică nu mușaseră încă pe *l*.

<sup>5</sup>) Topogr. de la Roum., 7.

<sup>6</sup>) De reb. Get., XXII.

<sup>7</sup>) Geogr., IV, 14.

nebagându de sémă că acestu Gilfil se află lângă actualele riuri transcarpatine Crişu şi Mureşu<sup>8</sup>, încâtu nu se potriveşte de locu cu Giŭlŭ nostru.

Nesciëndu din testurŭ cumu se chiăma în anticitate importantulŭ rŭu olténŭ, nu urmază încă imposibilitatea de a n'ò puté afla de aŭrŭ pe o calle sciintifică nu mai puŭinŭ sigură.

Metodulŭ analiticu cere mai înainte de tóte de a se cerceta după puŭinŭ, decă sonulŭ *j* la începutulŭ *Jiulŭ* este primordialŭ, seŭ numai vechiŭ.

Cu alte cuvinte, trebui să definimŭ valórea genetică a iniŭialulŭ *Ж* în vorba poporului românŭ; ŭicemŭ: «în vorba poporului românŭ», căci limba cultă póte fără nici unŭ inconveniente să'lŭ supprime cu deseversire, înlocuindu-lŭ în majoritatea casurilorŭ prin *dj* (*ge, gi*) ca la Italiani<sup>9</sup>, une-orŭ escepŭionalŭ prin *z* ca în *maŭu* din *majus*, seŭ prin *s* de'naintea unei consóne, bună-óră *vrasbă* pentru *vrajbă*.

Tóte vorbele de origine slavică cu *Ж* în capŭ au conservatŭ la noi întocmai sonulŭ pe care'lŭ au la Slavi în prototipurile lorŭ: *jórdă, jitniŭă, jéle*, etc.

Acéstă ecuaŭiune înse n'arŭ fi nici decumŭ essactă în privinŭa vorbelorŭ române provenite din alte fontâne decâtŭ acea slavică.

Dreptŭ probă, éccă unŭ tabellŭ:

*Жugŭ*, latinesce *iugum*, după cumŭ se citeşte în inscripŭiunŭi şi'n cele mai vechŭ manu-  
scripte<sup>10</sup>;

*Жoŭ*, latinesce *Jovis*;

*Жosŭ*, latinesce *deorsum*;

*Жude*, latinesce *iudex*;

*Жocŭ*, latinesce *joco*;

*Жumětate*, latinesce *dimidietas*;

*Жune*, latinesce *iuvenis*;

*Жunghŭŭ*, latinesce *iugulum*;

*Жurŭ*, latinesce *iuro*;

*Жale*, planta *salvia*;

*Жoldŭ*, medianulŭ *soldum*, latinulŭ *solidum*<sup>11</sup>;

*Жeŭŭ*, latinesce *sessus*, în gréca bizantină *σέντος*<sup>12</sup>;

*Жacŭ* seŭ *jafŭ*, de unde *a jăcui* şi *a jăfui*, din medianulŭ *sac*<sup>13</sup>;

*Жubră*, adecă abcesŭ, grecesce *σάρκος, σαρρία, σηπεδών*, dela *σῆρω*;

*Жemlă*, nemŭtesce *Semmel*;

*Жeliŭă*, unguresce *szellő* (citesce *sellő*);

*Жemlugă*, pescele *salmo*;

*Жigă*, la Românŭi de peste Carpaŭi numele *Sigismundus*;

*Жigăritŭ*, unguresce *szigoru* (cit. *sigoru*);

*Жumaltŭ*, italianesce *smalto*, nemŭtesce *schmelz* . . .

De doue orŭ avemŭ *j=d*, de şépte orŭ *j=i*, şi de dece orŭ *j=s*.

După sciinŭa filologică tranşiŭiunea lui *s* în *j* fiindŭ posibilă numai prin intermediulŭ unŭ *z*, astŭ-feliŭ că *smaltŭ* bună-óră a trebuitŭ înainteŭ să devină *z maltŭ* şi apoi *j maltŭ*, se potŭ

<sup>8</sup>) IORNAND., XXII.— Cf. ZEUSS, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, Muenchen, 1837, in-8, p. 447-8. — Cf. SCHAFFARIK, *Slov. star.*, 408. — etc.

<sup>9</sup>) Acéstă înlocuire a lui *j* cu *dj* ne întîmpină în documentele române fórte vechŭ. În Archivulŭ Statuluiŭ din Bucureşci, actele monastirii Némŭŭ, legătura 21, nr. 4 şi 7, se află în originalŭ doue crisoŭe moldovenesce, cari se confirmă reciprocŭ, ambele avëndŭ în vedere acellea-şi moşie; unulŭ din 11 martiŭ 1445 şi cellŭ-l'altŭ din 8 decembre 1453; în cellŭ înainteŭ găsimŭ numele propriŭ: «Barbŭ *Jamărŭ*», în cellŭ allŭ douilea: «Barbŭ *Giamărŭ*».

<sup>10</sup>) Despre analogia semi-vocaleŭ latine *j* cu samscritulŭ *y*, din care de asemenea derivă *dj* în limba zendă, veŭŭ o interesantă observaŭiune a lui BOPP, *Grammaire des langues indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1866, in-8, t. I, p. 109. — Cf. LOUMYER, *De la prononciation du Grec et du Latin*, Bruxelles, 1840, in-8; RAPP, *Physiologie der Sprache*, Stuttgart, 1836, etc.

<sup>11</sup>) SEULESCU, *Glossariŭ*, în *Albina Românescă*, sup-plem. la nr. 11, 1845, verbo: *joldŭ*.

<sup>12</sup>) DU GANGE, *Gloss. med. graecit.*, 1356.

<sup>13</sup>) *Id.*, *Gloss. med. latin.*, v. *sacum*.

da aci trei urme de această trecere prealabilă a lui *s* în *z* la Români: *zacheru* din *saccharum*, *zeru* din *serum* și *zeghe* din *sagulum*.

Inrudirea derivatului român *j* la începutul vorbelor cu un primitiv *s* ne agută a descoperi sorginea numelui topic *Jilă*, allă căruia prototipă este *Sil*.

Pictet rennădă la o temă *sil* anticulă rîu *Silis* din provincia venețiană, rîul *Silarus* din Galia Cisalpină, și totu-o-dată mai multe ape *Sala*, *Salia* și *Saale* din Spania și Germania<sup>14</sup>.

În adevăr, mai în toate limbele vechi ale Europei termenul *sal*, cu formele selle regulermente scădute *sil* și *sul*, exprimă ideia de apă.

La Celții din Irlandia verbul *silim* însemnează a curge, eră substantivul *sal*-spumă și mare.

Latinesce *salum* este de asemenea luciulă mării, și chiar valurile unui fluviu, bună oră în versul lui Stațiu :

Annis ut incumbens longaevis robora pontis  
Assiduus oppugnat aquis: jam saxa fatiscunt,  
Emotaque trabes: tanto violentior ille,  
Saevit enim majore salo....<sup>15</sup>

Latinulă *insula* și germanulă *insel* nu sunt decât *in-sala*, adică «în apă»<sup>16</sup>; totu precum eleniculă *νησος*—insulă vine dela *να*—a curge<sup>17</sup>, sėu slaviculă *ostrovu*—insulă din *stru*—a curge<sup>18</sup>.

Cu *insula* sėu *insel* concordă și numele litvană allă insulei: *sala*<sup>19</sup>, eră în vechiulă dialectu stinsu prusso-litvană *salus* însemna moănă sėu baltă.<sup>20</sup>

Tote acestea și altele omogene provinu din radicala indo-europeă *sal* sėu *sar*, a curge, conservată mai cu sėmă în limba sanscrită cu o mulțime de derivate analoge: *sara*-lacu, *sarrit*-fluviu, *sala* sėu *salila*-apă etc.

Pliniu ni spune că Sciții numău *Silis* doue mării riuri ale lor, Donulă în Europa și Iaxartulă în Asia: «Tanain ipsum Scythae Silin vocant»<sup>21</sup>, și mai la valle: «includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silin vocant»<sup>22</sup>.

Și la Sciții deră termenul *sil* avea accepțiunea generică de apă sėu de fluviu.

O dată ăise acestea, după ce demonstrărămă mai ănteit că forma cea vechiă a Giului nostru a fostu *Sil*, mai trebu ăre vre-unu comentariu?

Deră o probă mai decisivă decâtu tote se conservă pēnă astă-ăi în limba română.

### § 58.

CUVĒNTULU DACICU „SIL” ÎN LIMBA ROMĒNA.

Reproducemă din d. Ionu Ionescu unu prețiosu passagiū relativu la hidrografia Mehedințului:

«Trecēndu delulă sėu culmea cea mai ănaltă a văit sėu a luncel Motrului, dămă peste o mulțime de *perae cari se numescū jelfuri*. Satele din jelfuri sunt tote situate lōngă albiele

<sup>14</sup>) *Origines indo-européennes*, I, 139. — Cf. SCHULLER, *Siebenbürgen vor Herodot*, 100: «Unstreitig gehoert jedenfalls siebenbürgische Flussname Schyl zu den aeltesten Silis». — Cf. STEUB, *Ueber die Urbewohner Raetiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, Muenchen, 1843, in-8, p. 123: «Das Thema sul, von welchem das mehrfach vorkommende Sils, Silz, in den Urkunden Sules, Sulles und Sill, Flussname, urkundlich Sulla kommt, ist wohl ein und dasselbe mit sal.»

<sup>15</sup>) STAT., *Theb.*, lib. X, v. 867.

<sup>16</sup>) CORSEN, I, 71: «Insula ist ausgegangen von der Wz.

sar—, sal—, mit der Bedeutung fließen; insula bedeutet also: im Fluss befindlich, im Wasser befindlich.»

<sup>17</sup>) CURTIUS, *Griech. Etym.*, 297.

<sup>18</sup>) SCHLEICHER, *Formenlehre der kirchenslawischen Sprache*, Bonn, 1852, in-8, p. 130, 136.

<sup>19</sup>) POTT, *Wurzelwoert.*, I, 732.

<sup>20</sup>) PAULI, *Preussische Studien*, in KUHN, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung*, t. 7, Berlin, 1872, in-8, p. 179.

<sup>21</sup>) PLIN., *H. N.*, VI, 7.

<sup>22</sup>) *Ibid.*, V, 1, 8.

• përaelorü. In vallea dela Runcurellü începe unü jelțü, care se duce și dă prin luncă la Metässarü. Intre culmea Motrului și lunca Metässarului sunt văile prin cari trecü jelțurile. Töte văile și luncele sunt ocupate de ogórele celle mai fertile alle locuitorilorü din satele Miculescï, Tihomirü, Cozmănescï, Slăvilescï, Sura; érü la Șacü jelțulu dela Miculescï dă in jelțulu dela Mëtässarü. Jelțulu dela Mëtässarü se pogórá in gïosü pe la Drăgotescï și se unesce cu cellü dela Miculescï. Jelțurile aceste minunate se potü asemëna cu numeróse nervure alle unei frunțe, căcï nervure sunt apele cu luncele lorü celle fertile. Délurile sunt coperite cu pădurï ce înfrumusețézá cóstele și văile prin cari trecü jelțurile. Verdëța și activitatea vegetațiunii este întreținută numai de umeđéla jelțurilorü. Ce arü fi cândü apa din jelțurï s'arü scóte, și cu dënsa s'arü irriga luncele? Arü fi unü spectacolü unicü și pe care nu l'amü vedütü încă nicăirï, cu töte că amü cällëtoritü, și încă pe gïosü, numai in Elveția de doue orï, și amü vedütü multe și minunate țerre in occidentulü Europei ca și in orientü, și in Asia-mică, unde sunt peisagele celle mai pittorescï și mai frumosü înzestrate de natură. In jelțurile din gïudețulü Mehedințü pe lóngă matcele lorü sunt și allee de copacï; lóngă matcă și pe albia văii sunt ogóre; la pólele délurilorü văilorü sunt situate satele cu case între liveđi de prunï și de totü felulü de pomï roditorï ce mergü pënë sub sprincëna délurilorü. Din dreptulü Metässarului pëstë delü se începe vallea in care sunt satele Buhurellü, Negomirü, Ursóia, Artanü și Racü. Apa ce trece prin acéstă valle se numesce jelțü și merge pënë la Borescï, unde se împreună cu mai multe jelțurï ce vinü din văi și mergü töte la Ionescï de se vérsă in Gïü»<sup>1</sup>.

*Jelțü*, acéstă caracteristică denumire curatü oltënë a përaielorü, pe care in deșertü o veși căuta in restulü Munteniei, in Ardélü sétü in Moldova, ni offeră o formă modernisată a cuvëntului.

Nu mai departe decâtü in secolulü XVI se dicea încă *jilțü*, pe cândü totü atunci Gïutulü se chiăma *jilü*.

Intr'unü crîsovü dela Alessandru Mircea din 11 iuliu 1571, privitorü la satulü Turcenï din districtulü Gorgitü, noi citimü:

«Au fostü datü eï cu suffletele lorü lui Zacharia și cetei selle moșia in Turcenï *pe jilțü in susü*, érü moșia lui Manü și Stanü este giümetatea cea *pe jilțü in gïosü*»<sup>2</sup>.

Și mai departe:

«Hotarulü să se scie *dela gura jilțului*»<sup>3</sup>.

In acestü importantü documentü termenulü *jilțü* se repetă de cincï orï.

Astü-feliü vorba dacică *sil*, devenită *jilü* printr'o lege de preferință a fonetismului românü, după cumü amü vedütü in paragrafulü precedente, trăesce pënë in momentulü de față in Oltënia, ș'apoi numai acolo, in deminutivulü *jilțü*, contrasü din *jilüțü* prin perderea lui *u* ca in *uscü* din *uscü*.

*Jilü*, *rîü*; *jilțü*, *përëü*; éccë o legitimă posteritate directă a *silului* Dacilorü.

Și câte mai sunt altele, menite a se desmormënta din limba română cu încetulü de cătră sciința istorică, cu töte pedeele ce-ï pune in calle pedantismulü unorü închipuiți filologï, cari înläturéză orï-ce nu li se pare a fi destullü de *cicronianü* in grafulü nostru, uítändü cu naivitate că o limbă, ca și unü individü, se nascë dintr'unü tată și o mumă, nu dintr'unü fantasticü androginü.

Inainte de a trece la cellü-l'altü nume allü Giului, să ne oprimü o clipă assupra unorü riuri omonime.

<sup>1</sup>) Agricult. in Mehedințü, 72—73.

<sup>2</sup>) Documentele m-ril Tismëna, legătüra 40, nr. 6, in Arhivulü Statului: «kako sut dali s's niehni duszi Zacha-

«iev i ezet emu ötezinu Turczani öt *zsiltzu* u gor, a öezirü»  
«Manülov i Stanov est pol ot *zsiltzu* u dol.»

<sup>3</sup>) Ibid.: «i chotarulü da se znaet ot usta *zsiltzovü*...»

## § 54.

UNDE A FOSTU DISTRICTULU DE JALEȘU DIN SECOLULU XIV?

Unu përițu numitù Jaleșu din gîudețulu Gorgiù se citește degia în diploma mirciană din 1387<sup>1</sup>, êrù actulù confirmativù dela împëratulù Sigismundù din 28 octobree 1429 ni spune și mai limuritù că pe malulù acestuy rîulețù se află satulù Arcaniș<sup>2</sup>, care în realitate esisistă este identicù cu actualulù Jaleșu.

După numele acestuy përițu însuși districtulù Gorgiuluy în acelea-și doue documente se chîmă «gîudețu de Jaleșu».

La prima vedere se pare curiosù, cumù de s'a botezatù o regiune întregă după numele unuy rîulețu fără nici o însemnătate, cândù scimù că nemicù nu pôte fi mai secundarù și mai la rîndulù seù se vërsă în perîulù Bistrița, tributarù êrôși allù përițuluy Tisména, totù din përițu în perîțu!

Dêrù sunt ôre mai respectabile perîulù Covurluiù sétu perîulù Tutova, după carì se chîmă doue importante districte din Moldova?

Singura obiecțiune ce ni s'arù puté face, este că satele Ploscina, Cireșu și Leurda, menționate în diploma sigismundiană ca făcêndù parte din «gîudețulù de Jaleșu», aparținù astă-đi Mehedințului, nu Gorgiuluy.

Da; înse elle se află anume la marginea dintre Mehedințu și Gorgiù, încâtù nu trebuia după secolulù XV decătù o mică modificare administrativă pântru a le lua dela unulù și a le da celluy-l'altù.

Totù astù-feliù satulù oltêntù Cumanù la Dunăre nu mai departe decătù sub Mateiù Bassarabù era documentalmentè allù Mehedințului<sup>3</sup>, pe cândù astă-đi face parte din districtulù Dolgiù<sup>4</sup>.

Totulù probéză că'n vechime districtulù mehedințêntù se întindea mai multù decătù acuma dela vestù spre ostù, adecă călca peste Dolgiù, și mai puținù decătù acuma dela sudù spre nordù, adecă era călcatù de Gorgiù.

Acêsta se confirmă pe deplinù prin mappà Olteniei, essecutată de cătră armata austriacă la începutulù secoluluy trecutù și unde sunt indicate hotarele tuturorù districtelorù.<sup>5</sup>

Eccè de ce, încă o dată, «gîudețulù de Jaleșu» din epoca luy Mircea cellù Mare este Gorgiulù, allù căruia nume actualù Gor-Giù însémnă slavonesce «Giulù-de-susù», după cumù Dol-Giù, numele învecinatù allù districtuluy crafovêntù, vrea să đică totù slavonesce «Giulù-de-giosù».

O nouă probă din celle nenumërate, cumù-că slavizarea nomenclaturei a fostù la noi unù simplu effectù modernù allù influinței culturale a cirillismuluy, êrù nici decumù allù unuy vechiù amestecù corporalù cu Slavii!

## § 55.

ORIGINEA CUVÈNTULUY «JALEȘU»

Prima sillabă a numeluy Jaleșu este evidentementè *sal*, cu aceia-și rațiune cu care *Jilù* e *sil*, ambele numi offerindu-ni doue derivate collaterale din radicala ariană *sal*, a curge, din care provine acceptiunea substantivală de «rîțu».

1) VENELIN, 10.

2) Ibid., 56.

3) Actele monastirii Tisména, legătura 14, în Arhivul Statuluy din Bucuresci.

4) FRUND., Dicț. top., 126.

5) Valachia cis-alutana în suos quinque districtoș divisa, în KÖLESER, Auraria romano-dacica, ed. Seivert, Posonii, 1780, in-8.



Este mai a-nevoia înse a limpeđi a doua gîmătate a cuvântului « Jâl-eşü » : suffissulü *eşü*. Ellü ne întimpină de asemenea în alte numî locale, ca fluviulü Arg-*eşü*, perîlütü Brät-*eşü* din Némţü şi laculütü Brät-*eşü* din Covurluiütü, muntele Còrn-*eşü* din Gorgiütü, Gò-*eşü* şi Büt-*eşü* din Argeşü, Pànd-*eşü* din Dîmboviţa, Gür-*eşü*, Bàb-*eşü* şi Gròt-*eşü* din Prahova, Spèd-*eşü* din Buzetü etc., apoi în numî personale ca Ràr-*eşü*, Scàf-*eşü*, Pèn-*eşü*, Or-*eşü*, Verd-*eşü*, Bòld-*eşü*, Ràcl-*eşü*, Mâr-*eşü* şi altele; în fine în vorbe ca gâl-*eşü*, frünt-*eşü*, óch-*eşü*, trúp-*eşü*, lèn-*eşü* şi așa mai departe, tóte cu accentulü pe penultima sillabă.

În limba maghiară suffissulü *es* (citesce *es*) forméză regularmente adiective determinative: *egynes*, *pénzes*, *beteges*, *részeges*, *öreges*, *nemes* etc., şi este certü că Unguriî nu l'au împrumutatü prin vecinătate dela Români, căci ellü se află şi'ntr'o altă limbă sinesă fórté depărtată, anume la Laponi<sup>1</sup>; dérü trebuî óre să conchidemü de aci vice-versa că *eşü* arü fi la noi totü-d'a- una unü maghiarismü, întocmai după cumü *nik* este totü-d'a-una unü slavismü séü *güü* unü turcismü ?

Cu alte cuvinte, nesce termenî ca « Argeşü » bună-óra, cari offeră tóte indicile unei înalte vechimî, să fie posterióre în limba română venirî Ungurilorü în Pannonia în secolulü X ?

Essistă unü miđü-locü decisivü de a respunde la acéstă întrebare.

Ca posteritate directă a Tracilorü, Arnăuţiî sunt de acella-şi némü cu Daciî, fără ca totuş la cóstele Albaniei să fi lócuitü vre-o dată Unguriî.

Ei bine, în limba albanesă radicalele verbale forméză prin suffissulü *es*, cu accentulü pe penultima sillabă ca şi la Români, pe cândü la Unguriî ellü póte fi şi pe sillaba ante-penultimă, termenî substantivalî şi adiectivalî ca :

*mbieles*, sëmënătorü, dela *mbtel*, sëmëntü ;  
*mbples*, accoperişü, dela *mbpl*, închiăiütü ;  
*nemes*, blăstëmătorü, dela *nem*, blastemü ;  
*prişes*, corruptorü, dela *priş*, corruptü ;  
*rîepes*, callütü, dela *rîep*, despotü ;  
*hăpes*, chiăiă, dela *hăp*, deschidü ;  
*hektes*, sufferindü, dela *hekü*, tragü etc.

Câte-o-dată între radicală şi suffissü se intercaléză o consună, ca în :

*pimes*, beřivü, dela *pi*, béü ;  
*hames*, mănçütü, dela *ha*, mănçü ;  
*perghïones*, spionü, dela *perghïoig*, pândescü etc.

Une-orî în loculü consunei figuréză vocala de legătură *e*, ca în :

*rembees*, hořü, dela *remboig*, răpescü ;  
*malekees*, popă, dela *malekoig*, afurisescü ;  
*kembees*, zarafü, dela *kembeig*, schimbü ;  
*kendees*, cãntãreřü, dela *kendeig*, cãntü etc.

D. Hahn constată unü singurü casü, în care suffissulü *es* este secundarü, adecă se adaugă nu cătră o radicală verbală, ci la o temă nominală: *vendes*, pãmëntëntü, dela *vend*, locü.<sup>2</sup>

Albanesulü *es* nu este decâtü suffissulü arianü primarü *as*, carele în maioritãtea casurilorü cere accentü pe penultima sillabă, adessea pe ultima, nici o dată pe ante-penultima.

Acestü suffissü în limba samscrită forméză :

α. Numî abstracte neutre ca :

*tãras*, răpeđicîune, dela *tar*, a strãbatte ;  
*rãhas*, taînä, dela *rah*, a uřta ;  
*çavas*, putere, dela *çu*, a mări etc.

β. Appellative neutre ca :

<sup>1</sup>) UFFALVY DE MEZÖ-KÖVESD, La Hongrie, Paris, 1872, in-8, p. 45.

<sup>2</sup>) HAHN, Alban. Stud., Gramm. 40.

*gravas*, urechiă, dela *gru*, a auđi;  
*clêtas*, spiritü, dela *cit*, a cugeta;  
*püyas*, apă, dela *pî*, a bé etc.

γ. In dialectulü vedicü, prin trecerea accentulü pe suffissü, adiective ca:

*tarás*, Iute, dela *tar*, a străbatte;  
*tavás*, fórte, dela *tu*, a mări;  
*apás*, activü etc.

In limba litvană suffissulü *as* scade la *es* ca și la Albanesü, mař lungindu-se printr'unü *la* complementarü:

*edestä*, mâncare, dela *ed*, a mânca;  
*deghestä*, augustü, dela *deg*, a arde;  
*debestä*, norü etc.

Lăssămü la o parte tranzițiunile suffissulü *as* în limbele ellenă, latină, celtică, gotică, slavică etc., în carü tôte ellü se manifestă mař multü seü mař puřinü în diverse forme scăđute<sup>3</sup>.

Avemü acumü a stabili o distincțiune fórte essențială

In limba maghiară suffissulü *es* este eminentemente secundarü, unindu-se adecă număř cu teme nominale.

In limba albanesă, ca și'n tôte celle-l'alte de tulpină indo-europeă, suffissulü *es* este a-prope exclusivamente primarü, legându-se cu radicale verbale.

In limba română suffissulü *eșü* e celle mař de multe ori secundarü, ca în *trupeșü* dela *trupü*, *leneșü* dela *lene*, *corneșü* dela *cornü* etc., fiindü prin urmare de origine maghiară, cu atâtü mař multü că unele vorbe sunt identice în totalitatea compozițiunii, de pildă *chipeșü*—*képes*; ne întimpină înse din cândü în cândü, pe de altă parte, suffissulü primarü *eșü* tocmař în termenii cei mař vechi din nomenclatura topografică, de essemplu *Argeșü* dela o radicală *arg*, *Pandeșü* dela o radicală *pană* etc., carü tôte, departe de a presinta ce-va ungurescü, denunță o antică provenință dacică, nedifferindü întru nemicü de formațiunile albanese cu *es*.

De acéstă din urmă natură este și numele Jaleșulü.

*Jal-eșü* corespunde din punctü în punctü samscritulü *sal-as*, apă, formatü prin suffissulü *as* din radicala *sal*, a curge.

### § 56.

#### RIULU GILORTU

Pe lôngă *Jilü* seü *Silis* și *Jaleșü* seü *Salas*, Oltenia mař are Gilortulü, unü însemnatü afluinte allü Giřulü și'n a căruia primă sillabă degřa d. Vaillant recunoscuse pe *Jilü*, dëřu s'a încurcatü assupra *ortulü*, derivându-lü din latinulü *ortus*, începutü.

Ca și *Jilü*, acestü misteriosü *ort* póte fi descoperitü număř într'unü stratü limbisticü anteriorü pe territoriulü nostru cuceririi romane; din fericire, grařulü romănu a conservatü în adevëřü o vorbă, o vorbă mař remasă astă-đi în cânturile poporane celle mař arhaice, care póte să ne conducă la o seriósă soluțiune, fără ca să fimü constrinși cu d. Vaillant a face din Gilortü pe tatălü Giulü: «Gilli-ortus».

Vorba în cestiune este: «*orto-manü*», allü carü înțellesü appare fórte limpede în următorulü passagiü allü balladei «*Mieórá*»:

«Și se sfătuiră  
 «Pe l'appusü de sóre  
 «Ca să mi'lü omóre,  
 «Pe cellü Moldovenü,  
 «Că-i mař *ortomanü*,  
 «Șare oi mař multe.

<sup>3</sup>) BOPP, *Gram.*, § 931—936. — SCHLEICHER, *Compendium*, § 230. — etc.

• Multe și cornute,  
• Și cai învețați,  
• Și câni mai bărbați ...<sup>1</sup>

### Séu în ballada «Balaurul» :

• Cellu vitézü de ortomanü  
• Izbla negrulü dobrogénü,  
• Și cu pala lui cea nouă  
• Tăia bălaurü în două ...<sup>2</sup>

*Orto-man* se descompune în *orto* și *mân*.

*Man*, germanulă *mann*, celticulă *mon*, sanscritulă *manus* și *manu*, omü, ne întâmpină în limba română ca finală acollo unde se cere a se da mai multă vigóre fondului espressü în prima parte a cuvântului, adecă a face ideia mai *bărbată*; astü-feliü din *gogü*, prostü, *gogo-manü*, și mai prostü; din *hoșü*, banditü, *hoșo-manü*, și mai banditü; din *marghölü*, glumețü, italianesce *mariolia*, neogrecesce *μαργιολία*, *marghölö-manü*, și mai glumețü; etc.

Acella-și rollü gîocă în alte vorbe române finalulü *andru*, elleniculü *ἀνδρός*, din indo-europeulü *nara-anra* cu intercalarea euñonică a lui *d* întocmai ca în francesulü *gen-d-re* din *gener*, sanscritulü și zenticulü *nar*, celticulü *nerth*, sabinulü *nero*, albanesulü *nëri*, adecă éróșü omü séu bărbatü ca și *man*; bună-óra: *flăcăi-andru*, ce de mai *flăcăü*; *copil-andru*, ce de mai *copilü* etc., érü într'unü basmü poporanü förte vechü: *seteș-andru*, ce de mai *setosü*; *chitacü-andru*, ce de mai *üte*; *falcășü-andru*, ce de mai *fălcosü*<sup>3</sup>.

*Man* și *andru* n'au pututü remăne în graiulü nostru decätü dela Daci, uniculü stratü primordialü peste care se suprapusese immediatü elementulü latinü.

*Man* în cuvintele române compuse fiindü o simplă întărire, cată dérö să cercetămü valórea lui *orto*, în care se copprinde simplü fundamentalü allü vorbeii *ortomanü*.

Acestü *orto* este cu totulü nedependinte de greculü *ὀρθός*, dreptü, a căruia formă dorică *βορθός*<sup>4</sup> correspunde arianulü *vardha*<sup>5</sup>, de unde anevoiă se póte deduce tema *orto*, evidamente născută, ca și *Olü* din *Altü*, dintr'unü prototipü *arta*.

Erodotü díce că numele cellü anticü allü Persilorü a fostü *Ἀρταίαι*<sup>6</sup> și că'n limba lorü cuvântulü *arta* însemna ce-va mare, *μέγαν*<sup>7</sup>.

Lessicografulü Essichiü este și mai explicitü.

Intr'unü passagiü ellü ni spune că vorba *arta* avea persianesce trei întellesurü: mare, *μέγας*; luminosü, *λαμπρός*; vitézü: *Ἀρταίοι, οἱ ἦρωες παρὰ Πέρσων*<sup>8</sup>.

Intr'unü altü locü mai adaugé că forma *artad* însemna la Persi «dreptü»: *Ἀρτάδες, οἱ δίκαιοι, ὑπὸ Μάγων*<sup>9</sup>.

Mare, luminosü, vitézü, dreptü, éccé dérü unü bogatü grupü de accepțiunü alle termenulü *arta* în antica limba persiană, tóte förte apropiate de cea-ce esprimaü Daciü prin *orto*.

Rawlinson a adunatü din fontâne classice următorulü registru de numü proprie medo-persice copprindëndü cuvântulü *arta*, pe carü nu i-a fostü greü a le esplica cu agütorulü limbei zendice:

*Ariabardes*, din *arta* și *vērëto*, celebrü: förte celebrü;

*Artabarzanes*, din *arta* și *berez*, strălucitü: förte strălucitü;

*Artachacus*, din *arta* și *hakhá*, amicü: förte amicalü;

*Artapatas*, din *arta* și *paiti*, domnü: mare domnü;

*Artaspras*, din *arta* și *sura*, sóre: luminosü sóre;

<sup>1</sup>) ALEX., *Poes. popor.*, 1.

<sup>2</sup>) *Ib.*, 12.

<sup>3</sup>) SERREA, *Visulü lui Titanü, în Columna lui Tralanü*, t. 3, p. 55.— Nu întellegemü cumü de a pututü d. CIPARIU, *Grammatica limbii române*, Bucur., 1869, in-8, t. I, p. 350, să'și închipuescă că *andru* este o «terminațiune deminutivă», citändü ca essemplu pe *cășellanäru*. În acestü cuvëntü numai «cășellü» e deminutivü, pe cândü *andru*, din contra,

ellü augmentéză, dändü-i accepțiunea de: ce de mai cășellü.

<sup>4</sup>) AHRENS, *De dialecto dorica*, Göttingæ, 1813, in-8, p. 48.

<sup>5</sup>) FICK, *Vergleichendes Wörterbuch der indogerm. nischen Sprachen*, Göttingen, 1871, in-8, p. 184.

<sup>6</sup>) HEROD., VII, 61.

<sup>7</sup>) *Ibid.*, VI, 98.

<sup>8</sup>) HESYCH., v. *ἀρταίοι*.

<sup>9</sup>) *Ibid.*, v. *ἀρτάδες*.— Cf. STEPHAN. BYZANT., v. *αρταία*.

*Artaxerxes*, din *arta* și *khšatra*, rege : mare rege ;

*Artochmes*, din *arta* și *takhma*, tare : forte tare etc.<sup>10</sup>.

În limba zendică *arta* ni apare sub formele collaterale : *areta*, ce-va perfectă ; *aretha*, lege ; *ereta*, înaltă ; *erethé*, dreptate ; *erethwa*, adevărată etc.

Cuvântul *arethaman*, dreptă, legală<sup>11</sup>, reproduce pînă și partea finală din alăt. nostru *ortoman*, pe care lă regăsim de asemenea în numele propriu persian *Artamenes*.

Din limbele eranice moderne, totu aci aparțin arménul *ardar* și osseticul *aldar* în înțelesu de stăpân<sup>12</sup>, értu Pictet reduce la aceiași temă pe celto-irlandesul *art*, nobil<sup>13</sup>, și

Curtius pe grecul *ἀρε*, dreptă, pe *ἀρετή*, forță, pe *ἀρι* în *ἀριστος*, celu mai bun etc.<sup>14</sup>.

Amu mai puté menționa pe modernul persian *ard*, voinică.

Tóte acestea ne readducă la «orto-manul» român.

*Orto*, primitivamente *arta*, implicându ideia fundamentală de ce-va bun, dreptă și viteză totu-o-dată, adecă unu complexu ce s'arú puté traduce prin «voinică», finalul *man* vine de mai întăresce acéstă noțiune, astu-felítă că *orto-man* vrea să dică : «forte voinică».

Dértu constatându-se antica essistință și nuanțele de semnificațiune alle cuvântului *ortu* conservatú chfarú în limba română, după cumú constatarămú în acellași timpú totú în limba română cuvântul *jilú*, ce este óre *Gil-ortulú* ?

Compusú din *sil-arta*, ellú însemna în limba dacică «rítu voinică», unu epitetú ce i se cuvenya pentru natura cursului seú, care—după observațiunea inginerului Kopystynski, — «face multe și mari curbături, și cândú crece, nomolesce totú împregiurú»<sup>15</sup>.

## § 57.

## NUMELE GIULUI «GIOMARTILU».

Totu în Oltenia se mai ală o apă purtându unu nume dacicú analogú cu alăt Gilortulú: E *Gio-martilú*, unu pėrítu ce curge prin districtele Dolgiú și Romanaș, versându-se în Olteșu.

*Gio*, adecă *Giú*, represiatându pe dacicul *sil*, avemú de limuritú numai finalul *martilú*.

Pictet a constatatú essistința unei radicale indo-europee *mart* în înțelesu de «vioiú», de unde persianul *mart*—viu, celto-irlandesul *marthaim*—a trăi și *mart*—vaccă, latinul *martes*—sderú, germanul *marder* etc.<sup>1</sup>

Cuvântul *martilú*, identicú prin elemente formale cu germanul *marder*, arú puté fi unu membru dacicú din acellași grupú, denotându unu prototipú *martira*, din radicala *mart* și suffissul *ra*.

Pėrítul «Giomartilú», adecă *Sil-martira*, arú fi în acestu casú rítu-vioiú, întocmai după cumú Gilortulú, adecă *Sil-arta*, este rítu voinică.

Semnificațiunea termenului *martira* remăne ínse d'o-cam-dată dubiosă, în așteptare de a i se gási o urmă decisivă în limba română séu în acea albanesă, carí amendoue sunt în privința graiului dacicú ceia-ce e coptica pentru descifrarea ieroglifelorú séu persiana pentru monumentele zendice.

Totu ce se pôte spune cu certitudine, este numai atăta că numele pėrítului *Giomartilú* coprinde în sine elementul *sil*—rítu, și unu altú elementú neprecisatú încá *martira*...

## § 58.

## NUMELE GIULUI ÎN PTOLEMEU.

Numele dacicú alăt Giulu *Sil* nă-a împinsú pe nesimțite a cerceta nomenclatura congeneră a Jaleșului: *Salas*, a Gilortului: *Sil-arta*, și a *Giomartilului*: *Sil-martira*, tóte în Oltenia.

<sup>10</sup>) RAWLINSON, On the derivation and meaning of the proper names of the Medes and Persians, in *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 445.

<sup>11</sup>) JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, ia-4, p. 30.

<sup>12</sup>) Ibid.

<sup>13</sup>) Origines, I, 33.

<sup>14</sup>) Griech. Etymol., 317, nr. 488.

<sup>15</sup>) Ap. FRUNDESCU, *Dicțion. topogr.*, 253.

1) PICTET, *Origines*, I, 462.

Punctul, la care trebui să revenim după această lungă excursiune, este duplicitatea nominală a Giului.

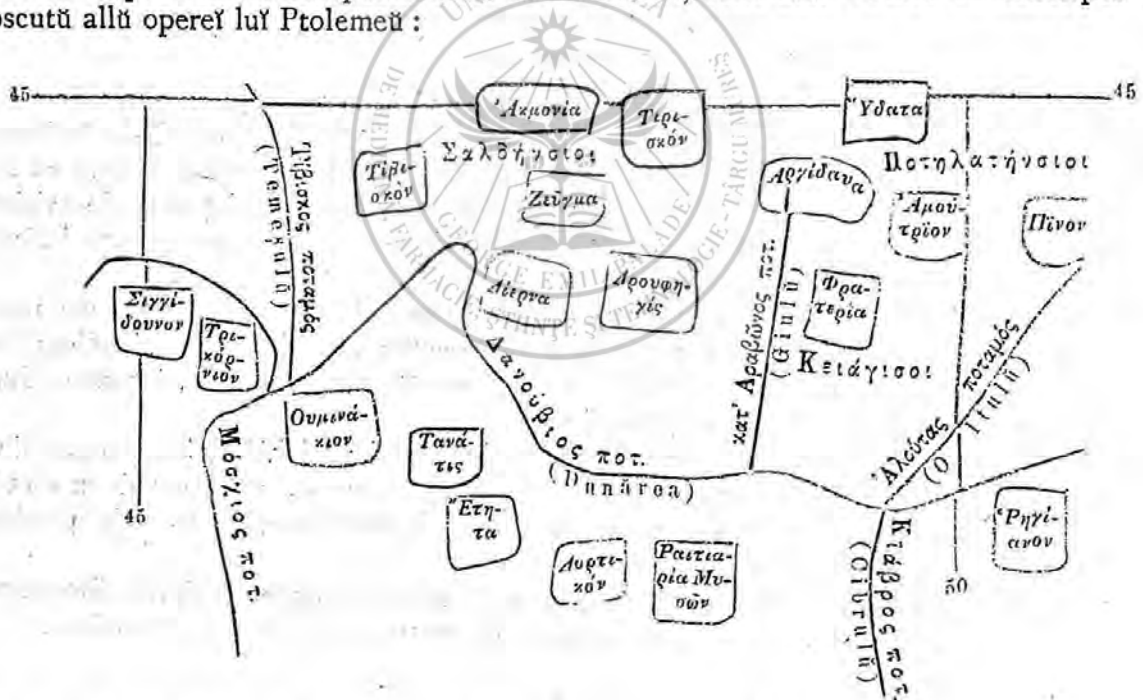
Pe lângă *Sil*, păstrat în gura poporului nostru și care câtă să fi fost numele părții superioare a Giului, căci nu pe câmpie, ci în regiunea muntoasă se operase amestecul elementului latin cu cel dacic dându naștere naționalității române, acestu fluviu mai purta totu atunci în porțiunea' de giosu unu altu nume, ce se află înscrisu peste puțin după cucerirea Daciei în prețioasă compilațiune a lui Ptolemeu.

Immediat spre apus de Olt și imediat spre răsărit de Temeșu, în mai multă apropiere de celă ânteu, geografulu alessandrinu face a se versa în Dunăre, nu departe de gura rîului Cebra de pe mallulu oppus allu Bulgariei, unu fluviu în care deg'a Ukkert a recunoscutu pe allu nostru Giu.<sup>1</sup>

Ptolemeu, după tôte edițiunile, îl numesce Ῥαβῶν; d'eu tôte manuscriptele, de altă parte, ne autorisă cu același dreptu de a citi Ἀραβῶν, căci atât în testu precumu și pe mappă acestu cuvântu figură nedespărțitu de prepozițiunea elisibilă κατὰ, astu-feliu că de'naintea testulu καταραβωνοςποταμου depinde dela perspicacitate a editorulu de a preferi pe κατ' Ἀραβῶνος ποταμου s'eu pe κατὰ Ῥαβῶνος ποταμου<sup>2</sup>, adică: «cătră rîulu Arabu» s'eu «cătră rîulu Rabu», una din doue.

*Arabu* s'eu *Rabu*, orî-cumu să fie, vomu desbatte a'urî originea și semnificațiunea acestu nume; aci d'o cam dată ne mărginim a constata că așa se chiamă Giulu în Ptolemeu.

Pentru a preveni în astă privință orî-ee controversă, ecce în fac-simile buccata oltenă a Daciei după codicele vatopedianu din secolulu XIII, celu mai vechiu manuscriptu cunoscutu allu operei lui Ptolemeu :



Acollo d'eu unde se descarcă în Dunăre, Giulu se chiamă *Arabu* s'eu *Rabu*, numele ce'Y dederă probabilmente învecinații Misî de lângă *Ραιτιαρία Μυσῶν*, făcendu-lu apoi cunoscutu

<sup>1</sup>) Geogr., III, 2, p. 603: «Rhabon=Schyll». — KATANCICH, *De Istro*, 47, crede că e Mureșulu, uțându că acesta nici în Dunăre nu se versă, nici între Oltu și Temeșu

nu curge, nici aprupe de gura Cibru lui nu scapă, trei condițiuni esențiale pe carî tôte le satisfaciu Giulu.

<sup>2</sup>) Géographie de Ptolémée, ed. Sewastianoff, Paris, 1867, in-4 maj., p. XXXIII și LXXVIII.

Grecilor, prin intermediul cărora va fi agiunsi pene la Ptolemeu; mai încollo în munți acestu fluviu se dicea *Silă*, transmittendu-se cuvântul prin moștenire dela Daci la Români și persistându pene 'n dililele nostre.

## § 59.

## CONCLUSIUNEA DESPRE FLUVIELE BINOME DIN MUNTENIA.

În paragraful precedentî ne-amu încredințatu că:

1. Dunărea din vechimea cea mai cãnuntã a purtatü doue numi: *Ister* dela gurã pene la Oltü, adecã în regiunea cãmpenã, și *Danubius* dela Oltü în susü, unde și sparge lõngã Orșova unü drumü între Balcanü și Carpați;
2. Oltulü avusese erõși doue numi: *Maris* pe șessü și *Alta* în munți;
3. Giulü de asemenea se chiãma *Arab* sêu *Rab* în partea inferiõrã, pe cândü locuitorii zonei de susü illü cunosceã sub numele de *Sil*;
4. În fine, dupã ce demonstraserãmu mai de nainte cã Argeșulü se numia *Marisca* pe cãmpia, amü arãtatü apoi în trecetü anticitatea cellu-l'altü nume allü sêu *Argas*, assupra cãruia vomü avé a vorbi pe largü mai departe în monografia urbilorü și carele nu încãpea aiurü decãtã la cursulü superiorü allü acestu fluviu.

*Ister-Danubius*, *Maris-Alta*, *Arab-Sil*, *Marisca-Argas*, ecce dertü o bogatã binomitãte fluvialã, din care înse Româniü nu cunoscu decãtü numile celle curatü muntõse: *Dunãre* și nu *Istru*, *Oltü* și nu *Maris*, *Giüü* și nu *Arab*, *Argeșü* și nu *Marisca*; ceã-ce probézã încã o datã cã naționalitatea nõstrã se nascuse exclusivamente pe plaiü, de unde s'a pogoritü pe șessü cu multü mai tãrdiü, avendü degia o limbã formatã.

Fașã cu acestü tabellü binominalü se mai nasce o nouã întrebare.

Affarã de Dunãre, care aparține așã dicendü Europei întregi, celle-l'alte trei fluvie alle nõstre cãte cu doue numi, Oltulü, Giulü și Argeșulü, se aflã tôte în giumetatea cea occidentalã a Terre-Romãnesci.

De ce ore sã nu fi fostü totü așã de binome riurile ce-va mai orientale, mai cu sémã Dîmbovița și Ialomița?

Problema fiindü dintre celle mai interesante, suntemü datorü a-ï accorda unü momentü de atențiune.

## § 60.

## DE UNDE ȘI PENE UNDE AU LOCUITU SLAVII ÎN MUNTENIA.

Riulü cellü mare *Dîmbovița*, riuleșulü *Dîmbovicü* ce se vèrsã în Néslovü, perilü *Dimbü* din Prahova și perilü *Dumbrãveni* din Tutova, tôte derivã din tema slavicã *dimb*, avendü semnificațiunea de stegtarü, de unde limba romãnã are *dumbravã* (quercetum, Eichenwald) și *dumbravnicü* (*melissophyllum*, *Waldmelisse*)<sup>1</sup>.

Totü de acollo mai avemü noi *dimbü* (*collis*, *Hügel*), cãci verbulü *dubiti* sêu *dimbiti* în-sémã la Slavi a sta în susü, *erectum stare*, ceã-ce se applicã d'o potrivã cãtrã unü arbore și cãtrã o movilã<sup>2</sup>.

Lãssãndü înse la o parte accepțiunile celle secundare, vorba *dimb* esprimã în tôte dialectele slavice, vechi și noue, ideã principalã de *stegtarü*.

D. Bolliacü dice într'unü articolü:

«Pentru ce *apele verși* alle Dîmboviței se chiãmã *Dîmboviță*, vorü spune-o norocișit generațiunilorü viitoare»<sup>3</sup>.

Fãrã a aștepta mórtea generațiunii presinși, noi vomü responde de pe acumü venerabilulü nostru archeologü, cã apele celle verși alle Dîmboviței se chiãmã *Dîmboviță* tocmai

<sup>2</sup>) MIKLOSICH, *Lexic.*, 190.

<sup>3</sup>) Tãrgovistea, în *Columna lui Traianü*, t. 3, p. 301.

<sup>1</sup>) *Lexicon Budauum*, 200.

pentru că Slaviloră de pe la începutulă evului mediu, ca și d-luî Bolliacū maî dă-ună-șî, elle se păruseră verșî.

*Dimbovița* se descompune în trei părți constitutive egalmente slavice :

1. Radicala *dîmb*, stegiară;
2. Desinința adiectivală *va*; *dîmbo-va*, prin care cuvîntulă ȳea înțellesulă de «a stegiaru-luî», adecă «fôia de stegiară»;
3. Suffissulă *ita*, generalmente deminutivă, aci' totușî semnalăndu numă substantivarea adiectivului *Dimbova*, ca și'n o mulțime de alte casurî de numî proprie locale, cullese de d. Miklosich<sup>4</sup>.

*Dimbovița* cea verde, după cumă o numesce d. Bolliacū, nu este filologicesce altă ce-va decătă o «fôia de stegiară», ertă nicî decumă ună Messia allă generațiuniloră viitôre, sétu vr'ô imaginară vorbă latină *Ambacvites*, «doue vițe», după cumă își închipuța ună respectabilă filoromână<sup>5</sup>.

Să trecemă la Ialomița.

D. Bolliacū, pe care ni place a'lu cita de câte ori este în gîocū observățiunea esteriôră a lucrurilor, ni spune :

«Cine pôte dice că Ialomița nu este cea maî *galbenă* gârlă ce avemă în țerra nôstră?»<sup>6</sup>.

D-sea retăcesce înse cândtă esse din familiara sferă a impressiuniloră de pe natură, adău-gândū că arū fi cititū în nesce crisôve de pe la 1600 chfarū numele de *Galbena* și că însă-șî vorba Ialomiță arū deriva din γαλβ doricū (!) și din *mita*, «galbenū într'ună dialectū celtū» (?).

D-sea retăcesce, căci :

1. In istoriă nu se vorbesce cu «folletăndū prin chrisôve găsescū» după cumă se esprimă d-sea, cise indică datulă cronologicū allă documentulă și loculă numerotatū unde se află;
2. Nu numă pe la 1600 acestū rîu purta actualulă sétu nune, dertū încă la 1387, într'ună crisovă allă monastiriî Nucetulă, unde Mircea cellă Mare dăruesce călugăriloră tôte bălțile pênă la gura *Ialomițet*: «dori do ustie *Ialovnitzi*»;
3. Dacă Ialomița s'a născutū dintr'ô închipuită limbă mixtă celto-dorică din anticitatea cea maî depărtată, apôf uricariî români de pe la 1600, cari nu scieatū nicî doricescce, nicî cu atătū maî puținū celticesce, cumă ôre să fi pututū ghici atătū de bine că acea construcțiune verbală vrea să dică «Galbenă»?

Astū-felū, din tótă teoria d-luî Bolliacū numă culôrea *galbenă* a Ialomițet remâne în picôre, rîurile differindū în adevărū adessea prin nuanțe, fie din causa compunerii geologice relative a albieloră, fie din a diversei nature sétu dispozițiunî a maluriloră, fie din a materialulă de alluviune ce carră.

Noî amū veđutū maî susū că *Dimbovița*, deși verde, totușî nu s'a numitū *verde*, ci numă prin asociațiune de idee cu verdetă s'a đisū «fôia de stegiară.»

Totū așa Ialomița, în locū de a se dice *galbenă*, și-a căpătătū unū nune după o altă proprietate a sea maî pronunțată, care pôte să fie cu *galbenetă* într'ô relațiune fôrte indirectă.

Decă popôrele arū chiăma tôte rîurile lorū numă d'a-dreptulă după culôre, vocabularulă hidrograficū arū trebui să fie fôrte scurtū, de ôră-ce numărulă coloriloră propriū đise este de totū mărginitū.

Forma cea correctă a numelă Ialomiță, pe care amū veđut'ô în diploma marelă Mircea, nu este cu *m*, ci cu *v*: «Ialovița.»

<sup>4</sup>) Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, Wien, 1872 in-4, p. 22: «Das Suffix itza tritt an Substantiva und an Adjectiva; im ersteren Falle bildet es Deminutiva; im letzteren substantiviert es.» Probe de a doua speciă: Belitza, Blatnitza, Borovnitza, Brankovnitza, Brestovitza, Bre-

znitza etc., între cari Dubovitza, Dubstitza, Dubnitza, Dubovitza, de aceea-și radicală cu *Dimbovița*.

<sup>5</sup>) VAILLANT, I, 86.

<sup>6</sup>) Supra nota 3.

<sup>7</sup>) Actele m-rîi Cozia, legătura nr. 40, în Archivulă Statulă din Bucuresc.

N din crisonul mircianu: «Ialov-nița», provine din facultatea limbei slavice de a adăuga momentane de eufoniă.<sup>8</sup>

Cu primitivul *v* Ialomița ne întimpină degia în scriitorii bizantinii din secolii VII și VIII după Cristă.

Teofilactă Simocatta, mortă pe la anulă 640, o numește 'Ηλιβαρία.<sup>9</sup>

Călugărulă Teofană Cronografulă, născută pe la anulă 784: 'Ιλβαρία.<sup>10</sup>

Schaffarik transcrie ambele aceste grecisme prin *Ilovace*<sup>11</sup> și traduce însu-și numele, ca și allă nostru Șinca<sup>12</sup>, prin Ialomița.

Noi credemă că o transcripțiune mai adecuată din 'Ηλιβαρία și 'Ιλβαρία este *Jalovka*.

În adevără, așa se ăice Ialomița și în cronica maghărară a lui Iónă de Kikullew din secolulă XIV.<sup>13</sup>

Suffissele *ița* și *ka* fiindă perfectamente ecivalinți în limba slavică, mai allesă în numi proprie locale, Dîmbovița se chiăma une-oră și ea Dîmbovca.<sup>14</sup>

Elementulă materială allă cuvântulă fiindă determinatū, să ne 'ntrebămă acuma: ce vrea să ăică *Jalovița* seă *Jalovca*?

Ceă-ce caracteriză regiunea propriă ăisă a Ialomiței năstre, după cumă amă indicat-o degia în parte vorbindă despre bordeie, este o pustietate mlăscinosă și neroditōre, ună felă de Sahara a Daciei.

Descriendă sub anulă 590, espedițiunea Bizantinulă Priscă contra Slaviloră dela Ialomița, Teofilactă ăice:

«Dândă peste *mlascine*, Grecii s'au încurcată într'ună pericolă extremă, încătă totă oștirea ară fi perită, decă tribunulă Alessandru nu reușă s'o scōță cu grabă din acelle *locuri băl-tōse și noroiōse*.»<sup>15</sup>

Bizantinii trecuseră atunci Dunărea la punctulă numită actualmente Vadulă-oii, de oră-ce Teofilactă ni spune că mai îndată ei au și sosită la Ialomița, ceă-ce e peste puțină la oră-ce altă trecetōre danubiană, căci imediată mai susă numeroșe insule desfactă Istrulă în mai multe ramure, eră imediată mai giosă se întrepune între ellă și Ialomița uriașulă brață dunărenă Borcea.

Peste cățiva anni Grecii trecă Dunărea într'ună altă locă cu multă mai spre appusă, anume unde-va între Turtucaia și Siliștria, căci Teofilactă ni arētă că era departe de Ialomița; și apoi mergendă înainte spre acestă riă, ei nemerescă — ăice scriitorulă bizantină — «peste nesce *locuri fără apă*, retăcindă vr'o trei ăille.»<sup>16</sup>

Teofană și traducetōrulă seă latină Anastasiă Bibliotecarulă, care trăia pe la anulă 850, sunt nu mai puțină espliciți assupra naturei fisice a spațiulă intermediară dintre Dunăre și Ialomița: «*arida inaquosaque loca*.»<sup>17</sup>

Ei bine, acētă sterilitate a țerei ialomițane de gîrură în gîrură trebuia să fi isbită pe Slavii mai multă decătă chiară culōrea galbenă, care impresionase atăt de multă pe d. Bolliacă.

S'ară putē ăice, ce'i dreptă, că ideia de *galbenă*, frunță *galbenă*, față *galbenă*, nu e fără legătură cu ideia de *sterilitate*; noi totuși suntemă dispuși a crede că la formațiunea numelă Ialomiței acētă poetică asociațiune n'a gîucată mai nică ună rollă.

<sup>8</sup>) DOBROWSKY, *Institutiones Linguae slavicae*, Vindobonae, 1822, in-8, p. 307: «Aliqua pro *itza* amant *nitza*: «*pievnitza, kormitelnitza, ehranitelnitza* etc.»

<sup>9</sup>) *Historia*, rec Bekkoris, Bonnae, 1734, in-8, p. 257, 279.

<sup>10</sup>) *Chronographia*, rec Classen, Bonnae, 1839, in-8, t. 1, p. 425. — Cf. ibid. ANASTASIUS, *Historia ecclesiastica*, t. 2, p. 129.

<sup>11</sup>) *Slow. Staroz.*, 567, 568.

<sup>12</sup>) *Cron.*, I, 116. — Șinca<sup>1</sup> aduce numai pe Teofană, nu și pe Teofilactă, carele înse acesta este mai importantă.

<sup>13</sup>) În *Chronicon Budense*, 329: «cum exercitu predicto «Anvium *Iloncha*, ubi fortalicia et propugnacula erant per «Vlachos firmata, potenter expugnando pertransiens». — În paleografia latină *n* și *u* seriendă-se în acella-și modă, avemă totă dreptulă de a corege *Iloncha* în *Iloucha*.

<sup>14</sup>) *Ibid.*: «*Domboycha*». — Cf. MICLOSICH, *Die slav. Ortsnamen*, p. 19, § 7, și p. 22, § 20.

<sup>15</sup>) THEOPHYL., lib. VI, cap. 8. — Cf. SIRITER, II, 58.

<sup>16</sup>) *Ib.*, VII, 5.

<sup>17</sup>) THEOPHAN., t. I, p. 426; t. 2, p. 129.



Orî-cumü să fie, este certü că *sterilitatea* predominesce în casulü de față asupra *gälbenellex*. Adiectivulü *ialov*, de unde *ialovița* și *ialovka*, ca și *dîmbovița* și *dîmbovka* din *dîmb*, doue forme substantivale ecivalinți, însemnă în tóte dialectele slavice: *aridü*, *sterpü*, *neroditorü*, fie vaccă, fie câmpü, fie óiă, fie arbure.<sup>18</sup>

Ialomița, care scaldă îndeșertü profilulü vastulü baraganü fără să'lü pótă fertilisa, este fluviulü cellü mai sterpü allü României.

Amü demonstratü că Dîmbovița cea verde și Ialomița cea galbenă sunt nesce numi eminamente slavice, pe carü Românulü nu le-artü puté traduce decâtü prin *Fóiă-de-stegiarü* și *Stérpă*.

Vomü vorbi a'urü despre Prahova, Ilfovü, Cricovü și cele-l'alte riuri secundare, tóte nu mai puținü slavice prin nomenclatură și tóte în pătratulü câmpenü orientälü allü Munteniei.

Aci este loculü de a constata atăta că, de cândü există Dacia, Slavii, ca elementü compactü, n'au locuitü nicü o dată și nicü o dată n'au fostü în stare de a pătrunde în Țerra-Românescă decâtü numai și numai în porțiunea territorială coppersă între Dîmbovița și Ialomița, agîtungëndü spre appusü pênë la Argeșulü de gîostü și întindëndü-se spre resăritü dincollo de Buzeu.

Despre Moldova noi nu vorbimü aice.

Oltenia și munți delä Muscellü pênë la Vrancea au fostü pururea vergure de orî-ce impoporare slavică.

Teofilactü și Teofantü, scriitorü de cea mai înaltă autoritate, cellü änteü fiindü contimpurénü evinemintelorü și cellü allü douilea basändü-se pe memorie sincronice, mărginescü în modulü cellü mai decisivü *Slavonia* delä Istru, din secolulü ei de apogeü, într'o sferă ce-va în stânga și ce-va în dreapta de Ialomița, nu mai încollo.

O mărturiä totü atätü de prețioasă o găsimü în Bizantinulü Menandru, unü scriitorü éröși contimpurénü evinemintelorü, carele ni spune sub anulü 581 că hanulü Avarilorü, ce locuiau atuncü în partea occidentală a Temeșianei, fiindü iritatü pe Slavi din causa refusu-lü lorü de a-ï plăti unü tributü, trece Dunărea din Ungaria în Serbia, pășesce prin tótă Bulgaria pênë la Dobrogiä, aci trece din nou Dunărea, naturalmente unde-va între Brăila și Silistria ca liniä correspundëtore littoralulü dobrogianü, și apoi prédă țerra slavică, adecä presmele Ialomiței, ca și n Teofilactü sêu în Teofantü.<sup>19</sup>

Decä Slavi artü fi locuitü în Oltenia sêu măcarü puținü spre appusü de Argeșü, óre nu era absurdü din partea Avarilorü de a veni să Ț caute tocmai prin Dobrogea, pe cândü nu aveaü, ca unü ce domniaü în Temeșiana, decâtü să trecä Dunărea pe la Severinü sêu pe la Măgurelle, orî să vinä pe uscatü prin Verciorova?

Este dëru învederatü că în secolii VI, VII și VIII possessiunile slavice în Dacia nu se întindeau spre occidinte mai departe de Dîmbovița, éru centrulü puterii lorü, unde veniau să-ï isbescă successivamente Grecii și Avarii, era în vecinătatea Ialomiței.

Nicü unü poporü slavici n'a locuitü vre-o dată în Dacia spre appusü de Argeșü, și mai cu sémă în Oltenia; nicü unü poporü slavici, affară dórä de câte unü isolatü sätulețü serbi sêu bulgarü, colonisatü de peste Dunăre și adăpostitü sub deplina dominațiune a elementulü românü, ș'apoi chîfarü acësta cu multü mai încóce de secolulü VIII.

Străbättuți pe pämëntulü românescü cam între anni 300-400 după Cristü, căci prima mențiune despre stabilirea lorü la noi se aflä în Cesariü, fratele sântulü Gregoriü Teologulü, adecä unü scriitorü din secolulü IV<sup>20</sup>, Slavi occuparä aci territoriulü totü-d'a-una cellü

<sup>18</sup>) KARADZICZ, *Lex. serb.*, 246, ad voces *Jalovitzä* și *Jalockä*. — NIKLOSICH, *Lex. Palaeosl.*, 1145, verbo *Jalovo*. — PFUNL, *Lausitzisch-Wendisches Wörterbuch*, Budissin, 1866, in-8, p. 230: „Jalow, unfruchtbar, gelt.” — etc.

<sup>19</sup>) MENANDER, ap. STRITTER, II, 48.

<sup>20</sup>) *Bibliotheca Patrum*, Lugduni, 1677, in-f, t. 5, p. 773. — Acëstä importantă comunicațiune o datorescü reposatului meu părinte A. HASDEU, trämittëndü-mi-o la 1870 în urma publicării studiulü meu: *Limba slavică la Români în diäarulü Traianü*.

mai puțin lăcuită din cauza acellor omorătoare condițiuni climaterice, pe cari noi le descrișerăm mai sus din diverse puncturi de vedere.

Cum—că la venire ei nu găssiseră între Buzeu și Dîmbovița mai pe nimeni, nemerindă încăi numirile cele vechi alle localităților; numiri ce se transmittă generalmente fără nici o modificare din popor în popor și din ginte în ginte, mai allesă în privința fluviilor, că peste miș de anni *Pyretos* allă lui Erodotă este totă *Prută*, *Alutus* allă lui Nævius este totă *Oltă* etc.

Din Teofilactă, din Iornande,<sup>21</sup> din împăratul Mauriciu<sup>22</sup> și din alte fontăne mediane, pe cari nu aci este pentru noi locul de a le cita, ne încredințăm că spre nord dominațiunea costă peste apa Buzelui, nu mai multă decât atăta, se întindea în sus pînă la zóna pădurilor, prin urmare pînă la brîul territorial intermediar între pôlele Carpaților și Dunăre.

Toți pînă la unulă caracterisândă locuința danubiană a Slavilor prin *mlascine și păduri*, și absolutamente nemini prin *păduri și munți*, așa dertă este în cestiune laturea cea *mlascino-pădurôsă* pe care o cântă din vecinătate Ovidiă:

Non avis obloquitur silvis nisi si qua remotis,  
Aequoreas rauco gutture potat aquas.<sup>23</sup>

*Pădurile cele depărtate în miș-locul bălților sălcie*, despre cari vorbesce aci poetul, nu erau în Dobrogia, nu numai pentru că ni-o spune termenul *remotae*, dertă și pentru că acolo nu se găssău nici arbori isolași, necumă păduri:

Poma negat regio: nec habet Acontius in quo  
Scriberet hic dominae verba legenda suae;  
Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos!<sup>24</sup>

Cele doue versuri din Ovidiă se referă la aceiași parte de loc, pe care noi o veduserăm descrisă în Teofilactă, Teofană, împăratul Mauriciu etc.

Este țerra ialomițenă.

Pe timpul lui Augustă, în véculă de miș-loc, astă-đi, ea nu s'a schimbată nici o dată.

Trăgëndă acumă pe chartă o liniă dela Brăila prin Buzeu și Ploiesci pînă la Tergoviște, apoi dela Tergoviște prin Bucuresci pînă la Oltenița sêu Căllărașu, și 'n fine de aci pe Dunăre éroși pînă la Brăila, ni putemă forma o imagine approssimativă a *Slavonică* danubiane dintre secolii V-VIII; notândă înse bine că pe acestă spațiu dessimea elementului slavici era fôrte disproporționată, avëndă *maximum* la gura Ialomiței și scăđëndă din ce în ce mai multă în măsura depărtării de acolo.

Pe câtă este de certă că Slavii au botezată la noi Dîmbovița și Ialomița de'mpreună cu cele-l'alte rîuri mai mici din porțiunea ost-sudică a Țerei-Romănesci: Prahova, Ilfovă, Cricovă, Telégenu, Milcovă etc.; pe câtă este de certă că, la aședarea loră în morbificală regiune a mlascinelor danubiane, ei o găssiseră aprôpe pustiă; totă pe atăta e de certă că străbuni nostri începuseră anume în urma Slavilor, descindëndă din munții Olteniei și ai Muscellului, a înaintă gradată în acestă direcțiune, dândă la fie-ce passă peste nesce numiri locale slavice degia înrădăcinate, pe cari le-au și adoptată în cea mai mare parte.

Intemplată în urma lui Teofilactă, Menandru, Iornande, Mauriciu și a cellor-l'alte fon-

<sup>21</sup>) *Strategicum*, XI, 5.

<sup>22</sup>) *Pont.*, III, 1.

<sup>23</sup>) *Trist.*, III, 10.

<sup>24</sup>) *De reb. Get.*, V: «Hi paludes silvasque pro civitatibus habent».

tâne istorice de pene la 650, mișcarea Românilor spre Ialomița se pôte fissa cu destulă precisiune în intervallul secundeî gîumetăîi a secolului VII, adecă vr'o cincî sute de anny și mai bine după întrarea legionarilor lui Traianu în muntosa lature appusenă a Dacieî.

Pene atuncî strămoșii nostri nu se întelniseră nicăiri și nu aveati unde să se întelnescă nicăiri cu elementul slavici, carele se ferfa pururea de plațu, urcându-se în regiuni delurose dora în casuri de forță maioră, cându strîmtoțatî de pretutindenî nu avea încotro să apuce; pe cându diu contra naționalitatea română, antică odraslă alpo-pireneică, se ferfa pururea de câmpia, pogorîndu-se de nevoia în șessu numai și numai cându nici într'unu felu nu putea să încapă la munte.

Este încă o aplicațiune a legiî istorice de influință teritorială postumă, pe care noi amî debătut'o pe largu vorbindu despre diferența dintră Geții și Daci.

Să trecemū acumū la apele oltene, prin carî vomū închiia hidrografia muntēnă din epoca lui Ovidiu.

## § 61.

## LIMBA DACICĂ, LIMBA SLAVICĂ ȘI LIMBA ROMÂNĂ.

Primulū riu interiorū, pe care l'au cunnoscutū Romanii descăllecându pe teritoriu lū Muntenieî, a fostū riuțelulū Cerna, la hotarulū între Temeșiana și Oltenia.

În epigrafia daco-romană din epoca colonisării și mai încoce numele acesteî ape, care este de o importanță hidrografică atātu de mică, gîocă unū rollū forte însemnatū din cauza stațiunii militare omonime, unde însuși cuceritorulū Dacieî stabilise o coloniă latină.

D. Laurianu resumă în următorulū passagiū indicațiunile anticității assupra Cerneî:

«Ruinele acesteî cetăîi romane sunt în anghiulū de cătră nord-vestū cellū formatū de Dunăre și deriulū Cerna, care se versă într'însa sub  $40^{\circ}8'$ ,  $44^{\circ}4'$ . Fundamentele castellulū formeză unū pățratū a carui liniă paralelă cu Dunărea face 120, cea-l'altă paralelă cu Cerna 100 de pași. Derū cetatea trebuî să se fi întinsū cu multū mai departe prin acestă valle. Urme de zidū, affară de fundamentele castellulū, se mai vedū în deosebite locuri. Cărămidele și cimentulū nu lassă nici o îndouință assupra romanității acestorū ruine. Famosă fu în vechime astă cetate ca o coloniă fundată chfarū de împēratulū Traianu: în Dacia quoque *Zernensium* colonia a Divo Traiano deducta iuris Italici est, dice iuriconsultulū Ulpianu. Inscriptiunea cea luată de Caryophilus din băile Erculanē face dintr'însa o stațiune militară: *exprefectus Legionis V stationis Ziernensis*. Tablele cerate spuntū și de unū Gioue Cernēnū: *Artemidorus Apollonis Magister Collegii Jovis Gerneni*. Aici era a două trecetore peste Dunăre din Mesia în Dacia. Posițiunea geografică a loculū acestuia e dreptū însemnată și de Ptolēmeu, care'lū numesce *Dierna*, și de Tabla Peutingeriană, care'lū numesce *Zierna*».<sup>1</sup>

Decă vomū rectifica că'n inscripțiunea dela Mehadia este *Ziernensis*, erū nu *Ziernensis*<sup>2</sup>, schița d-lui Laurianu va fi corectă.

Așa derō riuțelulū Cerna din Oltenia și Temeșiana se numya astū-fellu degia în epoca Dacilorū.

Derū cuvēntulū *Cerna* este totū ce pôte fi mai slavici! esclamă panslavistiî<sup>3</sup>.

Deci—închiia dēnșii—Daciî atū fostū Slavi.

S'a pré grăbitū conclusiunea.

Este dreptū că'n tôte dialectele slavice vorba *czern*, *czarn*, *czorn*, însēmnă *negru*.

<sup>1</sup>) LAURIANU, *Istriana*, în *Magaz. Ist.*, II, 119—121.

<sup>2</sup>) KATANCSICH, *Tab. Pent.*, I, 373.—*Geogr. epigraph.*, II, 233, 294, 312.

<sup>3</sup>) SCHAFFARIK, *Abk. d. Slav.*, 177.—CZERTKOV, *O preselenii thrakijskich plemen za Dunaj*, Moskva, 1851, in-8, passim.—KATANCSICH, *Tab. Penting.*, etc

E dreptu nu mai puțin că numele rîulețului *Cerna* se traduce romănesc prin «Neră», adică *năgră*, bună-ora în admirabila balladă poporană despre Erculenti:

Pe malü se opresee,  
Cu *Cerna* grăesce:  
„Neră limpeđiä,  
„Stäl de'mi spune mie etc.»<sup>4</sup>

Cu tóte astea, înainte de a risca o soluțiune istoriculi este datorü a-lua tóte mesurile pentru a nu se poticni cumü-va peste periculosuli: «post hoc, ergo propter hoc».

Limba dacică fiindü de acefași tulpină indo-europeă ca și grațurile germanü, grectü, latinü, persianü, slaviciü etc., óre nu se póte întempla fórtre lesne că o đicere óre-care să fie comună sub acefași formă la doue séü mai multe din aceste vere-primare, după cumü *na-sum* latinü nu se deosebesce de *nasc* germanü și de *nas* samscritü?

Possibilitatea unei assemeni coincidințe fiindü necontestabilă, vine acumü o a doua cestiune. Deși forma dacică arü puté să fie pe deplinü acefa-și cu forma slavică, fără ca să urme-spectamente identice, după cumü o pretindü slavisti?

Să vedemü.

La Slavü predomnesce sonuli palatuli *cz*, adică *č*, pe care numai Șerbü l'au redusü la sibillantuli *tz*.

Acestü elementü foneticü nu ni apare de locü în numele dacicü allü *Cernei*, alle cărua forme în monumente sunt:

1. In Ptolemeü : Δέρνα;
2. Pe Tabla Peutingeriană: *Tierna*;
3. In inscripțiunea dela Mehadia: *Tsierna*;
4. La Ulpianü: *Zerna*.

Apoi localități învecinate cu același nume, fie pe mallulü danubianü sudicü după unü, fie după alți chțarü în Oltenia actuală:

5. In «Notitia Dignitatum», față cu versarea *Cernei* în Dunăre: *Trans-diernis*;
6. Totü acolo, o altă stațiune în apropiare: *Zernes*;
7. In Procopitü: *Zépvns*<sup>6</sup>.

*Cerna* din table cerate, citată de d. Laurianü, se apropiă de *Tsierna* din inscripțiunea dela Mehadia séü de *Tierna* de pe Tabla Peutingeriană, confundându-se *c* cu *t*, întoc-mai precumü în cursulü evulü mediü scribi puneaü «nacio» séü «oracio» în locü de «natio» séü «oratio».

Să clasificămü acumü celle șepte forme de mai susü.

Duoe din elle sunt cu dentala *d*: *Dierna*.

Una cu dentala *t*: *Tierna*.

Forma cu *z*: *Zerna* séü *Zernes*, repețită de trei ori, adică cea mai respăndită, este unü evidinte romănismlü din *Dierna*, unü provincialismü daco-romanü ca și'n *zi* din *dies*, *zece* din *decem* (ital. *dicce*), *zeü* din *deus* (franc. *dieu*) etc.

Forma cu *ts*: *Tsierna*, întrebuițată numai într'unü rōndü, este éroși o proprietate a dia-lectululü latinü din Dacia în locü de *Tierna*, ca și'n *tséra* din *terra*, *tsin* din *tenco*, *tserm* din *ter-minus*, *tses* din *texo*, *tsévü* din *tibia* etc.

Frecuența formei *Zerna* îndemnase pe unü<sup>7</sup> a o lua dreptü primitivă, căutându-y apoi o-riginea în slaviculü *z'rno*, care însemneză simburé, și uítându doue lucruri esențiale:

<sup>4</sup>) ALEXANDRI, *Poesie populare*, ed. 2, p. 14.

<sup>5</sup>) BÜCKING, I, 108—9.

<sup>6</sup>) *De aedif.*, IV, 6.

<sup>7</sup>) SULZER, *Gesch. d. trans. Dac.*, I, 141.

1. Nici o localitate slavică nu s'a numitū nicăiri și nici o dată după *z'rno*<sup>8</sup>, ideea de sim-bure fiindū fôrte depărtată de orî-ce reprezentațiune topică, mai alesū în privința unei ape;
2. Vorba slavică *z'rno* provine dintr'unū *garna*, de unde decurgū assemenea latinulū *granum*, germanulū *kern* etc.<sup>9</sup>, încâtū sonulū *z* în *z'rno* este derivatū din *g* și fără nici o legătură cu *d* sētū *t*.

Astū-feliū, lăssândū la o parte forma înduoiosă *Cerna* din table cerate, celle-l'alte șesse se reducū la doue, cari ambele provinū dintr'una singură:

1. Forma primitivă cu o dentală, fie *d* sētū *t*: *Dierna* sētū *Tierna*;
2. Forma derivată din cea primitivă, distingēndu-se printr'o sibillantă, fie *z* sētū *t*: *Zerna* sētū *Tierna*.

Ca rezultatū dobândimū că prototipulū, prin urmare forma cea dacică, anterioră cellei romane, necumū cellei slavice, se caracteriza printr'o dentală, ertū nici decumū printr'o palatală.

Dērū puși între doue dentale, nu cumū-va amū putē allege dintre elle pe cea mai corectă?

Dacii diceau ei ore *Dierna* sētū *Tierna*?

Se scie că limbei latine îi plăcea a schimba pe *d* în *t*, mai alesū cândū cellū ânteitū precede de aprôpe pe unū *r*<sup>10</sup>.

În acestū chipū este degia o probabilitate despre latinismulū formei *Tierna*, remânēndū pe sēma Dacilorū *Dierna*.

Essistă înse unū mișū-loctū de a demonstra acesta într'unū modū irrecusabilū.

În prețioasă glossă antică asupra botanicei lui Dioscoridū, noi găsīmū că «*veratrum nigrum*», o varietate de elleborū remarcabilă prin negreța rădēcinei și chyarū a foilorū, se numia în limba dacică «*prodiorna*»: *προδιорνα*<sup>11</sup>.

Éccē dērō daciculū *diorna* sētū *dierna* correspundēndū litteralmente cu latinulū *nigrum*; dīcemū *diorna* sētū *dierna*, ca și slavonesce *czorna* și *czerna*, ca și latinesce *vorsus* și *versus* etc., sētū după cumū și la noi Bucurescenii facū *picere* din *piciorū*.

Cătū pentru prima sillabă *pro*, ea derivă evidentementē din aceiași radicală de unde aū provenitū mai multe numiri indo-europée de vegetale, bună-ôră celticulū *peur*—erbă, armēnulū *perk*—fructū, persianulū *pârî* etc.;<sup>12</sup> o radicală fôrte respândită, de ôră-ce o aū și limbele semitice, de essemplu ebraiculū *prî*—rodū, siriaculū *piro* și altele; o radicală pe care o găsimū nu mai pușinū la vechii Egipteni sub forma de *pir* cu accepțiunea generală de vegetațiune<sup>13</sup>.

Daciculū *pro-diorna* exprimă ideea de o plantă-negră.

Amū arrētātū că spiritulū dialectulū daco-romanū cere trecerea lui *di* în *z*, adecă din *diorna*—*zorna*, de unde *zărănă*.

Ei bine, planta «*solanum nigrum*», care în tôte limbele neo-latine pörtă epitetulū de *negră* din cauza culorii fructelorū selle: francesesce *morelle*, italianesce *morella*, anglesesce *morel*, spaniolesce *perba mora*, tôte acestea dela *μαύρος*, negru, ertū nemșesce *Nachtschatten* sētū «*umbră de nôpte*», se chiamă romănesce *zărănă*, unū termenū botanicū cunoscutū pretutindenī în întregă Daciă, pēnē și la Românii de peste Nistru<sup>14</sup>.

<sup>8</sup>) MIKLOSICH, *Ortsnamen*, 11—12.

<sup>9</sup>) FICK, *Vergl. Wörterb.*, 517.

<sup>10</sup>) QUINTIL., I, 4: «*Quare minus mirum, si in vetustis operibus urbis nostrae, et celebribus templis legantur Alexanter et Cassantra.*»

<sup>11</sup>) În unele manuscripte se citește *προδιорνα*, vedī GRIMM, *Gesch. d. deutschen Spr.*, 808.

<sup>12</sup>) PICTET, I, passim.

<sup>13</sup>) BRUGSCH, *Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch*, Leipzig, 1868, in-8, t. 2, p. 478: «*Pir*, se rapportant aux plantes embrasse les idées de pousser, germiner, croître, végétation qui se renouvelle etc.»

<sup>14</sup>) *Lexic. Budan.*, 770 — Cf. MEIER, *Opisanie Oczakovskila zemlje*, Petersburg, 1794, in-8, p. 135: «*po moldavski zyrn*—*solanum nigrum*».

În Oltenia, după cum ne asigură d. Dr. Demetrescu-Severénu, acestu cuvântu se aude lungitū în *zărnotă*, cu accentul pe prima sillabă; értū în Transsilvania, după d. Barcianu, ellū essistă sub doue forme collaterale: *zirnă* și *zirmă*.<sup>15</sup>

Este înse și mai remarcabilū că în unele locuri Românii illū pronunță nesibillatū: *dărnă*,<sup>16</sup> ceia-ce reproduce din punctū în punctū prototipul dacicū *diorna*.

Totū în privința plantelorū, limba noastră posedă vorba „a se *zărni*”, pe care d. Pontbriant o traduce prin „se rabougrir, s'étioier”,<sup>17</sup> nemșesce „sich verkrüppeln, dünn aufschieszen, sich entfärben.”<sup>18</sup>

Cândū o plantă se etioléză, Românulū țice că ea se *zărnesce*.

„Etiolarea unei plante — ni spune Littré — este o consecință a creșterii sêlle într'unū locū obscurū sêū puținū luminatū.”<sup>19</sup>

Astū-feliū *zărnierea* corespunde litteralmente cu „întunecarea” plantei.

*Zărnă* și *zărniere* provinū dérū în limba română egalmente din daciculū *diorna* cu accepțiune de *negru*.

Să mergemū mai departe.

Intr'unū cântecū poporanū cam obscenū, pe care negreșitū că nu'lū putemū reproduce, vorba *zărnă* servește ca refrenū la adresa pèrului *negru*.

În limbagiulū mocanilorū oițele *negre* se numescū *zărne*...

Mai avemū ce-va.

Dela cuvântulū dacicū *diorna* sêū *dierna* românizatū în *zărnă*, remasū pêne astă-țî în poporū sub acestă archaică formă daco-romană și cu înțellesulū sêū propriū de *negru*, s'au născutū la noi o mulțime de numi topice.

În Ardélū, fără a fi cercetatū nomenclatura localitățilorū mai mênunte, este marele satū *Zărnesce* cellū cu fabrica de hărtiă și muntele *Zărne* în Secuime.

În România danubiană avemū satulū *Zărnesce* din Argeșū, satulū *Zărnesce* din Covurluiū, satulū *Zărnesce* din Cahulū și doue sate *Zărnesce* din Buzeu, din carī unulū forméză o singură comună cu satulū *Cernătesce*, adecă doue cătune învecinate, ambele *negre*, dérū unulū daco-romanesce și cellū-l'altū degia refăcutū slavonesce.<sup>20</sup>

În districtulū Putna sunt doue pèrațe: *Zărna-mare* și *Zărna-mică*. carī au scăpatū ca prin minune de a fi și elle *cernisate* ca surorile lorū din Oltenia.<sup>21</sup>

Forma patronimică *Zărnesce* presuppone neapèratū, ca poreclă a fundatorului, pe câte unū *Zărnă*, adecă ceia-ce Românii mai adesșea țiceau *Negrilă* și ceia-ce Slaviī numescū *Czernat*.

În adevèrū, noi deschidemū într'unū norocū o colecțiune de documente, și dămū în secolulū XVI peste unū „popă *Zărnă*.”<sup>22</sup>

Din passū în passū, vedeți câtū de departe se întinde pe teritoriulū nostru posteritatea cuvântului dacicū *diorna*, formândū epitete ca allū pèrului *negru* sêū allū oițelorū *negre*, termenī botanici generalī și specialī, numi locale, porecle personale...

Dentala curatū dacică *d* din *Dierna* sêū *Diorna*, și chîarū sibillantulū daco-romantū *z* din *Zărna*, sunt fôrte depărtate de palatalulū slavictū *cz* în *Czerna*.

15) BARCIANU, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Hermannstadt, 1868, in-8, p. 295.

16) BARONZI, *Limba română și tradițiunile ei*, Braila, 1872, in-8, p. 132: „*dărnă*, solanum nigrum.”

17) PONTBRIANT, *Dicționară româno-franceză*, Bucur., 1862, in-8, p. 791.

18) BARCIANU, *op. cit.*, 294.

19) LITTRÉ et ROBIN, *Dict. de médecine*, Paris, 1873, in-8, p. 564: „Etiolé, se dit d'une plante qui, ayant été dans un endroit obscur ou peu éclairé, n'a fourni que des pousses grêles etc.”

20) FRUNDESCU, *Dict. top.*, ad voces.

21) I. IONESCU, *Agricultura din Putna*, Buceresci, 1860, in-8, p. 4b.

22) *Archiva Istor.*, I, 1, p. 35. — Dela Românii acestū nume a trecutū și la vecinii nostri Serbi, unde se dă înse numai femeilorū. Veđi KARADŽICE, *Lex.*, 314, v. *Zrna*.

Acastă depărtare devine cu atât mai palpabilă, cu cât se scie că la Slavi *cz* reprezintă în genere pe un *k*<sup>23</sup>, éru *czern* allu loru mai specia nu este decât o formă mai nouă din *kersna*, care se regăsesce în vechiul dialectu prusso-litvanu: *kirsna* — negru, respundendu essactamente samscritulu *krisna* — negru.<sup>24</sup>

Daciculu *diorna*, pe de altă parte, e de aceia-și origine cu samscritulu *dhyama*, care însemneză ori-ce lucru sumbru.<sup>25</sup>

Compusu din *dhi* în simțu de întunecare și din cuvântulu *varna* — culóre, pe care și limba latină l'a redusu la *orna*<sup>26</sup>, *diorna* exprimă ideia de „întunecată culóre”, ceia-ce se dice nemțesce „dunkelfarbig.”

Intre daciculu *diorna* contrastu din *dhivarna* și între slavicululu *czern* contrastu din *kersna*, unde 'i ore vre-o picătură de înrudire?

Ce se mai face déro cu imaginarulu slavismu allu Daciloru, pescuitu cu entusiasmulu din rîulețulu Cerna?

Să se observe că daciculu *diorna* s'a păstratu nu numai la Români în *zărna*, déru și la Albanesi în cuvântulu *diore*, săracu, nenorocitu, propriamente negru,<sup>27</sup> printr'o asociațiune de idee între nefericire și întunecare, ca în latinulu *ater* — negru pe lóngă *atri dies* — zile de sărăciă séu de nenorocire.

Albanesulu *diore*, mai correctu *diorve*, contrastu din *dhivarna* cu asimilarea nasalei, probéză că termenulu *diorna* a fostu nu numai dacicu, ci comunu tuturoru popóreloru de viță tragică de pe ambii țermi ai Dunării.

Mai pe scurtu, contra așteptării slavofililoru, tocmai rîulețulu Cerna dintre Oltenia și Temeșiana demonstră, mai bine ca ori-ce altu, că Dacii n'au fostu Slavi.

Dacica *Dierna* séu *Diorna*, daco-romana *Zărna*, „colonia *Zernensium*” după cumu îi dicea iurisconsultulu Ulpianu în secolulu III, s'a pututu metamorfosa în *Czerna* abia între anii 1000 — 1300, după ce se întrodusesse la străbunii nostri abecedarulu și liturgia lui Cirillu.

Totu atunci și totu în Oltenia cată să se fi prefăcutu din *Zărna* în *Czerna* o altă apă cu multu mai voluminosa, deși mai puțin celebră, anume rîulu Cerna, affluentele Oltețulu în districtulu Vâlcea.

Asemeni modificării erau cu atât mai ușore, cu câtu înțellesulu de *negru* allu vorbeii *zărna*, după cumu vedurăm, nici pene astă-dî nu s'a perduto din limba română, astu-feliu că moda slavonă a părinților nostri din evulu mediu sciea fórte bine că *zărna* și *czerna* însemnă totu una.

Unu esemplu analogu de slavizare este cuvântulu „sudețu”, prin care crisóvele slavo-române inlocuiau termenulu curatu latinescu „gřudețu.”

Slavonesce *sud* însemnându gřudecată, *sudatz* după dialectulu serbu — gřudecătoru, schimbarea unei singure inițiale metamorfosă d'o-dată în aparință pe „gřudețu” într'unu slavismu, întocmai ca și schimbarea lui *z* în *cz* în numele „Zărna”, deși în realitate între latinulu *judicium* și slavicululu *sud* nu essistă nici o legătură, cellu ánteu fiindu o contractiune din *jus-dicere*, cellu-l'altu referindu-se la samscritulu *śudh*, a purifica.

Printr'o asemenea procedură rîulețulu *Zărna* fiindu slavizatü în *Czerna*, nu mai era greú de a slavisa allaturü cu ellu unu altu perú, numindu-lu prin antitesă *Briela*, adecă „albă”....

23) SCHLEICHER, *Compendium*, § 182.

24) POIT, *Etymol. Forsch.*, ed. 2, II, part. 1, 263. —  
RICK, *op. cit.*, 38.

25) FICK, 104.

26) OUBIUS, *Griech. Etym.*, 245.

27) HAHN, *Alban. Stud.*, Lex. 30.

## § 62.

ORIGINEA SLAVISMELORU IN TOPOGRAFIA ROMÂNIA.

În secolul de față, cându ne coplesise d'o dată furia gallomană, fie-care Raau este „la forteresse de Saint-Germain”<sup>1</sup>, și dintr'unu përiü a-luî-Martinü făcea „La-martine”<sup>2</sup>.

Totuși francesismul a avutü o vëlfä abia de câțî-va annî, fără a fi cătu-și de puținü limbä ecclesiastică și officială a țerrei, pe cândü acțiunea slavismului fusese la noi secolară la curte și'n biserică.

Unü rîulețü învecinatü cu Cerna ni pöte servi ca essemplulü cellü mai nemerittü, dëru se traduceä pe de'nregulü chiarü nesce terminî ai nostri cu totulü differiți din punctulü de vedere foneticü.

Arborulü *plopü* (populus) a datü nascere la o mulțime de numî topice în România: *Plopanä, Plopanü, Plopeni, Plopesca, Plopi, Plopițü, Plopușorü* etc.

Mehedințulü mai în speciä posedä unü munte *Plopi* apröpe de hotarü, unü satü *Plopi* în plassa Dumbravä, totü pe acollo unü altü munte *Plopi* și unü përiü *Plopi* în plassa Ocolü.<sup>3</sup>

*Plopulü* slavonesce se chîmă *topol*.

Éccë déro că din celle multe *plopâne* alle Mehedințului, cellü puținü una trebuia să se *topoliseze* în urma secolului IX, și acëstä sörte, ba tocmai în aceia-și plassä unde essistă unü përiü *Plopi*, a avut'ö anume pittoresculü rîulețü ce se vërsä în Dunäre lîngä Cernetü și pe care degia în crisövele dintre 1350—1400 noi illü citimü sub botezulü slavicü de *Topolnütä*.

În cursü de șapte secolî de cirillismü officialü și ecclesiasticü în România pënë la Mateiu Bassarabu și Basiliü Lupulü, fără să fi fostü nevoiä de vre-o intervenire etnografică din partea Slavilorü, ci curatü numai pe callea culturalä, a fostü destullü timpü pentru a applica acëstä procedurä de traducțiune mai peste totä întinderea Daciei.

Slaviü puteatü să locuëscä în China sëu în Brasilia, și totuși noi, grațiä unui altoü de culturä cirillicä, să ne slavisämü mereü pe țermit Dunării; după cumü Roma era de-multü mörta ca naționalitate, pe cândü latinisarea nu înceta de a lucra, prin religiune și legislațiune, pënë'n fundulü Britanniei.

Slavofiliü, în locü de a se accäta de numirile slavice din România, arü fi trebuitü să studieze propria lorü topografiä; Schaffarik mai cu deosebire, trändü și scriëndü în Praga, nu avea decätü să arunce ochiü împregiuru'i pentru ca să se fi convinsü că *moda*, fără nici unü amestecu directü cu străiniü, pöte să însträineze o mare parte din nomenclatura unei țerre.

Boemia este plinä de *Löwenberg, Rosenberg, Sternberg, Riesenburg, Lichtenburg, Schwamberg, Riesenberg, Waldek, Wartenberg, Waldstein, Falkenstein* etc., fiindü că fundatoriü acestorü localități, mai toți de pe la anulü 1200, deși erau Cehi curați fără nici o picäturä de sânge teutonicü, totuși — dice marele istoriografü boemü Palacky — li-a plăcutü să-și boteze proprietäțile lorü nemțesce.<sup>4</sup>

1) *Nouvelles historiques de la Moldo-Romanie*, Iassy, 1859, in-8, t. 1, p. 84.

2) *Ibid.*, 37.

3) *BRUNSBOW, Dict. top.*, 263.

4) „So nannten die Brüder Jaroslaw und Hawel, die Söhne Marquard's, des Castellans von Teschen, die von ihnen um's J. 1241 erbaut Burg Löwenberg (jetzt Länberg), da sie einen Löwen im Wappen führten; Wok, der Sohn und Enkel zweier Witek von Prezie, deren Wappen eine Rose war, baute zwischen 1241 und 1246 die Burg Rosenberg. Zdislaw, ein Sohn des Diwiaz von



Sculatu-s'a vre-unu Germanu ca să strige că Cehii sunt pe grumătate Nemți?  
Pe la 1203 Boemi s'nopește cumplitu într'o bătălie o armată germană.  
Cine era hatmanu slavu?

Beneșu *Herrmann*.<sup>5</sup>

Cellu mai vitezu patriotu boemu, carele cu măcuca în mână striga în luptă:  
«morte, morte Sașiloru!» purta o poreclă eminentemente germană.

După cumu Boemulu Beneșu Herrmann nu era Nemțu, totu așa n'au fostu la noi  
Slavi Dragomiriu, Vladislaviu, Bogdaniu, Goleșciu, Gradișteni, Vladioani, Socoliu etc.

Avemă de'naintea noastră codicele giudiciaru, scrisu pe la anulul 1500 pentru  
usulu tribunaleloru Boemiei de cătră professorulu universității din Praga Victorinu  
de Wszehrd.

Acollo ne isbescă la fie-care pagină nescă numi locale și personale ca acestea:  
Wilim de *Pernstein*, Ian de *Schellenberg*, Put *Szwihowski de Riesenberg*, Bohuslaw  
*Hasisteinsky* (adecă: *Hasenstein-ski*), Wilim de *Tallmberg*, Ian de *Herrstein*, Pawel  
de *Jenstein*, Benesz de *Waimulle*, Burian *Linhart de Gutstein*, Alsza de *Klinstein*,  
Boszko de *Kunstadt*, Ctibor de *Cimburg*, Dobrohost de *Ronsberg*, Jan *Hilburg de*  
*Wrzesowic*, Wilim *Ilburg de Mszeny*, Hynek de *Wisemburg*, etc. etc. etc.<sup>6</sup>

Acella-și codice, atătu de teutomant în privința onomastică, manifestă totuși pe  
față o pază extremă contra intrusiunii etnografice a elementulu germanu prin ur-  
mătorulu energicu passagiū: «Numai Boemulu de origine boemă, nici o dată Nemțulu  
«său altu străinu, voru ocupa după lege funcțiunile țerei pene și celle mai de giosu...»<sup>7</sup>

«Sub Venceslau I (936 — 967) — dice archeologulu boemu Wocel — limba și  
«obiceiele germane întrându în grația la curtea regescă din Praga, o parte dintre  
«nobili începuse din modă a germanisa numile proprietățiloru lor.»<sup>8</sup>

«Boemi — spune celebrulu istoricu și legistu slavu Macieiwski — se germanisau  
«prin teutonomania regiloru și a aristocrației, cărora li plăcea a face chiartu versuri  
«nemtesce.»<sup>9</sup>

Să punemă acumă într'o cumpenă germanismulu Boemiei în comparațiune cu sla-  
vismulu României, și rezultatulu o să fie strivitoru pentru pretensiunile lui Katancsich,  
Schaffarik, Czertkov, Lelewel, Venelin și alle scolei lor.

În adevăru, ce vedem?

În Boemia, cultura teutonă lucră numai prin modă; și totuși, introdusă pe la 950,  
după trei secolu de o acțiune forte *intreruptă* ea ni apare în culme pe la 1250.

În România, cultura slavică se încuibeză prin modă, prin *officiu*, prin *ecclesiă* totu-  
d'o-dată; ș'apoi lucrarea-i, fiindu *legală*, este de o natură *permanente*.

În Boemia simțulu de conservațiune națională merge pene la escluderea ori-cărui  
străinu, și mai *alesu a ori-cărui Germanu*, dela ori-ce influință cătu de mică seu  
cătu de indirectă asupra affaceriloru statulu.

„Diwizow, königl. Hofmarschalls im J. 1224, erbaute im  
„J. 1242 die Burg Sternberg. Borez, der Sohn Bohu-  
„slaw's, Enkel Slawek's von Osek, nahm den Namen  
„von Riesenburg an, nach der gleichnamigen, unweit des  
„Stiftes Osek erbauten Burg. Smil, der Sohn Heinrichs  
„von Zittau, Burggrafen von Budissin, gab sich seit 1248  
„aus gleichem Grunde den Namen von Lichtenberg. Die-  
„selbe Veranlassung hatten auch die etwas später urkund-  
„lich auftauchenden Namen von Schwamberg, Riesenberg,  
„Waldek, Wartenberg, Waldstein, Falkenstein u. dgl. m.,  
„da der rein böhmische Ursprung dieser Familien aufs  
„Strengste nachgewiesen werden kann.“ — Veři PALACKY,  
„Gesch. v. Böhmen, t. 2, I, p. 101, spud WOCEL,  
„Grundzüge der böhmischen Alterthums-  
„kunde, Prag, 1846, in-8, p. 105.

5) *Rukopis zelenohorsky a kralodvorsky*,  
ed. Korzinek, Jindřichove Hradce, 1864, in-8, p. 41.

6) VIKT. ZE WSZEHRD, *O práwiech a súdtech i*  
*o dskach země české*, Praha, 1841, in-8, passim.

7) *Ibid.*, p. 121: „prawy przirozeny Czech, ne Němec  
„nebo jiný cizozemec, neb toliko w zásadny urzhd zemsky  
„od najwyszsziego aż do najnizszsziego urzadu zšadny ci-  
„zozemec nemá wsazen a prijat byti podlé práw.“

8) *Op. cit.*, 105.

9) *Pamietniki o dziejach Slowian*, Peters-  
burg, 1839, in-8, t. 2, p. 96.

În România, deși unu Alessandru cellu Bunu nu permittea străinilor a ține dréptă în consiliulu princiaru era Greculu Mihalcea, dechăra că tocmai atunci mâna'ŷ va ocupa vre-o funcțiune în țerră; <sup>10</sup> totuși toleranța de faptu, nu numai religioasă, cei ortodosși, întru câtu ei veniau pe nesimțite unulu câte unulu, a fostu pururea mai de multe ori Serbi sêu Bulgari.

Față cu unu asemenea bilanțu, cată să mărturimū că territoriulu nostru, după șapte secolu de cuadrupla presiune a cirillismulu prin *modă*, prin *legē*, prin *clerū* și unde lucruse într'unu chipu efemeru abia unulu din celle patru elemente, ba încă cellu mai puțin statornicu: *moda*.

## § 63.

CONCLUZIUNEA DESPRE IDROGRAFIA MUNTENIEI SUB OVIDIU.

Cerna sêu *Diorna*, adecă «Négră»; Gilulu sêu *Sil*, adecă «Rîu»; Galesulu sêu *Salas*, în acella-și înțellesu; Gilortulu sêu *Sil-arta*, adecă «Rîu-voinicu»; și Gîomarțilulu sêu *Sil-martira*; sunt câte patru prin nomenclatură cu multu anteriore colonisării romane în Dacia, și putemū dice cu totu dreptulu că aparținū epocē lui Ovidiu, deși cunnoscițele geografice alle poetulu nu se întinseseră pēnē acolo.

Aiurea ne vomū încredința passū la passū că totu atât de ante-romane, fie dacice, fie agatirsice, sunt numile apelorū oltene Motru sêu Mutru, *Μούτριον* în Ptolemeu și *Mutria* pe Tabla Peutingeriană; Lutru, în fontânele din evulu mediu *Lothur*, prefăcutu prin simpla assonanță în Lotru; apoi Amaradia și tôte riurile sêu localitățile cu aceia-și interesantă finală *dia*: *Ciocădia*, *Cisnedia*, *Cernădia*, *Arpădia*, *Crevedia* etc., o formațiune nominală absolutamente necunoscută în Dacia orientală, și chiaru în Transilvania mai susu de Sibiu.

Pēnē atunci celle spuse ni agungū pentru a completa idrografia Terrei-Romănesci în dillele lui Ovidiu, arrētându totu-o-dată, pe lōngă celle-l'alte probe adduse sêu de addusu de acumū înainte, cumū-că suprapunerea elementulu latinu peste cellu dacicu, fecundă prin nascerea unei noue vigurose naționalități, pe care arū fi correctu a o numi daco-romană, avusese locu mai cu sēmă în Oltenia.

Ne așteptă orografia...

## § 64.

COLCHIDA LA DUNĂRE ÎN OVIDIU.

S'arū păré la prima vedere că Ovidiu abia într'unu singuru versu menționēză Carpații, numindu-l cu unu feliu de groză «selbatecii munți scitici și sarmatici»:

Inque feris Scythiae Sarmaticisque jugis. <sup>1</sup>

Derū cāntărindū fie-care espressionē în locu de a se mulțumi cu suprafața lucrulu, critică descoperē în cāntărețulu dela Tomi ce-va mai multu decâtu atăta.

Ovidiu dice că numai unde Dunării despartū regiunea tomitană de cătră malulu crivățēnu allu fluviulu, unde locuescū «Iazigi și Geții și *Colchit* și *glota meterea* sêu *regaturile meteree*»:

10) Actulu din 1407 în *Arhiva istorică*, I, 1, p. 132.

11) PRAY, *Dissert.*, 154: „Graecus natione inter XII juratos Bojeronos esse nequeat, neque aliquod manus, et officium spectans ad gubernationem illius regni obire possit.”

12) Veți a mea *Istoria toleranței în România*, passim.

1) *Trist.*, I, 8.

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba (variantă: regna) Getaeque,  
Danubii mediis vix prohibentur aquis...<sup>2</sup>

În aceste câte-va cuvinte sunt coprinse două grele enigme.

Maî întâi, ce să fie „Meterea”?

Commentatorii au propus succesivamente patru ipoteze:

1. Prin „Meterea” se înțelege o urbe în regiunea superioară a Nistrului, aceea pe care Ptolemeu o numește *Maetonium*; <sup>3</sup>

2. „Meterea” este o lecțiune coruptă în locu de *Neurea*, referindu-se la Neuri, popor scitic cam din Galția actuală, despre care noi vorbirăm mai sus cu ocasiunea lui Erodotu;

3. „Meterea”, după Zamoscius, derivă dela *μετώρειος*, adică *transmontană*, indicându într'unu mod generalu tôte gințile de peste Carpați;

4. „Meterea”, după Katancsich, vine *ἀπὸ τοῦ μετέροχομαι*, însemnându *glöte vagabunde*.<sup>6</sup>

Prima din aceste ipoteze este de totu puerilă, căci după numele unu problematicu orașu fără nici o însemnătate, care nici acella nu este *Metereum*, ci *Maetonium*, nu se putea țice „regna”, și nici chiaru „turba”.

A doua nu adduce în spriginulă seă nici măcaru o plausibilitate paleografică, de oră ce *Neurea*, ori-cumă să fi fostu în manuscrite, cu greă se prefăcea în *Meterea*.

Opiniunea lui Katancsich nu se împacă cu Ovidiu, poetul depingându ca *vagabunde* tôte poporele țermului nordicu allu Dunării, încātu nu putea să califice *ἀπὸ τοῦ μετέροχομαι* numai pe unulu din elle, și apoi fără a ni spune pe care anume.

Singura ipotesă serioasă este a lui Zamoscius.

Ea offeră mai multe condițiuni de admissibilitate.

O espressione atât de vagă ca „meterea turba” seă „meterea regna” nu se pöte applica la vr'o regiune apropiată de reședința lui Ovidiu, carele în privința țerrelor învecinate întrebuintează totu-d'a-una nesce termenî concreți: Coralli, Bessi, Sciți, Sarmati etc.

În disticultu de mai susu țermulu nordicu immediatu allu Dunării, adică partea cea limitrofă cu Dobrogiă, este represintatu prin Iazigi și Geți, de invasiunile căroră poetul dela Tomi se plânge necontenitu în *Tristele* și'n *Ponticele* selle:

*Jazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque...*

Iazigi ceî de nêmu sarmaticu și Geți ceî de viță tragică eratu două mari popore, căroră li aparținea în epoca lui Ovidiu întregulu spațiu dela Nistru spre occidente pênă pe la Oltu, locuindu ambele față'n față cu Dobrogiă, astu-feliu că'n realitate se putea țice despre dênsele:

*Danubii mediis vix prohibentur aquis..*

„Colchi” din versulu ovidianu, după cumă ne vomu convinge îndată, însemnă pe locuitorii din Carpați.

În acestu chipu tôte celle-l'alte numi găsindu-și aplicațiunea în zóna danubiană și acea muntosă, „meterea turba” remâne förte naturalu pe sêma *trans-montaniloru*, completându tabellulu și giustificându ipotesa lui Zamoscius:

2) *Ibid.*, vers. 191.

3) OVIDIUS, ed. Lemaire, Paris, 1822, în-8, t. 7, p. 69.

4) *Ibid.*

5) ZAMOSCIUS, *Analecta lapidum in Dacia*, Patavii, 1593, în-16, p. 60.

6) KATANCICH, *De Istro*, 114.

NÉMURILE TRANSMONTANE (*meterea turba*)  
 CARPATINII (*Colcha*)  
 IAZIGII (*Jazyges*) GEȚII (*Getae*)

Dunărea (*Danubius*)

Marea-négră  
(*Pontus*)

DOBROGIA  
(*Scythia minor*)

Admittându modulū de a interpreta a lui Zamoscius, se nasce întrebarea: de ce ôre poetulū a pusū *meterea* în locū de *metorea*, după cumū arū urma să fie transcrisū din *μετώρειος*?

Totulū se esplică printr'o essigință de prosodiă, căci în versulū de mai susū ū trebuia o vocală scurtă, pe cândū în vorbe grece *o* și chiarū *a* tindū în compozițiune a se lungi în *ω*, ca în *μετωνομία*, *ἀκρόρεια*, *μέτωπον* etc.

Orī-cumū să fie, mai remâne o altă enigmă.

De unde și pênē unde *Colchid* în Dacia?

Colchida este tocmai la marginea oppusă a littoralului crivățenū allū Mării-negre.

Națiune mai multū asiatică decâtū europeă, Colchiī aveatū a face cu muntele Caucasū și fluviulū Fastū, nu cu Carpațiī și Istrulū.

În ce modū Ovidiū, atâtū de bine informatū despre totū ce se petrecea în bassinulū Dunării de giosū, și carele în acela-si timpū, autorū allū *Fastelorū* și allū *Metamorfoselorū*, era unulū din bărbațiī cei mai învęțați ai Romei, putea să credă că numai Istrulū desparte pe Colchiī de Dobrogia?

Orī-ce mirare despare din datā ce monumentele celle mai autentice vorū proba că Carpațiī noștri aū purtatū și ei în vechime numele de *Caucasū*, êrū prin urmare aū essistatū atunci și pe țermit Istrulū o *Colchidă*.

§ 65.

CAUCASU LONGA DUNARE PE O INSCRIPTIUNE SI ÎN FLORU.

O inscripțiune afflată nu de multū în Germania appusenă, unde se pare a'și fi închiăiatū svęnturata carrieră unulū din viteziī expedițiunii dacice, sună așa:

MATRONIS  
 AVFANIB. C  
 IVL. MANSVE  
 TVS. M. L. I. M.  
 P. F. V. S. L. M. FV  
 FADALVTVM  
 FLVMEN. SECVS  
 MONTCAVCASL

In transcripțiune

„Matronis Aufanibus” Caius Iulius Mansuetus, miles legionis primae Minerviae

1) O altă inscripțiune cu numele „Matronelorū Aufane”, găssită în Pannonia, veđi la KATANCICH, *Geogr. epigr.*, II, 121. — Celle din Occidinte sunt citate în DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 488 etc. — Originea etimologică și înțelesulū mitologicū allū cuvęntului *Aufana* se esplică

din MARTIANUS CAPELLA, scriitorū latinū din secolulū V, *De nuptiis*, II: „Fatueque vel Fantue vel etiam FANEE a quibus Fana dicta, quod soleant divinare.” — La Albanesi credința în *Fane* sėu *Fatus* trăescō pênē astăzi; veđi HAHN, *Alb. Stud.*, Lex. 139, verbo *φάρτα*.

„piae felicitis, votum solvit lubens merito. Fecit (séu: votum solvit laetus merito feliciter,) voto facto *ad Alutum flumen secus montem Caucasum.*”

În traducere:

„Dinelorū Ursitorē, Caiū Iullū Mansuetū, ostașu în prima legiune Minerviă piă fericită, îndeplini cu buccuriă cuviosulū votū, făcutū *la fluviulū Oltū lîngă muntele Caucasū.*”

Pe astă marmură cuvintele relative la Oltū și Caucasū sunt scrise fără prescurtări, încâtū în privința lorū nu se pôte rădica nici măcarū o umbră de controversă:

AD ALVTVM  
FLVMEN SECVS  
MONT. CAVCASI

Oltulū e pusū aci la masculinū, ca și 'n Naevius, pe Tabla Peutingeriană și'n limba română: *Alutus*, nu *Aluta* ca în Ptolemeū și'n Dione Cassiū.

Publicândū pentru ânteia dată importantissima pētră, archeologulū germanū Lersch constată că prima legiune Minerviă fusese în adevēru în Dacia anume sub Traianū, ceia-ce se scie prē-bine dintr'o mulțime de fontāne; <sup>2</sup> dēru illū surprinde că *fluviulū Oltū se afflū lîngă muntele Caucasū.* <sup>3</sup>

D. Fröhner reproduce fără nici o rezervă inscripțiunea între celle privitorē la resbellulū daco-romanū, și recunnosce că prin *mons Caucasum* nu se înțelege altū ce-va decâtū munții Daciei. <sup>4</sup>

D-sea nu e înse destullū de essactū cândū observă în notă că și'n Florū, istoricū latinū numai cu unū secolū posteriorū luī Traianū, Carpații arū fi de assemenea numiți *Caucasū*.

Nu Carpații, ci Balcanii, căci etă cumū sună passagiulū testualmente:

„Piso Rhodopen *Caucasumque* penetravit. Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Maeotim” <sup>5</sup>.

Florū enumeră, mergēndū dela vest-sudū spre nord-ostū, progressulū armelorū romane contra diverselorū națiuni pontice:

1. Pisone trece Rodopulū: *Rhodopen*;
2. Totū dēnsulū, după ce trecuse Rodopulū, străbatte Balcanii: *Caucasum*;
3. Curione, mai fericitū decâtū predecessorulū seu Pisone, înaintēză pēnē la termulū nordicū allū Dunării, dēru la Carpații nici ellū nu petrunde, speriatū de întunecimea codrilorū: *tenebras saltuum expavit*;
4. Appiū, lăssāndū callea Carpațilorū la stānga, apucă spre apusū și se apropiă de Nistru: *in Sarmatas*;
5. Lucullū, mergēndū pe urmele luī Appiū, agūnge la Donū: *ad terminum gentium Tanaim*.

Pusū la miđū-loctū între Rodopi și între Dunăre, *Caucasus* din Florū nu pôte fi decâtū crescutulū intermediarū allū Balcanilorū, ēru nici decumū Carpații.

2) SPARTIAN., *Vita Hadr.*, 3: „Secunda expeditione dacica Traianus eum (Hadrianum) primae legionis Minerviae praeposuit secumque duxit”. — O inscripțiune în FRÖHNER, 152, nr. 2: „legato legionis I Minerviae piae fidelis bello Dacico”. — O altă inscripțiune *ibid.*, 155, nr. 10: „promotus ex legione I Italica in legionem I Minerviam, iterum donis donatus torquibus armillis phalaris corona vallari bello Dacico”. — O a treia *ib.*, 160, nr. 24: „legionis I Minerviae piae fidelis, donis donato ab imperatore Traiano bello Dacico”. — etc.

3) *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, t. 5, Bonn, 1844, in-8, p. 316—317.

4) *Op. laud.*, 156, nr. 14. — In transcrierea inscripțiunii d. Fröhner differă de Lersch numai prin „laetus” în locū de „lubens” și „feliciter” în locū de „fecit”.

5) *Flor.*, III, 5.

Dertu nici acesta nu este fără interessu.

In analiza Munteniei sub Erodottu ne întimpinase degia unu essemplu și mai vechit de omonimitate între Carpați și Balcani, cărora părintele istoriei li dicea d'g potrivă *Hemū*, marginindu-se numai a deosebi Hemulū nordicū de Hemulū sudicū. Aci de asemenea, pe cându Florū attribue numele de *Caucasū* Balcanilorū, inscripțiunea lui Lersch illū întrebuintează despre Carpați.

Și n' adevertū, ambele linie de munți nu forméză decâtu unu singurū lanțu, pe care nemicū nu lū sfăramă în legătura'i de continuitate, căci pēnē și prin undele Dunării illū re'nnodă lōngă Orșova veriga cataractelorū.

## § 66

## ETNOGRAFIA ROMÂNIEI ÎN APOLLONIU DE RODOSU.

Cu trei sēu patru secoli înainte de Florū și de piosulū legionarū carele în dillele lui Traianū făcuse unū votū de devoțiune „*la fluviulū Oltū lōngă muntele Caucasū*”, țiuena Argonauțilorū.

Dunarea după ellū, ca și după toți geografii din acella-și ciclu, Teopompū, Aristotele Scimnū, Eratostene etc.,<sup>1</sup> se divide în douē brațe, din cari unulū se versă în Pontū, cellū-laltū în Adriatica, avēndū ambele în Apolloniū punctul lorū de separatiune acollo unde locuescū Tracii, Sciții, Siginii, Graukenii și Sindii.

Din analiza lui Erodottū noi scimū că teritoriile respective alle Tracilorū, Sciților și Siginilorū se apropiā unulū de altulū în direcțiunea Oltului, astū-feliū că Siginii se aflā în Temeșiana, Sciții în zōna de șessu a Terrei-Romānesce, Tracii pe malulū sudicū aliū fluviului.

Dertu ce felū de Tracii?

Apolloniū n'o spune.

Dēca vomū căuta o rađă de luminā eroși in Erodottū, acesta ni va respunde că Tracii prin excellința, ca „cei mai nobili și cei mai drepti”, erāu Geții. încātū ellū nu o datā în locū de *Γεταί* se mulțumesc a pune numai *Θρηίκες*.<sup>2</sup>

Dintre tōte popōrele tracice Geții singuri fiindū vecini cu Sciții, pe dērsii catā să 'i vedemū noi sub epitetulū nedefinitū de „Tracii” în Apolloniū, căci poetulū vorbesce în speciā despre acellū locū unde se *invecinēzā Sciții și Tracii*: *Θρηίσι μυγάδες Σκυθαι, σέυ: Θρηίκων Σκυθίων ἐπιβήσεται ούρους*.

Acestū punctū e decisū.

Intre Geții, Sciții și Siginii, Argonautica inșirā douē nēmuri intermediare: Sindii și Graukenii, fără a ne limuri înse, care dintre dēsele va fi fostū pe mallulū dreptū și care pe cellū stāngū allū Dunării.

Unū indice ni permite totuși a limpedi acestā ambiguitate.

Apolloniū dice că Sindii ocupā o întinsā câmpia numitā Laurium: *οί περί Λαύριον ἤδη Σινδοί ἐρημαίον πεδίων μέγα καιτάοντες*.

Ei bine, unica vastā câmpia în care să fi locuitū atunci unū poporū întregū în vecinētatea Olteniei, și despre care să ni fi remasū vr'o urmă în litteratura anticā, este *câmpia triballică* a lui Erodottū.

*Πεδίον τὸ τριβαλλικὸν* din părintele istoriei correspunde cu *πεδίων τὸ Λαύριον* din Argonautica.

1) Veđi citațiunile în LELEWEL, *Badania we wzgle-dzie geografii*, Wilno, 1818, in-8, p. 204; UKKERT, III, 146; etc.

2) HEROD., IV, 93, 94, 99, etc.

Aşa dero *Sindii* lui Apolloniū sunt identici cu *Tribalii* lui Erodottū.

Cu o gîmetate-secolū în urmă, Atenianulū Apollodorū cunoscea pe Tribalii de asemenea sub numele de *Sindii*.

Vorbindū despre escursiunile eroice ale lui Bacchū, ellū ũice cā, plecāndū din Grecia, ũeulū *prin Tracia merse la Indii*: ἐπὶ Ἰνδοὺς διὰ τῆς Θρακίης ἵππειετο, ὅραρ de acollo s'a întorsū în Grecia, dupā ce cutrierase *tōtā Tracia și India*: διελευσὼν δὲ Θρακίην καὶ τὴν Ἰνδικὴν ὅπασαν.<sup>3</sup>

Pusū la nordū de Balcani, acesti *Indii* ai lui Apollodorū sunt evidentement *Sindii* lui Apolloniū, încātū editorii viitorii ai celui d'anteiū sunt datorii sā înlocuēscā în testū *Ἰνδοὺς* prin *Σινδοὺς* și *Ἰνδικὴν* prin *Σινδικὴν*, fārā care corecțiune se încarcā într'unū modū benevole mitografulū ellinū cu absurditatea de a fi pusū India lōngā Dunāre.

În geografii greci o asemenea confușiune între *Indii* și *Sindii* ne întîmpinā nu o datā, și nesce rectificārī absolutamente analōge cu a nōstrā au fostū de multū întroduse în alți classici de cātrā Casaubon și Schweighäuser.<sup>4</sup>

A mai fostū totū printre Traci o altā națiune pe care degia Omerū o menționēzā sub numele da *Σιντοί*.<sup>5</sup>

O a treia în Scitia lōngā Marea de Azovū.<sup>6</sup>

Assupra originii și însemnētății acestei nomenclature etnice, cunoscutē în Europa numai gîntilorū pontice, noi vomū reveni auri.

Dēca Sindii locuiau în fața Olteniei pe termulū sudicū allū fluviulū, urmēzā dero cā'n însăși Oltenia, la miđū-locū între celle-l'alte popōre enumerate de cātrā Apolloniū, trebui sā aședāmū pe Graukeni, cari nu mai încapū ațurea.

Argonautica îi pune allături cu Siginii: οὐτε Σίγυνοι, οὐτ' αὖ Γραυκένιοι.

Cu alte cuvinte, ea numēscē Graukeni pe Agatirsii lui Erodottū.

Dērtū de unde acestū nume?

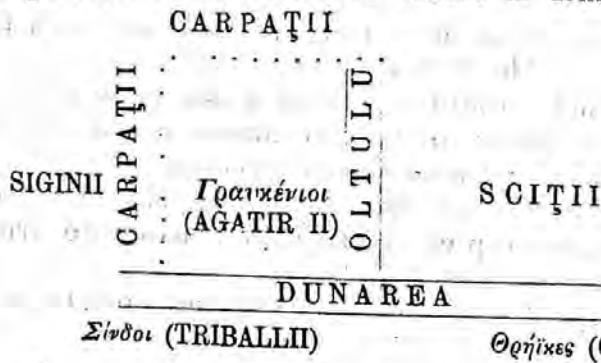
Noi arrētarāmū mai susū cā Eforū, scriitorū contimporēnū lui Apolloniū, numia pe Agatirsii *Καρπίθαι*, adecā *muntēni*.

Acella-și întellesū are și numele *Graukeni*.

Pliniū cellū betrānū ũice cā Scitiī chiāmāu Caucasulū *Gro cas*, cea-ce în limba lorū însemna *albitū-de-nea*: „Scythae Caucasum montem appellavere Groucasum hoc est, nive candidum”.<sup>7</sup>

Sā mai insistāmū ũore cā *Γραυκένιοι* lui Apolloniū sunt unū simplu apellativū din *Groucasus* lui Pliniū?

Astū-feliū topografia poetulū alessandrinū se reduce la urmātōrea schiță:



3) APOLLOD., *Biblioth.*, III, 4, 5.

4) DEKERT, III, 494, nota 3.

5) *Iliad.*, I, 594.—STRAB., VII, fragm. 44. ed. Didot.

6) RAOUL-ROCHETTE, *Antiquités du Bosphore-Cimmérien*, Paris, 1822, in-8, p. 84 etc.

7) *Hist. Nat.*, VI, 19.—În limba samscrită *grōcas* munte: PICTET, I, 131.—Cf. SOLIN., 49.

În această chartă este înse ce-va inessactū.

Pentru a fi bine înțellesi, noi ni permiserăm a ne abatte dela concepțiunea mappografică a lui Apolloniū.

După dēnsulū Dunărea nu curge dela appusū spre resăritū, ci dela nordū spre sudū, formāndū apoi doue brațe, unulū ponticū și cellū-l'altū adriaticū, cari se separă Agatirsii, adecă în sfera Oltulu.

Cursulū Dunării avea pentru poetulū alessandrīnū o direcțiune cam așa :



Puntulū întēlniriī ambelorū brațe, însemnatū cu littera A, este la cataractele dela Orșova.

Intr'unū altū passagiū, în care se lassă la o parte Siginiū, Sindii și Graukeniū, Apolloniū se exprimă și mai clarū în astă privință, zicēndū că cele doue brațe alle Dunării se despartū *la marginea dintre Sciți și Traci*: ἄλλ' ἐπὶ τῶν Θρησκῶν, Σκυθίων τ' ἐπιβήσεται οὖρους...

Nu mai încapē déro nici măcarū discussiunea despre cine vorū fi fostū Sindii sētū Graukeniū, de oră-ce vedemū pusē în giocū numai cele doue ginți mari, alle că-rrora teritorie relative ni sunt forte bine cunnoscute din Erodotū și din successorii sei pēnē la Strabone.

A împinge mai spre occidente puntulū de separățiune allū închipețelorū brațe alle Dunării dincollo de cataracte, arū fi a ne depărta peste mēsură de *marginea Scițiez*, adecă a trece peste littera și spiritulū testulu.

Putemū crede orī-ce ni va plăcē despre Sindii și Graukeni, dētū suntemū siliți a ne opri lōngă Orșova.

Și nemicū, mai conformū cu natura.

Nu mai acolo unde Dunărea își strîmtează malurile, astū-feliū că ochiulū nu-i mai pōte urmări cursulū; nu mai acolo unde o grămadă de stānce din laturī și din fundū se parū gata a astupa comunicațiunea între susulū și giosulū apei; <sup>8</sup> nu mai acolo imaginațiunea se simțea liberă a plāsmui essistința unū altū brațū allū fluviuluī plecāndū nevēdūtū într'o direcțiune oppusă.

Ș'apoi orī-ce dubitū se sterge cândū însuși Apolloniū pune aci doui munți față'n față pe ambele laturī alle fluviuluī, cea-ce nu se pōte referi decātū la puntulū ciocniriī Carpaților cu Balcaniū, adecă nu aiurī unde-va decātū la cataractele dela Orșova.

<sup>8</sup>) O admirabilă descriere poetică a cataractelorū Dunării, estrasă diintr'unū vechiū autorū perdūtū, veți în *SUMAS*, v. *Katarraktai*.



Unu munte este din partea câmpiei Laurium, prin urmare crescutul balcanic, căruia poetul alessandrinu îl dăce *Angurū*: "Αγγουρον".

Cellu-paltu munte se află prin consecință pe termul oppus allu fluviului, adecă Carpați; allu căroru nume figurează în codicil Argonauticei în doue moduri diverse, dertu egalmente caracteristice.

Analisa loru merită unu paragrafu separatu.

### § 67

#### CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASU ÎN APOLLONIU DE RODOSU.

Următorele manuscripte și edițiuni alle lui Apolloniū de Rodosu numescu Carpați *stânca Caucasu*:

1. Unu manuscriptu din Vaticanu;
2. Unu altul totu de acollo;
3. Manuscriptul dîsu Codex Guelpherbytanus;
4. Manuscriptul Medicetū.

Să se observe că unulu din manuscriptele vaticane, codicele guelferbitanū și cellu medicetū sunt dintre cele mai bune, „praestantissimae”, peste totu septe, nu mai multe.<sup>1</sup>

Apoi:

5. Edițiunea florentină din 1496;
6. Edițiunea parisiā dîn 1574.

Aci vomu nota eroși, că prima din aceste doue edițiuni a fostu essecutată după nesce manuscripte perdute, încātu criticil o consideră ca avendū totă valorea codiciloru originalu.<sup>2</sup>

În fine:

7. Vechiulū scoliastu allu lui Apolloniū, care dechiară și ellu că în mai multe manuscripte se citește *Caucasu*.<sup>3</sup>

Față cu nesce codicil escellintū și față cu mărturia scoliastulū, ca și nu mai puțin a doue edițiuni forțe prețuite, *Caucasu* pôte fi privitū mai multū ca admissibilū, și noi amū avē totū dreptulū de a adăoga de pe acumū pe Apolloniū cătră inscripțiunea lui Lersch cea cu „Oltu lōngă Caucasu”.

Acestū dreptū înse devine necontroversatū, cândū se mai constată pe d'assupra că și variantulū, care se găsește într'o sēmă de manuscripte, differă numai în apariță, értu în fondū este unū sinonimū allu *Caucasulū*.

Lectura cea diverginte sună: *Καυλιακοῖο, Καυλιακὸς σκόπελος*, adecă *stânca Caubiacă*.

*Caulica*, prin contragere *Colica*, este unulu din numile celle mai vechi alle Caucasulū asiaticū.

Ecateū, scriitorū anteriorū chīarū lui Erodottū, ni spune că părțile celle mai înalte alle crescutulū caucasicū se chīamă *Κολχικὰ ὄρη*.<sup>4</sup>

De acollo însuși numele *Colchilorū*.

Ecce dertu *Colchida* la Dunăfe nu numai în Ovidiū, dertu și cu doue vecuri mai înainte într'unū altu poetu nu mai puținū celebrū; și totulū provine din aceia că Carpați se chīamau *Caucasu*.

1) WELLAUER, *Apollonii Rhodii Argonautica*, Lipsiae, 1828, in-8, t. I, praef. p. VI.

2) *Ibid.*: „Editiones ex libris manuscriptoris expressae eorumque instar habendae sunt tres, Florentina anni 1496, Aldina 1521, Parisina 1541”.

3) Noi ne-amū servitū de edițiunea lui WELLAUER, citată mai susū, t. 1, p. 220, 223, nota la vers. 324, t. 2, p. 165;

de a lui ENRICH STIENNA, *Apollonii Rhodii Argonauticōν libri IV*, (Parisie), 1574, in-4, p. 189; și de a lui BECK, *Argonauticorum libri quatuor*, Lipsiae, 1797, in-8, p. 317, 319.

4) ΗΕΚΑΤΑΙ *fragm. 186*, în *Fragmenta historicorum graecorum*, rec. Muller; Paris, 1841, in-8, p. 13. — Cf. Steph. Byz., v. *Κῶλοι*.

Limbagiului poetică l-a plăcută mai bine metaforiculu și vagulu *Colchi* decâtu directulu și positivulu *Caucasū*.

## § 68

CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASŪ ÎN IORNANDE, AMMIANU MARCELLINU, PTOLEMEU ȘI NESTORU.

Gotulu Iornande din secolulu VI, citindū unde-va seū aflāndū din aūđite că și Carpații se chiamă *Caucasū*, a agiunsū la ingenioasa conclusiune că Caucasulu se începe în India, apoi trece prin totă Russia meridională și se oprește tocmai la Dunăre, după cumū vedurāmū mai susū și'n Apolloniū, lōngă cataractele dela Orșova: «indeque Scythicis gentibus dorso suo terminum praebens, ad Pontum usque descendit, consortisque collibus, *Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscescens...*»<sup>1</sup>

Ammianu Marcellinu, istoricu latinu din secolulu IV, povestindū invasiunea Huniloru în Dacia, a căriia porțiune orientală aparținea atunci Goșiloru, arată că aceștiia, voindū a se sustrage giugulu cumplitiloru nāvāllitoru, s'au împărțitu în doue tabere: una trecu Dunărea, refugindū pe pământulu imperiulu romanu; cea-l'altă, sub conducerea regelu Atanaricu, după ce în deșertū se încercase a reziste pe malulu appusēnū allū Prutulu, a fostū silită a se retrage în regiunea forte pădurōsă și forte muntōsă numită *Caucaland*: «ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit»<sup>2</sup>

Așa dēru unū segmentū allū Carpațiloru se numia *Cauca*, căci finalulu «land» în tōte limbele germanice însemnă «țerră»: *Cauca-land* — țerra *Cauca*.

Pe lōngă Iornande și Ammianu Marcellinu amū mai putē cita aci pe Ptolemeu, carele pune în Carpați spre resăritū de porțiunea superiōră a Oltulu unū poporū ce-l' dice *Καυκασιοι*.<sup>3</sup>

Inse ceia-ce'i mai curiosū decâtu tōte, este că pēn'n secolulu XII, cu o miă de anū și mai bine în urma diverselorū mărturie de mai susū, Carpații se numia totū încă din cândū în cândū *Caucasū*.

Cronicarul rusu Nestorū, născutu pe la anulū 1056, dice:

«Spre nordū pēnē la marea Pontulu, Dunărea, Nistrulu, și muntii *Caucasiani* «adecă ceț *Unguresci*»<sup>4</sup>

## § 69

URMELE TOPOGRAFICE ALE NUMELUI CAUCASU LA DUNARE.

Este dēru unū faptū inregistratū în șapte fontāne irrecusable, pe lōngă cari Ovidiu e a opta și Strabone o să fie a noua, cumū-că Carpații, începēndū din timpū ceī mai depărtați și pēn'n evulū mediu, se chiamă *Caucasū*, ca și maiestosulu crescētū dela marginea orientală a Europei, cu care ei nu potū avē nici o legătură affară de cea nominală.

Și nu se chiamă astū-feliū numai o porțiune a Carpațiloru, ci sistema intrēgă, ba pēnē și prelungirea'i trans-danubiană, căci:

1. În Apolloniū, *Caucasū* sunt cataractele dela Orșova;
2. În Iornande, de asemenea;

1) *De reb. Get.*, VII

2) *Rer. gest.*, XXI, 3-4.

3) Cea mai erudită debatters a acestei chestiuni aparține d-lui A. ODOBRESCU, *Notice sur les antiquités de la Roumanie*, Paris, 1868, in-8, p. 49-52.

4) SCHAFARIK, *Slav. star.*, 990: «do ponēt'skogo moria na pol'noscanyia strany, Dunai, D'niestr i Kavkai'sinskia gory, rekeze Ugor'ski».

3. In inscripțiunea lui Lersch, *Caucasii* sunt munții Olteniei, seü mai currëndu acei din Muscellü;

4. Totü așa in Ptolemeü;

5. In Florü, *Caucasii* sunt Balcanii;

6. In Ammianü, *Caucasii* sunt munții cei mai apropiati de Prutulü de gïosu;

7. In Ovidiü, *Caucasii* se pare a fi ramura vrãncenã seü din Buzeu, gïudecãndu dupã contestulü: „munții scitici și sarmatici”;

8. In Nestorü, *Caucasii* sunt toți „munții unguresci”.

Ca nume allü Carpaților, *Caucasii* este la noi anteriorü dominațiunii dacice, cãci in epoca lui Apolloniü Oltenia se mai afla încă sub stãpanirea Agatirsilorü.

Dupã spiritulü graiului nostru *cauc* contrãgëndu-se in *coc*, catã sã admittemü ca o urmã supraviuãtuindã a numelui *Caucasii* in privința Carpaților delulü *Cocaniü* din Muscellü, adecã mai-mai in acella-și locü unde ostașulü Mansuetü dintr'o legiune a lui Traianü stetuse in timpulü resbellului dacicü la fluviulü *Oltü lãngã muntele Caucasii*, și mai-mai acollo unde mappa lui Ptolemeü ni aratã poporulü *Cocanenü*.

## § 70

### UNDE LOCUIAÜ SIGINIÜ ȘI AGATIRSIÜ IN EPOCA LUI STRABONE ?

O datã constatãtã cã Carpații se chiãmaü și ei *Caucasii*, devine lesne a corregge unü passagiü din Strabone, care ni spune cã Siginiü locuiaü pe timpulü seü *περι τὸν Καύκασον*, descriëndü apoi in urmãtorulü modü obiceiile lorü :

„Siginiü, in celle-l'alte trãindü persianesce, intrebunțezã nesce cãllușei micü și përoși, cari nu potü duce unü cãllãrețü, dërü se inhamã la cãrruțe, mënãndu-i a-poi femeiele, dedate din copillãriã a acestü meșteșugü, și cea mai bunã in conducerea cailorü își fea de bãrbatü pe cine'i place.”

Affarã de amënuntulü despre femei, restulü s'a vedutü degia in Erodotü, pe cândü Siginiü locuiaü la cõstele Agatirsilorü in actuala Temeșianã, și anume :

1. Trafulü persianescü ;

2. Cãllușei micü și përoși, bunü numai la cãrruțã.

In ñillele lui Apolloniü Siginiü se afflaü totü încă in Temeșiana, cãci poetulü a-lessandrinü îi aședã lãngã cataractele Dunãrii.

Intre Strabone și Apolloniü este unü intervallü de vr'o sutã cincü-ðeci de annü.

Intr'unü secolü și ce-va, cumü ore de s'au strãmutatü Siginiü dela noi din Temeșiana tocmai in Asia la Caucasü, ducëndü cu sine pënë și vița cea micã și përosã de cãllușei?

Bietele lorü cãrrucïore, mënate de intrepide fete și neveste, trebuiaü sã trecã, cãlcãndü sub picïore ori-ce opposițiune, printr'o sutã de felurite popõre scitice, sarmatice și de alte nãmuri, tôte fõrte bellicõse, cari stãpaniaü intregulü territoriu allü Russei meridionale.

E evidente cã *Caucasulü*, unde se duseserã Siginiü, nu este acella din Asia, ci purü și simplu o ramurã a Carpaților.

Omonimitata înșellase pe Strabone,

Invasiunea Dacilorü, intemplatã cu vr'unü secolü și ce-va înainte de Cristü și operatã in direcciunea Temeșianeï, dupã cumü se vedesce din vecinãtatea lorü in acellü periodü de cucerire cu popõrele pannonice Boii și Tauriscii,<sup>2</sup> trebuia firesce sã respingã pe Siginiü, inșe nu in Asia, ci peste Carpați in Transilvania.

*Caucasul* Siginiloră sunt munții Ardélului, unde topografia a și păstrat unele vestigie ale loră pênă astă-zi, după cumă vomă demonstra aluri.

Totă atunci ne vomă convinge că și pe Agatirsă Daciă îi goniseră din Oltenia éroși în Transilvania, ș'apoi mai târziu, degă în urma lui Strabone, ambele popóre de secolă învecinate, Siginii și Agatirsii, au fostă constrânse a înainta susă spre nordulă Europei, nici decumă înse nu s'au întorsă în Asia.

Sub Augustă déro Daciă nu petrunseseră încă în Ardélă.

## § 71

## RESUMATU DESPRE CARPAȚI SUB NUMELE DE CAUCASU.

Passagiuă din Strabone, esplicată în paragrafulă precedinte, e cu atătă mai importantă în casulă de față, cu câtă ilustrulă geografă este ună contestă nedispensabilă, după cumă amă mai spus'ă, pentru înțelegerea topografiei contimpurănului seă Ovidiă.

Acumă încetăză d'ă mai fi enigmă celle două versuri:

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque  
Danubii mediis vix prohibentur aquis.

Elle se traducă și se esplică astă-felit:

«De Iazigi și de *Caucasianii* (muntenii din Carpați), de popóre trans-montane (Agatirsii, Siginii etc.) și de Geții, abia ne apără apele Dunării.»

Intr'ună cuvântă, ca și'n Apolloniă, ca și'n Strabone, ca și'n Ammiană, ca și'n Iornande, ca și'n Nestoră, ca și'n acea inscripțiune a lui Lersch ce nă-a servită dreptă punctă pe plecare în acestă analiză, numele Carpaților în Ovidiă este: *Caucasus*.

Sunt multe și interesante consecințele ulterioare ale acesteia descoperiri, pe cari noi de astă dată nu le vomă atinge, fiindă foarte depărtate de obiectulă strictă allă studiului de față.

Nu cumă-va la Dunăre, printre bogatele năssipuri metalice ale Olteniei, va fi fostă însăși *Colchida* cea cu lână de aură a Medeei, ținta practică a expedițiunii cellei mercantile a Argonauților, încâtă tocmai de aceia tradițiunea ellenică, culésă de cătră Apolloniă, va fi făcută pe acești să căllătorésă pe la cataractele dela Orșova?

Nu cumă-va totă în bassinulă danubiană, cea mai scurtă calle comercială între Oriinte și Europa centrală, trebui căutată *Caucasulă* primulă civilisatoră allă continentuluiă nostru, acella ce răpise foculă lui Gîoue și din focă a născută industriă?

In epoca lui Traiană, adecă a memorabilei inscripțiunii cu Oltulă «secus montem Caucasi», Martială scriea unui amică care pleca spre Dunăre, că *in terra Getiloră o să găssescă stâncă lui Prometeu*:

Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,  
Et Getici tuleris sidera pigra poli;  
Ecce Prometheus rupes, et fabula montis,  
Quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis...<sup>1</sup>

Cândă va fi vorba despre elementulă semitică în Dacia, vomă reveni...

Amă isprăvită acumă cu opera lui Ovidiă.

1) MART., *Epigr.*, IX, 46. — Despre rollulă Dunării de glosă în civilizațiunea europeă dintr'ă epocă pre-istorică,

vedi căte-va observațiuni foarte nemerite în ROUGHMONT, *L'âge du bronze*, Paris, 1866, in-8, passim.

Dela Augustu pêne astă-zi nu s'a schimbatu nimic fundamentalu în climatologia și topografia Munteniei; după cumu nici mai'nainte nu se schimbasesc nimic în intervallulu aprópe semi-millenariu dintre Erodotu și Ovidiu.

Oltulu n'a încetatú atunci, și nu scimú decá va inceta vre-o datá, de a divide Terra-Románescá în doué mari regiuni fórté caracteristice, dintre cari în cea d'a-drépta fluviulu precumpènesce plaíulu assupra câmpiei, pe cândú in cea d'a-stanga câmpia precumpènesce assupra plaíulu, insoțite ambele aceste precumpéniri op-puse de câte o seriá diversá de condițiuni atmosferice și tellurice, tóte împreună concurrându a desvolta unú altú tipú materialú și moralú spre appusú de Oltú și altulú spre resáritú, chiárú cândú territoriulu întregú e locuitú de nesce popóre eșite primitivamente, ca Dacií și Geții séu ca Sciții și Agatirsii, din câte o singurá tulpină.

În regiunea cis-olténa, arteria comercialá a Dunárii reduce depártata ramurá ost-carpatiná la unú rollú absolutamente secundarú, cáci tótá activitatea umaná, productivá séu improductivá, fie industriusulú Grecú séu grossolanulú barbarú, se îndesá acolo spre țermulú danubianú, unde perú apoi pe nesimțite, séu se piticescu în nesce vizuine subterrane, prin miasmulú mlascinelorú, prin frigú și arșiță, prin torrente de noui năvălitori, Sciții, Sarmații, Goții, Hunii, Avarii, etc. etc., pe cari nimic nu-i popresce în calle pe unú șesú descoperitú de pretutindení, arená a unei lungi succesiuni de popóre bellicóse ínse lipsite de vitalitate.

În regiunea trans-olténa, scutită de mortiferele bălți mixte, Dunărea împacă industria fluvialá cu sănătatea muntósá prin cununiá cu Carpații, allú cărorú ânghiú nord-vesticú dela Cóstá-Câineni pêne la Orșova se aflá aci cu totulú în affará de drumulú invasiunilorú, fie din Appusú séu din Resáritú, cáci punctulú obiectivú allú barbarilorú fiindú totú d'a-una bogatele provincie grece, năvălitorií orientalií petrundeau la dênsele prin Moldova, cei occidentalií prin Ungaria, lăssându unii și alții pururea la o parte Oltenia, unde li-arú fi fostú cam anevoia de a străbatte și altmintrea de gróza unei pozițiuni naturale dintre cele mai întárite prin stânce și ape, încátú locuitorií de acolo, de nteitú Agatirsii, apoi Dacií, în fine Românií, mulțumitá condițiunilorú economice, igienice și strategice cellorú mai priincióse, au pututú într'unú spațiu territorialú fórté restrînsú să agfúngá successivú la unú gradú înaltú de resintință vitalá.

Immutabilitatea naturei fisice s'a resfrântú pêne la unú punctu în însași nomenclatura topicá, astú-feliú că unú munte din Muscellu ni mai amintescce numele *Caucasú* allú Carpațilorú într'o seriá de fontáne istorice de'nainte și de după Cristú, între cele-l'alte în Ovidiu și'ntr'o superbá inscripțiune traianicá relativá tocmai la porțiunea superiórá a Oltuluí, carele și acesta se numescce astá-zi precumú se numia sunt acumá doué mií de anni în poetulú romanú Naevius; Giulú este *Sil* allú Dacilorú, *Cerna-Diorna*, Gilortulú — *Sil-arta*, *Giomartilulú* — *Sil-martira*; Motrulú e *Mutria* din Ptolemeu și de pe Tabla Peutingerianá; pêne și mitutellulú Gialeșú, unú peréuțú aprópe invisibilú, essista degia sub actualulú séu nume *Salas*; și decá limba románá n'a conservatú primordialele numiri alle riurilorú din câmpia, causa este că străbunii nostri au începutú s'o cunnóscá fórté târđiu, abia pe la secolulú VII, gássindú acolo anume pe Slavií cei cu Dâmbovița, Ialomița, Cricovulú, Ilfovulú etc., éru pêne atunci naționalitatea „daco-romaná” se născuse, crescuse și se formase definitivamente în plaiú.

și numai în plaiu, încâtă chiară fluviile celle cõmune tuturor zõnelor țerei, noi le scimă așa cumă se diceă: din vechime exclusivă la runte: *Danubius*, nu „Ister”; *Alutus*, nu „Maris”; *Giuu*, nu „Arabon”; *Argeșu*, nu „Mariscus”.

În fine, decă artă voi cine-va să restabilească mappă etnografică a Munteniei în decătă să așede pe Daci în Oltenia și n Temeșiana, pe Sigin și pe Agatirsi în ambii țermi ai fluviului o amestecătură de Sciți și Sarmati cu predominarea înse-

## EPOCA FORMAȚIUNII LIMBEI ROMÂNE.

### § 73.

#### IMPORTANȚA FILOLOGIEI ÎN ISTORIA.

„Agține” câte o dată o litteră pentru a caracteriza o națiune.

Luândă în mână o carte englesă, va fi cine-va surprinsă de a întimpina mereu figurândă isolată câte ună *I*, care nu pôte forma nici ună nume propriu, și totuși ellă predominesce prin mărime asupra tuturor litterelor învecinate.

Acestă grandiosă *I* însemneză: „eu”.

Individualismul atăt de pronunțat în totă natura Anglesului s'a resfrânt și n ortografiă.

Este unicul popor în lume, căruia să-i fi putut veni ideia de a scri *eu* cu o litteră capitală.

Cu câtă mai multă totalitatea lessică și grammaticală a unei limbe trebui să fie pentru ună căugetătoră o nescată comoră de revelațiuni asupra întregii dezvoltări a unei naționalități în timp și n spațiu.

Astă-đi nu mai e permisă fără limbistică, fără o cunoscință intimă cu Bopp, Pott, Schleicher, Curtius, Corssen, Kuhn etc., a face ună singură pasă seriosă în limpedirea periódelor cellore obscure din annalele poporelor; și negreșit că cea mai deplină dreptate avea d. Rösler, cândă a formulat următorea fericită propozițiune.

„Decă Românii au trăit în adevăr începândă dela Traian pe țermul nordic al Dunării; decă ei n'au venit aci târziu în evul mediu din Dacia lui Aurelian; decă ei sunt noui seii vechi în actuala loră patriă, aceta cată să se cunoscă din limba română”.

D. Rösler susține că imperatul Aurelian de frica Goților a scos din Dacia Traiană în secolul III pe toți Românii pene la unu, ducându-i acolo unde se afflă așa numiți Macedo-romani, ș'apoi degia o parte dintre acesti din urmă, întorcându-se pe țermul nordic al Dunării abia pe la anul 1200, vor fi dată naștere naționalității daco-române.

Cu alte cuvinte, Maghiarii, Serbii, Sașii, sunt toți mai indigeni decătă noi la póllele Carpaților.

D. Rösler își basază asserțiunea pe două considerațiuni filologice:

1. Assemenarea între limbele română și albanesă;
2. Lipsa de elementu gotic în graul român.

1) *Român Stud.*, 121 et seq.

Ambele aceste puncturi, pe cari d. Rösler se mulțumesc a le afirma, noi din parte-ne le vom demonstra pe larg, fiindcă ele ne conduc la o concluziune diametralmente opusă.

## § 74.

## D. RÖSLER ȘI CE ROMĂNEȘCE?

D. Rösler dice: decă Români n'arū fi petrecutū vécuri întregi peste Dunăre în vecinătatea Epirului, limbele română și albanesă nu n'arū offeri atâtă asemănare.

Inse care anume să fie *natura* acestei asemănări? — d-sea nu n'—o spune.

Este o nenorocire pentru d. Rösler de a sci pré-putinū romănesce.

Éccē o probă dintre cele multe :

„Mă surprinde — dice d-sea — cuvântul *Sirte-Margarite* din doșnele române ale lui Murray, și eu creșu că ellū correspunde pe deplinū noțiunii *Sirtje* a Samoiedilor; după cum și maledicțiunea romănescă astă-đi de totū ne'nțelegibilă s.... mi se pare éroși a fi numele demonului la némuri uralice : *Schitkir* sēu *Tschitkir*.”

Cuvântul însemnatū cu mai multe puncte, lassū să se citescă g'ostū în notă<sup>1</sup>, ne-findu-ni permisū a'lū băga în testulū romănu.

O trivialitate turcă dintre cele mai necuviincioșe, întrodusă la noi în nefasta epocă fanariotă și pe care nu cutedă a o reproduce nici ch'iarū dicționarele limbei ottomane, d. Rösler o preface într'o maledicțiune, o maledicțiune romănescă, o maledicțiune atâtă de antică încâtū nici întellesulū nu i se mai cunnosce, ș'apoi allérgă după origine tocmai la mitologia finnesă!

De altă parte, luândū pe *inșiră-te-mărgărite*, compusū din verbulū *inșiră* la imperativū, din pronumele *tu* în accusativū și din substantivulū *mărgăritū* la vocativū, câte-trelle fórte latine : *in-seriem te (dispone) margarite*, espressiune poporană a unei limbuție fără capū și codă, d. Rösler izoléză pe „inșiră-te”, își închipuesce că-ī o singură radicală, o metamorfoséză în *sirte*, și se răpede cu ea dreptū peste Urali!

Cu unū asemenea metodū de a commenta naționalitatea română prin Samoiedī, noi ne mirămū că d. Rösler a uitatū unū lucru și mai ingeniosū.

În dialectulū samoiedicū dela Obdorsk din fundulū Siberiei codrulū se ch'iamă *pidira*<sup>2</sup>.

Éccē déro — trebuia să esclame — éccē déro de unde s'a născutū romănescă *pădure*!

Și totuși, ori-câtū de ciudată arū fi coincidența materială a ambilorū terminī. filologia modernă, care urmăresce desfășurarea fonetică și istorică totū-o-dată a fie-cării vorbe<sup>3</sup>, demonstră că a noastră *pădure* derivă din *padules*, o formă romanică a latinului *palus*, baltă, italianesce *padule*<sup>4</sup>; éru pe lóngă filologiă mai vine și Columna Antonină, arătându-ni cu plasticitatea sculpturei că bălțile danubiane din epoca colonisării romane erau în adevérū nesce *păduri* în tótă puterea espressiunii, în a cărora vegetațiune se ascundeau barbariī în timpū de resbellū<sup>5</sup>.

1) *Ibid.*, 259 : „Aufgefallen ist mir noch die *Sirte* „*Margarite* in einem Volksliede das Murray erzählt, und ich finde, dass sie durchaus den Vorstellungen von den „*Sirtje* bei den Samoieden entspricht; endlich scheint mir uralisch auch das walachische jetzt gänzlich unverständene Verwünschungswort *siktir*, da wir bei uralischen Stämmen den bösen Geist *Schitkir* oder *Tschitkir* finden“.

2) KLAPROTH, *Mémoires relatifs à l'Asie*, Paris, 1826, in-8, t. 2, p. 33.

3) MAX MÜLLER, *Lectures on the Science of Language*, London, 1864, in-8, t. 2, p. 243 : „sound etymology has nothing to do with sound“.

4) CIHAC, *Dict. d'étymologie daco-romane*, Francfort, 1870, in-8, p. 189. — Cellū ánteiū o spusese SESTINI, *Viaggio per la Valachia*, Firenze, 1815, in-8, p. 9 : „pădure o paduri in valaco, che deriva da Palus“.

5) *Columna Antonina*, ed. Bartoli, tab. 30, 32 etc.

Necunoscându limba română, care să fi fost criteriul d-lui Rösler pentru a conchide că ea semănă cu cea albanesă?

O ecuațiune între unu  $x$  și unu  $y$ .

LATINISMULU RELATIVU ALLU LIMBELORU ALBANESA ȘI ROMANA

Limba albanesă e plină de reminiscențe latine.

Éccē essentialmente unu punctu de asemănare cu grafulu român.

Urmézá inse de aci că Albanesii voru fi împrumutatu latinismele lorū dela Români?

Să cercetăm.

Albanesii dicu *tra* (trabs), *mic* (amicus), *poste* (post), *armic* (inimicus), *kembe* (gamba), *vittore* (victoria), *lume* (flumen), *binjac* (bignus), *gorg'e* (gurges), *ktint* (centum), *gric* (grex), *g'ind* (gens), *pendohem* (poenitet), *spereig* (spero), *case* (causa), *turpe* (turpitude), *fat* (fatum), *fer* (inferna), *cater* (quatuor), *crcoig* (creo) etc.

Aceste vorbe atât de latine, ôre cumu putea să le fi datu cui-va Daco-românicu chiaru în epoca lui Traianu, bună-ôra *flumen*, *bignus* seu *fatum*, de vreme ce esprimă acellea-și idee prin alți terminii nu mai puțin latinii: *gemenu* (geminus), *riu* (rivus), *sôrte* (sors); éru câtu despre *cater*, și unu copillu va recunósce că s'a formatu din *quatuor*, nu din *patru*.

Albanesii dicu: *kercoig* (quaerito), *ktarc* (circus), *kertoig* (certo), *ktepe* (cepa), *ktiel* (coelum), *ktinite* (vicinitas) etc.

Bănu-se-va că le-au luatū din romănesce: *a cercela*, *cercu*, *a certa*, *cépă*, *ceru*, *vecinătate*, prefăcându numai sonulu *ce* în *k*?

Atunci de ce în șicerile turce *kraderre*, *krair*, *kracmac*, *kralem*, *krardac*, *krarșaf*, *krac*, *cisme*, *ciflac*, *cift* etc., au lăssatu pe *ci* intactū, neprefăcându-le în *kraderre*, *krair*, *kracmac*, *kralem* etc.?

De ce vorbele slavice *kras*, *cete*, *ctudit*, n'au schimbatū de asemenea în *kras*, *ktele*, *ktudit*?

În sferșitū, de ce au conservatū *ce* și *ci* în cuvintele împrumutate în adevêrū dela Români: *ctarc* (circulus) și *ce* (quid)?

Grecii numai în classica anticitate esprimău pe *ce* și *ci* latinū prin  $\kappa$ : *Kikéron* (Cicero), *Kinnas* (Cinna), *Skipiôn* (Scipio), *Kéthegos* (Cethegus), *Kelso* (Celsa), *Kéntrones* (Centrones), *Kirkaiôn ôros* (Circaeus mons) etc., pe cându în evulu mediū îi vedemū șicându: *tzélestoinos* (caelestinus), *tzentogála* (centrum gallinae), *tzermonia* (ceremonia), *tzékri* (circulus), *tzéptos* (certus), *tzikouréa* (cicoria), *tzibélis* (civilis) și altele.<sup>1</sup>

Cumu-că la vechii Români *ce* și *ci* se rostiau în realitate *ke* și *ki*, precumu le-au și transpusū Ellenii și Albanesii, ér nu după cumu le-au modificatū mai târșiu Români și Italianii, probă este că lătinescce se scriea ecalmente *squilla* și *scilla*, *coqui* și *coci*, *caeso* și *kaeso*, încâtū unu-filologu modernu cere să se citescă și astăđi *kenis* pentru *cinis*, *kervus* pentru *cervus*, *kitus* pentru *citus* etc., numindū or-ice altă pronunțiațiune: «unu detestabilu inorganismu.»<sup>2</sup>

1) DU OANGÉ, *Gloss. med. graec.*, 1565—1569.

2) CHAVÉE, *Lexicologie indo-européenne*, 21.

— O admirabilă demonstrațiune despre  $c=k$  la Români,

ÎN OORSEN, *Ueber die Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache*, Leipzig, 1868—70, in-8, t. 1, p. 44—50.



Aşa dero *k* în locu de *ce* și *ci* constituă la Albanesi, ca și la Greci, unu archaismu latinu cu multu anterioru cunnoscinței Epirulu cu Turcii, Slavii și Românii.<sup>3</sup>

Albanesii au *vetere* (vetus, veteris), *virg'inese* (virgo, virginis), *latere* (alter), *riete* (rete) etc., pe cari nici într'unu chipu nu le-au pututu lua dela Români, în graiul nostru toate aceste vorbe fiindu mai puțin classice: *vechiu*, la Macedo-români *vectu*, nici o dată *vetere*; *vergură*, nu *vergină*; *altu*, nu *altere*; *rețea*, nu *rete*; ș'apoi părinții nostri nu le-au formatu astu-feliu prin vr'o posterioară corupțiune provincială, ci așa le-au și moștenitu, precumu probază italianulu *vecchio* și sonulu *u* pentru *i* în *vergură*.

Albanesii au adverbulu *fort* și adiectivulu *forte*, correspondendu cellu ânteu cu latinulu *fortiter* și cellu-l'altu cu *fortis*, pe cându Românulu nu posedă decâtu unu *forte* pentru ambele casuri, întocmai precumu noi dicemu *frumosu* pentru *pulcher* și *pulchre*, *adeveratū* pentru *verus* și *vere* etc., mulțumindu-ne cu o singură formă adiectivo-adverbială.

Sperăm a fi convinșu pe d. Rösler, că limba albanesă este unu dialectu neo-latinu cu totul neattârnatu de dialectulu neo-latinu allu Românilor; unu dialectu mai anticu, fiindu că Albania întregă devenise provinciă romană cu unu secolu înainte de crâncena luptă a lui Traianu cu Decebalu; unu dialectu înse fără comparațiune mai săracu în elemente latine, de oră-ce colonisarea romană nu avusese acolo acellu caracteru compactu și sistematicu, prin care s'a distinsu ea pe țermulu nordicu allu Dunării.<sup>4</sup>

Ambele aceste dialecte se mai întelnescu prin punctulu forte importantu de a fi traco-latine, cea-ce sub privința hematologică, adică a înrudirii materiale, apropiă pe Români de Albanesi mai multu chiaru decâtu de Italiani, cu cari noi suntemu încuscriți numai după tată, pe cându cu cei-l'alți ne lovimū după amendouă părinții.

#### § 76.

#### TRACISMULU RELATIVU ALLU LIMBELORU ALBANESĂ ȘI ROMÂNĂ.

Numeroșa ginte pan-tracică, stăpână într'o vreme peste mai totă peninsula balcanică și mai totă Asia-mică, se împărția în două ramure forte mari, cea tracică propriu disă și cea illirică; prima din elle ocupându regiunea despre Pontu din teritoriulu communt, cea-l'altă regiunea despre Adriatică, fie-care subdivisă într'o mulțime de naționalități și triburi purtându diferite numi: Frigiani, Bistoni, Bessi, Ciconi, Crobizi, Odrizi, Peoni, Sapei, Sinti, Trausi, Geți, Daci, Triballi, Mesi, Macedoni, Epiroți, Arupini, Bulini, Daorsi, Enchelei, etc. etc. etc.

Albanesii sunt unica posteritate actuală directă a ramurei illirice, ca și Românii a celei tracice propriu disă.

3) Noi ne mirăm, cumu de a pututu respectabilulu ca-  
nonicu OTTAVU, *Principie de limbă*, Blasiu, 1866,  
in-8, p. 68, să se potionească a dice că și Macedo-românii  
să pe *k* în locu de *ci* și *ce*, adducându dreptu probă  
cuvinte, din cari unul, *pescu*, nu este la loculū seū, fi-  
indū vorba despre *ce* și *ci*, nu despre *cu*, êrū celle-l'alte  
doue, de totū anormale românease, sunt luate dela Alba-  
nesi: *pakie* și *ghinta*.

4) O observațiune forte giustă în SCHUCHARDT, *Der  
Vocalismus des Vulgärlateins*, Leipzig, 1868-8,  
in-8, t. 3, p. 49: „Dass das Vulgärlatein in Epirus sich  
als ein bestimmter Dialekt entwickelt habe, geht aus der  
Natur der Sache hervor; dass dieser Dialekt mit demje-  
nigen, welcher in seiner heutigen Gestalt als Walachisch  
auftritt, im Wesentlichen identisch ist, bedarf des Bewei-  
ses“. — Cf. SCHUCHARDT, *Albanisches und Roma-  
nisches*, in KUHN, *Zeitschrift für vergleich.  
Sprachkunde*, t. 22, Berlin, 1871, p. 241-302. — Cf.  
DIEFFENBACH, *Ueber die jetzigen romanischen  
Schriftsprachen*, Leipzig, 1831, in-4, p. 16-20.

Cum că Illirii și Tracii propriu-ziși vorbii același limbă fundamentală, dovedă este nu numai că scriitorii antici îi confundă mereu unii cu alții, dărui mai logică celle mai complicate probleme din nomenclatura dacică și din limba dacolatina.

Astă-feliu în paragrafi precedentii noi vedurăm degia la Albanesi cuvinte emnamente dacice, ca *diorna*-negru seu *borda*-locuință suterrană.

Acı vomu mai da unu esemplu fôrte interessantu, affară de acellea ce vortu mai urma din cându în cându în cursulu opereı de față.

## § 77.

## ORIGINIA NUMELUI „DUNĂRE.”

Samonicus, scriitoru romanu cu unu secolu posterioru lui Traianu și carele poseda pe atuncı o bibliotecă de 60,000 volume, încātu avea la dispozițiune mai totu ce se va fi scrisu vre-o dată pêne la densusu, đice că tracicese *Danubius* însemnă „purtătoru de nori”: *Δανούβιον δὲ τὸ νεφελοφόρον ἐκεῖνοι καλοῦσι πατρίως.*<sup>1</sup>

La Albanesi norulu se chiamă *re*.

In tôte limbele indo-europee radicala *da* esprimă ideia de a *da*, de unde o formă participială *dan* seu *dana*.

*Dana-re*, „dându nori”, ecce dero numele tracicu din care Românulu a făcutu *Dunăre* și pe care Samonicus lă tradusă cu atātu mai correctu prin *νεφελοφόρος*, „purtătoru de nori”, cu câtu în unele limbe ariane, la Celți bună-ôră, primitivulu *da* capetă anume înțellesulu de „a purta”.<sup>2</sup>

Totu limba albanesă ni esplică de ce Grecii, Romanii și Germanii au terminat numele acestui fluviu prin *β*, pe care nulă au Români.

Albanesce *re*, noru, admite în unele casuri unu *v* de'nainte: *vre*,<sup>3</sup> cela-ce probeză că nu este decātu o contractiune din zendiculu *awra*, modernulu persianu *abr*, curdiculu *awreh*, tôte acestea însemnându de asemenea „noru”<sup>4</sup> și producându la vechii Persiani unu nume propriu *Αβραδάτας*, „datu de nori”.<sup>5</sup>

Norulă chiamându-se albanesce *re* și *vre*, *Δανούβιος* ellinu, *Danuvius* latinu și *Donau* allu Germaniloru, dela cari au împrumutată apoi Slaviu pe *Dunava*, Maghiarii pe *Duna* etc., provinu dintr'o formă collaterală *Dana-vre*.

Româniu singuru înse au reținutu, pe caracteristiculu *re*, în care se coprinde însăși chiăia enigmei.

Și au reținutu nu numai atata, dărui pêne și interesantulu blăstemu poporanu: „battă-te Dunărea!” carele pe de o parte se potrivește atātu de bine cu ideia unui „purtătoru de nori”, eru pe de alta, ni aduce a-minte că la Daci giurământulu cellu mai sacru era legatū cu solemnitatea de a bé apă din Danubiū<sup>6</sup>, încātu „purtătorulu de nori” pedepsia apoi pe sperguri: „îi bătea Dunărea”.

Românulu nu đice: „battă-te Oltulu”, „battă-te Siretulu”, „battă-te Prutulă”, ci numai *battă-te Dunărea!*

1) AP. LYDUM, *De magistr. rom.*, III, 32.

2) GLÜCK, *Die bei Caesar vorkommenden keltischen Namen*, Muenchen, 1857, in-8, p. 99:

„doen, doan, portare, ferre”.

3) HAHN, *Alb. Stud.*, Lex. 107.

4) JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, in-4, p. 35.

5) HYZIG, in BROKHAUS, *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, Leipzig, 1847, in-8, t. 9, p. 760.

6) AUFIDIUS MODESTUS, ap. PHYLARG., in *Virgili Georg. II.*

Astă-feliu, mulțumită limbei dacice, restaurate prin confrunțarea dialectului epiroto-latinu allu Albanesiloru cu dialectulu traco-latinu allu Românilorū, se înlătură în rubrica unor simple coincidențe fonetice etimologia generalmente patronată a *Dunării* dela samscrito-zendiculū *dānu*, osseticulū *don* — fluviū, pe care'lu au și Româniū într'o accepțiune deminutivă<sup>7</sup>, precumū se respinge nu mai puțin și derivațiunea dela celticulū *dana-vitezū*.<sup>8</sup>

## § 78.

## CONCLUȘIUNEA DESPRE ÎNRUDIREA ROMÂNILORŪ CU ALBANESII.

Post-punerea articolului definitivū, identitatea genitivuluī cu dativuluī, timpulū viitorū espresū cu agiutorulū ideeī *vorū*, formațiunea numeralelorū dela 11 pēnē la 19 prin întrepunerea unuī *supra*, și o grămadă de alte particularități grammatice sēu lessice, pe cari le vomū desbatta cândū vomū avē a restaura dialectulu dacicu, ne vorū adduce eroși și eroși la rezultatulū dobânditū mai susū, și anume:

*Limbele română și albanesă sunt doue dialecte d'o potrivă traco-latine, dezvoltate însefie-care pe o calle individuală nedependinte.*

Fără a se mișca unū din Dacia Traiană și alțiī din Epirū, Româniū sēu Dacolatiniū și Albanesiū sēu Epiroto-latinū sunt și nu potū a nu fi legați printr'o estrema asemēnare limbistică, de oră ce provinū unū și alțiī din elemente romanice și elemente tracice, amestecate înse în diverse epoce, prin diverse dialecte, cu diverse dose și sub diverse condițiuni climatologice.

## § 79.

## ORIGINEA CUVĒNTULUI „HOȚŪ”.

Dacă Daco-româniū — dice d. Rösler — nu s'au clintitū de pe țermulū nordicu allu *Dunării*, affară negreșitū de porțiunea cea strămutată de cătră imperatulū Aurelianū și din care se trage începutulū actualilorū Macedo-româniū, cumū atunci de nu essistă în limbă română nici o urmă gotică, precumū nici în limba gotică nu essistă nici o urmă română?

Nu essistă! nu! repețimū și noi după d. Rösler.

Nu este nu numai unū gotismū la Româniū sēu unū româniismū la Goți, dēru nici măcarū unū cuvēntū despre Goți.

S'a țisu adesea, și de'mpreună cu alțiī vomū fi affirmat'o și noi altă dată, cumūcă vorba română *hoțū* arū fi o reminiscință a dominațiunii gotice în Dacia Traiană.

Studiulū ulteriorū ne face a renunța la acēstă etimologiă.

Inițialulū *h* este la Româniū o ușoră aspirațiune cam analógă cu a Grecilorū sēu cu *hi* allu Armenilorū, astă-feliū că poporulū rostesce d'o potrivă *hrăpire* și *răpire*, *harapū* și *arapū*, *heleșteū* și *eleșteū*, *hotariū* și *otariū*, *hoțū* și *oțū*.

Unū asemenea *h* nu se nasce din durulū *g*, mai allestū de'naintea unei vocale. Dēru mai este ce-va.

Luândū pe rōndū tōte vorbele române monosilabice cu finalulū *ț*, pentru a constata valōrea etimologică a acestuia din urmă, ne încredințamū că ellū derivă, affară de regularulū sēu prototipū *ti*, din: *te* (*puteus*—*puț*), *sp* (*crispus*—*creț*), *ss* (*sessus*—*jeț*), *que* (*laqueus*—*laț*), *chi* (*brachium*—*braț*), *thi* (*struthio*—*struț*) etc., adică totū d'a-una din doue consōne din cari una e *s*, ori dintr'o consōnă sēu doue urmate de unū *i* sēu unū *e*, nici o dată înse dintr'o consōnă nesibillată izolată.

7) *Lex. Bud.*, 195 : „Donū, canalis potatorius, die Trankrinne”.

8) *etox. op. cit.*, 91-2.

*T* din *Got* e totu atâtu de netrtransformabilu în *t* din *hoț*, precum de netrtransformabilu e *g* din cellu ântâtu în *h* din cellu altu douilea, încâtu definitivamente *hoțulu* și *Gotulu* sémână unulu cu altulu numai dora prin littera *o*.

De unde înse derivă în realitate acéstă misterioasă monosillabă? Lessiconulu Budanū propunea o derivațiune din latinulu *hostis*; înse tôte limspaniolesce *hueste*, italianesce *oste*, proventalesce *host*, portugesesce *hoste*<sup>1</sup>, așa că n'a remasū în *hostis* nici o portiță deschisă pentru *hoțu*.

Să căutâmtu auri.

Intr'o cronică francesă noi citim următorulu passagiū relativu la secolulu XIII: „Imperio regis Ludovici Hutini, quo nomine prisca lingua nostra turbulentus significatur.”

Adecă:

„Sub domnia regelu Ludovicu, supranumittu hutin, ceta-ce în vechia noastră limbă însemnăză turburătoru.”

Apoi într'unu actū din 1363:

„Jehan, dit Vyanne, risseur, brigueur, hustineur, mal et outrageux parleur.”

Ca ideia, noi întrebâmtu decă nu e vorba de ceta-ce se chiamă romănesce *hoțu*?

Ca formă, *hust* francesu, compusū din doue consone din caru una e *s*, correspunde perfectamente cu allu nostru *hoț*, cu atâtu mai allesu cându într'o mulțime de vorbe române ne întimpină ecuațiunea între *st* și *t*, negreșitu prin intermediulu metatesei *ts* din *st*, bună oră: *șiră*—*stilla*, *folu*—*stola*, *mașu*—*μαστός* etc.

Și totuși acéstă interesantă șicere nici Români n'au luat'o dela Francesi, nici Francesi dela Români, ci în ambele țerre ea s'a născutu spontanamente din cauza unu strigătu.

În Franca, după cumu o demonștră prin șecimi de documente Du Cange,<sup>5</sup> poporul era datoru să allerge după *hoțu* țipându și trâmbitându.

În latinitatea din evulu mediū acéstă se chiamă *hut-esium*, de unde a remasū în limba francesă *huée*, care nu differă întru nimicū de romănulu *huțelu*<sup>4</sup>, încâtu urmăză naturalmente că și părinții nostri aveau același obiceiū, înșoțitu de aceleleași strigăte: *hu! ho!* francesesce *hutz!*<sup>5</sup>.

Aceste esclamațiuni o dată devenindū caracteristice la gona făcătoriloru de rellē și stereotipându-se „pro eo multitudinis clamore incondito, quo latronem seu in ipso crimine deprehensum, seu fugientem ac latitantem, pagani omnes tenentur insectari ac prosequi, donec comprehendatur et in iudicis manus tradatur”<sup>6</sup>, nu numai era cu putință, ci chiaru trebuia să se nască în Franca *hut*, *hutin*, *hust*, *hustan*, *hustineur*, eru în Romănia *hoțu*.

Să se noteze unu lucru.

După cumu pentru țerrani era *hoțu* acela pe care 'lu huțduțu dênșu, totu așa pentru făcătoriu de rellē, din punctulu lorū de vedere, eratu *hoțu* acela ce-l huțduțu.

Eccē deice în argotulu tălărescu din evulu mediū țerrani se numia *hoțu*: „hutz—rusticus”.<sup>7</sup>

1) CIHAC, *Etymol. daco-romane*, 184.

2) Ambele testuri în DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, III, 736.

3) *Ibid.*, 736, 725, 724, 726.

4) *Lex. Bud.*, 267: „huiescu, batgiocorescu, strigu; huu pe cine-va ca și pe porci, illu șueru, illu șuaru, clamore et sibillis quem explodo. — Huiețu, strigare multă asăupra cui-va, multitudinis inconditus clamor, explosio, exsibillatio.”

5) Vita Ludovici Pii anno 840, ap. DU CANGE, III, 724: „dixit bis: hutz! hutz! quod significat: foras! foras!”

6) DU CANGE, III, 725.

7) BONAVENTURA VULCANIUS. *De literis et lingua Getarum sive Gothorum*, Lugduni, 1597, in-16, p. 108.

Acastă considerațiune este decisivă pentru a proba originea curată onomato-peică a cuvântului „hoțu”, înlăturându orice altă etimologie, fie câtă de plausibilă în apărință.

Unu avocatū românū din Temeșiana, într'unū articolū fôrte paradossalū, asupra căruia ni atrage atențiunea d. profesorū dr. V. Glodariū din Brașovū, adduce ca o probă despre derivațiunea *hoțului* din *Gotū* că :

„In Banatū pêne în ziua de astăzi cândū vine vre-unū Némțū prin sate romănesci, se iewă copii după ellū și strigă dreptū semnū de battū-giocură: Némțū! Némțū! *Goto-Frénțū!* și totū mai departe făcendū versuri de battū-giocură, parte rușinose, la fie-care sentință de douē versuri în cădință repețescū: Némțū! Némțū! *Goto-Frénțū!*”<sup>8</sup>

D. Simeonū Mangiucă, care ni-o spune acēsta, cumū ôre de nu observă că es-clamațiunea este „*Goto-Frénțū*”, êrū nu „*Hoțo-Frénțū*”?

Cu alte cuvinte, ea demonstră, într'o opozițiune diametrală cu opiniunea d-selle, cumū-că *Gotū* în gura poporului românū n'a pututū să trecă în *hoțū*.

Să nu mai *hoțimū* déro pe Goți, cari n'au pututū să fure delā noi, precumū vom vedē îndatā, nici măcarū douē litere dintr'o vorbă!

### § 80.

#### TEORIA LUI IONU MAIORESCU DESPRE ROMANISME LA GOȚI.

Reposatulū Ionū Maiorescu credea că a datū peste patru *românisme* în testulū goticū allū lui Ulfila:

1<sup>o</sup> Numele Romanilorū: *Rumoneis*, *Rumonim*, correspundēndū formei române poporane *Rumânū*;

2<sup>o</sup> *Hausjan*, dela românulū *auzire*;

3<sup>o</sup> *Aljar*, românescē *atire*, mai correctū *altire*, francesescē *alleurs*, latinescē *aliorsum*;

4<sup>o</sup> *Mais*, dela românulū *maî* din *magis*.

Anteîū punemū la o parte pe *aljar*, care este nu unū românismū, ci o proprietate comună mai tuturorū popôrelorū neo-latine, după cumū mărturesce însuși Maiorescu, deși uitase a mai cita, pe lângă formele română și francesă, vechiulū spaniolū *alubre*, provențialulū *ailhors* și portugesulū *alhur*.<sup>2</sup>

Remânū, déro, celle-l'alte trei.

*Hausjan* provine dintr'o temă *hus*, căci în limba gotică *h* represintă totū-d'una pe unū primitivū *k*, și *au* este o accrescere din *u*, încâtū correspundintele lui *hausjan* în celle-l'alte limbe indo-europee e numai dōră elleniculū *κους* în *αουσιος*<sup>3</sup>, de unde inse pêne la românulū *auzire* e cam departe.

Goticulū *mais*, *maists*, *maiza*, e purū și simplu germanulū modernū *meist*, fără nici o legătură cu românulū *maî*.

Maî avemū déro unū singurū-singurellū *Rumonim* sētū *Rumoneis*, care nici acesta nu se pretinde a fi românū ca întregă vorbă, ci unicamente prin sonorile *u* în locū de *o* și *o* în locū de *â* din celle șapte sētū optū littere.

Artū fi comicū ca tôte elementele române în limba gotică să se reducă în urma urmelorū la nesce<sup>2</sup> dintr'unū biētū cuvētū!

8) MANGIUCĂ, *Tratatū de originea numelui Valacă*, în diarulū *Albina*, Vienna, 1866, nr. 88.

1) Art. *Românicen* în ROTTECK und WELCKER, *Staats-Lexicon*, ed. 2, p. 158, citatū în RÖSLER, *Rom.*

*Stud.*, 140, unde autorulū confundă pe Maiorescu, tată eu fiulū seū d. T. L. Maiorescu.

2) CIHAC, 6.

3) DELBRÜCK, în KUHN, *Zeitschrift*, XVI, 271. — Cf. SCHLICHER, *Compendium*, § 196.

Dérü și aci românismul e fictiv.

Crénga limbistică neo-latină cea mai germanisată foneticese, este așa numitul dialectu reto-romanu din Elveția, care și dă ellu-însuși numele de *rumonsch*.

Décă în Alpi *rumonsch* e unu effectu allu germanismului între Latinu, cumu óre tinismului între Germanu?

Să lăssămú dérü în pace și pe *Rumoneis* sétu pe *Rumonim*.

## § 81.

ORIGINEA CUVINTELORU „ODORU” ȘI „PATU”.

S'a spusú că arú fi gotică vorba *odoru*, dela *aud* contrasú în *od*, tesaurú, avușiá, possessiune.

În realitate cuvântulú este de o provenință slavică și relativamente modernă. Serbesce *odora* are trei accepțiuni:

1. Haïne;
2. Arme;
3. Prédă.<sup>1</sup>

Radicala este verbulu curatú slavicu *dr'ti*, a despuía.

*Odorulú* semnificá totú ce se póte rápi în resbellú dela unu inamicú, *spolia opima* la vechií Romaní.

S'a mai susținutú că vorba română *patu* arú proveni din goticulú *badi*.

Nu s'a observatú înse că *patulú* face parte dintr'o familiá întregá de terminí români, cu cari trebuí studiátú într'o strînsá legăturá, și anume:

1. Patú, *lectus*;
2. Pătulú, *cubile*, *stratum*, „pre carele se aședá stupí, legumele sétu pómele „érna, gâscele cândú clocescú etc.”;
3. Păturá, *folium*, *volumen*, fóiá, înduoiturá, legăturá;
4. Paturú, *complico*, strîngú la unu locú.

Prin urmare, ideia fundamentalá a *patulú* consistândú în stratificațiune, adecá în suprapunerea unuí lucru peste unu altu lucru, este din punctú în punctú, în fondú ca și'n formá, albanesulú *pat*, stagiú, „Stockwerk” dupá traducerea d-luí Hahn.<sup>2</sup>

Goticulú *badi*, din contra, esprimá în mai tóte formațiuni collaterale și derivate noțiunea pronunțată de ce-va planú, adecá nestratificatú, nesuprapusú, câte o datá chiarú escavatú<sup>3</sup> ceia-ce 'lú depártézá de ideia *patulú* românu, pe care o exprimá atátú de bine din tóte puntele de vedere numai albanesulú *pat*.

## § 82.

CE URMEZÁ DIN LIPSA GOTISMELORU ÎN LIMBA ROMÂNÁ ?

Scormonindú pretutindení în paragrafií precedinți și sgândáringú tóte córdele și cordițele limbei române, noi nu gássimú nici o umbrá de necontestabilú gotismú măcarú în doue optimí alle unei singure vorbe.

a) CARISCH, *Formenlehre der rhaetoromanischen Sprache*, Chur, 1852, in-8, p. 107, 115 etc.

b) CARISCH, *Wörterbuch der rhaetoromanischen Sprache*, Chur, 1848, in-16, p. 137.

1) KARADZICZ, *Lex.*, 447.

2) *Lex. Bud.*, 490.

3) *Aib. Stud.*, *Lex.* 94. — În limba litvanú *patulú* se chiamá *pátalas*, ceia-ce prin suffisú și prin accentú con-

córdá perfectamente cu românulú *păturá*, ambele-indicândú unu prototipú comunú *pátara*, care catá să fi fostú forma dacică a cuvântulú. Assupra împrumutării ei de către Litvaní noi vomú vorbi în *Istoria etnografică a Munteniei*. — Cf. SCHLEICHER, *Litauisches Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857, in-8, p. 301.

4) DIEPENBACH, *Woerterbuch der gothischen Sprache*, Frankfurt, 1851, in-8, t. I, p. 254.

Prin urmare — va dice d. Rösler după cumu a mai spusu — în timpul domina-  
țiunii Goșilor Români nu se află în Dacia.

Aci ne despărțim de eminentul istoric vienesu, căci se desparte și d-sea de  
prescripțiunile criticismului, care cerea imperiosamente ca să procedă în următorul  
modu :

1. Să precizeze pe o mappă, ținându-se strictu de fontâne sincronice, întregul  
spațiu teritorialu pe care l-au ocupat la noi Goșii;

2. Să probeze că, afară din acellu spațiu teritorialu, nu exista în Dacia nici  
un locșoru unde să fi pututu trăi Români departe de Goși și sustrași influinței  
acestora ;

3. Decă demonstra că unu asemenea locșoru, aptu a adăposti o naționali-  
tate întregă, nu se afla nicăiri, atunci, dăru numai atunci putea conchide că îm-  
peratul Aurelianu nu lăssase unu puiu de Romănu în Dacia, de vreme ce nu gă-  
simu nici unu vestigiu goticu în limba română.

Eccă ce trebuia să facă d. Rösler.

### § 83.

#### PUNCTUL TERRITORIALU ÎN ISTORIA GOȘILORU PÊNE LA ATTILA.

Itinerariulu successivei migrațiunii a Goșiloru se începe dela nordu în direcțiu-  
nea littoralului Mării-negre, aședându-se ei acolo în secolulu II după Cristu în spa-  
țiulu dintre Donu și Nistru, adecă la hotarul de totu orientalu allu Daciei.

Stabiliți aci, urmăză din parte-le unu șiru de încercări de a străbatte pe mallulu  
dreptu allu Dunării, unde erau atrași de fama avuției provinciilor grece.

Acestu punctu obiectivu fiindu hotăritu, callea cea mai scurtă de realizare erau  
naturalmente gurele Dunării, de unde Goșii treceau dreptu în Bulgaria și mai de-  
parte, mulțumindu-se cu posesiunea transitoria a actualei Bessarabie și lăssându  
să mai trecă multu timpu pêne să începă a se gândi măcaru la Moldova, care nu  
se afla nici ea în drumulu ce și allesesera pentru a agiunge mai currându la țintă.

În adevăru, ori-cându e în glocu Goșia propriu disă, unde resedea forța offen-  
sivă și defensivă, simburele de resistință și de expansiune allu elementulu goticu,  
o găssim în tre Prutu și Nistru.

La anul 251 expedițiunea Goșiloru contra Romaniloru se dirige assupra Filip-  
popoli, de unde retrăgându-se și căutându a se întorce a-casă, urmăriți de armata  
împeratulu Deciu, ei apucă spre orașulu Abritu lîngă Varna, <sup>1</sup> adecă în cea mai  
dreptă linia spre Bessarabia.

Între 268-270 — dice Zosim — Sciții, Eruli, Peuci și Goșii punu 320,000 ómeni  
pe 6,000 vase și atacă înainte orașulu Tomi în Dobrogia.

De unde plecase acea formidabilă flottă ?

«De lîngă Nistru». <sup>2</sup>

Între anni 367-369 împeratul Valinte, voindu să isbescă pe Goșii în propria loră  
țerră, face unu podu pe Dunăre.

În ce locu anume ?

Lîngă orașulu Noviodunu sétu Novietunu, care după unanima mărturiă a lui  
Ptolemeu, a Tablei Peutingeriane, a Itinerariulu lui Antoninu, a Notiței «Dignita-

1) HATANSICH, *Tab. Peut.*, I, 362. — AUREL. VIOT.,  
XXIX. — ZOSIM, I, 23. — IORNAND., XVIII.

2) ZOSIM., I, 42.

tum", a lui Procopiu, a Codicelui Teodosianu etc., se afla lîngă actuala Isakce, adecă *în fața Bessarabiei*.<sup>3</sup>

Astă-feliu pînă la 370 dominațiunea gotică, în înțelesul cellu adevăratu allu cuvîntului, se concentra exclusivamente între Prutu și Nistru. Tocmai atunci năvălescă terribili Huni.

Peste ramura cea mai occidentală a Goșilor domnia Atanarik.

Ellu trămite o parte din ôste pentru a recunósce pozițiunea Hunilor, éru singur se aședă într'o valle *pe malul Nistrului*.

Gonitu de aci — ție contimpurénulu Ammianu Marcellinu — Atanarik se încercă a rădica unu zidu prin care să unescă malul Prutului cu Dunărea și din dossulu căruia să pótă resiste Hunilor: «a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium.»<sup>4</sup>

Acestu passagiu remăsese pînă acumu ne'ntellesu, și totuși ellu este de o claritate perfectă.

S'a cređutu generalmente că Atanarik va fi clăditu unu muru dela mallul *occidentalul* allu Prutului spre Dunăre pînă unde-va lîngă Galați.<sup>5</sup>

În acestu casu regele Goșilor aru fi comisă unu actu de cea mai flagrantă absurditate, căci Hunii veniau dela resăritu, nu dela appusu, încatu ei n'aru fi avutu decatu să trecă Prutul pe la spatele lui Atanarik, prinđendu-lu apoi în cursa pe care și-o va fi întinsu cu naivitate ellu-însuși.

Este evidente că zidul în cestiune unfa malul *orientalul* allu Prutului cu Dunărea, barricadându astă-feliu contra Hunilor anume regiunea Izmailului.

Acestu spațiu — ție totu Ammianu Marcellinu — era locuitu de ramura gotică numită Taifali: «Taifalorum terras *praestrîngens*».

Nici acestia déro nu erau în Moldova.

Tôte s'au petrecutu exclusiv *în Bessarabia*.

Constrînși din noă a fugi, Goșii caută scăparea în munții *Cauca*: «ad Caucalandensem locum».

Aci noi îi vedem degia pe pămîntul moldovenesc.

Déru nu mai era acolo țerra gotică, de óra-țe Atanarik — ție totu Ammianu Marcellinu — trebuia s'o apuce cu forța, gonindu pe Sarmății ce o stăpăniau: «Sarmatis inde extrusis.»

Acésta ni adduce a-minte că și Constantinul cellu Mare, cu o gîmătate-secolu mai 'nainte, băttuse pe Goși nu pe propriul loru pămîntu, ci éroși în țerle Sarmăților: «Victi Gothi ab exercitu Romano *in terris Sarmatarum*.»<sup>6</sup>

Fundarea castellului Dafne la gura Argeșului, atribuită espressamente marelui Constantin de cătră Procopiu și a căruia pozițiune topografică, de vreme ce se afla față în față cu orașul Transmarisca de dincollo de Dunăre, este de o precisiune așa țiecîndu geometrică, mulțumită Tablei Peutingeriane și Itinerariului lui Anto-

3) SCHAFFARIK, *Abk. d. Slav.*, 116—117: «Ptolemaeus ist der erste Schriftsteller, der uns den Namen der Stadt *Noviódouvor*, Noviodunum, aufbewahrt hatt. Nach seiner genauen Bestimmung lag der Ort 26 röm. oder 5<sup>1</sup>/<sub>2</sub> geogr. Ml. von Arubium und 41 röm. oder 8<sup>1</sup>/<sub>2</sub> geogr. Ml. von Salsovia. Das Itinerarium Antonini führt es ebenfalls auf derselben Strasse an, und gibt als die nächsten Orter Diniguttia am Einflusse des Prut mit 20 röm. oder 4 geogr. Ml. und Aegissus mit 24 röm. oder 4<sup>1</sup>/<sub>2</sub> geogr. Ml. an. Die Notitia Dignitatum Imp. verlegt hier die Legio 1 Jovia. Nach Amm. Marcellinus schlug der General des K. Valens bei demselben eine Schiffbrücke auf seinem Zuge gegen die gothischen

Greuthungi: Per Novidunam, navibus ad transmittendum annem connexis, perrupto barbarico continuatis itineribus longius agentes Greuthungos aggressus est. XXVII n<sup>o</sup>,<sup>4</sup> etc.

4) AMM. MARC., XXXI, 3.

5) Și mai curiosă este combinațiunea lui MANNERT, *Res Trajani ad Danubium*, Norimbergae, 1793, in-8, p. 18, care print'o trăsură de condeiu mută murul lui Atanarik în Temeșiana, sub simplul cuvîntu că acolo aru fi nescă ruine!

6) IDATIUS, *Chron.*, ann. 332.—Cf. OROSIUS, VII, 28.—PAUL. DIAC., XI.



niū, probéză că acele „terre alle Sarmăilor”, espuse unor momentane incur-siuni gotice, coprindeau gîmătatea cea resăritenă a Munteniei.<sup>7</sup>

Acésta confirmă opiniunea d-lui Odobescu, cumă-că „Caucaland” allū lui Ammianū Marcellinū trebuī căutatū în regiunea Buzêului, undē în adevêrū vr'o doui munți pōrtă pēnē astă-dî numele de *Coca* contrastū din *Cauca*, și unde descoperirea tesaurului goticū dela Petrosa esplică fōrte bine faptulū petrecerii pe acolo a fugarului Atanarik.

Moldova propriū dîsă, pusă la mișū-locū între Goții și Sarmăi, formă unū tēr-rēmū dubiosū, pe care și-lū appropriatū cândū și cândū ambele popōre, fără ca să resulte de unde-va vre-o dominațiune exclusivă assupră-ī din partea unuia din elle.

Maī pe scurtū, numaī în Bessarabia Goții sunt la sine a-casă, făcēndū din cândū în cândū câte o aparițiune pe țermulū appusenū allū Prutului, cellū multū pēnē la câmpia ostică a Munteniei, dērū tōte opintirile invasionare celle maī crāncene re-servāndū specialmente provinciilorū romane de peste Dunăre, unde-ī ademenia au-rulū bizantinū<sup>8</sup>.

#### § 84.

ORIGINEA NUMILORŪ „MOLDOVA” ȘI „PRAHOVA.”

O urmă fōrte interessantă a petrecerii Goților în Moldova este chiarū rîulū „Mol-dova”, dela cuvēntulū goticū *mulda* — prafū<sup>1</sup>, de unde s'a născutū de asemenea numele apei *Mulde* în Sassonia, unū afluiante allū Elbei, precumū și forma germană *Moldau* a numelui bohemū Wltawa, pe cândū affară din lumea teutonică termenulū fluvialū „Moldova” nu se găsește nicāiri.

Goții au dîsū *Moldava* rîulū moldovenescū cu aceiași rațiune cu care maī tārđiū Slavii au numitū unū rîū muntenescū *Prachova*, adecă eroși „prăfosă”, dela vorba *prach*, de unde vine allū nostru *prafū*, pulbere.

„Moldova” și „Prahova” reproducū essactamente, una goticesce și cea-l'altă sla-vonesce, acea-și ideă pe care Ovidiū o esprimă prin „*annis pulverulentus*”, rîū pulberosū.<sup>2</sup>

#### § 85.

EPoca DISPARIȚIUNII GOȚILORŪ DIN DACIA.

Irrumperea hunică a pusū capētū dominațiunii Goților chiarū în cuībulū lorū dintre Prutū și Nistru, strămutāndū-ī maī cu toții în Bulgaria, unde ei s'au aședatū la pōlele Balcanului — dîce Iornande — ca și cândū arū fi fostū pāmēntulū lorū de nascere: „*tanquam solo genitali potiti*”.

Sub marele Teodosiū se încercă a se străcura într'acollo ultimulū restū goticū de pe malulū nordicū allū Istrului, și 'lū vedemū pogorīndū-se totū din Bessarabia, căci trecētōrea se operă anume la gurele fluviulū:

„Corporibus premitur Peuce per quinque recurrens  
„Ostia barbaricos vix egerit unda cruores...”<sup>3</sup>

7) Aci e loculū de a corregge o gravă errōre a lui ZEISS, *Die Deutschen und die Nachbarstaemme*, Muenchen, 1837, in-8, p. 434, carele afirmă că totū pe aci va fi trecutū și imperatulū Valinte în prima-ī espe-dițiune contra Goților, povestitū în AMM. MARC., XXVII, 5: „prope Daphnem nomine munimentum est castra me-tatus, ponteque contabulato supra navium foros flumen transgressus est.” Cetățuīa Dafne din acestū passagiū, unde se oprise armata înainte de a fi făcutū podulū, este în modulū cellū maī limpede aședatā pe țermulū sudicū

allū Dunării, pe cândū *Δάφνης* allū lui PROCOPE, *De aedif.*, IV, 7, se afla pe țermulū nordicū, încătū e peste puțină a vedē în ambele una și aceia-și localitate.

8) AMM. MARC., XXXI, 16: „Constantinopolim, co-piarum cumulis inhiantes amplissimis.” — Cf. EUNA-PIUS, VI.

1) FICK, *Vergl. Wörterb.*, 837.

2) OVID., *Amor.*, III, 6.

3) CLAUDIAN., *de IV Cons. Honor.*, 623 sq. — ZOSIM., IV, 35.

De peste Dunăre cea mai mare parte s'au îndrumat cu încetul spre Pannonia și mai încolo.

După densii n'au întârziat a emigra și Sarmatii din câmpia Terrei-Românesce, mergându a se contopi cu frații lor din Temeșiana, așezați acolo încă din zilele lui Traianu.

## § 86.

## ISTORIA GEPIDILORU LA DUNARE.

Pe cându Goții ocupați numai regiunea de peste Nistru, se afla allături cu densii unu altu nemiş germanicu.

Erau așa numiții Gepiți.

Posițiunea lor geografică în acea epocă resultă foarte limpede din narrațiunea lui Iornande.

Elu dice că ei locuieră întâiu pe o insulă a Vislei; că de acollo s'au întinsu peste o țerră mai mănăsă, fără a se depărta totuși de reședința primitivă, căci n'au încetat a avé vecini o ramură a Burgunilor pe care și Ptolemeu o pune lîngă Visla; și în fine că acéstă nouă patriă a Gepidilor era numai munți și numai păduri, după propria espressione a unu rege allu lor: „inclusum se montium quaeritans asperitate, silvarumque densitate constrictum.”<sup>2</sup>

Cu aceste indicațiuni în mână și o mappă de'naintea ochilor, e peste puțină a nu recunósce Galiția la póllele crescutulu resăritentu allu Carpaților.

Fiindu-că Gepiții vorbitu goticesce, precumu ni-o spune nu numai Iornande, dertu și Procopiu, aru fi lăssatu și ei în limba română nesce adevărate *gotisme*, decă vre-o dată noi amu fi avutu a face cu densii; suntemu dator prin urmare a studia și sfera dominațiunii lor în Dacia, după cumu făcurămu mai susu pentru Goți.

Din Galiția Gepiții au trecut în Ungaria, întocmai ca mai târziu Maghiarii.<sup>3</sup>

Testulu lui Iornande este aci de o confusiune spăimântătoare, pe care pôte cine-va s'o descurce numai dora adducendu-și aminte că entuziastulu istoricu allu Goților trăia pe la annulu 550 și că totu pe atunci scriea Bizantiniu Procopiu, Agathias și Menandru.

Iornande repetă meru că Gepiții stăpănescu Dacia întregă pe care eroși întregă o stăpăniseră mai nainte Goți.<sup>4</sup>

Cându agunge înse a delimita topograficesce hotarele acestei dominațiunii a Gepidilor; dice că ei ședeau lîngă fluviile Crișu și Mureșu, între cari la mișlocu mai bagă doue rîuri cu nesce numi enigmatice: „Gepidae sedent juxta flumina *Marisia*, *Miliare*, et *Gilfil*, et *Grissia* qui amnes supradictos excedit.”<sup>5</sup>

Acéstă-i „întregă Dacia”?

Ș'apo tocmai în astă regiune nici că a fostu vre-o dată nu numai o dominațiune, dertu nici măcaru o invasiune gotică despre care să ni fi remasu o sillabă în fontănele anticității!

Intr'unu altu passagiu Iornande trage hotarele territoriulu gepidicu cu totulu altu-feliu, și anume:

„Prin țerra Gepidilor curgu rîuri mari și renumite, căci despre nordu și apus o scaldă *Tisianus*, despre sudu marea Dunăre, despre resăritu o curmă fluviulu *Tavsis*, alle carui unde iuși și spumânde se răpedu furióse în Dunăre.”<sup>6</sup>

1) Geogr., III, 5.

2) IORNAND., XVII.

3) ENDLICHER, *Monum. Arpadiana*, II.

4) *De reb. Get.*, XII. — Cf. *ibid.*, I.

5) *Ib.*, XXII.

6) *Ib.*, V.

*Tisianus* fiindu Tissa; *Tavsis*, pe Tabla Peutingeriană *Tivisco*, în Priscu *Τιβήσσα*, în Ptolemeu *Τιβισσος*, neputându să fie altu ce-va decâtu Temeşul; Gepidia este dèru o porţiune trans-temeşiană a Ungariei.

Cumù ore să împăcămù pe Iornande cu Iornande?

Procopiu, Agathias și Menandru ni spunu într'unu glasù că Gepidii stăpânau oraşul Sirmiu cu regiunea învecinată, și nu că o spunu printr'o nudă afirmaţiune de felulù acellei a lui Iornande, dèru înregistrează unu şirù de evineminde petrecute între Gepidii și Longobarzii, între Gepidii și Greci, între Gepidii și Franci etc., tôte în actuala Serbiă.

Unu altu scriitorù sincronicu, Eunodiu, confirmă și ellu mărturia cellorù trei Bizantinii, punèndu în Gepidia apa *Ulca*, pe care o recunnoscuse Katancsich<sup>8</sup> și ni pare bine că și d. Rösler o recunnosce a fi actuala Vukă,<sup>9</sup> unu ritù éroşù din regiunea Sirmiuului.

Cumù să reconciliămù cele doue aserţiuni contradicţoriele alle lui Iornande cu necontroversabila unanimitate a lui Procopiu, Agathias, Menandru și Eunodiu?

Istoriculù Gotù deşi trăia pe la 550, totuşi scriea departe în Italia, copiându pe Cassiodorù seù compilându de prin Ablavius și alți scriitorii perduți, fără să observe vre-o dată că fontânele selle nu sunt tôte din aceia-și epocă.

Estrema neglijință a lui Iornande este cea-ce l'a deochiatù de-multù în ochii criticilor.<sup>10</sup>

Totulù se limpedesce, decă vomù restabili urmatorea ordine cronologică în migraţiunile Gepidilorù :

Primulù stabilimentù, lîngă Visla ;

Allù douilea, în Galiția ;

Allù treilea, lîngă Criştu și Mureşu ;

Allù patrulea, între Tissa și Temeşu ;

Allù cincilea și ultimulù, peste Dunăre lîngă Sirmiu.

Nici într'una din aceste cincì staţiuni successive, cari tôte sunt fórte adevèrate, căci pentru a agunge din Galiția în Serbia callea cea naturală ducea la Criştu și la Tissa ; nici într'una din aceste cincì staţiuni successive Gepidii n'au stăpânitù Dacia Traiană, din totalitatea cari abia atinseseră în trecètu o costă a Transilvaniei.

Cumù dèru Iornande, deşi descrie pe largù ellu-însuși hotarele gepidice în primele patru migraţiuni, totuşi nu se satură a celebrà dominaţiunea Goţilor și Gepidilorù peste „*totius Daciae fines*”?

Aci éroşù ellu nu committe altù pèccatù decâtu de a nu fi înţellesù fontânele de cari se servise.

Și étă cumù.

Bizantinulù Procopiu este autoritatea autorităţilor în cea-ce privesce ambiù țermù ai Dunării.

Ca secretarù allù lui Belisariù, ellu luase parte la tôte strălucitele expediţiuni alle marelui capitanù și cunoscea de apròpe totù felulù de némuri germanice: Goții, Gepidii, Vandalii, Longobarzii etc.

„Descriu celle veçute cu ochii mei.”<sup>11</sup>

Negreşitù că nemini pe acestù tèrrèmu nu ne va puté conduce mai cu certitudine.

7) STRITTER, *Gepidea*, passim.

8) *Tab. Peuting.*, I, 301.

9) *Rom. Stud.*, 74.

10) MOUJAN, *Notice sur Jornandès*, în *JORNANDÈS*, ed. Nisard, Paris, 1849, in-8, p. 412 : „On dirait qu'il

„est fait un jeu barbare de jeter ces faits pêle-mêle, d'en rompre l'enchaînement, d'en brouiller la chronologie”.

11) *De bello Pers.*, I, l. — Cf. PROTIUS, *Myriobibl.*, cap. LXIII. — SUIDAS etc.

Ei bine, Procopiū dice într'unu locū:

«Gepidiī, cari stăpăniatū urbea Sirmiu și totă Dacia, după ce imperatulū Justinianū smulsesse *acea regiune de sub dominațiunea Goților.*»  
Cu câte-va rondurī mai gîostū:

«Imperatulū a datū Erulilorū alte câte-va locurī din Dacia în giurulū Singidunuluī, unde ei locuescū și astă-đī.»<sup>12</sup>  
Intr'unū altū passagiū:

«Mai 'nainte, pe cāndū Dacia era tributariā Goților, Gepidiī nu se mișcāu din *foștele lorū locuințe* dincollo de Istru, căci atāta se temeāu de Gođi, *încātū nu cuteđāu a trece fluviulū.*»<sup>13</sup>

Pentru scriitorulū bizantinū «dincollo de Istru» este naturalmente țermulū nordicū. Prin urmare, pe țermulū sudicū allū Dunării se afla Gođi, cărorā li era tributariā *Dacia* de acollo și de grōza cărorā tremurāu *Gepidiī așeđāți atunci lōngū Tissa.*

Apoi éroși:

«In Dacia și în Pannonia sunt orașele *Singidunū și Sirmiu* pe mallulū Istruluī.»<sup>14</sup>  
Mai încă:

«Hotarele Daciei, unde se aflā *urbea Sirmiu...*»<sup>15</sup>

In fine:

«Gepidiī stăpănescū *Singidunulū și Sirmiu* cu regiunea învecinată...»<sup>16</sup>

Dēcā aceste șesse citațiunī nu sūnt de agiunstū, Procopiū nī-arū mai procura altele vr'o doue-trei nu mai puținū decisive.

Sirmiulū, adecā Mitrovitz de asta-đī; Singidunulū sētū actualulū Bielgradū; mai pe scurtū Serbia, nicī decumū Romānia danubianā, éccē déro *totă Dacia* pe care o occupaserā de'nteitū Gođi după trecerea lorū peste Dunāre, precumū nī-o spune și însu-și Iornande<sup>17</sup>, értū retrāgēndu-se aceștiā aū coppriņs'o Gepidiī, pogoriđi acollo din laturea vest-carpatinā, unde locuiserā mai 'nainte.

Confusiunea nominală între Dacia cis-danubianā pe de o parte, și pe de alta între cele doue Dacie trans-danubiane alle cărorā hotare aū fostū totū-d'a-una fórte reū definite, dérū pe unde în realitate aū stăpănitū cātū-va timpū némulū goto-gepidicū în urma invasiuniī Hunilorū, a făcutū pe compilatorī de feliulū luī Iornande a plāsmui o fantasticā *dominațiune a Goților și Gepidiilor peste totă Dacia* d'a-stānga Dunării.

Unū altū vechiū scriitorū totū atātū de puținū scrupulosū, «necriticulū și istoricesce nepēsătorulū Eutropiū», după cumū illū calificā Eichhorn<sup>18</sup>, bagā și ellū în Dacia Traianā nu numai pe Tervingī și Taifalī, dérū încă și pe Victofalī<sup>19</sup>, pe cari totuși adevēratele fontāne nu-ī arētā nicāiri decātū spre appusū de Temeșū<sup>20</sup> și despre cari nu ni se va cita unū singurū faptū pe territoriulū danubianū allū Romāniei.

Istoricī modernī, fără a 'și da ostenēlla de a scāpēra luminā prin confruntarea izvōrelorū, s'aū mulțumitū a totū repeți fabula, pēnē ce sub eleganta pēnā a d-luī

12) *De bello Goth.*, III, 33: Γήπαιδες δὲ πόλιν τε Σίρμιον καὶ Δακίας ἐκ τῶν ἐπὶ πλείστον ἀπάσας καταλαβόντες ἔσχον. Ἐπεὶ δὲ τάχιστα βασιλεὺς αὐτὰς Ἰουστινιανὸς ἀφείλετο Γότθους etc. καὶ ἄλλα μέντοι Δακίας χωρὶα δόντος βασιλέως Ἐρνούλοι ἔσχον ἀμφὶ πόλιν Σιγγηδόνα.

13) *Ibid.*, III, 34.

14) *Ib.*, I, 15.

15) *Hist. arcana*, 18.

16) *De bello Vandal.*, I, 2.

17) *De reb. Get.*, LV, descrierea coppriņderit de cātrā regele goticū Teodoricū a Singidunuluī, pe care «suae subdidit ditioni.»

18) *Geschichte der Litteratur*, Göttingen, 1805, in-8, p. 389: «in einem zwar leichten, aber unkritischen und historisch nachlässigen Vortrag.»

19) *Epit.*, VIII, 2.

20) *Ann. Marc.*, XVII, 12.—*Capitolin.*, M. Anton., XVI.

Rösler ea a luatū mai dē-ună-đi nesce proporțiunī iperbolice pēnē și'n cronologia: „Bis zum sechsten Jahrhundert ist Dacien der Wohnsitz germanischer Stämme”<sup>21</sup>

Noi înțelegemū patriotismulū ca o pērgھیā prin care să se mișce cine-va a studia istoria; din dată inse ce a întratū în sciință, unū altū mobilū vine de'lū împinge înainte: dorința de a afla adevērulū.

Dēcā se întēmplā într'o cestiune 6re-care ca ambele aceste impulsuri să p6tā merge în armoniā, este negreșitū o fericire; dacā inse veritatea nu se'mpacā cu interesulū națiōnalū, nu remāne decātū a sacrificā pe acesta din urmā, ori a đice adio istoriei, una din doue.

Patriotismulū teutonū a îmbolditū pe d. Rösler a vedē Gođi peste Gođi pretu-tindenī.<sup>22</sup>

Patriotismulū latinū face la noi pe o sēmā să strigē cā aū fostū Romāni pēnē și sântulū Sava cu amiculū seū Sansala, Gođi nēmū de nēmulū lorū, martirisađi de cātrā Gotulū Atanarik fiindū-cā erāt de partitulū contrariū allū Gotulū Fritigern.<sup>23</sup>

Essistā 6re vr'o deosebire între ambele aceste teorie?

Amēndoue sunt patriotice, și amendoue nu sunt istoriā!

### § 87.

#### CONCLUȘIUNEA DESPRE GOĐI ȘI GEPIDŪ.

Bi-secolara dominațiune a Gođilorū în Dacia Traianā s'a essercitatū, după cumū amū constatatū mai susū, numai și numai între Prutū și Nistru.

La appusū de acollo, estrema margine a unorū trecētore stabilimente gotice, lipsite de ori-ce caracterū de dominațiune, nu merge mai departe de șessulū o-sticū allū Țerrei-Romānesce, unde s'aū și descoperitū în regiunea Buzeulū prețiō-sele vase de aurū cu o necontestabilā inscripțiune goticā.

Dominațiunea cu multū mai scurtā și mai șovāitōre a Gepidilorū în Dacia Traianā s'a essercitatū numai și numai spre occidinte de Crișū și de Temeșū.

La resāritū de acollo, estrema margine a unorū trecētore stabilimente gepidice, lipsite de ori-ce caracterū de dominațiune, nu merge mai departe de regiunea Turdei, unde s'a și descoperitū remarcabilulū sfinsū de bronzū cu antica inscripțiune germanicā: „ima ima si thi ere farloan”.

Romāniī din Oltenia și din vallea Hașegulū pēnē la Murāșū nu avuseserā nici o dată ocasiunea de a învăța o singurā vorbā goticā, după cumū nici Gođilorū n'a fostū datū să auđā unde-va sunāndū romānesce, affarā numai dōrā peste Dunāre, de unde ne adduce d. Rösler, scāpāndū din vedere cā tocmai acollo pārințiī nostri s'arū fi pututū *gotiza* mai cu înlesnire.

21) *Rom. Stud.*, 52.

22) Totū astū-feliū, fără să mai vorbimū despre alți, ZEVS, *Die Deutschen*, 434, făcēndu-se a uita cā Taifalī din Dacia Traianā emigraserā peste Dunāre împreună cu restulū Gođilorū și cā, în urma acestei comune emigrațiuni, totū împreună cu Gođi și apoi cu Gepidī se așēdarā cātū-va timpū în Dacia cea de lōngā Sirmīū, unde însuși AMM. MARC., XVII, 13, îi pune între Misia și Sarmatiī din Temeșiana: „tractus contiguos Moesia sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus ob-„tinebant, liberi (Sarmatae) terras occupaverant e regione „sibi oppositas”, interpretā pe dosū acestū passagiū din Ammianū, illū lēgā fără respectū pentru cronologia cu passagiulū cellū relativū la murulū lui Atanarik, ș'apoi conchide cā dominațiunea Taifalilorū se întindea de la Temeșū pēnē la Prutū, adecā coprindea Temeșiana, Țerra

Romānescā și Moldova. Dēcā tribulū secundarū allū Taifalilorū ținea atāta locū, negreșitū cā calle doue națiōnalitāđi gotice mari, Gođiī propriū điași și Gepidīī, ne mai încāpēndū la Dunāre, se întindeau unii pēnē la Urali și cei-l'alți pēnē la Pirenei!

23) *Trompeta Carpaților*, 1873, nr. 1061, art. **Triumfulū Crestinismulū**. — Greșiae în astū privință și betrānulū șingai, *Cron.*, I, 57, în cara tōtā epoca goticā este de o confusiune estremā. — Cf. I. D. PETRESCU, **Martiriī cruciī din ambele Dacie**, Bucur., 1856, in-8, passim. — Despre gotismulū lui St. Sava veđi actulū contempurēnū în OZANAM, **La civilisation chrétienne chez les Francs**, Paris, 1861, in-8, p. 26.

1) *Albina Romānescā*, 1847, nr. 43.

În adevărt, nu numai în Serbia a fostă adevărata dominațiune a Goșilor și a Gepișilor; nu numai însuși Ulfila, părintele aceluși testu goticu pe basea căruși a vuseșerămă plăcerea de a constata împreună cu d. Rösler absolutul ne-gotismă tică, „populus immensus”, pe care o transplantase acestu apostolu allu arianismu și pôte chiaru românisându-se cu timpul, de nu cumu-va se va fi bulgarisatu, căci trunșeseră atunci pêne 'n fundulu Greciei.<sup>3</sup>

În Albania se făceatu căsătorie între Goși și pamēntene.<sup>4</sup>

D. Hahn calculēză că în partea nordică a Epiruluși dominațiunea gotică a duratu 130 anni dela 403 pêne la 535.<sup>5</sup>

Cumu de mai merge dēro cu teoria d-luși Rösler că: Romāniș dela Dunăre sunt veniși mai târșiu din Albania sēu de lōngă Albania fi i n d ū - c ă nu possedă în limbă elemente gotice?

Inse de acollo decă veniaș, tocmai atunci amă avē în graiulū nostru măcaru unū gotismū sēu doue!

Slaviș au trăitū în vecinētate sēu chiaru la unū locu cu Goșii pe ambele laturī alle Dunării, antēiū în Bessarabia și peste Nistru<sup>6</sup>, apoi mai cu sēmă în Bulgaria și 'n Serbia, în astă din urmă fraternisându cu Gepișii.<sup>7</sup>

Este dēro lucru firescū că 'n limba slavică au remasū nesce urme ne'nduoșose de înriurirea gotică, bună oră: *vr' tograd*, grădină (*aurtigards*, dela *aurts*, erbă); *userez*, cercellū (*ausahriggs*, dela *auso*, urechiă) etc.; precumu se surprindū unele slavisme și la Goși: *klismo*, cimbaltū (*kliek*, hușetū), *plinsjan*, a sălta (*pliasati*) și altele; affară de acellea în carū nu se pôte precisa, decă le vorū fi căpētatu Slaviș dela Goși ori vice-versa: *chleb* — *hlaihs*, *m'zda* — *mizdo*, *sl'klo* — *stikls*, *chvila* — *hveila*, *vitez* — *vithings* etc.<sup>8</sup>

Schaffarik observă că cele mai multe gotisme se affă anume în dialectulū bulgarū și în cellū vechiū serbescū, adecă la Slaviș de peste Dunăre.<sup>9</sup>

Și d. Rösler se duce de ne caută tocmăi pe acollo fi i n d ū - c ă — dīce d-sea — nu posedemū în limbă elemente gotice!

## § 88.

## RESULTATELE FILOLOGICE ASSUPRA FORMAȚIUNII NAȚIONALITĂȚII ROMANE.

Lipsa absolută a elementuluși goticu în limba daco-latină probēză că naționali-tea romānă s'a născutū și s'a desvoltatū în Oltenia pêne 'n vallea Hașeguluși, fără să fi fostū vre-o dată în contactū cu Goșii propriiș dīși, carī domniatū peste Prutuș agiungēndū în fluctuațiunile lorū cellū multū pe la Buzetū, și fără să fi fostū vre-o

2) IORNAND., LI: „Erant siquidem et alii Gothi, qui dicuntur Minores, populus immensus, cum suo pontifice, ipsoque primato Vulfila, qui eis dicitur et litteris inspi-tuisse, hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Eu-copolitanam. Ad pedes enim montis gens multa sedit pauper et imbellis, nihil abundans, nisi armenta diversi generis pecorum, et pascuis, silvaeque lignorum, parum habens tritici, caeterarum specierum est terra foscunda. Vineas vero nec si sunt alibi, certi eorum cognoscent, ex vicinis locis sibi vinum negotiantes: nam lacte aluntur.”

— Cf. PROCOPIUS, *De bello Goth.*, I, 16.

3) Veși testurile în ZEUS, 414 etc.

4) MALCHUS în *Excerpta de legationibus*, rec. Bekker et Niebuhr, Bonnæ, 1829, in-8, p. 258.

5) *Alb. Stud.*, 310.

6) IORNAND., V.

7) PROCOPIUS, *De bello Goth.*, IV, 25.

8) SCHAFFARIK, *Slow. Star.*, 347.

9) *Ibid.*, 348: „we dneshnjm narsecj bulharskēm, na djele i we starych zākonech srbskyeh, nayvojce gothickyyeh slow se. vyakyta.”

dată în contactu cu ramura gotică a Gepiziloru, cari domnirău în Serbia, după ce abia o clipă petrecuseră lóngă Temeşu agiungendu în fluctuaşionile lorū cellu multū pe la Turda.

Vecinū immediaşū ai Romānilorū în epoca gotică, ca şi vecinū immediaşū ai Dacilorū în timpulū lui Trafanū, atâtū despre partea câmpiei cis-oltenene precumū şi din a Temeşianei, ai fostū Sarmatiş.

De ce nēmū erāu acestiia şi prin ce felu de descendinşă sunt represintaşū astă-şū, n'o demonstrāmū acuma, mulşumitū a observa numai că îndelungata vecinēitate cu Daciş şi cu Romāniş trebuia să li fi lāsşatū în limbă multe tracisme şi multe latinisme.

Orī-cumū să fie, nici cu Slaviş, nici cu Germaniş nu potū fi confundaşū Sarmatiş, fiindū-că ū vedemū trăindū pe toşū în acela-şū timpū, anume în epoca gotică, fie-care cu propria sea viuēşă naşională cu totul neatērnatā, încātū nu se pōte şice că numele Slaviilorū sēu allū Germanilorū va fi venitū să înlocuēşcă pe allū Sarmatiilorū, dāndu-se adecā doue numi la unū singurū lucru.

Limba albanesă fiindū într'o mare parte unū restū allū vechiului graiū tragicū, estrema ū asemēnare cantitativă şi calitativă cu limba romānă de pe şermulū nordicū allū Dunării în privinşă elementelorū ne-latine, probēşă că naşionalitatea nōstrā s'a nāsctū şi s'a desvoltatū anume în acea parte a Provinciei Traiane unde Daciş fuseserā mai înrādecinaşū decātū aiurī: în Oltenia pēnē'n vallea Haşegului.

În acestū modū limba nōstrā, prin lipsa gotismelorū şi prin abundinşă albanismelorū, schiţēşă ea însāşī cea mai fidelā mappā etnografică a Romāniei din secolii III, IV, V şi VI: dela Severinū pēnē'n Haşegū, dela munşii Temeşianei pēnē'n Olto, departe de Goşū şi de Gepizi.

### § 89.

#### MODERNITATEA SLAVISMELORŪ ŞI GERMANISMELORŪ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Noi amū demonstratū degia în studiulū nostru despre Muntenia în epoca lui Ovidiū, cumū-că acşionea Slaviilorū assupra limbei romāne a fostū eminaşmente culturală, introducēndu-se prin cirillismū după secolulū IX, apoi respāndindu-se şi întārindū-se în graiulū poporanū şi în terminologia topografică mulşumitā usului officialū, mulşumitā liturgiei şi mulşumitā modei, o triplā presiune essercitatā fără întrerumpere în cursū de optū vēcūri pēnē la 1700.

Nici unū singurū slavismū ante-cirillicū, ca şi nici unū singurū gotismū, ci numai nesce germanisme şi slavisme moderne, nu essistā în limba romānă.

Vr'o doue esemple.

Cuvēntulū nostru *şurā* este unū evidentē germanismū, nāsctū înse directamente din medio-germanulū *schüre*, pe cāndū Goşii, la cari nu essista de locū sonulū ş, şiceatū *skura*.<sup>1</sup>

Cuvēntulū nostru *prafū* este fără contestaşione slavicultū *prach*, din care *ch* a trecutū la Romāniş regularmente în *f*, ca şi'n *zādusū* din *zaduch*, *pufū* din *puch* etc.

Inse filologia a demonstratū că Slaviş cei vechi nu cunosceatū sonulū *ch*, ci l'atū formatū degia mai tārşiiu dintr'unū primitivū *s*.<sup>2</sup>

Slavicultū *prach* se şicea de'nşeiū *pras*, correspundēndū samscritului *purīsa* din arianulū *parasa*, pulbere.<sup>3</sup>

1) GAUENIGL, *Uiflas*, II, XXXIX — DIEFENBACH etc.

2) BOPP, *Gramm.*, § 929 — SCHLEICHER, *Compen-*

*dium*, § 182 etc.

3) PICK, *Vergl. Wörterb.*, 119.

*Prafulă* nostru este dertu unu slavismu modernu.

Assement essemple s'artu putu immulti penē la nefinitu.

In epoca goticā Slavii petreceau la gurele Dunării, confundați cu triburi germanice, ertu ramura cea mai puternică, „fortissimi eorum” după espressionea lui Iornande, era concentrată dincolo de Nistru.

Trecerea Goșilor și Sarmatilor peste Dunăre a permisă unora dintre Slavi, pe cându alții colindau după Goși și după Sarmati prin Pannonia și chiar prin Italia; să înainteze din ce în ce mai multu în interiorul Daciei, unde în secolul VII îi găsește Teofilactū, Menandru, împăratul Mauriciu etc. în băltoșa regiune a Ialomiței, nu mai departe.

Aci înse noi avem a face numai cu acellu periodu de formațiune, în care despre Slavi nu pōte fi vorbă.

## § 90.

## LIPSA DE DIALECTE LA ROMÂNII DIN DACIA.

D. Rösler a uitatū o particularitate forte caracteristică a limbii române.

Dacia Traiană ocupă unu territoriu egalū prin mărime cu altu Franciei.

Dela cucerirea romană penē astă-zi au trecutū șapte-spre-șeci vécuri, adecă cincideci generațiunī, numerându numai câte trei la fie-care secolū.

Despărțiți prin munți și prin elemente străine, Româniī au mai fostu trunchiați prin diversitatea guvernelorū.

Ei bine, unu esemplu fără părechia în annalele lumii, sunt șeci millioane prestate în trei, patru sēu cinci provincie, abia cunnoscēndu-se de nume unii pe alții, totuși vorbindu pretutindenī o singurā limbă nedialectizată.

Gallia, Italia, Spania, Germania, Britannia, au gărgōne peste gărgōne.

Antica Elladă, atātu de mică, era totă numai dialecte.

Dacia Traiană — nici decumū.

Éccē o problemă demnă de a fi studiată.

Lipsa elementului goticū și abundența celui albanesū în limba noastră ni-au demonstratū mai susū că, cellu puținu penē pe la annulū 500, naționalitatea română era concentrată întrégă în Oltenia și în vallea Hațegului, adecă acolo pe unde dacismul fusese mai încuibatū și penē unde nu petrunsesse nici una din ramurile germanice.

Nu e déro de mirare că într'unu spațiu atātu de restrinsū nu se formase penē atuncī dialecte, cu atātu mai multū că timpul anteriorū de trei secolī abia fusese de agiunsū ca să se nască însă-și limba din apropierea și împăcarea unor ingrediente așa de ostile ca cele latinū și dacicū.

Dela secolulū VI încōce putēndū să se începă mișcarea de expansiune a noiei naționalități daco-latine, adecă respândirea romănității din Oltenia și din vallea Hațegului peste Ardēlū, Temeșiana, câmpia Terreī Romănesci etc., n'a mai încetatū cu desevēșire decātu în secolulū XIV.

Ultima mare migrațiune oltēnă cunnoscūtă este de pe la 1370.

Coprinđēndū din corpulū Transilvaniei districtulū Amlășului, limitrofū anume cu Oltenia, Vladislavū Bassarabū l'a împoporatū cu omenī de ai sei, l'a colonisatū, l'a făcutū „nova plantatio”.

Periodulū de migrațiune oltēnă spre tōte celle-l'alte părți alle Dacieī Traiane se cercuscire în intervallulū de vr'o șapte secolī dintre VI—XIV.



În acellu intervallu Românii din Oltenia și vallea Hațegului se respândiseră spre appusū pên'n Moravia, unde posteritatea lorū abia mai reține astăzi epitetul de Vlachi, însăși poporațiunea fiindu de multu slavizat.<sup>1</sup>

În acellu intervallu Românii din Oltenia și vallea Hațegului se respândiseră spre resăritū pên'n Volinia, unde în secolulū XVI Polonii mai păstrău încă suvenirea și arătau chiaru pozițiunea localității, care în vechime purtase numele de vadulū lui Bassarabū: „Ostrokol, antiquis Bassarabei vadum vocatum, brod Bazarabski.”<sup>2</sup>

Cumū-că acestă mișcare expansivă a fostu continuă, adecă s'a repețitū destullū de dessū, astū-feliū că nu lăssa nicăiri să degereze din primitivăi uniformitate graiulū poporului românū, o probă irrecusabilă se găssesse totū în limbă.

Incetarea migrațiunii coincidă cu aparițiunea Ottomanilorū în Europa.

Cuvintele turce, pe carū le are româniea danubiană, sunt necunoscute românimii de peste Carpați, căriia nu mai era cine să i le communique.

Slavismele și bizantinismele, întru cătū elle sunt anteriore secolului XIV, ne întimpină din contra pe tōtă întinderea Daciei Traiane.

Fiindū înse că elementele slavice și bizantine n'au năvălitū d'o-dată în limba română, este învederatū că nu fusese întreruptū currentulū care dela Dunăre le respândia peste Carpați.

Și nu numai dela Dunăre peste Carpați, ci încă din munții Olteniei spre mlăstinosă câmplă danubiană a Țerei-Romănesci și a Moldovei, căci sciința igienică demonstră că acclimatarea unei naționalități într'o regiune caracterizată prin febriferele bălți mixte, după cumū sunt mai cu sēmă acellea dintre Ialomița și Nistru, e cu puțință sub o singură condițiune: trāmitterea acollo a unorū contingente din timpū în timpū re'nouite, pên'ce după mai multī secolī abia se operază prin așa numita lege a *selecțiunii naturale* o definitivă accomodare a organismului umānū cu viciōsele elemente circumfuse.<sup>3</sup>

Astū-feliū migrațiunea română din regiunea oltenă peste Carpați și spre Marea-negră este unū fenomenū continuū în lungul intervallū dintre secolii VI—XIV.

## § 91.

## FORȚA DE ESPANSIUNE A OLTENILORŪ.

Putea ore āngusta regiune dintre Oltū și crescutulū appusēnū allū Carpațilorū să impoporeze întreaga Daciă Traiană?

Fără a repeți aci conclusiunile medicinei asupra salubrității generale a țărelorū muntōse, ērū sănătatea — dice economistulū Roscher — e mișloculū cellū mai sicurū de a īmmulți o poporațiune,<sup>4</sup> noi ne vomū mārġini în sfera concretă a cătorū-va fapte relative anume la Oltenia.

D. Dr. Z. Petrescu, savantulū professorū de terapeutică dela Facultatea din Buceuresci, studiase nu de multū districtulū Vâlciț, cellū mai nordicū allū Olteniei.

D-sea dice:

„Plăurile au o pozițiune pittorescă prin munții giganticī, prin pădurile seculare, prin marnelē colossale și prin stāncele celle grandiose de pētră, precumū este

1) JIRECZEK, *Entstehen christlicher Reiche vom J. 500 bis 1000*, Wien, 1866, in-8, p. 225.

2) SARNICKI, *Descriptio veteris et novae Poloniae*, 1685, in MIZLER, *Historiarum Poloniae collectio*, Varsaviae, 1761, in-f, t. 1, p. 245, 260.

3) BERTILLOX, *Acclimatement*, in *Dict. encyclopédique des sciences médicales*, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 270—323.

4) *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Stuttgart, 1871, in-8, p. 587.

«matca Bistriței, pe piscul cără se află așezată Arnota cea înflorătoare. Luându «cine-va în considerațiune influința tuturor acestor aginți cosmici asupra or- ganismului animal, nu va fi surprinsu cându va vedé în acestu districtu «omeni forte înaintați în etate și încă forte sănătoși, forte robusti și plini de vi- «vieță. Influința acestor aginți cosmici face ca să predominé aci temperământulu «sanguin și constituțiunea forte robustă: omul munténu e voinic și voinic, și femela «munténă e voinică și voinică.»<sup>2</sup>

D. Ionu Ionescu studiase totu atunci unulu din districtele sudice ale Olteniei.

D-sea a găsittu în Mehedințu sate unde se pôte constata dupplicarea numărulu locuitorilor în fie-care 20 de anni, fără a fi vr'o imigrațiune din affără.<sup>3</sup>

Unu milliont, de nu s'arú întempla epidemiă, fómete séu alte accidente nepre- vedute, arú crescé la cifra de 32,000,000, într'unu singuru secolu!

Trei bullé papale, una din 1236, alta din 1238, a treia din 1239, ni spunu pe rónđu că «terra Severinului» deși fusese pustiiță, totuși poporațiunea'i crescú din nou peste ori-cé mesură.

Eccé testurile:

1. «*Multitudo gentium terrae Ceurin...*»<sup>4</sup>;

2. «*Terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata excrevit populi mul- titudo...*»<sup>5</sup>;

3. «*Terra, quae dudum fuerat desolata, populi multitudo supercreverit...*»<sup>6</sup>

D. Ionu Ionescu nu cunoscea bulléle lui papa Gregoriu IX, nici papa Gregoriu IX nu putea să prevédă cartea d-lui Ionu Ionescu!

Pustiirea, despre care se vorbește mai sus, se referă la o invasiune tatară din annulu 1221, adecă cu optu-spre-đeci anni anterioră ultimei din celle trei bulle.

«Tătarii — ștece unu cronicarú occidentalu contimpurénu — distruseseră atunci «tótă țerra ce se întinde dincollo de Ungaria în direcțiune spre Galitiă.»<sup>7</sup>

În fața acestei urgie dumnezeesci, Oltenii se trăsaseră naturalmente în creeri munților, de unde apoi întorcându-se, li-a fostu de agiunsu vr'unu deceniu și gîmătate pentru a speria prin mulțime Sântulu Scaun.

Peste đece anni se întemplă o nouă invasiune tatară.

Ni-o povestescé Fazel-ullah-Rașid, carele scriea în Persia la 1300.<sup>8</sup>

Poporulú își caută refugiulu ca totu-d'a-una în neștrăbătuti codri ai munților, deșertându partea cea descoperită a Romanășului, a Dolgiului, a Vălcii.

La acéstă situațiune se referă famosulu actú din 1247, abia cu șesse anni posterioru invasiunii și'n care se coprinde donațiunea «țerei Severinului» Cavalleriloru Teutonicu din partea regelui maghiarú Bela.

Documentulu đice limpede că Tătarii devastaseră întreaga Olteniă, în corpulu cărú ellu intercaléză și vallea Hașegului: «terra Harsoc.»<sup>9</sup>

Totuși donațiunea a fostu fictivă.

2) **Statistica medico-militară, în Columna lui Traianu**, t. 4, p. 321.

3) **Agricultura în Mehedințu**, București, 1868, in-8, p. 200: «Poporațiunea rurală din munți s'a immulțit atăt de multu, încăt n'o mai pôte hrăni pământulu cultivabilu de care dispune. Necesitatea este aci evi- dente de a eși din acéstă poporațiune, ca dint'o matcă, roitură cari s'ă mergă și s'ă populeze locurile celle bune din câmpiile țerei». — **Ibid.**, p. 674: «La Govodarva moș- tenii se immulțesc atăt de multu, cătu singuri s'ă începutu a se îngriji. Sunt beștrani cari spunu că ei s'ă apucatu nici în satu numai 16 familie, și că acum a-

«ceste s'ă immulțit și s'ă agiunsu la 100. După aceste fapte, poporațiunea se dubleză aici din 20 în 20 de anni.»

4) THEINER, **Monumenta Hungariae**, Romae, 1859, in-f., t. 1, p. 150-1.

5) **Ibid.**, 165.

6) **Ib.**, 171.

7) ALBERICUS, **Chronicon**, ed. Leibnitz, Lipsiae, 1698, in-4, part. 2, p. 508.

8) D'OHSSON, **Histoire des Mongols**, La Haye, 1884, in-8, t. 1, p. 627-8.

9) FÉJER, **Cod. diplom. Hungariae**, t. 4, vol. 1, p. 447. — PRAY, **Dissertat.**, 134. — KATONA, VI, 95.—etc.

Remănându cu chrisovul în mână, întrepidiî cruciaşi n'au putut stăpâni în realitate un singur petec în Oltenia.

De ce?

Pentru că, revenită din spaîma Tătarilor, terra s'a împlut d'o dată de obicei nita mulţime de Români: „supercrevit multitudo”, după espressionea bullei papale.

La 1259 Oltenia îndură o a treia invasiune tătară.

Cronicarul polon contimpurenî şice sub acellu annu: „Thartari, subiugatis Bessarebenis, Lituanis, Ruthenis et aliis gentibus...”<sup>10</sup>

Ei bine, peste duce-deci de anni Oltenia renasce eroşi din ruine plină de succulţ viuetei, astu-feliu că pe la 1280 voevodul Litenu nu se sfiesce a purta unu crăncenu resbellu contra întregel puteri maghiare, şi deşi e uccisû, deşi frate-seu Bărbatu cade în mânele Ungurilor, deşi autoritatea banului chîarû pêne la 1350 era con-trabalantată prin essistinţa mai multor principate române subordonate<sup>11</sup>, totuşi re-ţumesce cu unu simplu tributû, carele nici acella nu se plătia cu destullă regularitate.<sup>12</sup>

Cătu de nedependente în faptu era Muntenia de ori-ce dominaţiune maghiară, să nî-o spună celebrul istoricu sassu Eder, cunoscutu prin animositatea' contra na-ţionalităţii române.

Intr'unu manuscriptu allu seu, conservatû în biblioteca gimnaşului evangelicu din Braşovû, reproducendu unu actû din 1343, prin care Cănadinu, arhiepiscopulu Strigonei, şice că monastirea Kertz dela hotarul ţerrei făgărăşene se află „la extrema margine a regatului ungaru”<sup>13</sup>, Eder adaogă următorea observaţiune:

„Dacă monastirea Kertz se afla în anulul 1343 la extrema margine a regatului ungaru, resultă că Valachia nu făcea parte din corôna maghiară.”<sup>14</sup>

Nu mai vorbimû de cei duoi mari Bassarabi, Alessandru şi urmaşulu seu Vladislavû, alle căroro lungi resbelle oltene contra regilor Carolu-Robertû şi Ludovicu, unii din cei mai puternici monarhi ai Europei în secolul XIV, manifestă unu înaltu gradû de vitalitate naţională.

Despre dênşii se potû repeţi cuvintele lui Tacitu despre Olteniî cei vechi ai lui Decebalû: „glorioşi cându battû, glorioşi cându sunt battuţi”.<sup>15</sup>

### § 92.

#### CONCLUSIUNEA DESPRE ACŢIUNEA NATUREI.

În cursul secolului XIV Oltenia conserva antica'î prioritate assupra totalităţii Ţerrei-Romănesci.

Sub successorii marelui Mircea preponderinţa începe a se muta cu încetulu din ce în ce mai spre zóna mlăştinosă a regiunii cis-oltene.

Scăderea politică se povărnescce de atunci în aceia-şi măsură în care se depăr-ţeză centrul de activitate morală dela norma anterioră a naturei teritoriale.

10) SOMMERSBERG, *Silesicar. rer. script.*, II 82.

11) Bulla papală din 1345 în THEINER, *Monum. Hung.*, I, 691: „Alexandro Bassarati, et aliis tam nobilibus quam popularibus Olachis Romanis, Nicolao principi de Remecha, Ladislao Voyvade de Bivinis, Stanislao de Syp-prach, Aprozye Voyvade de Zopus, et Nicolao Voyvade de Auginss.” — Numile oraşelor fie-cărula din aceşti principii feudali din Muntenia, puşi pe a doua linia după Alessandru Bassarabû, le vomû restabili în istoria oraşelor române. Aci întrebămû numai: de unde a luatû d. RÖBLER, *Rom. Stud.*, 300, călcându littera şi spiritul testului, cumû-că ei toţi vorû fi fostû egalî cu Alessandru Bassarabû?

12) PEJÉR, V, 3, 274: „tributum nostrum in eisdem partibus nobis fuit restauratum.”

13) „Chanadinus Dei et apostolica gratia Archiepiscopus Strigoniensis locique ejusdem comes perpetuus, universis comitibus, castellanis etc. ecclesiam Virginis gloriosae de Kerez in extremo confinio regni hungarici...”

14) EDER, *Exercitationes diplomaticae*, Hermannstadt, 1802, MS. nr. 26, b, in-4, ann. 1343, nota 8: „Abbatia Kerez fuit anno 1343 in extremo confinio regni hungarici. Itaque Valachia hoc tempore non accesssebatur partibus regni hungarici.”

15) TACIT., *Hist.*, I, 2: „nobilitas cladibus mutuis Dacus.”

„Geniul mercantil — dice un igrjenist — n'a inventat încă hapuri contra vântului despre răsărit; și totuși chiar în Franca acest vânt se pare a pre-dispune pe mai mulți omeni la tristețe și la descurajare, ertu în Andalusia se crede că'n unele anno-timpuri ellu produce un felu de frenesiă, care se manifestă prin vendette și assassinaturi”.<sup>1</sup>

Dacă atât de energică pôte fi acțiunea unui singur agent fizic asupra direcțiunii affacerilor umane, cu câtu mai decisivă cată să fie înrîurirea masei condițiunilor tellurice și atmosferice.

Cându statulă magyorū allu unei țerre, adecă tocmai creerii națiunii, reșede în Bucuresci, pe care un căllătoru anglesu illu numesce „o mocirlă”,<sup>2</sup> acestu statū-magyorū nu mai cugetă ca la Tergovisce sėu la Argeșu, și nici acolo nu mai cugeta ca la Severinū.

Este originalu de a vedé unele popore culcându-se de bună voiă cu capul în giosu !

Cātu despre Oltenia, dela secolulū XIV încóce ea s'a redusu, ca în 1617 sėu 1821, la ingraturu rollu allu unui medicu, pe care bolnavulū illu chiamă după ce nu mai agūtă nici o doftoria bábescă...

1) FOISSAC, *De l'influence des climats*, Paris, 1867, in-8, t. 2, p. 106.

2) MAC MICHAEL, *op. cit.*, 112: „The city of Bucharest is situated in a hollow, the environs are marshy, and the inhabitants suffer considerably from the prevalence of

low fevers and agnes. Underneath the wooden sleepers laid across the streets, the liquid filth of the town, in the state of a quagmire, accumulates in sewers, which it is next to impossible to drain, and which are never cleaned“.



# ADDENDA

## CUVENTULU CELTICU „FRUT“

(La Studiul III, § 10)

Celebrul Schleicher crede că celto-kimricul *frut*, adică *frut*, rîu, ar fi corespunde celto-irlandesului *sruth*, rîu, ambele provenind din arianul *sru* — a curge<sup>1</sup>.

Ellu se combatte totuși singur într'un alt loc, unde arătă că grupul inițial latin *fr* se reprezintă une-orî la Celți prin *sr*, citându ca esemplu, între celelalte, pe celto-irlandesul *sru-th* în comparațiune cu latinul *flu-men*<sup>2</sup>, care acestu din urmă se scie că n'are a face cu primitivul *sru*, căci nu e chipu a'lu separa de ellenicul *φλῶ* — a curge<sup>3</sup>.

Celto-irlandesul *sruth* — rîu și celto-kimricul *frut* — rîu sunt d'eră nesce termenî cu totu eterogenî.

Cellu înteu provine evidentamente din radicala *sru* — a curge; cellu-l'altu se apropiă de zendicul *pərə* și ellenicul *περάω* — a trece, cu atătu mai multu că însuși Schleicher recunósce ca f'orte vechiă la Celți tranșiunea inițialulu *p* în *f*<sup>4</sup>.

## STRECHIA ÎN ERODOTU.

(La Studiul III, § 15)

E f'orte remarcabilu unu nume românesc allu tăunulu, întrebuințat mai cu sémă în Muntenia, d'eră cunoscutu și peste Carpați: „streche“.

Acestu termenü nu p'ote deriva decătu din latinul *stragula* în înțellesu de mortuară, dela *strages* — măcellu s'eu ruină.

Din „stragula“, după spiritulu limbei n'ostre a trebuitu să se nască *straghe*, ca și *unghe* din „ungula“, de unde apoi forma scăduță *streche* întocmai ca *zeche* din „sagulum“.

Din punctulu de vedere allu semnificațiunii, românulu *streche* se rapp'ortă cătră latinulu „strages“ totu așa precumu latinulu *tabanus*, de unde allu nostru „tăunü“, se referă la samscritulu „tapana“, tortură, dela radicala ariană *tap*, a turmenta, din care provinu de asemenea malaicul *tabuvan* — vespe și giavanesulu *tawon* — albină.<sup>5</sup>

Maî pe scurtu, „streche“ însemnă: insectu omoritoru.

Acestu nume românü și maî cu sémă muntenescü allu tăunulu, atătu de conformu cu natura în adev'eru terribilă a lui *oestrus-columbacensis* din Temeșiana, concurge și ellu a explica idcia pe care, sunt acumü vr'o doue-șeci și patru secolî, își făcea betrănul Erodotu despre ucciđășele albine de pe țermulu nordicu allu Dunării, cându đice că din cauza lorü nu potü l'ocui ómenî . . .

<sup>1</sup>) Compendium, § 78.

<sup>2</sup>) Ibid., § 169, nota.

<sup>3</sup>) CURTIUS. Griech. Etymol., 282.

<sup>4</sup>) Compendium, § 166: „Anlautendes *p* fällt im altirischen ab, d. h. es verflüchtigte sich in früheren Lebensperioden der Sprache allmählich zu *ph*, *f*, *h*, und letzteres

schwand dann völlig. *Frut* in locu de *prut* arü fi d'erü unü restü archaicü.

a) PONTBRIANT, Dict. 705: „*streche*, taon, mouche de cheval“. — BĂRCIANU, Romanisch-deutsches Wörterb., 256: „*streche*, die Bremse“.

b) PICTET, Origines, I, 421—2.

# PAMENTULU TERREI-ROMANESCI.

## COPPRINSULU VOLUMULU I.

### STUDIULU I.

#### INTINDEREA TERRITORIALA

	Pag
1. Hotarulū muntenesū pēnē la Marea-nēgrā	3.
2. Epoca lășirii Munteniei pēnē la Marea-nēgrā	7.
3. Epoca scăderii hotarului orientală allū Munteniei	9.
4. Ducatulū Făgărașului	10.
5. Epoca coprinderii Făgărașului de cătră Munteni	11.
6. Modalitatea coprinderii Făgărașului de cătră Basarabi	14.
7. Făgărașulū între Munteni și Unguri	15.
8. Ducatulū Amlășului	16.
9. Ducatulū de Amlășū din punctulū de vedere cronologicū	18.
10. Ducatulū de Amlășū din punctulū de vedere geograficū	21.
11. Possesiunile Basarabilorū în Temeșiana	26.
12. Dobrogiā. — Vidinū. — Hașegū	30.
13. O mappā a Munteniei din secolulū XIV	32.
14. Resumatū	33.

### STUDIULU II.

#### NOMENCLATURA

1. Terra-Romānescā	37.
2. Originea termenului Vlachū	38.
3. Ungro-vlachia	45.
3 bis Transalpina	49.
4. Terra-Muntenescā	51.
5. Havas-allold	52.
6. Multany	53.
7. Vrancea	54.
8. Vlachia-mare	57.
9. Caușā analogielorū nominale între Muntenia și Romānia trans-danubianā.	60.
10. Basarabia dela Oltū în fontānele polone și moldovene	61.
11. Basarabia în fontānele serbe și maghiare	64.
12. Basarabia în fontānele italiene	64.
13. Recapitularea despre Basarabia	65.
14. Basarabeniū într'o cronicā polonā din 1259	67.
15. Basarabū-banū într'o cronicā persianā din 1240	68.
16. Trecerea numelui Basarabia cătră Romānia de peste Prutū	69.
17. Etimologia termenului «Basarabia» dela Bessi	71.
18. Vladū voevodulū Basarabiei din 1396	72.
19. Etimologia termenului «Basarabia» dela Bastarni	76.
20. Ipotesa despre venirea Basarabilorū de peste Prutū	77.
21. Panulū Barbu Basarabū	78.
22. Consecințele asonanței între Basarabia și Serbia	81.
23. Etimologia poporanā	82.
24. Muntenismulū dinastiei Mușatū din Moldova	83.

15. Bogdanescii și Mușatescii	84.
20. Numele propriū Mușatū	86.
27. Domnia lui Iuga Koriaticulū în Moldova	89.
28. Resumatū despre Mușatesci	92.
29. Sulzer și Heliade despre arabismulū Basarabilorū	93.
30. Natura rebusului eraldicū	93.
31. Rebusulū eraldicū allū Basarabilorū	95.
32. Flavil și Basarabil	97.
33. Arabisarea Romānilorū în poesia poporanā sud-slavicā.	98.
34. Arabisarea Romānilorū în Nibelungenlied	100.
25. Transitulū comercialū prin Romānia	102.
36. Confuziunea între Arabia danubianā și Arabia asiaticā	103.
37. Arabia cu numele epicū allū Romāniei	105.
38. Numile Kara-İflak, Kara-bogdan și Mauro-vlachia	108.
39. Morlachii din Palmația	108.
40. Cuvântulū «blak» în limbele nord-germane	109.
41. Numele Kara-vlach la Slavi	110.
42. Numele mongolicū Kara-ulag	110.
43. Doui Negri-voevodī	111.
44. Personificarea originilorū naționale în istoria universală	112.
45. Personificarea originilorū naționale la Romāni	113.
46. Originea fabulei despre venirea lui Negru din Făgărașū	115.
47. Originea fabulei despre închinarea Basarabilorū lui Negru	117.
48. Tradițiunea și cronicā	118.
49. Resumatū despre mitulū lui Negru-vodā	120.
50. Cine a fostū Negru-vodā cellū adevēratū?	121.
51. Exemple de erori paleografice	124.
52. Radu-Negru și Radu Greculū	126.
53. Originea monastirii Tiemēna	127.
54. Originea monastirii Cozia	129.
55. Originea monastirii Cotmēna	131.
56. Originea monastirii dela Cāmpu-lungū	133.
57. Resumatū despre Radu Greculū	137.
58. Legenda ardelēnā despre sântulū Nicodemū	138.
59. Legenda muntēnā despre sântulū Nicodemū	142.
60. Unū evangeliarū slavo-romānū din 1401	144.
61. Legenda serbo-bulgarā despre sântulū Nicodemū	145.
62. Resumatū despre sântulū Nicodemū	146.
63. Resumatū despre adevēratulū Radu-Negru	147.
64. Terra Negrilorū în secolele scandinave	149.
65. Negra-Bulgariā, Negra-Ungariā și marea-Negrā	151.
66. Charta epicā a Arabiei dela Dunāre	158.
67. Concluziunea despre Arabia dela Dunāre	159.
68. O coincidență la Romāni trans-danubiani	160.
69. Importanța unei nomenclature teritoriale	161.
70. Recapitularea despre nomenclatura Terrei-Romānesci	162.

## STUDIULU III.

### ACȚIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI

1. Natura Munteniei . . . . .	169.
2. Teoria acțiunii climatei asupra omului . . . . .	171.
3. Gîntea mărgînîndu acțiunea naturii . . . . .	172.
4. Instituțiunile mărgînîndu acțiunea naturii . . . . .	176.
5. Omenii mari mărgînîndu acțiunea naturii . . . . .	178.
6. Accidentele locale mărgînîndu acțiunea naturii . . . . .	179.
7. Concluziunea despre acțiunea naturii . . . . .	180.

### I ERODOTU . . . . . 181-216.

8. Testul lui Erodottu despre Dacia . . . . .	181.
9. Ecuivocitatea expresiunii <i>δία μέσων</i> . . . . .	182.
10. Semnificațiunea termenilor Prutu și Siretu în limba scitică . . . . .	184.
11. Oltul de gîosu sub numele de Maris . . . . .	185.
12. Agatirsii . . . . .	188.
13. Aurul olteniu în cimitirul pre-istoric de la Hallstadt . . . . .	189.
14. Ce însemna cuvîntul Maris la Sciti? . . . . .	193.
15. Siginii . . . . .	193.
16. Caracterul comercial al Siginilor . . . . .	196.
17. Anticitățile apiculturii române . . . . .	197.
18. Vespile în Temeșiana . . . . .	199.
19. Mappa geografică a Agatirsiei . . . . .	200.
20. Migrațiunile Neurilor prin Moldova . . . . .	201.
21. Regiunea Scitilor plugari . . . . .	202.
22. Carpații în Erodottu . . . . .	204.
23. Griffonii păzitori de aur . . . . .	207.
24. Originea mitului griffonilor . . . . .	208.
25. Pene unde Dunărea aparține Scitilor? . . . . .	209.
26. Podul lui Dariu . . . . .	210.
27. Gurele Dunării în Erodottu . . . . .	212.
28. Scitia-vechiă și Scitia-nouă . . . . .	213.

### II. OVIDIU . . . . . 215-288

29. Importanța lui Ovidiu pentru istoria Daciei . . . . .	215.
30. Imaginile danubiane ale lui Ovidiu . . . . .	216.
31. Frigul de la Dunăre . . . . .	219.
32. Ovidiu murind de friguri . . . . .	221.
33. Mortalitatea țărilor palustre . . . . .	222.
34. Piticii de la gurele Dunării . . . . .	223.
35. Motivele lui Traianu de a descăleca în Oltenia . . . . .	225.
36. Coloniile române în Dobrogea . . . . .	226.
37. Invasibilitatea țărilor băltoase . . . . .	226.
38. Caracterul strategic al Olteniei . . . . .	227.
39. Diferința între popore bellice și popore forți . . . . .	228.
40. Cestiunea lăcuințelor lacustre în Dacia . . . . .	229.
41. Istoria bordeiului în Dacia . . . . .	233.
42. Legătura bordeielor cu invasiunile . . . . .	236.
43. Originea cuvîntului bordeiu . . . . .	237.
44. Grănarele și mormintele suterrane în Dacia . . . . .	238.
45. Regiunea sirului în România . . . . .	241.
46. Livreaa teritoriului . . . . .	241.
47. Căllăreții geți pe Columna Traiană . . . . .	244.
48. Legea influinței teritoriale postume . . . . .	245.

49. Duplicitatea numelui Dunării . . . . .	248.
50. Binomitatea Oltului . . . . .	249.
51. Oltul «rîu de aur» în limba agatirsică . . . . .	252.
52. Originea numelui Giu . . . . .	255.
53. Cuvîntul dacic «sil» în limba română . . . . .	257.
54. Unde a fost districtul de Jaleșu în secolul XIV? . . . . .	259.
55. Originea cuvîntului Jaleșu . . . . .	259.
56. Rîul Gilortu . . . . .	261.
57. Rîulețul Giomartii . . . . .	263.
58. Numele Giului în Ptolemeu . . . . .	263.
59. Concluziunea despre fluviile binominale din Muntenia . . . . .	266.
60. De unde și pene unde au locuit Slavi în Muntenia? . . . . .	266.
61. Limba dacică, limba slavică și limba română . . . . .	270.
62. Originea slavismelor în topografia română . . . . .	275.
63. Concluziunea despre hidrografia Munteniei sub Ovidiu . . . . .	277.
64. Colchida la Dunăre în Ovidiu . . . . .	277.
65. Caucasu lungă Dunăre pe o inscripțiune și în Floru . . . . .	279.
66. Etnografia Munteniei în Apolloniu de Rodosu . . . . .	281.
67. Carpații sub numele de Caucasu în Apolloniu de Rodosu . . . . .	284.
68. Carpații sub numele de Caucasu în Iordanu, Ammianu Marcellinu, Ptolemeu și Nestoru . . . . .	285.
69. Urmele topografice ale numelui Caucasu la Dunăre . . . . .	285.
70. Unde locuiau Siginii și Agatirsii în epoca lui Ovidiu? . . . . .	286.
71. Resumatul despre Carpații sub numele de Caucasu . . . . .	287.
72. Concluziunea despre Muntenia sub Ovidiu . . . . .	288.

### III. LIMBA ROMANA . . . . . 289-308.

73. Importanța filologiei în istorie . . . . .	289.
74. D. Rösler scie romănescu? . . . . .	290.
75. Latinismul relativ al limbilor albanese și române . . . . .	291.
76. Traci-mul relativ al limbilor albane și române . . . . .	292.
77. Originea numelui «Dunăre» . . . . .	293.
78. Concluziunea despre înrudirea Romănilor cu Albanesii . . . . .	294.
79. Originea cuvîntului «hoții» . . . . .	294.
80. Teoria lui Ionu Maioreșcu despre romanisme la Goți . . . . .	296.
81. Originea cuvintelor «odoru» și «patu» . . . . .	297.
82. Ce urmăze din lipsa gotismelor în limba română? . . . . .	297.
83. Punctul teritorial în istoria Goților pene la Attila . . . . .	298.
84. Originea numilor «Moldova» și «Prahova» . . . . .	300.
85. Epoca disparițiunii Goților din Dacia . . . . .	300.
86. Istoria Gepidilor la Dunăre . . . . .	301.
87. Concluziunea despre Goți și Gepidi . . . . .	304.
88. Rezultatele filologice asupra formațiunii naționale române . . . . .	305.
89. Modernitatea slavismelor și germanismelor în limba română . . . . .	306.
90. Lipsa de dialecte la Romăni din Dacia . . . . .	307.
91. Forța de expansiune a Oltenilor . . . . .	308.
92. Concluziunea despre acțiunea naturii . . . . .	310.

### ADDENDA

Cuvîntul celtic «frut» . . . . .	312.
Strechia în Erodottu . . . . .	312.